

PUBLICATIONS OF
THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND

*Dissertations in Social Sciences
and Business Studies*

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

ALINA KUUSISTO

KORKEAKOULUN PUNAINEN AAVE
*Keskustelu Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta
1970-luvun sanomalehtikirjoittelussa ja muistelupuheessa*

KORKEAKOULUN PUNAINEN AAVE

KESKUSTELU JOENSUUN KORKEAKOULUN POLITISOITUMISESTA
1970-LUVUN SANOMALEHTIKIRJOITTELUSSA JA MUISTELUPUHEESSA

Alina Kuusisto

KORKEAKOULUN PUNAINEN AAVE

**KESKUSTELU JOENSUUN KORKEAKOULUN POLITISOITUMISESTA
1970-LUVUN SANOMALEHTIKIRJOITTELUSSA JA MUISTELUPUHEESSA**

Publications of the University of Eastern Finland
Dissertations in Social Sciences and Business Studies
No 150

University of Eastern Finland
Joensuu
2017

Juvenes Print, Suomen Yliopistopaino Oy
Tampere, 2017

Vastaava toimittaja: Kimmo Katajala
Toimittaja: Eija Fabritius

Myynti: Itä-Suomen yliopiston kirjasto

ISBN: 978-952-61-2525-1 (nid.)

ISBN: 978-952-61-2526-8 (PDF)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISSN: 1798-5757 (PDF)

Kuusisto, Alina

The Red Ghost of the University. Discussion of the Politicisation of Joensuu University in Newspapers of the 1970s and Oral History Interviews, 239 pages

University of Eastern Finland

Publications of the University of Eastern Finland

Dissertation in Social Sciences and Business Studies, 2017

ISBN: 978-952-61-2525-1 (print)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISBN: 978-952-61-2526-8 (PDF)

ISSN: 1798-5757 (PDF)

ABSTRACT

This doctoral thesis studies the interpretations of discussions related to Joensuu University's politicisation in the 1970s from the perspective of regional newspaper writings and oral history interviews. The starting point for the study is the reputation of Joensuu University as being 'red'. This study provides, with the help of critical discourse analysis and the theoretical traditions of oral history, a new and comprehensive perspective to the university radicalism of the 1960s and 1970s and to the research of universities becoming politicised. It does so by exposing the self-understanding of the operators of the time and by contrasting the impressions of oral history and newspapers of that time with one another. The study answers the questions why and in what kind of contexts the discussion on Joensuu University became politicised, what kind of discourse in conversation of that time and in oral history arose, and what kind of meanings the politicisation of universities receives when interpreted in the 1970s and 2000s. The common theme of this thesis is the change in the relationship between university and society.

Interpretations of politicisation are analysed as discourse pairs, which demonstrate the juxtapositions behind the discussion of politicisation. These discourse pairs are communality and contradiction, forward-thinking and backward-thinking, being academic and professional and lastly, being openly political and politically neutral. These pairs bring out the different levels of the politicised discussion of universities in the 1970s. In the young university of Joensuu, which was free from traditions, there was room for both modern academic thought and open political thought. On the other hand, the surrounding community found the modern and academic lifestyle represented by the university partly alien and threatening. From the perspective of the inner changes in the Finnish university system, in the big picture the core concerning universities becoming more political can be seen as the battle between administration and degrees and between research and teaching, as well as reforms within universities. When reminiscing back to the 1970s, the oral history interviews emphasised such qualities within the university as community spirit, active discussion environment, criticism, openness and belief in the future. On the other hand, a political compartmentalisation reaching up to the work community level was also visible. All of this was part of a process in which universities were seen to be changing from autonomous sanctuaries of academics and teaching into institutions that serve society and its people.

Key words: *Universities, politicisation, university politics, university radicalism*

Kuusisto, Alina

Korkeakoulun punainen aave. Keskustelu Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta 1970-luvun sanomalehtikirjoittelussa ja muistelupuheessa, 239 sivua

Itä-Suomen yliopisto

Publications of the University of Eastern Finland

Dissertation in Social Sciences and Business Studies, 2017

ISBN: 978-952-61-2525-1 (nid.)

ISSNL: 1798-5749

ISSN: 1798-5749

ISBN: 978-952-61-2526-8 (PDF)

ISSN: 1798-5757 (PDF)

TIIVISTELMÄ

Väitöskirja tarkastelee Joensuun korkeakoulun 1970-luvun politisoitumiskeskustelun tulkintoja maakuntalehtien kirjoittelun ja muistitietohaastattelujen näkökulmasta. Lähtökohtana on käsitys Joensuun korkeakoulun ”punaisesta” maineesta. Tutkimus tuo kriittisen diskurssianalyysin ja muistitietohistorian teoreettisia perinteitä hyödyntäen uuden ja kokonaisvaltaisen näkökulman 1960- ja 1970-luvun yliopistoradikalismiin ja yliopistojen politisoitumisen tutkimukseen valottamalla ajan toimijoiden itseyemmärrystä sekä peilaamalla muistitietoa ja sanomalehtien aikalaiskäsitteitä toisiinsa. Tutkimus vastaa kysymyksiin miksi ja millaisessa kontekstissa keskustelu Joensuun korkeakoulusta politisoitui, millaisia diskursseja Joensuun korkeakoulua koskevasta aikalaiskeskustelusta ja muisteluaineistosta nousee esiin sekä millaisia merkityksiä korkeakoulujen politisoituminen saa 1970-luvulla ja 2000-luvulla tulkittuna. Yliopiston ja yhteiskunnan suhteen muutos kulkee väitöskirjan punaisena lankana.

Politisoitumisen tulkintoja eritellään tutkimuksessa diskurssipareiksi, jotka hahmottavat politisoitumiskeskustelun taustalla olleita vastakkainasetteluita. Yhteisöllisyyden-ristiriitaisuuden, edelläkävijyyden-takapajaisuuden, tieteellisyys-ammattillisuuden ja avoimen poliittisuuden-puolueettomuuden diskurssiparit tuovat esiin 1970-luvun politisoituneen korkeakoulukeskustelun eri tasot. Nuorena perinteistä vapaassa Joensuun korkeakoulussa oli tilaa sekä modernille akateemisudelle että avoimelle poliittisuudelle. Toisaalta ympäröivä yhteisö koki korkeakoulun edustaman yliopistolaisuuden ja modernin elämäntavan osin vieraana ja uhkaavana. Suomalaisen yliopistojärjestelmän sisäisen muutoksen näkökulmasta politisoitumiskeskustelun suuri kuva tiivistyy hallinnon ja tutkintojen sekä tutkimuksen ja opetuksen kaltaisiin kamppailun ja uudistamisen kohteisiin. Muistelussa 1970-luvun yliopistolaisuudessa korostuvat yhteisöllisyys, aktiivinen keskusteluilmapiiri, kriittisyys, avoimuus ja tulevaisuudenusko sekä toisaalta työyhteisön tasolle ulottunut poliittinen lokeroiminen. Kaikki tämä oli osa prosessia, jossa yliopistojen katsottiin muuttuvan autonomisista korkeimman tieteen ja opetuksen pyhäköistä kansakuntaa ja kansalaisia palveleviksi instituutioiksi.

Avainsanat: *Yliopistot, politisoituminen, korkeakoulupolitiikka, yliopistoradikalismi*

ESIPUHE

Väitöskirjan kanssa vierähti paljon pidempään kuin aloittaessani suunnittelin. Tutkimus on saanut muhia pöytälaatikossa niin molempien lasten syntymän jälkeisten äitiys- ja vanhempainvapaiden kuin mielenkiintoisten tilaushistoriahankkeiden ajan. Tunnustan myös, että vaikka historiaa rakastankin, en ole niin intohimoinen tieteen-tekijä, että olisin halunnut uhrata yöunia työn edistämiseen. Tahdon kuitenkin uskoa, että pitkä kypsyminen on ollut tutkimukselle vain eduksi.

Yliopistohistorian pariin ajauduin maisteriopintojen päättyessä vuonna 2005, jolloin nykyinen emeritus, silloinen Joensuun yliopiston Suomen historian professori Tapio Hämynen soitti ja kysyi, olisinko kiinnostunut jatko-opinnoista Joensuun yliopiston 40-vuotishistoriahankkeen puitteissa. Dosentti Arto Nevala oli aloittamassa teoksen kirjoittamista, ja hänestä tulisi luontevasti väitöskirjani ohjaaja. Asiaa ei juuri tarvinnut miettiä, vaikka hyppäys pro gradu -tutkielman maatalouden ja kylähistorian teemoista tuntuikin sillä hetkellä isolta. Samoihin aikoihin käynnistyi myös yliopiston harjoittelukouluna toimineen Joensuun normaalikoulun historian kirjoittaminen, josta muodostui itselleni varsinainen tulikaste sekä koulutuksen ja yliopistohistorian että tilaushistorioiden maailmaan.

Suuri kysymys jatko-opintojen aloitusvaiheessa oli, mitä oikein halusin tutkia. Konteksti, Joensuun yliopisto ja suomalainen korkeakoulupolitiikka, oli valmiina, mutta tarkempi kysymyksenasettelu jäi oman harkintani varaan. Arton ehdotukset yliopistojen vaikuttavuudesta kaikuivat kuuroille korville, kun kiinnitin huomioni vasta ilmestyneen Elina Makkosen Muistin mukaan – Joensuun yliopiston suullinen historia -teoksen kuvauksiin korkeakoulun 1970-luvun punaisesta maineesta. Olin 1980-luvun lapsena elänyt edellisen vuosikymmenen puoluepoliittisten vastakkainasetteluiden jäänteiden keskellä, ja taistolaisuuden ja maalaisliittolais-keskustalaisuuden välinen jännite tuntui kiehtovalta. Kampplain pitkästi tutkimusaiheeni eli politisoitumisen vaikeasti määriteltävän luonteen kanssa, mutta diskurssien tutkimuksen ja muistitietohistorian teoreettisen perinteen avautuminen auttoivat lopulta ymmärtämään historiallisen totuuden häilyvän olemuksen ja näkökulmani vahvuuden. Sanomalehtiaineistoja olin hyödynttänyt jo perusopintojen aikana, mutta muistitiedon arvo ja erityisyys valkenivat täysin vasta tilaushistorioiden ja etenkin Joensuun lyseon lukion 150-vuotishistorian puitteissa.

Vuosiin mahtuu valtavasti kiitoksen aihetta. Ohjaajani ja kustokseni, yliopistonlehtori Arto Nevalan paneutuva, selkeä ja johdonmukainen ohjaustyö on auttanut minua palaamaan taukojen jälkeen työn pariin ja kannustanut eteenpäin turhautumisen hetkinä. Lisensiaatintutkielman valmistuminen keväällä 2014 oli tärkeä etappi. Lisensiaatintutkielman tarkastajat professori Kustaa H. J. Vilkkunen ja FT, yliopistonlehtori Marjo Nieminen antoivat niin lausunnoissaan kuin tarkastustilaisuudessa arvokasta ja käytännönläheistä palautetta jatkoa ajatellen. Kiitos myös väitöskirjani esitarkastajille dosentti Mervi Kaarniselle ja professori Kustaa H. J. Vilkkunalle, joiden palaute kiinnitti huomion moniin olennaisiin kysymyksiin. Vastaväittäjäkseni minulla on ollut kunnia saada professori Laura Kolbe. Sisällöllisesti ja metodisesti tutkimustani ovat vieneet eteenpäin myös jatkokoulutusseminaarien vetäjä professori Maria Lähteenmäki, dosentti Taina Saarinen, KT Hannu Koskela sekä monet tutkimukseni haastateltavat. Kaikille teille suuri kiitos. Samalla kiitän kaikkia haastateltaviani siitä, että annoitte aikaanne ja avasitte ajatuksianne 1970-luvun korkeakoulu yhteisöstä. Ilman teitä tutkimusta ei olisi olemassa.

Lukuisten etätövuosien välissä olen saanut nauttia työyhteisöstä ja työhuoneesta niin silloisen Joensuun yliopiston kirjastossa, historian ja maantieteen laitoksella kuin Karjalan tutkimuslaitoksella. Viimeiset kaksi vuotta Karjalan tutkimuslaitoksella ovat olleet tärkeitä työn valmistumisen kannalta. Lämmin kiitos erinomaisista puitteista tehdä tutkimusta. Ystävät ja kollegat yliopistolla ovat vuodesta toiseen kulkeneet rinnalla ja tehneet tästä muuten melko yksinäisestä työstä valtavan mukavaa. Emeritusprofessori Tapio Hämysen tuesta tutkijapolun kaikissa käännteissä en voi kylliksi kiittää. Toiminta Pohjois-Karjalan historiallisessa yhdistyksessä on tuonut elämään väriä ja yhteisöllisyyttä. Kahdeksan hallitusvuotta FT Helena Hirvosen, FL Riikka Myllyksen, dosentti Ismo Björnin ja dosentti Jukka Kokkosen kanssa ovat menneet kuin siivillä ja into vain kasvaa. Helenan kanssa olemme jakaneet tutkijan- ja muunkin elämän ilot ja murheet. Riikka oli fuksivuoteni tutorryhmän vetäjä ja ensimmäisiä ihmisiä, joihin Varsinais-Suomesta Pohjois-Karjalaan muuttaneena historianopiskelijana tutustuin. Ismo ja Jukka ovat olleet läheisiä työtovereita Karjalan tutkimuslaitoksella. Ismolle erityinen kiitos väitöskirjan viimeistelyvaiheen ajatuksia herättäneistä yliopistopoliittisista juttutuokiosta sekä tsempeistä aina tarvittaessa.

Kuten totesin, en ole yöihmisiä, joten miellyttävän päivätyön ja säännöllisen tulon turvanneet rahoittajat ovat olleet äärettömän tärkeässä asemassa työn etenemisen ja valmistumisen kannalta. Kiitos Kansan Sivistysrahastolle, Suomen Kulttuurirahaston Pohjois-Karjalan rahastolle, Joensuun yliopiston tukisäätiön Elojen rahastolle sekä Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiölle siitä, että olen lähes neljän vuoden ajan saanut rauhassa keskittyä väitöstutkimukseen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Joensuun perinnearkistolle kiitos asiantuntevasta palvelusta ja mahdollisuudesta käyttää Joensuun yliopiston muistitietoaineistoa. Lämmin kiitos myös Joensuun kampuskirjaston ja Kansallisarkisto Joensuun aina avuliaalle henkilökunnalle. Väitöskirjan on taittanut Jussi Virratvuori, ja abstraktin englanninkielinen käännös on Anni Watsonin käsialaa. Kiitos teille yhteistyöstä.

Perhe on viime kädessä elämän tärkein tukipilari. Kiitos siitä, että olette pitäneet minut tehokkaasti kiinni arjessa. Jussi, arvostan sitä, että olet malttanut olla huomauttamatta projektin ikuisuusluonteesta ja että olet jaksanut uskoa tekemiseeni. Meeri ja Kalle, olette osanneet esittää kysymyksistä ne olennaisimmat. Vihdoin mystinen väitöskirja on valmis.

Liperissä, 28. toukokuuta 2017
Alina Kuusisto

SISÄLLYS

ABSTRACT	5
TIIVISTELMÄ	6
ESIPUHE	7
1 JOHDANTO	13
1.1 Korkeakoulut puoluepolitisoituvassa yhteiskunnassa	13
1.2 Yliopistoradikalismien kansainvälinen ja suomalainen traditio	18
1.3 Kehitysalueidentiteetti osana pohjoiskarjalaisuutta	24
2 TUTKIMUSASETELMA	28
2.1 Yliopistojen politisoituminen tutkimusperinteessä	28
2.2 Tutkimustehtävä	34
2.3 Politisoitumisen käsitteestä	35
2.4 Maakuntalehdet aikalaiskuvan tulkkina	38
2.5 Haastattelut – menneisyyden tulkintaa nykypäivästä käsin	42
2.5.1 Aineistojen syntyprosessi ja vertailu	42
2.5.2 Muistitieto ja menneisyyden hahmottaminen	48
2.6 Aineistojen tulkinta diskursseiksi	51
3 AKATEEMISEN YHTEISÖN SYNTY	57
3.1 Yhteisen yliopiston vuoksi	57
3.1.1 Nopealla valmistelulla toimivaksi korkeakouluksi	57
3.1.2 Alkuvuosien nostalginen yhteisöllisyys	59
3.1.3 Suurten ikäluokkien korkeakoulu	61
3.1.4 Opiskelijat tiedeyhteisön jäseninä	65
3.1.5 Hallinnonuudistus ja edelläkävijyyden diskurssi	70
3.2 Yhteisöllisyys eriytyy	74
3.2.1 Joensuun vetovoima ja politisoitumisen eteneminen	74
3.2.2 Tutkijayhteisöjen muodostuminen	79
3.2.3 Tieteidenvälisyyden ihanne	82
3.2.4 Poliittikka vahvistaa ristiriitaisen korkeakoulun diskurssia	86
3.3 Kivinen tie kohti tiedeyliopistoa	88
3.3.1 Akateemisuuden ja tieteellisyyden paine	88
3.3.2 Politisoituminen ja korkeakoulujen välinen kilpailu	92
3.3.3 Seminaarihenki takapajuisuuden diskurssin ilmentäjänä	93
3.3.4 Teorian ja käytännön kipupiste	100
3.4 Yhteen veto – Yhteisöllisyydestä jakolinjoihin	104
4 KORKEAKOULU KOHTAA YHTEISKUNNAN	106
4.1 Joensuulaisen radikalismien elementit	106
4.1.1 Teatterisota, korkeakoulu ja ”Punainen Anni”	106
4.1.2 Uuden sivistyneistön synty Joensuuhun	112
4.1.3 Nuorisoliittolaisista opiskelijaradikaaleiksi	115
4.1.4 Hallinnonuudistus paljastaa jakolinjoja	120
4.1.5 Opiskelijapolitiikka julkisuudessa	128
4.1.6 Opiskelijaliikkeen vaihteleva voima	133

4.2	Korkeakoulun ja ympäristön suhteen monet ulottuvuudet	137
4.2.1	Kaksi Joensuuta – takapajuisuudesta edelläkävijyyden diskurssiin ...	137
4.2.2	Korkeakoulu ja odotusten diskurssi	141
4.2.3	Tieteentekijä poliittisena henkilönä	148
4.2.4	Kohtaamisia kentällä	151
4.2.5	Tutkimus, opetus ja marxilaisuus	154
4.2.6	Kasvatus ja koulutus politisoitumiskeskustelun ytimessä	161
4.3	Yhteenvedo – Maakunnan, yhteiskunnan vai politiikan palveluksessa? ...	166
5	POLIITTISTEN PAINEIDEN ALLA	168
5.1	Politisoituminen julkisuudessa ja julkisuuden takana	168
5.1.1	Karjalainen punaisen maineen rakentajana	168
5.1.2	Virkanimitykset politisoitumisen ilmentäjinä	172
5.1.3	Tutkinnonuudistus politiikan rajalla	175
5.2	Korkeakoulun kurinpalautus	178
5.2.1	Keskustan profiilinnosto – paluu yhteisöllisyyden diskurssiin	178
5.2.2	Rehtori Kirkinen kahden tulen välissä	186
5.2.3	Opiskelijapolitiikkaa epäpolitisoidaan keskustan johdolla	188
5.3	Mielikuvien poliittisuus	191
5.3.1	Hyvän ja pahan välimaastossa	191
5.3.2	Punamaalausta vai aitoa punaisuutta?	198
5.3.3	Politisoitumisen jatkuvuus	201
5.4	Yhteenvedo – Punainen maine: ilmiö, reaktio, tulkinta	202
6	POLITISOITUMISEN DISKURSSEJA ETSIMÄSSÄ	204
	LÄHTEET	216
	LIITTEET	235

Taulukot

Taulukko 1.	Karjalaisen, Karjalan Maan ja Pohjois-Karjalan ilmestymistiheys ja keskimääräinen levikki vuosina 1969–1977	39
Taulukko 2.	Sanomalehtiaineiston jakautuminen teemoittain ja kirjoitusten kokonaismäärä sanomalehdittäin	39
Taulukko 3.	Haastateltavien jakautuminen tieteenaloittain	47
Taulukko 4.	Sanomalehtiaineiston diskurssit ja niiden keskeiset piirteet	55
Taulukko 5.	Haastatteluaineiston diskurssit ja niiden keskeiset piirteet	56
Taulukko 6.	Diskurssiparit ja niiden keskeiset piirteet	56
Taulukko 7.	Joensuun ylioppilaskunnan edustajistovaalien äänijakauma (%) 1972–1979.....	129

Kuviot

Kuvio 1.	Sanomalehtianalyysin eteneminen	54
Kuvio 2.	Haastatteluanalyysin eteneminen	54

1 JOHDANTO

1.1 KORKEAKOULUT PUOLUEPOLITISOITUVASSA YHTEISKUNNASSA

Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta ja punaisuudesta 1970-luvulla käyty keskustelu kytkeytyy laajempaan yhteiskuntapoliittiseen kehykseen. Tutkimus tarkastelee keskustelussa ilmenneitä politisoitumisen tulkintoja ja diskursseja, jotka hahmottavat yliopistojen ja yhteiskunnan vuorovaikutusta 1970-luvun Suomessa. Yhteiskuntaelämän puoluepolitisoitumisen eteneminen toisen maailmansodan jälkeen, kommunistien toiminnan laillistaminen ja Suomen ja Neuvostoliittoon suhteen vakiintuminen 1940-luvun lopun epävarmuuden vuosien jälkeen lisäsivät jännitettä poliittisella kentällä. Kommunistien työväenliikkeeltä omaksumat toimintatavat lakkoineen ja mielenosoituksineen kasvattivat liike-elämässä ja yliopistoissa valtaa pitäneen oikeistoeliitin kommunisminpelkoa. Lisäksi oikeiston oli vaikea hyväksyä keskusta- ja Kekkos-vetoista Neuvostoliittoa myötäilevää poliittista linjaa.¹ Vielä maailmansotien välillä oikeistolaisien ja vasemmistolaisien ääriliikkeiden vaikutusta oli pyritty salpaamaan kansalliseen eheytykseen tähdänneellä punamulta- eli poliittisten keskiryhmien yhteistyöllä. Myös ylioppilaat osallistuivat kansan eheyttämiseen Akateemisen Karjala-Seuran (AKS) johdolla tavoitteenaan koululaitoksen ja virkamieskunnan suomalaistaminen. Sotien jälkeen eheyttämispolitiikka näkyi hyvinvointivaltion rakennustyössä, jonka kaikki poliittiset puolueet enemmän tai vähemmän varauksetta hyväksyivät.²

SKDL:n voitto vuoden 1966 eduskuntavaaleissa sekä SDP:n ja kommunistien lähentyminen mahdollistivat kommunistien nousun hallitukseen ensimmäisen kerran sitten 1940-luvun lopun.³ Tämän jälkeen vasemmiston edustajia toimi aiempaa enemmän politiikan ja hallinnon eturivin paikoilla, mikä lisäsi vasemmiston poliittista valtaa ja radikalisoi sen tavoitteita. Työväenliikkeen perinteessä puolue nähtiin vahvimpana voimana porvariluokkaa vastaan yhteiskunnallisen muutoksen toteuttamiseksi. Työväenliikkeelle poliittisuus oli luokkataistelua, mihin aiemmin vallankahvassa olleet poliittiset toimijat vastasivat tiukentamalla omia asenteitaan ja omaksumalla vasemmiston suosimia käyttäytymismalleja.⁴ Kylmän sodan aikaista kommunisminvastaisuutta tutkinut Jarkko Vesikansa onkin todennut, että 1970-luku oli yhtä lailla oikeistolaisen kuin vasemmistolaisen vastarinnan aikaa.⁵

Toinen tekijä puoluepolitisoitumisen taustalla olivat talous- ja sosiaalipoliittiset uudistukset, joiden kautta valtiollinen toiminta ulottui yhä laajemmin inhimillisen elämän eri alueille, kuten koulutukseen, kulttuuriin ja lasten kasvatukseen. Puolueet valtiovallan edustajina toteuttivat sitä yhteiskuntapoliittikkaa, joka oli kosketuksissa

¹ Alasuutari 1996, 177–178; Alapuro 1997, 42; Virtanen 2001, 247; Vesikansa 2004, 47–48.

² Virtanen 2001, 137–141; Eskelinen 2004; Uljas 2012, 254; Saukkonen 2012, 30–34.

³ Nevakivi 1995, 265.

⁴ Pekonen 2005, 206, 216; Jalava 2012, 120.

⁵ Vesikansa 2004, 305.

ihmisten arkielämään.⁶ Ne tekivät aktiivisesti työtä päästäkseen mahdollisimman lähelle tavallista ihmistä, mikä näkyi esimerkiksi puolueohjelmissa, jotka muuttuivat aiempaa konkreettisemmiksi ja yleisöä koskiskelevimmiksi.⁷ Colin Hay on kuvannut politisoitumista prosessina, jossa asian käsittely politisoituessaan siirtyy joko yksityiseltä julkiselle tai julkiselta hallinnolliselle tasolle.⁸ Suomen 1960- ja 1970-luvun politisoitumiskehitystä luonnehtiikin monien aiemmin joko yksityisiksi ja perheen sisäisiksi miellettyjen tai julkisuudessa ilman näkyvää poliittista aspektia käsiteltyjen asioiden siirtyminen julkisen vallan, eli puolueiden ja niiden harjoittaman politiikan, ytimeen. Henkilökohtaisesta tuli poliittista ja poliittisesta tuli henkilökohtaista.

Poliittiset virkanimitykset edistivät merkittäväällä tavalla yhteiskunnan politisoitumista. Perinteisesti valtion- ja kuntahallinnon virkojen politisoimista oli vastustettu eniten poliittisessa oikeistossa, jossa virkoihin muodolliselta pätevyydeltään soveltuvia oli lähtökohtaisesti enemmän tarjolla. Toisaalta vasemmistossa puolueen roolia korostettiin avoimesti, ja tähän ajattelutapaan poliittiset virat sopivat paremmin. Käytännössä hallintovirkojen täyttö alkoi 1960-luvun kuluessa saada selvästi poliittisemmän luonteen, mitä käytettiin kaikissa puolueissa hyväksi joko avoimesti tai peitellen. Virantäyttöjen politisoitumisesta kehkeytyi kierre, josta oli vaikea jättäytyä ulos menettämättä asemiaan kilpaileviin puolueisiin nähden.⁹

Historioitsija Marja Jalava toteaa, että 1970-luvun poliittiset virkanimitykset eivät sinällään olleet uutta, vaan uutta oli vasemmistolaisten ryntäys keskeisiin hallinnollisiin tehtäviin. Seurauksena oli Jalavan mukaan ylipolitisoituminen. Kun virkamiesten näkökantoja omaksuttiin puolueissa, saivat aiemmin hallinnollisina pidetyt käytännön kysymykset puoluepoliittisen luonteen. Politisoituminen meni niin pitkälle, että poliittinen toiminta äärimmillään mitätöi itsensä.¹⁰ Sosiologi Matti Hyvärinen arvioi ylipolitisoitumista taistolaisen liikkeen yhteydessä. Hänen mukaansa taistolaisuuden tavoitteena oli puhdistaa politiikka likaisuudesta ja epävarmuudesta ja tehdä sitä kautta koko politiikanteko tarpeettomaksi. Poliitikassa ei Hyvärisen mukaan ollut tilaa valinnoille, epävarmuudelle ja kokeilulle, vaan politiikka kaventui kaavamaiseksi ja konservatiiviseksi *policy*:ksi.¹¹

Yhteiskunnan politisoituminen kosketti väistämättä myös yliopistoja. Korkeakoululaitoksen laajeneminen ja valtiollistuminen toivat yliopistoja koskevat kysymykset osaksi yhteiskuntapolitiikkaa. Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen keskustelu oli 1960- ja 1970-luvulla monipuolista ja näkyvää. Keskusteluun osallistuivat yliopistojen opettajat ja tutkijat, opiskelijat, poliitikot, elinkeinoelämän edustajat ja tiedotusvälineet, ja sitä hallitsivat 2000-luvulta tutut teemat: mikä on yliopistojen perimmäinen tehtävä ja miten ne pystyvät vastaamaan ympäröivän yhteiskunnan niille asettamiin odotuksiin. Suomalaista yliopistojärjestelmää oltiin uudistamassa perustavanlaatuisesti sekä määrällisesti että laadullisesti, mikä synnytti ristiriitoja ja vastakkaisia tulevaisuudenkuvia ja loi pohjan diskursiivisesti rikkaalle korkeakoulu- ja tiedekeskustelulle.

⁶ Hyvinvointivaltion rakentamisesta Uljas 2012.

⁷ Aarnio 1998, 58–59.

⁸ Hay 2013, 79–82.

⁹ Merikoski 1968, 63–69.

¹⁰ Jalava 2012, 120–122.

¹¹ Hyvärinen 1994, 337–340.

Vielä 1950-luvulla korkeakoululaitos näyttäytyi autonomisena ja elitistisenä muusta yhteiskunnallisesta päätöksenteosta ja politiikan sektoreista irrallisena instituutiona. Varsinaisesta korkeakoulupolitiikasta ei voinut puhua, ja jälleenrakennuksen Suomessa koulutuksen tai kulttuurin kanssa huomiosta kilpailivat monet päivänpolttavat kysymykset. Suurten ikäluokkien varttuminen kouluikään, elinkeinorakenteen ja työelämän tarpeiden muutokset sekä kaupungistuminen kuitenkin pakottivat tarkastelemaan koulutusta yhteiskuntapoliittisena kysymyksenä. Ajattelutavan muutosta vauhdittivat 1960-luvulla Euroopasta omaksutut valtiojohtoista talouspolitiikkaa painottanut keynesiläisyys sekä *human capital*- eli inhimillisen pääoman teoriat, jotka katsoivat koulutuspolitiikkaa yhteiskunnallisen kehityksen ja taloudellisen kasvun näkökulmista. Koulutus ja ammattitaidon lisääminen nähtiin sijoituksina, jotka olivat rinnastettavissa muihin tuotannollisiin investointeihin. Korkeakoulupolitiikka miellettiin osaksi tieteen kansainvälistä kehitystä, jossa Suomen oli kilpailukyvyyn nimissä pysyttävä mukana. Uuden koulutus pääoma-ajattelun airuita oli OECD, joka pyrki vakuuttamaan päättäjiä tiede- ja koulujärjestelmän laajentamisen taloudellisista eduista. OECD:lle koulutus oli myös osa kylmän sodan aikaista idän ja lännen välistä kilpailua.¹²

Yhteiskuntapoliittinen suunnittelu otti 1950-luvulla ensi askeleitaan ja konkretisoitui lähinnä komiteoiden työskentelyssä. Vuosikymmenen korkeakoulupoliittiset avaukset korostivat olemassa olevien yliopistojen näkökulmasta lähtevää linjaa, tutkimuksen ja opetuksen autonomisuutta sekä valtion mahdollisimman vähäistä puuttumista korkeakoulujen asioihin. Keskeisimpänä avauksena voi pitää valtioneuvoston vuonna 1952 asettamaa puheenjohtajansa Helsingin yliopiston kanslerin Pekka Juhana Myrbergin mukaan nimettyä korkeakoulukomiteaa.¹³ Ilmapiiiri alkoi kuitenkin muuttua vuosikymmenen loppua kohden, jolloin korkeakoulujen ja yliopistojen riippuvuus valtion taloudellisesta tuesta kävi yhä ilmeisemmäksi. Korkeakouluverkoston laajentuminen käynnistyi vuonna 1958 perustetusta Oulun yliopistosta. Yhteiskunnallinen korkeakoulu siirtyi Helsingistä Tampereelle 1960 ja muuttui yliopistoksi 1966. Samana vuonna Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulusta tuli yliopisto. Vuonna 1960 korkeakouluopiskelijoiden määrä rikkoi 25 000 rajan.¹⁴

Korkeakoulutuksen volyymin kasvu lisäsi sekä asian ympärillä käytyä julkista keskustelua että valtionhallinnon kiinnostusta korkeakouluja kohtaan. Koululaitoksen kehittäminen aina alkuopetuksesta yliopistoihin sidottiin kansalliseen eheyttämiseen ja hyvinvointivaltion rakentamiseen. Poliitiikan tueksi ryhdyttiin 1960-luvulla luomaan valtakunnallista suunnittelujärjestelmää, johon hajautettu korkeakoululaitos ja alueellisesti tasatut opiskelumahdollisuudet elimellisenä osana kuuluivat. Valtakunnallisen suunnittelutoimiston korkeakouluosasto perustettiin vuonna 1962 ja sen johtajaksi nimettiin myöhemmin opetusministeriön kansliapäällikkönä pitkään toiminut Jaakko Numminen. Vallinneen ideologian mukaisesti suunnittelusta ja sen motiiveista pyrittiin tekemään poliittisesti mahdollisimman neutraaleja. Suunnittelun esitettiin edustavan yleistä hyvää ja se legitimoitiin turvautumalla tieteelliseen tutkimukseen.¹⁵

¹² Kivinen, Rinne, Ketonen 1993, 19, 43; Eskola 2002, 222; Kallo 2009, 176–180; Moisio 2012, 71–73, 106–107; Kettunen, Jalava, Simola & Varjo 2012, 27.

¹³ Tiitta 2004, 293.

¹⁴ Nevala 1983, liite 6; Eskola 2002, 229–242.

¹⁵ Jalava 2012, 39, 42; Kettunen, Jalava, Simola & Varjo 2012, 28.

Maalaisliitto/keskusta toimi muutoksen airuena. Tiede ja korkeakoulupolitiikka saivat opetusministerinä ensimmäisen kerran vuosina 1953–1954 toimineen Johannes Virolaisen myötävaikutuksesta maalaisliiton kulttuuripoliittisissa ohjelmissa yhä keskeisemmän roolin.¹⁶ Vuonna 1958 maalaisliittolainen opetusministeri Kustaa Vilkuna, presidentti Urho Kekkosen korkeakoulupoliittinen luottomies, asetti komitean (tieteellisen tutkimuksen organisaatiokomitea) selvittämään suomalaisten tutkimuslaitosten ja tutkimuksen tehostamista. Komitea koostui johtavien puolueiden kansanedustajista sekä Teknillisen korkeakoulun ja Helsingin yliopiston professoreista. Komitean perustaminen merkitsi sen puheenjohtajan Helsingin yliopiston rehtorin Edwin Linkomiehen ja presidentti Urho Kekkosen poliittista lähentymistä, sillä molemmat laskelmoivat hyötyvänsä toistensa asemasta ja vaikutusvallasta omia tavoitteitaan ajaessaan.¹⁷

Helsingin yliopiston eläintieteen professori Paavo Suomisen johtama Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitea (1963–1966) oli ensimmäinen korkeakoululaitosta koskeva kokonaissuunnitelma, jossa hahmotettiin korkeakoululaitoksen laajenemista ja uusien korkeakoulujen perustamista. Sitä kauaskantoisemmat seuraukset oli kuitenkin presidentti Urho Kekkosen tammikuussa 1965 asettamalla niin kutsutulla presidentin työryhmällä, jonka johdossa oli aikakauden merkittävä korkeakouluvaihtaja teoreettisen filosofian professori Oiva Ketonen. Ryhmän muutkin jäsenet olivat presidenttiä lähellä olleita yliopistomiehiä. Vaikka asetustavan ja toiminnan salamyhkäisyys herättivät kritiikkiä, oli työryhmän toiminta tehokasta. Kaksi kuukautta asettamisensa jälkeen se julkaisi yksityiskohtaisen mietinnön, jonka keskeisiä teemoja olivat opiskeluaikojen lyhentäminen, opiskelujen tehostaminen ja opiskeluvirtojen ohjaaminen tietyille aloille (luonnontieteeseen, tekniikkaan ja lääketieteeseen) kansantalouden kasvun nimissä.¹⁸ Mietintö johti korkeakoulujen kehittämislain säätämiseen vuosille 1967–1981 jo samana vuonna kun mietintö julkaistiin. Laki mahdollisti korkeakoululaitoksen alueellisen laajentamisen, opiskelijamäärien mittavan kasvattamisen sekä korkeakouluille osoitettujen varojen lisäämisen. Lain rinnalle elokuussa 1966 säädettyyn asetukseen lisättiin maininta, että jatkossa huomio oli kiinnitettävä korkeakoulujen hallinnon ja tutkintojen uudistamiseen.¹⁹

Presidentin työryhmän mietintö kiihdytti korkeakoulujen ympärillä käytyä keskustelua. Heti saman vuonna ilmestyi Matti Haavion toimittama kirjoituskoelma *Korkeakoulukysymys* (1965), jossa useat nimekkäät silloiset ja entiset ylioppilaspoliitikot esittivät näkemyksensä korkeakoululaitoksen eri osa-alueiden tulevaisuudesta ja kehittämiskohteista. Jaakko Ihamuotila ja Matti Kaje hahmottelivat kuvaa akateemisesta Suomesta, jossa yhteiskunnallinen suunnittelu lisäisi akateemisen työvoiman kysyntää ja tarjontaa ja jossa oli oivallettu, että tutkimukseen kannattaa investoida. Ihamuotilan ja Kajeen toteamus ”Korkeakoulua ei pidä perustaa akateemisen opetuksen kehdoiksi tai tieteen lehdoksi, ei myöskään älymystöntuotantolaitokseksi: se tulee suunnitella mm. toivotun yhteiskunnallisen kehityksen toteuttajaksi”²⁰, kiteytti ajatuksen uudenaikaisesta suunnittelutaloudesta, jossa korkein opetus ja tiede oli valjastettu yhteiskuntajärjestelmän palvelukseen. Korkeakouluilta odotettiin aloitteellisuut-

¹⁶ Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 43; Isohookana-Asunmaa 2006, 52.

¹⁷ Tiitta 2004, 295–296.

¹⁸ Eskola 2002, 248–253; Pernaa 2007, 53–54.

¹⁹ Eskola 2002, 253–255.

²⁰ Ihamuotila & Kaje 1965, 20.

ta, rohkeutta ja suunnannäyttäjän roolia. ”Korkeakouluilla on parhaat edellytykset toimia tienraivaajina. Niiden säteilyvaikutus kohdistuu suoraan ja muun koulutuksen kautta koko yhteiskuntaan”²¹, kirjoitti Tapio Kähkönen.

Vaikka Korkeakoulukysymys perustui vielä monin paikoin perinteiseen yliopistoajatteluun, oli se osoitus ylioppilaiden ja Suomen Ylioppilaskuntien Liiton heräävästä korkeakoulukritiikistä sekä ylioppilaspolitiikan näkyvästä asemasta valtakunnanpolitiikassa. Jalansijaa radikalisoituvan opiskelijaliikkeen ajatuksille antoivat 1960-luvun poliittinen tilanne sekä keskustan ja vasemmiston punamultayhteistyö. Suomalaisen 1960- ja 1970-luvun opiskelijaradikalismien omaleimainen piirre olikin radikaalien ja valtiovallan liittoutuminen keskenään akateemista ja oikeistolaista eliittiä vastaan. Presidentti Urho Kekkosesta opiskelijaliike sai vahvan puolestapuhujan. Korkeakoululaitoksen uudistaminen ja vanhan akateemisen eliitin aseman horjuttaminen olivat Kekkoselle tärkeitä tavoitteita ja taloudellisen kasvun osatekijöitä. Joidenkin näkemysten mukaan Kekkosella oli tietoinen tavoite uudistaa yhteiskuntaa radikalisoituneen nuorison tuella. Opiskelijoiden tuki houkutteli Kekosta, sillä opiskelijoilla oli käytössään poikkeuksellisen vahvojen resurssien varustettu toimintakoneisto eli opiskelijajärjestöt. Toisaalta opiskelijaliikkeelle tehtyjen myönnytysten toivottiin edesauttavan yhteiskunnallisen konsensuksen syntyä ja vievän liikkeen pahimman terän. Opiskelijaradikaaleja sitoi valtioon myös raha, sillä poliittiset opiskelijajärjestöt kuuluivat valtionavun piiriin.²²

Kekkosella räjäköitä tiedepoliittista otetta osoitti presidentin ajama vanhan Suomen Akatemian lakkauttaminen ja uuden perustaminen vuonna 1969. Uuden Akatemian toimikunnat työskentelivät opetusministeriön alaisuudessa, ja sen jäsenet nimitti tasavallan presidentti. Akatemian päättäväksi elimeksi muodostettiin tieteen keskustomikunta, johon toimikuntien puheenjohtajien ohella kuului kolme valtioneuvoston valitsemaa jäsentä. Uudistus merkitsi toimikuntien taloudellisten resurssien laajenemista ja siten tutkimusrahoituksen kasvua. Suomen Akatemian vaikutus tiedepoliittikan suuntaviivojen toteuttajana oli noussut uudelle tasolle. Kehitystä tuki vielä uusi valtion tiedoneuvosto, jonka tehtävä poliittisena elimenä oli tukea kulloinkin vallassa olleen hallituksen tiedepoliittista työtä.²³

Kun suunnittelun ja tutkimuksen painopiste valtionhallinnossa kasvoi, vahvistui myös poliittisten puolueiden ja vasemmisto-oikeisto -vastakkainasettelun vaikutus valtion virkakoneistossa ja erilaisissa suunnittelevissa ja valmistelemissa asiantuntijaelimissä. Koulutussektorilla tämä näkyi esimerkiksi opetusministeriön laajuuden, resurssien ja vaikutusvallan huomattavana kasvuna vuoden 1966 organisaatiouudistuksen jälkeen. Martti Häikiö ja Eva Hänninen-Salmelin arvioivat vuonna 1979 tekemässään selvityksessä, että virkakoneiston politisoituminen oli vähentänyt eduskunnan vaikutusvaltaa, ja että useita suuria korkeakoulupoliittisia hankkeita, kuten tutkinnonuudistusta, oli ajettu ilman, että eduskunnalla oli juurikaan mahdollisuuksia vaikuttaa sen valmisteluun.²⁴

Valtiojohtoinen ja keskitetty koulutussuunnittelu sisälsi myös alueiden näkökulman. Tasapainoisen aluetaloudellisen kehityksen edistämiseksi Länsi-Euroopan teollisuusmaissa luotiin valtiojohtoisia hallinto- ja suunnittelumekanismeja, joiden

²¹ Kähkönen 1965, 111.

²² Silvonen 1990, 286–299; Tuominen 1991, 83–84; Eskola 2002, 290–291; Tiitta 2004, 588–589.

²³ Autio 1993, 43; Immonen 1995, 102, 306; Tiitta 2004, 687–688; Pohls 2005, 21, 23–24; Jalava 2012, 44.

²⁴ Häikiö & Hänninen-Salmelin 1979, 10–11.

kautta heikosti kehittyneille alueille suunnattiin tukea ja investointeja ja niiden omaa keskitettyä hallintojärjestelmää vahvistettiin (läänihallinto, maakuntaliitot).²⁵ Suomen alueellisen korkeakouluverkoston luominen oli osa tätä politiikkaa: laajeneva korkeakoululaitos siirtyi yhä tiukemmin opetusministeriön ohjaukseen. Kysymys Itä-Suomen yliopistosta oli uusia yliopistoja perustettaessa selvästi kiperin. Kilpailua Itä-Suomen yliopiston sijoituspaikasta käytiin Joensuun, Lappeenrannan ja Kuopion välillä. Myös Savonlinna oli ilmoittautunut kisaan mukaan, mutta sen mahdollisuuksia pidettiin vähäisinä. Itse asiassa ajatus itäiseen Suomeen perustettavasta korkeimmasta opinahjosta oli noussut esiin jo 1800-luvulla, mutta vuotta 1955 voidaan pitää hankkeen varsinaisena lähtölaukauksena. Itä-Suomen yliopistokysymyksen vaikeus juonsi sodan ja alueluovutusten aiheuttamasta alueellisesta eheytyttömyydestä ja selkeän keskuspaikan puuttumisesta Viipurin jäätyä rajan taakse. Alkuvaiheessa Lappeenranta oli niskan päällä, sillä hankkeen eteenpäin viemiseksi perustettu Itä-Suomen yliopistoseura ja valtion aloitteesta perustettu Itä-Suomen kulttuurikomitea profiloituivat selvästi Lappeenrannan puolestapuhujiksi.²⁶

Kuopion ja Joensuun aktiivinen markkinointi- ja suunnittelutyö korkeakoulun saamiseksi kaupunkiin voimistui vuodesta 1961 lähtien. Innostusta lisäsi Oulun yliopiston rehtorin Pentti Kaiteran ja varatuomari Heikki von Herzenin ehdotukset Itä-Suomen yliopiston jakamiseksi kunkin kolmen kilpailevan kaupungin kesken. Aluksi jakoajatus ei saanut kannatusta kohdekaupungeissa eikä muuallakaan. Ilmapiiri muuttui esitykselle suopeammaksi nousevan korkeakoulupoliittisen vaikuttajahahmon keskustalaisen Jaakko Nummisen esitettyä Lappeenrantaan kannattaneen Korkeakoululaitoksen suunnittelukomitean mietintöön eriävän mielipiteensä. Numminen ja koko valtiovalta pääministeri Johannes Virolaisen johdolla katsoivat yliopistokysymystä vahvasti aluepoliittisesta näkövinkkelistä. Lopullisesti asia ratkesi hallituksen käsittelyssä syksyllä 1965, ja Itä-Suomen korkeakoulujen perustamislait hyväksyttiin eduskunnassa keväällä 1966.²⁷ Joensuun korkeakoulu aloitti toimintansa vuonna 1969, Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu 1969 ja Kuopion korkeakoulu 1972.

1.2 YLIOPISTORADIKALISMIN KANSAINVÄLINEN JA SUOMALAINEN TRADITIO

Voi ajatella, että Joensuun korkeakoulu perustettiin 60-lukulaisen vapaan radikaalin liikehdinnän näkökulmasta kymmenen vuotta liian myöhään. Suomen variaatio länsimaisesta yliopistoradikalismista oli kaiken kuitenkin kaikkiaankin varsin poikkeuksellinen. Yhdysvalloissa, josta myös Suomeen imettiin runsaasti vaikutteita, radikaali kansalaisliike ajoi mustien ja naisten oikeuksia ja vastusti Vietnamin sotaa. Se oli spontaania, hajaantunutta ja hyvin erilaisiin tavoitteisiin eriytyntä toimintaa, joka pääasiassa organisoitui yliopistojen kautta, mutta jossa oli mukana runsaasti ei-akateemista työväkeä ja vähemmistöjen edustajia. Liikehdintää luonnehtivat paitsi massamielensoitukset, myös rauhanaatteen kannatteleva vapaaseen seksuaalisuuteen, huumeiden käyttöön ja keskiluokkaisuudesta irtaantumiseen perustunut hippikulttuuri.²⁸

²⁵ Brenner 2004, 460–465.

²⁶ Nevala 2009, 28–31; Kohvakka 2013, 5–10.

²⁷ Nevala 2009, 32–40.

²⁸ Isserman & Kazin 2000, 8–185; Zaretsky 2013, 27–29.

Myös Euroopassa 60-lukulainen radikalismi oli monimutkainen ilmiö, jonka syistä ja seurauksista on olemassa runsas kirjo tulkintoja. Länsi-Euroopassa ja itäblokissa liikehdintä kehittyi luonnollisesti erilaisissa puitteissa ja erilaisin tavoitteenasetteluin, vaikka molemmilla alueilla opiskelijat ja intellektuellit olivat tärkeitä suunnannäyttäjiä. Itä-Euroopan kommunistisissa tasavalloissa etsittiin tietä humaaniin sosialismiin, kun taas lännessä oli ilmassa sodanjälkeisen kulutusyhteiskunnan synnyttämää kulttuuripessimismää, Vietnamin sodan vastaisuutta ja yliopistokritiikkiä. Kolmannen maailman ongelmat ja vapaustaistelut kunkin maan omin painotuksin, kuten Algerian sota Ranskassa ja Iranin shaahi Saksassa, nousivat Vietnamin sodan ohella 1960-luvun radikaalin liikehdinnän keskiöön. Kun USA:n 1960-luku oli korostetusti ihmisoikeuksien puolustamisen ja kansalaisliikkeiden vuosikymmen, Euroopassa liikehdinnälle antoi sävyä teoreettinen ja intellektuaalinen ote, jossa muun muassa Frankfurtin koulukunta ja Karl Marxin kirjoitukset saivat painoarvoa. Kulttuurivaihto anglosaksisen ja mannereurooppalaisen maailman välillä kulki molempiin suuntiin.²⁹

Jo 1950-luvulla käynnistynyt modernisoituminen sekä yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutosvaatimukset kärjistyivät 1960-luvun yliopistomellakoissa sekä Yhdysvalloissa että vanhalla mantereella. Amerikassa radikaalin liikehdinnän ja New Left -henkisen Free Speech -suuntauksen näkyvimpiä airuita oli radikaali sosialistinen opiskelijajärjestö Student for a Democratic Society, joka toi kentälle uuden suoran kollektiivisen toiminnan muodon.³⁰ Opiskelijoiden organisoimia mielenilmaisuja esiintyi läpi 1960-luvun myös eri puolilla Eurooppaa, jossa yliopistoilla oli pitkät perinteet vallankumouksellisen toiminnan keskuksina. Ranskassa opiskelijaradikalismi kulminoitui Pariisin Nanterren ja Sorbonnen yliopistoista talvella 1967 ja keväällä 1968 levinneisiin yliopistojen valtauksiin ja mielenosoituksiin, joita Joensuun korkeakoulun tuleva rehtori Heikki Kirkinen oli todistamassa ollessaan Pariisissa suomen kielen ja kirjallisuuden vierailevana professorina vuosina 1966–1970. Vaikka vallankumous ei ollut edes *lähellä, kehittyi* demonstraatioista laajin kansallinen lakko koko 1900-luvun Euroopassa.³¹

Iso-Britanniassa yliopistoliikehdintä irtaantui nopeasti uusvasemmistolaisuudesta ja kääntyi marxilaiseen teoriaan. Vaikka liikehdintää esiintyi myös brittiopiskelijoiden keskuudessa, ei se saavuttanut samanlaista laajuutta ja voimaa, kuin manner-Euroopassa. Vahvasti antikommunistisessa Länsi-Saksassa, jossa viranomaiset ja johtavat poliittiset tahot suhtautuivat vasemmistointellektuelleihin, rauhanaatteeseen ja opiskelijoiden demokraattisiin pyrkimyksiin hyvin kielteisesti, opiskelijaradikalismi sai nopeasti väkivaltaisia piirteitä ja kallistui terrorismiin.³² Historioitsija Arthur Marwick on todennut, että 1960-luvun opiskelijaradikaalien mielenilmaistujen luonne ja seuraukset olivat vahvasti riippuvaisia ensinnäkin kunkin maan lain ja järjestyksen ylläpitoon liittyvistä traditioista, toiseksi poliisin ja armeijan organisoitumisesta ja kolmanneksi yliopistojen johdon asenteesta opiskelijoiden vaatimuksiin.³³ Esimerkiksi Saksassa poliisi suhtautui opiskelijoihin autoritaarisesti ja aggressiivisesti, minkä seurauksena mielenosoitukset kehittyivät poliisin ja opiskelijoiden välisiksi kovaotteisiksi yhteenotoiksi.³⁴

²⁹ Josefsson 1996, 122–123; Marwick 1998, 293, 543; Müller 2011, 73–77.

³⁰ Fraser 1988, 84–86; Marwick 1998, 53–54, 536–537.

³¹ Fraser 1988, 178–196; Marwick 1998, 538, 547–558; Craiutu 2011, 109.

³² Fraser 1988, 86, 109–111; Suominen 1997, 57–69; Marwick 1998, 547, 560–561, 585.

³³ Marwick 1998, 538.

³⁴ Suominen 1997, 75–76.

Pohjoismaissa ylioppilasmellakat eivät kärjistyneet samalla tapaa kuin Yhdysvalloissa ja Keski-Euroopassa, ja esimerkiksi Norjassa ei maolaista liikettä lukuun ottamatta voi edes puhua varsinaisesta opiskelijaradikalismista³⁵. Tukholman yliopistossa Ruotsissa opiskelijoiden yhteiskunnallinen aktivoituminen ja politisoituminen käynnistyivät vuoden 1967 tienoilla, ja toisin kuin monissa muissa Euroopan maissa, ensisijaisena ponttimena eivät Sven-Olof Josefssonin mukaan olleet yliopiston massoittumista seuranneet taloudelliset ja resurssiongelmät, vaan kansainväliset tekijät Vietnam-kysymyksen johdolla sekä tutkinnonuudistuskritiikki, joka Suomessa nousi esiin vasta 1970-luvun loppupuolella sivistysyliopistoliikkeen myötä.³⁶

Ruotsin ja muiden Pohjoismaiden suurin ero USA:n ja Keski-Euroopan opiskelijaradikalismiin oli radikaalien laajempi sananvapaus, väkivallattomuus ja virkavallan hyväksyvämpi asennoituminen opiskelijoiden aktivismia kohtaan.³⁷ Vaikka maailmalta kantautuneet uutiset aseellisista opiskelijamellakoista nostivat huolta myös Suomen tilanteen kärjistymisestä ja vaikka väkivallalla uhkaaminen kuului joidenkin taistolaisten retoriikkaan, Suomessa väkivaltaisuuksista oltiin todellisuudessa hyvin kaukana. Sosiologi Martti Siisiäinen on todennut, että suomalaiselle kollektiiviselle toiminnalle on 1800-luvulta lähtien ollut tyypillistä yhdistysmuotoinen toiminta ja sitä kautta väkivallan karttaminen ja lainkuuliaisuus³⁸. Myös radikaalien liikkumatila julkisuudessa oli poikkeuksellisen laaja. Suomalaisesta, ruotsalaisesta ja norjalaisesta opiskelijaradikalismista väitellyt Tapani Suominen korostaakin sallivan julkisuuden roolia nuoriso- ja opiskelijaradikalismien luonteessa.³⁹

Sallivuus suomalaista ylioppilasradikalismia kohtaan sekä suomalaisten opiskelijajärjestöjen ja ylioppilaspoliitikkojen näkyvä asema 1960- ja 1970-luvulla selittyvät useilla historiallisilla tekijöillä. Suomalaisen ylioppilaiden yhteiskunnallinen asema oli korkea ja kansallinen merkitys suuri 1800-luvun jälkipuolella ja 1900-luvun alussa fennomanian, sortovuosien ja itsenäistymiskysymyksen yhteydessä. Ylioppilaat edustivat 1800-luvulla älymystöä ja olivat ensimmäinen julkisuudessa esiintynyt tiettyä poliittista agenda ajanut ryhmittymä, eräänlainen yhteiskunnallisesti painottuneiden kansalaisjärjestöjen ja puolueiden esi-isä. Sotien välisenä aikana AKS:n riveissä esiintyneet ylioppilaat vastustivat näkyvästi Neuvostoliittoa ja ruotsinkielistä eliittiä. Sosiologi Risto Alapuro tuo esiin, miten ylioppilasaktiivisuuden luonne toisen maailmansodan jälkeen kuitenkin muuttui radikaalisti: uhman kohteena ei ollut enää tsarinaikainen Venäjä tai Neuvostoliitto, vaan yleismaailmallinen kapitalistinen imperialismi. Neuvostoliitto oli muuttunut vihollisesta ystäväksi.⁴⁰

Kuten muissa länsimaissa myös Suomessa 1960-luku oli kulttuurisen murroksen aikaa. Radikalisoituminen näkyi aluksi taiteen saralla, kirjallisuudessa, musiikissa ja teatterissa. Uusia vaikutteita levisi maahan 1950-luvun lopulta lähtien ensin yksittäisten teosten ja henkilöiden kautta. Yksilöradikalismi kehittyi kulttuuriradikaaliksi

³⁵ Suominen 1997, 255–364.

³⁶ Josefsson 1996, 118.

³⁷ Josefsson 1996, 268.

³⁸ Siisiäinen 1998, 219–220.

³⁹ Suominen 1997, 420.

⁴⁰ Klinge 1968; Alapuro 1997, 26–30, 41–45.

liikehännäksi⁴¹, joka halusi yhdistää kulttuurin ja yhteiskunnallisuuden ja kyseenalaistaa edellisten sukupolvien arvoja. Kulttuurituotteita alkoi muodon sijaan leimata ajankohtaisuus. Kulttuurihistorioitsija Marja Tuominen ei suomalaisen 60-lukulaisen kulttuuriradikalismien kotimaiseksi klassikoksi nousseessa tutkimuksessaan ota kantaa uudistuiko lopulta taide vai politiikka ensin. Hänen mukaansa ne kulkivat käsi kädessä niin, että molemmat auttoivat toisaalta hahmottamaan toisaalta ilmaisemaan uudenlaisia käsityksiä todellisuudesta.⁴²

Suomen 1960-luvun alkuvuosia voi luonnehtia ei-poliittiseksi poliittisuudeksi: silloin muodostuneista epävirallisista ryhmittymistä ja verkostoista kehittyi vuosikymmenen puolivälin jälkeen yhdistyksiä, järjestöjä ja yhden asian liikkeitä, kuten Sadankomitea, Yhdistys 9, Marraskuun liike ja Tricont. Iso osa liikehännää pysytteli kuitenkin traditionaalisten osakuntien, ylioppilaskuntien ja tiedekuntajärjestöjen puitteissa.⁴³ Niin 1960-lukulainen yleisradikalismi kuin 1970-luvun vaihteesta lähtien kehittynyt puolueisiin sitoutunut liikehännä keskittyivät paljolti yliopistoihin ja niiden liepeille, vaikka mukana oli nuoria ja työssäkäyviä kaikista yhteiskuntaluokista. Yliopisto-opiskelijoiden määrä oli kasvanut voimakkaasti 1950-luvun loppupuolelta lähtien, ja samalla opiskelijoiden sosiaalinen tausta oli tasoittunut. Opiskelijaradikalismien potentiaalinen kohdejoukko oli siis sekä lisääntynyt määrällisesti että muuttunut laadullisesti työväen- ja maatalousluokkaisempaan suuntaan.⁴⁴

Hyvä esimerkki radikalismien rantautumisesta rauhalliseen korkeakoulukaupunkiin on Jyväskylä, jossa vuodesta 1956 järjestetty valtakunnallinen kulttuuritapahtuma Jyväskylän Kesä toimi 1960-luvun loppuvuosina kulttuuriradikaalin hengen näyttämönä, jyvaskyläläisopiskelijoiden vasemmistolaisuuden ilmentymänä ja uusien näkökulmien väylänä laajempaan tietoisuuteen. Yhteiskunnallisten ja ajankohtaisten teemojen nousu Jyväskylän Kesän ohjelmistoon ohi vanhemman kulttuuriyleisön näkemysten kertoo opiskelijoiden vahvasta asemasta kaupungin kulttuurielämässä. Vuonna 1966 poliisi vielä keskeytti M. A. Nummisen, Rauli Badding Somerjoen ja kumppaneiden esityksen, mutta jo seuraavana vuonna Jyväskylän Kesän keskustelutilaisuuksissa asetettiin vastakkain marxilainen ja kristillinen suhtautuminen tekniikkaan. Vuonna 1968 ajettiin selvästi kulttuurivallankumousta: esillä olivat muun muassa kolmannen maailman ongelmat, Lapin riisto ja DDR:n kulttuuri.⁴⁵ Sosiaalidemokraattinen poliitikko ja pitkäaikainen ulkoministeri Erkki Tuomioja kuvailee omaa 60-lukulaista radikalismiaan ”ajan hengen mukaiseksi aatteiden ja ajatusten sekahedelmäkeittoksi”, joka koostui hyvin erilaisten sosialististen ja uusvasemmistolaisien ideologioiden ja yhteiskuntakriitikoiden tuotannosta aina Leninistä, Marshall McLuhaniin, Göran Palmiin, Herbert Marcuseen ja Rudi Dutschkeen sekä 60-luvun populaari- ja nuorisokulttuurin sanansaattajista, kuten Bob Dylan, John Lennon, Jim Morrison ja Frank Zappa.⁴⁶

Yhdysvalloissa New Left -suuntaus hiipui 1970-luvun puoliväliin mennessä, ja tilalle tulivat uudenlaiset yhteiskunnalliset liikkeet, jotka keskittyivät esimerkiksi ym-

⁴¹ Matti Hyvärinen määrittelee yhteiskunnallisen liikkeen ”ryhmittymäksi, joka pyrkii tavoitteidensa mukaisiin muutoksiin yhteiskunnassa ja joka samalla käsittää itsensä nimenomaan liikkeeksi”. Hyvärinen 1985a, 28–29.

⁴² Tuominen 1991, 94–96, 100.

⁴³ Siisiäinen 1990b, 71–75; Kolbe 1996, 27, 94–95; Suominen 1997, 160–172; Konttinen 1998, 191.

⁴⁴ Nevala 1999, 95, 154.

⁴⁵ Vilkuna & Havila 2003, 124–132.

⁴⁶ Tuomioja 1993, 57–58.

päristöongelmiin ja sukupuolivähemmistöjen oikeuksiin.⁴⁷ Myös Länsi-Euroopassa opiskelijoiden ihanteellinen taistelu uuden paremman yhteiskunnan puolesta kääntyi 1960- ja 1970-luvun taitteessa pettymykseksi, ja osa radikalismista alkoi kanavoitua organisoituneempiin muotoihin. Tämä merkitsi erilaisten vallankumoushenkisten ryhmittymien, etenkin maolaisten, hetkellistä esiinnousua. Maolaisuus kuitenkin kuihtui varsin pian alkaessaan näyttäytyä suoranaisena vastakohtana vapaalle demokratialle ja jäädessään Suomessa taistolaisuuden jalkoihin.⁴⁸

Suomalaista yliopistoradikalismia koskevassa tutkimuksessa käänteen elementti on ollut keskeisesti esillä ja sitä on tulkittu ja korostettu eri tavoin. Yleisesti ottaen kyse oli yhteiskuntakriittisyyden voimistumisesta ja toiminnan täsmentymisestä, hierarkisoitumisesta ja politisoitumisesta 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Lükeh dintä kanavoitui pitkälti sosiaalidemokraatteihin ja keskustaan, mutta radikaaleimmat aktiivit tulivat tunnetuiksi taistolaisina⁴⁹ eli SKP:n vähemmistössä vaikuttaneena, marxismi-leninismien teoriaan ja Neuvostoliiton ihannointiin nojanneena ideologisena ryhmittymänä. Marja Tuominen on selittänyt vuosikymmenen vaihteen opiskelijaliikkeen murrosta suurten ikäluokkien aikuistumisella, mutta myös sillä, että 1970-luvun alussa antiautoritääriselle opiskelijaliikkeelle ei enää ollut kansainvälistä esikuvaa, jolloin luontevaksi kiinnittymiskohteeksi tuli SKP⁵⁰. Opiskelijoiden poliittis-ideologinen järjestäytyminen voidaan myös liittää, kuten Martti Siisiäinen on tehnyt, osaksi työväen järjestöliikkeen 1900-luvun alusta kantaneita perinteitä⁵¹.

Taistolaisuuden suhde emopuolueeseensa oli löyhä, eikä se kiinnittynyt puhtaasti minkään muunkaan kattojärjestön alle. Opiskelijataistolaiset toimivat pääasiassa Sosialistisen Opiskelijaliiton ja sen alaisten paikallisten opiskelijajärjestöjen parissa, kun taas kulttuuriväki ryhmittyi Kulttuurityöntekijöiden liittoon ja yliopistotutkijat vuodesta 1976 Tutkijaliittoon. Moni taistolaiseksi luokiteltu ei kuitenkaan kuulunut mihinkään järjestöön. Sosialistisen Opiskelijaliiton ohella myös muut poliittiset nuorisjärjestöt aktivoituivat ja yhteiskunnallistivat toimintaansa. 1960- ja 1970-luvun yliopistoradikalismi olikin monitahoinen ja vaikeasti määriteltävä ilmiö, joka sisältää hyvin erilaisia elementtejä eri vuosina, eri paikoissa ja eri toimijoiden keskuudessa. Esimerkiksi ylioppilaskuntavaalien puoluepolitisoitumisen ajankohta vaihteli eri yliopistoissa: vahvojen osakuntaperinteiden Helsingissä se tapahtui vasta vuoden 1970 tienoilla, mutta Jyväskylän ja Tampereen ylioppilaskunnissa jo 1960-luvun puolivälin jälkeen.⁵²

Vanhan ylioppilastalon valtausta marraskuussa 1968 on perinteisesti pidetty radikalismien huipentumana – joko alun loppuna tai lopun alkuna näkökulmasta riippuen. Näkemys on kuitenkin Helsinki-keskeinen ja jättää huomiotta tapahtuman vähäisen julkisen näkyvyyden ja maan muissa yliopistoissa jo aikaisemmin samana vuonna tapahtuneen kehityksen. Esimerkiksi Jyväskylässä opiskelijaliikkeeksi mielletävä ja suoraan toimintaan siirtynyt joukko oli syntynyt jo keväällä 1968.⁵³ Vuoden 1968 kan-

⁴⁷ Berger 2010, 2–7; Zaretsky 2013, 68; Taylor 2013, 83.

⁴⁸ Fraser 1988, 284–287, 294–295; Kastari 2001.

⁴⁹ Termi taistolaisuus viittaa SKP:n varapuheenjohtajaan ja vähemmistön johtomieheen Taisto Sinisaloon, ja se keksittiin 1970-luvun alussa Helsingin Sanomien toimituksessa. Relander 1999, 190.

⁵⁰ Tuominen 1991, 432.

⁵¹ Siisiäinen 1990a, 225.

⁵² Kolbe 1996, 387, 398–399; Relander 1999, 190–192; Lamberg 2004, 278–279; Mickelsson 2007, 196–198; Vartiainen & Kaarninen 2013, 124.

⁵³ Viikuna 2013, 92–100, 119.

sainvälinen merkkitapaus oli elokuussa alkanut Tsekkoslovakian miehitys, jota taistolaisuuden psykohistoriaa tutkinut Jukka Relander pitää ratkaisevana käännekohtana 1960- ja 1970-luvun liikehdinnän välillä. Relanderin mukaan 1960-luvun liikehdintä oli antiautoritaarista ja optimistista kamppailua sorrettujen ja heikkojen puolesta, mutta Tsekkoslovakian miehityksen hyväksyminen merkitsi käytännössä liittoutumista Neuvostoliiton kanssa. Tsekkoslovakian miehityksen hyväksyminen oli hänen mielestään uskonnolliseen herätykseen verrattava kääntymys, jossa ihminen hyväksyi uuden, ulkopuolella määritellyn "totuudellisen" maailmankuvan.⁵⁴ Jyväskyläläisestä opiskelijaradikalismista kirjoittanut historioitsija Kustaa H. J. Vilkuna katsoo, ettei Tsekkoslovakian kriisi ollut suomalaisen opiskelijaliikkeen puoluepolitisoitumiskehityksen liikkeellepaneva voima, mutta se nopeutti vasemmistorintaman hajoamista ja taistolaisliikkeen tavoitteiden ja toiminnan kiteytymistä marxismi-leninismiin ympärille.⁵⁵

Opiskelijaliikkeen puoluepolitisoitumisen voi nähdä hitaana, monivaiheisena ja limittäisenä prosessina, jossa vanhojen liikkeiden rinnalle syntyi uusia valta-asemastaan kamppailevia ryhmittymiä. Uudet opiskelijavuosikerrat toivat mukanaan uudenlaisia toimintatapoja⁵⁶. Martti Siisiäinen on jakanut suomalaisen yliopistoradikalismiin neljään jaksoon. Yhteiskunnallinen radikalismi käynnistyi Siisiäisen mukaan vuonna 1966. Sen ensimmäinen kausi "yleisvasemmistolainen radikalismi" kesti vuoteen 1968. Tämän jälkeen seurasi vuosien 1968–1970 "poliittisen vasemmistolaisuuden kausi", jolloin suomalainen protesti lopullisesti kiinnittyi puolueisiin. Vuodet 1970–1973 olivat proletaarisen käänteen vuosia, jolloin liike menetti osan edellisten vuosien spontaaniudesta. Tämän jälkeen radikalismi kanavoitui järjestötoimintaan, joka hiipui vuosikymmenen loppuun mennessä.⁵⁷

Yhteiskunnallisiin liikkeisiin perehtynyt sosiologi Esa Konttinen piirtää aikakausien rajan suhtautumisessa modernisaatioon eli teollistumiseen, talouskasvuun, moderniin välineelliseen tieteeseen, teknologisoitumiseen sekä valtion vallan kasvuun. Tästä näkökulmasta käänne tapahtui vuoden 1975 tienoilla, mihin asti liikehdintää kuvasi usko modernisaatioon ja sen saavutuksiin. Aikakautta leimasi optimistinen edistysusko. Radikaalit luottivat liikkeen jatkuvaan etenemiseen ja yhteiskuntaolojen muutettavuuteen. Puoluepolitisoituminen ja yhteiskuntasuunnittelu olivat osa edistysuskoa. Konttisen mukaan radikaalin toiminnan keskittyminen poliittiseen järjestötyöhön ei merkinnyt liikehdinnän muuttumista. Sen sijaan liikehdinnän rationalisoituminen oli intensiivisempää jatkoa aikaisemmalle toiminnalle.⁵⁸

Suomalaisen opiskelija- ja yliopistoradikalismiin omaleimaisia piirteitä olivat voimakas kytkös puolueisiin, uusvasemmiston ja myöhemmin taistolaisten sitoutuminen nuorleninismiin sekä vasemmiston kritiikitön suhtautuminen Neuvostoliittoon. Entinen taistolaisaktiivi Heikki Mäki-Kulmala ei kuitenkaan pidä neuvostoihailua tässä suhteessa olennaisena, vaan korostaa, että taistolaisten parissa tärkeintä oli usko sosialismiin tulevaisuuden voittajajärjestelmänä. "Tosiolevaista" oli tulevaisuus, ei nykyisyys.⁵⁹

⁵⁴ Relander 1999, 192–196.

⁵⁵ Vilkuna 2013, 134–135.

⁵⁶ Myös sosiologi Matti Virtanen korostaa liikehdinnässä 1960-luvun lopulla tapahtunutta sukupolvenvaihdosta. Hallinnonuudistustaistelun ja luentolakkojen organisoiijat olivat hänen mukaansa suurten ikäpolvien nuorinta joukkoa, mutta vanhan valtaajat vanhempaa ikäpolvea. Virtanen 2001, 311.

⁵⁷ Siisiäinen 1990a, 64–68.

⁵⁸ Konttinen 1998, 189, 191–192.

⁵⁹ Mäki-Kulmala 2004a, 173–174.

1.3 KEHITYSALUEIDENTITEETTI OSANA POHJOIS-KARJALAISUUTTA

Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelussa heijastuvat valtakunnallisen kehityksen ja kansainvälisten virtausten ohella myös korkeakoulun kotimaakunnan ja -kaupungin luonne. Pohjoiskarjalainen identiteetti vahvistui sodan jälkeen, mitä osoitti vuonna 1944 alkanut aktiivinen työ Pohjois-Karjalan erottamiseksi Kuopion läänistä omaksi läänikseen. Asia oli ollut ajoittain esillä 1800-luvun puolivälistä lähtien, sillä katsottiin, että maakunta muodostaa oman talousalueensa. Toisen maailmansodan rajamuutosten ja Viipurin läänin lakkauttamisen seurauksena läänihanke tuli kuitenkin uudella tavalla ajankohtaiseksi. Itsenäisenä lääninä Pohjois-Karjalan toivottiin pääsevän osaksi taloudellisesta ja sivistyksellisestä kehityksestä, pois Kuopion vaikutuksen ja vetovoiman alta. Eduskunnan vuonna 1956 hyväksymä uusi läänijako astui voimaan maaliskuun alussa 1960. Tämä kohotti Joensuun profiilia läänin pääkaupunkina ja nostatti alueen asukkaiden omanarvontuntoa. Kehitysalueretoriikkaa käytettiin tietoisesti hyväksi maakunnallisen identiteetin rakentamisessa ja taloudellisen kasvun pyynnöissä. Alueen ortodoksi-karjalainen kulttuuriperintö koki arvonnousun ja paikallinen luonto alettiin nähdä tärkeänä vahvuutena. Vetoamista seudun taloudelliseen ja sosiaaliseen jälkeenjääneisyyteen ja kärsijän asemaan pidettiin riskin arvoisena kilpailussa muita alueita vastaan.⁶⁰

Joensuussa Itä-Suomen yliopiston jakoratkaisuun oltiin tyytyväisiä, vaikka vuoden 1966 lakiin kirjattiinkin korkeakoulun olevan ”lähinnä opettajankoulutusta palveleva”.⁶¹ Kiihkeä halu oman yliopiston saamiseksi paikkakunnalle on sijoitettava niihin realiteetteihin, joissa 1950–1970-lukujen Pohjois-Karjalassa elettiin. Puheet kehitysalueesta konkretisoituivat maakunnan asukkaille työttömyytenä, kiihtyvänä poismuuttona, tyhjenevinä kylinä ja alueen päälle asettuneena syrjäseudun leimana. Kehitysalueongelma kärjistyi toisen maailmansodan jälkeen, mutta sen juuret olivat kauempana maanomistusolojen ja muiden taloudellisten rakenteiden muotoutumisessa. Puunjalostusteollisuuden keskittyminen Etelä-Suomeen ja yhtiömetseenomistuksen laajeneminen tekivät Pohjois-Karjalasta raaka-ainevaraston, joka oli riippuvainen teollisuudenalan vaihtuvista suhdanteista. Maailmansotien välinen asutustoiminta puolestaan pirstoi tilarakennetta, ja tilojen riippuvuus talviajan savotoista lisääntyi. Pienviljely-metsätyökombinaatiota vahvisti edelleen sodan jälkeinen maanhankintalain mukainen asutustoiminta, joka tuki omavaraista pieniin perheviljelmiin perustuvaa maatalouspolitiikkaa.⁶²

Toisen maailmansodan ja siihen liittyneiden alueluovutusten seurauksena talouden rakenteelliset ongelmat korostuivat. Puhtaasti alueluovutuksina maakunta menetti koko Pälkjärven kunnan, suurimman osan Värtsilää sekä isoja osia Kiteetä ja Ilomantsia. Uusi rajalinja katkaisi maantieyhteydet rajan taakse jääneisiin keskuksiin. Asiointi ja kaupankäynti oli nyt hoidettava muualla, usein hankalien kulkuyhteyksien päässä. Myös suora yhteys Karjalan radan ja Saimaan kanavan kautta Viipuriin ja Suomenlahden satamiin katkesi, mikä hankaloitti tuotteiden maailmanmarkkinoille pääsyä. Pohjois-Karjalasta oli tullut rajamaakunta, joka sijaitsi muun maan näkökulmasta entistä syrjemmässä. Neuvostoliiton rajan läheisyys tuntui uhkaavalta, mikä

⁶⁰ Juvonen 1997, 16–21; Kinnunen 2006, 43–44; Kohvakka 2013, 10–11.

⁶¹ Nevala 2009, 40.

⁶² Oksa 1979, 103–104; Kupiainen 1990, 31–43; Björn 1999.

karkotti investoijat ja esti teollisuuden syntymisen alueelle. Taloudellisessa aktiviteetissa vaadittiin koko itäisen Suomen osalta suunnanmuutosta, eikä siihen sopeutuminen käynyt kivuttomasti.⁶³

Vaikeuksien rinnalla sodan jälkeisiä vuosia leimasi eteenpäinmenon ilmapiiri siirtolaisten ja rintamalta paalaavien etsiessä asettumispaikkaa ja pysyvää toimeentuloa. Peltoa raivattiin, tiloja rakennettiin, syntyvyys oli korkealla ja kansakoulut täyttyivät lapsista. Maalaiskuntien väkiluvun kasvu alkoi kuitenkin kääntyä muuttotappioksi jo 1950-luvun alkuvuosina. Ensin suuntana oli Joensuu, vähän myöhemmin Etelä-Suomi ja naapurimaa Ruotsi. Vuosina 1950–1960 maakunnan kokonaisväkiluku kohosi korkean syntyvyyden ansiosta noin 9 000 hengellä (4,5 %), mutta seuraavalla kymmenvuotiskaudella lasku oli yli 20 000 henkeä (11 %).⁶⁴ Väestökadon taustalla olivat pientilavaltaisuus, elinkeinorakenteen yksipuolisuus ja teollisten työpaikkojen vähäisyys. Aikuistumassa olleiden suurten ikäluokkien oli vaikea rakentaa tulevaisuutta kotiseudulleen, ja näin iso osa parhaassa työiässä olevia nuoria joutui lähtemään muualle.

Pohjois-Karjalan infrastruktuuria nostettiin hiljalleen jaloilleen valtion tuella. Rataosuudet Joensuusta Ilomantsiin ja Onkamosta Parikkalaan valmistuivat 1950- ja 1960-luvulla. Myös maantieverkosto laajeni vauhdilla valtion työttömyyshankkeiden ansiosta. Lukuisten pienempien teiden ohella 1950-luvulla valmistuivat päätiet Joensuu–Kuopio, Joensuu–Kajaani, Joensuu–Lappeenranta, Joensuu–Ilomantsi ja Joensuu–Lieksa–Nurmes. Usko maakunnan teollisuuden nousuun ja sen merkitykseen talouskasvun moottorina oli 1960-luvulla ja 1970-luvun alussa luja. Näinä vuosina syntyivät muun muassa Uimaharjun selluloosatehdas, Wärtsilän lukkotehdas (Abloy Oy) ja Puhoksen lastulevytehdas sekä Oy Wilhelm Schauman Ab:n laajennus. Kehitysaluerahaston tuen sekä aluepoliittisen lainsäädännön turvin onnistuttiin merkittäväällä tavalla tukemaan pien- ja keskisuuren teollisuuden syntyä maakuntaan. Pohjois-Karjalan teollisuuden kasvu oli 1970-luvun jälkipuolella suhteellisesti voimakkainta koko maassa. Pohjois-Karjalan elinkeinorakenteessa tapahtui 1960- ja 1970-luvulla merkittävä muutos. Lyhyellä aikavälillä teollisuus ja palvelut kohosivat alueen tärkeimmiksi työnantajiksi. Vuonna 1950 maa- ja metsätalous työllisti 67,5 %, teollisuus ja rakentaminen 14,6 % ja palvelut 15,4 %. Vuonna 1980 maa- ja metsätalouden osuus oli 23,2 %, teollisuuden ja rakentamisen 26,3 % ja palveluiden 47,0 %.⁶⁵

Pohjois-Karjalan sotien välinen poliittinen kartta oli SDP-maalaisliittovetoinen. Asetelma säilyi tällaisena vuoden 1970 vaaleihin saakka, tosin maalaisliitto ohitti siirtoväen ansiosta SDP:n puolueiden keskinäisessä mittelössä 1950-luvulla. Maakunnan kolmanneksi suurin puolue oli 1960-luvulle saakka SKDL. Neljäntenä tuli kokoomus, jonka 10 prosentin tietämällä pysytellyt kannatus oli alhaisempi kuin maassa keskimäärin. Maalaisliitosta erkaantunut Veikko Vennamon johtama Suomen Maaseudun Puolue (SMP) yllätti vuoden 1970 vaaleissa nousemalla maakunnan suurimmaksi puolueeksi selvästi yli 20 prosentin kannatuksella. Joensuun sisällä tilanne oli toinen. Jo ennen sotia sillä oli maine yhtenä maan valkoisimmista kaupungeista, eikä oikeiston kannatus näyttänyt sotien jälkeen hiipumisen merkkejä. Vuoden 1948 eduskunta-vaaleissa kokoomus saavutti Joensuussa kaikkien aikojen kannatusosuuden keräten 52,6 % äänistä. Kuva muuttui vuoden 1954 kuntaliitoksen myötä, jolloin työläisvoittoi-

⁶³ Turunen 1996, 199–200; Kinnunen 2006, 40–41.

⁶⁴ Juvonen 1997, 31.

⁶⁵ Virtamo 1986, 32–35; Kinnunen 2004, 68–70; Kinnunen 2006, 89, 95–96; Kinnunen 2014, 115–119.

nen Pielisensuu liitettiin Joensuuhun. SDP nousi Joensuun suurimmaksi puolueeksi. Vuoden 1970 eduskuntavaalit olivat kuitenkin poikkeus, sillä kokoomus ohitti niukasti SDP:n 29,7 %:n ääniosuuden keräämällä 28,0 % äänistä. Vuoden 1972 ja 1975 eduskuntavaaleissa SDP oli jälleen selvällä erolla Joensuun suurin puolue kokoomuksen ollessa yhtä selvä kakkonen.⁶⁶ Kokoomuksen asema Joensuun poliittisessa päätöksenteossa oli siis edelleen toisen maailmansodan jälkeen keskeinen, mikä vahvisti kokoomuslaisen Karjalaisen asemaa kaupungin ykköslehtenä ja mielipidevaikuttajana.

Vaikka oppivelvollisuus oli toteutettu lailla vuonna 1921, ei läheskään jokainen pohjoiskarjalainen lapsi tai nuori saanut lailla tavoiteltua peruskoulutusta. Pitkät välimatkat, harva kouluverkosto sekä ansiotyön houkutus ja välttämättömyys katkaisivat koulu-uran usein ennen aikojaan tai pakottivat supistettujen eli oppimäärältään kapeampien kansakoulujen perustamiseen. Vilkas uusien koulupiirin muodostaminen, aineellisen ja asenteellisen ilmapiirin muutos sekä viimeistään vuonna 1958 annettu kansakouluasetus loivat yhtenevät mahdollisuudet koulunkäyntiin alkuopetuksen osalta. Ne, joiden kiinnostus tai resurssit eivät riittäneet oppikouluun, jatkoivat opintojaan käytännöllisesti painottuneessa kansalaiskoulussa. Varsinainen ammattikoulutus oli maakunnassa vuonna 1946 perustettujen Pohjois-Karjalan keskusammattikoulun ja Pohjois-Karjalan emäntäkoulun varassa. Wärtsilän teknillinen oppilaitos perustettiin 1961. Vuonna 1958 ammattikoulujen ylläpito siirtyi osin kuntien vastuulle, minkä seurauksena aloittivat toimintansa Kiteen, Lieksan ja Joensuun ammattikoulut vuonna 1965.⁶⁷

Oppikoulunkäynnissä maan eri alueiden erot olivat huomattavat, eikä Pohjois-Karjalan paikka tilastossa ollut mairitteleva. Vaikka oppikoululaisten osuus pohjoiskarjalaisten maalaiskuntien väestöstä kymmenkertaistui vuosina 1936–1960, oli oppikoulusivistys Pohjois-Karjalassa Ahvenanmaan jälkeen maan heikoimmalla tasolla. Lukuvuonna 1959–1960 oppikoululaisten määrä tuhatta asukasta kohden oli alueella 34,1 kun vastaava luku koko maassa oli 45,0. Pelkästään lukiolaisten määrää tarkasteltaessa tilanne oli yhtä heikko. Vuonna 1960 lukiolaisia oli Pohjois-Karjalan läänissä tuhatta asukasta kohden 5,2, eli saman verran kuin Lapin läänissä, mutta selvästi vähemmän kuin koko maassa (8,0). Tilanne alkoi kohentua seuraavan kymmenvuotiskauden aikana: vuonna 1970 lukemat olivat 13,8 ja 16,2. Vaikka valtakunnalliseen keskiarvoon oli matkaa, oli oppikoulu tullut yhä useamman ulottuville. Tämä oli ennen kaikkea maalaiskuntien laajentuneen oppikouluverkoston ansiota. Vuonna 1960 maakunnassa oli vain kolme lukiota Joensuussa, Ilomantsissa ja Outokummussa, mutta vuonna 1975 lukiokuntia oli jo yhdeksän.⁶⁸

Lukiokoulutuksen suosion kasvu heijastui nopeasti korkeakouluopiskelijoiden määrään. Vuonna 1950 korkeakouluopiskelu oli vielä verraten harvinaista. Koko maassa yliopisto-opiskelun aloitti 4,5 tuhannesta 15–24-vuotiaasta suomalaisesta. Pohjois-Karjalassa, jonka lähin korkeakoulu sijaitsi Helsingissä, osuus oli 2,4. Vuoteen 1960 mennessä alueen osuus oli noussut 5,1:een, mutta todellinen harppaus tapahtui vasta seuraavalla kymmenvuotiskaudella Joensuun korkeakoulun perustamisen sekä muiden yliopistojen kasvaneen sisäänoton vaikutuksesta. Vuonna 1970 uusien korkeakouluopiskelijoiden osuus oli jo 9,7 promillea ja vuonna 1980 12,2 promillea.⁶⁹

⁶⁶ Elsinen 1998, 92–93; Partanen 2012, 56–60; Kemppe 2012, 132–133.

⁶⁷ Katajala 1990, 134–139; Kinnunen 2006, 71–72.

⁶⁸ Mähönen 1990, 116, 120; Nevala 1999, liite 8.

⁶⁹ Nevala 1999, 149.

Koulutustarjonnan vähäisyyden vuoksi akateemisesti koulutetuista työntekijöistä, etenkin opettajista ja lääkäreistä, oli maakunnassa kova pula. Se oli keskeisin ja konkreettisin peruste sille, miksi Itä-Suomen seminaaria ja sen pohjalle myöhemmin rakentunutta Joensuun korkeakoulua vaadittiin maakuntaan. Molempien kohtalosta käytiin ankaraa kamppailua Joensuun ja eräiden muiden itäsuomalaisten kaupunkien välillä ja molempien kohdalla ratkaisu oli lopulta Joensuun kannalta myönteinen. Vallinneessa ilmapiirissä, jossa koulutus nähtiin taloudellisen kasvun avaintekijänä, sekä seminaari että korkeakoulu vastaanotettiin suurella innolla ja odotuksella.

Itä-Suomen seminaarin edeltäjä Sortavalan seminaari oli syksyllä 1944 hajautettu sodan jaloista Raaheen, Kajaaniin ja Raumalle. Miesluokkien siirto Raumalta Joensuuhun tapahtui vasta vuonna 1953. Seminaarin päärakennus eli myöhempi Joensuun korkeakoulun päärakennus valmistui 1956. Paikalliset näkökohdat olivat Itä-Suomen seminaarin saamisen tärkeimpänä vaikuttimena, ja se asettuikin paikkaamaan sekä pätevien opettajien että ammattikoulutuspaikkojen puutetta maakunnassa. Joensuun kaudella Itä-Suomen seminaarista valmistui yhteensä 466 opettajaa, joista suunnilleen 40 prosenttia työskenteli valmistumisensa jälkeen vähintään lyhyen aikaa Pohjois-Karjalassa. Opiskelijat olivat pääasiassa maanviljelijäperheiden poikia, joilla oli pohjakouluna kansakoulu. Eräiden opettajien mukana kulkeutuneilla Sortavalan seminaarin perinteillä, oppilaiden kotitaustalla sekä rehtori Vilho Körnillä oli suuri vaikutus siihen, että paljon puhuttu seminaarihenki säilytti asemansa oppilaitoksessa verraten pitkään. Itä-Suomen seminaari ja Joensuun korkeakoulu toimivat rinnakkain lukuvuoden 1969–1970, jonka jälkeen seminaarin rakennukset ja useimmat opettajat siirtyivät korkeakoulun palvelukseen.⁷⁰

⁷⁰ Lehikoinen 1970, 18–22; Sivonen 1970, 23–31.

2 TUTKIMUSASETELMA

2.1 YLIOPISTOJEN POLITISOITUMINEN TUTKIMUSPERINTEESSÄ

Tutkimukseni kuuluu korkeakoulututkimuksen, yliopistohistorian, poliittisen historian sekä opiskelijaliikehdintää koskevan tutkimuksen kenttiin. Yliopistojen politisoitumista kokonaisvaltaisesti tarkasteleva tutkimus, joka ottaisi huomioon opiskelijatoiminnan ohella myös henkilökunnan poliittisuuden sekä tutkimuksen, opetuksen ja hallinnon yhteiskunnalliset, kulttuuriset ja poliittiset sidokset, puuttuu, vaikka 1960- ja 1970-luvun yliopistoelämän politisoitumista sivuavaa kirjallisuutta onkin runsaasti. Tutkimuksissa on keskitytty ylioppilaskuntiin⁷¹ tai vasemmistolaisen opiskelijaliikkeen ja taistolaisuuden syntyyn, kukoistukseen ja kuolemaan⁷². Myös taistolaisuuden muistaminen ja naisnäkökulma ovat nousseet viime vuosina esiin⁷³. Opiskelijaradikalismien tutkimukseen liittyy paikoin poikkeuksellista omakohtaisuutta, joka on ollut synnyttämässä yhtäältä kiinnostusta aiheeseen sinällään toisaalta tarpeen purkaa ja ymmärtää omia kokemuksia tutkimuksen kautta. Esimerkiksi Sosialistisen Opiskelijaliiton (SOL) kaarta tutkimuksissaan *Alussa oli liike* (1985) ja *Viimeiset taistot* (1994) analysoiva Matti Hyvärinen sekä suomalaisen, saksalaisen ja norjalaisen opiskelijaradikalismien julkisuuskuvaa teoksessa *Ehkä teloitamme jonkun* (1997) vertaileva Tapani Suominen ovat itse opiskelijaliikkeen kasvatteja.

Erityisen mielenkiinnon kohteena julkisuudessa on ollut SKP:n vähemmistöön sitoutunut taistolainen opiskelija-, tutkija- ja kulttuuriliike, jolle yliopisto oli keskeinen vaikutuskanavia. Entisiltä taistolaisilta on vaadittu tilintekoa 1970-luvun tapahtumista ja toisaalta niitä, jotka ovat olleet haluttomia selvittämään osallisuuttaan liikkeessä, on syytetty takinkäänöstä. Ilmiöön liittyvät mielikuvat ovat leimaavia, eikä oma poliittinen menneisyys ole kaikille edelleenkään helppo käsiteltävä. Neuvostoliiton hajoamista seurannut keskusteluilmapiirin vapautuminen ja vuonna 1997 Ranskassa ilmestyneen kommunismin rikoksia käsitelleen *Kommunismien mustan kirjan*⁷⁴ suomentaminen vuonna 2001 nostattivat vuosituhaten alussa kiihkeää keskustelua taistolaisuudesta ja sen merkityksistä. Kirjailija Ilkka Kylävaaran aikalaistoimijoiden teksteistä, aikalaisdokumenteista ja tekijän omista taustoituksista ja kommentteista koostama taistolaisuutta varsin kriittisesti tarkasteleva *Taistolaisuuden musta kirja* (2004) sai osakseen runsaasti huomiota ja arvosteluakin⁷⁵. Eräänlaisena vastavetona edelliselle filosofi ja yhteiskuntatieteilijä Heikki Mäki-Kulmala kirjoitti teoksen *Taistolaisuuden harmaa kirja* (2004), joka omakohtaisuudestaan huolimatta on saanut kiitosta tutkimuksellisesta otteestaan. Samoihin aikoihin taistolaisuus viritti myös akateemisempää pohdintaa. Aiheen ympärillä käyty keskustelu osoittaa, että taistolaisuus on tutkimuskohde, jonka olemuksesta

⁷¹ Esim. Sundbäck 1991; Kolbe 1996; Kempas 1999; Lamberg 2004; Vartiainen & Kaarninen 2013.

⁷² Rentola 1990; Hyvärinen 1985a; Hyvärinen 1994; Suominen 1997; Konttinen 1998; Relander 1999; Rentola 2003; Kontula 2004.

⁷³ Lalu 2015; Lalu 2016.

⁷⁴ Courtois et. al. 2000.

⁷⁵ Esim. Varis 2005, 61.

on vaikea piirtää yhtä oikeaa kuvaa ja jonka kohdalla ennako-oletukset ja tunteet on vaikea häivyttää.

Viimeisin pyrkimys suomalaisen 1960- ja 1970-lukujen vasemmistolaisen opiskelijaradikalismien kokonaiskuvan hahmottamiseksi on Kustaa H. J. Vilkkunan *Kapina kampuksella* (2013). Teos kuvaa tapaustutkimuksena Jyväskylän yliopiston liepeillä kehittyneen kulttuuriradikalismien muotoutumista nuorleninistiseksi keskitetyksi järjestötoiminnaksi ja valottaa opiskelijavasemmiston eri ryhmittymien toimintatapoja, keskinäistä suhdetta, suhdetta valtakunnalliseen katto-organisaatioon sekä julkisuuteen. Joensuun kehityksen kannalta mielenkiintoinen on teoksen maakunnallinen, perinteisestä Helsinki-keskeisyydestä poikkeava näkökulma. Vilkkunan lähdeaineisto koostuu pääasiassa opiskelijajärjestöjen itse tuottamista teksteistä, mikä rajaa tutkimuksen näkökulman opiskelijaliikkeen sisälle sekä siihen mielikuvaan, jonka se itsestään halusi luoda.

Toinen keskeinen opiskelijaliikkeen sisäistä maailmaa avaava teos on jo mainittu Matti Hyvärisen *Viimeiset taistot* (1994), jossa muutaman tamperelaisen SOL-aktiivin haastattelua analysoidaan narratiivin näkökulmasta retorista luentaa hyödyntäen. Kun *Kapina kampuksella* -kirjassa keskitytään aikalaisaineistoihin ja analysoidaan liikkeen toimijoiden liikkeestä tuottamaa kuvaa, on Viimeisissä taistoissa jälkikäestilityksen tendenssi. Vilkkunan tutkimus siis kertoo sen, mitä liike halusi olla, Hyvärisen tutkimus sen, mitä liikkeestä jäi käteen. Synteesiä radikaalin opiskelijaliikkeen olemuksesta ei kumpikaan tutkimus tee.

Opiskelijaliikettä on tutkimuskohteena vaikea sovittaa selkeärajaiseen muottiin, ja sama koskee myös yliopistojen politisoitumista koko laajuudessaan. Kontekstien runsaus ja sirpaleisuus sekä vaihtoehtoisten totuuksien lukuisuus on hämmentävää. Yliopistojen 1960- ja 1970-luvun poliittinen liikehdintä, jota tässä tutkimuksessa nimittäin yliopistoradikalismiksi⁷⁶, oli yksi osa ilmiötä. Politisoituminen kytkeytyi myös yliopistojen hallintoon, tieteenalojen välisiin suhteisiin ja yleensä yliopistojen kehittämiseen sellaisilla monimutkaisilla tavoilla, joista yliopistojen hallinnon tuottamat asiakirjat tai järjestömaterialit eivät kerro paljoakaan. Myös ilmiön paikallinen ja ajallinen varioivuus asettaa haasteen luoda ilmiöstä kokonaiskuvaa. Siksi näen yksittäisen korkeakoulun ruohonjuuritasolta kohti ilmiön laajempia merkityksiä kurottavan tutkimusotteen perustelluksi.

Tampereen yliopistoon yhdistetty punainen leima on niin vahva, ettei yliopiston virallinen historiakaan voi välttää ottamasta kantaa asiaan. Mervi Kaarninen esittää teoksessa *Murros ja mielikuva* (2000) tulkinnan Tampereen yliopiston punaisuudesta käydystä keskustelusta, vaikka ilmiön analysointi ei tutkimuksen keskiössä olekaan. Kaarnisen mukaan mielikuva Tampereen yliopiston vallankumouksellisuudesta oli todellisuutta voimakkaampi. Ajan yhteiskunnallinen ilmapiiri, yliopiston juuret yhteiskunnallisena korkeakouluna sekä Tampereen kaupungin työläistäusta loivat puitteet käsityksille punaisesta yliopistosta. Mielikuvalle oli siis yhteiskunnallista tilausta. Kaarninen viittaa tutkimuksessaan lehdistön voimakkaaseen roolin mielikuvan synnyssä, mutta ei tarkemmin analysoi lehdistön osuutta ilmiön taustalla. Vesa Vartiainen ja Mervi Kaarnisen Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan historiaa vuosilta 1925–2010 valottava teos *Elämää ja taistelua* (2013) täydentää tulkintaa Tampereen yliopiston punai-

⁷⁶ Esimerkiksi Matti Virtanen viittaa käsitteellä yliopistoradikalismi lähinnä radikaaliin opiskelijaliikkeen ja taistolaisopiskelijoihin. Itse määrittelen käsitteen laajemmin koskemaan kaikkea yliopistojen uudistamiseen pyrkivää ja/tai yliopistojen sisällä esiintynyttä kulttuurista, yhteiskunnallista ja poliittista liikehdintää, johon opiskelijoiden ohella otti osaa myös yliopistojen henkilökunta. Virtanen 2001, 311.

sen maineen rakentumisesta. Kirjoittajat toteavat, että vasemmiston keskeinen asema ylioppilaspolitiikassa loi todellisuuspohjaa mielikuville punaisesta yliopistosta, vaikka esimerkiksi yliopiston hallinnossa vasemmistolla ei mainittavaa roolia ollutkaan.

Esko Salmisen kirja *Viestinnällä vallankumoukseen* (2004) tarkentaa edellisiä lähemmäs Tampereen yliopiston väitettyä vasemmistolaisuutta. Teos käsittelee Tampereen yliopiston toimittajakoulutusta ja informaatioisotaa, joiden tavoitteina oli Salmisen mukaan viestinnän, opetuksen ja tutkimuksen keinoin muuttaa Suomi sosialistiseksi yhteiskunnaksi. Salminen kuvaa, kuinka vasemmistoradikaalit valtasivat 1970-luvun alussa toimittajakoulutuksen tärkeimmät virat ja onnistuivat siten vaikuttamaan myös käytössä olleeseen tenttikirjallisuuteen. Laitoksen opetus perustui marxilaisiin oppeihin, joiden pohjalta vastavalmistuneet toimittajat lähtivät vyöryttämään ”tajuntavallankumousta” kansan pariin. Salminen kuvaa radikalismia myös sanomalehtikirjoittelun näkökulmasta. Kiista Suomen yhteiskuntajärjestelmästä välittyi julkisuudessa lähinnä mielipidepalstojen, erikoisartikkeleiden ja Helsingin ylioppilaslehden välityksellä. Keskustelun painopiste oli 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa. Salmisen kirja on harvoja kattavaan arkistoaineistoon perustuvia tutkimuksia korkeakoulujen ja kommunismin välisistä kytköksistä. Aiheen arkaluonteisuudesta ja kiistanalaisuudesta kertoo se, että kirja nostatti ilmestyessään hyvinkin kriittisiä arvosteluja, eikä vähiten siitä syystä, että Salminen itse oli 1970-luvulla tiedotusopin laitoksen tapahtumien polttopisteessä⁷⁷. Salmisen tulkintoihin tajuntavallankumouksesta onkin syytä suhtautua varauksella.

Yliopistolaitoksen kehitystä ja politisoitumista instituutiohistorian näkökulmasta käsittelee myös Arto Nevala teoksessa *Uudisraivaaja – Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria* (2009). Kaarnisen tavoin Nevala näkee tutkimansa oppilaitoksen punaisen ja radikaalin maineen liioiteltuna. Hän perustelee näkemystään sillä, ettei vasemmistolaisilla ollut eräitä poikkeuksia lukuun ottamatta enemmistöä korkeakoulun hallintoelimissä, ja opiskelijapolitiikassakin porvarit olivat hallitsevassa asemassa. Kuten Kaarninen, myös Nevala nostaa keskeisiksi tekijöiksi maineen synnyn taustalla vasemmistolaisten näkyvän aktiivisuuden, oikeistolehtien kirjoittelun sekä paikallisyhteisön kielteisen reaktion korkeakoulun mukanaan tuomia uusia näkemyksiä ja ajatuksia kohtaan. Joensuun korkeakoulun punaisuus -teemaa jatkavassa artikkelissaan ”Siihen kommunistien pesään sä et mene”. *Tiede ja politiikka valokeilassa Joensuun korkeakoulun alkutaipaleella* (2012) Nevala näkee korkeakoulun ”vasemmistohegemonisen maineen” olleen seurausta konservatiivisen pikkukaupungin kulttuurin ja modernien tiede- ja tietokäsitysten yhteentörmäyksestä. Sanomalehtikirjoittelulla pyrittiin tietoisesti todistamaan kommunistien valta-asemaa korkeakoulussa, mikä uskomus elikin pitkään ja sitkeänä. Nevalan artikkeli tiivistää ja tukee monia tässä tutkimuksessa esiin nousseita teemoja.

Yliopistojen politisoitumista sivuavana tutkimuksena esiin voi nostaa myös historioitsija Matti Salon kirjan *Pohjoinen Alma Mater – Oulun yliopisto osana korkeakoululaitosta ja yhteiskuntaa perustamisvaiheista vuoteen 2000* (2003). Joensuun ja Jyväskylän lailla Oulun yliopiston kehittämiseen liittyi 1960- ja 1970-luvulla vahva aluepoliittinen tendenssi, joka sai mausteeksi puoluepoliittisia korostuksia. Salon mukaan tiedepoliittinen kuohunta ulottui Ouluun suhteellisen miedolla tavalla, koska yhteiskunnalliset alat olivat siellä heikosti edustettuina. Salo kuitenkin näkee aatteellisen ulottuvuuden siinä, että yhteiskuntatieteellisiä tutkintoja pyrittiin 1960- ja 1970-luvun vaihteessa

⁷⁷ Wunsch 2006.

aktiivisesti ajamaan yliopiston tutkintovalikoimaan. Toinen keskustelua herättänyt teema oli palvelututkimuksen sekä tutkimuksen ja elinkeinoelämän suhteen määrittely, joka oli esillä etenkin Pohjois-Suomen tutkimuslaitosta suunniteltaessa. Kysymykset tulivat esiin paikallisten poliitikkojen, elinkeinoelämän vaikuttajien sekä yliopiston ja opiskelijajärjestöjen puheenvuoroissa, mutta julkisuuden roolia ei Salon tutkimuksessa ole pohdittu.

Tuorein Suomen yliopistojen 1970-luvun politisoitumiskehitykseen ja yliopiston ja yhteiskunnan väliseen suhteeseen kohdistuva tutkimus on Marja Jalavan *The University in the Making of the Welfare State. The 1970s Degree Reform in Finland* (2012). Jalava pohtii kirjassaan suomalaisen tutkimusyliopiston syntyä 1970-luvulla hyvinvointivaltio kontekstissa sekä avaa yliopiston roolia erilaisten poliittisten ja ideologisten toimien ja intressien kohteena. Jalava kirjoittaa miten yliopistojen sisäinen järjestys alkoi 1970-luvulle tultaessa muuttua, oikeistohegemonia murtua ja nuori yliopistoja uudistamista vaatima polvi miehittää tutkijan ja professorin paikkoja. Vallalla ollut hyvinvointivaltio- ja suunnitteluideologian mallilapsi tutkinnonuudistus valjastettiin uudistamaan radikaalisti koko yliopistolaitos ja sen rakenteet. Valtiojohtoinen politiikka sai vahvan otteen yliopistosta, mikä (yli)politisoi monia yliopiston kehittämiseen liittyviä toimenpiteitä ja hankkeita.

Puoluepolitiikka kulkee 1960- ja 1970-luvun tiedepolitiikkaa ja tieteen kehitystä käsittelevissä teoksissa mukana enemmän tai vähemmän läpäisevänä teemana. Laajimman yleiskuvan kotimaisen korkeakoulu- ja tiedepolitiikan kehityksestä toisen maailmansodan jälkeen rakentaa historioitsija Seikko Eskola teoksessa *Suomen tieteen historia 4* (2002). Eskola korostaa korkeakoulupolitiikan alisteista roolia aluepolitiikalle ja toisaalta korkeakoulupolitiikan ja tiedepolitiikan melko pitkään jatkunutta erillisyyttä. Molemmista valtio pyrki saamaan yhä enemmän vaikutusvaltaa, mikä pohjimmiltaan oli korkeakoulupolitiikan jännitteisyyden takana. Kyse oli siis Eskolan tulkinnan mukaan yliopistojen ja opetusministeriön välisestä valtataistelusta. Eskola uskoo opiskelijoiden havainneen korkeakoulujen ja yhteiskunnallisen kehityksen yhteyden huomattavasti valtiovaltaa ja opetusministeriötä myöhemmin, vasta vuoden 1968 tienoilla. Avainasemassa opiskelijaradikaalien korkeakoulupoliittisessa kamppailussa ja koko radikaalinen opiskelijaliikkeen elinkaareissa oli hallinnonuudistus. Sen etenemisestä ja osapuolien motiiveista Eskola tekeekin perusteellisen selvityksen. Tampereen yliopiston yleisen historian professorina 1974–1997 toiminut Eskola piirtää opiskelijaradikalismista melko pääkaupunkikeskeisen kuvan, jossa heijastuu myös Eskolan oma osallisuus tapahtumiin.

Eskolalla on 1970-luvun tiedepolitiikan tarkastelussa keskipisteenä Suomen Akatemia, joka hänen mukaansa toimi uudistetun keskustuotoimikuntansa kautta vasemmistolaisen ja marxilaisen tiedepolitiikan keskeisimpänä vaikutuskanavana. Suomen Akatemian historioitsija Maritta Pohls (2005) taas näkee, että 1970-luvun Akatemiakritiikissä oli kyse yliopistojen ja talouselämän johdon pyrkimyksistä muuttaa Suomen tiede-elämän suunta mieleisempään ja karsia sosiaalitieteiden ja soveltavan tutkimuksen osuutta tutkimuspolitiikassa. Kritiikissä oli kyse vasemmistolaiseksi mielletyn tutkimusotteen vastustamisesta, ei niinkään tieteen politisoitumisesta sinällään. Kari Immonen toteaa teoksessaan *Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla* (1995), ettei 1970-luvun kulttuuri- ja tiedetaistelua voi tulkita mustavalkoisesti vain ääri-vasemmiston ja sen vastustajien väliseksi kamppailuksi. Immosen mukaan Suomen Akatemian nousu kulttuuritaistelun keskeiseksi kohteeksi liittyi laajemmin yhteiskunnassa vallinneeseen uudistushenkeen, valtion merkityksen kasvuun tiede- ja korkeakoulupolitiikassa sekä talouselämän roolin muutokseen tutkimuskentän ohjaajana.

Tutkimusta tutkimuksen poliittisista kytkennöistä 1970-luvulla, tutkimusrahoituksen kanavoitumisesta tai siitä, miten vahvasti marxilaisen tutkimusperinne tosiasiasa näkyi suomalaisessa tutkimuksessa, ei paljoakaan ole. Kasvatustieteiden osalta aihetta on sivunnut Sirkka Ahonen *Suomen tieteen historian* 2. osassa (2000), jossa hän kuvaa tieteenalan paradigmanmuutosta eli yhteiskunnallisten kysymysten ja tilastollisten menetelmien nousua kiinnostuksen kohteiksi. Suunnannäyttäjänä toimi Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitos professoreiden Martti ja Annika Takalan johdolla. Myös Kustaa H. J. Vilkuna on viitannut Annika Takalan rooliin uudenlaisen sovelta- van tutkimuksen ja palvelututkimuksen esiinnousussa *Jyväskylän yliopiston historian II osaan* (2009) sisältyvässä analyysissään tieteen ja politiikan kytköksistä 1970-luvulla. ”1970-luvun ongelmana oli se, että tiedettä ja tiedepolitiikkaa ei kyetty erottamaan toisistaan: tiede ja tiedepolitiikka kyllä kytkeytyivät yhteiskuntaan, mutta tieteellinen totuus saattoi helposti taipua poliittisen totuuden vietäväksi, mikä tietysti uhkasi merkityksellisellä tavalla tieteen vapautta.”⁷⁸

Tutkimuksen kiinnostuksen kohteeksi on viime vuosina noussut 1970-luvun koulutuspolitiikka ja siihen liittyneet ideologiset kamppailut. Joensuun näkökulmasta erityisen mielenkiintoinen on sotahistoriaan erikoistuneen tutkijan Jari Leskisen Pirkkalan peruskoulun vuosien 1973–1975 marxilaista kokeilua luotaava teos *Kohti sosialismia!* (2016), joka käyttöön vapautuneita arkistolähteitä hyödyntäen yrittää osoittaa, että Pirkkalan kokeilu oli toteutukseltaan ja tavoitteiltaan laajempi kuin tähän asti on yleisesti tiedetty ja että kokeilulla oli SDP:n vasemmistosiiven, kouluhallituksen pääjohtajan Erkki Ahon ja opetusministeri Ulf Sundqvistin vahva tuki. Leskinen myös kuvaa, kuinka keväällä 1975 julkisuuteen tulleen Pirkkalan kokeilun ”äiti” oli Joensuun korkeakoulun kasvatustieteen professori Annika Takala, joka kuului kokeilusta vastanneen ja Tampereen yliopiston psykologian laitokselle sijoittuneen tutkijaryhmä Pedon (Peruskoulun toimivan opetussuunnitelman projekti) tutkijoihin. Tutkimusryhmän muita jäseniä olivat Tampereen yliopiston psykologian laitoksen professori Tapio Nummenmaa sekä Jyväskylän yliopiston Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen johdosta Turun yliopistoon siirtynyt professori Juhani Karvonen. Leskisen mukaan kokeilu noudatti SDP:n vasemmistosiiven sosialistiseen yhteiskuntaan tähänneen koulutuspolitiikan tavoitteita: historia, yhteiskuntaopin, kansalaistaidon ja ympäristöopin opetusta annettiin marxilais-leniniläisen teorian pohjalta pyrkimyksenä hyödyntää kokeilun tuloksia vuonna 1980 voimaan astuneessa peruskoulun uudessa opetussuunnitelmassa.

Huolimatta siitä, että *Kohti sosialismia!* avaa uuden näkökulman joensuulaisen psykologian ja kasvatustieteen valtakunnallisiin koulutuspoliittisiin kytkentöihin ja vahvistaa käsitystä Pirkkalan opetussuunnitelmakokeilun heikosta pedagogisesta suunnittelusta ja räikeistä poliittisista tarkoituseristä, jää teoksen analyysi yksipuoliseksi. Ensinnäkin tutkimus jättää kokonaan huomioimatta sen poliittisen kehysten, jossa kohu Pirkkalan kokeilusta nousi esiin. 1970-luvun puoliväli oli kärjistyneiden poliittisten vastakkainasetteluiden aikaa, jolloin myös oikeiston otteet yhteiskunnan poliittisen suunnan varmistamiseksi kovenivat. Leskinen sivuuttaa sen, kuinka sosialismilla 1970-luvun maailmassa näytti olevan vielä kantoa, eikä siihen kytkeytynyt kaikkia samoja merkityksiä kuin tänä päivänä. Kuva kokeilun tutkimuksellisesta ja tieteellisestä kehyksestä sekä marxilaisuuden ja akateemisen vasemmistolaisuuden eri vivahteista jää kirjassa pinnalliseksi, ja kokeiluun osal-

⁷⁸ Vilkuna 2009, 187.

listuneet tutkijat kuvataan sinisilmäisinä neuvostopropagandan sanansaattajina. Ennen kaikkea teos osoittaa, että 1970-luvun vasemmistolainen koulutuspolitiikka kaipaa lisää tutkimusta.

Samaan aihepiiriin hieman toisesta näkökulmasta on tarttunut poliittisen historian tutkija Ville Okkonen, joka useissa artikkeleissaan⁷⁹ analysoi porvarillisen vastarinnan ja yhteistoiminnan merkitystä Suomen 1970-luvun peruskoulu-uudistuksessa, koulutuspolitiikassa ja poliittisessa kehityksessä yleensä. Okkonen myös tarkastelee 1970-luvun koulutuspolitiikkaa nimenomaan politisoitumisen näkökulmasta: Okkonen tulkinnan mukaan julkisen talouden kasvu ja hyvinvointivaltion rakenteet kasvattivat valtionhallintoa ja keskusvallan merkitystä. Kun vasemmiston valta näissä poliittisten voimasuhteiden muuttuessa 1960-luvulla vahvistui, kärjisti se oikeiston ja vasemmiston vastakkainasettelua ja politisoitumista.⁸⁰ Tutkimusartikkeleissaan Okkonen avaa sellaisten epäpoliittisina esiintymään pyrkineiden ja elinkeinoelämän rahoittamien järjestöjen kuin Elinkeinoelämän valtuuskunnan (EVA) ja Vapaan koulutuksen tukisäätiön (VKTS) toimintaa. Sekä Okkonen että Jari Leskinen, joka on Sotavahinkosäätiön historiaa esittelevässä kirjassaan *Tulevaisuuden turvaksi* (2004) käsitellyt marxilais-leninististä tutkimusotetta yliopistoissa vastustamaan pyrkineen Korkeakoulu- ja tiedepoliittisen tutkimussäätiön (KTTS) toimintaa, painottavat kyseisten järjestöjen laajoja yhteistyöverkostoja sekä kontakteja sanomalehtien toimittajiin ja päätoimittajiin eri puolilla Suomea. Tässä mielessä säätiöiden toiminnalla oli keskeinen, joskin vaikeasti selvitettävä, yhteys myös Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta käytyyn keskusteluun.

Lopuksi on syytä nostaa esiin kaksi opiskelijaradikalismien ja julkisuuden suhdetta käsittelevää teosta. Jo mainittu Tapani Suomisen *Ehkä teloitamme jonkun* (1997) tarkastelee 1960- ja 1970-luvun radikalisoitumiseen liittyvän julkisen keskustelun etenemistä suomalaisessa, saksalaisessa ja norjalaisessa sanomalehtikirjoittelussa. Tutkimus painottaa tiedotusvälineiden merkitystä vallankäyttäjinä ja korostaa, että julkisuus oli juuri se todellisuus, johon kansalaiset ja poliitikot reagoivat. Suomisen mukaan taistolaiset hallitsivat suomalaisen 1960- ja 1970-luvun radikalismien julkisuuskuvaava osin siksi, että vastapuoli liioitteli taistolaisten roolia. Samalla kirjoittelussa suhtauduttiin kuitenkin melko sovittelevasti radikaalien näkemyksiin ja kärjistyksiä pyrittiin välttämään.

Toinen opiskelijaradikalismien ja julkisuuden suhdetta avaava teos on Jukka Kortin *Ylioppilaslehden vuosisata* (2013). Kirjassa valotetaan sitä, miten Ylioppilaslehden linja 1960-luvulla kansainvälistyi ja sai pasifistisia vaikutteita. Puoluepolitisoituminen voimistui 1960-luvun puolivälin jälkeen ja Ylioppilaslehti alkoi erottua julkaisijaansa Helsingin yliopiston ylioppilaskuntaa selvästi vasemmistolaisemmilla näkemyksillään. Samalla lehti menetti radikaaleinta teräänsä ja asemansa yhtenä maan johtavista kulttuurijulkaisuista. Vaikka Kortin teos keskittyy Helsinkiin, kuvaa se hyvin ylioppilaiden äänenkannattajan asemaa monipuolistuvassa lehdistökentässä sekä radikaalien 1970-luvulle ominaista lehdistökulttuuria.

⁷⁹ Okkonen 2012a; Okkonen 2013a; Okkonen 2013b; Okkonen 2014.

⁸⁰ Okkonen 2012b, 27; Okkonen 2012c, 27.

2.2 TUTKIMUSTEHTÄVÄ

Tampereen yliopiston punainen maine on laajasti tunnettu ja siihen on viitattu myös tutkimuksissa⁸¹. Sen lisäksi yliopistojen opetuksen, tutkimuksen ja politiikan suhteesta on keskusteltu esimerkiksi Jyväskylän kohdalla⁸². Joensuun korkeakoulun politisoituneen maineen nostaa esiin perinteentutkija Elina Makkonen muistitietohaastatteluihin perustuvassa teoksessa *Muistin mukaan – Joensuun yliopiston suullinen historia* (2004). Hänen mukaansa politiikka leimasi korkeakoulun ilmapiiriä 1970-luvun alusta lähtien. Kirjaan haastatellut yliopistolaiset arvioivat, että mielikuvat vasemmistolaisuudesta ja taistolaisuudesta heikensivät korkeakoulun imagoa, ja että paikallinen ja valtakunnallinen julkisuus toimivat maineen aktiivisina rakentajina.⁸³ Käsitteet punaisesta korkeakoulusta toteaa todeksi myös Arto Nevala, joka katsoo maineen saaneen käyttövoimansa toisaalta poliittisesti aktiivisista korkeakoululaisista toisaalta julkisuuden ja paikallisyhteisön vaikutuksesta.⁸⁴

Väitöskirjatutkimuksen keskiössä on politisoitumisen käsite, jota määritellään tarkemmin seuraavassa alaluvussa. Tarkastelen Joensuun korkeakoulun politisoituneen maineen rakentumista 1970-luvulla pohjoiskarjalaisten sanomalehtien sekä korkeakoulun henkilökunnan ja opiskelijoiden haastattelujen kautta. Tutkimuksen lähtökohta ei ole selvittää, oliko Joensuun korkeakoulu politisoitunut. Sen sijaan analysoin ilmiöstä sanomalehtikirjoittelussa ja muistelupuheessa esiin nousseita tulkintoja, jotka avaavat laajemmin 1970-luvun korkeakoulujen politisoitumisen merkityksiä. Politisoitumisesta käyty keskustelu itsessään on kirjallisuudessa esiintynyt ja tutkimuksen kuluessa edelleen muovautunut ei kovin tarkkarajainen ilmiö. Samoin aineisto on koottu tutkijan ennakkokäsitysten, tavoitteiden ja tutkimuksen edetessä kertyneen tiedon varassa ja ohjaamina.⁸⁵

Politisoitumiskeskustelu avaa ikkunan nuoren, yliopistolaitoksen voimakkaan laajenemisen aikana perustetun korkeakoulun kehitysprosessiin ja kasvukipuihin. Tutkimus valottaa korkeakoulun asemaa ylimitoitettujen paikallisten odotusten, modernin tiedepolitiikan, radikalisoitumisen ja puoluepoliittisten paineiden ristitulesa, mutta kohdistaa huomion myös politisoitumisen yleisempiin merkityksiin osana 1970-luvun korkeakoulukontekstia. Martti Häikiö on todennut, että korkeakoulujen ja tiedehallinnon politisoituminen oli yksi 1970-luvun tiedekeskustelun keskeisimpiä teemoja⁸⁶. Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelun rinnastaminen 1970-luvun yliopistokeskustelun jännitteisyyteen antaa näkökulmaa politisoitumisilmiön merkitykseen Suomen 1970-luvun yliopistoissa laajemmin. Keskeiset tutkimuskysymykset ovat:

⁸¹ Kaarninen 2000, 193–201; Salminen 2004.

⁸² Vilkuna 2009, 187–189.

⁸³ Makkonen 2004, 101, 113–114.

⁸⁴ Nevala 2009, 289–295; Nevala 2012, 296.

⁸⁵ Vrt. Vuori 2002, 372. Vanhemmuuden diskursseja asiantuntijateksteissä sosiologian ja naistutkimuksen alaan kuuluvassa väitöskirjassaan tutkinut Jaana Vuori tuo esiin aineistonsa ”keinotekoisuuden”, eli hänen kokoamansa tekstiaineisto ei liity puhtaasti samaan vuorovaikutustilanteeseen, tematiikkaan tai tiettyyn tekstilajiin.

⁸⁶ Häikiö & Hänninen-Salmelin 1979, 135.

- Miksi ja millaisessa kontekstissa keskustelu Joensuun korkeakoulusta politisoitui?
- Millaisia diskursseja Joensuun korkeakoulun politisoitumista koskevasta aikalaiskeskustelusta ja muisteluaineistosta nousee esiin?
- Millaisia merkityksiä yliopistojen poliittisuus ja politisoituminen saavat 1970-luvulla ja 2000-luvulla tulkittuina?

Tutkimukseni aikarajaus käsittää väljästi 1970-luvun. Luontevana alkupisteenä on syksy 1969, jolloin Joensuun korkeakoulun toiminta käynnistyi kiireellisesti toteutetun valmistelun pohjalta kahdeksan tilapäisesti nimitetyn viranhaltijan voimin. Tutkintovaatimukset noudattivat pitkälti Helsingin yliopiston mallia, ja opiskelijat olivat lähinnä tutkintoaan täydentäviä kansakoulunopettajia. Vielä tässä vaiheessa avoimella poliittisella toiminnalla ei ollut näkyvää osaa korkeakoulussa tai siihen liittyneessä keskustelussa, mutta vuosi 1969 antaa hyvän lähtökohdan peilata keskustelussa tapahtunutta muutosta. Kiihvain korkeakoulua ja sen politisoitumista koskenut lehtikirjoittelu ajoittui vuosiin 1974 ja 1975, jolloin keskustelua eritelleet keskeiset diskurssit viimeistään hahmottuivat. Tarkastelu ulottuu 1970-luvun jälkipuolelle, jolloin tutkimustoiminnan aktivoituminen toi uuden ulottuvuuden politisoitumiskeskusteluun. Opetusministeri Marjatta Väänänen helmikuussa 1977 Joensuun vierailulla antama lausunto korkeakoulusta kommunismin pesäpaikkana ja sitä seurannut kirjoittelu perustelevat tarkastelun laajentamista vuosikymmenen lopulle⁸⁷. Tarkastelun päättämistä 1970-luvun lopulle tukee se, että useimmat haastateltavat kuvasivat korkeakoulun poliittisen ilmapiirin ja korkeakoulun politisoitumiseen liittyneen keskustelun rauhoittuneen 1970-luvun loppuun mennessä. Näin siis tutkimukseni takarajaksi muotoutuvat väljästi 1970-luvun viimeiset vuodet. Myös 1970-luvun suomalaisen yhteiskunnan politisoitumista ja radikaalia opiskelijaliikettä käsittelevissä tutkimuksissa puoluepoliittisen aktivismin on todettu laskeneen vuosikymmenen lopulla.⁸⁸

2.3 POLITISOITUMISEN KÄSITTEESTÄ

On olennaista ymmärtää politiikan ja sen kuvailevien ja toimintaan suuntautuneiden johdannaisten poliittisuuden ja politisoitumisen käsitteiden historiallinen luonne ja aikaan ja paikkaan sidottu merkitys. Poliitiikka oli 1970-luvulla jotain muuta kuin 1910-luvulla tai 2000-luvulla, eikä 1970-luvun politisoitumiskeskustelua voi tulkita sitä edeltäneestä tai sitä myöhemmästä ymmärryksestä käsin. Politisoitumisen sijoittaminen oman aikansa keskusteluun ja kontekstin luominen sen ympärille on tärkeää käsitteen tulkinnanvaraisuuden ja monimerkityksisyyden takia. Jorma Kalela⁸⁹ nostaa historian tutkimuksen keskeiseksi ohjenuoraksi menneisyyden ja sen ihmisten oikeudenmukaisen kohtelun. Historioitsija ei hänen mukaansa voi arvottaa menneisyyden ilmiöitä tämän päivän mittapuulla, vaan tutkittavan aikakauden olosuhteet on kuvattava ja selitettävä huolellisesti. Avaintekijä tässä käsittehistoriallisiksi asen-

⁸⁷ Arto Nevala kutsuu tapahtumaa korkeakoulukeskustelun ”joutsenlauluksi”, jossa ääriivasemmisto koetti saavuttaa takaisin menettämänsä vaikutusvaltaa. Nevala 2012.

⁸⁸ Opiskelijaliikkeen osalta esim. Silvonen 1990, 288; Vilkuna 2013, 361–370.

⁸⁹ Kalela 2012, 35–36.

teeksi⁹⁰ tai historiallistamiseksi⁹¹ kutsutussa tutkimusotteessa on käsitteiden sinnikäs sijoittaminen omaan aikaansa. Viime vuosien historioteoreettisessa kirjallisuudessa on painotettu lisäksi historiallistamisen toista puolta: tutkijan omaa historiallista sidonnaisuutta. Politisoitunut 1970-luku edustaakin arkaluonteisena koettua lähistoriaa, josta tehdyt historiatulkinnat voivat saada poliittisen luonteen⁹².

Politisoituminen on johdannainen sanalle politiikka, jolle sen käsitehistoriaa tutkinut Kari Palonen on löytänyt useita aikakaudesta, määrittelijästä ja käyttöyhteydestä riippuvia tulkintoja. Viime vuosisadan alun Suomessa politiikka-termin käyttö oli vakiintumatonta ja sillä viitattiin lähinnä valtiollisiin asioihin tai tieteenalaan. Kansalaisyhteiskunnan ja järjestökentän vahvistuminen 1870-luvulta lähtien vaikutti suomalaisen poliittisen kulttuurin muodostumiseen ja puoluelaitoksen kehittymiseen⁹³. Kansalaisten yhteiskunnallisten vaikutusmahdollisuuksien monipuolistuessa politiikan käsite sai toiminnallisia ja tavoitteellisia merkityksiä. Poliitiikka alettiin hahmottaa omaksi ilmiökseen, joka liittyi valtion asioiden hoitoa laajemmin koko yhteiskuntaan. Tämä *polity*- (poliittinen järjestelmä, politiikan tila tai kenttä) ja *policy* (poliittinen linja, suunnitelma, toiminta tai prosessi) -käsitteiden eriytyminen mahdollisti uusien politiikan tekemiseen liittyvien käsitteiden, kuten *politisoitumisen*, *politisoimisen* ja *politiikoinnin*, muotoutumisen.⁹⁴ Hieman toisin termein politiikan käsitteitä hahmottavat Paul Chilton ja Christina Schaffner, joiden mukaan politiikalla on sekä valtataisteluun että yhteistyöhön ja asioiden ratkaisuun liittyvät ulottuvuudet. Nämä ulottuvuudet ilmenevät toisaalta politiikan makrotasolla, eli instituutioiden, kuten poliittisten puolueiden, kautta toisaalta politiikan mikrotasolla esimerkiksi yksilöiden, sukupuolten tai sosiaaliryhmien välisissä konflikteissa.⁹⁵

Kari Palonen kutsuu 1950-luvun lopulla alkanutta ja 1970-luvulla huipentunutta puoluepolitisoitumisen nousua propoliittiseksi käännteeksi. Tällöin ihmisten poliittinen identiteetti määriteltiin nimenomaan valtiollisten puolueiden kautta, eikä esimerkiksi kielen tai alueellisuuden näkökulmasta. Puoluepolitiikka nähtiin yhteiskunnan kokonaisedun ja järjestyksen kannalta olennaisena ja välttämättömänä ilmiönä, jossa jokainen ihminen oli mahdollista lokeroida johonkin puolueideologiaan. Puoluepolitisoituneessa ilmapiirissä epäpoliittisuutta ei nähty vaihtoehtona, ja sitoutumattomiksi itseään luonnehtineet jäivät helposti syrjään päätöksenteosta. Kehitys merkitsi politiikan henkilöitymistä ja ammattimaistumista. Kuva suomalaisesta puoluejärjestelmästä, ammattiyhdistysliikkeestä ja ammattipoliitikoista olikin 1970-luvulle tultaessa muodostunut keskeisiltä osin sellaiseksi kuin sen tänä päivänä ymmärrämme.⁹⁶

Politiikkaan liitettyjen toiminnallisten merkitysten lisääntyessä, politiikan arkipäiväistyessä ja poliittisten virkanimitysten yleistyessä alettiin käsitteeseen ja sen eri johdannaisiin liittää 1970-luvun kuluessa yhä enemmän kielteisiä merkityksiä. Puoluepolitiikan toiminta-alueen rajat olivat kiistanalaiset, mikä loi kasvualustan myös

⁹⁰ Kurunmäki 2001, 145.

⁹¹ Kalela 2012, 35–36; Korhonen 2005, 161–164.

⁹² Historiakuvan poliittisuudesta esim. Sihvola 2003, 1–6; Kettunen 2003, 9–22.

⁹³ Liikanen 1995, 328–329.

⁹⁴ Palonen 1993, 9–11; Palonen 2003, 474–485; Kauppi, Palonen, Wiesner 2016, 76.

⁹⁵ Chilton & Schaffner 2002, 3–6; Chilton 2004, 3.

⁹⁶ Lappalainen 2002, 87; Palonen 2003, 495–510.

tämän tutkimuksen politiikka-yliopisto -jännitteelle. Poliitiikka synnytti kansalaisten keskuudessa kielteisiä ja politiikan virallisista tai tutkimuksessa tehdyistä määritelmistä poikkeavia tulkintoja, joissa poliittisuus nähtiin ulkopuolelta ja ikään kuin pyyttämättä tulleen⁹⁷. Poliitiikka assosioitiin muun muassa korrupioon, kaksinaamaisuuteen, ahneuteen ja oman edun tavoitteluun⁹⁸. Poliitiikkaan liitetyt metaforat pelistä ja kilpailusta korostivat politiikan arvaamattomuutta ja epäsäännöllisyyttä⁹⁹. Tyypillistä politiikkaan liittyville kielteisille mielikuville on myös se, että oma poliittinen toiminta koetaan ihanteellisena, mutta vastapuolen politiikassa nähdään likaisuutta¹⁰⁰. Lisäksi, kuten perinteentutkija Pauliina Latvala on osoittanut, politiikan yhdistäminen vuoden 1918 tapahtumien kontekstiin toi politiikan ja sen johdannaisten tulkintaan omat vivahteensa. Sisällissodan kautta etenkin vanhempi polvi saattoi yhdistää politiikan vaaraan, väkivaltaan tai aggressioon.¹⁰¹

Tulkitsen poliittisuutta ja politisoitumista ensisijaisesti tutkimusajankohdan poliittikaymmärryksen kautta. Ne merkitsivät toimintaa puolueissa, puolueisiin identifioitumista sekä puoluepolitiikan vaikutusta ja mukaan tuloa yhteiskuntaelämän eri lohkoille. Tutkimuksen viitekehukseen ja aineistojen tulkintaan sisältyy kuitenkin myös laajempi ymmärrys politiikasta. Palosen mukaan politiikka tähtää yhteiskuntarakenteiden muuttamiseen ja sille on ominaista konfliktisuhde politiikan subjektien välillä politiikan objektista¹⁰². Kuten Matti Hyvärinen asian ilmaisee, politiikka on "meikäläisten" puolustamista "vastustajia" vastaan¹⁰³. Suomessa elettiin 1970-luvulla perinteisen luokkayhteiskunnan viimeisiä aikoja, mihin esimerkiksi opiskelijaliike ja poliittinen vasemmisto edelleen retoriikassaan tukeutuivat¹⁰⁴. Yhteiskunnan toiminta ja politiikka ymmärrettiin "rintamataisteluna"¹⁰⁵, jonka heijastumina myös yliopistot ja siihen liittyneet sivistykselliset, sosiaaliset ja taloudelliset arvot politisoituivat. Diskurssianalyttisestä näkökulmasta kyse oli vallitsevan hegemonian kyseenalaistamisesta. Politisoituminen oli tilan avaamista toiminnalle ja siten muutokselle.¹⁰⁶

Kuten on tullut esiin, politiikka ja siitä johdetut käsitteet voidaan ymmärtää hyvin eri tavoin aikakaudesta ja kontekstista riippuen. Ne ovat liukuvia ja monimerkityksisiä, niin kutsuttuja "sumeita"¹⁰⁷ käsitteitä. Tämän tutkimuksen viitekehyksessä limittyvät niin politiikan tilallinen ja toiminnallinen kuin institutionaalinen ja arkinenkin ymmärtäminen. Poliitiikka on ja sitä toteutetaan niin mikro- kuin makrotasolla. Olennaista ei ole etsiä käsitteille jaettua yhtenäistä tulkintaa, vaan ymmärtää niiden sidonnaisuus tulkitsijan yksilölliseen näkökulmaan.

⁹⁷ Palonen 2003, 495; Latvala 2013, 37–38.

⁹⁸ Hay 2013, 153.

⁹⁹ Palonen 2006, 21–25; Palonen 2008, 212.

¹⁰⁰ Hyvärinen 1985b, 6.

¹⁰¹ Latvala 2013, 39.

¹⁰² Palonen 1979, 80–83.

¹⁰³ Hyvärinen 1985b, 6.

¹⁰⁴ Esim. Alapuro 1997, 144–146.

¹⁰⁵ Hyvärinen 1985b, 5.

¹⁰⁶ Saarinen 2007, 24.

¹⁰⁷ O'Grady 1997, 276.

2.4 MAAKUNTALEHDET AIKALAISKUVAN TULKKINA

Tutkimuksen aikalaiskuvaa välittävä aineistokokonaisuus muodostuu pohjoiskarjalaisten sanomalehtien kirjoittelusta 1969–1977. Pohjois-Karjalassa ilmestyneet sanomalehdet *Karjalainen*, *Karjalan Maa* ja *Pohjois-Karjala* edustavat kolmea poliittista suuntausta, Karjalainen kokoomusta, Karjalan Maa keskustaa ja Pohjois-Karjala sosiaalidemokraatteja. Keskeisistä poliittista puolueista lehtiaineiston ulkopuolelle jää SKDL, jolla ei ilmestynyt äänenkannattajaa Joensuussa. Kuopiolaisessa kansandemokraattisessa *Kansan Sanassa* ei aktiivisimman keskustelun kausiin ajoittuneiden otosten perusteella löytynyt Joensuun korkeakoulua koskevaa kirjoittelua. Aineiston sanomalehdistä Karjalainen ilmestyi tutkimusajankohtana seitsemänä päivänä viikossa, Karjalan Maa kuutena päivänä viikossa ja Pohjois-Karjala pääosin kolmena päivänä viikossa. Levikiltään ylivoimaisesti suurin oli Karjalainen, joka oli noussut alueensa ykköslehdiksi toisen maailmansodan jälkeen. Kakkoslehden asemasta kilpailivat Karjalan Maa ja Pohjois-Karjala. (Taulukko 1.)

Sanomalehtien puoluesidonnaisuus oli 1970-luvulla läpinäkyvää, ja myös aineistoni maakuntalehdet tunnustautuivat edustamansa puolueen äänenkannattajiksi. Vasemmistolehtien puoluesidos oli kuitenkin kiinteämpi kuin keskustalaisilla ja etenkin oikeistolaisilla lehdillä, jotka yleensä lukeutuivat ”porvarillisen sitoutumattomuuden” kannattajiksi. Kaikki tutkimuksessa mukana olleet lehdet ilmaisivat vahvasti aatteellisen kantansa, vaikka Karjalainen alueensa valtaalehtenä pyrkiikin monipuolisimpaan puoluerajat ylittävään kirjoitteluun. Selkein ideologinen painotus oli Pohjois-Karjalalla.¹⁰⁸

Sanomalehtiaineistoni käsittää kaikkiaan 371 lehtikirjoitusta vuosilta 1969–1977. Kävin vuosikerrat läpi systemaattisesti ja keräsin otsikon muodossa kaikki Joensuun korkeakoulua koskevat kirjoitukset, joten saatoin samalla kartoittaa korkeakoulua koskevan kirjoittelun kokonaiskuvaa. Pitkän aikavälin lehdistöhistoriallisille tarkasteluille on ollut tyypillistä tiettyihin tapahtumiin tai valittuihin ajanjaksoihin perustuvat otantamenetelmät, jotka eivät kuitenkaan oman tutkimukseni kohdalla vaikuttaneet tarkoituksenmukaisilta. Korkeakoulun politisoitumiseen liittyntä lehdistökeskustelua käytiin epäsäännöllisesti ympäri vuoden, eikä sitä voinut kiteyttää yksittäisiin konkreettisiin tapahtumiin tai päätöksiin. Kimmo Mäkilä on Helsingin Sanomien ja New York Timesin ydinaseuutisoitintia vuosina 1945–1998 tarkastelevassa journalistiikan väitöskirjassaan käyttänyt otosten pohjana ydinasehistorian kannalta merkittäviä tapahtumia, joiden kautta hän on kerännyt runsaan 1000 lehtikirjoituksen aineiston. Kuten Mäkilä itse toteaa, pitkän aikavälin otosten menetelmä pakostakin vaikeuttaa tutkimuksen yleistettävyyttä.¹⁰⁹ Tavoitteeni ei myöskään ole pohtia miten 1970-luvun kirjoittelu poikkesi korkeakoulun julkisuuskuvasta myöhemminä vuosikymmeninä, vaan tästä aiheesta on tekeillä oma väitöskirjatutkimuksensa.

¹⁰⁸ Suomen lehdistön historia 3 1988, 147–148, 170–171, 186, 222.

¹⁰⁹ Mäkilä 2007, 153–157.

Taulukko 1. Karjalaisen, Karjalan Maan ja Pohjois-Karjalan ilmestymistiheys ja keskimääräinen levikki vuosina 1969–1977¹¹⁰

	Karjalainen	Karjalan Maa	Pohjois-Karjala
Ilmestymistiheys	7 krt/viikko	6 krt/viikko	3 krt/viikko
Levikki 1969–1977	47 739	13 276	11 549

Lähde: Suomen lehdistön historia 5 1988, 289, 296; Elsinen 1981, 217–218, 246.

Politisoitumisen näkökulmasta keskeiset teemat, *korkeakoulun hallinto, opetuksen ja tutkimuksen poliittisuus* sekä *henkilökunnan ja opiskelijoiden poliittinen toiminta*, alkoivat hahmottua aineistosta nopeasti. Muodostin, rajasin ja tulkitsin tutkimusaineistoni puoluepolitiikan käsitteen kautta: puoluepolitiikka kulkee niin sanomalehtikirjoitusten kuin tekemiäni haastattelujen punaisena lankana. Toinen kriteeri lehtikirjoitusten valinnassa oli, että politisoitumista käsitellään niissä Joensuun korkeakoulun näkökulmasta. Taulukko 2. havainnollistaa teemojen määrällistä suhdetta ja jakautumista eri sanomalehtien kesken. Samassa kirjoituksessa saattoi esiintyä useita eri teemoja, joten kirjoitusten kokonaismäärä ei taulukossa vastaa teemojen lukumäärää. Taulukosta on luettavissa, että Joensuun korkeakoulun politisoitumista koskeva kirjoittelu oli selvästi yleisintä sanomalehti Karjalaisessa (205 kirjoitusta). Seuraavina tulivat Karjalan Maa (96 kirjoitusta) ja Pohjois-Karjala (70 kirjoitusta). Teemoista näkyvin oli opiskelijoiden ja henkilökunnan poliittinen toiminta, jossa keskityttiin esimerkiksi ylioppilaskuntaan, poliittisiin opiskelijajärjestöihin sekä henkilökunnan poliittisen toiminnan arviointiin. Hallinnon sekä opetuksen ja tutkimuksen poliittisuuden teemat olivat lähes yhtä näkyviä. Ensin mainittu käsitti hallinnonuudistuksen ympärillä käydyn keskustelun, jälkimmäinen taas sisälsi monipuolisesti esimerkiksi korkeakoulussa annettua opetusta, tutkimuksen arvovapautta tai valintakokeiden puolueellisuutta koskevaa kirjoittelua.

Taulukko 2. Sanomalehtiaineiston jakautuminen teemoittain ja kirjoitusten kokonaismäärä sanomalehdittäin

	Yhteensä kirjoituksia	Poliittinen toiminta	Hallinto	Opetus ja tutkimus	Teemoja yhteensä
Karjalainen	205	97	57	67	221
Karjalan Maa	96	51	39	26	116
Pohjois-Karjala	70	41	21	26	88
YHTEENSÄ	371	189	117	119	425

Sanomalehtiaineiston tulkinnan teoreettinen viitekehys nousee kriittisen diskurssi-analyysin perinteestä. Sen edustajista esimerkiksi Sari Pietikäinen ja Anne Mäntynen (2009), Ruth Wodak (2001, 2008) ja Jan Blommaert (2005) ovat tuoneet esiin kontekstin historiallisuutta ja kokonaisvaltaista huomioonottamista. Tutkimuksen ensisijainen tavoite ei kuitenkaan ole analysoida valtarakenteita tai valtasuhteita, eikä se kohdistu syrjittyihin sosiaalisiin ryhmiin tai korosta tutkimuksen yhteiskunnallista hyödynnet-

¹¹⁰ Karjalaisen levikki on tiedossa vuosilta 1969–1977, Karjalan Maan vuosilta 1970, 1972, 1976 ja 1977 ja Pohjois-Karjalan vuosilta 1974, 1975 ja 1976.

tävyyttä.¹¹¹ Sen sijaan käytän kriittisen diskurssianalyysin perinteestä ennen kaikkea sen kriittisyyttä. Kriittisyys on ymmärrystä siitä, että kieltä käytetään aina tilanteissa, joita ennalta määrittelevät tietyt normit, hierarkiat ja valtasuhteet. Lähtökohtana on ajatus diskursseista puhetapoina, jotka pyrkivät esittämänsä tapahtumat ja ilmiöt ”totena” ja joilla on tietoinen tai tiedostamaton pyrkimys muuttaa maailmaa tiettyyn suuntaan. Kuten korkeakoulututkija Taina Saarinen on todennut, tekstit ja niistä hahmottuvat diskurssit ”saavat aikaan toimintaa, rakentavat maailmankuvaa, antavat ongelmille äänen ja edistävät niiden ratkaisua”¹¹². Diskurssianalyttinen lähestymistapa mahdollistaa muutosvaatimusten kompleksisten taustojen sekä muutosta jarruttavien tekijöiden avaamisen¹¹³. Carol Bacchia mukaillen on kuitenkin todettava, että diskurssien heijastamia sosiaalisia arvoja ei pidä ylikorostaa eikä yksittäisten tekstikatkelmien aina voi suoraviivaisesti päätellä edustavan tai ajavan jotain tiettyä yhteistä päämäärää tai ideologiaa¹¹⁴.

Diskurssianalyysia on hyödynnetty Suomessa 1990-luvulta lähtien runsaasti etenkin tiedotusopin ja journalistiikan opinnäytteissä¹¹⁵, mutta myös kielitieteiden, yhteiskuntatieteiden, psykologian, etnografian ja historian aloilla.¹¹⁶ Kielen ja todellisuuskäsitysten suhdetta analysoivan yhteisen teoreettisen perustan jälkeen diskurssianalyysi haarautuu monimutkaiseksi verkostoksi erilaisia sovelluksia ja tutkimuskohteita. Käsitteiden tarkka merkitys vaihtelee tutkijasta, tieteenalasta ja tutkimuksen tavoitteista riippuen, joten diskurssi ja käytetty analyysitapa määritellään jokaisessa tutkimuksessa uudelleen tutkimuksen lähtökohdista ja tutkijan motiiveista käsin. On kuitenkin mahdollista hahmottaa tutkimusperinteessä kaksi erilaista suuntausta, joista toinen keskittyy vahvemmin tekstiin ja sen sisältämiin diskursiivisiin piirteisiin ja toinen, johon myös oma tutkimukseni nojautuu, diskurssien sosiaaliseen rakentumiseen, historialliseen luonteeseen ja kontekstiin.¹¹⁷

Kriittisistä diskurssianalyytikoista erityisesti Norman Fairclough on kohdistanut kiinnostuksensa mediatekstien tulkintaan. Fairclough edustaa kielitieteellisesti painottunutta kriittisen diskurssianalyysin suuntausta, mutta hänen näkemyksensä diskursseista sosiaalisten ristiriitojen heijastajina, diskurssijärjestyksestä ja diskursiivisesta luovuudesta ovat varteenotettavia myös yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneessa diskurssintutkimuksessa.¹¹⁸ Faircloughin mukaan tekstianalyysin kautta on mahdollista päästä kiinni niihin ristiriitoihin, joiden keskuudessa tekstit ovat syntyneet sekä siihen, miten ristiriidat koetaan tekstien ulkopuolella. Diskurssijärjestys kuvastaa kunkin yhteisön kielenkäyttötapoja, sitä mitkä diskurssit saavat äänensä kuuluville, mitkä ovat syrjässä tai puuttuvat kokonaan. Diskurssijärjestys ei ole staat-

¹¹¹ Kriittisen diskurssianalyysin keskeisistä piirteistä esimerkiksi Wodak 2001, 69–70 ja Meyer 2002, 15–16. Ruth Wodakin diskurssi-historiallisessa lähestymistavassa tähdennetään voimakkaasti tutkimuksen käytännönläheisiä tavoitteita siinä mielessä, että tutkimuksen tulokset on saatettava eri alojen asiantuntijoiden käytettäväksi ja toisaalta tutkimustuloksia on hyödynnettävä tiettyjen diskursiivisten ja sosiaalisten käytäntöjen muuttamisessa. Wodak on tutkinut muun muassa sairaalan valtasuhteita.

¹¹² Saarinen 2007, 21.

¹¹³ Barret 1991, 125–128; Husa 1995; Bacchi 2000, 47; Fairclough 2003, 24; Wodak 2008, 6.

¹¹⁴ Bacchi 2000, 55.

¹¹⁵ Salokangas 2012, 34.

¹¹⁶ Esim. Väisänen 2005; Vuorinen 2010; Kaartinen 2011; Martikainen 2013.

¹¹⁷ Bacchi 2000, 46; Wodak 2008, 4–6.

¹¹⁸ Fairclough 1991; Fairclough 1992; Fairclough 1997; Fairclough 2003.

tinen tila, vaan sen rajat muuttuvat alituisesti sosiaalisten ja kulttuuristen muutosten myötä. Fairclough katsoo, että monimuotoinen ja luova diskurssikäytäntö on mahdollista epävakaisissa ja muutoksille alttiissa yhteiskunnallisissa ja sosiaalisissa oloissa, kuten 1960- ja 1970-luvun kaupungistuvassa ja modernisoituvassa Suomessa. Luovuus liittyy nimenomaan yhteiskunnallisten olosuhteiden epävakauteen, ei yksilöiden henkilökohtaisiin kykyihin. Konservatiivisille ja vakaille yhteiskuntaoloille taas on tyypillistä diskurssien yhtenäisyys ja vakiintuneisuus.¹¹⁹

Tutkimukseni diskurssianalyttinen ote korostaa kontekstin tärkeyttä. Välittömimmin tekstiin vaikuttaa se konteksti, jossa teksti tuotetaan. Sanomalehtiartikkeli käy läpi tietyn toimituksellisen prosessin ennen kuin se päättyy kirjoittajan työpöydältä julkaistavaksi. Myös sanomalehden luonne, kuten poliittinen suuntautuminen, levikki ja kohdeyleisö vaikuttavat siihen mitä ja miten julkaistaan. Tilannekontekstin voi määritellä sanomalehtikirjoituksen synnyn välittömäksi sosiaalisesti kontekstiksi. Siihen vaikuttavat osallistujien roolit ja se, millaisia toimijuuksia heille keskustelussa rakentuu. Diskursiiviset käytänteet puolestaan määrittelevät sitä, miten kieltä käytetään tietyssä sosiaalisessa kontekstissa. Tähän liittyy genren käsite, joka sanomalehtiaineiston kohdalla tarkoittaa esimerkiksi pää- tai mielipidekirjoituksen genreä. Genre sisältää käytänteitä ja rutiineja, jotka rajoittavat tekstin ulkoasua ja sisältöä. Uloimpana kontekstien kehällä on sosiokulttuurinen ja yhteiskunnallinen konteksti. Erikseen on mainittava vielä aineiston konteksti eli se mistä ja miten aineisto on kerätty.¹²⁰ Oleellinen kontekstin taso on myös se, missä tutkija aihettaan tutkii. Historiallisen ja yhteiskunnallisen tilanteen sekä tutkijan omien henkilökohtaisten taustojen merkitystä tutkimukselle on vaikea konkretisoida, mutta epäilemättä ne ovat vaikuttaneet sekä tutkimusaiheen valintaan että sitä tarkentaviin näkökulmiin.

Diskurssianalyysin kritiikki kohdistuu ennen kaikkea aineistoon ja sen tulkintaan. Eräs ongelma on aineiston rajaaminen eli se, miksi tutkija on valinnut juuri kyseiset tekstit tulkinnan kohteeksi. Tässäkin tutkimuksessa sanomalehtiaineisto on rajattu teemoihin, minkä jo sinällään voi katsoa olevan osa tulkintaa. Tutkimuksen lähtökohtiin liittyy myös teoreettisen viitekehyksen ja käytettävien käsitteiden valinta. Teoreettinen hämäryys ja käsitteiden tulkinnallisuus onkin ollut eräiden diskurssianalyysiin kohdistuneiden moitteiden aiheena. Diskurssianalyysi jättää tutkijan oman harkinnan varaan, miten hän menetelmän tarjoamia lähestymistapoja soveltaa. Tutkijan vastuulle jää perustella miksi hän toimii, kuten toimii. Myös tulkinnan kohdalla tutkijan valinnoilla on suuri merkitys. Jo yhdestä lyhyestä tekstistä on mahdollista löytää viitteitä loputtomaan määrään erilaisia diskursseja puhumattakaan aineistosta, joka käsittää satoja sanomalehtikirjoituksia. Täydellisen diskurssianalyysin tekeminen yksittäiselle tekstille olisi erittäin työlästä, eikä se olisi mielekästäkään. Sen sijaan näkökulman tarkka rajaaminen ja perusteleminen on tärkeää. Tutkimuskysymys määrittelee sen, mitä aineistolta kysytään.¹²¹

Tulkinnan rajoitukseksi on nähty myös se, että poissaolevia diskursseja ei pystytä tulkitsemaan. Tulkitsematta jää, mikä on tekstin ulkopuolella. Yksittäisen tekstin (aineiston) pohjalta ei siis voi tehdä päätelmiä siitä, mitkä syyt ovat johtaneet tekstin tuottamiseen eikä voida tehdä johtopäätöksiä siitä, kuinka tekstit luetaan. Erityisesti kirjoitettujen tekstien kohdalla ongelma on, miten tekstit yhdistetään sosiaaliseen toimintaan. Kritiikki on varteenotettavaa, mutta on muistettava, että dis-

¹¹⁹ Fairclough 1997, 27, 77, 82–83.

¹²⁰ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 29–37.

¹²¹ Kriittisen diskurssianalyysin kritiikistä esim. Wodak 2001, 16–17; Blommaert 2005, 31.

kurssintutkimuksessa kielen ja toiminnan yhteys nähdään kiinteänä. Kielenkäyttö ei pelkästään kuvasta tekoja, vaan on olennainen osa niitä. Näin ollen teksti on yksi ikkuna tekojen maailmaan.¹²²

2.5 HAASTATTELUT – MENNEISYYDEN TULKINTAA NYKY- PÄIVÄSTÄ KÄSIN

2.5.1 Aineistojen syntyprosessi ja vertailu

Haastatteluaineisto muodostuu kolmesta osasta. Laajin aineisto koostuu vuosina 2007 ja 2014–2015 tekemistäni haastatteluista, joita on yhteensä 40. Haastatteluista kolme on ryhmähaastattelua: yhteen osallistui kolme henkilöä ja kahteen kaksi henkilöä. Haastateltavia on näin ollen kaikkiaan 44. Yksi haastattelu toteutettiin puhelimitse. Haastateltavista henkilökuntaan kuuluvia on 30 ja opiskelijoita 14, tosin rajanveto on ajoittain vaikeaa, sillä osa opiskelijoiksi määritellyistä siirtyi tutkimusaikavälillä henkilökuntaan. Naisten ja miesten jakauma on henkilökunnan kohdalla 8/22 ja opiskelijoiden kohdalla 2/12. Itse tekemiäni haastattelujen pituudet vaihtelevat puolesta tunnista 2,5 tuntiin. Olen litteroinut koko aineiston, jolloin tekstiliuskoja kertyi noin 586. Yhden haastattelun nauhoitus epäonnistui nauhurin ongelmien vuoksi, mutta tästäkin haastattelusta tein verrattain hyvät muistiinpanot. Tekstissä haastateltavat on eroteltu tunnuksilla ON1–2, OM3–12, HN2–8, HM1–21, OM1R–2R, HN1R–5R sekä HM2–22R. Tunnuksista ilmenee kuuluuko haastateltava henkilökuntaan (H) vai opiskelijoihin (O) ja onko hän mies (M) vai nainen (N). Ryhmähaastatteluihin on lisätty tunniste R. Jotta haastateltavien anonymiteetti säilyisi mahdollisimman hyvin, päädyin jättämään yksityiskohtaisemmat tunnistemerkinnät, kuten syntymävuodet, pois. En myöskään käytä perinteentutkijoiden suosimaa tapaa identifioida haastateltavat peitenimillä¹²³. Haastattelunauhut ja litteraatiot ovat tekijän hallussa.

Toinen haastattelukokonaisuus muodostuu Elina Makkosen, Sirpa Saastamoisen, Armi Liinamaan ja Pekka Hakamiehen Muistin mukaan – Joensuun yliopiston suullinen historia -hanketta varten vuonna 2001 tekemistä yliopistolaisten haastatteluista. Tutkimukseeni valikoitui tästä laajasta yli 100 haastattelua käsittävästä aineistosta 32 yksilöhaastattelua ja kaksi ryhmähaastattelua. Haastateltavat kuuluivat 1970-luvulla pääasiassa korkeakoulun henkilökuntaan, mutta osa oli myös opiskellut siellä. Yksilöhaastateltavista 22 oli miehiä ja 10 naisia. Ryhmähaastatteluissa oli yhteensä 10 osallistujaa, joista neljä tuli mukaan aineistoon. Näistä neljästä kaksi kuului myös yksittäin haastateltuihin. Yhteensä Joensuun yliopiston muistitietohankkeen haastateltavia on tutkimusaineistossa siis 34. Haastattelut on eroteltu tunnuksilla JYMHN1–9, JYMHM1–21, JYMMOM 1–4, JYMON1 ja JYMHM6R–22R, joissa JYM merkitsee Joensuun yliopiston muistitietoa. Haastattelut olen litteroinut politisoitumista käsittelevin osin, jolloin tekstiliuskoja kertyi 52 sivua. Haastatteluaineistoa säilytetään Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Joensuun perinnekirjastossa.

Kolmantena ja suppeimpana haastatteluaineistona hyödynsin Arto Nevalan teosta Uudisraivaaja – Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria vuonna 2006 tekemiä

¹²² Juhila & Suoninen 1999, 238; Scollon 2001, 144; Blommaert 2005, 35.

¹²³ Makkonen 2009, 50–51.

haastatteluja. Näistä haastatteluista olen käyttänyt neljää, joista kaksi haastateltavaa kuuluu sekä omaan haastatteluaineistooni että yliopiston muistitietohankkeen haastatteluihin. Yhtä haastateltavaa on haastateltu myös yliopiston muistitietohankkeessa. Haastateltavat ovat kaikki miehiä ja heidät on eroteltu koodeilla ANHM1–4. Haastattelut olen litteroinut politisoitumista käsittelevin osin (tekstiliuskoja 13). Omista haastateltavistani sellaisia, jotka eivät ole mukana yliopiston muistitietohankkeen tai Arto Nevalan tekemissä haastatteluissa, on 25. Haastatteluaineistojen voi siis sanoa täydentävän hyvin toisiaan.

Paperimuodossa autenttinen puhe sävyineen, rytmeineen ja tunneilmaisuuineen menettää paljon. Saarikoski näkee, ettei haastattelutilannetta ja litteraatiota voi rinnastaa, sillä kirjallisessa muodossa monia autenttiseen tilanteeseen sisältyneitä merkityksiä jää pois. Hänen mukaansa tutkijan tulisi, jos suinkin mahdollista, tukeutua aina litteraation sijaan nauhoitteeseen.¹²⁴ Oma analyysini perustuu kuitenkin litteraatioon. Litterointi ja nauhoituksen huolellinen kuuntelu mahdollistivat tekstien ensivaiheen analysoinnin ja tuleviin haastatteluihin valmistautumisen. Toiseksi tekstimuotoinen aineisto on pelkkiä nauhoitteita helpommin käsiteltävä ja hahmotettava. Litterointi mahdollisti sen, että pystyin jälkikäteen pyytämään haastateltavilta kommentteja ja tarkistuksia haastatteluun. Litteroinnin yhteydessä tein tekstiin jonkin verran lähinnä luettavuutta parantavia muutoksia, kuten poistin täytesanoja ja turhia toistoja. Selvästi tutkimusaiheen ulkopuolisia kohtia korvasin litteraatioissa lyhyellä maininnalla.

Kun tutkimuksen kohteena on puhe tai kielenkäyttö itsessään tai jos tavoitteena on analysoida kerronnan muotoja tai lajeja, kuten esimerkiksi kielitieteissä tai folkloristiikassa usein tehdään, on sanatarkka puheen kaikki piirteet taukoineen ja äänenpainoineen ilmaiseva litteraatio tarpeellinen. Haastatteluista hyödyntävissä historian-tutkimuksissa yleensä kuitenkin riittää, että litteraatio vastaa kutakuinkin tarkasti haastateltavan puheen kulkua.¹²⁵ Litterointiin liittyvät näkemykset vaihtelevat tutkijan ja tieteenalan mukaan. Esimerkiksi Francis Good on sitä mieltä, että litteraatioon kohdistuva toimitustyö ei kysymyksenasettelu huomioiden ole ongelma, kunhan tutkija tuo avoimesti esiin sen prosessin, jonka litteraatio on käynyt läpi¹²⁶.

Joensuun yliopiston muistitietoaineisto eroaa itse tekemistäni haastatteluista paitsi ajankohdan myös haastattelun tarkoituksen ja muistelun yleisön suhteen. Yliopiston muistitietohaastatteluissa on kysytty laajasti yliopiston historiaan ja haastateltavien toimintaan liittyviä asioita. Politisoituminen on yksi kysymys muiden joukossa, jota toiset käsittelevät kattavammin kuin toiset. Haastateltavat suuntasivat puheensa laajemmalle yleisölle huomioiden sen, että kerrotut asiat tulevat osaksi yliopiston muistitietojulkaisua. Kerrontaa olivat rajoittamassa sekä kollegoiden ja tulevan yleisön mielipiteet ja rajoitukset että muistelun tuleva julkinen muoto.¹²⁷ Osa haastateltavista nosti politisoitumisen esiin omaehtoisesti, osa vasta kysyttäessä. Omissa haastatteluissani kaikki kertojat sen sijaan olivat valmistautuneet muistelemaan nimenomaan politisoitumiseen liittyviä kysymyksiä. Useimmat olivat myös tutustuneet etukäteen lisensiaattityöhöni, mikä auttoi muistamaan jo unohtuneita tapahtumia tai lehtikirjoituksia. On mahdollista, että lisensiaattityön sisältämät tulkinnat ohjasivat haastateltavien omia tulkintoja aikakaudesta, mutta tämän vaikutusta on käytännössä vaikea arvioida. Li-

¹²⁴ Saarikoski 2008, 38–42.

¹²⁵ Rossi 2007, 90; Abrams 2010, 14.

¹²⁶ Good 2006, 370.

¹²⁷ Makkonen 2008, 164.

säksi osa lisensiaatintyöhön tutustuneista haastateltavista antoi haastattelutilanteessa tutkielmaan liittyvää palautetta ja ideoita jatkoa ajatellen. Tarjosin kaikille haastateltaville myös mahdollisuutta tutustua litteraatioon. Osalta sain palautteena joko pieniä huomautuksia ja korjauksia tai laajempia tarkennuksia keskustelun teemoihin.

Ei ole yksiselitteistä, miten väitöskirjatutkimuksen ja muistitietojulkaisun erilainen luonne vaikutti haastateltavien tapaan muistella. Makkosen mukaan yliopiston muistitietohaastatteluissa kerronta liikkui paljolti me-muodossa ja yleisellä tasolla. Haastateltavat puhuivat asioista usein laitoksen, oppiaineen, tiedekunnan tai koko yliopiston näkökulmasta, ei yksittäisen ihmisen perspektiivistä.¹²⁸ Tässä mielessä omat, politisoitumiseen keskittyvät haastattelut saavuttivat syvemmän tason, sillä monet haastateltavat kertoivat asioista hyvinkin avoimesti oman kokemuksensa pohjalta. Toisaalta voi havaita, että muistelu on asiasisällöltään paljolti samanlaista. Kerronnan henkilökohtaisuuteen vaikuttaakin haastattelun tarkoituksen ohella haastateltavan persoonallisuus etenkin, kun molemmissa aineistoissa haastattelut tehtiin nimettöminä.

Kuten Makkonen mainitsee, yliopiston muistitietohankkeen haastateltavat puhuivat usein työroolinsa kautta¹²⁹. Sama piirre oli havaittavissa myös omista haastatteluistani. Mielenkiintoista esimerkiksi oli, miten osa haastateltavista ikään kuin irtaannutti itsensä kokemuksista, joissa oli itse ollut mukana ja ryhtyi muistelemaan tapahtumia tutkijan analyttisestä perspektiivistä. Asetelma tuotti omaa tutkimustani ajatellen mielenkiintoisia tulkintoja tutkimuskohteesta, mutta hämärytti samalla haastateltavan asemaa osana tutkimuskohdetta. Kaksi haastateltavaa tulkitsee rooliaan 1960- ja 1970-luvun radikaalissa opiskelija/tutkijaliikkeessä seuraavasti:

Et jos ei tämmöstä yhteiskunnallista ikään kuin henkeä olis olemassa, niin sellaista ei olis tapahtunut. Ei nää tämmöset yhteiskunnassa purskahdukset, ne vaan tällä tavalla sattuu, ja niitä ei kukaan voinut ennustaa, tai ei varmaan osannut ennustaa, mutta ne on kyllä yllättäviä... ja siis semmonen ei voi tapahtua, jos ihmisellä ei oo siihen psyykkiset valmiudet. Ne oli siinä aikakaudessa ne psyykkiset valmiudet. Varmaan tää sota ja sitä edeltänyt aika, niin siihen nähden sitten tää sodan jälkeinen sukupolvi, niinku se tapa käsittää se yhteiskunta oli niin toisenlainen, vaikka se ikään kuin tällä tapaa opiskelijaliikkeessä politisoitu, niin sen pohjana täytyy olla semmonen ajan henki, joka loi sille edellytykset.¹³⁰

Ja siin oli yhtäältä tää opiskelijaliikkeen puoli ja sit oli tää aikamoinen murros, mikä tapahtui yhteiskunnassa ja siinä mielessä se tuntui luontevalta, että pitää tehdä sellaista tutkimusta, jolla on jotain yhteiskunnallista merkitystä ja joka on kriittistä ja ei nyt ainakaan jarruta muutosta. Ja tavallaan Habermasin emansopatorinen tiedonintressi siinä oli tämmönen selkee motiivitausta ja en mä nyt tiedä saatiinks me nyt kauheesti aikaan, mut yritettiin kuitenkin parhaamme.¹³¹

Joensuun yliopiston 40-vuotishistoriaa varten tehtyjen ja muiden haastatteluaineistojeni keskeisin ero on siinä, että yliopiston 40-vuotishistorian haastattelut on tehnyt kokenut Joensuun yliopistossa pitkään työskennellyt miespuolinen tutkija, jolle useimmat haastateltavat olivat entuudestaan tuttuja. Haastateltavan ja haastattelijan

¹²⁸ Makkonen 2009, 163.

¹²⁹ Makkonen 2009, 163.

¹³⁰ HM14.

¹³¹ HM7.

suhde oli siis jo lähtökohtaisesti luottamuksellinen. Toisaalta haastattelun tarkoitus, eli yliopiston virallisen historian kirjoittaminen, osittain ennalta määrittää sen, mil-laisten kysymysten parissa haastattelussa liikutaan. Yliopistohistoriathan ovat perinteisesti keskittyneet kyseisen laitoksen organisatoriseen ja hallinnolliseen kehitykseen sekä asemaan laajemmassa korkeakoulu- ja koulutuspoliittisessa kehityksessä. Samalla yliopiston keskeiset arjen tason toiminnot jäävät kuvauksissa etäisiksi¹³².

Haastattelutilanteessa onkin aina kyse valta-asetelmasta, jota sekä haastattelija että haastateltava hyödyntävät. Haastattelijan auktoriteetti liittyy ennen kaikkea haastattelun kulkua ja käsiteltävien teemojen suuntaa ohjaavaan rooliin. Haastattelijan ja haastateltavan välinen suhde voi kuitenkin olla epäsymmetrinen myös toisin päin, ja esimerkiksi haastateltavan haastattelijaa korkeampi ammatillinen asema tai ikä voivat vaikuttaa tilanteeseen. Haastateltavani olivat poikkeuksetta itseäni vanhempia ja useimmilla heistä oli takanaan pitkä ja menestyksekkäs ura yliopiston piirissä. Tätä hierarkiaa pehmensi kuitenkin tietynlainen yhteisyys, jota loivat yhteiset kokemukset yliopistolaisuudesta ja tutkijuudesta.¹³³ Haastattelutilanteiden hierarkkisuus saattoi kuitenkin vaikuttaa siihen, miten henkilökohtaiselle tasolle uskaltauduin kysymyksenä ulottaa. Seuraava kommentti mielestäni muotoili sopivuuden rajat haastattelun jatkolle, vaikka haastateltavan tarkoitus ei välttämättä ollut kontrolloida haastattelijaa:

[...] mutta kun sä oot nyt menossa tähän politiikkaan päin ilmeisesti, niin odottamatta mahdollista kysymystä, niin mä sanoisin, että kyllä sitä oli. Ja musta tuota, jos mä sanoisin näin, että mä oon pitänyt tarkasti huoleni siitä, että mä en mahdollisia poliittisia kantojani sano koskaan ääneen. Musta Suomessa on äänestysalaisuus. Mä äänestän ketä äänestän. Se ei kuulu kenellekään muulle.¹³⁴

Haastatteluaineistot poikkeavat toisistaan myös syntyajankohtansa osalta. Yliopiston muistitietohankkeen ja suurimman osan omia haastatteluani välillä on kulunut 15 vuotta. Muistitietohankkeen aikana useimmat kirjaan haastatelluista 1970-luvun korkeakoululaisista olivat vielä mukana työelämässä ja toimivat eri tehtävissä yliopistolla. Työroolia on vahvistanut lisäksi se, että useimmat muistitietohankkeen haastatelluista toteutettiin haastateltavan työhuoneessa. Omalla kohdallani suurin osa haastateltavista oli jo siirtynyt eläkkeelle ja saanut siten etäisyyttä yliopistoelämään, mikä saattoi antaa haastateltavalle väljemmät raamit kertoa omista korkeakoulua koskevista kokemuksistaan.

Käyttämäni haastatteluaineistot ovat syntyneet eri aikoina ja erilaisessa yhteiskunnallisessa kontekstissa. Ulla-Maija Peltonen käyttää vuoden 1918 muistelukerrontaa koskevassa tutkimuksessaan käsitettä muistojen aktualisoituminen siitä, kuinka muistot nousevat pintaan sopivassa historiallisessa tilanteessa. Esimerkiksi 1960-luvun kaupungistuva Suomi näytti olevan sopiva hetki muistella sisällissotaa.¹³⁵ Osallisuus 1970-luvun poliittisiin ilmiöihin ja erityisesti taistolaiseen liikkeeseen on sisällissodan lailla osoittautunut kompleksiseksi muistelun kohteeksi. Tutkimus on kuitenkin viime vuosikymmeninä alkanut kiinnostua taistolaisuudesta, ja jotkut aikalaiset ovat löytäneet tutkimuksesta kanavan reflektoida menneisyyttään.¹³⁶ Kaikki tämä huomi-

¹³² Ahlbäck & Hollsten 2015, 104.

¹³³ Portelli 1997, 11; Rossi 2007, 79–80, 91; Tienari, Vaara & Meriläinen 2009, 123.

¹³⁴ HM12.

¹³⁵ Peltonen 1996, 29.

¹³⁶ Roos 2005, 54.

oiden Joensuun yliopiston muistitietohanke osui mielenkiintoiseen saumaan ja saattoi osaltaan virittää haastateltavia muistelemaan korkeakoulua politisoitumisen näkökulmasta. Oman haastattelurupeamani kohdalla välimatka 1970-luvun poliittisiin vuosiin oli kasvanut 15 vuotta, eikä taistolaisuus 2010-luvulla ollut enää yhtä tulenarka asia kuin vuosituhatien alussa. Osin asia selittyy sillä, että entiset taistolaisaktiivit olivat haastattelujen aikaan siirtymässä vähitellen pois politiikan eturivin paikoilta.

Kolmea eri aikana ja eri hankkeita varten luotua haastatteluaineistoa on tässä tutkimuksessa käsitelty ja analysoitu samoin: ne on litteroitu samalla tekniikalla ja niistä on etsitty vastauksia samoihin kysymyksiin. Vanhempia haastatteluaineistoja hyödyntämällä olen saanut tutkimukseeni mukaan sellaisen henkilöiden äänen, joita oman tutkimusprojektini aikana ei enää ole ollut mahdollista haastatella. Haastateltavat olen valinnut ajatuksella, että jokainen heistä voi omalla erityisellä kokemuksellaan ja näkökulmallaan valaista tutkimusaihetta. Jokainen haastattelu on ainutlaatuinen ja tärkeä. Haastateltavien valinta systemaattista otosmenetelmää käyttäen ei tuntunut mielekkäältä, sillä en hakenut kokemusten keskiarvoa. Ajattelen Portellin tapaan, että poikkeuksellisuuden ja ainutlaatuisuuden kautta on mahdollista päästä asioiden ytimeen ja toisaalta havaita aikakaudelle ominaiset mahdollisuuksien rajat¹³⁷. Haastateltaviksi onkin valikoitunut korkeakoulussa näkyvästi ja aktiivisesti toimineita tai muuten tapahtumien polttopisteessä olleita henkilöitä, joista osa on korkeakoulun pitkäaikaisia työntekijöitä, osa taas lähtenyt korkeakoululta jo 1970-luvulta.

Olen kartoittanut ja haarukoinut haastateltavia sekä keskusteluissa väitöskirjan ohjaajan ja muiden nykyisten yliopistolaisten kanssa, haastatteluissa sekä kirjallisen lähdeaineiston kautta. Valintamenetelmä ei kuitenkaan noudata puhtaasti lumipalloatantaa, jossa haastateltaviksi valittuja avaininformantteja pyydetään mainitsemaan haastateltaviksi sopivia henkilöitä. Näin menetellen saavutetaan lopulta piste, jolloin uusia nimiä ei enää tule esiin¹³⁸. Lumipalloatantaa johdonmukainen noudattaminen olisi nopeasti paisuttanut haastateltavien määrän liian suureksi. Olenkin valinnut haastateltavat harkinnanvaraista otantaa noudattaen: peruseriaatteena oli haastateltavien karkea ryhmittely korkeakoulun eri toimijoihin. Tavoitteena on ollut huomioida tutkijat ja alempi opettajakunta, professorit, opiskelijat, hallinnon edustajat, eri tieteenalat sekä omat ja muilta saadut ennakkotiedot ja -käsitykset henkilöiden poliittisesta suuntautumisesta ja aktiivisuudesta.

Opiskelijahaastateltavien valinnassa sattumanvaraisuus näytteli jonkin verran suurempaa roolia kuin lukumäärältään pienemmän ja helpommin tavoitettavissa olleen henkilökunnan kohdalla. Opiskelijajoissa olen käyttänyt ensisijaisena kriteerinä henkilön aktiivista osallistumista poliittisten opiskelijajärjestöjen, ylioppilaskunnan tai ainejärjestöjen toimintaan. Myös haastateltavien opiskeluaikainen poliittinen suuntautuneisuus on pyritty ottamaan huomioon. Taulukossa 3. on esitetty haastattelujen jakautuminen opetus- ja tutkimushenkilökunnan ja opiskelijoiden osalta eri tieteenaloille. Muu henkilökunta sekä normaalikoulun opettajakunta on jaoteltu erikseen. Taulukossa didaktikot on laskettu kasvatustieteisiin ja rehtorit professuurin mukaan. Haastateltavien painopiste on yhteiskunta- ja ihmistieteissä, mikä mukailee korkeakoulun opetuksen painopistealueita sekä toisaalta poliittis-yhteiskunnallisen keskustelun sijoittumista näille aloille. Kaikki haastateltavat ovat toimineet Joensuun kampuksella.

¹³⁷ Portelli 1997, 59, 86.

¹³⁸ Hirsjärvi & Hurme 2009, 59–60.

Taulukko 3. Haastateltavien jakautuminen tieteenaloittain¹³⁹

	Kasv. tiet. psykologia	Hum. tiet. maantiede	Matem. ja luonnontiet.	Yht. kun. tieteet	Normaali- koulu	Muu henkilök.	Yht.
Hlöökunta/M	7	5	3	6		1	22
Hlöökunta/N	4				3	1	8
Opiskelijat/M	7	5					12
Opiskelijat/N	1	1					2
Hlöökunta/JYM/M	3	4	7	3	2	1	20
Hlöökunta/JYM/N	4	1			1	3	9
Opiskelijat/JYM/M	1	3					4
Opiskelijat/JYM/N		1					1
Hlöökunta/AN/M	1	2				1	4
Yhteensä	28	22	10	9	6	7	81

Asettamistani ennakkokriteereistä huolimatta haastatteluaineiston edustavuuteen liittyy ongelmia. Olen kuitenkin pyrkinyt ennaltaehkäisemään systemaattisen harhan syntyä kiinnittämällä huomiota haastateltavien monipuolisuuteen ja riittävän suureen lukumäärään. Myös sanomalehtiaineiston kuljettaminen haastattelujen rinnalla toisena ensisijaisena lähteenä vankistaa haastatteluiden edustavuutta, sillä se mahdollistaa aikalais- ja muistitietoaineiston välisen ristiinviittaamisen.¹⁴⁰ Heidi Kurvisen 1960- ja 1970-luvun toimittajakuntaa sukupuolinäkökulmasta käsittelevä historian väitöstutkimus yhdistää omani lailla haastatteluaineistoja erilaisiin aikalaisteksteihin, kuten sanoma- ja aikakauslehtikirjoituksiin. Kahden eri aikana ja eri tavoin syntyneen lähdekokonaisuuden yhdistäväksi tekijäksi hän mainitsee diskursiivisuuden, jonka heijastama todellisuus välittyy niin muistelun kuin tutkimusajankohtana syntyneiden tekstien kautta. Lähdetyyppien moninaisuus mahdollistaa erilaiset tarkastelunäkökulmat ja lisää tiedon pätevyyttä.¹⁴¹

Toisaalta muistitiedon luonne, jokaisen haastateltavan ja haastattelutilanteen ainutlaatuisuus, vie pohjaa pyrkimyksiltä aukottomaan edustavuuteen. Kuten Kalela toteaa, tutkijan on hyväksyttävä se, että menneisyys on moninainen ja jokaisen ihmisen menneisyys on erilainen. Tutkimustulosten hedelmällisyys on riippuvainen perusteluiden pitävyydestä, vakuuttavista tulkinnoista ja uskottavasta tulkinnasta¹⁴² – ei tilastollisesti aukottomasta aineistosta. Muistitietoaineisto ei myöskään koskaan ole täydellinen, vaan uusia muistoja on mahdollista koota loputtomasti.¹⁴³ Törmäsin itsekkin aineistonkeruun päättämisen vaikeuteen. Viimeistä haastattelua tehdessäni oli kuitenkin luotettava siihen, että kattava, eri alojen henkilökunnasta ja eri poliittisia opiskelijajärjestöjä edustava haastattelujoukkoni oli ilmiön selittämisen kannalta riittävä.

¹³⁹ Taulukossa henkilöt, joita on haastateltu useammin kuin kerran, esiintyvät haastattelujen lukumäärän mukaan.

¹⁴⁰ Esim. Passerini 1988, 9; Miettunen 2014, 172.

¹⁴¹ Kurvinen 2013, 37–42.

¹⁴² Kalela 2012, 44.

¹⁴³ Portelli 2006, 60–61.

2.5.2 Muistitieto ja menneisyyden hahmottaminen

Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetyllä termillä oral history tarkoitetaan sekä haastatteluihin perustuvaa tutkimusmetodia että haastatteluilla tuotettua aineistoa. Aineistolla viitataan yleensä lähdemateriaaliin, joka on syntynyt nauhoittamalla sellaisen henkilön tai henkilöiden puhetta, joilla on tärkeäksi koettua ensikäden tietoa menneisyydestä.¹⁴⁴ Suomalainen tutkimus vierastaa suullisen historian käsitteen käyttöä ja on suosinut termejä muistitieto¹⁴⁵ tai muistitietohistoria¹⁴⁶, jotka eivät kahlitse lähestymistapaa vain tiettyyn menetelmään, aineistotyyppiin tai tieteenalaan. Muistitietotutkimusta on käytetty kattoterminä, joka sulkee sisälleen niin suullisen historian kuin sen rinnakkaiskäsitteet¹⁴⁷. Olennaisempaa kuin käsitteen tarkkarajainen määrittely lienee kuitenkin ymmärtää, että ihmisen muisti ja muistaminen ovat kompleksisia ilmiöitä, eikä niiden kautta saatavaa tietoa voi arvioida puhtaasti toden ja epätoden kriteereillä. Muistitiedon käyttö niin historian tutkimuksessa kuin muillakin tieteenaloilla vaatii aineistonkeruuprosessin ja tutkijan omien vaikuttimien perusteellista avaamista ja pohdintaa.

Oral history -suuntaus sai alkunsa Yhdysvalloista, jossa muistitiedon keruu ja arkistointi laajenivat massiiviseksi ja tehokkaasti organisoiduksi liikkeeksi. Euroopassa muistitietohistorian demokraattinen tendenssi on ollut vahvempi, ja siellä suuntaus on noussut 1970-luvulla uuden sosiaalishistorian¹⁴⁸ tiennäyttäjäksi. Kun yhdysvaltalaisen muistitietotutkimuksen päälinja on ollut ainutlaatuisen ja katoavan muistitiedon arkistointi jälkipolvia ja mahdollista tulevaa käyttöä varten, on eurooppalaisessa tutkimuksessa keskitytty muistitiedon tuottamisen prosesseihin sekä muistitiedon luonteen ja käytön problematisointiin.¹⁴⁹ Suomessa ja muissa Pohjoismaissa muistitiedon käytöllä on pitkä historia, joka alkoi 1800-luvulla kansatieteilijöiden perinteenkeruista. Pitkään muistitietoa hyödynnettiin lähinnä aineellisten ja henkisten kulttuurituotteiden sekä tapojen ja käytänteiden rekonstruoinnissa, eikä sen käyttöä juurikaan problematisoitu.¹⁵⁰ Varsinaisesti oral history -liike rantautui Suomeen 1980-luvulla pitkälti historioitsija Jorma Kalelan ja hänen Paperiliiton historiahankkeidensa kautta. Tällöin muistitietoa käsiteltiin lähinnä sen lähdearvon, ei teoreettisten tai metodologisten kysymysten näkökulmasta. Modernin muistitietotutkimuksen toinen väylä Suomeen oli folkloristiikka, jossa Ulla-Maija Peltosen vuonna 1996 ilmestynyttä väitöskirjaa *Punakapinan muistot. Tutkimus työväen muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen* pidetään alan ensimmäisenä muistitietoa päälähteenä käyttäneenä alan väitöskirjana.¹⁵¹

¹⁴⁴ Starr 1996, 40; The Oral History Reader 2006, ix; Abrams 2010, 2.

¹⁴⁵ Kalela 2006.

¹⁴⁶ Peltonen 1996; Ukkonen 2000, 13.

¹⁴⁷ Fingerroos & Haanpää 2006, 28; Makkonen 2009, 27.

¹⁴⁸ Uuden, muistitietoa hyödyntäneen, sosiaalishistorian uranuurtajana pidetään englantilaista sosiologia Paul Thompsonia, jonka teos *The Voice of the Past* on kohonnut muistitietohistoria-suuntauksen klassikoksi. Thompson korostaa muistitietohistorian merkitystä ennen kaikkea arkipäivän, perheen, työväenluokan sekä yhteiskunnassa sosiaalisesti ja taloudellisesti heikommassa asemassa olevien nousussa tutkimuksen kohteiksi. Thompson 1978.

¹⁴⁹ Sharpless 2007, 12–20; Grele 2007, 34–38.

¹⁵⁰ Korkiakangas 1996, 12–13; Korkiakangas 2006, 120–121.

¹⁵¹ Fingerroos & Peltonen 2006, 14; Fingerroos 2010, 79, viite 5.

Suomalaisen muistitietohistorian kenttä on 2000-luvulla monitieteinen ja rikas, vaikka painotus on edelleen folkloristiikassa ja etnologiassa. Aikojen saatossa arkistoihin kertynyttä kirjallista muistitietoaineistoa käytetään paljon¹⁵², mutta viime vuosina myös haastattelut ovat alkaneet nousta kirjallisten lähteiden rinnalle tasaveroisiksi lähdeaineistoiksi.¹⁵³ Suomalaisen etnologinen ja folkloristisen muistitietotutkimuksen metodinen painotus on ollut vahva¹⁵⁴ ja tutkimuksia hallitsee tutkijan syvälinen itsereflektio. Esimerkiksi Taina Ukkosen¹⁵⁵ ja Elina Makkosen¹⁵⁶ väitöskirjat ovat perusteellisia metodisia perehdytyksiä muistitiedon olemukseen ja käyttöön.

Historiatieteen puolella muistitietoon suhtauduttiin pitkään ennakkoluuloisesti. Arkistolähtöisyyden ylivalta oli vankka, ja muistitietoa pidettiin lähinnä kirjallisia lähteitä täydentävänä, epäluotettavana lähdemateriaalina.¹⁵⁷ Viime vuosikymmeninä historian tutkimus on kuitenkin alkanut avautua lähitieteiden metodologisille mahdollisuuksille, ja muistitietohistoria on noussut laajasti hyväksytyksi lähestymistavaksi. Esimerkiksi Jorma Kalela on jatkanut historiallisen tiedon asemaa, historioitsijan roolia, nykyisyyden ja menneisyyden suhdetta sekä muistitiedon käyttöä historian tutkimuksessa koskevaa pohdintaansa.¹⁵⁸

Pääasiallisena itsenäisenä lähteenä muistitietoa, etenkin haastatteluita, on historian tutkimuksessa hyödynnetty kuitenkin vasta vähän. Uraauurtava muistitietoa hyödyntävä tutkimusprojekti oli Kristiina Graae ja Marjatta Hietalan 1990-luvun alun veteraanikansanedustajien haastatteluhanke, jossa muistitietohistoria ensimmäisen kerran suomalaisessa historian tutkimuksessa haastoi todella arkistolähteiden ylivaltaa. Tutkimuksessa muistitieto nähdään kuitenkin ennen kaikkea lähdemateriaalina, johon pätevät samat lähdekritiikin säännöt kuin kirjallisiinkin lähteisiin. Graae ja Hietalan toteamus ”veteraanikansanedustajien haastattelujen kautta päästään asioiden merkityksien ja motivoitien syvällisempään ymmärtämiseen”¹⁵⁹ ennakoii kuitenkin tuloillaan ollutta uutta tapaa ymmärtää muistitiedon ja koko historian tutkimuksen luonne.

Tuoreemmissa historian alan tutkimuksissa muistitietoa ovat hyödyntäneet muun muassa Saara Tuomaala (2004) ja Heli-Kaarina Kananen (2010), jotka molemmat korostavat monipuolista lähdeaineistoa muistitiedon rinnalla ja tukena. Esimerkiksi Kanasen ortodoksisen siirtoväen sopeutumista käsittelevää väitöstutkimusta ohjaavat historian tutkimuksen perinteiset lähtökohdat eli luotettavan historiallisen tiedon etsiminen ja sisällöllisesti ristiriidattoman historiallisen kokonaisuuden luominen¹⁶⁰, eikä sitä siinä mielessä voi rinnastaa muistitiedon käyttöä uudella tavalla problematisoiviin historiallis-folkloristisiin tutkimuksiin. Muistitiedon käytön yleistymisen puhtaasti historian tieteenalaan kuuluvissa tutkimuksissa on poikunut

¹⁵² Tuoreista kirjallisiin muistitietoaineistoihin tukeutuvista tutkimuksista esimerkkinä Hytönen 2014.

¹⁵³ Esimerkiksi Kortelainen 2008; Heimo 2010; Steel 2013; Koskinen-Koivisto 2013.

¹⁵⁴ Fingerroos 2010, 63.

¹⁵⁵ Ukkonen 2000.

¹⁵⁶ Makkonen 2009.

¹⁵⁷ Thompson 1978, 39–48.

¹⁵⁸ Kalela 1999; Kalela 2012.

¹⁵⁹ Graae & Hietala 1994, 23.

¹⁶⁰ Kananen 2010, 31–32.

myös historiakuvan syntyyn ja muistitiedon käyttöön historiantutkimuksen lähteenä kohdistuvaa kirjallisuutta. Esimerkiksi Katja-Maria Miettunen kritisoi muistitietoa käyttäviä tutkijoita siitä, että vaikka he tiedostavatkin muistitiedon erityisen luonteen, pyrkivät he viime kädessä antamaan vastauksia siihen, millainen todellisuus oli oikeasti tekemättä selvää eroa muisteltujen kertomusten ja menneisyyden tapahtumien välille.¹⁶¹

Muistitietotutkimuksen monitieteisyys ja laaja levinneisyys niin akateemisessa maailmassa kuin sen ulkopuolella ovat tehneet siitä monitahoisen ja jatkuvasti muuntuvan suuntauksen, johon jokainen sitä hyödyntävä tieteenala, tutkimusprojekti ja tutkija toteuttavat omalla tavallaan. Muistitietoa käyttävän peruslähtökohta on valinta käyttääkö muistitietoa tutkimuksen lähteenä vai kohteena.¹⁶² Yleisimmin muistitieto on lähteen asemassa, jolloin tarkastelun kohteena voi olla joko menneisyys sinällään, se miten asioita palautetaan mieleen tai se, minkälaisia tulkintoja menneisyydestä esitetään. Tutkimuskohteena olevan muistitiedon kohdalla huomio kiinnittyy puolestaan muistelupuheen tai -kerronnan ominaisuuksiin.¹⁶³ Tässä tutkimuksessa muistitieto on ennen kaikkea lähde, ei tutkimuskohde sinällään.¹⁶⁴ Toisin kuin folkloristisessa muistitietotutkimuksessa tavoitteeni ei ole tyypitellä haastateltujen tapaa muistella tai etsiä sieltä erilaisia suullisen perinteen ja kerronnan lajeja tai kertomustyyppejä. En myöskään erittele haastattelumateriaalia johdonmukaisesti muistelukerronnan käsitteistön avulla, vaikka perinteentutkijoiden tekemät havainnot muistelukerronnan luonteesta ovatkin avuksi tulkinnassa.

Samalla kun muistitietotutkimuksessa on vuosikymmenien kuluessa siirrytty rekonstruoivasta, informaatiota tuottavasta tutkimusotteesta aineiston tulkintaa painottaviin lähtökohtiin, ovat käsitykset tutkijan roolista ja muistitiedon luonteesta muuttuneet. Taustalla on ollut yhteiskunta- ja kulttuuritieteissä vaikuttanut kielellinen käänne, joka on tuonut historiantutkimukseen paitsi uudenlaisia tutkimuskohteita ja -aineistoja myös käsityksen historian diskursiivisesta eli merkityksiin perustuvasta luonteesta. Muistitietohistorian kohdalla tämä on merkinnyt ymmärrystä haastateltavan ja haastattelijan subjektiivisuudesta sekä siitä, että haastattelutilanne, haastateltavan myöhemmät elämäkokemukset ja ympäristö vaikuttavat muistiin ja muisteluun.¹⁶⁵ Kun muistitietohistorioitsija Paul Thompson vielä 1970-luvun lopulla painotti, että haastattelijan on pyrittävä neutralisoimaan oma roolinsa haastattelutilanteessa mahdollisimman pitkälle,¹⁶⁶ on muistitietohaastattelu Alessandro Portellille lähtökohtaisesti dialogia. Sen sijaan, että subjektiivisuus suljetaan pois mahdollisimman pitkälle, on se otettava hyötykäyttöön siihen sopivien metodien avulla.¹⁶⁷

Portellin subjektiivisuuden eduksi nostava metodinen lähestymistapa tarkoittaa käytännössä sitä, että tutkija aineistoa kerätessään ja tulkitessaan tiedostaa omat sitoumuksensa, menetelmänsä, teoriansa ja käsitteensä. Prosessin avoimuus

¹⁶¹ Miettunen 2014, 172–173; Ks. myös Miettunen 2009.

¹⁶² Erilaisista tavoista käyttää muistitietoa historiantutkimuksessa ks. Abrams 2010, 15. Jaon voi tehdä myös käsitteillä ymmärtävä ja realistinen muistitietotutkimus, jossa ensin mainittu keskittyy faktojen sijaan merkitysten etsintään ja jälkimmäinen pyrkii selittämään miten asiat todellisuudessa olivat. Makkonen 2009, 13.

¹⁶³ Ukkonen 2000, 15.

¹⁶⁴ Fingerroos & Peltonen 2006, 10.

¹⁶⁵ Grele 2007, 33–34, 47–49.

¹⁶⁶ Thompson 1978, 178.

¹⁶⁷ Portelli 1997, 3, 82.

on tutkimuksen punainen lanka, vaikka se ei jatkuvasti tutkimustekstissä näkyisikään.¹⁶⁸

Tekemissäni haastatteluissa pyrin antamaan mahdollisimman paljon tilaa haastateltavien vapaalle kerronnalle kuitenkin niin, että etukäteen miettimäni teemat tulivat, mikäli mahdollista, kysytyiksi. Noudatin tekemissäni haastatteluissa strukturoimattoman (syvähaastattelu) ja puolistrukturoidun haastattelun välimuotoa.¹⁶⁹ Strukturoimattomia haastattelut olivat sikäli, että haastattelun kulku rakentui pitkälti haastateltavan antamien vastausten varaan. Eräiden haastattelujen alussa haastateltava kertoi itsestään asioita, joita en ennalta tiennyt, ja jotka muuttivat koko haastattelusuunnitelman. Ennalta valmistelemani kysymykset olivat lähinnä suuntaa antavia, ja haastattelussa esiin tulleet asiat määrittivät sen, mistä haastattelussa lopulta keskusteltiin. Toisin kuin strukturoimattomat haastattelut, omat haastatteluni kuitenkin perustuivat selkeästi rajatulle aiheelle ja tiettyjen etukästeemojen varaan. Näin ollen ne noudattivat teemahaastattelun periaatteita. Tosin teemat eivät olleet kaikille samat, vaan vaihtelivat haastateltavan henkilöhistorian ja aiemmissa haastatteluissa esiin tulleiden näkökohtien mukaan. Liitteessä 1. on esimerkki haastattelurungosta.

Erilaisista haastattelutekniikoista on olemassa uuvuttama määrä yksityiskohtaista kirjallisuutta, joka painottaa kyselytekniikan vaikutusta haastatteluiden antiin. Taina Ukkosen¹⁷⁰ lailla kuitenkin koin, että vuorovaikutuksen luonne ja kohtaamisen ilmapiiri olivat kyselytekniikkaa tärkeämpi onnistuneen haastattelun lähtökohta. Olin sikäli kiitollisessa asemassa, että haastateltavani olivat kokeneita ja analyttisiä kertojia. Heitä ei juurikaan tarvinnut aktiivisesti houkutella muistelemaan, vaan roolini oli lähinnä tehdä tarkentavia kysymyksiä ja nostaa esiin uusia aihealueita. Tässä mielessä haastatteluiden asetelma antoi anteeksi kyselytekniikkani puutteita. Toki pyrin pitämään mielessäni kirjallisuudessa esiin tulleita hyvän haastattelijan menetelmiä. Tiedostin mitä-, miten- ja miksi-kysymysten tärkeyden ja pyrin välttämään mustavalkoisia kyllä vai ei-kysymyksiä. Pyrin myös siihen, että kysymykset olivat mahdollisimman avoimia ja neutraaleja, eikä niihin sisältyisi vastauksia rajoittavia esioletuksia tai valmiita tulkintoja.¹⁷¹ Muutamia haastatteluista litteroimissani harmittelin, etten ollut havainnut hedelmällistä jatkokysymyksen paikkaa, mutta onneksi saatoin palata niihin myöhemmin sähköpostin välityksellä. Joidenkin haastateltavien kohdalla toinen haastattelukerta olisi voinut olla paikallaan, mikä olisi antanut mahdollisuuden syventää ensimmäisellä kerralla esiin tulleita teemoja. Uskon kuitenkin, että yksikin haastattelutapaaminen oli riittävä keskeisten asioiden käsittelyyn.

2.6 AINEISTOJEN TULKINTA DISKURSSEIKSI

Sanomalehti- ja haastatteluaineistojen tulkinta tukeutuu sosiaalisen konstruktivismin teoriaan. Aineistot tuottavat erilaisia sosiaalisesti rakentuneita tulkintoja todellisuudesta, joiden avulla voidaan hahmottaa joitain osia todellisuudesta, mutta ne eivät ole todellisuuden rekonstruktioita. Sosiaalisen konstruktivismin teorian perusole-

¹⁶⁸ Makkonen 2009, 19.

¹⁶⁹ Hirsjärvi & Hurme 2009, 45–48.

¹⁷⁰ Esim. Rubin & Rubin 2012, 102–105, 133.

¹⁷¹ Ukkonen 2000, 78.

tus on, että todellisuuden eri aspektit näyttäytyvät meille aina jollakin tapaa nimettyinä ja merkityksellistettyinä ja että ihmiset aktiivisesti rakentavat todellisuutta.¹⁷² Konstruktivismiin piirissä on erilaisia koulukuntia, joissa käsitykset sosiaalisen todellisuuden luonteesta vaihtelevat. Historiantutkijan kannalta on mielekästä nojata mallilliseen konstruktivismiin, jota Suomessa edustaa esimerkiksi Risto Heiskala. Maltillisessa konstruktivismissa todellisuuden rakentumisen sosiaaliselle kirjolle nähdään oleva biologiaan ja luonnonympäristön rakenteeseen liittyvät rajat.¹⁷³ Myös Stephen Pfohl painottaa, että todellisuus on olemassa sellaisenaan, eikä kaikki ole puhdasta relativismia. Hänen mukaansa sosiaalisen konstruktionismin teoria huomioi niin biokemikaaliset prosessit, globaalin maailmantalouden tilan kuin maailmankaikkeuden fyysikaaliset voimat. Ne eivät kuitenkaan operoi yksin, vaan käsityksiimme maailmasta vaikuttavat näiden ohella myös laajat kulttuuriset ja historialliset rakenteet.¹⁷⁴

Aineistoista löytämäni erilaiset todellisuustulkinnat olen tiivistänyt diskursseiksi ja diskurssipareiksi, joista jokainen representoi eri näkökulmasta tutkimuskohteen maailmaa. *Diskurssien analysointi* on tutkimuksessani metodinen työkalu, jonka avulla erittelen erilaisia Joensuun korkeakoulun politisoitumista koskevia sanomalehtikirjoittelusta ja muistelusta esiin nousevia kokoavia puhetapoja.¹⁷⁵ Diskurssitermin kohdalla tukeudun Michael Foucaultiin, jota tulkitsemalla diskurssin voi määrittellä ”kullakin aikakaudella ja kussakin kielenkäytössä ilmeneväksi kiteytyneeksi ymmärrykseksi todellisuudesta”.¹⁷⁶ Diskurssit ovat näin ymmärrettynä tiettyjä perspektiivejä maailmaan – eli ne katsovat todellisuutta erilaisista näkökulmista käsin. Niille ovat ominaisia tietyt säännöt ja rakenteet, jotka ilmenevät tietynlaisina teksteinä ja lausumina ja jotka erottavat ne muista diskursseista. Diskurssit käyttävät valtaa ja heijastavat ja toisaalta vaikuttavat ihmisten tapaan puhua, ajatella ja toimia.¹⁷⁷

Aineiston analysoinnissa näkökulmani sijoittuu teorialähtöisyyden ja aineistolähtöisyyden välimaastoon. Hyvä esimerkki puhtaasti aineistolähtöisestä analyysimallista on Grounded Theory. GT on induktiiviseen päättelyyn pohjaava analyysitapa, jossa tavoitteena on muodostaa teoreettiset kehykset selitettävälle aineistolle. Menetelmässä edetään koodaamalla ja kategorisoimalla aineistoa aina kattavaan ydinkategoriaan saakka.¹⁷⁸ Konstruktiiivinen GT näkyy tässä tutkimuksessa aineistonkeruun ja analyysin lomittumisessa, koodauksen joustavuudessa ja lisäaineiston keräämisessä. Haastattelujen tekeminen ja aineiston analyysi ovat kulkeneet rinta rinnan siten, että olen voinut tulevissa haastatteluissa hyödyntää aiemmista haastatteluista tekemiäni tulkintoja. Lisäksi tein kolme opiskelijahaastattelua vasta sen jälkeen, kun perusanalyysiraami oli jo valmiina, koska koin tarvitsevani lisää tietoa opiskelijapolitiikkaan liittyvistä kysymyksistä. Koodauksen joustavuus puolestaan on merkinnyt kategorioiden muodostamista ja täydentämistä analyysin eri vaiheissa. Sanomalehtiaineistos-

¹⁷² Jokinen 1999, 39; Suoninen 1999, 18; Gubrium & Holstein 2008, 3; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 14.

¹⁷³ Heiskala 2000, 199.

¹⁷⁴ Pfohl 2008, 646.

¹⁷⁵ Diskurssianalyysin ja diskurssien analysoinnin käsitteelliseen eroon kiinnittää huomiota Ville Vuolanto, joka toteaa diskurssianalyysin viittaavan tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen ja diskurssien analyysin analyysin metodiseen työkaluun. Vuolanto 2007, 308.

¹⁷⁶ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 26 ja 53; Foucault 2005.

¹⁷⁷ Mills 2004, 6, 55; Miller 2008, 252; Heikkinen 2012, 97; Jäger & Maier 2013, 167.

¹⁷⁸ Charmaz 2000, 509–535.

sa aineistonkeruun ja analyysin lomittuminen vaikuttivat siten, että päätin täydentää sanomalehtiaineistoa kahdella vuodella (1976–1977) sen jälkeen, kun olin analysoinut aiemmat lehtiaineistot ja tehnyt osan haastatteluista.

Tutkimukseni ei kuitenkaan ole puhtaasti aineistolähtöinen, sillä tutkimuskirjallisuus ja omat käsitykseni poliittisesta 1970-luvusta ovat ohjanneet analyysia. Sanomalehtiaineiston (1969–1975) analysoin jo vuonna 2014 valmistunutta lisensiaatintutkielmaani varten, joten siitä nousseet diskurssit vaikuttivat haastatteluihin ja muistitietoaineiston luokitteluun. Teorialähtöinen analyysi etenee jonkin jo tiedossa olevan pohjalta eli siinä testataan teoriaa.¹⁷⁹ Joensuun korkeakoulun punainen maine toimii tutkimukseni eräänlaisena alkuhypoteesina, mutta kyse ei ole puhtaasta teorialähtöisyydestä. Leena Kosken kuvaama dialoginen tematisointi on analyysitapa, jossa tutkija muodostaa aluksi empiirisen tutkimuskysymyksen, jonka tueksi hän ryhtyy keräämään kontekstuaalista tietoa. Näin hahmottuu tutkimuksen teoreettinen kehys, eli näkökulma, jonka kautta tutkija lähestyy aineistoaan. Oman tutkimukseni kannalta Kosken menetelmässä on varteenotettavaa etenkin aineiston ja teorian jatkuva dialogisuus. Tutkimuskysymys ohjaa sitä, mitä aineistolta kysytään, mutta vuoropuhelu kontekstitiedon ja tutkimuskirjallisuuden kanssa mahdollistaa aina uusien tulkintojen ja analyysikategorioiden synnyn.¹⁸⁰

Sanomalehtikirjoitukset ovat välittömiä reaktioita ajankohtaisiin aiheisiin ja tapahtumiin. Ne on suunnattu suurelle yleisölle ja niiden tarkoituksena on tuottaa informaatiota yleisön tarpeisiin, vaikuttaa lukijoihin ja ottaa osaa ajankohtaiseen keskusteluun. Sanomalehtikirjoittelun luonteeseen vaikuttavat puhtaiden journalististen tavoitteiden rinnalla kaupalliset kytkennät, myyvyys ja erilaiset valtaa pitävien ja valtaa haastavien vaikuttamispyrkimykset.¹⁸¹ Muisteluaineisto puolestaan on syntynyt useita vuosikymmeniä puheena olevan aikakauden jälkeen. Haastateltavan kertomat asiat ovat ehtineet ajan saatossa kiteytyä, muokkautua ja saada vaikutteita eri lähteistä, mutta lopullisen muotonsa muistelupuhe saa vasta haastateltavan ja haastattelijan välisessä vuorovaikutuksessa. Muistelu on henkilökohtaista, haastateltavan ja haastattelijan välisessä vuorovaikutuksessa tuotettua omaan elämään liittyvää puhetta, jota kuitenkin ainakin epäsuorasti ohjaa tietoisuus haastattelun käyttötarkoituksesta.

Erilaisen luonteensa vuoksi sanomalehtiaineisto ja haastattelut vaativat erilaisen teoreettisen ja analyttisen lähestymistavan. Kuten edellä on tullut esiin, sanomalehtianalyysissa hyödynnän diskurssianalyysin teoreettista perinnettä, kun taas haastattelujen kohdalla nojaan muistitietotutkimuksen lähtökohtiin. Sanomalehti- ja haastatteluaineisto on kerätty eri aikoina ja pääosa sanomalehtiaineistosta on alun perin syntynyt lisensiaatintutkielmaa varten, joten aineistot on myös tästä syystä analysoitu aluksi erillisinä. Molempien aineistojen anti on tämän jälkeen tiivistetty kokoaviksi diskurssipareiksi, jotka kulkevat koko tutkimustekstin tulkinnallisena punaisena lankana. Aineistojen omat diskurssit toimivat tutkimuksen käytännön rakennuspalikoina, jotka mahdollistavat myös sanomalehtikirjoittelun ja muistelupuheen tulkintojen vertaamisen.

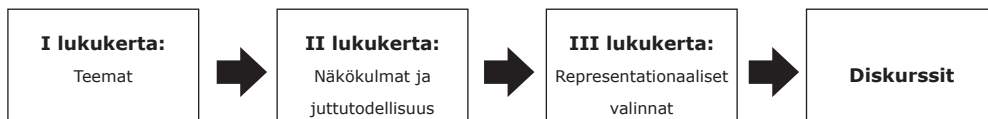
Sanomalehtiaineiston analyysissa olen soveltanut Norman Faircloughin (2003), Kimmo Mäkilän (2007) ja Gerlinde Mautnerin (2008) esittämiä malleja. (Kuvio 1.) Lehtikirjoitteluun sovellettu analyysimalli käsittää neljä vaihetta. Ensimmäisellä luku-

¹⁷⁹ Tuomi & Sarajärvi 2009, 97.

¹⁸⁰ Koski 2011, 126–149.

¹⁸¹ Richardson 2007, 6–10.

kerralla teemoittelin sanomalehtiaineiston sen perusteella, mikä yksittäisen lehtijutun päällimmäinen aihe vaikutti olevan. Tässä vaiheessa keskityin lähinnä otsikon ja ingressin antamaan kuvaan lehtitekstistä. Näin muodostuivat hallinnon, henkilökunnan ja opiskelijoiden poliittisen toiminnan sekä opetuksen ja tutkimuksen poliittisuuden teemat. Seuraavalla tasolla keskityin siihen, mistä näkökulmasta/näkökulmista yksittäinen lehtijuttu käsittelee teemaa. Mäkilä käyttää näkökulmasta termiä juttutodellisuus.¹⁸² Juttutodellisuuden tunnistaminen oli samalla myös lehtijutun sisällön erittelyä. Kolmannessa vaiheessa pureuduin tarkemmin lehtijutun kielenkäyttöön eli pohdin sitä, millaisia representationaalisia valintoja tekstissä esiintyy ja millaisia kielellisiä keinoja representaation tuottamisessa on käytetty. Näiden erilaisten representaatioiden kautta tulkitsin erilaisia diskursseja, joihin representaatiot kuuluvat.

Kuvio 1. Sanomalehtianalyysin eteneminen

Haastatteluaineiston kohdalla etenin etsimällä litteraatioista niin sanottuja ”avaintapahtumia” tai ”tiheitä kohtia”¹⁸³ eli tutkimuskysymyksen kannalta relevantteja kuvauksia ja tulkintoja. (Kuvio 2.) Näin alkoi muodostua kategorioita, joiden alle kertyi otteita eri haastatteluista. Seuraavaksi luin uudelleen valitsemani lausumat, tein korjauksia kategorioiden välillä ja aloin yhdistellä kategorioita laajemmiksi diskursseiksi. Tämän jälkeen luin haastattelut vielä uudelleen ja lisäsin kategorioiden alle ensimmäisellä lukukerralla huomaamatta jääneitä avainkohtia. Samalla syntyi joitakin uusia alakategorioita ja luokkien rakenne hioutui edelleen. Kolmannella lukukerralla jatkoin kategorioiden prosessointia.

Kuvio 2. Haastatteluanalyysin eteneminen

Sanomalehti- ja haastatteluaineiston diskurssit ja niiden keskeiset piirteet on esitelty taulukoissa 4. ja 5. Sanomalehtiaineiston diskurssit ovat *edelläkäviisyys*, *kehitys*, *korkeakoulun tehtävä* sekä *syryntä ja väärinkäyttö*. Haastatteludiskurssit puolestaan ovat *yhteisöllisyys*, *tiedeyliopiston rakentuminen*, *korkeakoulun ja ympäristön suhde* sekä *poliittinen valta*. Taulukossa 6. on esitelty sanomalehti- ja haastatteludiskurssien yhdistelminä kiteytyneet Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelun diskurssiparit, joiden tavoitteena on ilmentää niitä vastakkainasetteluita ja konflikteja, jotka ruokkivat Joen-

¹⁸² Mäkilä 2007, 160.

¹⁸³ Koski 2011, 136.

suun politisoitumiskeskustelun syntyä ja punaisen maineen rakentumista. *Edelläkävijyyden-takapajuisuuden, yhteisöllisyyden-ristiriitaisuuden, tieteellisyyden-ammattillisuuden, odotusten-pettymyksen ja avoimen poliittisuuden-puolueettomuuden* diskurssiparit auttavat myös hahmottamaan aikalaispuheen ja muistitiedon sekä korkeakoulu yhteisön oman ja ulkopuolisen kokemuksen välisiä jännitteitä. Ilmiöiden monimutkaisen luonteen vuoksi diskurssien rajat eivät ole tarkkapiirteisiä, vaan niillä voi eroista huolimatta olla myös samoja ominaisuuksia. Diskurssiparit kulkevat käsittelyn punaisena lankana ja niihin viitataan tekstissä pitkin matkaa. Sanomalehti- ja haastatteluaineistojen erilliset diskurssit sen sijaan toimivat analyysin käsitteellisinä työkaluina, joita on hyödynnetty diskurssiparien muodostamisessa, mutta joihin ei viitata suoraan käsittelyluvuissa.

Ensimmäinen käsittelyluku (luku 3.) tuo esille politisoitumiskeskustelun lähtötilanteen ja kuvaa millainen yhteisö vuonna 1969 toimintansa aloittanut korkeakoulu oli ja miten sen akatemisoituminen eteni. Luku esittelee korkeakoulun osalta politisoitumiskeskustelun keskeiset henkilöahmot, näyttämöt ja jakolinjat. Luvussa korostuvat painopisteen muutos yhteisöllisyyden diskurssista kohti ristiriitaisen korkeakoulun diskurssia sekä jakolinjoja heijastaneet edelläkävijyyden-takapajuisuuden ja tieteellisyyden-ammattillisuuden diskurssiparit. Toinen käsittelyluku (luku 4.) luonnehtii Joensuun ja maakunnan kulttuurista ja poliittista ilmapiiriä sekä korkeakoulun asettumista osaksi sitä. Luvun keskiössä ovat korkeakoulun ja ympäristön vuorovaikutuksen synnyttämät ristiriidat ja kommunikaatio-ongelmat, jotka paljastuvat etenkin avoimen poliittisuuden-puolueettomuuden, edelläkävijyyden-takapajuisuuden sekä odotusten-pettymysten diskursseissa. Kolmas käsittelyluku (luku 5.) kuvaa tilannetta, jossa korkeakoulun punaisesta maineesta oli muodostunut julkinen ilmiö, johon tutkimuksen toimijat eri tavoin reagoivat. Tämän myötä korkeakouluun kohdistuneet poliittiset paineet voimistuivat, mikä näkyi avoimen poliittisen diskurssin vahvistumisena. Korkeakoulun toiminnan vakiintuessa ja yhteiskunnan yleisen politisoitumisen heikentyessä diskurssi alkoi kuitenkin painottua ristiriitaisuuksista takaisin kohti yhteisöllisyyttä. Luvussa 5. pohdin myös laajemmin aineistojen politiikalle, poliittisuudelle ja politisoitumiselle antamia merkityksiä sekä tulkintoja korkeakoulun punaisuudesta. Luvussa 6. tiivistän kaikkien diskurssitasojen sisällön ja analysoin sitä, mitä Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelu paikallisena ilmiönä kertoo yleisemmin yliopistojen 1970-luvun politisoitumisesta.

Taulukko 4. Sanomalehtiaineiston diskurssit ja niiden keskeiset piirteet

DISKURSSI	Edelläkävijyys	Kehitys	Korkeakoulun tehtävä	Syrjintä ja väärinkäyttö
PIIRTEITÄ	Hallinnollinen edelläkävijyys Opiskelijapolitiikan edelläkävijyys Opiskelijapolitiikan takapajuisuus	Politisoituminen vaarantaa korkeakoulun ja maakunnan kehityksen Politisoitumisen aiheuttama kohu vaarantaa korkeakoulun ja maakunnan kehityksen	Politisoituminen ei vastaa maakunnan korkeakoululle asettamia odotuksia: kehitysalueen korkeakoulu, palveleva korkeakoulu, laatukorkeakoulu Politisoituminen on synnyttänyt pettymystä korkeakoulua kohtaan	Politisoituminen näkyi poliittisena syrjintänä virantäytöissä ja valintakokeissa Korkeakoulua käytetään poliittisten tarkoitusten välikappaleena Politisoitumiskeskustelu ja korkeakoulujen välinen kilpailu

Taulukko 5. Haastatteluaineiston diskurssit ja niiden keskeiset piirteet

DISKURSSI	Yhteisöllisyys	Tiedeyliopiston rakentaminen	Korkeakoulun ja ympäristön suhde	Poliittinen valta
PIIRTEET	<p>Yhteisöllisyyttä edistävät tekijät: kasvu ja kehitys, yhteistyö, nuoruus, matalat hierarkiat, ulkoinen uhka</p> <p>Poliittinen leimaaminen ja vanhan ja uuden opettajankoulutuksen jännite rikkovat yhteisöllisyyttä</p>	<p>Akateemisuuden tavoite ja paine</p> <p>Akateemisuuden puutteet</p>	<p>Kulttuurinen ja ideologinen erilaisuus</p> <p>Korkeakoululaiset politisoitumisen aktiivisina rakentajina</p> <p>Ympäristö politisoitumisen aktiivisena rakentajana</p>	<p>Puoluepoliittiset vastakkainasettelut ja korkeakoulun hallinta</p> <p>Henkilövalinnat, virkanimitykset ja syrjintä</p>

Taulukko 6. Diskurssiparit ja niiden keskeiset piirteet

DISKURSSI-PARI	Edelläkävijyyss- takapajaisuus	Yhteisöllisyys- ristiriitaisuus	Tieteellisyys- ammattillisuus	Odotukset- pettymys	Avoin poliittisuus- puolueettomuus
PIIRTEET	<p>Korkeakoulun asenne hallinnon uudistukseen</p> <p>Korkeakoulu edistyksellisenä työ- ja opiskelu- paikkana</p> <p>Kasvatuksen ja opettajankoulutuksen akateemisoituminen</p> <p>Akateeminen keskeneräisyys</p> <p>Seminaari-perintö</p> <p>Joensuun konservatiivisuus</p> <p>Opiskelijapolitiikan takapajaisuus</p>	<p>Tiedeyhteisön yhteinen kasvun ja kehityksen tavoite</p> <p>Nuoruus ja hierarkioiden mataluus</p> <p>Ei sukupolvien välistä vastakkainasettelua</p> <p>Politisoituminen ei vaikuttanut henkilösuhteisiin ja korkeakoulun kehittämissuuntaan</p> <p>Korkeakoulun ja maakunnan yhteisöllisyys</p> <p>Poliittisten jakojen vahvistuminen ja ristiriitojen esiin nousu</p>	<p>Akatemisoitumisen ja tieteellistymisen tavoite</p> <p>Teorian ja käytännön/opettajan- koulutuksen ja tutkimuksen jännite</p> <p>Akateemiset puutteet</p> <p>Käsitykset kasvatuksen ja opetuksen yhteiskunnallistumisesta</p>	<p>Ympäristön odotukset ja tarpeet korkeakoulua kohtaan: palveleva korkeakoulu, laatukorkeakoulu</p> <p>Korkeakoulu edistää maakunnan kehitystä</p> <p>Käsitykset yliopistosta ja akateemisuuden luonteesta</p>	<p>Korkeakoulun, tutkimuksen ja opetuksen avoin poliittisuus</p> <p>Tieteen puolueettomuus, arvovapaus ja autonomisuus</p> <p>Virantäyttäjien ja rekrytointien poliittisuus</p> <p>Korkeakoulun henkilökunnan poliittinen osallistuminen</p>

3 AKATEEMISEN YHTEISÖN SYNTY

3.1 YHTEISEN YLIOPISTON VUOKSI

3.1.1 Nopealla valmistelulla toimivaksi korkeakouluksi

Joensuun korkeakoulun, kuten useimpien muiden Suomen toisen maailmansodan jälkeen perustettujen korkeakoulujen, valmistelutyö toteutettiin nopealla aikataululla. Resurssit olivat aluksi vähäiset ja oppiainerakenne muotoutui vasta toiminnan ollessa käynnissä. Korkeakoulun eteen oli tehty paljon työtä, joten toiminta haluttiin saada käyntiin mahdollisimman nopeasti. Resurssikilpailun nimissä Joensuussa katsottiin tärkeänä ehtiä alkuun ennen Kuopiota¹⁸⁴. Valtiovallan näkökulmasta kiireellisyttä puolsivat alueiden akuutit ongelmat, kuten pula akateemisesta työvoimasta, sekä Helsingin yliopiston alati kasvava opiskelijamäärä.¹⁸⁵ Korkeakoulun valmistelu käynnistyi jäljästi muotoillun perustamislain (184/1966) säätämisen jälkeen keväällä 1966. Valmistelutoimikunnan joulukuussa 1967 julkaiseman mietinnön kauaskantoisin linjaus oli tavoite siitä, ettei korkeakoulu tulisi olemaan vain alempia korkeakoulututkintoja myöntävä opettajakorkeakoulu, vaan myös akateemista jatkokoulutusta antava ja tutkimusta tekevä yliopisto. Toiminnan realistiseksi alkamisajankohdaksi toimikunta määritteli syksyn 1969, vaikka paikallinen maakuntaliitto ja Pohjois-Karjalan yliopistoseura olisivat halunneet kiirehtiä aloittamista vuodella aikaisemmaksi.¹⁸⁶

Valmistelutoimikunnan linjaus ylitti 1967 annetun ensimmäisen korkeakoulujen kehittämissuunnitelman raamit, joissa Joensuun korkeakoulu nähtiin ei-tieteellisenä lähinnä opettajankoulutusta palvelevana yksikkönä. Mietinnöstä annetut lausunnot olivat kriittisiä ja heijastivat vanhojen korkeakoulujen uusia laitoksia kohtaan kokemaa uhkaa. Tämän jälkeen opetusministeriö täydensi valmistelutoimikunnan tehtävänantoa täsmentäen, että sen oli luotava vaiheittainen suunnitelma nimenomaan korkeakoulun toiminnan kiireellistä aloittamista silmällä pitäen. Uudessa mietinnössä korkeakoulun aloitusvaihe oli ohjeistuksen mukaisesti suppeampi ja alempitasoisempi. Lopulliseksi alkamisajankohdaksi vahvistui syyskuun alku 1969. Valmistelutoimikunnan muotoilu tieteellisen tutkimuksen roolista oli kuitenkin merkittävä, sillä se sisältyi Joensuun korkeakoulua koskevaan presidentin heinäkuussa 1969 hyväksymään lakiin.¹⁸⁷

¹⁸⁴ Nevala 2009, 71–73.

¹⁸⁵ Esim. Oulun yliopiston perustamisesta Salo 2003, 187. Itä-Suomen kolmesta yliopistosta vuonna 1972 aloittanut Kuopion korkeakoulu käynnisti toimintansa Oulua, Lappeenrantaa ja Joensuuta huomattavasti kiireettömämmän ja huolellisemman suunnittelun pohjalta. Sen väliaikaisena hallintoelimenä toiminut suunnittelutoimikunta asetettiin jo vuonna 1969, jolloin myös korkeakoulun ensimmäinen rehtori Olli Castrén nimitettiin virkaansa. Ensimmäiset suunnitteluprofessorit nimitettiin vuoden 1971 alussa. Tosin myös Kuopion korkeakoulu aloitti toimintansa vuotta suunniteltua nopeammalla aikataululla, mihin vaikutti Tampereen yliopiston lääketieteen koulutuksen käynnistäminen yllättäen syksyllä 1972. Vuorio 2006, 87.

¹⁸⁶ Nevala 2009, 66–80.

¹⁸⁷ Nevala 2009, 79–120; Laki Joensuun korkeakoulusta 462/1969.

Kuvaavaa korkeakoulun suunnittelutyötä leimanneelle kiireelle on se, että valmistelutoimikunta vastasi korkeakoulua koskevasta suunnittelutyöstä kesäkuulle 1969 asti, ja että korkeakoulun ensimmäiset viranhaltijat aloittivat vasta syyskuun alussa. Tosin ensimmäiseksi rehtoriksi valittu opetusministeriön opetusneuvos Veli Nurmi (1928–2015) aloitti työnsä virkavapaana varsinaisesta virastaan jo elokuun alussa. Suuren työmääränsä ja sivutoimisuutensa vuoksi valmistelutoimikunta ei juuri ehtinyt paneutua henkilökunnan rekrytoimiseen ennen kesää 1969. Ensimmäisten tilapäisesti nimitettyjen virkojen täytössä noudatettiin kutsumismenettelyä. Viranhaltijat olivat matematiikan apulaisprofessori Ilpo Laine, biologian apulaisprofessori Kaarlo Johannes Lounamaa, suomen kielen apulaisprofessori Alpo Räisänen, lehtori Kari Tuunainen, kasvatustieteen assistentti Leena Vesterve, suomen kielen assistentti Irja Airaksinen, korkeakoulun sihteeri Matti Halonen ja kanslisti Kristiina Autere. Elina Makkonen kuvaa Muistin mukaan -kirjassa henkilökunnan rekrytoinnin kiireellisyyttä, sattumanvaraisuutta ja aiempien tuttavuuksien merkitystä.¹⁸⁸

Lukuvuoden 1969–1970 opetus oli käytännössä opettajien täydennyskoulutusta, toimihan korkeakoulu rinnan ja samoissa tiloissa lakkautettavan Itä-Suomen seminaarin kanssa. Opiskelijat olivat pääasiassa peruskoulua varten jatko-opintoja suorittavia kansakoulunopettajia. Opetusta annettiin alkuun vain ala-asteen pedagogiassa, erityispedagogiikassa, miljöötiedossa ja kätevyudessa, biologiassa, matematiikassa sekä suomen kielessä. Kasvatustieteiden ja matematiikan arvosanaopetus alkoi keväällä 1970. Opetusresurssien osalta merkittävä harppaus koettiin syksyllä 1970, kun korkeakoululle perustettiin yli 40 uutta virkaa. Tosin valtaosa viroista oli lakkautetusta seminaarista siirrettyjä. Kolme ensimmäistä vakinaisen professuurin haltijaa olivat Annika Takala käytännöllisissä kasvatustieteissä, Heikki Kirkinen historiassa ja Kaarlo Johannes Lounamaa biologiassa.

Lukuvuodesta 1970–1971 alkaen arvosanaopetus ja opettajatutkintojen tarjonta laajenivat nopeasti. Niin peruskoulun luokanopettajien, opinto-ohjaajien, erityisopettajien kuin lastentarhanopettajienkin koulutus käynnistyivät 1973 toteutetun opettajankoulutus uudistuksen vanavedessä tai sitä enteillen. Merkittävä tapahtuma oli Savonlinnan seminaarin lakkauttaminen ja liittäminen opettajankoulutuslaitokseen Joensuun korkeakouluun syksyllä 1973. Savonlinnan filiaalissa oli ensimmäisenä syksynä noin 250 opiskelijaa ja 51 henkilökuntaan kuuluvaa. Korkeakoulussa vuonna 1973 toteutettu osastojakouudistus (kielten, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden, kemian ja biotieteen sekä matematiikan ja fysiikan osastot) heijasti korkeakoulun oman persoonallisen linjan löytymistä. Tutkimuksen painoarvon kasvua osoittivat vuonna 1971 perustettu Karjalan tutkimuslaitos sekä korkeakoulussa suoritettut jatkotutkimukset, joista ensimmäinen oli Kari Tuunaisen lisensiaatintutkimus vuonna 1972.¹⁸⁹ Liitteessä 2. on esitetty Joensuun korkeakoulun alkuvuosien keskeisimmät merkkipaalat ja tunnusluvut.

¹⁸⁸ Nevala 2009, 108–115; Makkonen 2004, 38–42.

¹⁸⁹ Nevala 2009, 108–210.

3.1.2 Alkuvuosien nostalginen yhteisöllisyys

Korkeakoulun toiminnan nopea käynnistyminen ja laajeneminen näkyivät vaikeuksina löytää pätevää henkilökuntaa, matkalaukkuprofessoreiden runsaslukuisuutena ja työmäärän paisumisena. Vaikka korkeakoulun perustana ollut Itä-Suomen seminaari loi pohjan opettajankoulutukselle, aloitettiin useimpien oppiaineiden opetus lähes nollasta. Työn paljous henkilökohtaisena kaiken kattavana kokemuksena sekä naisten muisteluisa korostunut äitiyden ja vaativan työn yhteensovittamisen haaste etäännyttivät joitakin muistelijoina korkeakoulun ympärillä käydystä yhteiskunnallis-poliittisesta keskustelusta.

Työt vaan vyöryi päälle ja ne oli hoidettava. Ja se koski kaikkia, ei siinä voinut mitään ruveta juonittelemaan tai muuta. Todella se alku oli hyvin yksituumaista. Kaikkien intressi oli vain saada tämä uusi korkeakoulu jaloilleen ja sitten niille kehitysurille, jotka oli osin oli tämä valmistelu-, sittemmin suunnittelutoimikunta ja myöhemmin sitten korkeakoulu itse, linjoittanut.¹⁹⁰

Et omalta kohdalta sanoisin, että se oli semmosta melkoista raatamista se arkinen elämä, et kun jos kävi syömässä tai kahvilla, niin jonkun lähimmän työkaaverin kanssa aika nopeesti. [...] Et kyllä se tavallaan, aikaa semmoseen akateemiseen kanssakäymiseen ja keskusteluun ei tuntunut olevan, mutta mä kyllä tunsin, ei mulla ollut resursseja.¹⁹¹

Silloiset viikkotyötuntimäärät, en mä tiedä, kuuttakymmentä. Meillä oli suomalaisen yliopiston ensimmäinen aikabudjettitutkimus silloin, kun meidän pikkuinen tyttö oli kolme kuukautta. Ja mä silloin tein aikabudjettia ja sit mä huomasin kauhukseni, et mulla on 55 työtuntia per viikko ja mulla on vauva, joka on kolme kuukautta.¹⁹²

Yhteisöllisyyden¹⁹³ diskurssissa kova työtahti ei vain uuvuttanut, vaan myös yhdisti. Uusien laitosten perustamista kuvaavat laajemminkin yhteishengen ja yhteisiin päämääriin liittyvät kokemukset. Kuten Joensuun myös vuonna 1979 toimintaansa käynnistelleen Lapin korkeakoulun alkuvaiheisiin liittyvissä muistelmissa nousevat esiin henkilökunnan vähäisyys, korkeat opetusvelvollisuudet ja pätevyöitymisvaateet sekä niihin liittyneet työpaineet. Lappilaisia leimasi halu näyttää oppilaitoksen perustamista vastustaneille, että myös Pohjois-Suomessa osataan.¹⁹⁴ Joensuussa oman laitoksen tai oppiaineen kehittämisen ja oman tieteellisen uran edistämisen ohella koko korkeakoulun kasvu ja kehittyminen olivat päämääriä, jotka sitouuttivat ihmisiä toimimaan yhdessä suuresta työmäärästä huolimatta. Muistelussa kuvaillaan korkeakoulun alkuvuosia aikana, jolloin kaikki yhteisön jäsenet olivat tasaveroisia ja tavoitteet yhteisiä erotuksena myöhempisiin poliittisempiin aikoihin.

¹⁹⁰ HM3.

¹⁹¹ HN2.

¹⁹² HN5R.

¹⁹³ Yhteisöllisyyden käsite on epämääräinen, monitulkintainen ja voi viitata hyvin erikokoisiin ja eri tavoin muodostuneisiin yhteisöihin. Myös akateeminen yhteisö on monimuotoinen ja ristiriitainen. Työyhteisönä se on asiantuntijaorganisaatio, joka on hierarkinen, byrokraattinen, löyhärajainen ja sisältää perinteen ja uudistumisen välisiä jännitteitä. Liitän yhteisöllisyyden Joensuun korkeakoulun kohdalla yhteenkuuluvuuden tunteeseen ja yhteisesti jaettuun päämääriin. Pirttilä 2005, 189–191; Saastamoinen 2009, 33–40.

¹⁹⁴ Kiiveri 1998, 49; Salo 2009, 149.

*Mutta kyllä se alussa oli todella, mitä mä kuvittelinkin se olevan, eli se oli dynaaminen. Ja sillen kaikille annettiin mahdollisuus puhua ja kaikkien ehdotukset otettiin vakavasti huomioon. Ja mä luulen, että siinä keskeinen tekijä tässä oli, että kaikki halus edistää tätä yliopistoa, koska se oli uus, se ei ollut mitenkään vahvoilla. Me haluttiin tukea ja vahvistaa sitä ja laajentaa ja avartaa ja ties mitä. Että se oli kaikkien intressi. Ennen kuin nää poliittiset geimit alko.*¹⁹⁵

Haastatteluaineistoissa yhteisöllisyyden diskurssi ilmeni tuttuutta, kodinomaisuutta, avoimuutta, yhdessä tekemistä, juhlia ja illanviettoja, yhteen puhaltamista ja yhteisestä vapaa-aikaa kuvanneissa luonnehdinnoissa. Etenkin henkilökunta muistelee aikaa ennen politiikan mukaan tuloa nostalgisessa sävyssä: "Tähän oli hyvin tämän kodinomainen talo kaiken kaikkiaan. Yhdessä tehtiin kaikkee mahdollista, että ei ollut, ei voinut moittia ainakaan yhteisöä."¹⁹⁶ "Sillon alkupuoli, justiin tämä vaihe, niin se oli hyvin semmosta miten mä sanoisin, avointa, keskustelevaa. Sinne vanhalle päätalon parvekkeelle kahvioporukka kokoontui ja keskustelu kävi aina."¹⁹⁷ Muistojen nostalginen vire ja ajan taipumus kullata muistoja kuitenkin tunnistetaan ainakin seuraavassa haastatteluotteessa, jossa muistojen todenmukaisuuden epäilyä käytetään muistelulle tyypillisenä tapana hyväksyä muistamisen tulkinnallisuus¹⁹⁸: "No alussa se oli koko yhteisö, ja se oli se, joka, en tiedä kultaako muistot sitä sitten, mutta se oli sitten jotakin ainutlaatuista, et se oli yhteen puhaltava ja kaikki tiesi, että ollaan jotakin rakentamassa."¹⁹⁹

Yhteisöllisyyden diskurssia leimaa siis muistelun nostalgisuus. Nostalgian voi nähdä jonkin menetetyin kaipuuna, oli se sitten abstrakti "kultainen aika", turvallinen yksinkertainen menneisyys tai henkilökohtaiset ominaisuudet ja elämäntilanne. Vaikka nostalgisointi ei vähennä muistelun totuudellisuutta, valikoi se muistista myönteisiä menneisyyden piirteitä ja sulkee pois asioita, joita ei haluta muistaa.²⁰⁰ Nostalgisoinnilla kasvatettiin myös etäisyyttä politisoitumisen myöhemmin aiheuttamiin kielteisiin kokemuksiin. Yhteisöllisyyden diskurssissa puoluepolitiikan korostettiin olleen aikakauden sinänsä tärkeä toimintasektori, joka kuitenkin ei mainittavasti vaikuttanut ruohonjuuritason kanssakäymiseen ja ihmissuhteisiin²⁰¹. Poliitiikan katsottiin liittyvän ylätasoon yhteiskuntapolitiikkaan, ei siihen, kuinka korkeakoulua tuli kehittää tai kuinka korkeakoulun sisällä asiakysymyksissä toimittiin.

Niin, oikeestaan kehittämiskysymykset liitty esimerkiksi, sanotaan vaikka kasvatust ja koulutus ja yliopiston hallinnonuudistus ja tutkinnonuudistus, niin näis ei ollut oikeestaan mun mielestä olennaisia käsityseroja 1970-luvulla ainakaan. Et vaikka oltiin poliittisesti eri leireissä, niin ei ne tähän yliopiston sisäiseen elämään kovinkaan paljon, niinku siihen asialliseen puoleen. Voitiin olla sitten jostakin asioista mitä Suomen hal-

¹⁹⁵ HM17.

¹⁹⁶ HM1.

¹⁹⁷ HM13.

¹⁹⁸ Savolainen 2015, 162.

¹⁹⁹ HN4.

²⁰⁰ Turner 1987, 150–151; Korhakangas 1999, 172–173; Kortelainen 2008, 193.

²⁰¹ Samanlaisen tulkinnan Tampereen yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunnan ilmapiiristä esittää valtio-opin professori ja dekaani Olavi Borg, jonka mukaan ideologiset erimielisyydet eivät häirinneet tiedekunnan toimintaa ja henkilösuhteita. Borg 2009, 46.

lituksen pitäis tehdä tai minkälaista hallituspolitiikkaa pitäis noudattaa, minkälaisia käsityksiä pitäis olla yhteiskunnan kehittämisestä, niin niissä saattoi olla eroja, mutta ne ei musta kyllä näyttäytyneet juurikaan yliopiston sisäisessä kehittämisessä, vaikka kasvatustieteiden tiedekunnan tai yhteiskuntatieteiden tiedekunnan sisällä.²⁰²

Mä konkretisoisin sitä yhteisöllisyyttä, miten se näkyi meidän opiskelijoiden arkipäivässä, se että vaikka tiedettiin, että joku on kallellaan johonkin keskustaan tai demareihin tai kokoomukseen tai vasemmistoon tai joku on oikein uskovainen tai joku ei ole ollenkaan ja kaikkea siltä väliltä. Kyllähän me vähän tiedettiin, että Arja on semmonen ja Liisa on semmonen ja Pekka tommonen, mutta käytännössä se ei näkynyt mitenkään, kun mentiin Educan kahvilaan, että siellä on niitten pöytä ja niitten pöytä. Se yhteisöllisyys näkyi juuri siinä, että meillä oli aina niin paljon kaikkea sellaista innokasta ja uteliaisuuteen perustuvaa toimintaa, niitä erilaisia projekteja mitä me tehtiin.²⁰³

Pyrkimys rakentaa yhteisöstä muistelun kautta ristiriitaisen ja jännitteisen sijaan ehyttä ja kiinteää on yleinen tapa kuvata mennyttä yhteisöä²⁰⁴, mikä tuo esiin kysymyksen yksilöllisen ja yhteisöllisen muistin suhteesta. Voidaan jopa ajatella, että yksilöllistä muistamista sellaisenaan ei ole olemassa, vaan siihen vaikuttavat aina se perhe, yhteisö, yhteiskunta tai kulttuuri, jossa muistelu tapahtuu. Muistitietohistorian kenttää hallitsee kuitenkin näkemys yksilöllisen ja yhteisöllisen muistin erillisyydestä, vaikka niiden katsotaankin toimivan kiinteässä vuorovaikutuksessa. Muistojen yhteisöllisyyden ei siis tarvitse merkitä sitä, että ihmiset yksipuolisesti sovitaisivat muistonsa johonkin valtaa pitävään diskurssiin, vaan kuten tämäkin tutkimus osoittaa, moninaiset ja myös vallitsevaa ajattelutapaa haastavat yksilölliset näkemykset ja muistot kietoutuvat erilaisiksi jaetuiksi tulkinnoiksi historiasta.²⁰⁵ Elina Makkonen on analysoinut yliopiston muistitietohankkeessa tehtyjä haastatteluja yhteisöllisyyden näkökulmasta (käyttäen termiä neuvoteltu muisti), joten sitä ei ole tarpeen tehdä tässä erikseen²⁰⁶. Jaan Makkosen käsityksen siitä, että haastattelutilanteen ulkopuolisten tekijöiden (kuten kollegoiden) vaikutusta voi olla vaikea erottaa henkilön omista tulkinnoista, ja että yliopistoyhteisö julkilausumattomine konventioineen, puhetapoineen ja odotuksineen vaikuttaa väistämättä siihen, miten 1970-luvun korkeakoulu yhteisöä muistellaan. Muistelussa institutionaalinen, yhteisöllinen ja henkilökohtainen taso lomittuvat²⁰⁷.

3.1.3 Suurten ikäluokkien korkeakoulu

Pätevän henkilöstön löytäminen korkeakouluun perustettuihin virkoihin ja toimiin oli työlästä. Uutena korkeakoulukaupunkina Joensuun oma rekrytointipohja oli heikko, sillä Pohjois-Karjalassa oli akateemista työvoimaa tarjolla niukalti. Lisäksi etenään

²⁰² HM20.

²⁰³ OM2R.

²⁰⁴ Esim. Kortelainen 2008, 193.

²⁰⁵ Fentress & Wickham 1992, 7; Abrams 2010, 95–103.

²⁰⁶ Makkonen 2008, 153–180; Makkonen 2009, 20–21.

²⁰⁷ Portelli 1997, 27.

ylemmät opetusvirat eivät olleet kovin vetovoimaisia, joten henkilökuntaa jouduttiin etsimään esimerkiksi vanhoihin yliopistoihin tehdyillä rekrytointimatkoilla. Tilanne muuttui vasta 1970-luvun edetessä, jolloin korkeakoulun omia kasvatteja alkoi vähitellen olla tarjolla lisääntyviin opetus- ja tutkimustehtäviin. Korkeakoulun kasvaessa rekrytointi ei enää ollut suoraan rehtorin tai hallintojohtaja Matti Halosen käsissä. Vanhat verkostot ja tuttavuussuhteet olivat kuitenkin edelleen tärkeitä etenkin alemman opetushenkilökunnan ja erilaisten tutkimushankkeiden kohdalla.²⁰⁸

Vastakohtana korkeakoululaisten kokemalle yhteisöllisyydelle sanomalehtikirjoittelussa välittyy ympäristön epäluulo korkeakoulun ”junantuomia” kohtaan sekä pelko paikalliselle elämänmuodolle ja arvoille koituvasta uhasta. Odotusten ja pettymyksen diskurssiparissa korkeakoulusta piirrettiin kuvaa ”meidän korkeakoulusta”, joka oli saatu aikaan pohjoiskarjalaisten kovalla työllä ja joka oli pohjoiskarjalaisille ja joensuulaisille tarkoitettu. Korkeakoulun pelättiin joutuvan vieraiden käsiin, eikä sen näin uskottu voivan kehittyä sellaiseksi paikallisten tarpeita toteuttavaksi laitokseksi, kuin ennalta oli odotettu ja toivottu. Vastakkainasettelu ”meidän ja muiden”, ”maalaisten ja kaupunkilaisten” sekä ”helsinkiläisten ja pohjoiskarjalaisten” välillä näyttäytyi sanomalehtikirjoittelussa silmiinpistävänä. Me ja muut -retoriikkaa on tehokeino, jota voi tavata myös muiden alueiden maakuntahenkisessä puheessa sekä poliittisessa kielenkäytössä laajemmin. Sen avulla voidaan tuottaa valta-asetelmia, muodostaa ryhmien välisiä raja-aitoja ja korostaa ryhmänsä eli ”meidän” positiivisuutta ja yhtenäisyyttä. Näin puhuja saa sanomalleen enemmän painoarvoa kuin pelkkään omaan näkemykseensä vetoamalla.²⁰⁹ Seuraavissa katkelmissa kirjoittajat asettuvat edustamaan ”meiksi” luonnehtimiaan joensuulaisia ja pohjoiskarjalaisia. Uhan tunteen ovat kirjoittajien mielestä synnyttäneet ”joukko henkilöitä” ja ”helsinkiläiset opettajat”, jotka paikallisesta kulttuurista välittämättä ovat tuoneet tilalle omat arvonsa ja toimintatapansa. Tämä oli jotain muuta, kuin korkeakoululaisilta oli odotettu.

*Mikä kumma onkaan muualta tuonut tänne Joensuuhun joukon henkilöitä, jotka tekivät olomme epämiellyttäväksi, pakottavat meidät pois omasta teatteristamme, ja jopa tuovat epäsovua korkeakouluunne, jota niin kauan olemme odottaneet kulttuurin ja kaikenlaisen edistyksen tuojaksi kaupunkiin.*²¹⁰

*Olkoonkin, että helsinkiläiset opettajat pyrkivät käsittelemään Pohjois-Karjalaa eräänlaisena siirtomaana, jonka omia arvoja ei tarvitse lainkaan kehittää, jonne tuodaan tuontitavarana arvot Helsingistä ja Moskovasta ja sanotaan, että meidän on hyvä olla kun uskomme ne ja äänestämme kaikuna perässä.*²¹¹

Korkeakoulun henkilökunnasta vain pieni osa oli paikallista alkuperää. Asetelma ei kuitenkaan ollut yksioikoinen, kuten nähdään Ari Antikaisen keväällä 1974 toteuttamasta neljän korkeakoulun, Oulun yliopiston, Joensuun korkeakoulun, Vaasan kauppakorkeakoulun ja Tampereen yliopiston, henkilöstörakennetta koskevasta kyselystä. Selvityksessä todetaan, että kymmenestä Joensuun korkeakoulun ylempään

²⁰⁸ HM3.

²⁰⁹ van Dijk 2002, 211; Pälli 2003, 117–118.

²¹⁰ Karjalainen 23.2.1972: ”Punainen Anni!” (Nimimerkki K. K.).

²¹¹ Karjalainen 28.2.1975: ”Paperilla ja käytännössä” (Lasse Haaranen, ent. psykologian yo.).

opetushenkilökuntaan kuuluneesta vastaajasta kolme oli kotoisin Uudeltamaalta, yksi Pohjois-Karjalan läänistä ja loput Kuopion, Keski-Suomen ja Oulun lääneistä sekä luovutetun Karjalan alueelta. Alemman henkilökunnan (50 henkilöä) kohdalla Uudeltamaalta ja Turun ja Porin läänistä oli kotoisin 20 % vastaajista ja Pohjois-Karjalasta 13 % vastaajista. Loput olivat jakautuneet Mikkelin, Oulun, Kuopion, Hämeen, Kymen, Vaasan ja Keski-Suomen läänien sekä luovutettujen alueiden kesken.²¹²

Henkilökunnan alueellisen taustan kirjavuutta tukee Joensuun korkeakoulun nimikirjaotos, jossa ovat mukana kaikki korkeakoulun opetus- ja tutkimushenkilökuntaan kuuluneet ennen vuotta 1978 aloittaneet ja vuonna 1981 tai aikaisemmin korkeakoulun palkkalistoilta poistuneet työntekijät. Vaikka otos rajautuu suhteellisen lyhytaikaisiin työntekijöihin, on se suuntaa antava. Sen mukaan Pohjois-Karjalassa syntyneitä oli 11 %, Savossa syntyneitä 10 %, Etelä-Karjalassa ja Kymenlaaksoissa syntyneitä yhteensä 10 % ja uusimaalaisia 29 %.²¹³ Joensuun korkeakoulun henkilökunnassa oli siis paljon niitä, joiden juuret olivat Savossa, Karjalassa tai muissa Etelä-Suomen ulkopuolisissa maakunnissa. Korkeakoulun ”junantuomat” eivät siis olleet kauttaaltaan vieraantuneita itäsuomalaisesta kulttuurista tai edes maaseudusta. Olihan suurista ikäluokista valtaosa eli yli kolme neljäsosaa syntynyt maaseudulla²¹⁴.

Toinen korkeakoulun ensimmäisen vuosikymmenen henkilökuntaa kuvaava käsitys on sen nuoruus. On kuitenkin muistettava, että korkeakoulun opetus- ja tutkimushenkilöstön rakenne oli kaksijakoinen. Toisen osan muodostivat tutkimushenkilöstö eli professorit, apulaisprofessorit, lehtorit, assistentit ja tutkijat. Toinen osa taas käsitti korkeakoulun harjoittelukoulun lehtorit ja opettajat. Useimmat ensin mainittuun ryhmään kuuluneet haastateltavat muistelivat korkeakouluyhteisöä ensisijaisesti sen työyhteisön näkökulmasta, jossa he itse toimivat, ja mielsivät harjoittelukoulun varsinaisesta korkeakoulusta erilliseksi yksiköksi. Korkeakoulun jakautuminen tutkimus- ja harjoittelukoulun henkilöstöön osaltaan eriytti kasvavaa yhteisöä, synnytti sukupolviin liittyviä raja-aitoja ja luonnehti ristiriitaisen yhteisön diskurssin esiin nousua.

Antikaisen selvitys ei kartoita henkilökunnan ikärakennetta, mutta kertoo ensimmäisen korkeakoulututkimuksen suoritusajankohdan. Mukana on korkeakoulun koko opetus- ja tutkimushenkilökunta Savonlinna pois lukien. Selvityksen perusteella Joensuun korkeakoulun henkilökunta oli ylempään opetus- ja tutkimushenkilöstön osalta vertailussa mukana olleista yliopistoista nuorinta, mutta alemman tutkimus- ja opetushenkilöstön osalta vanhinta.²¹⁵ Tähän vaikutti kokeneiden harjoittelukoulun lehtoreiden suuri osuus henkilökunnasta, mutta myös se, etteivät Joensuun korkeakoulun omat kasvatit olleet vuoteen 1974 mennessä edenneet perusopiskelijoista alempiin tutkimus- ja opetustehtäviin. Nimikirjaotannon perusteella korkeakoulun tutkimus- ja opetushenkilökunnasta suuriin ikäluokkiin (laajan määritelmän mukaan vuosina 1945–1956 syntyneet²¹⁶) lukeutui 43 % henkilökunnasta. Tutkimusaikavälillä tähän luokkaan kuuluneiden ikä vaihteli 30 vuoden molemmin puolin. Sotavuosina

²¹² Antikainen 1976, 7. Joensuun kohdalla kyselyn vastausprosentti oli opetus- ja tutkimushenkilöstön osalta 81,4.

²¹³ Joensuun korkeakoulun nimikirjat 1969–1981, Itä-Suomen yliopiston arkisto.

²¹⁴ Purhonen 2008, 34.

²¹⁵ Antikainen 1976, 16–17.

²¹⁶ Erola, Wilska & Ruonavaara 2004, 14.

syntyneitä, eli tutkimusaikavälillä vielä alle 40-vuotiaita, oli otoksen mukaan 29 % henkilökunnasta. Ennen sotia syntyneitä oli 28 %, joista valtaosa oli 1930-luvun lapsia eli tutkimusaikavälillä 40–50-vuotiaita. Vaikka nimikirjaotanta saattaa painottaa keskimääräistä nuorempaan henkilökuntaan työsuhteiden lyhyen keston vuoksi, antaa se kuitenkin yhdessä Antikaisen selvityksen kanssa tilastollista viitettä siitä, että Joensuun korkeakoulussa henkilökunta todella oli nuorta ja usein vasta akateemisen uransa alussa.

Hajanaisten tilastoesitysten yläpuolelle nousee muisteltu kokemus nuorten ja nuoruuden korkeakoulusta, mikä oli yksi keskeinen muistelussa esiin noussut yhteisöllisyyden diskurssin ominaisuus. Korkeakoulun suuriin ikäluokkiin lukeutuneita yhdisti ikä ja alkuvaiheessa usein myös perheettömyys ja siten vapaus viettää vapaa-aikaa kodin ulkopuolella. Näiden tekijöiden jo itsessään katsottiin synnyttäneen yhteiskunnallista aktiivisuutta koko korkeakoulun tasolla²¹⁷. Kokemukseen liittyi tietoisuus kuulumisesta samaan sukupolveen erotuksena muista vanhemmista sukupolvista, mitä etenkin 60-luvun radikaalit ovat muistelmissaan painottaneet²¹⁸.

Klassinen suomalainen yhteiskunnallinen ja kokemuksellinen sukupolvitulkinta on sosiaalipolitiikan tutkija J. P. Roosin omaelämäkertoihin perustuva jaottelu, jossa hän nimeää 1940-luvulla syntyneet suuren murroksen sukupolveksi. Tätä uusiin korkeakouluihin laajalti rekrytoitunutta sukupolvea luonnehtii Roosin mukaan muutto maalta kaupunkiin, hyvinvoinnin kasvu ja koulunkäynnin merkitys elämässä. Sota, puute ja menetykset eivät kuuluneet tämän sukupolven elämään.²¹⁹ Viime vuosina keskiöön on noussut suuriin ikäluokkiin kuulumisen ja 60-lukulaisuuden välinen problematiikka²²⁰. Sosiologi Semi Purhonen on tehnyt selvän eron demograafisilla mittareilla erotettuun tietty ikäluokat kattavaan massasukupolveen ja itsestään tietoiseen ja poliittisesti aktiiviseen mannheimilaiseen sukupolviiliikkeeseen, jotka hänen mukaansa usein sekoitetaan keskenään. Purhonen katsoo, että suurin osa demograafisesti suuriin ikäluokkiin lukeutuvista myös mieltää itsensä suurten ikäluokkien edustajaksi. 60-lukulaisuus taas liittyy huomattavasti harvemman, vain noin kymmenesosan, tulkintaan itsestä.²²¹

Aineistossani haastateltavat kuvailevat itseään molempien positioiden kautta. Leimallista kuitenkin on, että sukupolvitulkintoja ylipäättään esittävät vain suuriin ikäluokkiin kuuluvat ja heistä ennen kaikkea yhteiskuntatieteilijät. Purhonen onkin todennut, että vuosina 1945–1950 syntyneiden sukupolvitietoisuus on erityisen voimakasta²²². Huomioitava on myös se, että en kysynyt haastateltavien käsityksiä heidän sukupolvi-identiteetistään, vaan tulkinnat nousivat esiin Joensuuhun rekrytoitumiseen liittyvien kuvailujen yhteydessä. Nuoruus näyttäytyy näissä keskeisenä osana joensuulaisen akateemisuuden rakentumista ja yhteisöllisyyden diskurssia. Tällä tulkinnalla taas on yhteys korkeakoulun myöhempään luonteeseen liittyviin mielikuviin. Suuriin ikäluokkiin lukeutuneiden katsottiin täyttäneen vastaperuste-

²¹⁷ JYM21; HM7.

²¹⁸ Miettunen 2009, 45.

²¹⁹ Roos 1985, 25.

²²⁰ Esim. Erola & Wilska (toim.) 2004; Purhonen, Hoikkala & Roos (toim.) 2008.

²²¹ Purhonen 2007, 153; Purhonen 2008, 20–21.

²²² Purhonen 2007, 229.

tun korkeakoulun virat, toimet ja määräaikaiset tutkijanpestit, joten Joensuun korkeakoulu ei ollut suurten ikäluokkien korkeakoulu vain perustamisvaiheessa, vaan kyseinen sukupolvi vaikutti siihen merkittävästi myös tulevina vuosikymmeninä. Kuten seuraava haastateltava toteaa, suuriin ikäluokkiin kuuluvien yliopistolaisten elämänkulku on kollektiivisesti heijastunut yliopiston olemukseen sen koko siihenastisen elinkaaren ajan.

*[...] tänne tuli, kun yliopisto perustettiin, näitä suuren ikäluokan edustajia, jotka silloin oli vielä voimissaan ja aktiivisia. Tämä sukupolvi on yliopiston elinkaaren kannalta erittäin tärkeä. Tää on hyvin voimakkaasti suurten ikäluokkien yliopisto noin henkilökunnaltaan ollut. [...] tämä suuri ikäluokka on täällä tällä hetkellä tukkinut kaikki professorin paikat ja muut. Usein ne on sellasia, jotka on täällä ollut pitkään. Tämä yliopiston aktiivisuus on sykkinyt aika pitkälti tietyn ihmisryhmän, ikäluokan, elinvaiheiden mukaisesti. Kun se privatisoitui, perheellistyi, niin se on näkynyt yliopistonkin keskusteluilmapiiirin vähenemisenä.*²²³

Yhteinen sukupolvikokemus nousee esiin selkeimmin 1970-luvun nuorten yhteiskunta- ja ihmistieteilijöiden haastatteluissa. Yhteisöllisyyden diskurssi näyttäytyi heidän näkökulmastaan nimenomaan nuorten tutkijoiden kiinteänä yhteistyönä. He olivat opiskelleet opiskelijaradikalismien politisoituvassa murrosvaiheessa 1960-luvun lopulla pääasiassa Helsingissä, Tampereella tai Turussa ja olleet osa opiskelijaliikettä, joko sen liepeillä tai ytimessä. He olivat hiljattain valmistuneita ja heidän kosketuksensa vasemmistolaiseen opiskelijaliikkeeseen oli muodossa tai toisessa edelleen läheinen. Joensuussa heidän 1960-luvun sukupolvikokemuksensa jatkui orientoituneena 1970-luvun tutkijataistolaisuuteen tai yleisdemokraattisuuteen. Aineisto ei kuitenkaan anna mahdollisuutta arvioida haastateltavien suhdetta 60-lukulaisuuteen eikä tehdä yleisempiä päätelmiä joensuulaisten suuriin ikäluokkiin lukeutuvien vasemmistolaisien yhteiskuntatieteilijöiden radikalisoitumiskehityksestä Joensuuta edeltävältä ajalta.

3.1.4 Opiskelijat tiedeyhteisön jäseninä

Korkeakouluyhteisöön kuuluivat myös opiskelijat, jotka olivat 1970-luvulla henkilökuntaa heterogeenisempi, vaikkakin itäsuomalaittain painottunut joukko. Syn-typeräisten pohjoiskarjalaisten edustus oli opiskelijoissa selvästi korkeampi kuin henkilökunnassa. Korkeakoulujen rekrytointialueet olivat alkaneet eriytyä toisen maailmansodan jälkeen uusien yliopistojen perustamisen myötä, jolloin Helsinki menetti hieman, joskaan ei ratkaisevasti, merkitystään uusien opiskelijoiden ensisijaisena kohdekorkeakouluna. Oman maakunnan korkeakoulu painottui opiskelupaikkavalinnoissa etenkin 1960- ja 1970-luvulla, voimakkaimmin etelän suuremmissa yliopistoissa ja toisaalta pienissä mutta monipuolisissa maakuntayliopistoissa, kuten Joensuussa. Verrattuna Itä-Suomen muihin lääneihin (Kymen ja Kuopion läänit), valitsivat Pohjois-Karjalasta tulevat opiskelijat vuonna 1980 oman korkeakoulun huomattavasti muita Itä-Suomen läänejä useammin. Silti myös Joensuussa opiskelijoiden alueellinen tausta oli monipuolistunut ja pohjoiskarjalaisten osuus vähentynyt. Vielä vuonna 1970 korkeakoulun opiskelijoista pohjoiskarjalaista syntyperää oli 55,6 %, vuonna

²²³ JYMHM21.

1974 43,5 % ja vuonna 1977 31,0 %. Itäsuomalaisien osuus uusista opiskelijoista oli edelleen huomattava, sillä tutkimusaikavälin lopulla vuonna 1977 Pohjois-Karjalan, Kuopion, Mikkelin ja Kymen lääneistä oli kotoisin 73 % opiskelijoista. Luvuissa on mukana Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, joka ilmeisesti vahvistaa Kymen läänin osuutta tilastossa.²²⁴

Joensuun korkeakoulun opiskelijat olivat siis tyypillisesti itäsuomalaisia nuoria. Antikaisen keväällä 1974 toteutetun selvityksen mukaan kaikista opiskelijoista 57 % oli kotoisin maalaiskunnasta ja 28 % haja-asutusalueelta. Niinpä ei ole yllättävää, että koko maan opiskelijarakenteeseen verrattuna keskimääräistä useamman Joensuussa opiskelevan vanhemmat työskentelivät maataloudessa tai kuuluivat työväestöön. Ylimpiin sosiaaliluokkiin sen sijaan lukeutui joensuulaisopiskelijoista huomattavasti keskimääräistä harvempi. Alueellisen ja sosiaalisen taustan ohella kolmas silmiinpistävä piirre opiskelijoissa oli naisvaltaisuus, missä oppilaitoksen kasvatustiedepainotteisuus oli keskeinen tekijä. Naisten osuus korkeakoulun koko opiskelijamäärästä oli vuonna 1975 peräti 71 %.²²⁵ Nämä kaikki olivat tekijöitä, jotka vaikuttivat opiskelijaliikkeen luonteeseen sekä opiskelijoiden ja henkilökunnan välisiin suhteisiin Joensuussa. Oikeiston asema ylioppilaskunnassa oli poikkeuksellisen vahva, mutta samalla liikkeen radikaalein osa sai tukea korkeakoulun nuorelta henkilökunnalta. Näitä kahta ryhmää yhdisti monissa tapauksissa paitsi nuori ikä, myös itäsuomalaisuus (joskaan ei pohjoiskarjalaisuus) ja ei-elitistinen tausta.

Henkilökunnan ja opiskelijoiden välinen matala hierarkia vahvasti opiskelijoiden kokemusta kuulumisesta korkeakouluuyhteisöön pelkän opiskelijayhteisön sijaan. Käytännössä opiskelijoilla ja nuorimmilla opettajilla ja tutkijoilla oli ikäeroa vain muutama vuosi. Osa nuorista tutkijoista ja opettajista oli tehnyt gradun ja valmistunut ripeästi maisteriksi. Harva professorikaan oli opiskelijoita 15 vuotta vanhempi. Opettajat juurruttivat korkeakouluun uudenlaista käyttäytymiskulttuuria, kuten sinnuttelua, joka entisestään madalsi kanssakäymisen kynnyksiä. Mutkatonta yhteishenkeä edisti haastateltavien mielestä myös henkilökunnan osallistuminen opiskelijoiden pikkujouluihin ja muihin juhliin.²²⁶

Et kyl se aika... siis jälkikäteen se oli erinomainen koulu, semmonen jossa sai olla tasavertainen suunnilleen opettajien kanssa. Vaikka Tampere oli tietyllä tavalla hierarkioiltaan hurjan matala, niin oli se kuitenkin se professorikunnan kunnioitus ihan erilaista täällä.²²⁷

[...] se oli niinku yhteinen juttu, se oli hieno juttu, yhteinen juttu, kaikki koki sen semmosena. Se oli koko sitä mun mielestä hallintohenkilökuntaa ja kaikkee myöten semmosta yhteistä juttua. Just nää opintotukijututkin, niin niissäkin musta tuntuu, et ne oli ne opintotukityypit siellä yliopistolla, niin ne oli opintotukilautakunnassa, niin ne oli kans kauheen myötäsukasia ja kauheen surullisia näistä huononnuksista ja tämmösestä.²²⁸

²²⁴ Nevala 1999, 189, liitetaulukko 12, 255; Nevala 2009, 227.

²²⁵ Antikainen 1974, 19; Nevala 2009, 226, 229.

²²⁶ OM12; OM7; OM5, HM18; HM20; OM4.

²²⁷ OM4.

²²⁸ ON2.

Ennen kaikkea opiskelijoiden ja henkilökunnan välisiin suhteisiin Joensuussa vaikutti se, että professorikunta ja opiskelijat olivat, osin hallinnonuudistusta lukuun ottamatta, pitkälle samoilla linjoilla siitä, miten korkeakoulua ja opiskelua tuli kehittää, eikä samanlaista vastakkainasettelua syntynyt kuin vanhojen yliopistojen eräillä laitoksilla. Muutamat haastateltavat tuovat esiin, kuinka korkeakoulun johto arvosti ja kuunteli ylioppilaskuntaa, jolla oli siten myös vaikutusvaltaa korkeakoulun sisäisessä päätöksenteossa²²⁹. ”Ne niinku koki, että ylioppilaskunta on pirun tärkeä ja ne piti yhteyttä kovasti ja se oli semmonen hirmunen yhteen tekemisen meninki. Puhallettiin todella yhteen hiileen.”²³⁰ Laitosdemokratiakokeilut ja opiskelijoiden osallistuminen opintojen suunnitteluun vietiin pitkälle etenkin psykologian laitoksella ja lastentarhanopettajakoulutuksessa, mikä sai käytännön tasolla aikaan kokemuksen yhdessä toimimisesta ja madalsi opiskelijoiden ja henkilökunnan välistä hierarkiaa.²³¹

Vuonna 1966 kasvatusopillisesta korkeakoulusta yliopistoksi muuttunut Jyväskylän yliopisto on hyvä vertailukohta Joensuulle, sillä molemmat olivat yliopistoina nuoria ja molempien taustalla vaikutti seminaariperinne. Kuten Joensuussa myös Jyväskylässä nuori opettajakunta oli valmis keskustelemaan ja ottamaan vakavasti opiskelijoiden vaatimukset. Jyväskylässä sosialistiset opiskelijat löysivät kuitenkin vastustajansa poliittisesti herkkien alojen vanhempaa polvea edustaneista professoreista, kuten sosiologian professori (1964–1984) Faina Jyrkilästä, kasvatustieteen professori (1971–1987) Veikko Heinosesta ja vararehtori (1966–1971), historian professori Mauno Jokipiistä, joiden kautta opiskelijaradikaalit yrittivät leimata koko yliopistolaitoksen vanhoilliseksi.²³² Etenkin yliopistojen hallinnonuudistus oli asia, joka tulehdutti opiskelijoiden ja professorien välejä.²³³ Joensuussa yksiselitteisten vihollisen nimeäminen oli vaikeaa, ellei mahdotonta, eikä opiskelijoiden haastatteluissa noussut esiin sellaisia professorin tai apulaisprofessorin asemassa olleita henkilöitä, joiden kanssa opiskelijat olisivat ajautuneet merkittävään poliittiseen tai ideologiseen konfliktiin. Joensuussa opiskelijaliikkeen vihollinen oli muualla kuin korkeakoulun sisällä.

Laitosten sisäistä yhteisöllisyyttä rakennettiin opintodemokratialla, jonka edelläkävijän Tampereen yliopiston lähes kaikilla laitoksilla aloitettiin 1960- ja 1970-luvun vaihteessa eriluontoisia laitoshallintokokeiluja. Näillä elimillä ei ollut virallista asemaa yliopiston hallinnossa ja ne toimivat lähinnä laitoksen johtajan päätöksentekoa tukeneina keskusteluareenoina. Laitosneuvostoissa päästiin kokeilemaan yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden (yyä) mukaista vaalitapaa, jota 1970-luvun radikaali opiskelijaliike ajoi yliopistojen hallinnon kaikille tasoille. Juuri neuvostojen epävirallisen aseman vuoksi yyä-periaatteen noudattaminen oli niissä yliopiston ja laitosten johdon kannalta suhteellisen turvallista. Opiskelijaliikkeen politisoitumisen myötä otteet hallintokysymyksessä kovenivat. Sosialistinen Opiskelijaliitto ja sen piiriin kuuluneet järjestöt, Joensuun Opiskelevat Sosialistit mukaan lukien, ajoivat suoraa demokratiaa ja laitosneuvostojen aseman vahvistamista ja pyrkivät tätä kautta vaikuttamaan esimerkiksi laitosten henkilöstövalintoihin.²³⁴

²²⁹ OM4; OM11; OM5.

²³⁰ OM5.

²³¹ OM5; OM7.

²³² Havila 2009, 29; Vilkuna 2013, 14, 131.

²³³ Esim. Kolbe 1996, 452–453; Kallioinen 1999, 22.

²³⁴ JOSO:n toimintasuunnitelma 1974, Kansan arkisto; Kaarninen 2000, 146–147; Eskola 2002, 309–310.

Joensuussa epäviralliset yyä-neuvostot olivat toiminnassa psykologian ja historian laitoksilla. Niissä opintodemokratian tavoitteet nousivat paitsi opiskelijoiden vaatimuksista myös henkilökunnan intresseistä. Psykologiassa aloitteentekijä oli professori Yrjö-Paavo Häyrynen, joka pyrki soveltamaan ja testaamaan laitoksella omia korkeakouludemokraattisia ihanteitaan. Opiskelijoiden osallistaminen tiedeyhteisöön ja mies ja ääni-periaatteen soveltaminen laitostasolla olivat osa korkeakoulun edelläkävijyyden diskurssia, jossa korkeakoulu esiintyi suunnannäyttäjänä monissa korkeakoululaitoksen kehittämistä koskevissa kysymyksissä. Lainaus kuvaa Häyrysen visionäärinä, joka toi korkeakouluyhteisöön aivan uudenlaisia demokraattisia toimintaperiaatteita, vaikka muistelija toteaaakin olleensa ”vanhalle poliittiselle puolelle juuttuneena” opiskelijana kykenemätön pääsemään siihen täysin mukaan.

Sitä Y-P yritti, et se oli niiku ihan hurja, me oltiin siinä, varsinkin me, jotka oltiin alussa vähän vielä jumitettu sille vanhalle poliittiselle puolelle, oikein päästy mukaan siihen, mut meil oli niinku YYÄ-systeemit. Kaikista asioista päätettiin niin, että opiskelijat ja henkilökunta kokoontui, ja Y-P hyväksyi kokouksen päätökset ja pani ne toteen. Ja sil oli semmonen vahva näkemys siitä, et yliopiston pitää toimia siten, että opiskelijaa lähdetään sosiaalistamaan heti alusta lähtien tiedeyhteisön jäseneksi, täysivaltaiseksi tiedeyhteisön jäseneksi.²³⁵

Opiskelijoiden yhteisöllisyyden kokemuksta vahvisti mahdollisuus osallistua opintojen sisältöjen suunnitteluun. Parhaiten tämä toteutui niissä uusissa koulutuksissa, joissa ei voitu hyödyntää valmiita opetussuunnitelmia tai tutkintovaatimuksia. Tällaisia olivat esimerkiksi monitieteinen suunnittelija-tutkijan koulutusohjelma, jossa pääaineena oli suunnittelumaantiede ja sivuaineina kansantaloustiede ja yhteiskuntapolitiikka. SUTKIO-koulutuksesta vastasi maantieteen apulaisprofessoriksi Joensuuhun vuonna 1971 nimitetty Juhani Hult (1933–2015), joka oli sitä ennen toiminut assistenttina ja apulaisprofessorina Oulun yliopistossa vuosina 1960–1970. Joensuun yliopiston maantieteen, erityisesti kulttuuri- ja suunnittelumaantieteen, professuuri perustettiin vuonna 1976, ja tässä virassa Hult oli eläkkeelle jäämiseensä vuoteen 1996 asti.²³⁶ Vuonna 1973 alkaneen maantieteen pääaineopetuksen ensimmäisellä vuosikurssilla oli kuusi opiskelijaa.

Toinen esimerkki joensuulaisvoimin rakennetusta koulutusohjelmasta on syksyllä 1973 kokeiluluonteisena aloittanut kaksivuotinen uudenmuotoinen lastentarhanopettajakoulutus (ULO). Etenkin ensimmäisten ULO-opiskelijoiden kokemuksta koulutusohjelman suunnittelutyöstä värittää into olla mukana kehittämässä itselle tärkeää koulutusalaan. Yhteisöllisyyttä lisäsi alun kaoottisuus, jossa kukaan, eivät edes kouluttajat, tienneet täysin mistä ULO:ssa oli kysymys ja mitä opintojen tuli käytännössä pitää sisällään. Tilanne asetti opiskelijat ja henkilökunnan poikkeuksellisen tasavertaiseen asemaan. Muistelussa ajallinen perspektiivi antaa haastateltavalle mahdollisuuden suhteuttaa politisoitumisen ympärillä käydyyn ”mylläkän” koulutuksen käynnistysvaiheen arkeen. Oman kokemuksen autenttisuuden ja totuudellisuuden korostaminen on yleinen muistelukerronnan retorinen keino²³⁷. Samalla yhdessä koetun

²³⁵ OM7.

²³⁶ Juhani Hultin videohaastattelu 3.11.2008, haastattelijana Markku Tykkyläinen; Juhani Hultin muistokirjoitus Helsingin Sanomissa 16.7.2015, [www-dokumentti](http://www-dokumentti.fi).

²³⁷ Peltonen 1996, 102–103.

”kaaoksen” kuvailu vahvistaa yhteisöllisyyden diskurssia ja mielikuvaa koulutuksen todellisuuden ja ulkoisten mielikuvien vastaamattomuudesta.

Sitten nämä kolme lehtoria ja neljä opiskelijaa alkoi suunnitella koulutusta suunnilleen samaan aikaan kuin opiskelijat tuli sisään. Ja oli yks vanha Tuunaisen kotitalo siinä pihassa, nykyinen monistamo, siihen meidät laitettiin me opiskelijat ja lehtorit ja pikkasen haurasta korkeakoulun opetusta ympärillä, joka alkoi rakentua, psykologian koulutus alkoi 1973 ja moni muun laitos perustettiin samoihin aikoihin. Eli se lähtökohta oli niinku, minusta oli hauska ajatella verrattuna siihen kaikkeen mylläkkään, mitä tapahtui meidän ympärillä, että minkälaiseen kaaokseen me tultiin opiskelemaan.²³⁸

Professorivetoisissa oppiaineissa (varhaiskasvatuksen apulaisprofessori Mikko Ojala nimitettiin vasta vuonna 1975) opiskelijoiden rooli oli kapeampi, mihin vaikuttivat oppiaineiden vakiintuneempi asema ja opettajakunnan vankempi kokemus tieteenalasta. Professorinäkökuilmasta opiskelijoiden innokkuus oli toisinaan ärsyttävää ja huvittavaakin: ”Kyllä se opiskelijoissa oli semmonen vähän yliampuva usko siihen, että mitä he tietää. Elikkä sanotaan tutkintovaatimuksissa. Mistä se koulusta tänne tullut rupiaa sanelemaan meille tenttikirjoja. Ja tähän ne sortu kyllä muutamat opiskelijat.”²³⁹ Selvityksissä Joensuun opintoilmapiiriä, opintojen tavoitteellisuutta ja opiskelijoiden asemaa laitoksilla on pidetty hyvinä, mikä ei välttämättä toteutunut esimerkiksi Helsingin yliopiston kaikissa oppiaineissa. Professori Yrjö-Paavo Häyrysen vuonna 1969 käynnistämässä Suomen korkeakoulujen opintoilmapiirin laajassa seurantatutkimuksessa, jonka aineisto on kerätty keväällä 1974, havaittiin, että Joensuun laitosten keskinäiset erot opintoilmapiiriin suhteen olivat verrattain matalat.²⁴⁰ Myös haastatteluissa korostetaan Joensuun myönteistä ilmapiiriä ja opiskelijoiden ja henkilökunnan mutkatonta suhdetta verrattuna muihin yliopistoihin²⁴¹.

Yhteisöllisyyttä edistänyt opiskelijoiden ja henkilökunnan välinen matala hierarkia tuli esiin vasemmistolaisessa opiskelijapolitiikassa, johon osa nuorista tutkijoista otti osaa. ”Jotkut ei ollut vielä edes gradua saanut tehdyks, että siinä mielessä se oli vähän niinku veteen piirretty viiva, että missä se opiskelija lakkas olemasta opiskelija ja muuttu tutkijaks”²⁴², kuvaili eräs muistelija. Tutkijoille toiminta opiskelijaliikkeessä oli vielä ajallisesti lähellä. He antoivat opiskelijoille käytännöllistä ja ideologista tukea, toimivat puhujina opiskelijoiden tilaisuuksissa ja olivat mukana tekemässä korkeakoulun sisällä ilmestyneitä vasemmistolaisia lehtiä (JOSO, Toiska). Edellinen muistelija arvioi, että joensuulainen opiskelijaliike tuskin olisi noussut yhtä merkittäväksi ilman henkilökunnan taustatukea. Toisaalta opiskelijaliikkeen tutkijajäsenet pitivät yllä ideologista realismia ja muistuttivat kriittisyydestä. Toinen muistelija nostaa esiin Karjalan tutkimuslaitoksen ”nuoren tähden” sosiologi Hannu Hartikaisen, joka arvosteli Taisto Sinisalonen leninististä ajattelua pinnalliseksi ja painotti liikkeen akateemista ja

²³⁸ OM1R.

²³⁹ HM2R.

²⁴⁰ Perho 1978, 92, 126–136; Häyrynen, Perho, Kuittinen & Silvonen 1992.

²⁴¹ OM20; OM5; OM4.

²⁴² HM14.

tutkijaidentiteettiä²⁴³. Toisenlainen mentori-suhde näyttäytyi keskustalaisten parissa. Samanhenkiset opiskelijat ja opettajat kohtasivat professorivetoisessa Edistyksellisessä Tiedeliitossa (ETL), jonne henkilökunta kutsui opiskelijoita keskustelemaan. Opiskelijat arvostivat pääsyä ”samaa pöytään” kokeneiden lehtoreiden ja professorien kanssa sekä heiltä saatua perehdytystä yliopistolliseen ajattelutapaan. Haastateltavan mielestä tapaamisilla oli suora vaikutus opiskelijoiden viihtyvyyteen.²⁴⁴

3.1.5 Hallinnonuudistus ja edelläkävijyyden diskurssi

Edellä kuvatut korkeakouluyhteisön rakentumiseen ja yhteisöllisyyden kokemuksiin liittyneet näkökulmat jäivät julkisessa kirjoittelussa pitkälti piiloon. Korkeakoulun edistyksellisyyttä ja suunnannäyttäjän roolia painottanut edelläkävijyyden diskurssi nousi esiin myös julkisuudessa, mutta korostui lähinnä korkeakoulun ensimmäisinä toimintavuosina ja hallinnonuudistuskustelun yhteydessä. Hallinnonuudistus toimi korkeakoulun politisoitumiskustelun konkreettisena vedenjakajana. Se oli myös suurin yksittäinen korkeakoulun toimintaa koskenut asia, jota käsiteltiin julkisuudessa. Sen kautta hahmotettiin korkeakoulun edistyksellisyyttä, asemaa suhteessa muihin yliopistoihin, sisäisiä valtasuhteita sekä korkeakoulun toiminnan käytännön organisoitumista. Opettajien rekrytointin, opetuksen suunnittelun ja muiden opetukseen liittyneiden järjestelyiden ohella hallinto oli kysymys, joka kuului korkeakoulun toiminnasta vastanneiden eturivin huolenaiheisiin. Aihe oli valtakunnallinen ja se nousi vuoden 1969 aikana yhdeksi yliopistokentän polttavimmista keskusteluteemoista.

Pohjoiskarjalaisten maakuntalehtien hallinnonuudistuskirjoittelusta voi löytää kolme tasoa, joista ensimmäinen oli yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta sekä valtakunnallista kokonaisratkaisua tavoitelleen opiskelijaliikkeen taso. Toisella tasolla hallinnonuudistus oli osa opiskelijaliikkeen sisäistä valtakamppailua, jossa oikeisto, keskusta ja vasemmisto kamppailivat määrittelyvallasta koko opiskelijaliikkeen tavoitteiden, keinojen ja julkisuuskuvan suhteen. Hallinnonuudistusta käytettiin ylioppilaskunnan sisäisen valtopolitiikan ja puolueitten välisen taktikoinnin välineenä. Kolmantena oli paikallinen taso, jossa painittiin kunkin korkeakoulun erityisongelmien kanssa. Joen suun kohdalla tämä tarkoitti hallinnon järjestämisen vaikeutta ja toiveita pysyvän ratkaisun saamiseksi alati muuttuneiden väliaikaisten asetusten sijaan.

Korkeakoulujen hallinnonuudistusta on käsitelty perusteellisesti useissa yliopistohistoriallisissa teoksissa,²⁴⁵ joten käyn siksi prosessin vaiheet läpi vain lyhyesti. Tarve yliopistojen hallinnon uudistamiselle oli noussut esiin opiskelijamäärien ja oppiaineiden työmäärän kasvaessa. Perinteisesti valta oli korkeakouluissa keskitetty kunkin aineen professorille eikä apulaisprofessoreilla tai nuoremmilla opettajilla opiskelijoista puhumattakaan ollut sananvaltaa oppiaineen asioissa. Vielä 1960-luvun alkupuolella ongelma koettiin lähinnä käytännöllisenä; yhä suurempi osa professoreiden työajasta kuului hallinnollisten tehtävien hoitoon. Vasta ylioppilaiden radikalisoituminen 1960-luvun lopulla nosti hallintokysymyksen korkeakoulupolitiikan keskiöön.²⁴⁶ Suo-

²⁴³ OM7.

²⁴⁴ OH6.

²⁴⁵ Esim. Kivinen, Rinne, Ketonen 1993; Eskola 2002; Tiitta 2007.

²⁴⁶ Eskola 2002, 288–293.

men Ylioppilaskuntien Liitto (SYL) ja poliittiset opiskelijajärjestöt ottivat hallinnonuudistuksen esille uudessa valossa, ja mies ja ääni-periaatteesta muotoutui vuoden 1968 aikana radikalisoituvan ylioppilasnuorison ajaman yliopistouudistuksen symboli. Opiskelijaradikaaleille hallinnon järjestäminen merkitsi oikeudenmukaisuutta, vapautta ja demokratiaa. Opiskelijoiden mielestä korkeakoulujen hallintoelinten edustajat oli valittava yleisellä ja yhtäläisellä vaalilla (yyä-periaate), jossa äänioikeutettuja ja vaalikelpoisia olivat kaikki korkeakouluyhteisön jäsenet niin opiskelijat kuin henkilökunta. Yliopistojen hallinnonuudistus linkittyi näin osaksi yliopistojärjestelmän ja koko yhteiskunnan kehittämistä ja demokratisoimista.

Hallinnonuudistuksen tulevaisuus näytti hyvältä. Opiskelijoiden joukkovoiman kasvu ja opiskelijavaikuttajien astuminen valtakunnanpolitiikkaan kiinnittivät valtiavallan huomion opiskelijoiden vaatimuksiin. Tukensa hallinnonuudistukselle antoivat niin opetusministeri Johannes Virolainen kuin presidentti Urho Kekkonen. Vastapuolella olivat vanhojen yliopistojen professorikunta, joka piti opiskelijoiden vaatimuksia kohtuuttomina ja puhui yliopistojen itsehallinnon ja maltillisemmän hallintoratkaisun puolesta. Poliittisesti rintamalinja kulki vasemmiston ja keskustan sekä oikeiston välillä. Opetusministeriön asettama korkeakoulutoimiston toimistopäällikön Jaako Nummisen johtama korkeakoulujen sisäisen hallinnon kehittämiskomitea ilmensi valtionjohdon tavoitetta tiukentaa otettaan korkeakoulupolitiikassa ja toimia yhdenmukaisesti suurissa linjakysymyksissä.²⁴⁷

Nummisen komitean mietintö valmistui kesäkuussa 1969. Julkinen huomio kiinnittyi valtuuston osalle esitettyyn mies ja ääni -periaatteeseen, jolla kuitenkin oli vain vähän todellista merkitystä. Alihallinnon eli laitos- ja osastoneuvostojen kohdalla komitea esitti kiintiömallia.²⁴⁸ Runsaan julkisen keskustelun ja kritiikin siivittämänä laadittiin Nummisen komitean esityksen pohjalta opetusministeri Johannes Virolaisen johdolla lakiesitys (Lex Virolainen), jota muutettiin sivistysvaliokunnassa siten, että mies ja ääni ulotettiin myös laitostasolle. Esityksen läpimeno näytti aluksi varmalta, sillä hallituksella oli selvä enemmistö eduskunnassa. Oppositio puolueiden kokoumuksen, liberaalin kansanpuolueen ja RKP:n toteuttaman ja Professoriliiton pitkälle organisoiman yli viikon kestäneen jarrutuspuhetulvan takia ensimmäistä eduskuntakäsittelyä ei kuitenkaan saatu valmiiksi ennen kevään 1970 eduskuntavaaleja, ja lakiesitys raukesi.²⁴⁹

Hallinnonuudistus nousi valokeilaan heti Joensuun korkeakoulun ensimmäisissä avajaisissa 17. syyskuuta 1969. Toisin kuin useimpien muiden yliopistojen rehtorit²⁵⁰, Joensuun korkeakoulun va. rehtori, professori Veli Nurmi otti mies ja ääniperiaatteeseen myönteisen kannan. Hänen mukaansa Joensuun korkeakoulu oli valmis kokeilemaan hallinnon järjestämistä Nummisen komitean ehdottamalla tavalla. Nurmi oli taustaltaan opetusministeriön entinen virkamies, joka oli ollut keskeisesti mukana valmistelemassa opettajankoulutuksen uudistamista. Hän oli korkeakoulupiireissä tunnettu uudistusmielisyydestään. Nurmi itse arvioi myöhemmin, että hänen kannanottoonsa vaikutti yyä-periaatteen näkyvimmän tukijan opetusministeri Johannes Virolaisen istuminen avajaisyleisön joukossa.²⁵¹

²⁴⁷ Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 83–85.

²⁴⁸ Sundbäck 1990, 39–40. Eskola 2002, 296.

²⁴⁹ Tiitta 2007, 180–181; Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 86–94.

²⁵⁰ Kallioinen 1999, 22.

²⁵¹ Nevala 2009, 110, 125.

Avajaisuutisointi nosti esiin paitsi hallinnonuudistuksen myös ympäröivän maakunnan mielikuvia ja odotuksia toimintansa aloittaneesta korkeakoulusta. Eräs haastateltava tulkitsi julkisuuden suhtautumisen korkeakouluun olleen avajaisten yhteydessä myönteisimmillään: “[...] kohokohtia oli ne ensimmäiset avajaiset. Ne sai erittäin positiivista julkisuutta. Ja se avajaisyleisöhän oli todella edustava ympäri Suomea, oli presidentti, valtionjohtoa ja muut yliopistot oli erittäin tasokkaasti edustettuina.”²⁵² Karjalaisen²⁵³ ja Karjalan Maan²⁵⁴ kirjoituksissa kuvattiin avajaistahtumia ja esitettiin otteita juhlapuhujien sekä juhla jumalanpalveluksessa saarnanneen piispa Olavi Kareksen puheista. Kirjoitukset painottivat tilaisuuden juhlavuutta ja arvokkuutta Finlandia-hymneineen, juhla jumalanpalveluksineen ja arvovaltaisine vieraineen, joihin kuuluivat opetusministeri Johannes Virolainen ja Helsingin yliopiston rehtori Erkki Kivinen. Molemmissa lehdissä Nurmen puheen sisältö jäi avajaisjuhla lllisuuksien esittelyn varjoon. Lehdistö ei uutisoinnissaan hahmottanut lausunnon ja hallinnonuudistuksen korkeakoulupoliittista merkitystä vaan keskittyi kuvaamaan tilaisuuden kulkua.

Sekä Karjalainen että Karjalan Maa suhtautuivat myönteisesti Veli Nurmeen ja kehuivat tämän uudistuskykyä ja otetta uuteen tehtäväänsä. Karjalaisen rehtorista käyttämät ilmaisut ”tavoitetietoinen”, ”haluaa esittää uusia suunnitelmia” ja ”valmis kokeilemaan” korostivat edelläkävijyyden diskurssia: ”[Veli Nurmi on] tavoitetietoinen rehtori, joka ei tyydy vain hahmotettujen linjojen toteuttamiseen, vaan haluaa myös esittää uusia suunnitelmia ja on valmis kokeilemaan. Niin pitääkin.”²⁵⁵ Karjalan Maan pakinoitsija Oppipoika puolestaan vertasi Veli Nurmen iloista persoonaa ja hallintodemokratialle myönteistä asennetta muiden korkeakoulujen rehtoreiden synkkämieliseen suhtautumiseen. Joensuun uusi korkeakoulu edusti rehtorinsa kautta iloista ”miiniä”, ilmettä. Samalla Karjalan Maa toi esiin lehden tuen mies ja ääni-periaatteelle. Olihan se tässä vaiheessa keskustajohdon näkyvästi ajama hanke.

*Tähän asti ovat kaikki muut korkeakoulu rehtorit yksimielisesti synkkämielisesti ennustaneet vähintäänkin Sodoman ja Gomorran kohtaloa yliopistojen ylle, joka lankeaa hallintodemokratian syntiin. Näiden varovasti kohotettujen sormien vierelle putkahtaa uuden korkeakoulun uusi rehtori, joka ei turhia kurtistele kulmiaan, vaan perin iloisella miinillä sanoo olevansa valmis kokeilemaan.*²⁵⁶

Viikko avajaisten jälkeen Veli Nurmi esiintyi Karjalan Maan haastattelussa.²⁵⁷ Haastattelija ei kysymyksissään painottanut hallinnonuudistuksen ideologisia ja puoluepoliittisia näkemyseroja, vaan punnitsi vaalitavan merkitystä käytännössä. Vaalitavan seuraukset olisivat joko näennäisiä tai aiheuttaisivat täydellisen kaaoksen yliopistojen koko hallintojärjestelmässä. Haastattelussa Nurmi tarkensi, että hän nimenomaan jätti

²⁵² HM3.

²⁵³ Karjalainen 18.9.1969 ”Joensuun korkeakoulu valmis mies ja ääni -yhdistelmään. Pitkän työn tulosta ja alkua juhliittiin”.

²⁵⁴ Karjalan Maa 18.9.1969 ”Joensuun korkeakoulu hyväksyy mies ja ääni-periaatteen. Akateeminen avajaisjuhla seminaarilla”.

²⁵⁵ Karjalainen 18.9.1969: ”Ensimmäinen rehtorinpuhe” (pääkirjoitus).

²⁵⁶ Karjalan Maa 19.9.1969: ”Miehistä ja äänistä” (Oppipoika).

²⁵⁷ Karjalan Maa 26.9.1969: ”Näennäisele vai kehotus kaaokseen? Mitä yksi oppilas voi yhdellä äänellä päättää?”.

vastustamatta mies ja ääni -periaatetta sen sijaan, että olisi varsinaisesti tavoitellut sitä. Lieventävästä ilmaisuistaan huolimatta Nurmi teki pesäeroa perinteiseen professorikuntaan ja osoitti oman ja koko korkeakoulun tuen opetusministeriöjohtoiselle korkeakoulupolitiikalle, jossa Joensuun korkeakoulu oli ottamassa edelläkävijän roolia. Korkeakoulupoliittiset ristiriidat näyttäytyvätkin Karjalan Maassa näiden kahden suuntauksen välisinä, eivät puolueideologisina.

Pohjois-Karjalan avajaisuutinen poikkesi Karjalaisen ja Karjalan Maan uutisoinnista kahdella tavalla. Ensinnä Nurmen hallinnonuudistusehdotusta ei huomioitu lehdessä mitenkään ja toiseksi uutisen yhteyteen oli liitetty haastattelu, jossa kansakouluntarkastaja Ilmari Laine esitti näkemyksensä korkeakoulun merkityksestä maakunnalle. Laineen mukaan korkeakoulu vaikutti ennen kaikkea sivistyksellisen tasa-arvon lisääntymiseen, sillä työmies-pienviljelijä-kodeista lähteville nuorille oli taloudellisesti helpompaa opiskella Joensuussa kuin kauempana sijaitsevilla paikkakunnilla.²⁵⁸ Mies ja ääni -ehdotuksen sivuuttamista voi lähestyä sanomalehti Pohjois-Karjalan lukijakunnan ja SDP:n hajaannuksen kautta. Puolueen enemmistö edusti maltillista ja konservatiivista sosiaalidemokratiaa, ja myös Pohjois-Karjala -lehti pysytteli tällä linjalla. Vaikka lehden linja 1970-luvun alussa muuttui kriittisempään suuntaan, oli se edelleen yleisesti ottaen hillitty ja keskiluokkainen. Valtakunnallisia koulutus- ja kulttuurikysymyksiä enemmän sitä kiinnosti paikallinen kunnallispolitiikka.²⁵⁹ Hallinnonuudistus oli lehden lukijoille teemana etäinen.

Karjalainen palasi Nurmen avajaispuheeseen lokakuussa 1969, jolloin korkeakoulun väliaikainen hallintokollegio hyväksyi opetusministeriölle annetun Lex Virolaista puoltaneen lausunnon. Lausunnossa hallintokollegion enemmistö tarjoutui virallisesti kokeilemaan mies ja ääni -periaatteelle pohjaavaa hallintoa. Korkeakoulujen rehtorienneuvosto suositteli lausuntojen yleislinjaksi valtuustojen kolmikantaa, joten Joensuun kannanotto erosi radikaalisti tästä näkemyksestä. Karjalainen uutisoi: "Joensuun korkeakoulun kannalta ei ole olemassa esteitä korkeakouluhallinnon uudistusten toteuttamiselle. Tämä käy ilmi väliaikaisen hallintokollegion eilen pitämässään kokouksessa hyväksymästä opetusministeriölle annettavasta lausunnosta, jonka mukaan Joensuun korkeakoulu yhtyy niihin pääperiaatteisiin, jotka sisältyvät korkeakoulujen hallinnosta tehtyyn lakiluonnokseen."²⁶⁰

Karjalainen vältteli syksyn 1969 aikana ottamasta kantaa korkeakoulun hallinnonuudistusesitykseen ja tukeutui edellisen lainauksen tapaan virallisten lähteiden välittämään puhetapaan. Karjalainen ei myöskään Karjalan Maan lailla nojannut hallinnonuudistuskirjoittelussaan edelläkävijyyden diskurssiin. Lainauksen takana olevan uutisen lähteenä oli käytetty hallintokollegion lausuntoa ja se oli muotoiltu epäsuoran diskurssin²⁶¹ muotoon eli siitä oli jätetty pois kaikki suoraan lainaukseen viittaavat merkintätavat. Tukeutumalla virallisen instituution tuottamaan lähdemateriaaliin toimittaja ja lehti välttyivät ottamasta suoraan kantaa puheena olleeseen asiaan. Risto Kunelius kutsuu ilmiötä vastuun kierron strategiaksi.²⁶² Tämän journalistisen keinon

²⁵⁸ Pohjois-Karjala 18.9.1969: "Vuosikymmenen odotukset täyttyneet, Joensuun korkeakoulun avajaiset"; Pohjois-Karjala 18.9.1969: "Yksi tavoite on nyt toteutunut".

²⁵⁹ Laukkanen 2006, 104–112.

²⁶⁰ Karjalainen 9.10.1969: "Joensuun korkeakoulu halukas kokeilemaan uutta hallintoa: Lakiluonnoksesta puoltava lausunto".

²⁶¹ Fairclough 1992, 107.

²⁶² Fairclough 1997, 99; Kunelius 2003, 69, 226–229.

voi tulkita maakuntalehtien perspektiivistä myös siten, että lehti pyrki vahvistamaan alueellisen edunvalvojan rooliaan luottamalla tunnettuihin ja vakiintuneisiin alueellisiin instituutioihin ja näiden edustajiin. Silloin lehden tai toimittajan oma ääni jäi taka-alalle välittämään instituution tuottamaa diskurssia.²⁶³

Tilanne oli Karjalaisen kannalta ristiriitainen. Lehden puoluekanta olisi edellyttänyt mies ja ääni -periaatteen torjumista, mutta maakunnan ykköslehtenä sen oli vaikea kritisoida aloittelevaa korkeakoulua. Korkeakoulun mies ja ääni- myönteisyyden radikaalius ei juuri korostunut Karjalaisen kirjoittelussa, minkä voi seuraavan haastateltavan tapaan tulkita syksyn 1970 paikallista tilannetta vasten: "Mut se oli siinä tilanteessa, kun meillä oli opiskelijoina Itä-Suomen seminaarin viimeinen vuosiluokka ja sitten oli pääasiassa näitä kansakoulunopettajien täydennyskoulutusta, ei silloin ajateltu, että sit nyt niin kovin radikaalia olisi."²⁶⁴ Kontekstissa, jossa korkeakoulu oli keskittynyt ensisijaisesti opettajien täydennyskoulutukseen, hallintomallin painoarvo ei ollut samanlainen kuin suurissa yliopistoissa.

Kolmen lehden kirjoittelun perusteella Joensuu oli syksyllä 1969 ja keväällä 1970 etäällä vanhojen yliopistojen ympärillä käyneestä hallinnonuudistuskuohusta. Hallinnonuudistuskirjoittelu toi Joensuun korkeakoulun esiin edelläkävijyyden diskurssin näkökulmasta korostaen sen nuoruutta, uudistushenkisyyttä ja rehtorin ennakkoluu-lottomuutta. Hallinnonuudistusta ei kuitenkaan tässä vaiheessa nähty paikallistason ongelmana tai puoluepoliittisena vastakkainasetteluna, vaan jakolinja kulki korkeakoululaitoksen uudistajien ja konservatiivien välillä. Puoluepoliittisten sävyjen puuttuminen hallinnonuudistusuutisoinnista keväällä 1970 liittyi suurelta osin siihen, että poliittisten opiskelijajärjestöjen järjestäytyminen oli paikallistasolla vasta alussa, eivätkä ne kampanjoineet uudistuksen puolesta kuten muilla yliopistopaikkakunnilla. Esimerkiksi Jyväskylässä, jota ainakin osa joensuulaisista piti esikuvana hallintoa koskeneissa kysymyksissä, 500 opiskelijaa osallistui lakiesityksen eduskuntakäsittelyn aikana luentolakkoon.²⁶⁵

3.2 YHTEISÖLLISYYS ERIYTYY

3.2.1 Joensuun vetovoima ja politisoitumisen eteneminen

Haastateltavat muistelivat, kuinka he nuorina yhteiskuntatieteilijöinä suhtautuivat optimistisesti tieteen ja politiikan mahdollisuuksiin vaikuttaa ympäröivään maailmaan. Ryhmän akateeminen identiteetti oli vasta muotoutumassa. Se eli ja toimi opiskelijuuden ja tutkijuuden rajapinnassa, opiskeli paljon omaehtoisesti ja pyöritti opintopiirejä. Opiskelijat ohjasivat toisiaan jatko-opinnoissa aikana, jolloin tieteellisen jatkokoulutuksen ohjausjärjestelmä oli nykyistä kehittymättömämpi. Silloiset nuoret yhteiskuntatieteilijät olivat erään haastateltavan sanoin "tieteen opiskelijoita", jotka "opiskelivat filosofiaa, lukivat saksankielisiä ja englanninkielisiä teoriakirjoja, joivat viiniä, lausuivat runoja ja järjestivät näytelmiä ja illanviettoja"²⁶⁶. Kuvaan kuului myös

²⁶³ Hujanen 2000, 239–240.

²⁶⁴ HM3; myös HM12.

²⁶⁵ Halonen 2004, 173; Havila 2009, 30.

²⁶⁶ HM8.

perehtyminen marxilaiseen yhteiskuntatieteeseen ja sen hyödyntäminen omassa tutkimustyössä.²⁶⁷ Seuraava haastateltava käyttää mahdollisuusrakenteen käsitettä kuvatessaan nuorten tutkijoiden kiinnittymistä Joensuuhun ja tutkijayhteisön syntyä. Mahdollisuusrakenteen ja sen synnyttämien verkostojen sisällä korkeakoulu imi itseensä uutta yliopistosukupolvea.

[...] niitä ihmisiä vaan tuli sinne. Ja ne oli mun sukupolveni. Suurella osalla oli ihan samanlainen tausta kuin mulla. Mä olin opiskelija-aktiivi, ollut opiskelijaliikkeessä. Nuoret ihmiset, joilla ei ollut mitään erityistä Joensuussa olevaa taustaa, niin äkkiä löysi toisensa. Se ei tarkoita sitä, että se olis ollut ihan spontaania. Kyllä siinä oli niin, että kaikki vähän, mutta omilla tavoillaan, pyrki sinne saamaan omia kavereitaan, mutta yhtäkkiä siel oli iso joukko tämmöisiä ihmisiä, jotka tulla pöllähti sinne ja joitakin ihmisiä, esimerkiksi Y-P Häyrynen, joka toi sinne ison määrän ympärillään olevia tutkijoita. [...] Se korkeakoulu kehittyi, se loi tämmöisiä mahdollisuusrakenteita ja ne mahdollisuusrakenteet oli sellaisia, jotka mahdollisti sitten, että sitä uutta porukkaa tulee. Ja ne jotka oli siellä, ne oli avainasemassa. [...] Jos oli omia tutkimusprojekteja, mitä nyt siihen aikaa nuorillakin tutkijoilla saatto olla, niin tietenkin he valitsi itse tutkijansa, mutta enimmäkseen oli kysymys siitä, että se yliopisto tai korkeakoulu siinä vaiheessa kasvo nopeesti ja loi mahdollisuuden.²⁶⁸

Haastateltavan mainitseman mahdollisuusrakenteen loivat korkeakoululaitoksen alueellinen laajeneminen ja tutkijan ammattikunnan muotoutuminen 1960-luvulta eteenpäin. Uusien korkeakoulujen perustaminen kasvatti nopeasti yliopistollisten opetusvirkojen määrää 1960-luvulta lähtien ja tasoitti alueellista virkajakautamaa. Virkoihin ja toimiin oli myös enemmän tarjokkaita, joita kasvavat opiskelijamassat ja tutkimuksen parantuneet rahoitusmahdollisuudet tuottivat. Valtion tieteeseen ja tutkimukseen suuntaaman rahoituksen huomattava kasvu 1960-luvulta lähtien synnytti tutkijan ammattiuran eli mahdollisuuden keskittyä tutkijana pätevytyymiseen muusta ansiotyöstä vapaana. Valtion tutkimusrahoitusta kanavoitiin muun muassa Suomen Akatemian määräämäänsä tutkijanvirkojen sekä tutkimuslaitosten yksittäisille tutkijoille ja tutkimushankkeille suunnattujen stipendien ja apurahojen kautta. Myös yksityiset säätiöt osallistuivat edelleen huomattavilla summilla tutkimuksen rahoittamiseen, vaikka rahoituksen painopiste siirtyikin valtiolle.²⁶⁹

Nuorten ei-pohjoiskarjalaisten tutkijoiden ja opettajien hakeutumiselle aloittelevaan, pieneen ja maantieteellisesti syrjäiseen korkeakouluun oli siis konkreettisia ja käytännön sanelemia syitä. Kilpailu akateemisista työpaikoista ja tutkimusvaroista oli vanhoissa yliopistoissa kiristynyt, eikä akateeminen uraputki ollut lahjakkaillekaan pyrkijöille itsestään selvä. Joensuussa ja muissa uusissa korkeakouluissa mahdollisuudet pysyvään virkaan olivat huomattavasti paremmat kuin vanhoissa yliopistoissa. Osalla opiskelijaliiketaustaisilla, vasemmistolaisesti virittyneillä tai muulla tavoin yliopistojen perinteistä järjestystä vastaan nousseilla tutkijoilla uskottiin olleen vaikeuksia rekrytoitua vanhoillisimpiin tiedekuntiin ja laitoksiin.

²⁶⁷ HM14; HM7, HM8.

²⁶⁸ HM14.

²⁶⁹ Eskola 2002, 263–264; Hietala 2002, 496–523.

Mul on semmonen käsitys siitä, tää on puhdasta arvailua, mut semmonen käsitys siitä, että tää erittäin voimakas opiskelijaliikkeen nousu Helsingissä oli saanu professorikunnan jotenkin paniikkilanteeseen ja sit ne ei halunnut rekrytoida siitä vasemmistosakista ketään. Et siel oli käytännössä tämmönen virkakielto, et jos erehty ilmottamaan sympatioitaan opiskelijaliikkeelle ja vasemmistolle, niin tie oli tukossa.²⁷⁰

[...] ja täytyy sanoa, että mä olin niin paljon suuta soittanut siitä varsinkin nuorena viisaana maisterina tästä miten [...] pitäis opettaa, että mulla oli oikeestaan tie poikki [...] laitokselle. Ei ne olis huolinut mua siellä missään tapauksessa.²⁷¹

Edelläkävijyyden diskurssissa Joensuun korkeakoulu näyttäyty modernina ja vapaamielisenä suhteessa vanhempiin yliopistoihin. Katsottiin, että vasemmistolaisilla oli virkakielto tai ”tie poikki”. Muistelussa korostui, kuinka nuoret tutkijat, opettajat ja opiskelija-aktiivit eivät tulleet Joensuuhun vain paremman vaihtoehdon puutteessa, eikä Joensuu joutunut kelpuuttamaan työntekijöikseen vain niitä, jotka eivät päässeet muualle. Seuraavaa haastateltavaa kiehtoi Joensuussa byrokraattisuuden ja jäykkyyden puuttuminen sekä ajatus eteenpäin menevästä ja kehittyvästä korkeakoulusta.

Mutta mä muistan Helsingissä 1972–1973 aikana jo puhuttiin paljon, meil oli kaiken näkösiä kokouksia, mutta puhuttiin, että Joensuu on hyvä paikka. Se on tuore ja sen on uus ja se on joustava ja siellä ei ole tämmösiä hallinnollisia struktuureja kuin joissain näissä vanhoissa yliopistoissa. Sil oli varmaan myös oma merkityksensä, et oli syntynyt semmonen mielikuva, että tää on dynaaminen paikka.²⁷²

Eräät haastateltavat tuovat esiin, kuinka korkeakoulun johto, eli rehtori Heikki Kirkinen ja korkeakoulusihteri Matti Halonen, rekrytoivat tietoisesti henkilöitä, jotka edustivat uudenlaista akateemista ajattelua ja pitivät esillä itseään ja sitä kautta korkeakoulua. Nuoruus ja modernisuus näyttäytyivät näin kilpailutekijöinä vanhempia yliopistoja vastaan: ”Siihen varmasti myös liittyy se, että kaikki nää uudet yliopistot joutui tavalla tai toisella taistelemaan asemansa puolesta. [...] Niin mä luulen, että oli yliopiston intressi myöskin hankkia vireitä tyyppejä, tällasia joilla katsottiin olevan joitain uusia ajatuksia, jotka voi tuoda jotain uutta.”²⁷³ Myös opiskelijapiireissä Joensuun maine nähtiin hyvänä, mikä helpotti paljasjalkaisten eteläsuomalaistenkin lähtöä Itä-Suomeen. Joensuulla oli tarjota koulutusohjelmia, jotka poikkesivat perinteisestä ja antoivat opiskelijoille mahdollisuuksia toteuttaa uudenlaista opiskelijuutta ja yhteiskuntasuuntatuneempaa ammattikuvaa: ”Se kertoi, että nyt tähän voi vaikuttaa, ja että tämä on jotain muuta kuin seminaari. Eihän seminaari olisi sopinut mulle millään tavalla.”²⁷⁴

Yhden haastateltavan mukaan professori Yrjö-Paavo Häyrystä kiinnosti Joensuussa tilaisuus kokeilla tutkinonuudistuksen ja FYTT-mietinnön (Filosofisten ja yhteis-

²⁷⁰ OM7.

²⁷¹ HM18.

²⁷² HM17.

²⁷³ HM17.

²⁷⁴ OM2R.

kuntatieteellisten tutkintojen toimikunta) periaatteita käytännössä.²⁷⁵ Yleensäkin henkilökuntaan kuuluvia haastateltavia yhdisti ja houkutteli Joensuussa mahdollisuus toteuttaa jotakin uutta. Ilmeistä oli, että useilla Joensuuhun pyrkinneillä tai päätyneillä nuorilla tutkijoilla tieteelliset ambitiot olivat korkealla, ja Joensuun korkeakoulussa, jossa tieteenalajien välisiin rajoihin tai alojen sisäisiin traditioihin perustuvia vahvoja rajoituksia ei ollut, oli ikään kuin ”kenttä auki”²⁷⁶ eli tilaa viedä eteenpäin tutkimusta, johon mahdollisuudet muualla olivat heikommat. Seuraava muistelija kertoo olleensa Joensuussa rakentamassa tieteenalallaan uutta sittemmin valtavirraksi nousutta koulukuntaa. Tulkinta Joensuussa aloitetun tutkimussuunnan menestyksestä antaa edelläkävijyyden diskurssille painoarvoa ja uskottavuutta.

Me opiskeltiin kovasti itse tätä kulttuurihistoriallista koulukuntaa, ja kun sitten tultiin Joensuuhun, niin siinä oli yks sellanen ajatus, että me voitais toimia tällasena sillanpääasemana tällaisen itäisen ja länsimaisen psykologian välillä. [...] Ja sittenhän me, meidän se silloinen visio Joensuun yliopiston psykologian laitoksella oli juuri se, että tässä voidaan rakentaa tällaista vygotskilaista kulttuurihistoriallista koulukuntaa ja uudenlaista, Suomessa aivan uudenlaista, psykologiaa. Nythän se on yks näistä suurista paradigmoista sekä Suomessa että pohjoismaissa että muualla.²⁷⁷

Kyse ei ollut yksin omista tai tieteenalaaan liittyneistä tutkimuksellisista intohimoista, vaan Joensuussa tarjoutunut tila antoi myös mahdollisuuden opetukselliseen kehittämiseen. Eräs muistelija totesi suoraan jääneensä Joensuuhun huolimatta toisessa suuremmassa yliopistossa vapautuneesta professorinvirasta, sillä täällä sai vapaat kädet luoda koulutusohjelmasta mieleisensä²⁷⁸. Yliopiston vaihtoon saattoi motivoitua myös oman aineen opettajankoulutuksen uudistaminen ja ”vanhanaikaisten ja jämähtäneiden” opetussisältöjen päivittäminen vastaamaan nykyopetuksen tarpeita. Seuraavalle haastateltavalle Joensuu näyttäytyi elämän mahdollisuutena: ”Ja tähän sattui mulle kuin nyrkki silmään kerta kaikkiaan. Siis ainutlaatuinen tilaisuus. Mulla oli niin varmoja mielipiteitä siitä, mitenkä tätä [...] pitää opettaa. Ja aika harvalle tulee tilaisuus, että no, nyt pääset näyttämään.”²⁷⁹

Helsingissä ja Tampereella opiskelleiden yhteiskuntatieteilijöiden ja psykologien tulo Joensuuhun muodostaa yhdenlaisen rekrytoitumistarinan, jossa yhdistyvät kokemus nuorten tutkijoiden yhteisöllisyydestä ja korkeakoulun edelläkävijyyden suomista mahdollisuuksista. Osa tähän ryhmään kuuluvista haastateltavista lähti Joensuuhun vain muutaman kuukauden stipendin turvin, osa kokonaan vailla varmuutta edes lyhyestä työsuhteesta. Tyypillistä oli, että Joensuuhun tulevilla nuorilla tutkijoilla oli takanaan pätkittäisiä työsuhteita, ja työllistyminen Helsingissä vaikutti epävarmalta. Helsingissä muodostunut tuttavaverkosto oli tärkeässä osassa Joensuuhun rekrytoitumisessa. Silloisten työsuhteiden epätyypillisuus ja lyhytaikaisuus peilautuu haastatteluisissa keskusteluihin 2000-luvun akateemisesta pätkätyökulttuurista. Seuraava haastateltava tuo esiin, kuinka epävarmuus leimasi myös 1970-luvulla tutkijanuran alkuvaiheita, mutta korostaa silloin vallinnutta optimismia ja ennakkoluu-

²⁷⁵ HM10R.

²⁷⁶ HM1.

²⁷⁷ HN5R.

²⁷⁸ HM13.

²⁷⁹ HM18.

lottomuutta. Näin hän tulee epäsuorasti luonnehtineeksi myöhempien aikojen yliopistoa vähemmän optimistiseksi ja ennakkoluulottomaksi. Menneisyyden epävarmuus saattaa kultautua ja saada nostalgisia sävyjä, kun sitä katsoo akateemisella urallaan menestyneen henkilön näkökulmasta.

[...] *kun mulla ei nyt sitten ollut muutakaan työtä, niin mulla oli neljän kuukauden stipendi [...] ja mä muutin sen neljän kuukauden stipendini kanssa Joensuuhun. Et se ehkä vähän kertoo siitä ajasta, että, paitsi että prekariaareja piirteitä silloinkin oli, mutta myöskin, että se oli semmosta toiveikasta ja optimistista aikaa. Ehkä moni ei nykyään muuttaisi Helsingistä neljän kuukauden stipendin kanssa Joensuuhun.*²⁸⁰

Nuorten yhteiskuntatieteilijöiden ja psykologien tulossa 1970-luvun alun Joensuun korkeakouluun tiivistyy yksi korkeakoulun punaisen maineen avaintekijöistä. Avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden välistä jännitettä kuvaava diskurssipari tuleekin esiin vasemmistolaisen henkilökunnan ja opiskelijoiden suunnitelmallista ja ylhäältä johdettua rekrytointia koskevassa puheessa niin lehtitekstien kuin haastatteluiden kautta. Avoimen poliittisuuden diskurssissa politisoituminen nähdään puoluepolitiikan suoraviivaisena vaikutuksena henkilövalintoihin ja virantäyttöihin, joiden avulla Joensuuhun haluttiin rakentaa kommunistista korkeakoulua. Kyse ei ollut vain sisältä käsin itseohjautuneesta ”kaverille vinkkaamisesta”, vaan strategia nähtiin tietoisena poliittisena ja ulkoa päin tapahtuneena ohjailuna. Samalla kuvailut henkilökunnan poliittisesta rekrytoinnista rikkovat yhteisöllisyyden diskurssia suunnaten sitä kohti ristiriitaisen korkeakoulun diskurssia. Yhteisön uudet jäsenet toivat tullessaan vierailta tuntevia aatteita ja toimintamalleja, mikä teki yhteisöstä heterogeenisemmän ja hapersi sen kiinteyttä. Kuten seuraavat katkelmat osoittavat, haastattelussa esitettiin melko jyrkkiäkin tulkintoja rekrytointien taustoista ja niihin liittyneistä henkilöistä.

[...] *No tämmöstä väitetään, en tiedä pitääkö tää paikkansa, että joskus silloin kun tää alkuaikoina, tämmönen huhu oli liikkeellä, että muuan henkilökunnan jäsen, joka edusti taistolaisia, niin hän sitten ilmotti aina tietylle piirille, jos täällä oli joku virka auki tai virka hoidettavana. Niinkun harjoitti tämmöstä systemaattista rekrytointia. Sitä en tiedä pitääkö se paikkansa.*²⁸¹

*Kyllä siinä jonkin verran sellanen ajatus tietysti itselläkin tulee, että kyllä näitä rekrytointeja tehtiin kyllä vahvasti. Oliko suoranainen puoluepoliittinen strategia, niin kuin jotkut on epäillyt, että Joensuuhun haluttiinkin tämmönen punainen yliopisto rakentaa. Mutta tietysti kaveripiiristä sopivasti noukkien tänne saatiin hyviä hengenheimolaisia. Kyllähän siinä selvästi sitä jonkun verran oli.*²⁸²

[...] *tietävästi kommunistinen puolue oli tehnyt päätöksen, että ne yrittää vallata tän talon. Että ainakin nimittäin väitettiin, että ne yritti tietosesti soluttaa tätä taloo ja että niillä oli kortisto siellä sopivista ehdokkaista ja ne Simo Sepon kanssa hoiti sitä sillä tavalla, että kun tuli virka auki, niin ne pisti kommunistit hakemaan niitä. Et niillä*

²⁸⁰ HM7.

²⁸¹ JYMHM19.

²⁸² OM4.

*oli tietävästi tavoitteena kahden korkeakoulun valtaus. Toinen oli Tampere ja toinen oli tää Joensuu. Et siis ne tietosesti syötti tänne väkeä. Ja sitten tietysti tuo Häyrysen porukka oli kaikkein tunnetuin niistä. Ja sitähan epäiltiin kommunistien asiamieheksi sitä Häyrystä, vaikkei sitä nyt suoranaisesti voitu todistaakaan. Mutta yleisesti oltiin kyllä sitä mieltä ja mun tietääkseni kaupungissa kyllä pelättiin, että tästä tulee kommunistien korkeakoulu.*²⁸³

Muistelussa esiin nousseet tulkinnat viittaavat lehdistössä esitettyihin käsityksiin siitä, kuinka korkeakoulun vasemmistolaisilla oli pyrkimyksenä tehdä kommunistista vallankumousta yliopistojen, opetuksen ja kasvatuksen kautta. Haastateltavat kuitenkin kertovat poliittisesta rekrytoinnista ei niinkään omana varmana tietonaan tai henkilökohtaisena kokemuksena, vaan muilta kuultuina huhuina. Ilmaisilla ”tietävästi”, ”väitetään”, ”jotkut on epäillyt” ja ”yleisesti oltiin kyllä sitä mieltä” muistelijat onnistuvat välttämään suoran kannanoton asiaan. Huhuille on tyypillistä, että ne syntyvät epäselvissä tai uhkaavissa tilanteissa, jolloin yksilö tai ryhmä yrittää tehdä tilanteen ymmärrettäväksi ja hallita kokemaansa riskiä. Huhut eivät ole välttämättä vailla pohjaa, mutta pohja on usein heikko tai vaikeaselkoinen.²⁸⁴ Käsitykset ja huhut Joensuun korkeakoulun miehittämisestä vasemmistolaisilla kiersivät myös korkeakouluisten omassa keskuudessa samalla kun paikallinen julkisuus rakensi vallankumouksen uhkaa lehtien sivuilla. Huhujen sitkeä säilyminen osoittaa, että usko vasemmistolaisten suureen vaikutusvaltaan oli todellinen ja että lehdistökeskustelun kaltaisia punaisuutta rakentaneita tulkintoja tehtiin myös korkeakoulun sisällä. Se myös osoittaa jatkumoa aikalais- ja muisteludiskurssien välillä.

3.2.2 Tutkijayhteisöjen muodostuminen

Yhteisöllisyyden diskurssi välittyi korkeakouluun muodostuneiden tutkimusyhteisöjen kautta, mutta samalla nämä yhteisöt rikkoivat kuvaa koko korkeakoulun kattaneesta yhteisöllisyydestä. Hyvä esimerkki kiinteän, vasemmistolaisesti virittyneen tutkijayhteisön synnystä Joensuussa on psykologian professori Yrjö-Paavo Häyrysen ympärille syksystä 1973 lähtien rakentunut koulutustutkimus, jota toteutettiin sekä psykologian laitoksella että korkeakoulun yhteydessä toimineessa Karjalan tutkimuslaitoksessa. Joensuulainen psykologia eriytyi alusta alkaen kohti neuvostopsykologiasta virikkeitä saanutta yhteiskunta- ja kulttuurihistoriallisesti painottunutta makropsykologiaa.²⁸⁵ Tulkinnat siitä, oliko kyse omasta koulukunnasta vai väljemmästä kattoteemasta, poikkeavat. Joka tapauksessa koulutuksen ja koulutettavuuden teemat paitsi sopivat hyvin yhteen historiantutkija Mikko Kohvakan väitöskirjassaan esiin tuoman Joensuun korkeakoulun hyvinvointivaltioideologiaa painottaneen tehtävän kanssa myös mahdollistivat tutkimuksen ulottamisen ”demokraattisiin tarkoituksiin”²⁸⁶.

Yrjö-Paavo Häyrynen (1933–2014) oli Johanneksessa Viipurin maalaiskunnassa syntynyt psykologi, joka liikkui sosiaalipolitiikan ja psykologian välillä tieteenalo-

²⁸³ HM5.

²⁸⁴ DiFonzo & Bordia 2007, 13–17.

²⁸⁵ Häyrynen 1984, 6–7; HN5R; HM20.

²⁸⁶ Kohvakka 2016, 74–75; HN5R.

jen rajoja joustavasti ylittäen. Ennen siirtymistään Joensuuhun Häyrynen työskenteli opettajana Oriveden ja Väinö Voionmaan opistoilla, Helsingin kaupungin ammatinvalinnan ohjauksessa sekä Helsingin yliopiston psykologian laitoksen ammatinvalinnan assistenttina. Hän käsitteli vuonna 1970 Helsingin yliopistossa valmistuneessa sosiaalipolitiikan väitöskirjassaan opiskelijavirtojen jakautumista eri opiskelualoille, minkä myötä Häyrysen työ kytkeytyi tiiviisti ajankohtaisiin koulutuspoliittisiin ja yliopistojen uudistamiseen liittyneisiin kysymyksiin. Häyrynen oli käytetty asiantuntija valtiollisissa komiteoissa. Näistä kuuluisimmaksi on noussut korkeakoulujen tutkinnonuudistusta valmistellut FYTT-toimikunta (Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunta), jonka puheenjohtajana Häyrynen toimi vuosina 1969–1972. Häyrynen oli jo 1960-luvulla kiinnostunut rauhanpolitiikasta, ja hänen koulutuspoliittisiin näkemyksiinsä liittyi vahva demokraattinen ja uudistava ote.²⁸⁷ Y-P Häyrysen ja hänen vaimonsa, myös psykologian tutkijana Joensuussa työskennelleen Liisa Häyrysen, vanavedessä ja osin kutsumana Joensuuhun siirtyi joukko nuoria psykologeja ja yhteiskuntatieteilijöitä, kuten Airi ja Jarkko Hautamäki, Jukka-Pekka ja Leena Sarola, Maija Järvelä, Jarl ja Riitta Wahlström ja Hannu Perho. Nämä ihmiset olivat tunteneet toisensa Helsingissä jo usean vuoden ajan.²⁸⁸

”Poliittisesti ajatteleva ihminen Y-P on varmasti tänäänkin, mutta yhtä varmaa on se, että poliitikko hän ei ole eikä sellaista hänestä tekemälläkään saisi”²⁸⁹, kirjoitti Y-P Häyrysen ystävä ja työtoveri Jarl Wahlström Häyrykselle omistetussa juhlakirjassa vuonna 1983. Avoimesti vasemmistolainen Häyrynen kuitenkin oli, sillä hän osallistui 1960-luvulla Akateemisen sosiaalidemokraattisen yhdistyksen (ASY) toimintaan ja oli myöhemmin SDP:n tiedepoliittisen osaston jäsen²⁹⁰. Y-P Häyrynen ja FYTT liitettiin kiinteästi yhteen. Siitä, politisoiko FYTT Häyrysen maineen Joensuussa vai päinvastoin, voi olla montaa mieltä. Joka tapauksessa rooli tutkinnonuudistuksen vetohahmona toi Häyrykselle poliittista leimaa, mitä lisäsivät jännitteet peruskouluuudistuksen ympärillä. Monet tulkitsivat Häyrysen ja hänen tutkimusryhmänsä kasvatuksen, koulutuksen, oppimisen ja opetuksen ympärillä liikkuneet tutkimusteemat, käsitykset ihmisen laajasta koulutettavuudesta sekä neuvostopsykologian hyödyntämisen puoluepolitiikan kautta.²⁹¹ ”No sitten se Y-P Häyrysen porukka, psykologia, se oli niin taattua, että siellä ei varmasti muut suuntauksset tulleet valtaan”²⁹², totesi eräs haastateltava.

Karjalan tutkimuslaitoksen yhteiskuntatieteelliset ja aluepoliittiset tutkimushankkeet imivät Joensuuhun nuorta yhteiskunnallisesti orientoitunutta tutkijakuntaa. Tutkimuslaitokselle muodostunut samanhenkisten nuorten muodostama tutkijayhteisö kuvaa hyvin sitä, mitä ”nuorten korkeakoulu” Joensuussa merkitsi. Sekä sanomalehtiaineistossa että haastatteluissa Karjalan tutkimuslaitos ja korkeakoulun punainen maine kytketään toisiinsa. Tutkimuslaitoksen perustaminen liittyi tavoitteisiin turvata tutkimuksen asema korkeakoulussa ja toisaalta tuottaa erityisesti Pohjois-Karjalaa koskevaa ja sen kehitystä tukevaa tutkimusta. Laitoksen toiminta käynnistyi syksyl-

²⁸⁷ Wahlström 1983, 2–7; Yrjö-Paavo Häyrysen muistokirjoitus Helsingin Sanomissa 4.5.2014, [www-dokumentti](#).

²⁸⁸ HM10R.

²⁸⁹ Wahlström 1983, 6–7.

²⁹⁰ Jalava 2012, 97–98.

²⁹¹ HN3; OM4; HM20.

²⁹² HM13.

lä 1971 yhden tutkijan, FL Veijo Saloheimon voimin. Toiminta laajeni nopeasti sekä korkeakoulun oman budjettirahoituksen että ulkopuolisen, pääasiassa opetusministeriöltä ja Suomen Akatemialta saadun, hankerahoituksen kautta. Pääaloiksi muodostuivat 1970-luvulla humanistinen, ekologinen, aluepoliittinen ja koulutusta koskeva tutkimus. Humanistisen jaoston johdossa oli 1970-luvulla vanhempi tutkija Veijo Saloheimo, syksyllä 1972 perustetun ekologisen jaoston johdossa vanhempi tutkija Jouko Meriläinen ja maaliskuussa 1973 perustetun aluepoliittisen jaoston johdossa tutkija Jukka Oksa. Syksyllä 1973 käynnistynyt koulutustutkimus oli tutkimusassistentti Jukka-Pekka Sarolan vetovastuulla. Laitoksen johtajina olivat 1970-luvulla Heikki Kirkinen, Annika Takala, Yrjö-Paavo Häyrynen ja Kyösti Pulliainen.²⁹³

Karjalan tutkimuslaitos oli hajautettu kahteen eri osoitteeseen erilleen korkeakoulun päärakennuksesta ja sittemmin kehittyneestä kampusalueesta. Humanistit sekä alue- ja koulutustutkijat työskentelivät Pielisjoen linnassa, 1850-luvulta peräisin olevassa entisessä kruununjyvästössä ja suojeluskuntatalossa. Ekologit, jotka 1970-luvulla keskittyivät vesi- ja vesistöalueiden ekosysteemien tutkimukseen, saivat tilat Penttilästä Jokikatu 2:sta, entisestä Osuusliike Oman Avun varastorakennuksesta. Humanistisella osastolla tutkimusaiheet suuntautuivat karjalaisuuteen, siirtoväkeen ja ortodoksisen perinteeseen historian, kulttuuriantropologian ja kielitieteiden pohjalta. Myös aluepoliittisella osastolla oli lähialueisiin keskittyvä näkökulma, jossa tutkittiin muun muassa toimintojen keskittymistä Pohjois-Karjalassa ja maatalousväestön olojen muutoksia. Tieteenalapohjana olivat sosiologia, yhteiskuntapolitiikka ja kansantaloustiede. Koulutustutkimuksessa pyrkimyksenä oli yhdistää psykologinen, yhteiskuntapolitiittinen ja kasvatustieteellinen asiantuntemus. Jaostossa, jonka toimintaan professori Yrjö-Paavo Häyrysen organisoimat tutkimushankkeet liittyivät, oli 1970-luvun puolivälissä käynnissä muun muassa haja-asutusalueiden päivähoitoon, esikouluun, koulutuksen laadullisiin muutostekijöihin ja muutostavoitteisiin sekä korkeakouluympäristöihin liittyviä tutkimusprojekteja.²⁹⁴

Eräs haastateltava kuvailee, kuinka Pielisjoen linna eli omaa elämäänsä suhteessa muuhun korkeakouluun. Tutkimuslaitoksella oli oma toimisto, oma siivooja ja vahtimestari ja omat pikkujoulut. Laitoksen johtajat ehtivät osallistua yhteisön elämään vain vähän käyden lähinnä pitämässä johtokunnan kokoukset ja allekirjoittamassa paperit. Kontaktit muun korkeakoulun kanssa syntyivät ennen kaikkea opiskelija- ja ammattijärjestöjen kautta, joissa ainakin osa laitoksen yhteiskunta- ja aluetutkijoista toimi aktiivisesti.²⁹⁵ Seuraava katkelmassa tiivistyy yhden haastateltavan kokemus Karjalan tutkimuslaitoksen tiiviistä, jopa sisäänpäin kääntyneestä yhteisöllisyydestä:

No kun me oltiin tuolla Pielisjoen linnassa, niin me oltiin melko vahva tämmönen yhteisö ja sitten kun meille tuli sitä projektia, vähän eri alojen juttuja, mutta tuli paljon humanisteja ja yhteiskuntatieteilijöitä, paljon tän saman sukupolven, samalla tavalla ajattelevia ihmisiä, niin siellähän oli tämmönen kymmen-kahenkymmen hengen porukka, joka kyllä pysty viihdyttään toisiaan.²⁹⁶

²⁹³ Joensuun korkeakoulun vuosikertomus 1972–1974, 1974–1975, 1975–1976; Itä-Suomen yliopiston arkisto; Nevala 2009, 239.

²⁹⁴ Joensuun korkeakoulun vuosikertomus 1972–1974, 139–147; Joensuun korkeakoulun vuosikertomus 1974–1975, 1975–1976, 52–57; Nevala 2009, 239.

²⁹⁵ HM8.

²⁹⁶ HM8.

Edelläkävijyyden diskurssissa korkeakoulun erotti muista yliopistoista sen opetus- ja tutkimuskulttuurin edistykseellisyys ja ajanmukaisuus. Peili haastatteluhetken tulee tässä kontekstissa esiin erityisen selvästi. Yhteisön pienen koon ja mutkatuuden katsottiin antaneen tutkimukselle jotain sellaista, mihin myöhemmin ei ole ollut mahdollisuuksia. Haastatteluissa verkostoitumisen ja yhteyksien luomisen luonnollisuutta ja helppoutta haikailtiin ja nostalgisoitiin. Tekniset mahdollisuudet tavata eri alojen ihmisiä koettiin paremmiksi kuin Helsingissä, ja yhteistyö esimerkiksi luonnontieteilijöiden ja yhteiskuntatieteilijöiden välillä luonnistui hyvin.²⁹⁷ Näiden piirteiden ajateltiin liittyvän korkeakoulun pieneen kokoon, mutta muistelussa tuli esiin myös akateemisen kulttuurin erilaisuus ja rajojen ylittämisen helppous ylipäättään 1970-luvulla. Yliopiston muistitietohankkeessa haastateltu yliopistolainen totesi, kuinka "[...] ihmiset kulki oudoissa paikoissa seminaareissa ja tämmöstä, jotenkin vielä väljemmin. Nykyään se on jotenkin organisoidumpaa, täytyy olla tietty teema ja tällasta, mutta silloin ei olisi ollut mitenkään outoa kävellä ihan vaan uteliaisuudesta johonkin ihan väärään paikkaan, niinku henkilökunnan kesken."²⁹⁸

Yhtenä konkreettisenä esimerkkinä tutkijoiden välisestä yhteistyöstä oli vuonna 1974 perustettu ja 1976 rekisteröity Pohjois-Karjalan tiedepoliittinen yhdistys (Tiepo), joka ilmoitti tavoitteekseen suunnata Joensuun korkeakoulun tutkimusta kehitysalueen ongelmiin ja välittää näitä ongelmia ja tarpeita valtakunnalliseen tutkimuspolitiikkaan. Vuonna 1970 perustettu valtakunnallinen Tiepo ei ollut virallisesti sitoutunut mihinkään poliittiseen tahoon. Se määritteli itsensä yleisdemokraattiseksi, mutta oli selkeästi vasemmistolainen.²⁹⁹ Muistitietoaineistossa Tiepo nähdään joko vasemmistolaisesti ja marxilaisesti värityneenä tai yleisdemokraattisena "sekalaisena seurakuntana", joka tarjosi demokraattisesti suuntautuneille tutkijoille paikan keskustella ja ehkä myös vaikuttaa. Tiepon poliittinen suuntautuminen ei kuitenkaan ollut yhtä avointa, kuin syksyllä 1976 perustetun SKP:een sitoutuneen Suomen Tutkijaliiton Joensuun yhdistyksen³⁰⁰. Tiepo järjesti 1970-luvulla joitakin yleisötilaisuuksia ja seminaareja, kuten luento- ja keskustelutilaisuussarjan tieteellis-teknisestä kumouksesta, antoi kannanottoja ajankohtaisiin paikallisiin ja valtakunnallisiin tiedepoliittisiin kysymyksiin sekä pyrki ajamaan tutkijoiden asemaa ja oikeusturvaa. Vuoden 1974 perustavassa kokouksessa puheenjohtajaksi valittiin apulaisprofessori Kyösti Pulliainen, varapuheenjohtajaksi assistentti Jarkko Hautamäki, sihteeri suunnittelija Arto Koho ja muiksi hallituksen jäseniksi Jorma Aho, Ari Antikainen, Seppo Rantonen ja Annika Takala.³⁰¹

3.2.3 Tieteidenvälisyyden ihanne

Edelläkävijyyttä sekä tutkijoiden välistä yhteisöllisyyden diskurssia rakennettiin myös korostamalla tieteidenvälisyyttä ja monitieteisyyttä korkeakoulun ominaisuuksina. Tieteidenvälisyyden ihanne liittyi 1960- ja 1970-luvulla muotoiltuun tiedepoliittikkaan ja moderniin tiedekäsitykseen, jossa tiede ja tutkimus nostettiin yhteiskunnallisten

²⁹⁷ HM7; HN5R; HM10R; HM20.

²⁹⁸ JYMHM4.

²⁹⁹ Joensuun korkeakoulun tiedote 3/31.3.1974, Itä-Suomen yliopiston arkisto; Lind 1998, 25.

³⁰⁰ Joensuun korkeakoulun Työtoveri 2/1976, Jukka Oksa yksityisarkisto.

³⁰¹ Tiepo ry:n asiakirjat, JoMA.

ongelmien ratkaisemisessa avainasemaan. Valtion tiedenevoston ohjelmassa 1973 määriteltiin yhteiskunnan tutkimustarpeiden kannalta keskeiset painoalat eli kansanterveyden tutkimus, väestön elinehtojen ja kansallisen tuotantorakenteen kehitystekijöiden tutkimus, ympäristönsuojelututkimus, demokratian ja tasa-arvon tutkimus sekä työelämän ja työolosuhteiden tutkimus. Painopistealat kuvaavat tiedekäsityksen ja tavoitteiden muuttumista ainakin suunnitelmien ja juhlapuheiden tasolla tieteenalakohtaisista erityiskysymyksistä kohti ongelmakeskeisyyttä ja projektimaisuutta. Tieteidenvälisyys kytkeytyi myös tutkijan ammattikuvan muuttumiseen. Uuden tiedepolitiikan sanansaattajat korostivat ryhmätyön merkitystä yksittäisen tutkijan panoksen rinnalla.³⁰² Martti Takala, psykologian professori, Jyväskylän kasvatustieteiden korkeakoulun ja yliopiston rehtori sekä opetusministeriön korkeakoulu- ja tiedeosaston päällikkö vuosina 1967–1970, oli yksi perinteisten tutkimuskäytäntöjen kriitikoita. Takala katsoi tutkimuksen olevan liiaksi yksilökeskeistä, tieteenalakohtaista, irrallista ja meriittihakuista. Sen sijaan Takalan mukaan oli suuntauduttava kokonaisuongelmiin ja perustettava tutkimusyksiköjä, jossa eri tieteenalojen ihmisten oli mahdollista päästä kosketuksiin keskenään.³⁰³

Korkeakoulun ensimmäiset osastot olivat syksyllä 1970 muodostetut biologian ja maantieteen, matematiikan, fysiikan ja kemian, fennestiikan ja historian ja kasvatustieteiden osastot. Kielten osasto perustettiin 1972. Opettajankoulutus uudistus edellytti erillisen opettajankoulutusyksikön perustamista, minkä vuoksi koko korkeakoulun osastojako uudistettiin syksyllä 1973. Näin syntyivät kielten osasto, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osasto sekä kemian ja biotieteiden osasto. Kasvatustieteiden osasto jakautui Joensuun ja Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksiin ja käyttäytymistieteiden laitokseen, jossa opetettiin psykologiaa, sosiologiaa, erityispedagogiikkaa ja kasvatustiedettä. Vaikka tieteidenväliset lähestymistavat yleistyivät hitaasti³⁰⁴, oli Joensuun osastojako syksystä 1973 alkaen varsin poikkeuksellinen ja tieteenalojen perinteistä lokerointia rikkova (katso liite 2.). Tavoitteena ei ollut pelkästään uudenlaisten tieteenvälisen kontaktien synnyttäminen, vaan ainejaot noudatettiin koulujen aineenopetuksen kannalta loogisia kokonaisuuksia.³⁰⁵

Käyttäytymistieteiden laitos oli pitkälti korkeakoulun käytännöllisen kasvatustieteen professorin (1971–1984) Annika Takalan (1921–1996) luomus. Takala oli valittu Joensuuhun erinäisten käänteiden jälkeen Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden apulaisprofessorin paikalta. Helsingin yliopiston historiallis-kielilitieteellinen osasto oli nimittänyt Takalan virkaan vastoin korkeakoulun omaa esitystä, jolloin Takala ohitti silloisen va. rehtorin Veli Nurmen. Rehtorin virka ei ollut mahdollinen ilman professuuria, joten ratkaisu käytännössä katkaisi Nurmen tien Joensuun korkeakoulun johdossa.³⁰⁶ Annika Takala tieteellisesti joensuulaisen opettajankoulutuksen ja välitti korkeakouluun kasvatustieteen ajankohtaista keskustelua ja metodologiaa. Hän kannusti monitieteisten lähestymistapojen hyödyntämiseen kasvatukseen liittyvässä tutkimuksessa, ja käyttäytymistieteiden laitoksella tehtiinkin 1970-luvulla joitakin

³⁰² Immonen 1995, 37–42; Suomen Akatemia 1972, 13–14.

³⁰³ Takala 1967, 482–485; Takala 1970, 13–17; Martti Takalan muistokirjoitus Helsingin Sanomissa 28.1.2012, www.dokumentti.fi.

³⁰⁴ Esim. Falk, Jaakkola & Viikari 1976, 113–114; Alestalo 1979, 50; Vilkkuna 2009, 184.

³⁰⁵ Joensuun korkeakoulun vuosikertomus lukuvuosilta 1974–75 ja 1975–76, Itä-Suomen yliopiston arkisto; Nevala 2009, 184–186.

³⁰⁶ Nevala 2009, 175–178.

monitieteiseksi luettavia väitöskirjoja.³⁰⁷ Takalan monitieteinen kasvatustieteen näkemys nousi esiin myös haastatteluissa:

Et se Annikan uudistaminen, se oli tämmöstä niinku temaattista laajentamista ja kasvatustieteen ymmärtämistä, niinku monitieteisenä tieteenä. Ja siinä taas oli ytimessä se, että hän näki kasvatuksen semmosena ilmiönä, jota useimmat tieteenalat tutkii. Ja ajatteli, että sillai päästään parempaan näkemykseen kasvatuksesta, sen ehdoista ja siten myöskin mitä siinä ihan oikeesti tapahtuu.³⁰⁸

Edellinen muistelija viittaa kasvatustieteissä toisen maailmansodan jälkeen käytyyn paradigmatieteiden ja tieteellistymisprosessiin. Kasvatustieteellisellä tiedolla alkoi olla yhä enemmän kysyntää yhteiskunnallisen päätöksenteon tukena, joten kasvatustieteen asemaa uskottavana tieteenalana haluttiin lujittaa. Päämäärätietoinen tieteellistäminen merkitsi 1950-luvulla käynnistynyttä uuspositivistista paradigmaattista käännettä, jossa aiemman humanistis-filosofis-historiallisen näkökulman sijaan hyödynnettiin luonnontieteisiin pohjannutta empirismia, tilastotieteitä, kokemusperäistä teorianmuodosta, mittaamista ja luokittelua. Annika ja Martti Takala ajoivat kasvatustieteiden uuspositivistisen paradigman läpi Jyväskylässä, ja sama uuspositivistinen ote näkyi myös Annika Takalan Joensuun kaudella. Toisin kuin äärimmäisen empirismin kannattajat, Takala kuitenkin halusi painottaa kasvatuksen tutkimuksen monitieteistä luonnetta siten, että kokonaisvaltaisin kuva kasvatukseen liittyvistä kysymyksistä saadaan tutkimalla sitä eri tieteenalojen sisällä ja yhteistyönä, ei niin, että esimerkiksi psykologia tai sosiologia toimisivat jonkinlaisina kasvatustieteen aputieteinä.³⁰⁹ Toisen haastateltavan mukaan Annika Takalalla oli visio kehittää Joensuun korkeakoulusta kasvatustieteisiin ja moderniin, akateemiseen opettajankoulutukseen perustunut erikoiskorkeakoulu, jossa kasvatustiede olisi ymmärretty laajana monitieteisenä tieteenalana.

[...] Mul oli myös se käsitys, että Annikan idea oli monitieteinen kasvatustieteellinen korkeakoulu tai monitieteinen kasvatustieteellinen yliopisto. Ja hän oli sitten jossain määrin pettynyt siihen, että sellanen ei sillä tavalla toteutunut kuin hän ajatteli, vaan että yliopistoa ajettiin tällaisena yleisenä yliopistona ilman erikoistumista. [...] näissä ensimmäisissä suunnitelmissa Joensuun korkeakoulusta oli mukana hyvin vahvasti tällanen visio ja henki, että Joensuun korkeakoulu uudistaa tän Suomen opettajankoulutuksen ja miksei koko koululaitoksen. Ja Annikalla oli vahvasti mukana tällanen ajatus. Ja hän sitten joutui toteamaan, että se nyt ei ainakaan siinä muodossa, kun hän sitä edusti, niin toteutunut.³¹⁰

Joensuussa tieteidenvälisyys ja kokonaisongelmien hahmottaminen näyttäytyivät konkreettisimmin Karjalan tutkimuslaitokseen kytkeytyneissä tutkimushankkeissa. Annika Takala edusti uuspositivististen kasvatustieteilijöiden joukossa suuntausta, joka katsoi, että tieteen tehtävä ei ollut vain selittää todellisuutta vaan myös vaikut-

³⁰⁷ Takala 1978, 8; Takala 1979, 29.

³⁰⁸ HN3.

³⁰⁹ Ahonen 2000, 411–420; Nuutinen 2002, 95; HN3.

³¹⁰ JYM20.

taa siihen³¹¹, ja niinpä hänen kehittämässään tutkimushankkeissa toiminnallinen ote oli vahva. Esimerkiksi syksyllä 1972 kouluhallituksen rahoituksella toteutetussa esikouluprojektissa selvitettiin haja-asutusalueen esikoulutoiminnan käynnistämiseen liittyneitä ongelmia kokeilu- ja seurantatutkimuksen avulla. Tutkimusprojekti alkoi vuonna 1972 Karjalan tutkimuslaitoksen aluepoliittisella osastolla ja siirtyi seuraavana vuonna koulutusosastoon. Tutkimusprojekti toi esiin syrjäisten kylien lasten eriarvoisen aseman ja vaihtelevat kouluvalmiudet ja kytkeytyi sitä kautta Karjalan tutkimuslaitoksen aluetutkijoiden marxilaissävytteiseen kylätutkimukseen. Linkki aluetutkijoihin toimi etenkin esikouluprojektissa työskennelleen kehityopsykologi Anne-Marie Svanfeldt-Winterin kautta.³¹²

Toinen esimerkki Karjalan tutkimuslaitoksen varhaisista ongelmakeskeisistä tutkimushankkeista oli Toimintojen keskittyminen ja sen vaikutukset Pohjois-Karjalan väestöön, joka poiki 2000-luvulle jatkuneen Valtimon Sivakkavaara ja Rasimäki -kylätutkimustradition. Tutkimusryhmän ensimmäinen raportti *Sivakka ja Rasimäki – Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä* ilmestyi 1973, ja sitä olivat laatimassa tutkijat Ilkka Alanen, Leena Alanen, Tauno Hirvonen, Terttu Hämäläinen, Pekka Laaksonen, Jukka Oksa, Martti Siisiäinen ja Anne-Marie Winter. Maaseutututkimuksen sisällä Karjalan tutkimuslaitoksen monitieteinen kylätutkimus on erotettu omaksi demokraattiseksi paradigmatkseen³¹³. Historioitsijoiden ja luonnontieteilijöiden asiantuntemus puolestaan yhdistyi Itä-Suomen ympäristöhistoriallisessa tutkimuksessa, jossa selvitettiin talouden vaikutuksia ihmisyyteen ja luonnon välisiin suhteisiin historiallisella perspektiivillä. Tässä 1973 käynnistyneessä Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa olivat mukana muun muassa tutkijat Veijo Saloheimo, Kari Pitkänen, Matti Lakio ja Jukka Vuorinen.³¹⁴ Seuraava haastateltava näkee KTL:n varhaisen tutkimushankkeiden erityisyyden niiden kokonaisvaltaisuudessa ja heijastaa ajan mahdollisuuksia tehdä tutkimusta kapeampana pitämäänsä haastatteluajankohdan tutkijanpolkuun.

*[...] kun olin mukana silloin kun tää Sivakka-Rasivaara -tutkimus alko siinä alussa, niin siellähän oli mukana hyvin monitieteellinen tutkimusryhmä. Tää demokraattisen suunnittelun Kesäneuvokki, jossa tää meidänkin pikkunen tutkimus julkaistiin, jota sitten nää nykiset ja viimeaikaiset Karjalan tutkimuslaitoksen tutkijat on jatkaneet hienolla tavalla, niin siinä meilläkin oli, kun me tehtiin se, oli sosiologia ja suomen kielen tutkija ja kansanperinteen tutkija ja psykologi, et kyl siinä oli tämmöstä. Ehkä siinä oli kuitenkin nää teemat, et oli selvä se, että se edellytti jonkinlaista vähän kokonaisvaltasempaa näkemystä kuin valitettavasti nykyään monilla on mahdollista, että on pakko enemmän spesifisointia jo varhaisessa vaiheessa.*³¹⁵

Monitieteisiin lähestymistapoihin Joensuussa kannusti myös kritisoitu ja poliittisestikin latautunut tutkinnonuudistus, jonka suunnittelu käynnistyi Turun ja Tampereen ohella Joensuussa professori Yrjö-Paavo Häyrysen johdolla. Suoraan tutkinnonuudistustyöhön liittyi esimerkiksi opetusministeriön alainen Häyrysen johtama jo mainit-

³¹¹ Ahonen 2000, 420.

³¹² Vepsäläinen 1976, 1–7; HN3.

³¹³ Granberg 2010, 51.

³¹⁴ Saloheimo, Lakio, Pitkänen & Vuorinen 1978, 5–6.

³¹⁵ HM7.

tu korkeakouluympäristöjä koskeva tutkimushanke³¹⁶. FYTT-mietinnön yksi johtavia periaatteita oli tieteenalojen rajojen madaltaminen. Mietinnön mukaan oppiaineilla ja tiedekunnilla oli erilaisia piileviä ideologioita esimerkiksi asennoitumisessa koulutuksen tavoitteisiin tai sosiaaliseen kanssakäymiseen, mitkä välittyvät opiskelijoille ja sitä kautta vaikeuttavat myöhemmin tieteenalojen välistä yhteistoimintaa ja tiedemallien kehittämistä.³¹⁷ Tutkinonuudistuksen roolia politisoitumiskeskustelussa käsitellään luvussa 5.

3.2.4 Poliitiikka vahvistaa ristiriitaisen korkeakoulun diskurssia

Edellä on pohdittu tekijöitä, jotka synnyttivät ja lujittivat yhteisöllisyyden tunnetta korkeakoululaisten keskuudessa, mutta myös sitä, miten yhteisöllisyys vähitellen eriytyi ja heikkeni. Käynnistysvaiheen jälkeen korkeakoulun kasvu oli ollut nopeaa: vuonna 1978 laudatur-tason opetusta annettiin jo 17 oppiaineessa ja opiskelijoiden määrä oli noussut alkuvuosien muutamista sadoista yli 2300:aan. Samalla henkilökunnan lukumäärä oli moninkertaistunut. Kun lukuvuonna 1970–1971 korkeakoulun kirjoilla oli 65 opetus-, toimisto-, hallinto-, -kirjasto- ja muuhun henkilökuntaan kuuluvaa, oli vastaava luku 1977–1978 jo 276.³¹⁸ (Korkeakoulun kehitysaskelista tarkemmin liitteessä 2.) Alkuvaiheen pieni korkeakoulu yhteisö alkoi menettää intiimiyttään. Henkilökunnan kirjo kasvoi, vaihtuvuutta esiintyi paljon, eivätkä kaikki työntekijät tunteneet toisiaan kuten alussa. Korkeakoulun kasvu ja eriytyminen jo sinällään herkisti erilaisille työyhteisöille tyypillisten ristiriitojen synnylle.

Ajan puoluepolitisoitunut ilmapiiri loi yliopistojen sisälle jännitteitä, joissa muotoiltiin yliopistolaisten roolia suhteessa yhteiskuntaan ja poliittiseen vaikuttamiseen. Marja Jalava katsoo, ettei yliopistojen henkilökunnan poliittinen osallistuminen sinällään ollut uusi ilmiö, mutta asiasta ryhdyttiin keskustelemaan vasta 1960- ja 1970-luvulla vasemmistolaisuuden vaikutuksen ulottuessa yliopistoihin.³¹⁹ Ensimmäisen kerran suomalaisen yliopiston historiassa (ellei yliopistojen kielikysymystä oteta huomioon) porvarillinen hegemonia oli kyseenalaistettu sisältä käsin ja yliopistot olivat jakautuneet poliittisesti kahteen leiriin.

Vasemmiston poliittinen ja teoreettinen vaikutus yliopistoissa oli ennen 1960-lukua vähäinen. Sekä professorikunta että opiskelijat olivat vahvasti sitoutuneet oikeistoisänmaalliseen traditioon³²⁰. Yhdysvalloissa ja Euroopassa yliopistojen henkilökunnan poliittinen jakauma alkoi 1960-luvun kuluessa saada kuitenkin lisää vasemmistoväriä, ja Suomessakin etenkin sosiologian parissa oli nähtävillä vasemmistolaistumista. Kuitenkin vasta hallinonuudistus oli Suomessa tekijä, joka todella rikkoi professoreiden ja yliopistojen muun henkilökunnan poliittisen yksituumaisuuden.³²¹ Tämä näkyi myös Joensuussa, jossa paikallinen assistenttiyhdistys politisoitui hallinnonuu-

³¹⁶ Ks. Häyrynen, Perho, Kuittinen & Silvonen 1992.

³¹⁷ Häikiö 1977, 21; Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunta 1972, 88.

³¹⁸ Nevala 2009, 214, 219, 253.

³¹⁹ Jalava 2012, 96.

³²⁰ Alapuro 1976, 337–338; Sundbäck 1991, 12–13; Kolbe 1996, 22–25.

³²¹ Wallerstein 1969, 24–25; Alapuro 1976, 343; Kallioinen 1999, 49.

distuskamppailun tiivistyessä vuonna 1973³²². Joensuussa professori- ja tutkijakunta oli verrattain nuorta, joten yhteisön sisäisillä ristiriidoilla ei ollut samalla tavalla sukupolvikonfliktin luonnetta kuin monissa muissa maan yliopistoissa. Ehkä lähimpänä tällaista tilannetta oltiin Karjalan tutkimuslaitoksella, jossa nuoren polven yhteiskunta- ja aluetieteilijöiden sekä historian tutkija Veijo Saloheimon välejä pidettiin ongelmallisina³²³.

Karjalan tutkimuslaitoksen esimerkki osoittaa, kuinka sukupolvikonfliktiin sekoitui puoluepolitiikkaa ja puoluepolitiikkaan sukupolvien välisiä näkemys- ja kokemuseroja. Näennäisesti politiikkaan liittymättömät asiat politisoituivat herkästi, ja tarkka rajanveto sille, missä oli lopulta kyse politiikasta ja missä muista jännitteistä, on vaikeaa. Yhtä kaikki ristiriidat tutkimuslaitoksen sisällä vaikuttivat haastateltavan mielestä huomattavasti sen työskentelyilmapiiriin:

*Se oli hyvin ikävää aikaa ja jo silloin mä ajattelin, että eiks tää oo sellasta tuhlausta, sekä henkisen että aineellisen pääoman tuhlausta tällanen. Sehän olis ollut aivan fantastinen laitos työskennellä. Verraten pieni, kompakti laitos, eri tieteenalojen ihmisiä, nuoria, luovia ihmisiä siellä. Kun nää ois lyöttäytyneet yhteen hedelmällisellä luovalla tavalla, niin siellä olis saatu vaikka mitä aikaseks. Mutta kun ei.*³²⁴

Lainaus tukee käsitystä, jonka mukaan politiikka ja poliittiset ristiriidat ovat tunnekokemuksina vahvoja. Pauliina Latvalan tutkimus tavallisten ihmisten muistelutekstien välittämästä arjen poliittisesta kulttuurista kuvaa, kuinka politiikkaan yhdistyy niin nostalgiaa ja empatiaa kuin vihaa, vaaran tunnetta, pettymystä ja varovaisuutta.³²⁵ Myös oma haastatteluaineistoni osoittaa, kuinka puoluepolitiikan ja oikeisto-vasemmistojen vaikutus ihmisten välisiin suhteisiin koetaan edelleen 2000-luvulla tunnepitoisesti, eikä politisoitumisen korostumista muistelussa voi tulkita vain haastatteluiden kysymyksenasetteluihin liittyväksi painotukseksi 1970-luvusta. Mielikuvaa tukee se, että Joensuun yliopiston muistitietohankkeen haastatteluissa politisoituminen ei ollut keskeinen lähtökohta, vaan monet haastateltavat nostivat teeman esiin omaaloitteisesti. Osaan haastateltavista kokemus ajan poliittisista ristiriidoista tuntuu tarautuneen lujasti: "[...] kummissakin oli semmosta mun mielestä ihan paranoi'ista suhtautumista toiseen osapuoleen ja oli se niin voimakasta minun mielestäni, koska minä sen vieläkin tunnen ja muistan."³²⁶ "Et toi leimailu oli semmonen keino viedä, jos jyrkästi haluaa sanoa, niin viedä ihmisarvo."³²⁷

Kuvailuja siitä, kuinka 1970-luvun korkeakoulussa ihmisiä leimattiin poliittisen kannan mukaan ja jopa väkisin lokeroitiin erilaisiin poliittisiin leireihin, on muisteluaineistossa paljon, ja ne korostavat ristiriitaisen korkeakoulun diskurssia. Se, miten leimaamisen ja lokeroinnin koettiin vaikuttaneen omaan toimintaan ja asemaan yliopistossa, vaihtelee. Yleisesti ottaen henkilökunnan muistoissa politiikalla leimaaminen saa

³²² Mies ja ääni -periaatetta kannattanut Joensuun korkeakoulun assistenttiyhdistys ajoi radikaalimpaa linjaa kuin kolmikannan puolesta kamppailut valtakunnallinen Assistenttiliitto. Pohjonen 2000, 8–9; Kallioinen 2007, 52–53.

³²³ HM14; HM8; HM19; ANHM4; JYMHMN2.

³²⁴ JYMHN2.

³²⁵ Latvala 2013, 166–182, 207–208.

³²⁶ HN4.

³²⁷ HM4.

opiskelijoita vakavamman roolin, olihan heidän kohdallaan kyse nimenomaan asemasta työyhteisössä ja sitä kautta viroista ja työurasta. Opiskelijoille poliittinen toiminta, sen monista tosikkomaisuuksista huolimatta, oli viime kädessä harjoittelua aikuisten maailmaan. Opiskelijoiden kohdalla politisoitumiseen liittynyt huumori kulkeekin henkilökuntaa selvemmin käsi kädessä vakavan vaikuttamisen kanssa.

Joidenkin haastateltavien mukaan puoluepoliittinen lokerointi vaikutti yhteistyö- ja verkostoitumismahdollisuuksiin korkeakoulun sisällä.³²⁸ ”Väriin” tunnustaminen oli edellytys sille, että pystyi ryhmittymään jollakin tavalla. Punaisuus miellettiin tässä suhteessa vedenjakajaksi, ja esimerkiksi nuorten yhteiskuntatieteilijöiden joukossa ei-taistolaisiin lukeutuneet kertoivat kokeneensa ulkopuolisuutta: ”ja kun mä en kuulunut tähän leiriin, niin siitä seurasi vaikeuksia ja ongelmia [...]”.³²⁹ Ryhmittymisen välttämättömyydestä taas seurasi, että poliittisen leiman sai myös moni sellainen, joka ei mieltänyt itseään poliittiseksi tai kokenut kuuluvansa mihinkään puoluepoliittiseen ryhmittymään³³⁰. Toisaalta puolen valinta ei ollut aina osoitus siitä, mitä edusti, vaan mitä ei edustanut: “[...] lähinnä kai se oli, että liityin julkisesti, vaikken olis halunnutkaan sitä, johtu siitä kun ne kiivaimmat konservatiivit rupes syyttämään kommunistiks.”³³¹ Poliittisen leiman kerran saatuaan mielikuvat elivät sitkeässä, ja ”kommunistisen propagandan koppaan”³³² lajiteltiin moni sellainenkin asia, joka ei sinne kuulunut. Jopa niin, että joidenkin haastateltavien mukaan silloin muodostuneet asenteet tuntuvat edelleen tänä päivänä³³³. Osa haastateltavista kuitenkin huomauttaa, että vähintään samanlaista leimaamista on harrastettu myöhemminkin. Eräs yliopiston muistitietohanketta varten haastateltu näkee 2000-luvun alun yliopiston olleen huomattavasti 1970-luvun korkeakoulua lokeroituneempi.³³⁴ 1970-luvulla leimaamista ja lokerointia kuitenkin harjoitettiin avoimen poliittisin käsittein.

3.3 KIVINEN TIE KOHTI TIEDEYLIOPISTOA

3.3.1 Akateemisuuden ja tieteellisyyden paine

Korkeakoulun asema nuorena rakentuvana laitoksena vaikutti politisoitumiskeskusteluun. Korkeakoulusta haluttiin kehittää laaja-alainen sekä opetukseen että tutkimukseen perustuva humboldtilaisen mallin mukainen, mutta keskeisesti opettajakoulutusta palveleva tiedeyliopisto. Myös muissa pienissä aluepoliittisin motiivein perustetuissa ja vahvasti erikoistuneissa maakuntakorkeakouluissa, kuten Ruotsin Uumajassa, on ollut nähtävillä samanlainen pyrkimys kasvaa vanhojen yliopistojen mallin mukaisiksi oikeiksi monialaisiksi akateemisiksi yliopistoiksi.³³⁵

³²⁸ JYMHM16; JYMHM20

³²⁹ JYMHM20.

³³⁰ Esim. HM11; OM4; HN3; JYMHM16.

³³¹ JYMM13.

³³² HN3.

³³³ JYMM1

³³⁴ HM12; JYMM1.

³³⁵ Lane 1982, 51, 54–56; Lane 1988, 200–203; Kohvakka 2016, 75, 105.

Asemansa vakiinnuttamiseksi ja akateemisen statuksensa vahvistamiseksi Joensuun korkeakoulu tavoitteli ja sai 1970- ja 1980-luvun kuluessa useita uusia aloja samalla kun se pyrki vahvistamaan jo olemassa olevaa koulutusta. Kamppailu resursseista ja täysimittaisen akateemisen korkeakoulun asemasta jatkui kuitenkin läpi tutkimusajanjakson. Vaikka Joensuun korkeakoulua kehitettiin innovatiivisella otteella edelläkävijyyden diskurssin hengessä, yliopistokulttuurin perinteiset hierarkiat ja arvoasetelmat heijastuivat väistämättä kehittämisen luonteeseen sekä korkeakoulu-yhteisön sisäiseen ja siitä ulkopuolella käytyyn keskusteluun. Puoluepolitisoituminen synnytti osaltaan ilmapiiriä, jossa erilaiset näkemykset ja mielikuvat kehittämisen suunnasta ja painopisteistä vaihtelivat. Akateemisuuden paine oli kova sekä yhteisön sisällä että korkeakouluun kaupungin ja maakunnan taholta kohdistuneissa odotuksissa, vaikka se saikin niissä hieman erilaisen luonteen.

Akateemiseen keskeneräisyyteen liittyvä puhe on osa edelläkävijyydelle vastakaista takapajuisuuden diskurssia, joka loi omat jännitteensä yhteisön sisälle. Kuten aiemmin on kuvattu, pätevän henkilökunnan löytäminen korkeakoululle ei alkuvuosina ollut helppoa, henkilökunta oli nuorta ja usein vasta akateemisen uransa alkuvaiheessa. Toisaalta iso osa henkilöstöstä oli seminaarin ja normaalilyseon peruna opettajataustaista. Kysymys alkuvuosien opettaja- ja tutkijakunnan tasosta on arkaluonteinen ja esiintyy haastatteluissa vain heikosti. Yksi muistelija pohtii sitä, kuinka joidenkin henkilöiden tutkimus- ja metodipuolen puutteet ovat saattaneet antaa tarttumapintaa opetuksen kyseenalaistamiseen ja poliittiseen leimaamiseen³³⁶. Toisaalta kokemattomuus yliopisto-opetuksesta ja sen organisoimisesta on erään haastateltavan mukaan voinut olla syy siihen, että opiskelijat on otettu tiiviisti mukaan opetuksen suunnitteluun ja järjestämiseen³³⁷. Käytäntöjen vakiintumattomuus ja kokemattomuus saattoivat herättää myös epäilyksiä tieteellisestä pätemättömyydestä, kuten Savonlinnan ja Joensuun uusimuotoisen lastentarhanopettajakoulutuksen (ULO) opiskelijavalintakokeet ja niihin liitetyt psykologiset testaukset vuosina 1975 ja 1976 osoittivat³³⁸.

Politisoitumiskeskustelun näkökulmasta laajempia kysymyksiä ovat olleet tieteenalojen keskinäiset painopisteet ja akatemisoitumiskehitys. Tieteellisyyden ja ammatillisuuden diskurssien suhde on Joensuussa ollut jännitteinen etenkin opettajankoulutuksen ja lastentarhanopettajakoulutuksen kohdalla. Tähän liittyy kysymys opettajankoulutusnäkökulman läpäisevyydestä eri tieteenaloilla sekä kasvatustieteen hallitseva asema. Akatemisoitumisen paine liittyykin tarpeeseen osoittaa korkeakoulun tieteellisyys opettajankoulutuspainotteisuudesta huolimatta, mihin kytkeytyy myös vertailuasetelma pienten ja uusien opettajankoulutuslaitosten sekä suurten ja perinteikkäiden tiedekuntien välillä. Edellytykset akateemisen statuksen edellyttämälle tutkimukselle katsottiin paremmiksi viimeksi mainituissa.³³⁹ Akateemiseen täysimittaisuuteen pyrkivässä korkeakoulussa keskustelu tutkimuksesta nousee

³³⁶ HN3. Simo Seppo kirjoittaa myös johtamisen kokemattomuuden näkyneen korkeakoulun toiminnan alkuvuosina. Seppo 2007, 5.

³³⁷ HM17.

³³⁸ ULO-koulutuksesta tehtiin eduskuntakyselyt vuosina 1975 ja 1976. Näistä ensimmäinen koski Savonlinnaa ja sen teki kokoomuksen kansanedustaja Erkki Häkämies. Jälkimmäinen liittyi Joensuun ULO-koulutukseen, ja kyselyn tekijänä oli kokoomuksen kansanedustaja Heikki Jartti. Karjalainen 12.6.1975: "Eduskuntakysely Savonlinnan lastentarhanopettajien koulutuksesta"; Karjalainen 28.9.1976: "Eduskuntakysely tehty Joensuun korkeakoulun valintakokeista".

³³⁹ Esim. Jussila 2005, 74.

väistämättä näkyväksi, onhan tutkimusta pidetty humboldtilaisen sivistysyliopiston synnyn myötä yliopistojen ja akateemisuuden tärkeimpänä sisältönä, kun taas opetus on ollut siihen nähden selvästi toissijaisessa roolissa³⁴⁰. Tieteellisyyden diskurssi esiintyy korkeakoulun sisältä nousseissa tulkinnoissa, kuten seuraavassa haastattelukatkkelmassa, jossa korostetaan kuinka Joensuun korkeakoulua pidettiin oikeana yliopistona jo 1970-luvulla: ”Ja mun lähtökohtani oli, että vaikka tää on pieni putiikki ja pysyy pienenä todennäköisesti, niinku muuten on pysynytkin, niin meidän pitää lähteä siitä, että jos tää on olevinansa yliopisto, niin yliopistona me sitä ajateltiin jo silloin, niin tuota yliopiston pitää tehdä kunniallista tutkimustyötä.”³⁴¹

Myös Karjalan tutkimuslaitoksen ristiriidat heijastivat tutkimuksen painopisteisiin liittyneitä näkemuseroja. Eräs haastateltava tulkitsee Karjalan tutkimuslaitoksella vallinneen vastakkainasettelun marxilainen aluetutkimuksen sekä Suomi-isänmaallisuutta painottaneen humanistisen karjalatutkimuksen välisenä koulukuntakiistana³⁴². Toinen haastateltava puolestaan katsoo, ettei Karjalan tutkimuslaitoksesta haluttu tehdä ”kanteleensoittoinstituuttia” ja että ”paineita oli nimenomaan tämän alkupe räisen suunnitelman [humanistisen karjalatutkimuksen] mahdollisimman selvään ja tarkkaan ja täydelliseen syrjäyttämiseen.”³⁴³ Näkemyksen voi tulkita myös laajemmin, ei vain laitoksen sisäisenä koulukuntakiistana, vaan korkeakouluun liittyneen edelläkävijyyspuheen viittaaman modernin yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen ja perinteisen humanistisen tutkimuksen vastakkainasetteluna. Seuraavan tulkinnan mukaan Karjalan tutkimuslaitoksen tutkimuspainotuksista voi vetää suoran yhteyden korkeakoulun politisoituneeseen maineeseen ja sen vaikutukseen korkeakoulun tieteenalakehitykseen myöhemmin:

Ja siinä kyllä sitten tämä radikalisoituminen ja sen vastaanotto ja tulkinta on ollut hyvin keskeisessä ja avainasemassa, nimenomaan yhteiskuntatieteilijöiden ja nimenomaan Karjalan tutkimuslaitoksen tutkijoiden, jotka sitten edustivat tuota ääriivasemmistoa ja monet olivat sitoutuneita myös tähän SKDL:n vähemmistöön ja niin sanottuihin taistolaisiin. Niin siitä on ollut suuri konkreettinen seuraus Joensuun yliopistolle, josta ei kovin paljon ole julkisuudessa puhuttu. Ja se on yhteiskuntatieteiden laajenemisen jääminen vähäisemmäksi kuin mitä oli tarkoitus ja suunnitelmat alun alkaen. Se oli hyvin yleinen myös vastakunnallisten poliitikkojen ja hallituksen piirissä vastustus, että yhteiskuntatieteitä laajennetaan Joensuun yliopistossa ja korkeakoulussa ja sittemmin Joensuun yliopistossa.³⁴⁴

Koulutus- ja tutkimusalojen välisen hierarkian näkövinkkelistä nousee siis kysymys siitä, minkä alojen miellettiin 1970-luvulla tukevan Joensuun korkeakoulua matkalla kohti laaja-alaisen tiedekorkeakoulun asemaa. Oili-Helena Ylijoki tuo akateemisia heimokulttuureja erittelevässä tutkimuksessaan esiin, kuinka uudet yliopistoihin vastikään nousseet alat ovat joutuneet taistelemaan tunnustetusta paikasta akateemisessa maailmassa ja kilpailemaan elintilasta ja arvostuksesta vanhojen usein eliittialoja edustavien tieteenalojen kanssa. Esimerkkeinä akateemisen kentän laitamilla

³⁴⁰ Ylijoki 1998, 46–47.

³⁴¹ HM12; Myös HM1.

³⁴² HM8.

³⁴³ HM19.

³⁴⁴ HM11.

kamppailevista aloista Ylijoki käyttää kirjastotiedettä ja informaatiotutkimusta sekä julkishallintoa.³⁴⁵ Joensuun korkeakoulun kohdalla samanlainen akateemisen taipaleensa alkumetreillä ollut ala oli vuonna 1973 Joensuussa ja Jyväskylässä käynnistynyt ja myöhemmin Savonlinnan, Rauman ja Kajaanin opettajankoulutusyksiköihin laajentunut ULO-koulutus. Koulutus liittyi naisten 1960-luvulla merkittävästi lisääntyneeseen työssäkäyntiin ja vuonna 1973 voimaan tulleeseen lakiin lasten päivähoidosta, jotka lisäsivät tarvetta sekä päiväkodeille että varhaiskasvatuksen ammattilaisille.³⁴⁶

Lastentarhanopettajien ammatillinen tietoisuus kasvoi 1970-luvun kuluessa, mitä edisti 1974 syntynyt uusi virkaehtosopimus. Ammattikuvaa vahvistivat myös koulutuksen saama akateeminen status sekä koulutusta antaneiden toimipisteiden ja koulutettavien määrän lisääntyminen. Lastentarhanopettajaliiton ammatillisen edunvalvonnan yhtenä voittona voi pitää lastentarhanopettaja -nimikkeen säilymistä kaikki lastenhoitajat kattaneen varhaiskasvattajan sijaan. Liitto myös ajoi lastentarhanopettajakoulutuksen kytkemistä pysyvästi yliopistollisiin opettajankoulutuslaitoksiin ja tutkinnon pidentämistä kaksivuotisesta alempiasteisesta tutkinnosta muuhun opettajakoulutukseen verrattavaksi nelivuotiseksi tutkinnoksi. Vuonna 1979 koulutus pidennettiin kolmivuotiseksi. Väliaikaisista koulutusjärjestelyistä luovuttiin vuonna 1995, jolloin lastentarhanopettajakoulutus sai pysyvän aseman osana kasvatustieteellisten tiedekuntien tutkintovalikoimaa.³⁴⁷

Koulutusalan lastentarhanopettajakoulutus oli akateemisesti vakiintumaton, mutta myös sisällöltään arvolatautunut. Siksi lastentarhanopettajakoulutus nousee korkeakoulun politisoitumisesta käydyin keskustelun kannalta tutkimuksen ehkä keskeisimmäksi koulutusalaksi. Tieteenalaksi varhaiskasvatus alkoi muotoutua vasta 1970-luvun jälkipuolella professuurien perustamisen myötä, mutta senkin jälkeen se on joutunut etsimään paikkaansa kasvatustieteen sisällä. Joensuu oli selvästi ULO:n edelläkävijä, mihin vaikutti professori Annika Takalan kiinnostus varhaiskasvatusta kohtaan. Tutkimusta ULO-yksiköissä ei koulutusten lehtorivaltaisuuden vuoksi juuri tehty, vaikka Joensuu perustikin ensimmäisenä viran (lehtoraatin) ja vuodesta 1975 maan ensimmäisen varhaiskasvatuksen apulaisprofessuurin. Monitieteinen, paljolti psykologiaan nojannut varhaiskasvatustutkimus oli alkanut kehittyä joitakin vuosia aiemmin etenkin Jyväskylässä ja Turussa eri oppiaineissa, mutta lastentarhanopettajakoulutuksen ulkopuolella.³⁴⁸ Lastentarhanopettajien koulutuksen kokeiluluonteinen siirtäminen yliopistoihin merkitsi varhaiskasvatuksen tutkimuksen edistymistä, vaikka varhaiskasvatus ei esiintynyt kasvatustieteen itsenäisenä osa-alueena ennen 1990-lukua. Toisaalta varhaiskasvatusta ei myöskään imetty osaksi kasvatustieteitä, minkä taustalla kasvatustieteilijät Sari Husa ja Jarmo Kinos näkevät kasvatustieteen oman epävarmuuden akateemisen paikkansa vakiinnuttamisessa ja pelon siitä, että varhaiskasvatus heikentäisi kasvatustieteen asemaa.³⁴⁹

Haastatteluaineisto vahvistaa käsitystä lastentarhanopettajakoulutuksen ja kasvatustieteen vaikeasta suhteesta. Koulutus ei liian ammatillisena täyttänyt tieteellisyyden diskurssin vaatimusta täysimittaisesta akateemisesta tieteenalasta, mikä asetti sen muita tieteenaloja haavoittuvampaan asemaan. Koulutuksessa kärsittiin alemmuu-

³⁴⁵ Ylijoki 1998, 76.

³⁴⁶ Hänninen & Valli 1986, 220; Autio 1993, 195; Åsvik 1999, 47–52.

³⁴⁷ Åsvik 1999, 81–85, 99–107, 191.

³⁴⁸ Rinne & Jauhiainen 1988, 252–253; Husa & Kinos 2001, 23–30, 35; Kinos & Palonen 2012, 244.

³⁴⁹ Husa & Kinos 2001, 34–36.

dentunteesta suhteessa muihin tieteenaloihin, mutta siihen kohdistui myös konkreettista vähättelyä. Erästä haastateltavaa oli kasvatustieteen professori kehottanut lopettamaan "toukkien tutkimuksen".³⁵⁰ "Ehkä se oli semmonen se varhaiskasvatusta verrattuna johonkin koviin tieteisiin, matematiikkaan, fysiikkaan, kemiaan. Se ei ole edes kasvatustiedettä, vaan jotain vieläkin kummallisempaa."³⁵¹ Tutkimustoiminnan vahvistaminen oli varhaiskasvatuksen akateemisen statuksen nostamisen kannalta tärkeää ja opettajat kokivat paineita jatkotutkintojen suorittamiseen.³⁵² Eräessä haastattelussa pohdittiin, kuinka ULO-koulutuksen tuloa korkeakouluun pidettiin sen tuomien resurssien ja uusien osajien vuoksi aluksi hyvänä asiana, mutta myöhemmin tilanne syystä tai toisesta muuttui.³⁵³

3.3.2 Politisoituminen ja korkeakoulujen välinen kilpailu

Akateemisen opinahjon maineen saavuttaminen ja ylläpitäminen oli siis uudelle korkeakoululle tärkeää ja haastavaa.³⁵⁴ Se oli tärkeää sekä sen omasta että maakunnan näkökulmasta. Niinpä Joensuun korkeakoulun toimintaa peilattiin suhteessa muihin korkeakouluihin. Korkeakoulu koettiin uudistusmieliseksi edelläkävijäksi niin korkeakoululaisten keskuudessa kuin osin lehdistössä, mutta samalla korkeakoulun akateemisuutta haluttiin pönkittää. Odotusten diskurssissa korkeakoulua tulkittiin vanhan ja arvostetun Helsingin yliopiston tradition näkökulmasta. Pastori, korkeakoulun didaktikko Erkki Kaikkonen kirjoitti Karjalaisessa, kuinka ajatus korkeakoulusta Helsingin yliopiston kaltaisena opinahjona oli ollut kaikkien korkeakoulun eteen työskennelleiden yhteinen: "Korkeakoulun saamiseksi Joensuuhun tehtiin paljon työtä. Ilomme oli yhteinen, kun ponnistukset johtivat tulokseen. Katsottiin luottavaisesti tulevaisuuteen, ajatellen, että aikanaan olisi Joensuussakin Helsingin yliopiston kaltainen korkeimman sivistyksen opinahjo."³⁵⁵ Toisaalta kuvattiin asennetta, jossa pelättiin Helsingin yliopiston varpaille astumisen heikentävän korkeakoulun asemaa. Eräs muistelija mainitsee "Helsingin kasvatit", joilla "oli hyvin paljon semmosta asennetta, että me ollaan tämmönen pieni ja nuori maakuntayliopisto, niin ei meidän nyt pidä yrittää olla viisaampia kuin Helsingissä. Se oli monelle tärkeä."³⁵⁶ Hallinnollinen kytkös Helsingin yliopistoon olikin alkuvuosina vahva. Perustamisvaiheessa oli jopa vilautettu mahdollisuutta toiminnan aloittamisesta Helsingin filiaalina eli sivukorkeakouluna. Vaikka järjestely ei toteutunut, pohjautuivat tutkintovaatimukset käytännössä Helsingin yliopiston vaatimuksiin. Myös professorien virantäytöissä pääkaupungin yliopiston vaikutusvalta oli merkittävä.³⁵⁷

Helsingin yliopisto ja muut vanhemmat korkeakoulut olivat Joensuulle esikuvia, mutta myös kilpailijoita. Keskustelu taloudellisten resurssien jakautumisesta korkea-

³⁵⁰ HM22R; HN2.

³⁵¹ OM1R.

³⁵² HN2.

³⁵³ HM17.

³⁵⁴ Esim. Viikuna 2009, 142–143.

³⁵⁵ Karjalainen 2.3.1975: "Jokin meni vikaan!" (Erkki Kaikkonen, lehtori, fil. lis.).

³⁵⁶ HM18.

³⁵⁷ Nevala 2009, 76, 120, 136, 147–149.

koulujen välillä kiristyi 1970-luvun puolivälissä valtion taloudellisen tilanteen heikentyessä. Vuosikymmenen alku oli taloudellisen noususuhdanteen ja kehitysoptimismien aikaa, jolloin 1966 säädetyt korkeakoulujen vuosien 1967–1981 kehittämislain määrälliset tavoitteet opiskelija- ja opettajamäärien kasvusta pystyttiin täyttämään. Ensimmäiset merkit suhdanteiden heikkenemisestä ilmaantuivat vuoden 1973 puolivälin jälkeen, ja saman vuoden lopulla alkanut maailmanlaajuinen öljykriisi teki viimeistään tilanteen kaikille selväksi. Korkeakoulujen resurssikehitys alkoi hidastua, vaikka se 1970-luvun loppupuolelle asti pysyttelikin kehittämislaissa alun perin määrättyissä minimipuitteissa.³⁵⁸

Vaikka määrällisen kehittämisen painopiste pidettiin uusissa korkeakouluissa ja säästöyistä Joensuussa hyvin edustetuilla humanistisilla ja yhteiskuntatieteellisillä aloilla, heijastui ilmapiirin kiristymisen maakuntaan epävarmuutena tulevas- ta. Taustalla vaikutti myös vanhojen yliopistojen esittämä kritiikki aluepolitiikan ja korkeakoulupoliittisen suunnittelun yhdistämistä kohtaan. Kritiikin mukaan hajajoin- sijoituksessa yhteiskunnalliset ja poliittiset näkökohdat ohittivat tieteellisen tarkoi- tuksenmukaisuuden. Lisäksi uusia korkeakouluyksiköjä pidettiin liian pieninä.³⁵⁹ Huoli korkeakoulun tulevaisuudesta ja resurssien turvaamisesta nousi julkisuudes- sa näkyviksi puheenaiheiksi. Korkeakoulun kehitys ja sen vaikutukset maakuntaan kiteytyivät odotuksen diskurssissa, jossa politisoituminen nähtiin korkeakoulun ja maakunnan tulevaisuutta uhkaavana tekijänä.

Punaisen maineen pelättiin heikentävän Joensuun asemia resurssien jaossa, mutta samalla ajateltiin, että vanhat korkeakoulut tietoisesti ruokkivat Joensuun korkea- koulun punaista mainetta eli käyttivät politisoitumista pelinappulana korkeakoulujen välisessä kilpailussa. Karjalan Maan Tupajumin muotoilussa ”etelän korkeakoulut” ja ”kehitysalueiden opinahjot” asetetaan vastakkain: ”Ja sen vuoksi saattaisikin pää- tellä, että hälyn takana on niitäkin etelän korkeakouluja lähellä olevia voimia, jotka yleensä ovat halukkaita hivuuttamaan Joensuun Korkeakoulun kaltaiset kehitysaluei- den opinahjot hitaasti hengiltä.”³⁶⁰ Ajatus siitä, että heikkoa talustilannetta käytettiin aseena uusia korkeakouluja vastaan, oli löydettävissä myös Joensuun korkeakoulun sos. dem. opiskelija- ja opettajaryhmän Pohjois-Karjalassa julkaisemasta kannanotos- ta: ”Toisaalta on varmasti tekosyy, jos talousnäköymien nojalla pyritään jarruttamaan pienen korkeakoulun kehitystä, joka sijaitsee maan köyhimmillä, koulutustasoltaan puutteellisilla alueilla.”³⁶¹

3.3.3 Seminaarihenki takapajuisuuden diskurssin ilmentäjänä

Korkeakouluun liitetyn edelläkävijyyden vastapainona oli laitoksen alta lakkautetun Itä-Suomen seminaarin perintö, joka takapajuisuuden diskurssissa yhdistyi epäpo- liittisuuteen ja -yhteiskunnallisuuteen. Seminaarista periytyneet käytänteet ja henki- lökunta asettivat haasteita myös tieteellistymistavoitteille, mikä heijastui jännitteenä tieteellisyyden ja ammatillisuuden diskurssien välillä. Seminaarilaitos oli lakkautettu

³⁵⁸ Haavio 1985, 56–63, 77–79, 136.

³⁵⁹ Haavio 1985, 58, 121; Nevala 2009, 42–43.

³⁶⁰ Karjalan Maa 28.2.1975: ”Tasapuolisuus tarpeen” (Tupajumi).

³⁶¹ Pohjois-Karjala 27.2.1975: ”Kansaa palveleva korkeakoulu Pohjois-Karjalaan! Koulutuksen kehittämistä vastaan on hyökätty” (Joensuun korkeakoulun sos. dem. opiskelija- ja opettajaryhmä).

vuosina 1973–1974 toteutetussa opettajankoulutusuudistuksessa, jossa peruskoulun luokanopettajakoulutus siirrettiin yliopistojen alaisiin opettajankoulutuslaitoksiin³⁶². Samalla aineenopettajien pedagogisesta koulutuksesta vastanneet normaalilyseot muuttuivat yliopistojen alaisiksi harjoittelukouluiksi. Uudistus akatemisoi luokanopettajakoulutuksen ja teki kansakoulunopettajista kasvatustieteen kandidaatteja ja peruskoulun luokanopettajia. Aineenopettajakoulutus sen sijaan oli jo vanhastaan yliopistopohjaista, mutta normaalilyseoilla oli ollut pitkälle autonominen asema didaktisessa asiantuntijuudessa ja käytännön opettajantyöhön ohjaamisessa. Aineenopettajien koulutuksessa ja työtehtävissä ei tapahtunutkaan samanlaista perustavanlaatuaista muutosta kuin luokanopettajilla³⁶³.

Seminaarihenki näyttäytyi takapajuisuuden diskurssissa modernin ja kriittisen yliopiston vastakohtana. Kasvatustieteilijä Lauri Kemppinen vertaa seminaarihenkeä luokka- tai joukko-osastohenkeen, jossa perinne ja yhteisön jakama historiatietoisuus olivat vahvasti läsnä. Historioitsija Heli Valtonen puolestaan liittää seminaarin hengen Jyväskylän seminaarin kohdalla patriarkaalisuuteen ja suljettuun yhteisöllisyyteen. Opettajankoulutukseen perehtynyt kasvatustieteilijä Janne Sääntti taas tiivistää seminaarikoulutuksen olemuksen talonpoikaisuuteen, auktoriteettivetoisuuteen ja pedagogisen osaamisen korostamiseen. Kaikkiaan opettajakeskeinen opetustyyli, oikeisto-isänmaallinen maailmankuva ja epäpoliittisuuden korostaminen olivat niitä seminaarilaitoksen piirteitä, joihin myös joensuulaiskriitikissä tartuttiin.³⁶⁴ Seminaarihengen ja akateemisuuden ideaalin välinen kontrasti koettiin voimakkaana, ja käsitys elää edelleen myös haastattelutulkinnoissa: ”Ylipäättään älyllinen liikkuvuus, [...] et voi vaihtaa perspektiivistä toiseen, niin sehän on tieteellisen koulutuksen olennainen osa ja sehän on sellanen, joka ei oo kuulunut seminaarihenkeen.”³⁶⁵ Seminaariväki itse piti näkemyksiä seminaarien vanhanaikaisuudesta liioitteluna. Kouluneuvos ja kouluhallituksen kansanopetusosaston osastopäällikkö Urho Somerkivi kirjoitti Itä-Suomen seminaarin vuoden 1970 juhlaulkaisussa:

*Jokin tuossa 'hengessä' lienee joskus ollut sellaista, jota kaikkea idoktrointia pelkäävä nykyaika ei ole voinut ymmärtää, sallittakoon nyt, kun seminaareista aika jättää, todeta, että 'henki' on syntynyt siitä, että seminaari on kaikin voiminsa pyrkinyt kasvattamaan maallemme hyviä lasten kasvattajia.*³⁶⁶

Murrosvaihe kansakoulupohjaisesta seminaariopetuksesta yliopistolliseen tutkimuspohjaiseen opettajankoulutukseen on ollut sekä opettajankoulutuksen yleensä että yksittäisten opettajien ja opettajankouluttajien ammatti-identiteetin kannalta suuri. Muutos ei ole ollut ongelmaton, sillä etenkin luokanopettajakoulutus on näihin päiviin saakka joutunut etsimään paikkaansa ja akateemista uskottavuuttaan yliopis-

³⁶² Heinolan, Tornion ja Tammisaaren seminaarit lakkautettiin 1970-luvun alkuvuosina kokonaan, Hämeenlinna muuttui Tampereen, Rauma Turun ja Kajaani Oulun yliopiston sekä Savonlinna Joensuun korkeakoulun alaiseksi opettajankoulutuslaitokseksi. Itä-Suomen seminaari lakkautettiin ja sulautettiin perustettuun Joensuun korkeakouluun.

³⁶³ Sääntti 2007, 416.

³⁶⁴ Sääntti 2007, 415; Valtonen 2009, 21; Kemppinen 2013, 49.

³⁶⁵ HN5R.

³⁶⁶ Somerkivi 1970, 81.

tolaitoksen osana³⁶⁷. Sitä, miten yliopistoihin siirretyt opettajankouluttajat kokivat akatemisoitumisen paineen, ei juuri ole tutkittu. Lauri Kemppinen on tarkastellut paikallisesta näkökulmasta seminaariyhteisön sopeutumista uuteen yliopistoyhteisönsä. Hänen mukaansa Rauman seminaarin siirtyminen Turun yliopiston filiaaliksi vuonna 1973 toteutui ainakin ulkoisesti melko vaivatta, vaikka virkanimitykset ja päätösvallan siirtyminen Turkuun aiheuttivat epävarmuutta.³⁶⁸

Peruskoulua ja opettajankoulutus uudistusta ei seminaariväen keskuudessa sinälään vastustettu, mikä tulee esiin myös joensuulaisten haastatteluissa: ”Minä olin sen lakkauttamisen kannalla. Minä olin sitä mieltä, että tähän maahan tarvitaan peruskoulu. Olen peruskoulun kannattaja ollut oikeastaan koko opettajankoulutusurani ajan. Ja myöskin sen, että opettajankoulutus on tieteellistä oltava.”³⁶⁹ Sitä vastoin pinnalla oli huoli laitoksen kohtalosta uuden järjestelmän osana. Monissa tapauksissa, kuten Kajaanissa jo se, että laitos ylipäättään sai jatkaa toimintaansa, edellytti taistelua. Joensuussa päätöstä pidettiin viisaana ja ajankohtaa sopivana, sillä ylioppilaiden määrä oli kasvanut merkittävästi. Muutos Itä-Suomen seminaarista Joensuun korkeakouluksi sujuikin päällisin puolin kitkatta, eikä seminaarin lakkauttamista ja korkeakoulun perustamista arvosteltu aineistossani suoraan seminaarin entistä rehtoria Vilho Körniä lukuun ottamatta. Epäluuloa lievensi se, että luokanopettajakoulutuksen akatemisoiminen merkitsi entisille kansakoulunopettajille paitsi palkan myös ammatillisen arvon nousua. Lisäksi niin Joensuussa kuin muissa opettajankoulutuslaitoksissa seminaarien henkilökunta säilytti työpaikkansa korkeakoulun tai yliopiston alaisuudessa.³⁷⁰

Itä-Suomen seminaarin vuonna 1968 eläkkeelle jäänyt rehtori Vilho Körni oli seminaarikoulutuksen näkyvin puolustaja Joensuussa. Hänen kirjoituksensa Karjalaisessa lokakuussa 1970 noudattelivat monia opettajaseminaareihin liitettyjä luonnehdintoja ja toivat esiin avointa pettymystä seminaarijärjestelmän lakkauttamista ja opettajankoulutusjärjestelmän uudistamista kohtaan. Körnin mukaan oltiin romuttamassa järjestelmää, joka ”välillisesti oli raivannut tietä Suomen itsenäisyydelle”. Koulu- ja korkeakouludemokratian sekä vaatimukset yhteiskunnallisen tietouden lisäämisestä ja kriittisyyteen opettamisesta hän liitti ”puolueagitaattorien räikeimpiin kiihotuspuheisiin”. Körni katsoi, että opettajankoulutuksen uudistaminen oli osa koululaitoksen ja samalla koko Suomen kansan ideologista valloitusyritystä, jota vastaan opettajien oli noustava yhteisrintamaan.³⁷¹

Korkeakoulun kasvatustieteiden lehtori Kari Tuunainen vastasi Körnin kirjoitukseen kyseenalaistaen tämän sanavalintoja, puolustaen tarvetta yhteiskunnallisen tiedon lisäämiseen ja peräänkuuluttaen avointa keskustelua koulu-uudistuksen tavoitteista.³⁷² Keskustelu jatkui Körnin vastauksella, jossa hän painotti jälleen opettajankoulutuksen isänmaallisuuden merkitystä ja uudistuksen edustamia ”vieraita utopioita”. Körni opasti Tuunaista työohjelman laatimisessa ja kehotti nojaamaan ohjelmaan ”Suomalainen, seiso tässä omalla pohjallasi äläkä luota vieraan apuun”.³⁷³

³⁶⁷ Rantala, Salminen, Sääntti, Kemppinen, Nikkola, Rautiainen & Virta 2013, 61–81.

³⁶⁸ Kemppinen 2013, 38–39.

³⁶⁹ HM16.

³⁷⁰ Isosaari 1981, 14–15; Rinne & Jauhiainen 1988, 226–227; Heikkinen 1995, 87–89; Heikkinen 2000, 206–210; Makkonen 2004, 29; Nevala 2009, 114–115; HM16; HM6.

³⁷¹ Karjalainen 21.10.1970: ”Että ei totuus unohtuisi” (Vilho Körni).

³⁷² Karjalainen 22.10.1970: ”Että ei unohtettaisi totuutta II” (Kari Tuunainen).

³⁷³ Karjalainen 28.10.1970: ”Että totuus ei unohtuisi III” (Vilho Körni).

Seminaarilaitoksenkin mittakaavassa vanhakantainen Körni korosti seminaarikoulutuksen tuottamia perustietoja ammatillisen diskurssin kontekstissa ja toi esiin seminaarilaitoksen merkityksen isänmaallisten ja suomalaisten arvojen edistäjänä.

Oppikouluissa peruskouluvastaisuutta oli seminaareja enemmän, vaikka suurimmat kiistat oli käyty jo 1960-luvulla.³⁷⁴ Yleinen vastustus koulu-uudistusta kohtaan kuitenkin jakoi harjoittelukoulun henkilökuntaa³⁷⁵. Oppikoulukulttuuri, jonka jäänteitä harjoittelukoulun yläaste ja lukio kantoivat mukanaan, oli ollut hierarkkinen ja opettajan auktoriteettia korostava. Perinteisesti oppikoulunopettajat olivat osallistuneet aktiivisesti kansalaistoimintaan ja pitäneet tiukasti kiinni ammattikuntansa identiteetistä ja oikeuksista.³⁷⁶ Tämä tuli esiin Akavan ja OK:n Joensuun ja Jyväskylän harjoittelukouluissa syksyllä 1973 järjestämän lakon yhteydessä, jossa entisen normaalilyseon lehtorit vastustivat organisaatiomuutoksen mukanaan tuomia palkanalennuksia³⁷⁷. Seminaarilaisille yhteiskunnallinen vaikuttaminen ei ollut yhtä tyypillistä:

*Totta kai siinä oli erilaisia näkemyksiä, jopa ristiriitoja, mutta se seminaarin väki oli sellaista vanhan aikaista väkeä, joka ei myöskään kauheesti rettelöinyt tai oikeestaan ollenkaan rettelöinyt. Kyllähän sitten saattoi jotain vähän mutista, mutta ei siis mihinkään aktiivisiin puhumattakaan aggressiivisiin toimiin tullut.*³⁷⁸

Opettajaseminaarit poikkesivat yliopistoista monin tavoin sekä työ- että opiskelupaikana. Seminaarien opetus korosti siveellisyyttä, uskonnollisuutta ja isänmaallisuutta. Ne olivat hierarkkisia ja patriarkkaalisia yhteisöjä, jossa opiskelijoiden toimia valvottiin tarkasti. Poliittinen toiminta oli kiellettyä, mutta aatteellisessa mielessä opettajat edustivat yleensä oikeistoa ja pääasiassa maaseudulta kotoisin olleet opiskelijat keskustaa.³⁷⁹ Itä-Suomen seminaari oli sisäoppilaitos, mikä korosti edelleen laitoksen kasvatuksellista luonnetta. Kemppisen haastattelemille Rauman opettajankoulutuslaitoksen opiskelijoille seminaarimenneisyys ei kuitenkaan näkynyt kuin korkeintaan yksittäisinä käytänteinä³⁸⁰. Myöskään joensuulaiset opiskelijat eivät haastatteluissa alleviivanneet seminaarihengen vaikutusta tai ahdistavuutta korkeakoulussa. Seminaarihengeä kuvaillaan lähinnä opetustyyliin ja opetusmetodien jäykkyytenä ja vanhakantaisuutena, mutta takapajuisuuden diskurssiin viittaavia kielteisiä merkityksiä haastattelut tuovat lehtiaineistoon verrattuna esiin vain vähän.

Seminaarin vaikutus henkilöityy haastatteluissa historian ja uskonnon didaktikoon, kokoomusaktiiviin pastoriin Erkki Kaikkoseen. Yleisesti ottaen jokapäiväinen kanssakäyminen ja yhteistyö entisten seminaarin ja normaalilyseon opettajien kanssa sujui muistitiedon mukaan kuitenkin hyvin: ”Kyllähän Kaikkonen oli niitä seminaarin henkisiä. Mutta en mä, kyllä mä tykkäsin hänenkin tyylistään, että ei siinä sinällään mittään, mutta kyllä mä koen, että se oli kuitenkin ihan semmosta tasavertasta kes-

³⁷⁴ Ahonen 2003, 128–130, 137–140; Okkonen 2013a, 73–74.

³⁷⁵ HM16.

³⁷⁶ Kiuasmaa 1982, 429–437; 488–489.

³⁷⁷ Karjalan Maa 5.9.1973: ”Opettajalakko päättyy: Työt lakkokouluissa alkavat maanantaina”; 11.9.1973: ”Norssin ovet kiinni – Lakko uhkaa ylioppilaskirjoituksia”.

³⁷⁸ HM3.

³⁷⁹ Makkonen 2004, 116; Valtonen 2009, 86–100.

³⁸⁰ Kemppinen 2013, 50.

kustelukumppanuutta pääosin. En mie kokenut, että jotenkin ois seminaarihenkistä, autoritääristä, opetusta ollut, vaan kultaako tämä aika näitä muistoja.”³⁸¹ Huomionarvoista on, että aikalaiskirjoittelussa seminaarihengen arvostelu välittyy muistelupuhetta voimakkaammin ja yhdistyy yleisempään opiskelijoiden liian vähäistä politisoitumista ja yhteiskunnallista osallistumista koskevaan itsekritiikkiin. Opiskelija-aktiiveille seminaarikulttuuri edusti sitä takapajuista, isänmaallis-oikeistolaista ilmapiiriä, jota vastaan heidän oli ajan hengessä helppo ja myös odotettua hyökätä. Ylioppilaskunnan sihteeri ja myöhemmin Joensuun ylioppilaslehden toimitussihteerinä vaikuttanut historian opiskelija Pertti Elsinen politisoi kirjoittelullaan seminaarin ja korkeakoulun välistä vastakkainasettelua. Hänen mukaansa seminaari oli ”oikeiston tärkeimpiä tukipesäkkeitä”, mikä näkyi myös korkeakoulussa ja sen oppilaskunnassa. Kirjoituksessa korkeakoulua luonnehditaan takapajuisuuden diskurssissa. Korkeakoulun ilmapiiri oli konservatiivinen ja sen yhteiskunnallisuus oli tukahdutettu:

*Ei ole pienintäkään syytä epäillä, ettei Joensuun korkeakoulun opiskelija-aines olisi huomattavasti konservatiivisempaa kuin muissa samantasoisissa oppilaitoksissa. Selvänä esimerkkinä tästä on muun muassa se, ettei Joensuussa toisin kuin muualla ole ollenkaan poliittisia opiskelijajärjestöjä. Varma esimerkki oikeiston harjoittamasta – onnistuneesti harjoittamasta – työstä: pidetään yhteiskunnallinen kiinnostus mahdollisimman lähellä nollarajaa, varotaan käsittelemästä aiheita, jotka aiheuttaisivat oikeutettua arvoistelua ja siten kiinnostumista, mikä useimmiten vie vasemmistolaisuuteen.*³⁸²

Seminaarihengen kritiikissä välittyivät myös opiskelijoiden odotukset ”oikeaa” opiskelijatoimintaa kohtaan. Joensuun ylioppilaslehti alkoi ilmestyä vasta alkuvuodesta 1971, joten ylioppilaspoliittinen keskustelu sai maakuntalehtien sivuilla syksyllä 1970 enemmän näkyvyyttä ja laajimman lukijakunnan kuin koskaan myöhemmin. Pääasiassa nimimerkkien alla tapahtunut kirjoittelu oli ylioppilaslehdille tyypillisesti kärjistettyä ja leikittelevää, mutta kirjoittajia ei lukumääräisesti ollut kovin monta. Karjalaisessa aloitti syyskuussa 1970 Joensuun korkeakoulu JKY-palsta, jossa julkaistiin opiskelijoiden vapaiden kannanottojen ohella ylioppilaskunnan ajankohdais- ja ilmoitusasioita. Pertti Elsinen kritisoi Karjalaisen valintaa ylioppilaskunnan tiedotuskanavaksi ja pyrki ”mahdollisuuksiensa mukaan” vaikuttamaan siihen, että Pohjois-Karjalassa julkaistaisiin säännöllisesti opiskelija-asioita käsittelevä palsta.³⁸³ Radikaalimpia ja poliittisempia sävyjä ylioppilaskunnan kirjoitteluun peräänkuuluttanut Elsinen uskoi Karjalaisen rajoittavan opiskelijoiden ilmaisunvapautta. Tunnetusti ylioppilaslehdet edustivat päivälehtiä radikaalimpaa linjaa, antoivat mahdollisuuden kokeilla ja rikkoa rajoja sekä pyrkivät herättämään huomiota ja ärsyttämään. Tällaiseen toimituskulttuuriin myös Joensuun ylioppilasaktiivit näyttivät halunneen sitoutua.³⁸⁴

Jos henkilökunnan haastatteluissa korostuivat kokemukset korkeakoulusta tuoreena, mahdollisuuksia täynnä olevana edelläkävijäkorkeakouluna, sanomalehtien ensimmäiset opiskelijakannanotot aivan 1970-luvun alussa kertoivat tympääntymisestä opiskelijoiden passiivisuuteen ja seminaariperinteen vaikutukseen. Takapajui-

³⁸¹ OM6.

³⁸² Pohjois-Karjala 24.9.1970: ”Korkeakoulu kuin laajennettu seminaari – väriltäänkin” (Pertti Elsinen).

³⁸³ Pohjois-Karjala 24.9.1970: ”Korkeakoulu kuin laajennettu seminaari – väriltäänkin” (Pertti Elsinen).

³⁸⁴ Lamberg 2004, 285–291; Kortti 2013, 269, 277–278.

suuden ja odotusten diskurssien mielikuvat opiskelijuudesta konkretisoituvat vanhempien yliopistokaupunkien jo aiemmin käynnistynyttä radikalisoitumiskehitystä vasten. Joensuulaisten opiskelijajärjestöjen oli otettava paikkansa opiskelijaliikkeessä ja kirittävä etumatka muihin yliopistokaupunkeihin. Tampereella opiskelijaliikkeen nousu osui vuosiin 1967–1968, jolloin korkeakoulujen hallinnonuudistuskysymys aktualisoitui ja ylioppilaskunta ryhtyi määrätietoisesti ajamaan jäsentensä asiaa. Jyväskylässä opiskelijoiden radikalisoituminen taas näkyi kulttuuritoiminnan kautta jo varhain 1960-luvulla, ja esimerkiksi mielenosoituksilla oli kaupungissa pitkät perinteet. Oulussa ratkaiseva vuosi politisoitumisen kannalta oli 1969, vaikka taistolaisuus ei matemaattis-luonnontieteellisesti painottuneessa yliopistokaupungissa saanutkaan Jyväskylän tai Tampereen kaltaista vastakaikua. Helsingissä vuosi 1968 vanhan ylioppilastalon valtauksineen mielletään opiskelijaradikalismien nousun symboliksi. Helsingin yliopiston ylioppilaskuntaa tutkineen Laura Kolben mukaan vanha ja uusi, perinteiset tiedekuntajärjestöt ja poliittiset järjestöt, elivät Helsingissä kuitenkin rinnakkain pitempään kuin nuoremmissa yliopistoissa. Kolbe näkee, että opiskelijaliike ilmaantui helsinkiläisten retoriikkaan vasta 1970.³⁸⁵

Syksyllä 1970 sanomalehtikirjoituksia kynäilleet opiskelijat odottivat siis kiihkeästi puoluepolitiikan tuloa opiskelijaelämään. Kirjoituksissa opiskelijoita jaoteltiin ”politisoituneisiin” ja ”ei-politisoituneisiin”, joista ensin mainittuja luonnehdittiin ”opiskelijaradikaaleiksi” ja jälkimmäisiä ”hiljaisiksi ja passiivisiksi”. Kirjoittajia ärsytti etenkin se, että valtaosaa korkeakoulun opiskelijoista kiinnosti yhteisten asioiden ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen sijaan lähinnä opiskelu ja valmistuminen. Ylioppilaskunnan vuoden 1970–1971 toimintakertomus antaa kuvaa siitä, millaisia realiteetteja vasten politisoitumista peräänkuulutettiin. Sen mukaan hallintokollegion asettamissa toimikunnissa ja työryhmissä toimivat yhdet ja samat henkilöt. Myös ylintä päätäntävaltaa käyttävään yleiseen kokoukseen oli ollut vaikeuksia saada päätösvaltaisuuden rajan ylittävä määrä opiskelijoita, eli 20 osallistujaa.³⁸⁶ Muistelija kuvaa opiskelijatoiminnan alkua vaivalloiseksi: ”Eihän kun meitä oli sun tietojen mukkaan vajaa kolmesatta sillon syksyllä, 70 niistäkin oli näitä erikoistuvia kansakoulunopettajia, niin eihän niillä ollut juuri minkäänlaista mielenkiintoa opiskelijapolitiikkaan, että muutama yksittäinen aktiivi oli ja siinäpä kaikki.”³⁸⁷

Korkeakoulun alkuvuosina opiskelijoiden julkisessa kirjoittelussa käytiin rajanve-toa avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden diskurssien välillä. Avoimen poliittisuuden diskurssi ei ollut kaikkien opiskelijoiden kohdalla 1970-luvun alussa itses-tään selvää. Opettajaopiskelija ja ylioppilaskunta-aktiivi Mauno Siintomaa hyväksyi politiikan tulon korkeakouluihin sillä varauksella, ”ettei mikään politiikkaideologia syrjäytä ammattitaitoa”. Hän myös toivoi, ettei politisoituminen tuo ylioppilaskun-taan mukanaan ikävää sivumakua. “[...] pelkkää aatteen julistamista ja oman voiton pyyntiä, vaan hallituskin voisi edelleen työskennellä sovittelivalla mielellä tuottaak-seen parhaan mahdollisen yhteisen edun, joka on opiskelijan, ei aatteen.”³⁸⁸ Viikkoa myöhemmin Mauno Siintomaa painotti opintojen edistämisen tärkeyttä opiskelija-

³⁸⁵ Kolbe 1996, 399; Salo 1998, 291–293; Kaarninen 2000, 101–105; Vilkkuna & Havila 2003, 122–137; Lamberg 2004, 277, 316–317.

³⁸⁶ Joensuun korkeakoulun ylioppilaskunnan toimintakertomus 1970/1971, Hallituksen pöytäkirjat, JKY:n arkisto.

³⁸⁷ OM10.

³⁸⁸ Karjalainen 5.10.1970: ”Puheet – teot” (Mauno Siintomaa).

politiikan rinnalla. ”Varottakoon vain, ettei politisoituminen tee tänne Joensuuhun ikuisia opiskelijoita, vaan opinnot edistyisivätkin. Yhtä suuri rikos kuin lähimmäisen heitteillejättö on itsensä heitteillejättö.”³⁸⁹

Vaikka puoluepolitiikka ja poliitikot olivat nuoren yliopistoväen keskuudessa saaneet jo 1950-luvulla lähes legitimoitua hyväksynnän ja esimerkiksi Helsingissä ilmestyneen Ylioppilaslehden naurun kohteena oli ollut pikemminkin epäpoliittisuus kuin poliittisuuden ilmentymät, oli 1960- ja 1970-luvun vaihteen keskustelussa tilaa myös huumorille ja politisoitumisen parodioinnille. Tätä oli harjoittanut runoissaan Pentti Saarikoski, mutta sitä ilmeni myös Karjalaisen sivuilla.³⁹⁰ Etenkin ylioppilaskunnan syyskokouksessa 28.10.1970 pidetty, jopa farssimaisia piirteitä saanut hallitusvaali kirvoitti kielenkantoja. Kokouksessa muutettiin ehdokaslistoja ja pidettiin neuvottelutaukoja niin, että vaali venyi tuntikausien mittaiseksi.

*Äänestäjät, nuo käytävillä tyynesti ja moitteettomasti vaeltavat opiskelijat, eivät osoittaneet kovinkaan suurta kiinnostusta, tuskin edes tiesivät ylioppilaskunnan vaaleista. Tämä ei kuitenkaan haitannut kulissien takana tapahtunutta poliittista juonittelua. Vähäpätöisen, huomaamattoman olemukseni turvin soluttauduin poliittikkojemme istuntoihin ja seurailin heidän liukkaita, joskin käsittämättömiä liikkeitään politiikan limassa.*³⁹¹

Irvailua nimimerkki Veehooteelta saivat myös paikalleen jämähtäneet opiskelijapolitiikot, jotka ”[...] istuvat kaljakuppilan kantapöydässä, hämmentävät hauraskyntisellä etusormellaan sahtiinsa vaahtoa, onkivat välillä partakarvoja tuopista. Lausuvat harvakseltaan kirpeitä kuvauksia oppilaitoksensa hallinnosta, muista korkeakoulupoliittisista kysymyksistä, eivät kuitenkaan sanallakaan tenteistä.”³⁹²

Opiskelijoiden kirjoittelulla oli provosoiva ja keskustelua herättävä pyrkimys, mutta samalla kirjoittajat loivat mielikuvaa korkeakouluopiskelijoista ja opiskelijajuuden luonteesta. Opiskelijat etsivät identiteettiään lehtien sivuilla. Kuva joensuulaisista korkeakouluopiskelijoista muodostui paikallisesti lähes tyhjältä pöydältä, taustalla pääasiassa seminaariperinne ja kokemukset ja mielikuvat perinteikkäästä Helsingin yliopistosta. Suurimmalla osalla Joensuun ja Pohjois-Karjalan asukkaista ei ollut kosketuspintaa yliopistoihin. Poliittisesti aktiivisimmat opiskelijat pyrkivät etsimään kiinnekohtia valtakunnalliseen opiskelijaradikalismiin, mikä peilautui odotusten diskurssissa. Seminaariperinteen kritiikki puolestaan heijastui takapajuisuuden diskurssissa, jossa korkeakoulun katsottiin seuraavan yhteiskunnan kehitystä jälkijunassa.

Se, että sanomalehti Karjalainen toimi ensimmäisten opiskelijamielipiteiden näyttämönä, asetti ne aivan eri mittakaavaan, kuin vastaavat muiden kaupunkien ylioppilaslehdissä julkaistut kirjoitukset. Kokoomuslaisessa Karjalaisessa kirjoitukset rikkoivat akateemiselle kielenkäytölle miellettyjä normeja ja toisaalta yleisen sopivuuden rajoja. Samalla ne kuitenkin edistivät opiskelijapolitiikan yhteiskuntakelpoisuutta. Luovuttamalla palstatilaa ylioppilaskunnalle Karjalainen hyväksyi opiskelijapolitiikan ja sen ilmaisutavat normaalksi osaksi opiskelijoiden toimintaa.

³⁸⁹ Karjalainen 12.10.1970: ”Summa summarum (pelkästä puheestakin)” (Mauno Siintomaa).

³⁹⁰ Palonen 2007, 169–170; Suominen 1997, 212.

³⁹¹ Karjalainen 9.11.1970: ”Tummaa vaaleista” (nimimerkki Veehootee, sal. tiet. yo.; res. vänr).

³⁹² Karjalainen 26.10.1970: ”Korkeakoulupoliittikka” (Veehootee).

3.3.4 Teorian ja käytännön kipupiste

Tieteellisyyden ja ammatillisuuden diskursiivinen jännite tuli selkeimmin ilmi teorian ja käytännön välisessä suhteessa, jossa ensin mainittua edusti akateeminen kasvatustiede ja jälkimmäistä seminaari- ja normaalilyseopohjainen opettajien ammattikäytännön ja luokkatyöskentelyyn tukeutunut opettajankoulutus. Joensuun korkeakoulun kohdalla jännite muodostui erityisen polttavaksi, ei yksin opettajankoulutuksen keskeisyyden vuoksi, vaan siksi, että entisen Itä-Suomen seminaarin pohjalta syntynyt opettajankoulutuslaitos nivoutui fyysisesti tiiviiksi osaksi emoyliopistoaan. Muualla toimintaansa jatkaneet seminaarit toimivat pääsääntöisesti filiaaleina toisella paikkakunnalla, jolloin opettajankoulutuslaitoksen ja emoyliopiston keskinäiset ristiriidat liittyivät paikkakuntien väliseen vastakkainasetteluun. Joensuussa entisten seminaarin ja normaalilyseon opettajien sekä korkeakoulun tutkija- ja opettajakunnan vuorovaikutuksen oli mahdollista muotoutua tiiviiksi ja arkipäiväiseksi.³⁹³

Muutos seminaarista opettajankoulutuslaitokseksi oli Joensuussa nopea ja konkreettinen. Tieteellistymisen haasteeseen odotettiin välittömästi vastausta. Tilanne oli toisenlainen kuin Jyväskylässä, jossa seminaarin muuttuminen 1930-luvulla kasvatustieteeksi korkeakouluksi tarjosi opettajankoulutus uudistukselle hitaan kypsymsajan. Lisäksi sillä oli tutkimuksellisia perinteitä ja opettajissa oli runsaasti väitelleitä, kun taas Joensuussa ainoa tohtorin tutkinnon suorittanut seminaarin aikainen opettaja oli uskonnon ja historian lehtori, sittemmin piispa, Paavo Kortekangas lukuvuonna 1959–1960.³⁹⁴ Opettajankoulutuksen asema osana tiedeyliopistoksi tähtäävää korkeakoulua oli ristiriitainen. Opettajien koulutustarve oli yksi merkittävistä tekijöistä aluepoliittisten intressien pohjalta syntyneiden korkeakoulujen perustamisessa³⁹⁵, mutta samalla paikallisen opettajankoulutuksen ja sitä kautta kasvatustieteiden oli kyettävä irtaantumaan puhtaasti ammatillisista juuristaan ja kohottamaan tieteellistä uskottavuuttaan. Kasvatustiede ei 1970-luvulla ollut vakiinnuttanut asemaansa vanhempien tieteenalojen keskuudessa.

Osassa muisteluista harjoittelukoulun ja korkeakoulun suhdetta tulkitaan vallan menettämisen näkökulmasta³⁹⁶. Päätösvalta seminaarissa ja normaalilyseossa oli ollut vahvasti kouluilla itsellään ja niiden rehtoreilla, joten hallintokollegion ja osastoneuvoston tullessa päättäviksi elimiksi myös harjoittelukouluun liittyvissä asioissa, synnyttivät etenkin virantäytöt kitkaa korkeakoulun ja harjoittelukoulun välillä. Sanomalehdissä palstatilaa sai muun muassa syksyn 1974 tapaus, jossa hallintokollegio käytti päätösvoimaa harjoittelukoulun yläasteen ja lukion apulaisrehtorin valinnassa vastoin opettajakunnan kantaa. Apulaisrehtorin valinnasta päättävän elimen oli entisen käytännön ja uuden harjoittelukouluasetuksen mukaan otettava huomioon sekä opettajakunnassa suoritettujen vaalin tulos että vanhempainneuvoston mielipide. Hallintokollegion yläasteen ja lukion apulaisrehtoriksi valitsemalla vasemmistolaisena pidetyllä ja Demokraattisissa koulutyöntekijöissä toimineella Liisa Hyvösellä oli vanhempainneuvoston tuki, mutta opettajakunnan enemmistö kannatti toista ehdokasta. Harjoittelukoulun opettajakunta ja paikallinen opettajajärjestö kritisoivat

³⁹³ Isosaari 1982, 14–15, 29; Nurmi 1996, 179; Kempainen 2013, 41.

³⁹⁴ Itä-Suomen seminaari 1945–1970 1970, matrikkeliassa; Valtonen & Rautiainen 2013, 24; JYMHM13.

³⁹⁵ Esim. Rovaniemen kohdalla Salo 2009, 79.

³⁹⁶ HN8.

valintaa julkisesti säädösten vastaiseksi.³⁹⁷ Paitsi hallinnollisen vallan menettämisellä, harjoittelukoulun opettajien epäluuloa korkeakoulua kohtaan selitettiin muistelussa kasvatuksellisen auktoriteettiaseman heikkenemisellä: "Voi sanoa sen vanhan ajan hengen mukaisesti olivat jumalia opiskelijoille, eikö vaan? Yhtäkkiä tilanne ei olekaan se. Tuli uudet komentajat kokonaan tavallaan ja he joutu jatkamaan sen nippelihomman hoitamista ja olihan siinä toki myöskin varmaan näitä ideologisia ristiriitoja."³⁹⁸

Haastattelut kuvaavat sitä, kuinka korkeakoulun lehtoreiksi ja didaktikoiksi siirtyneet seminaarin ja normaalilyseon entiset opettajat kokivat asemansa korkeakoulun sisällä. Yleisesti arvioitiin myös sitä, kuinka opettajankoulutuksen sekä tieteellisen tutkimuksen ja muun korkeakouluopetuksen välillä vallitsi hierarkia, jossa nimenomaan opettajankoulutus oli alisteisessa asemassa: "jossain vaiheessa ehkä tiedekunnissa oli semmonenkin ajatus, että opettajankoulutus ei ole jotenkin niitten arvolle ja imagolle sopiva, että se on jotenkin liian käytännönläheistä puuhaa, et ne halua keskittyä kokonaan näihin tieteitten tekoon."³⁹⁹ Lainaus ei heijasta vain opettajankoulutuksen ja kasvatustieteen välistä suhdetta, vaan ulottuu laajemminkin yliopistotyön sisäisiin hierarkioihin, joilla tutkimusten mukaan on pätevyyttä tänäkin päivänä. Tutkimustyön on katsottu olevan opettamista arvostetumpaa tai ainakin akateemisen menestyksen mittarina merkityksellisempää.⁴⁰⁰

Yksilötasolla hierarkkisuus koettiin opettajankouluttajien vähättelynä, halveksintana ja aliarvioimisena sekä tietämättömytenä harjoittelukoulun lehtoreiden ja didaktikkojen koulutus pohjasta. "Että näin tietämättömiä ollaan tänne tullessa, että mitä täällä tehdään, järkyttävä kokemus. Se oli siis melkein semmonen juttu, kun siirtomaahallinto perustettiin ja me ollaan niitä mustaihosia neekereitä, joita sitten käsiteltiin."⁴⁰¹ "Minä esimerkiksi kymmenen viimeistä vuottani kävin ulkomailla ja kävin kotimaassa joka paikassa, mutta me haettiin muita näkökantoja kuin sen, mitä yliopisto pelkästään selitti. Et semmosia, jotka vielä oli ehkä käytännönläheisempiä."⁴⁰² Kohtaamisen vaikeus ja yhteisen kielen puute koettiin molempien osapuolien taholla. Eräs haastateltava kuvasi, kuinka uuden ja vanhan opettajakunnan istuessa samaan pöytään keskustelemaan tuli tunne, että tähtitieteilijät ja sairaanhoitajat olisivat satuneet vahingossa yhteen. "Meinas tulla riitoja ihan olemattomista asioista just tän ymmärryksen puutteen takia."⁴⁰³

Osa seminaariväestä tulkitsi vähättelyn suoraan avoimen poliittisuuden diskursissa: "Oli juuri se poliittinen peli tässä mukana, että kun politiikka tuli tähän hommaan mukaan, niin poliittiseksi vastustajiksi kun meidät koettiin, niin me ei oltu

³⁹⁷ Karjalan Maa 7.8.1974: "Joensuun korkeakoulun outoa henkilöstöpolitiikkaa" (Opettajien keskusjärjestö OK:n Pohjois-Karjalan piiri); Karjalan Maa 8.8.1874: "Korkeakoulun apulaisrehtorien vaalista" (Heikki Kirkinen); Karjalan Maa 11.8.1974: "Vielä korkeakoulun henkilöstöpolitiikasta" (OK:n Pohjois-Karjalan piiri); Karjalan Maa 8.10.1974: "Joensuun harjoittelukoulun rehtorikysymys" (Joensuun harjoittelukoulun vanhempainneuvoston enemmistö); Karjalainen 14.8.1974: "Miksi rehtori Kirkinen kiertelee totuutta?" (Olli Kupiainen, OK:n Pohjois-Karjalan piirin puheenjohtaja); Karjalainen 15.8.1974: "Kupiaiselle" (Joensuun korkeakoulun hallintovirasto).

³⁹⁸ HM13.

³⁹⁹ JYMHM13.

⁴⁰⁰ Ylijoki 1998, 50–51; Becher & Trowler 2001, 76–77; Keskinen, Lepistö & Keskinen 2005, 71.

⁴⁰¹ HM16.

⁴⁰² HN6.

⁴⁰³ HM22R.

mittään.”⁴⁰⁴ Poliitiikka oli kuitenkin pintaa, jonka nimiin ulotettiin korkeakoulun ja opettajankoulutuksen sisällä olevia monimutkaisempia vastakkainasetteluita ja yhteisen kielen puutetta. Oleellista onkin, että teorian ja käytännön välinen jännite oli vahvistunut peruskoulukeskustelun yhteydessä 1960-luvulla. Jännite ilmeni kasvatustieteellisen puhutavan erilaisuutena toisaalta tieteenalan ja tutkimuksen piirissä toisaalta opettajankoulutuksessa ja kenttäopettajien keskuudessa. Vastakkainasettelu on ollut nähtävillä sekä opetuksen sisällöissä että opettajankoulutukselle yleisemmällä tasolla asetetuissa vaatimuksissa. Kenttäopettajien kouluttamisen ja tutkimuksen teon yhdistäminen on osoittautunut opettajankoulutukselle isoksi ja haastavaksi tehtäväksi. Kriittikki on toisinaan ristiriitaista ja sitä on noussut sekä opettajankoulutuksen sisä- että ulkopuolelta. Kuten aineistoni haastattelut osoittavat, ristiriita on johtanut jopa kenttäopettajan tietotaidon aliarvioimiseen ja väheksyntään. Seminaariaikaan verrattuna opetussisällöt ovat kuitenkin teoretisoituneet ja tutkimuspainotteisuus on lisääntynyt, vaikka muutos on ollut hidasta.⁴⁰⁵ Mikko Puustinen on tehnyt joensuulaista aineenopettajakoulutusta koskevan havainnon, jonka mukaan sen tieteellistyminen tapahtui selvästi Helsinkiä myöhemmin.⁴⁰⁶

Teorian ja käytännön välinen jännite näkyi kriittisyytenä opettajankoulutuksen sisältöjä kohtaan. Yhden haastateltavan mukaan teorian määrä oli liian korkea ja opintojen rakenne vääränlainen. Teoretisointi ja tieteenfilosofia olivat turhia ja soveltaminen keskeistä: ”Seminaarissa oli hyvä opetussuunnitelma, mutta oppilasaines heikkoa. Täällä oli huono opetussuunnitelma, mutta erinomaiset oppilaat”⁴⁰⁷. Yhteiskuntatieteiden osuutta pidettiin opettajaopiskelijoille liian vaikeana ja nähtiin, että nuoret opiskelijat eivät kyenneet omaksumaankin opintojensa alkuvaiheessa opetettua didaktiikan teoriaa, vaan opetuksen olisi pitänyt lähteä käytännöstä. Tähän viittaa myös seminaarin viimeinen rehtori Erkki Kaikkonen Itä-Suomen seminaarin juhlauskaisussa: ”[...] kasvatuksen ja opetuksen maailma on sellainen, että ihminen pääsee sen sisään vasta omien kokemustensa kautta. Kun on vuosia tehnyt opetustyötä ja yrittänyt kasvattaa myös omia lapsiaan, alkaa lukea esim. kasvatuksen historiaa toisella tavalla kuin kaksikymmenvuotiaana.”⁴⁰⁸ Toinen esimerkki teorian ja käytännön suhteeseen liittyneistä erimielisyyksistä oli harjoittelukoulun opettajavalinnat, joissa koulu painotti hakijan koulukokemuksia, kun korkeakoulu taas korosti akateemisten opintojen merkitystä. Vastoin harjoittelukoulun opettajakunnan näkemystä tehdyt valinnat lisäsivät osaltaan epäluuloja korkeakoulun hallintoa ja kasvatustiedettä kohtaan.⁴⁰⁹

Joensuun kaltainen teorian ja käytännön välinen jännitteinen asetelma vallitsi myös Tampereella, porvarilliseksi mielletyn ja käytäntöön pohjanneen toimittajatuokinnon sekä vasemmistolaisena pidetyn ja 1970-luvulla voimakkaasti teoretisoituneen tiedotusopin välillä. Esko Salmisen tulkinnan mukaan linjojen eriytymisen tausta oli poliittis-ideologinen: tiedotusopin miehittäminen vasemmistolaisilla oli osa tiedotus-

⁴⁰⁴ HM16.

⁴⁰⁵ Simola 1995, 157, 179; Anttonen 1996, 53; Simola 1997, 226–232, 252; Puustinen 2012, 31; Rantala, Salminen, Sääntti, Kempainen, Nikkola, Rautiainen & Virta 2013, 62–65, 75; Rautiainen, Saukkonen & Valtonen 2013, 93.

⁴⁰⁶ Puustinen 2012, 30–31.

⁴⁰⁷ HM16.

⁴⁰⁸ Kaikkonen 1970, 35.

⁴⁰⁹ HN8.

välineiden välityksellä toteutettua tajuntavallankumousta.⁴¹⁰ Myös joensuulaisessa julkisuudessa opettajankoulutuksen teoretisoitumisessa nähtiin poliittisia, aatteen levittämiseen liittyviä piirteitä. Tämä nousi esiin apulaisprofessori Simo Sepon pitämän kasvatustieteen Uuden tiedonhankinnan kurssin kohdalla keväällä 1974. Karjalainen johdatteli lukijoita Sepon luennoista käytyyn keskusteluun: "Joensuun korkeakoulussa ovat etenkin kasvatustieteen opiskelijat kuunnelleet hämmästynein mielin kursseja ja luentoja. Kasvatustieteen sijasta on opiskelijoiden mielestä kerrottu lähinnä marxilaisuudesta ja sosialismista."⁴¹¹ Luennoilla istunut Pielisensuun koulun lehtori ja Suomen Kristillisen Liiton kaupunginvaltuutettu Asko Jokiranta oli toimittanut Karjalaiselle Joensuun korkeakoulun hallintokollegiolle suunnatun avoimen kirjeensä, jossa hän katsoi, ettei luentosarja vastannut kasvatustieteiden cum laude -kokonaisuuden vaatimuksia ja oli näkökulmaltaan lähinnä filosofinen ja yhteiskuntapoliittinen. Jokiranta kirjoitti: "Allekirjoittanut ei ole tullut Joensuun korkeakouluun opiskelemaan yhteiskuntapolitiikkaa eikä marxilaista dialektiikkaa. Korkeakoulun opiskelijana on minulla käsittääkseni oikeus vaatia asiallista, asiaan kuuluvaa opetusta. Tähän oikeuteeni nyt vetoan yhdessä muiden ko. luentosarjaan tyytymättömien kanssa."⁴¹²

Simo Sepon luentojen todellisesta sisällöstä ei voi enää arvioida, mutta Jokirannan näkemykset heijastavat opiskelijan opettajaopinnoille asettamia ammatillisesti suuntautuneita odotuksia. Myös luennoitsijan näkyvä kunnallispoliittinen rooli on voinut sekoittaa luentosarjan kohtaamaan arvosteluun. Niin Karjalainen kuin Asko Jokirantakin yleistävät kritiikin esittäjiksi anonyymit kasvatustieteen opiskelijat sen sijaan, että kirjeen olisi painotettu olleen yksittäisen henkilön kannanotto. Äänen yksilöimättömyys on sanomalehtiartikkeleissa yleinen tyylikeino tuoda esiin epävarmoja tietolähteitä ja korostaa yksilön esittämiä mielipiteitä⁴¹³.

Teorian ja käytännön vastakkaisuuteen liittyvät erilaiset käsitykset oppimisesta ja tiedon luonteesta, joissa tieteellisyyden ja ammatillisuuden diskurssit jälleen kohtaavat. Seminaariopetus on perinteisesti yhdistetty empiristiseen oppimiskäsitykseen, jossa opettajan rooli tiedon jakajana on keskeinen ja jota hallitsee näkemys tiedon pysyvyydestä vastakohtana konstruktivistisen pedagogian korostamalle aktiiviselle ja kontekstisidonnaiselle oppimiselle⁴¹⁴. Eräs haastateltava vertaa seminaarin opetusta seminaarin entisen päärakennuksen edustalta Länsikadun koulun pihalle siirrettyyn Kymölän killan patsaaseen, jossa opiskelija on polvillaan opettajan seisossa vieressä käsi opiskelijan olkapäällä. "Jos se olis yliopiston patsas, niin kai se opettajakin olis siinä kontallaan."⁴¹⁵ Haastatteluissa katsottiin, että seminaari- ja oppikoulupohjaisilta opettajilta puuttui kriittisyyttä ja taitoa kyseenalaistaa näkemys yhdestä totuudesta⁴¹⁶.

⁴¹⁰ Salminen 2004, 102–110, 318.

⁴¹¹ Karjalainen 3.3.1974: "Avoin kirje Joensuun Korkeakoulun hallintokollegiolle" (Asko Jokiranta). Aiheen käsittely jatkui seuraavissa kirjoituksissa: Karjalainen 3.3.1974 "Lukijoille" (Simo Sepon vastaus Jokirannalle); Karjalainen 5.3.1974: "Simo Sepon luennoista" (Asko Jokiranta); Karjalainen 7.3.1974: "Joensuun korkeakoulun kasvatustieteen opetuksesta" (Joensuussa 5.3.1974 EPISTEME, Joensuun Korkeakoulun psykologian aineyhdistyksen psta Jussi Silvonen); Karjalainen 9.3.1974: "Vielä Simo Sepon luennoista" (Asko Jokiranta).

⁴¹² Karjalainen 3.3.1974.

⁴¹³ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 125.

⁴¹⁴ Rauste-von Wright, von Wright & Soininen 2003, 150–151, 162–169.

⁴¹⁵ JYMHM13.

⁴¹⁶ JYMHM13; HN5R.

Matti Rautiaisen, Sakari Saukkosen ja Heli Valtosen opettajankoulutuksen akateemisoi- tumista Jyväskylässä käsittelevässä artikkelissa tuodaan kuitenkin esiin, ettei asetelma välttämättä ole ollut näin mustavalkoinen. Heidän mukaansa opettajankouluttajissa on sekä ”käytännöllisiä virtuoosia” että ”akateemisia pohtijoita”,⁴¹⁷ ja ilmeisesti myös Joensuun korkeakoulun harjoittelukoulussa oli jo varhain kiinnostusta tutkimus- ja kokeilutoiminnan aloittamiseen. Harjoittelukoulun rehtori Osmo Virrankosken kou- lunsu historiassa esittämän näkemyksen mukaan ohjausapua oli tiedekunnan puolelta kuitenkin vaikea löytää.⁴¹⁸

3.4 YHTEENVETO – YHTEISÖLLISYYDESTÄ JAKOLINJOIHIN

Yhteisöllisyyden-ristiriitaisuuden diskurssipari kiinnittää huomion muistelussa kuvattuun kiinteään ja yhteisiin tavoitteisiin sitoutuneeseen korkeakouluyhteisöön. Korkeakoululaisia yhdistivät kova työ ja yksituumaisuus korkeakoulun kehittämistä koskevilla kysymyksillä, mutta myös tiiviit tutkimusyhteisöt ja luonteva, aito tietei- denvälisyys. Keskeinen osa yhteisöllisyyttä oli nuoruus, joka merkitsi hierarkioiden mataluutta niin henkilökunnan keskuudessa kuin opiskelijoiden ja henkilökunnan välillä. Joensuun korkeakoulua koskevassa muistelussa ei välittyneenkään sellaisia sukupolvien välisiä vastakkainasetteluita, jotka maan muissa yliopistoissa ruokkivat politisoitumiskehitystä. Yhteisöllisyyden diskurssissa alkuaikojen nostalginen yhtei- söllisyys peitti alleen puoluepoliittiset jaot ja korkeakoulun kehittämiseen liittyneet erimielisyydet. Puoluepolitiikka miellettiin erilliseksi toimintasektoriksi, johon hen- kilösuhteet eivät vaikuttaneet.

Ristiriitaisen yhteisön diskurssi alkoi voimistua, kun korkeakouluun rekrytoitui nuorta vasemmistolaisesti ajattelevaa yliopistoväkeä eri puolilta Suomea. Koulutus- ja aluepoliittisesti suuntautuneiden tutkijoiden ja tutkimusryhmien tulossa Joensuuhun esiintyy yhteistä sukupolvitulkintaa, jossa on viitteitä poliittisesti aktiivisesta 60-luku- laisuudesta. Poliittinen osallistuminen ja yhteinen aatemaailma vahvistivat nuorten tutkijoiden yhteisöllisyyttä ja lähensivät poliittisesti aktiivisia opiskelijoita ja nuorta henkilökuntaa toisiinsa. Tutkija- ja opettajakunnan kasvu kuitenkin eriytti korkea- kouluyhteisöä ja loi vastakkainasettelua etenkin harjoittelukoulun lehtorivaltaisen henkilökunnan ja nuorten tutkijoiden välille. Yhteiskunnan yleisen politisoitumisen myötä puoluepoliittiset jakolinjat vahvistuivat, mikä synnytti poliittista lokeroitua ja leimaamista. Poliitiikka kietoutui lähtökohdiltaan epäpoliittisiin kysymyksiin, jotka liittyivät esimerkiksi tieteenalojen sisäiseen tai väliseen kehitykseen tai korkeakoulun tieteellistymisprosessiin. Ristiriitaisen yhteisön diskurssin rinnalle nouseekin poliit- tisuuden ja puolueettomuuden diskurssipari, jossa korkeakoulun ilmiöitä tulkittiin poliittisuuden ja epäpoliittisuuden rajanvedon kautta.

Tutkimusaineistossa 1970-luvun Joensuun korkeakoulusta välittyi kiinnostaval- la tavalla kaksijakoinen kuva sekä edelläkävijyyttä ja uudenlaisia mahdollisuuksia edustaneena korkeakouluna että takapajuisena, akateemisesti keskeneräisenä, semi- naariperinteeseen nojanneena ja opiskelijapolitiikan osalta muista yliopistoista jäl- jessä kulkeneena opinahjona. Hallinnonuudistustaistelu on kirjallisuudessa kuvattu 1960- ja 1970-luvun vaihteen yliopistoradikalismin symbolina. Joensuussa hallinnon-

⁴¹⁷ Rautiainen, Saukkonen & Valttonen 2013, 93.

⁴¹⁸ Kuusisto 2007, 44.

uudistuksen ja radikalismien suhde jää niin muistelussa kuin aikalaikirjoittelussa etäiseksi, vaikka korkeakoulun muita yliopistoja rohkeammat hallintomallikannanotot ja -kokeilut olisivat voineet antaa aihetta vahvemmille edelläkävijyyden tulkinnoille. Edelläkävijyyden diskurssi nouseekin esiin muisteltaessa Joensuuta tutkimus-, työ- ja opiskeluyhteisönä. Katsottiin, että Joensuun korkeakoulua siivitti optimistinen yhteiskunnallinen ilmapiiri, jossa nuoruus, ennakkoluulottomuus ja konventioiden puute antoivat tilaa uudenlaisen ja modernin yliopistolaisuuden toteuttamiselle. Muisteluisa 1970-luvun korkeakoulussa nähdään sellaista edelläkävijyyttä, jota tämän päivän yliopistossa ei ole ja sitä peilataan 2000-luvun kokemuksiin yliopistotyön murroksesta ja epäkohdista. Takapajuisuuden diskurssi korostui 1970-luvun aikalaikirjoittelun seminaarikritiikissä, olihan seminaarihenki otollinen tarttumakohta ajan radikaalin koulutus- ja korkeakouluajattelun omaksuneille nuorille. Toisaalta korkeakoulun tieteellistymisen ja akatemisoitumisen etenemistä peilattiin seminaaritaustaa vasten. Korkeakoulusta haluttiin rakentaa laaja-alainen akateeminen yliopisto – ei suppeaa opettajakorkeakoulua.

Korkeakoulun taustalla vaikuttaneet pitkät opettajankoulutusperinteet niin seminaarin kuin normaalilyseon muodossa pohjustivat tieteellisyyden ja ammatillisuuden diskurssiparin jännitettä. Opettajankoulutuksen asema oli korkeakoulun kannalta siinä mielessä ristiriitainen, että käytännössä se oli korkeakoulun olemassaolon edellytys, mutta samalla alan tieteellinen status oli vasta kehittymässä. Puheet seminaarihengestä tai ULO-koulutuksen asemasta ja sisällöstä liittyivät pitkälti tähän jännitteeseen. Korkeakouluun kohdistunut akateemisuuden paine näkyi osaltaan kasvatustieteen kipuiluna omasta asemastaan ja arvostuksestaan. Opettajankoulutuksen tieteellistymisen ja ammattikoulutusluonteen hälveneminen edistivät koko korkeakoulun uskottavuutta. Samalla opettajankoulutuksen teoretisoituminen ja yhteiskunnallistuminen tulkittiin politisoitumisen kielteisessä viitekehyksessä.

4 KORKEAKOULU KOHTAA YHTEISKUNNAN

4.1 JOENSUULAISEN RADIKALISMIN ELEMENTIT

4.1.1 Teatterisota, korkeakoulu ja ”Punainen Anni”

Edellä on kuvattu nuoren korkeakouluyhteisön luonnetta ja sisäisten ristiriitojen kasvukohtia. Millainen puolestaan oli se kulttuurinen ympäristö, johon korkeakoulu asettui, millaiset olivat sen lähtökohdat vastaanottaa 1960- ja 1970-luvun modernisoituvan ja radikalisoituvan yhteiskunnan ilmiöitä ja millaisia vaikutteita korkeakoulu toi paikalliseen yhteiskunnalliseen liikehdintään? Mikäli ylipäätään on mahdollista puhua joensuulaisesta radikalismista, voi sen katsoa koostuneen kaupunginteatterin, korkeakoulun ja vasemmistohenkisen opiskelija- ja koululaisliikkeen kaupunkiin tuomista virtauksista.

Pohjoiskarjalainen kulttuurielämää luonnehtivat sotien jälkeen paikallisuus, kansanomaisuus ja kotiseuturakkaus. Paikallista karjalaisuusaktivismia rikastuttivat maakuntaan muuttaneet opettajat ja muut sivutoimiset taiteilijat. Maakunnan kulttuurielämän valtarakenteita tutkineen Simo Häyrysen mukaan kyse oli institutionaalisen kalevalais-karjalaisen kulttuuri-imagon tietoisesta rakentamisesta. Se oli maakunnan valtaeliitin hyväksymää, tukemaa ja valvomaa. Tätä uuskarjalanismiksi tai pankarjalaisuudeksi kutsuttua ilmiötä edustivat pelimanniyhtyeet ja kansantanssiryhmät, mutta myös maaseutua ja sen muutosta realistisesti kuvanneet kirjailijat Jouko Puhakasta Heikki Turuseen. Häyrynen katsoo, että maakunnan kulttuuripohja oli kapea ja kulttuurinen asiantuntijavalta oli rakentunut alueen taloudellisten ja poliittisten valta-asetelmien varaan. Tämän ”valistajajoukon” kulttuurikäsitys liikkui jossakin ylevän korkeakulttuurin ja suorasukaisen kansankulttuurin välillä ja syttyi hitaasti uusille kansallisille ja kansainvälisille virtauksille.⁴¹⁹

Ensimmäinen vakava hyökkäys tätä porvarillisten arvojen kannattelemaa kulttuurikäsitystä vastaan oli Jouko Turkan aika (1968–1972) Joensuun kaupunginteatterin johdossa. Laitos oli sotien jälkeisinä vuosikymmeninä noussut viihteellisellä ja kaikille sopivalla ohjelmistollaan asukasluvuun suhteutettuna katsojaluvuiltaan yhdeksi Suomen suosituimmista teattereista. Sanotaan, että 1950-luku oli joensuulaisen teatterin kulta-aikaa. Turkan kausi alkoi 1968 sopuisasti, vaikka ohjaajan avajaispuheessaan esittämä toteamus siitä, kuinka suomalainen teatteri ”elää ainakin puoli vuosisataa ajastaan jäljessä”, enteili tulevaa. Turkka ilmoitti ensisijaiseksi tavoitteekseen halun lähentää teatteria ja yleisöä sekä yhdistää kansanomaisuuden ja korkean taiteellisen tason. Hän halusi hälventää joensuulaisen teatterin vieraannuttavaa korkeakulttuurista leimaa ja mataloittaa työväestön teatterikynnystä. Turkka onnistui hyvin ensimmäisen kauden ohjauksillaan, kuten Jouko Puhakan kirjoittamalla maaltapakotematatiikkaa kuvanneella näytelmällä Hyvästi Mansikki (1969). Katsojaluvut nousivat ennätyslukemiin. Hyvästi Mansikki lisäsi Turkan kotimaista ja kansainvälistä mainetta, ja sitä kautta hän uskoi kykenevänsä haastamaan paikalliset kulttuuripäättäjät.

⁴¹⁹ Häyrynen 2002, 224–239, 264–265.

Turkan ohjaustyylillä sai kuitenkin yhä enemmän piirteitä, jotka eivät miellyttäneet paikallisia kulttuurivaikuttajia, kuten julkisuudessa esillä olleita toimittajia Jaakko Korjusta ja Elina Jantusta, päätoimittaja Seppo Ventoa ja opettaja Kirsti Mannelinia. Lopullinen välirikko Turkan ja teatterin johtokunnan välille syntyi näytäntökauden 1971–1972 ohjelmistosta päätettäessä. Turkka näyttelijöineen kieltäytyi keväällä 1971 harjoittelemasta johtokunnan valitsemaa Maria Jotunin näytelmää *Miehen kylkiluu* ja vaati tilalle Jussi Kylätaskun *Runaria* ja *Kyllikkiä*. Kun vaatimukseen ei suostuttu, alkoivat näyttelijät Turkan johdolla harjoitella Bertol Brechtin *Äitiä*. Tästä suivaantuneena teatterin johtokunta erotti Jouko Turkan, ja näyttelijät ryhtyivät Turkkaa tukevaan lakkoon. Tilanne rauhoittui vasta, kun Turkka erotettiin lopullisesti vuonna 1972. Myös useimmat Turkkaa puolustaneet näyttelijät joko erotettiin tai he lähtivät Joensuusta ohjaajansa vanavedessä.⁴²⁰

Teatterisodassa oli kyse paitsi Turkan monitahoisesta ja vaikeaselkoisesta persoonasta ja hänen Joensuuhun tuomistaan teatterialan uusista virtauksista myös ohjaajan ja näyttelijöiden asemasta työyhteisössä. Nuori näyttelijäpolvi ohjaajansa johdolla halusi saada äänensä kuuluviin teatterinlaitoksen päätöksenteossa eikä vain passiivisesti toteuttaa teatterin hallinnon valitsemaa linjaa. Hämmennystä paikallisessa yhteisössä herätti kuitenkin ennen kaikkea se, että Turkka julistautui avoimesti taistolaiseksi. Poliittisena esitetty teatterisota oli näyttävästi esillä kaikissa kolmessa tutkimuksen maakuntalehdessä, ja näytäntökaudella 1971–1972 aiheesta kirjoitettiin satoja lehtijuttuja. Kiistasta muodostui kiihkeätempoinen näytelmä, jossa sanallista sotaa käytiin niin lehtien palstoilla, kaupungintalon suojissa kuin kaupungin kaduilla mielenosoitusbänderöillä takaa. Kaupunki jakautui Turkan vastustajiin ja kannattajiin, mikä tulehdutti pikkukaupungin äkkiarvaamatta politisoitunutta ilmapiiriä.⁴²¹

Teatterisota muistetaan edelleen hyvin, olihan se valtakunnallisestikin yksi 1960- ja 1970-luvun vaihteen näkyvimpiä kulttuurisotia. Teatterikriisi oli ensimmäinen julkisuuteen noussut konkreettinen asia, joka yhdisti korkeakoulun kulttuurivasemmistolaisuuteen ja orastavaan yliopistoradikalismiin. Korkeakoulusta ja korkeakoululaisista ryhdyttiin puhumaan avoimen poliittisen diskurssin käsittein. Voi myös ajatella, että teatterikriisi toimi eräänlaisena tulkintakehyksenä, johon korkeakoulun vasemmistolaisuutta myöhemmin verrattiin. "[...] siis se teki sitä ilmapiiriä ja radikalisoi monia ihmisiä myöskin siihen mukaan, että kattokaa nyt, että tämmöstäkin meiltä halutaan estää"⁴²². Teatterisota ja sitä koskenut sanomalehtikirjoittelu tiivistyivät samankaltaisiin arvostiriitoihin kuin korkeakoulua koskeva kirjoittelu vähän myöhemmin. Turkka näyttäytyi julkisuudessa poliittisena ja äärivasemmistolaisena hahmona, mihin vaikutti myös Turkan tietoisesti provosoimaan pyrkivä esiintymistyylillä. Keskustelu kiteytyi diskursseiksi siitä, mikä oli teatterin tehtävä, millaista oli hyvä teatteri ja kenellä oli valta niiden määrittelyssä. "Me ja muut" -asetelma oli Turkkaan kohdistuneessa kirjoittelussa vahva.⁴²³ Häyrysen tulkinnan mukaan teatterisota myös tiukensi valtaapitävien ja julkisen sanan kulttuuripoliittista valvontaa⁴²⁴, mikä saattoi vaikuttaa siihen, että korkeakoulun taholta tulevia vaikutteita seurattiin erityisen tarkasti.

⁴²⁰ Paavolainen 1987, 31–45; Julkunen 2012, 114–139; Kuusisto 2012, 149–150.

⁴²¹ Kuusisto 2012, 149–160.

⁴²² ON2.

⁴²³ Kuusisto 2012, 159–160.

⁴²⁴ Häyrynen 2002, 236.

Teatterikiistaan helmikuussa 1972 kantaa ottanut kasvatustieteen professorin Annika Takala oli ensimmäinen julkisuudessa poliittisesta näkökulmasta esiin noussut korkeakoululainen. Sanomalehdissä julkaistiin 17.2.1972 uutinen kasvatustieteen laitoksella Takalan johdolla kerätystä adressista ja siihen liittyneestä julkilausumasta, jossa arvosteltiin Jouko Turkan sivuuttamista kaupunginteatterin johtajan vaalissa. Adressin oli allekirjoittanut 22 korkeakoulun henkilökuntaan ja opiskelijoihin kuuluvaa henkilöä⁴²⁵. Sanomalehdistä vain Pohjois-Karjala julkaisi julkilausuman alkuperäisessä muodossa ja välitti näin kirjoittajien äänen autenttisenä lukijoille ilman, että otti kantaa julkilausuman sisältöön. Otsikko korosti julkilausuman näkemystä teatterin tapahtumiin: ”Korkeakoulussa työskentelevät paheksuvat Turkan syrjäyttämistä – ’Ahdaskatseisuuden ilmentymä’”⁴²⁶. Lehti alleviivasi julkilausuman painoarvoa luettelemalla kaikki allekirjoittaneet ja heidän asemansa.

Karjalaisen tapa representoida julkilausumaa poikkesi edellisistä ja osoittaa lehtien voivan valinnoillaan vaikuttaa siihen, miten ja mitkä äänet pääsevät esiin julkisuudessa⁴²⁷. Lehti henkilöi korkeakoululaisten ulostulon Annika Takalaan ja tulkitse julkilausumaa avoimen poliittisuuden diskurssista käsin: ”Julkilausuma, jonka sanotaan syntyneen ’spontaanisti’, mutta joka noudattelee jo tuttuja vasemmistolaisia äänenpainoja [...]”⁴²⁸. Julkilausumasta lainattiin valittuja kohtia, jolloin lehti kontrolloi kirjoittajan kielenkäyttöä ja otti vapauden tulkita julkilausuman sanoman lukijoiden puolesta⁴²⁹. Myös julkilausuman kirjoittaja näki teatterin tapahtumat poliittisina: ”Teatterin johtokunta on syrjäyttäessään poliittisin perustein taiteellisesti pätevimmän...”, minkä lisäksi julkilausumalle antoivat poliittista sävyä viittaukset kulttuurin demokratisoimiseen ja johtokunnan työväen maailmankatsomusta syrjivään asenteeseen. Demokratiapuheesta ja luokkavastakohtaisuuksista huolimatta kannanotto oli kuitenkin myös kulttuuri- tai teatteripoliittinen puheenvuoro, jolla haluttiin puolustaa teatterin taiteellista omaleimaisuutta ja maakunnan kulttuurin tasoa. Tämän kontekstin Karjalainen uutisoinnissaan täysin sivuuttaa⁴³⁰. Karjalaisen luonnehtimaa hyvään teatteriin ei kuulunut politiikka⁴³¹. Lehden mukaan johtokunta oli oikeassa arvioidessaan Turkkaa ja tämän teatterinjohtajan kykyjä: Turkan edustama poliittinen teatteri ei ollut hyväksyttävää.

Julkilausuman tulkintaa avoimen poliittiseksi jatkoi kaksi päivää myöhemmin Karjalaisen pakinoitsija Kynämies, joka tarttui Annika Takalan lähetekirjelmässä käyttämien sanavalintojen yksityiskohtiin tehden pakinapalstan nimen mukaisesti Kärpäsestä härkäsen. Kynämiehen mukaan mielenilmaus oli syntynyt ylhäältä päin johdetusti ja ”juntaamalla”, ja kasvatustieteen henkilökunta oli aktiivisesti pyrkinyt vaikuttamaan opiskelijoiden poliittisiin mielipiteisiin. Pakina piirtää uhkakuvaa ulkoa

⁴²⁵ Henkilöt olivat Annika Takala, Ilkka Alanen, Leena Vesterelve, Seppo Rantonen, Kari Koskiluoma, Kari Tuunainen, Tuomo Laitila, Matti Rautio, Markku Hämäläinen, Kari Karaksela, Pentti Maljojoki, Raimo Koponen, Simo Seppo, Leena Alanen, Pertti Elsinen, Jorma K. Honkanen, Irja Airaksinen, Veli Kangaspuro, Paavo Visuri, Jukka Pöyhtäri, Kari Tuominen ja Jaakko Kokkonen.

⁴²⁶ Pohjois-Karjala 17.2.1972: ”Korkeakoulussa työskentelevät paheksuvat Turkan syrjäyttämistä: ’Ahdaskatseisuuden ilmentymä’”.

⁴²⁷ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 128.

⁴²⁸ Karjalainen 17.2.1972: ”Teatterin johtokunnalle paheksuvia nuhteita”.

⁴²⁹ Chilton & Schaffner 2011, 311–312.

⁴³⁰ Uudelleenkontekstualisoinnista ks. Blommaert 2005, 76.

⁴³¹ Kuusisto 2012, 160.

tulevasta opiskelijoihin kohdistuvasta poliittisesta painostuksesta ja viittaa samana päivänä uutisoituun 45 korkeakoulun opiskelijan allekirjoittamaan julkilausumaan, jossa kritisoitiin kasvatustieteiden laitoksen käyttöä poliittisen propagandan tekoon⁴³². Kynämiehen pakina näkee Takalan toiminnan avoimen poliittisena.

*Julkilausuma oli siis syntynyt, jos käytetään Nykysuomen sanakirjan määritelmää, "itsestään, oma-aloitteisesti, ilman ulkoapäin tulevaa sysäystä". Nykysuomen sanakirjan tulkinta spontaanista on kuitenkin ilmeisesti vanhentunut. Ainakin professori Annika Takala näyttää nimittäin tarkoittavan spontaanilla toisin kuin mainitsemani lähdeotos, olkoonkin että hän kertoi vain tuolla yhdellä vierasperäisellä sanalla julkilausuman synnystä.*⁴³³

Takala vastasi Karjalaisen kirjoitteluun poikkeuksellisen suorasukaisessa kirjoituksessa, jossa hän syytti lehteä sensuroinnista ja puolueellisesta toimitustavasta. Takala pyrki kirjoituksellaan erottamaan yliopistojen ja niiden henkilökunnan yhteiskunnallisen vaikuttamisen puoluepolitiikasta. Yhteiskuntaa ja maailmaa koskevan tiedon vapaa liikkuvuus oli Takalan mukaan edellytys sille, että maakuntaa voitiin kehittää tasavertaisena maan muiden osien kanssa. Takala toi vastineessaan esiin halunsa vaikuttaa uuden kotimaakuntansa rakenteellisiin ongelmiin: "Tutkijalla ja korkeakoulun opettajalla on oma vastuunsa, joka ei ole sama kuin puoluepoliittinen vastuu. Toivon voivani suorittaa opetustyötäni siten, että myös opiskelijoilleni tulee selväksi, millä tavoin näen vastuuni tämänhetkisestä maailmasta – ja millä perusteella."⁴³⁴

Julkilausuman tavoin Annika Takalan vastine tulkittiin poliittiseksi kannanotoksi. Se rikkoi maakunnan perinteistä keskustelukulttuuria ja toi uusia ulottuvuuksia vakiintuneeseen kulttuurikäsitteeseen. Karjalainen kommentoi Annika Takalan kirjoitusta sen perään liitetystä toimituksen vastineesta sekä Kynämiehen saman päivän pakinassa⁴³⁵, jossa spekuloidiin Joensuun kaupunginteatterin johtajavalintaa. Kynämiehen mukaan tavoitteena oli pelata ulos muut teatterinjohtajakandidaatit, ja Takalan johdolla julkaistu julkilausuma oli osa tätä kampanjaa. Nimimerkki Kynämiehellä, eli toimittaja Jaakko Korjuksella (1926–1998), oli suora kytkös paikalliseen teatteripolitiikkaan. Vuosina 1966–1973 Karjalaisen toisena toimittajana työskennellyt Korjus oli aktiivi kokoomuslainen ja näkyvä kulttuuripoliittinen vaikuttaja Hämeenlinnassa ja myöhemmin Joensuussa. Uransa aikana hän työskenteli muun muassa Hämeen Sanomissa, Kauppalehdessä, Uudessa Suomessa ja Vaasa-lehdessä ja toimi 1970-luvulla Yleisradion ohjelmaneuvoston yhteistyöelinten puheenjohtajana ja hallintoneuvoston jäsenenä. Korjuksen kirjallinen tuotanto oli laaja ja keskittynyt toiseen maailmansotaan. Hän kirjoitti useita kokoomuksen järjestötoimintaa sekä suomalaisia SS-joukoissa käsitteleviä teoksia. Joensuussa hän kuului kaupunginteatterin johtokuntaan.⁴³⁶ Korjus lienee henkilönä jakanut mielipiteitä ja hänet muistetaan räikeän äärioikeistolaisena hahmona. Jouko Turkan ja Jaakko Korjuksen välit olivat huonot. Haastateltavan mukaan Korjus olisi kutsuttu Karjalaisen toimittajaksi juuri poliittisten näkemystensä perusteella: "Korjuksen Jaskahan oli siis fasisti, kirjaimellisesti. Hänellä

⁴³² Karjalainen 19.2.1972: "Teatteriprotesti protestin aiheena".

⁴³³ Karjalainen 19.2.1972: Kärpäsiä ja Härkäsiä (Kynämies).

⁴³⁴ Karjalainen 22.2.1972: "Herra Toimittaja! Annika Takala vastaa".

⁴³⁵ Karjalainen 22.2.1972. Kärpäsiä ja Härkäsiä (Kynämies).

⁴³⁶ Jaakko Korjus, www-dokumentti; Suomen kirjailijat 1945–1980 1985, 291.

oli sota-aikana, hän oli -26 syntynyt, sota-aikana käsivarsinauha, jossa oli hakaristi. Oli tunnettu siitä. Hän perusti Kotkaan Nuoren Suomen Rakentajat -nimisen fasistisen puolueen. [...] Korjuksen Jaska oli Hitlerin 50-vuotissyntymäpäivillä Saksassa, et ei mikään ihan vähäinen pöpö”.⁴³⁷

Teatterisota, ja siinä sivussa Annika Takalaa koskenut kirjoittelu, oli tapaus, jossa kiristyvän levikkikilpailun ja kaupallistumisen kaudella 1970-luvulla kokoomuslaisessa lehdistössä läpilyönyt porvarillinen sitoutumattomuus sai jäädä taka-alalle.⁴³⁸ Syntipukki paikallisesta kulttuurielämästä erottuville kulttuuri- ja aatevirtauksille löydettiin ”junantuomista” eli paikkakunnalle muuttaneista kulttuurin ja tieteen vaikuttajista. Nimimerkki K. K:n⁴³⁹ mukaan Takala eli ”Punainen Anni” aiheutti Joensuussa poliittista liikehdintää, opiskelurauhan rikkoutumista ja poliittista painostusta toisinajattelevia kohtaan⁴⁴⁰. Korkeakoululaisten haastatteluissa Annika Takalasta kuitenkin piirtyy kuva 60-lukulaisena epäpoliittisena rauhanaatteen ja solidaarisuuden läpäisemänä humanistina, jolle 1970-luvun puoluepoliittisesti lokeroiva ilmapiiri ei sopinut, ja joka herkästi tulkittiin näkemyksiltään poliittisemmaksi kuin lopulta oli. Takalalle häneen kohdistunut ennakkoluuloisuus ja ihmisten kielteiset asenteet olivat muistitiedon mukaan kokemuksina vaikeita:

*Annika Takala ei ollut mikään taistelulaiva. Muistan, miten hän kalpeni, kun siitä alettiin kirjoittaa, että Puna-Anni, lähde pois Joensuusta. Hänhän oli rauhankasvattaja. Ja kun meidät promotoititiin, niin me ei edes saatu miekkoja, koska hän oli rauhankasvattaja.*⁴⁴¹

[Annika] mainitsi, että oli semmonen vaihe, jolloin hän oli niin peloissaan, että kun hän meni esimerkiksi viemään pimeään aikaan roskia roskalaatikkoon, niin hänellä oli koko ajan semmonen tunne, että joku uhkaa häntä selän takaa. Että kyllä se aika koville on vienyttä.⁴⁴²

Vaikka Annika Takalassa saattoi nähdä porvarillisen puolen⁴⁴³, osoitti hän avoimesti ymmärtämystä vasemmistolaisuutta ja marxilaisuutta kohtaan, mikä oli käynyt ilmi teatterikriisin yhteydessä. Jyväskylän kaudella hän oli kerännyt itselleen sekä suojatteja että vastustajia. Ensin mainittuihin kuului myöhemmin akatemiaprofessoriksi edennyt kasvatustieteiden professori ja silloinen Annika Takalan tutkimusapulainen Yrjö Engeström (s.1948), joka oli aktiivinen teinipoliitikko ja Teiniliiton kouluasiainsihteri. Jälkimmäisiin taas lukeutui Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professori Veikko Heinonen (s.1925), joka vastusti kiivaasti vasemmistolaisia ja yritti syrjäyttää Jyväskylässä professorina olleen Takalan. Heinonen oli koulu- ja korkeakoulumaailman

⁴³⁷ HM4.

⁴³⁸ Salminen 1988, 170.

⁴³⁹ Haastattelutiedon perusteella nimimerkin takana oli teatterin johtokunnan kokoomuslainen jäsen ja Joensuun harjoittelukoulun englannin kielen opettaja Kirsti Mannelin (s.1930), joka toimi aktiivisesti Joensuun kaupungin ja kokoomuspuolueen luottamustehtävissä. JYMHM14; Kuka kukin on 1978, 566–567.

⁴⁴⁰ Karjalainen 23.2.1972: ”Punainen Anni!” (Nimimerkki K. K.).

⁴⁴¹ HN5R.

⁴⁴² HN3.

⁴⁴³ Annika Takala (os. Uotila) oli lakimiesperheen tytär, joka oli elänyt lapsuutensa Sortavalassa ja Viipurissa. Sysiharju 1997, 9.

vasemmistovaikutteita vastaan taistelleen Vapaan Koulutuksen Tukisäätiön perustajajäsen ja haastattelutiedon mukaan Joensuusta raportoitiin suoraan hänelle.⁴⁴⁴

Yksi selitys Takalan leimautumiselle oli erään muistelijan mukaan se, että hän oli sosiaalisatiotutkija. Yhdysvalloissa Stanfordin yliopistossa 1970-luvun alussa yhdessä miehensä Martti Takalan kanssa viettämänsä vuoden aikana Annika Takala oli perehtynyt amerikkalaisiin sosiaalisatioteorioihin ja kiinnostunut moraalisiin ja etiikkaan liittyvistä kysymyksistä. Niin muiden tieteenalojen parissa kuin rivikansalaisissakin oli muistelijan mukaan ihmisiä, joille kaikki sosio-alkuinen viittasi automaattisesti sosialismiin: ”Ja se, siis sosialisatio, ymmärrettiin sosialisoinniks jossakin yhteydessä. Siis niinku täysin tämmönen tyhmältä pohjalta lähtevä käsitteellinen väärinkäsitys oli myös Annikaa leimaamassa.”⁴⁴⁵

Haastatteluissa Takalaa kuvataan välittäväksi, lämpimäksi, hyväntahtoiseksi ja suojelevaksi ihmiseksi, joka nautti korkeakoulun sisällä laajaa arvostusta. Edellinen haastateltava tulkitsee Takalan osallistumisen kaupunginteatteria koskevaan keskusteluun liittyneen juuri tähän humaaniin luonteenlaatuun: ”Must siin on ainoo, millä mä osaan selittää sen, et hän rupes sitten Seppo Rantosta ja Simo Seppoa suojelemaan ja osallistu vielä siihen keskusteluun”.⁴⁴⁶ Sama muistelija kertoo kokeneensa, kuinka Annika Takala pyrki ystävällistä otetta ylläpitämällä ikään kuin varmistamaan suosionsa ja asemansa. Takalan laaja ja monitieteinen verkostoituminen ei olisi ollut mahdollista, jos samat korkeakoulun ulkopuolella vallinneet ennakkoluulot olisivat päteet myös korkeakoulun sisällä: “[...] välillä mä vähän happamastikin ajattelin, että Annika kokoo itelleen semmosta eläintarhaa, et mahdollisimman paljon mahdollisimman erilaisia kummallisia ihmisiä, mut että loppujen lopuks kaikkien onnekshan se oli, et hän oli niin avaramielinen.”⁴⁴⁷

Vain harva korkeakoululainen löytää haastattelussa perusteita Annika Takalan leimautumiselle ”Punaiseksi Anniksi”. Seuraava haastateltava kuitenkin tunsi Takalan tämän Jyväskylän ajoilta ja oli tenttinyt aikoinaan psykologian arvosanan Martti Takalalle. Hän tulkitsee Takalaa henkilönä, josta kääntyminen taistolaiseksi oli tehnyt avoimesti poliittisen. ”Mutta ei hän silloin ollut tuollainen. Hän oli silloin ihan tavallinen yliopistoihminen, mutta kuten te kerroitte tuossa aika sattuvasti, että taistolaisuus on eräänlainen herätys, joka tuli ja sit täytyy hyväksyä jo Tsekkoslovakina miehitys. Parhaita kohtia tuossa teidän tutkimuksessa. Ja semmosen sai Annika Takala kokea jossain vaiheessa ennen kuin hän tuli tänne.”⁴⁴⁸ Avoimen poliittista kuvaa Annika Takalasta hahmottaa myös Jari Leskinen Pirkkalan opetuskokeilua käsittelevässä tutkimuksessaan, jossa Takalan kuvataan olleen marxilaisen opetuskokeilun ”sisällön ja tavoitteiden perimmäinen määrittelijä”. Leskisen mukaan peruskoululaisille tuli Takalan mielestä opettaa historiaa marxilaisen teorian ja luokkataistelun näkökulman pohjalta.⁴⁴⁹

Leskisen marxilaiseksi luonnehtimaa Takalaa on kuitenkin vaikea pitää puhtaasti marxilaisena tutkijana, vaikka hänen ajattelussaan on piirteitä 1960- ja 1970-luvulla

⁴⁴⁴ Leskinen 2004, 363; Seppo 2007, 24; HM11.

⁴⁴⁵ HN3.

⁴⁴⁶ HN3.

⁴⁴⁷ HN3.

⁴⁴⁸ HM16.

⁴⁴⁹ Leskinen 2016, 55

kehittyneestä marxilaisesta filosofiasta ammentaneesta kriittisestä kasvatustieteestä, jossa korostettiin kasvatustieteen yhteiskuntatieteellistä luonnetta ja politiikan vallan analyysia⁴⁵⁰. Takala itsekin totesi tunteneensa marxilaisuutta lähinnä toissijaisista lähteistä ja hyödyntäneensä sitä ennen kaikkea sosiaalisaation ja yhteiskunnan valtaongelmien suhteen määrittelyssä.⁴⁵¹ Käsite Takalan todellisesta vaikutuksesta Pirkkalan opetuskokeilun sisältöön sekä hänen motiiveistaan tutkimushankkeeseen osallistumiselle jäävät Leskisenkin tutkimuksen jälkeen vajavaiseksi. Ilmeistä on, että Takalan kytköksistä kokeiluun ei Joensuussa juuri tiedetty, ja haastatteluissakin vain yksi Takalan läheinen työtoveri mainitsi asiasta. Pirkkala-kohun aikana Peto-tutkimusryhmän jäsenistä julkisuudessa nimellään esiintyi vain professori Tapio Nummenmaa muiden vetäytyessä taka-alalle⁴⁵². Takalan keskeinen rooli Pirkkala-kokeilussa, jos mikä, olisi tarjonnut paikalliselle lehdistölle konkreettista korkeakoulun politisoitumiseen liittyvää uutismateriaalia.

4.1.2 Uuden sivistyneistön synty Joensuuhun

Jouko Turkan vetovoima ja vaikutus synnyttivät Joensuuhun uudenlaisia kulttuuriradiikaaleja piirejä ja keskustelua, jota siellä ei ennen ollut tavattu. Jouko ja Marja-Leena Turkan kotiin Siilaisille kokoontuivat erään muistelijan mukaan niin Pentti Saarikoski, Peter von Bagh, Jussi Kylätasku kuin silloinen normaalilyseon yliopettaja Simo Seppo väittelemään keltaisen Jaffan vauhdittamina kulttuurista ja kulttuuripolitiikasta. Korkeakoululaiset kuitenkin kokivat laitoksen ensimmäisinä vuosina eläneensä melko lailla etäällä näistä ympyröistä, mihin vaikutti henkilökunnan vähäisyys ja painottuminen entisen seminaarin ja normaalilyseon opettajiin. Kuten yhteisöllisyyden diskurssi tuo esiin, korkeakoulun kasvaessa yhteiskunnalliset ja kulttuuriset kiinnostuksen kohteet sekä sosiaalinen asema alkoivat yhdistää nuorta eri puolilta Suomea Joensuuhun tullutta korkeakouluväkeä toisiinsa kaupungissa, jonne vain harvalla heistä oli sukusiteitä. Vähitellen pohjoiskarjalaistaustaisten määrä henkilökunnassa lisääntyi, mutta vielä 1970-luvun puolivälissä työyhteisö oli useimpien korkeakoululaisten ensisijainen vapaa-ajan piiri. Kulttuuri ja joidenkin kohdalla myös toiminta puoluejärjestöissä tarjosivat monille ensimmäisen työpaikan ulkopuolisen kosketuspinnan paikalliseen elämäntapaan ja paikallisiin.⁴⁵³

Vapaa-aika ja kulttuuririennot paikantuivat monelle haastatellulle Ravintola Jokelaan (entinen Joensuun Elli)⁴⁵⁴ ja Teatteriravintolaan, joissa paikallinen kulttuuriväki, kirjailijat, taiteilijat ja korkeakoululaiset tapasivat toisiaan. Näissä kontakteissa politiikka ei välttämättä ollut tärkein yhteinen nimittäjä. ”Ja syntyi tavallaan kulttuuristeiden kautta kulttuurinen verkosto. [...] Ja sit osittain mukana on myöskin politiikka, mutta paljon kevyemmin.”⁴⁵⁵ Jokelassa myös opiskelijat saattoivat kohdata henkilökuntaa opetustilanteita vapaamuotoisemmassa ilmapiirissä, lähes vertaisenaan.

⁴⁵⁰ Siljander 2005, 144–147.

⁴⁵¹ Takala 1974, 20.

⁴⁵² Leskinen 2016, 50.

⁴⁵³ Esim. HM4; HN4; HM14; HN5R.

⁴⁵⁴ Ravintola Jokelan radikaalista 1970-luvusta Piispa & Maironiemi 2002, 66–74.

⁴⁵⁵ HM10R.

*Tärkeä tekijä oli se, että siellä oli mielenkiintoisia ihmisiä. Sosiologian puolella oli Sara, joka piti niin mielenkiintoisia luentoja. Sitten oli yhteiskuntapolitiikan puolella tää Tampereen mies, sosiaalipolitiikan erityistuntija, joka vieläkin kirjoittaa kovaa tekstiä. [...] Niin tällasia ihmisiä, jotka oli siis meidän ikäisiä, sielultaan. Ne tapas kaikki tyypit siellä Jokelassa. Siellä me ei sitten oltu enää nimenomaan mitään koululaisia, vaan oltiin jo kiinni siinä tieteen haarukassa ja me pystyttiin käymään niitten kanssa keskustelua.*⁴⁵⁶

Korkeakoulu yhteisön nuorista jäsenistä muodostui eräänlainen uusi, vanhalle kulttuurieliitille vastavoimainen sivistyneistön luokka, ”sivistyneistöverkosto”, kuten eräs haastateltava ilmaisee⁴⁵⁷. Tämä uusi akateeminen ja kaupungistunut älymystöpolvi, josta Laura Kolbe käyttää siitä termiä ”nuoreliitti”⁴⁵⁸, oli syntynyt 1960-luvun radikalismista. Samaan tapaan kuin Mervi Kaarnisen kuvaamalla 1960-luvun Tampereella, myöskään Joensuussa uusi sivistyneistöverkosto ei edustanut porvarillisuuteen sitoutunutta akateemista eliittiä⁴⁵⁹. Se edusti suuria ikäluokkia, sen sukupolvitietoisuus oli vahva ja sen jäsenet olivat mukana yhteiskunnallisissa liikkeissä. Uuden nuoreliitin liberaalit arvot näkyivät myös tasa-arvoajattelussa, johon kuuluivat naisten mahdollisuudet yhdistää perhe ja työ sekä avioliiton käytäntöihin liittyvä tasapuolisuus. Tähän ryhmään kuuluvat, kuten intellektuellit Jukka Kortin mukaan kautta aikojen, olivat juuri niitä, jotka osallistuivat modernin määrittelyyn ja toimivat sen mukaisen elämäntavan edelläkävijöinä⁴⁶⁰.

Vaikka kaupungin johtava kulttuuriväki olisikin pyrkinyt kontrolloimaan kulttuurin paikallista kehitystä ja ennaltaehkäisemään uusien, teatterikriisin kaltaisten kulttuurisotien syntymistä, uudeksi sivistyneistöksi itsensä mieltäneet eivät antaneet sen häiritä. Sen sijaan he puhuivat itsestään edelläkävijyyden diskurssin kautta: ”Me ei koettu olevamme, ei me marginaalissa oltu. Me oltiin tekemisen keskiössä.”⁴⁶¹ Tai kuten sama haastateltava myöhemmin täsmentää: ”Et oltiin siis marginaalissa Joensuun kaupungissa, mutta muualla oltiin ihan eturintamaa.” Kyseisen parihaastattelun molemmat haastateltavat, vaikka eivät tunnustaudukaan kulttuuriradikaaleiksi, arvioivat oman 1970-luvun osallistumisensa laajemmassa intellektuelliuden kontekstissa, jossa sivistyneistön ja älymystön rooli on sosiologi Riitta Jallinojan mukaan olla havaitsemassa muutoksen luonne ensimmäisenä ja kertoa siitä myös muille⁴⁶². Haastateltavat kuvailivat osaansa eräänlaiseksi pioneerityöksi, jonka kuuluikin olla vallitsevia arvoja rikkovaa. ”[...] taidehan aina, hyvä taide ja välillä hyvä tiede, on marginaalissa, ennen kuin se nousee mainstreamiksi. Ja siksi juuri taiteeseen kuuluu epäsovinnaisuus ja niin kuuluu hyvään tieteeseenkin.”⁴⁶³

⁴⁵⁶ OM2R.

⁴⁵⁷ HN5R.

⁴⁵⁸ Kolbe 2014, 232–234; Laura Kolbe toteaa myös, että kunnollinen tutkimus radikalismien vaikutuksista luokkajärjestelmiin puuttuu edelleen.

⁴⁵⁹ Kaarninen 2000, 93.

⁴⁶⁰ Kortti 2003, 47–49.

⁴⁶¹ HN5R.

⁴⁶² Jallinoja 1992, 43–44.

⁴⁶³ HN5R.

Uuden kulttuuriradikaalisti virittyneen sivistyneistön saanut Joensuu näyttäytyy muistitiedossa demokraattisesti ja yhteiskunnallisesti suuntautuneen keskustelun edelläkävijänä. Kesän 1973 Demokraattisen suunnittelun viikko, jonka pääjärjestäjänä olivat Suomen demokraattiset lakimiehet ja Yhteiskuntasuunnittelun seura ry sekä edellisen perinnettä jatkanut Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden Kesäneuvokki -74, olivat Jyväskylän kesään verrattavia valtakunnallisia tapahtumia, joiden kautta Joensuu ehkä selkeimmin hahmottui radikaalipiireissä. Yhden haastateltavan mukaan 1970-luvun yhteiskuntapoliittista keskustelua käytiin Helsingin ulkopuolella nimenomaan Jyväskylässä ja Joensuussa⁴⁶⁴, ja kuten toinen haastateltava toteaa, alueella, ”jossa oli vapauksia toimia ja joka ei ollut niin establishmentin miehittämä”⁴⁶⁵.

Demokraattisen suunnittelun viikon ja Kesäneuvokin mieleen palauttaminen on siinäkin mielessä aiheellista, että kyse ei ollut vain kapeiden vasemmistolaispiirien kokoontumisesta. Käsiteltäviä teemoja oli paljon ja ne olivat monipuolisia. Mukana oli suuri joukko asiantuntijoita, tutkijoita, virkamiehiä ja poliitikkoja Suomesta ja Neuvostoliitosta. Maaherra Esa Timonen oli avaamassa molempien vuosien seminaarit. Tapahtumien teemat liikkuvat demokraattisen suunnittelun, alueellisten ongelmien, väestön ja työvoiman sekä valtionhallinnon demokratisoiminen ympärillä ja olivat tiiviisti kytkeytyneitä ajankohtaiseen yhteiskuntapoliittiseen keskusteluun. Samalla tapahtumien osallistujat saivat hyvän yleiskuvan Pohjois-Karjalan tilanteesta. Ohjelmaan kuului muun muassa retkeilyjä Joensuun lähikuntiin Enoon, Kiihtelysvaaraan ja Ilomantsiin ja tutustumista näiden kuntien elinkeinoelämään. Tapahtumiin osallistuneiden tutkijoiden ja muiden asiantuntijoiden kannalta tapahtumat edistivät sekä kotimaista että kansainvälistä verkostoitumista niin kollegoiden kuin virkamiesten ja poliittisten päättäjien suuntaan.⁴⁶⁶

Tapahtumien yleispätevää luonnetta kuvaa Demokraattisten lakimiesten histori-ankirjoittaja Markku Fredmanin⁴⁶⁷ havainto, jonka mukaan tilaisuuden järjestettiin keskellä viikkoa ja niihin osallistuminen oli monelle virkamiehelle osa normaalia viiranhoitoa. Haastateltavat korostavat tapahtumien laaja-alaisuutta ja poliittista leimautumattomuutta, mutta painottavat samalla niiden pyrkimystä demokratian puolustamiseen. Maakuntalehdistö uutisoi tapahtumista monipuolisesti, joskin painopiste oli Karjalan Maan kirjoittelussa. Tapahtumien näkyvyyttä korosti, että Kesäneuvokki 74:n työryhmät antoivat julkilausumia, joissa esitettiin muun muassa kolmen uuden läänin perustamista. Voikin sanoa, että Demokraattisen suunnittelun viikolla ja Kesäneuvokissa tutkimus, valtionhallinto ja maakunta kohtasivat ja keskustelivat tavalla, joka 2000-luvun keskustelukulttuurista on jäänyt pois. Tapahtumien vaikuttavuutta on kuitenkin vaikea arvioida. Haastateltava pohti niiden merkitystä seuraavasti:

⁴⁶⁴ HM10R.

⁴⁶⁵ HM15.

⁴⁶⁶ Esim. Karjalainen 27.6.1973: ”Merkittävimmät ratkaisut tehdään alueen ulkopuolella. Suunnitteluseminaari aloitti Joensuussa”; Pohjois-Karjala 28.6.1973: ”Saimme toivomaamme paremman vastaanoton” Demokraattisen suunnittelun viikolla selvä edistysellinen tavoitteensa”; Karjalan Maa 27.6.1973: ”Pyrittävä lähemmäksi kansaa. Maakuntatason suunnitteluun tuntuva lisäys”; Karjalan Maa 30.6.1973: ”Sosiaalidemokraattien lääkkein hallinnon uudistamiseen. Alueellinen hyvinvointi ja tasa-arvo perustavoitteena”; Karjalainen 29.6.1974: ”Prof. Ahti Molander Kesäneuvokissa: Sijoittumisen ohjailu ei ratkaise työvoimaongelmia”; Pohjois-Karjala 27.6.1974: ”Työolosuhteetkin esillä Kesäneuvokissa”; Karjalan Maa 26.6.1974: ”Työvoimareservit P-K:n kehittämiseen”; Karjalan Maa 28.6.1974: ”Kesäneuvokki maakunnassa: Nuorisotutkimus ja metsät tarkastelussa”; Demokraattinen suunnittelu 1973; Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesäneuvokki 74 osa II; Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden Kesäneuvokki 74 osa I.

⁴⁶⁷ Fredman 2005, www-dokumentti.

Se tietysti sillä omalla kentällä kokoo ihmisiä. Suunnitteluviikot kokoo ministeriöistä ja yliopistoista ihmisiä, kunnista, isoista kunnista, niin niitten keskuudessa se paikka ja sen ongelmat tulee tunnetuksi. Ja sitten median kautta tietysti tulee ehkä sillä alueella tää ajattelutapa, tää sun porukka tunnetuksi, että kyllähän se. Mutta nää vaikutukset on niin monimutkaisia, että niistä ei pysty sanomaan, mitä niistä nyt.⁴⁶⁸

Politisoitumiskeskustelun kannalta kiinnostavin puheenvuoro oli Karjalan tutkimuslaitoksen työryhmän Demokraattisen suunnittelun viikolla 1973 julkaisema ja kyseistä seminaaria varten tilattu *Sivakka ja Rasimäki - raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä*, joka myöhemmin poiki 2010-luvulle jatkuneen kylätutkimusten sarjan. Alkuvaiheessa raportti kytkeytyi laajan hyväksynnän saaneeseen kehitysaluepolitiikkaan ja sai lähes yksinomaan myönteistä huomiota. Vasta kaksi vuotta myöhemmin, kun tutkijat Ilkka Alanen ja Jukka Oksa käsittelivät raporttia Yleisradion tuottamassa Valtimolla kuvatussa Pientilan emäntien iltamat -ohjelmassa, raporttiin liitettiin poliittisia sävyjä. Tämä osoitti, että kahdessa vuodessa keskusteluilmapiiri korkeakoulun ja tutkimuksen ympärillä oli alkanut politisoitua.

4.1.3 Nuorisoliittolaisista opiskelijaradikaaleiksi

Näkyvimmat vasemmistoradikaalit tuulahdukset saapuivat Joensuuhun teatterin ja korkeakoulun välityksellä, mutta Joensuussa oli kapeassa määrin myös omaa resonanssipohjaa nuorison politisoitumiselle ja sitä kautta vastaanottavuutta joidenkin korkeakoululaisten edustamalle aatemaailmalle. Vuonna 1946 perustettu Joensuun Kansalliset Nuoret (myöhemmin Joensuun Kokoomuksen Nuoret) oli alueen poliittisista nuorisjärjestöistä vanhin ja perinteisesti toimeliain. Nuorten Keskustan Liiton Joensuun osasto aktivoitui vasta 1970-luvun puolivälissä. Vasemmistoradikaaleille vaikutteille otollisinta maaperää olivatkin Suomen Demokraattiseen Nuorisoliiton piirijärjestön Karjalan Sosialistisen Nuorisoliiton (KSNL) jäsenet, joista aktiivisimman ryhmän muodosti vuonna 1970 perustettu Niinivaaran sosialistiset nuoret (NSN). Järjestö puhalsi uutta henkeä perinteiseen kommunistiseen nuorisojärjestötoimintaan ja toimi nousevan nuortaistolaisuuden paikallisena kasvualustana.⁴⁶⁹ NSN:lla oli tärkeä merkitys korkeakoulun piirissä toimineen opiskelija- ja tutkijataistolaisuuden muotoutumisessa, sillä se loi kontakteja korkeakoululaisten ja maakunnan poliittisten järjestötoimijoiden välille. Radikalisoituneen nuoriso- ja opiskelijaliikkeen vetohahmoin lukeutunut haastateltava tulkitsee hippijengistä piinkoviksi nuorisoliittolaisiksi muuttuneen ryhmän olleen nuortaistolaisuuden keskeisiä pioneereita maakunnassa. Niinivaaralle oli keskussairaalan perustamisen myötä syntynyt korkeasti koulutettujen, keskiluokkaisten ja pääosin Joensuuhun muualta muuttaneiden perheiden tiivis asuin- ja työyhteisö, jonka nuoret olivat herkkiä omaksumaan amerikkalaisen nuorisokulttuurin ilmiöitä. Tämä hippiyhteisöksi itsensä mieltänyt ”vaihtoheitojengi” kuunteli Jimi Hendrixiä heti kun se ilmestyi joensuulaisiin levykauppoihin, poltti pilveä, käytti LSD:tä ja otti yhteen niiden nuorisoryhmien kanssa, jotka eivät hippimagosta perustaneet. Joukko oli pieni ja poikkesi selvästi sairaalayhteisön porvarillisesta ilmapiiristä. Toisin kuin Helsingissä, Joensuun kaltaisissa pikkukaupungeissa

⁴⁶⁸ HM8.

⁴⁶⁹ Puuronen 1987, 14, 52, 64.

eriytymättömät ryhmät kokosivat sisäänsä kaupunkien kaiken radikaalin aineksen⁴⁷⁰. Joensuussa ryhmä koki omaavansa paikallisen nuorison kulttuuriherruuden. ”Siis me hallittiin koko Joensuun nuorisoskeneä ihan täydellisesti”, muistelija kuvailee.⁴⁷¹

Politiikka astui näiden nuorten elämään yhden kesän aikana, jolloin ryhmä päätti kääntyä vasemmistolaiseksi. Sosiologi Vesa Puuronen toteaa pohjoiskarjalaisia nuorisojärjestöjä koskevassa tutkimuksessaan, että NSN pyrki aluksi olemaan ideologisesti riippumaton ja järjestöllisesti itsenäinen kulttuuriradikaali järjestö. Yleisen politisoitumiskehityksen vanavedessä se kuitenkin sitoutui pian tiukasti SKP:n vähemmistöön ja taistolaiseen nuorisoliikkeeseen, mikä aiheutti sen, että osa aiemmista toimijoista jättäytyi järjestön ulkopuolelle. Toiminnan luonne muuttui 1970-luvun alkuvuosina myös muilla tavoin: jäsenistö vaihtui ”ryyppävästä jätkäporukasta” koulussa hyvin menestyneisiin tyttöihin ja johtokunta päätti luopua huonoista elämäntavoista. Edellä lainattu muistelija kuvailee 1970-luvun poliittisen osallistumisensa olleen eräänlaista tšekäläistä New Leftiä, joka oli omalaatuinen sekoitus 1960-lukulaista kulttuuriradikalismia ja tiukkaan dogmaattiseen marxismi-leninismiin perustunutta järjestötyötä. NSN oli läheisissä kytköksissä piirijärjestöön, jonka puheenjohtaja Jussi Silvonen oli myös NSN:n perustajajäseniä. Piirijärjestötasolla nuorisoliiton toimintaan osallistui korkeakoululaisten, opettajien ja opiskelijoiden lisäksi väkeä kaupunginteatterista, jossa turkkalaisia vaikutteita oli jäljellä vielä ohjajan erottamisen jälkeen.⁴⁷² Aatteellisen pohjan nopeaa, kokonaisvaltaista ja vakavaa omaksumista kuvaa hyvin muistelijan kertomus siitä, kuinka oppikoulunsa päättäneet nuoret sopivat vasemmistolaistumiskesänsä aikana keskenään kuka lähtee etelään ja kuka jää Joensuuhun vastaamaan paikallisesta järjestötyöstä. Tapa, jolla tulevaisuuden kannalta kauaskantoinen ratkaisu tehtiin, tuntuu muistelijasta tänä päivänä käsittämättömältä:

Siis ihan uskomatonta. Siis me tehtiin tämmönen elämäntaparatkaisu, musta se oli täysin käsittämätöntä touhua, siis aivan. Kyl sen täytyy, näin se on ollut, mut tuntuu ihan absurdilta puuhailulta. Mä kuuluin sit niihin, joiden piti jäädä tänne, että tänne jää riittävästi tyyppejä organisoimaan toimintaa.⁴⁷³

Teinitoiminta, joka Joensuussa oli aktiivisinta Niinivaaralla normaalilyseossa, oli keskeinen tekijä nuorten radikalisoitumisessa niin Joensuussa kuin muualla. Oppikoulujen aktiiviset, vaikkakin yksittäiset, radikaalit olivat tärkeässä asemassa uusvasemmistolaisuuden ja taistolaisuuden rantautumisessa pääkaupungista maakuntien keskuksiin ja koulukaupunkeihin. He olivat verkostoituneet tiivisti sekä keskenään että Teiniliiton ytimen suuntaan.⁴⁷⁴ Toinen normaalilyseon ja Niinivaaran nuorisoliitto-osaston vaikutuspiirissä ennen korkeakouluopintojaan ollut opiskelija-aktiivi, keskiluokkaisesta taustasta hänkin, oli saanut radikalismien kipinän jo muualla maakunnassa asuessaan. Hänen radikalismikuvauksessaan painottuu organisoija ja käytännön puolueityötä tehnyt järjestöaktiivi New Left -hengessä eläneen kulttuuri- ja teorialityössä vaikuttaneen vasemmistoradikaalin sijaan. ”Kyl mä vieläkin sanoisin, että tämmösen keskiluokkasen radikalisoitumiseen vaikutti paljon Vietnamin sota

⁴⁷⁰ Rentola 1990, 259–260.

⁴⁷¹ OM7.

⁴⁷² OM7; OMR2.

⁴⁷³ OM7.

⁴⁷⁴ Rentola 2003, 119; Kuusisto 2007, 49–50.

ja sitten just Reporadio. Yleisradiolla oli aikamoinen vaikutus, koska siellä oli paljon semmosta kriittistä ja radikaalia, siis silloiseen omaan yhteiskuntajärjestelmään nähden kriittistä.”⁴⁷⁵ Kolmas korkeakoulussa opiskellut nuorisoliittolainen haastateltava kuvaa radikalisoitumistaan kääntymyksenä, jossa ratkaisevia olivat teinotoiminnassa saadut vaikutteet: ”Ehkä eniten vaikutti se, että mä olin partioliikkeessä. Semmosessa äärioikeistolaisessa jengissä. Se oli varsin äärioikeistolainen henki siellä päällä ja uskonnollinen henki. Ja joku kapina siinä varmaan tuli ja tuota sen partioliikkeen kautta mä oon itse asiassa ajatellut ite, että siitähän myö sitten loppujen lopuksi erotettiin.”⁴⁷⁶

Karjalan Sosialistinen Nuorisoliitto ja sen alaosasto Niinivaaralla olivat ennen korkeakoulun perustamista ainoat nuorison poliittisen kollektiivisen liikehdinnän edustajat Joensuussa. ”Käytännössä me oltiin ainut firma, joka pysty järjestämään oman marssin esimerkiksi. Semmosia isompia hässäköitä.”⁴⁷⁷ Nuorisoliiton silloisista toimijoista moni siirtyi 1970-luvun kuluessa opiskelemaan Joensuun korkeakouluun ja toimi loppuvuodesta 1972 järjestäytyneen Joensuun Opiskelevien Sosialistien (JOSO) perusjäsenistönä. Toiminnan pitkälle organisoitua luonnetta kuvaa se, kuinka kunkin toimijan vastuualue nuorisoliiton tai JOSO:n puolella oli tarkoin määritelty.⁴⁷⁸ Toisaalta keskeisimpien avaintoimijoiden kohdalla liikkumavara järjestöjen välillä oli väljä. Myös henkilökuntaan lukeutuvia oli mukana järjestötyössä, mikä, kuten edellä on tullut esiin, oli osaltaan rakentamassa yhteisöllisyyden diskurssin välittämää kokemusta hierarkioiden mataluudesta korkeakoulussa. Tästä hyvä esimerkki on KSNL:n ja myöhemmin SKP:n Joensuun piirijärjestö ry:n julkaisema Kalikka-lehti, jonka toimituskuntaan kuuluivat korkeakoulun henkilökunnasta muun muassa Jukka Oksa, Seppo Rantonen, Mikko Lehtonen, Ilkka Alanen, Simo Seppo, Leena Alanen, Asko Suikkanen ja Arto Koho. Opiskelijoista lehtityöhön osallistui ainakin Jussi Silvonen ja Tuomo Tormulainen.⁴⁷⁹

Käsitys siitä, miten suuri nuoren tutkijakunnan rooli JOSO:n toiminnassa lopulta oli, vaihtelee muistelijasta toiseen. Haastatteluissa nousee esiin tutkijakunnan merkitys opiskelijajärjestön ideologisen kehityksen kannalta, mutta järjestöorganisaation käytännön pyrittämisessä henkilökunnan vaikutus ei ollut kovin suuri. Muistelu kuvaa marxilaistutkijoiden suhdetta nuortaistolaiseen opiskelijaliikkeeseen sekä sitä, kuinka yliopistomarxilaisuus oli vähitellen irtautumassa opiskelijaliikkeen kriitikköisestä puolueuskollisuudesta⁴⁸⁰: ”Me oltiin siis jotenkin leninistejä ja sitten se [KTL:n tutkija Hannu Hartikainen] ivallisesti sivalsi pirstaleiksi meidän ajatukset, että kun me oltiin ihan järkyttäneitä, kun se kritisoi Taisto Sinisaloa, että miten se on avuttoman pinnallista ajattelua.”⁴⁸¹

Taistolaisiin lukeutuneet tutkijat itse näkevät roolinsa JOSO:n kasvun ja järjestövoiman vahvistumisessa jopa merkittävämpänä kuin opiskelijat, joista ainakin osalle järjestötyö oli ideologisen suunnanmäärittelyn sijaan tiukkaa käytännön organisointia ja käsityötä lehdenteon, kokousten ja tiedottamisen muodossa. Seuraava tulkinna painottaa, että joensuulainen opiskelijataistolaisuus syntyi ulkopuolelta tulleiden vaikutteiden ruokkimana:

⁴⁷⁵ ON2.

⁴⁷⁶ OM9.

⁴⁷⁷ OM9.

⁴⁷⁸ OM9.

⁴⁷⁹ Kalikka 1970–1976.

⁴⁸⁰ Sihvola 2004, 141–142; Lind 1998, 40.

⁴⁸¹ OM7.

*Tuskin se Joensuun opiskelijaliike olis noussut niin paljon, jos se ei olis saanut tätä vanhempien voi sanoa tukea siellä. Tosta JOSO:sta tuli iso kova järjestö ja silloin kun sinne Joensuuhun tulit, niin juuri mitään semmosta ei ollut. Tai ei semmosta konkreettisti ottaen tosiaan ollutkaan. Kyllä se sen perustaminen oli aika paljon sen seurausta, että sinne tuli tämmösiä ihmisiä, jotka oli ollut siinä opiskelijaliikkeessä aktiivisia.*⁴⁸²

Myös kommunistien asemalla Pohjois-Karjalassa oli vaikutusta joensuulaiseen opiskelijaliikkeeseen. Vasemmistoradikalismin perinteet maakunnassa olivat ohuet, sillä alue oli jäänyt syrjään kansalaissodasta ja sodan jälkeenkin työväenliike pysytteli sosiaalidemokraattisella linjalla. Joensuussa kommunistiset perinteet olivat vielä maakuntaakin heikommat.⁴⁸³ Tradition puuttuessa SKP:n Joensuun piiri välttyi pitkään valitsemasta selvää kantaa puolueen sisäisessä hajaannuksessa "saarislaisiin" ja "taistolaisiin". Se siirtyi vähemmistöläisten käsiin vasta 1970-luvulla, kun muissa vähemmistöläisten hallitsemisissa piireissä siirtymä oli tapahtunut jo edellisellä vuosikymmenellä. Opposition eli taistolaisten nuorempi johtoporras koostui työväenluokkataustaisista, Sirola-opiston käyneistä ja sotien jälkeen aktiivisesti nuorisoliitossa toimineista miehistä ja naisista, joihin kuului myös lähes 30-vuotisen kansanedustajan uran tehnyt ilomantsilaisyyntyinen metsuri Pauli Puhakka (1926–2011).⁴⁸⁴

Vuonna 1954 ensimmäisen kerran eduskuntaan valitun Puhakan mainitaan olleen takarivistä erottumaton kaveri, jonka oppositio-orientaatio kävi ilmi hänen yrittäessään vuonna 1968 syrjäyttää Joensuun piirin sihteerin paikalta enemmistöläisen Einari Karhun ja nimityttää itsensä tämän tilalle.⁴⁸⁵ Puhakassa henkilöityi pohjoiskarjalaisen maaseudun kommunistien kannatus, ja hänestä opiskelijataistolaiset löysivät aatteelleen romanttisen esikuvan. "[...] me ei oikein tiedetty muuta, kuin et se oli metsuri ja se oli jotenkin kauheen romanttista ja komeeta, et on tommonen metsuri, radikaali-metsuri, jonka kanssa voi tehdä hommia yhdessä. No sit myöhemmin osoittautui, et se oli näitä Taisto Sinisalonen kaverit, mut ei meil ollut siinä alussa siitä mitään hajua."⁴⁸⁶

Käytännössä Puhakan korpikommunismi oli kaukana siitä, mitä nuoret vasemmistoradikaalit katsoivat edustavansa⁴⁸⁷. Vaikka nuorten taholta mukana oli vilpittönty ihailua ja esikuvallisuutta, käy seuraavasta haastattelukatkelmasta esille pyrkimys pesäeroon suhteessa vanhojen kommunistien edustamaan käyttäytymiskulttuuriin ja arvomaailmaan. Jako taistolaisten, akateemisesti suuntautuneiden nuortaistolaisten ja ehkä jossain määrin myös työläistaustaisten nuorisoliittolaisten välillä oli olemassa, vaikka se ei yhteistyötä estänyt.

[...] näillä vanhoilla taistolaisilla, eihän niillä ollut minkään näköstä, nehän oli seksistisiä öykkärisikoja sukupuoliasioissa. Ihan hävetti niiden jutut. Teoriasta ne ei tiennyt mitään, että se oli ihan toista porukkaa. Mut sitten se jossain vaiheessa vähän hämärty, kun oli pyörinyt niitten kanssa vuosia, mutta kyllä, et meillähän oli koko ajan toi teori-alukeminen ja kulttuuriorientaatio. [...] Kyllä mä ajelin kaupungilla silleen, että lapsi

⁴⁸² HM14.

⁴⁸³ Nousiainen 1956, 58–67, 106.

⁴⁸⁴ Leppänen 1999, 56–129, 185, 203.

⁴⁸⁵ Leppänen 1999, 276 viite 16; Pauli Puhakan haastattelu 20.7.1988, veteraanikansanedustajien haastattelut, Muistitieteoarkisto, Eduskunnan kirjasto, haastattelija Ilkka Liikanen.

⁴⁸⁶ OM7.

⁴⁸⁷ Relander 1999, 191.

*oli tavaratelineellä. Nää vasemmistojärjestöjen naiset oli ihan kuumana, et miten nuori mies hoitaa lasta, joka kuvaa sitä taistolaisen ja nuortaistolaisen kulttuurin draamatista eroa. Et ei siellä äijät osannut ruokaa laittaa ja muuta ja sit kun me taas oltiin sitä mieltä, et meidän puolisojen täytyy saada, tai meidän pitää jeesata lastenhoidossa, osallistuu.*⁴⁸⁸

Nuortaistolaiset saivat vanhoilta kommunisteilta järjestöllistä tukea, mutta myös SKP:n piirijärjestö ja sen puolueaktiivit hyötyivät nuorten mukaantulosta, mikä näkyi sekä jäsenmäärän kasvuna että uudenlaista tietotaitoa ja näkemystä tuoneena kumppanuutena puolue- ja vaalityössä. Pauli Puhakka kertoo 1988 tehdyssä haastattelussa antaneensa nuorille korkeakoululaisille puheenvuoron omissa vaalitulaisuudessaan ja halunneensa näin vähentää ennakkoluuloja sivistyneistöä kohtaan. Puhakan mukaan työväestön ja sivistyneistön välit olivat läheiset ja ongelmattomat: ”Se sivistyneistö, joka meille tuli – totta kai niitä muitakin nuoria tuli – niin ne oli kyllä sellaista valioväkeä, että ei syntynyt minkäänlaista juopaa tällaisen nuoremman ja sivistyneistön ja työväestön väliin, vaan se säilyi hyvänä ja edelleenkin se on sellainen.”⁴⁸⁹

SDNL:n sisäisessä järjestötaistelussa Joensuu siis asettui oppositioon, mutta ominakeisella tavalla. Järjestön toiminta säilyi melko vanhakantaisena ja yhteydet vanhoihin kommunisteihin pysyivät hyvinä, vaikka samalla sen kulttuuriorientaatio oli vahva. Työläiskotien kommunistinuoret ja uusvasemmistolaisuudesta vaikutteita omaksuneet oppikoululaiset saattoivat toimia yhdessä saman katon ja aatteen alla erilaisista painotuksista huolimatta. Nuortaistolaisen liikkeen tulevasta nokkamiehistä joensuulaiset nojautuivat Alpo Haloseen, työläis- ja koululaisnuorison vastakainasettelua vierastaneeseen elämäntaparadikaaliin, joka oli läheisissä tekemisissä nuortaistolaisuuden alkujuureksi katsotun ratavarren ryhmän (Jaakko Laakso, Aku Alanen ja Toivo Autiosaari) kanssa.⁴⁹⁰

Kommunistinen nuorisotoiminta oli ajautunut 1960-luvulla kriisiin varsinkin eteläisessä Suomessa, jossa nuoret eivät enää entiseen tapaan orientoituneet isiensä toimeentulomalleihin ja perinteiseen työväenaatteeseen. Pohjois- ja Itä-Suomessa syöksykierre ei ollut yhtä epätoivoinen, ja nuorisoliitto säilyttikin asemansa pitkälle 1970-luvulle, osin siksi, ettei sillä ollut alueella kilpailevia järjestöjä. Kuten nuortaistolaisuuden syntyä tutkinut Kimmo Rentola toteaa, nuorisoliitolla oli yksinoikeus radikaaliuteen. Toisin kuin esimerkiksi Lapissa ja Kainuussa, jossa nuortaistolaisuus tai edes konservatiivinen vähemmistökommunismi eivät juuri saaneet jalansijaa, Joensuussa nuoret kommunistit löysivät poliittisen kotinsa juuri näistä leireistä.⁴⁹¹

*Mut tääl oli semmosta jotain ihmeellistä, sen nuorisoliiton puolella, jotain ihmeellistä korpikommunismiin jäännettä, et meitähän ei Helsingin herrat komentele, et me päätetään niinku asioista itse ja sit kun se nuorisoliiton puoli oli vielä jakaantunut ihan toisella tavalla, siellä oli erilaisia vasemmistolaisia ryhmiä, jotka tappeli keskenään, niin sit me tehtiin täällä omaa politiikkaa.*⁴⁹²

⁴⁸⁸ OM7.

⁴⁸⁹ Pauli Puhakan haastattelu 20.7.1988, veteraanikansanedustajien haastattelut, Muistitietoarkisto, Eduskunnan kirjasto, haastattelija Ilkka Liikanen.

⁴⁹⁰ OM7; Rentola 1990, 252; Viitanen 1994, 528–537.

⁴⁹¹ Puuronen 1987, 29; Rentola 1990, 246–250; Viitanen 1994, 537–538.

⁴⁹² OM7.

Kommunistien sisäinen valtapolitiikka, nuorisoliikkeen erityinen luonne ja vähemmistökommunistien vahva asema alueella lienevät vaikuttaneen siihen, että kommunistinen opiskelijatoiminta muistetaan haastatteluissa toisaalta yhtenäisenä toisaalta muiden yliopistokaupunkien opiskelijataistolaisuuteen nähden erityisenä. Siinä mielessä yhteisöllisyyden ja edelläkävijyyden diskurssit ovat leimaa antavia opiskelijapolitiikkaa koskeville luonnehdinnoille:⁴⁹³ "[...] et se oli JOSO, ja tääl ei ollut ketään muita ja se oli kans sellainen erikoisuus, jota ei ollut kai missään muussa yliopistossa kuin täällä. Kaikkialla oli enemmistö- ja vähemmistökommunistit, jotka tappeli keskenään."⁴⁹⁴ "Mä en muista semmosta, et joku olis heiluttanut siellä tätä revarilippua mejjän piirissä, en muista."⁴⁹⁵

Osa muistelijoista toteaa, että enemmistökommunistejakin oli, mutta he pitivät itsestään matalaa profiilia. Yksi haastateltava korostaa JOSO:n olleen kulttuuriradikaalissa mielessä avarakatseinen ja joustava ja siksi muihin taistolaisiin opiskelijajärjestöihin nähden löyhemmin sitoutunut tiukkaan marxismi-leninismiin. Vaikut-tiko järjestön vapaamielinen asenne sen moninaisuuteen ja sitä kautta poliittisten linjaerimielisyyksien näkymättömyyteen vai johtuiko linjaerimielisyyksien ainakin näennäinen puuttuminen enemmistön passiivisuudesta tai voimattomuudesta, jää seuraavassa kommentissa epäselväksi: "jos oli vasemmistolainen, niin kaikki meni ikään kuin siihen samaan järjestöön ja sit se varmaan niinku vaikutti aika paljon siihen, että ei oltu niin änkyroitä, et me oltiin siis jotenkin vähän erilainen."⁴⁹⁶

4.1.4 Hallinnonuudistus paljastaa jakolinjoja

Hallintokriisin merkitys politisoitumiskeskustelun kannalta on erityisesti siinä, että se radikalisoi ja politisoi opiskelijaliikkeen julkista kuvaa ja toi näkyville korkeakoulu-yhteisön ristiriitaisuutta ilmentänyttä diskurssia. Korkeakoulun ylintä päätäntävaltaa käyttänyt hallintokollegio oli henkilökunnan lisääntyessä kasvanut epäkäytännöllisen suureksi, sillä kollegioon kuuluivat automaattisesti kaikki korkeakoulun opetus- ja tutkimusvirkojen haltijat ja lisäksi kaksi opiskelijoiden edustajaa. Samalla kun henkilökunnan määrä jatkuvasti kasvoi, opiskelijoiden suhteellinen edustus väheni. Enimmillään hallintokollegioon kuului 51 jäsentä. Tilanteeseen ei oltu tyytyväisiä millään taholla, mutta opetusministeriö oli haluton uudistamaan korkeakoulun hallintoa erillisratkaisuna valtakunnallisen mallin ollessa kesken.⁴⁹⁷

Virolaisen ajaman puitelain kaaduttua eduskunnassa keväällä 1970 korkeakouluissa ryhdyttiin työryhmätasolla (hallinnonuudistustoimikunnat) pohtimaan kunkin laitoksen hallinnon järjestämistä asetuksen kautta. Joensuuhun perustettu työryhmä ei ollut yksimielinen, mutta päättyi syksyllä 1970 esittämään kolmikantamallia. Valtakunnan tasolla mies ja ääni -periaatteen vastustajat tiukensivat asennoitumistaan, eikä esimerkiksi 1969 perustettu Professoriliitto ollut valmis hyväksymään enää edes

⁴⁹³ OM7; ON2; OM8; HM20.

⁴⁹⁴ OM7.

⁴⁹⁵ ON2.

⁴⁹⁶ OM7.

⁴⁹⁷ Nevala 2009, 169, 180.

kolmikantaa.⁴⁹⁸ Tässä valossa Joensuun korkeakoulun kolmikantaesitys oli rohkea, vaikka se olikin ottanut taka-askeleen syksyn 1969 mies ja ääni -ehdotukseen nähden. Karjalaisen linjaa kolmikanta noudatti mies ja ääni -periaatetta paremmin. Pääkirjoituksessa 27.9.1970 lehti totesi, että kolmikannan myötä ”Joensuun korkeakoulu näyttää siis tietä”⁴⁹⁹. Edellisenä syksynä mies ja ääni -kokeilun yhteydessä korostunut edelläkävijyyden diskurssi uudelleenkontekstualisoitui nyt Karjalan Maasta Karjalaiseen siirtyneenä ja kolmikantaan liitettynä.

Opetusministeriö jätti asetusluonnoksen pöydälle syys-lokakuun vaihteessa 1970, mikä merkitsi pitäytymistä toistaiseksi vanhassa hallintojärjestelmässä⁵⁰⁰. Pettymys Joensuussa oli kova. Ylioppilaskunnan puheenjohtaja lehtori Kari Tuunainen epäili Karjalaisessa Joensuun Korkeakoulun Ylioppilaskunta JKY-palstalla 5.10.1970, että Joensuussa joudutaan asian vuoksi ”väliaikaiseen suohon”. Tuunainen korosti asetuksen merkitystä hallinnon sujuvuuden ja koko korkeakoulun kannalta: ”Hallinnossa on kysymys keskeisesti yhteisten asioiden kitkattomasta sujumisesta.”⁵⁰¹

Hallinnonuudistuksen kokonaisratkaisun vastoinkäymiset jatkuivat valtakunnan tasolla. Keskusta koki kevään 1970 eduskuntavaaleissa murskatappion eikä uuden opetusministerin Jaakko Itälän (lib.) hieman Lex Virolaisesta muunneltu lakiesitys edennyt hallituksen hajoamisen vuoksi eduskuntaan lainkaan. Myös Professoriliiton aktiivisuus hallinnonuudistuskysymyksessä vahvistui jatkuvasti ja vuoden 1970 lopulla se teki päätöksen vastustaa kaikkia kiintiömalleja yliopiston hallinnossa. Joensuussa hallintokollegion mielipide kallistui yhä tiukemmin kiintiöhallinnon kannalle, mikä näkyi sen maaliskuussa 1971 antamassa Lex Itälään kielteisesti suhtautuneessa lausunnossa. Lausunnossa kollegion enemmistö kannatti pariteettia eli kaksikantaa, jossa opettajilla ja opiskelijoilla oli yhtä paljon edustajia hallintoelimissä. Arto Nevalan mukaan kiintiöhallinnon kannatuksen kasvun taustalla oli entisten seminaarin opettajien ja professorien määrän lisääntyminen yliopiston hallinnossa.⁵⁰² Huomion-arvoista kuitenkin on, että korkeakoulun johto, vt. rehtori Nurmen ja hallintojohtaja Matti Halosen johdolla, kannatti mies ja ääni -periaatetta.

Paikallistason kirjoittelu seurasi hallinnonuudistuksen valtakunnallista etenemistä. Mies ja ääni-mallin vastarinnan terävöityminen näkyi Karjalaisessa. Pääkirjoituksessa 1.4.1971 lehti tyrmäsi Lex Itälän korkeakoulun hallintokollegion enemmistön kannanottoa myötäillen. Lehti luonnehti Lex Itälää ”estottomaksi ja harkitsemattomaksi ehdotukseksi”, johon ”kohdistettu kritiikki on vahvasti perusteltua”. Se myös sivuutti vähemmistön rehtorin johdolla tekemän esityksen yleisestä ja yhtäläisestä äänioikeudesta ja enemmistön ehdotuksen pariteetista eli juuri ne seikat, jotka tekivät hallintokollegion lausunnosta korkeakoulujen yleisestä linjasta poikkeavan. Pariteetti olisi toteutuessaan myötäillyt opiskelijoiden vaatimuksia varsin pitkälle. Sillä hetkellä yhdenkään Suomen yliopiston hallinnossa opiskelijoilla ei ollut yhtä paljon valtaa. Lähimpänä oltiin Tampereella, jossa opiskelijoilla oli oikeus valita kolmannes hallituksen, konsistorin ja kanslerin valitsijain paikoista.⁵⁰³

⁴⁹⁸ Kallioinen 1999, 41.

⁴⁹⁹ Karjalainen 27.9.1970: ”Joensuu ensimmäisenä” (pääkirjoitus).

⁵⁰⁰ Karjalainen 2.10.1970: ”Kolmikantahallintoa ei vielä saatu Joensuun korkeakouluun: Asetus valtakunnallista linjaa vastaavaksi”.

⁵⁰¹ Karjalainen 5.10.1970: ”Seis korkeakouluhallinnon uudistus – opiskelijatko ulos?” (Kari Tuunainen).

⁵⁰² Kallioinen 1999, 22–42; Tiitta 2007, 182; Nevala 2009, 170–171.

⁵⁰³ Karjalainen 1.4.1971: ”Lex Itälä vastatuulella” (pääkirjoitus); 170; Eskola 2002, 289; Nevala 2009.

Varsin toisenlaisen kuvan korkeakoulun hallinnonuudistusnäkemyksistä antoi sanomalehti Pohjois-Karjalan saman päivän uutinen, jonka kärkeen oli nostettu korkeakoulun esittämä pariteetti ja jossa se esitteli laajasti vähemmistön yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta valtuustoon suosittellevaa kannanottoa.⁵⁰⁴ Näin näennäisen neutraali uutinen, josta ei edes ole tunnistettavissa tutkimukseni keskeisiä diskursseja, voi synnyttää hyvin erilaisen kuvan uutisoinnin kohteesta kuin toinen samaa aihetta käsittelevä uutinen.

Pariteetti sisältyi Joensuun korkeakoulun myöhemmin keväällä 1971 opetusministeriölle tekemään perussääntöesitykseen. Opiskelijoiden vaatimuksesta ja opetusministeriön muutosesityksen jälkeen ehdotukseen lisättiin syksyllä 1971 ristiinäänestys, jossa jokaisen äänioikeutetun oli mahdollista äänestää sekä oman että toisen kiintiön ehdokasta. Väliaikainen hallintoasetus annettiin syyskuun lopulla 1972. Siinä hallintokollegioon kuului rehtorin ja vararehtorin lisäksi 14 jäsentä, jotka oli jaettu opiskelijoiden ja viranhaltijoiden kiintiöihin. Sama periaate oli osastoneuvostoissa, jonka jäsenet hallintokollegio nimitti. Ristiinäänestystä väliaikaisessa hallintoasetuksessa ei kuitenkaan mainittu, sillä tarvittavaa vaalisäännöstöä ei ollut mahdollista valmistella ennen lokakuun vaaleja. Seuraavana kesänä tehtiin asetukseen muutos, jonka mukaan hallintoelinten vaalit tuli toimittaa suljetuissa kiintiöissä eli ilman ristiinäänestystä.⁵⁰⁵

Keskeinen muutos Joensuun korkeakoulua ja hallinnonuudistusta koskevassa julkisessa keskustelussa oli poliittisten opiskelijajärjestöjen aktivoitumisen ohella Heikki Kirkisen astuminen professorin virkaan syksyllä 1970. Vuotta myöhemmin hänet valittiin korkeakoulun rehtoriksi. Aktiivisen keskustelijan roolin ottaneen Kirkisen myötä anonyymilta vaikuttanut korkeakoulun ääni alkoi henkilöityä. Nurmen lailla Kirkinen oli maan professori- ja rehtorikunnassa sikäli poikkeus, että hänen suhtautumisensa opiskelijoiden ajamaan hallinnonuudistukseen oli ymmärtäväinen. Kirkisellä oli aktiivinen ylioppilastausta ja hän oli toiminut 1960-luvun alussa, nuorena historian lehtorina, Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunnan kunnanvanhimpana. Vielä vuonna 1968 hän julisti Suomalainen Suomi -aikakauslehdessä opiskelijat proletariaatiksi, jolla ei ollut sananvaltaa heitä itseään koskevissa päätöksissä ja vaati professorivallan väistymistä. Ranskan vuosien⁵⁰⁶ aikana Kirkisen hallinnonuudistusnäkemykset muuttuivat maltillisemmiksi, ja hän lanseerasi Suomeen palattuaan ehdotuksen kolmikan-tamallista, joka Joensuussa lopulta toteutettiin.⁵⁰⁷

Rehtorina Kirkinen suhtautui avoimesti ja sovittelevasti yliopistojen uudistamiseen ja ylläpiti yhteisöllisyyden diskurssia. Kirkinen toppuutteli lehdistössä kiivaimpia mies ja ääni -periaatteen kannattajia ja kehotti hoitamaan hallinnonuudistuksen ”rauhassa ja yhteistyössä”. Hän myös rakensi yliopistoista kuvaa eri intressi- ja mielipidetahojen toimintakenttänä, jossa osallisina olivat niin opiskelijat, opettajat, virkamiehet, veronmaksajat, kansa kuin koko yhteiskunta. Ennen kaikkea yliopistot olivat hänen mukaansa työyhteisöjä, jotka olivat olemassa opiskelua, opetusta ja tutkimusta varten. Siksi hallinnonuudistuskeskustelu tuli Kirkisen mielestä suunnata työdemo-

⁵⁰⁴ Pohjois-Karjala 1.4.1971: ”Opiskelijat yhtyvät vähemmistön kantaan Joensuun korkeakoulun hallinnonuudistuslausunnossa”.

⁵⁰⁵ Nevala 2009, 171–172; Karjalainen 30.9.1972: ”Joensuun korkeakoulun hallinto uudistettiin: Kollegio pienenee – osastoneuvosto toimintaan”.

⁵⁰⁶ Heikki Kirkinen (s. 1927) työskenteli Ranskassa Sorbonnen yliopiston Suomen kielen ja kulttuurin vierailvana professorina vuosina 1966–1970 ja 1984–1985. Numminen 2005, 180.

⁵⁰⁷ Lamberg 2004, 314; HM21.

kratian kehittämiseen: ”Mutta uudistusinnossakin on varmistettava yliopiston työtetävän mahdollisimman korkeatasoinen suorittaminen, veronmaksajien rahojen mahdollisimman asiantunteva käyttö sekä demokratian toteuttaminen kaikkien tärkeiden osaryhmien kannalta katsottuna.”⁵⁰⁸

Hallinnonuudistuskeskustelun alkuvaiheessa Kirkinen otti näkyvän ja aktiivisen roolin. Julkisen kirjoittelunsa perusteella hän pyrki huomioimaan kaikkien hallinnonuudistuskeskusteluun osallistuneiden näkemykset ja edistämään korkeakoulun sisäistä yhteistyötä ja sujuvaa toimintaa. Hän oli valmis keskusteluun ja perusteli huolella kantansa opiskelijoiden esittämään kritiikkiin. Retoriikassaan Kirkinen vetosi usein kansaan ja pyrki madaltamassa korkeakoulun ja ympäristön välistä raja-aitaa. Kansan valtaa ja oikeuksia korostavalle poliittiselle puhetavalle ominaisesti hän esitti yliopistojen olevan kansaa varten ja kansalle vastuullisia⁵⁰⁹. Ne olivat ”kansan yhteisiä”, niiden tehtävä oli ”palvella kansaa” ja niitä pidettiin yllä ”koko kansan yhteisillä verovaroilla”.⁵¹⁰ Näin Kirkinen oli olennaisella tavalla vahvistamassa korkeakouluun suunnattua odotusten diskurssia.

Kirkisen linja miellytti Karjalaista. Syksyn 1972 avajaispuheessaan rehtori moitti sitä, että hallinnonuudistuskiesityksessä opettajien, huoltohenkilöstön ja opiskelijoiden ammattijärjestöt oli jätetty sivuun. Tämä teki yliopistojen sisäisestä johtamisesta ammatillisen sijasta poliittista. Oppilaitosten päätyönä ei hänen mukaansa ollut politiikan tekeminen vaan opiskelu, opetus ja tutkimus.⁵¹¹ Karjalaisen pakinoitsija Seppä totesi pakinassaan Kirkisen puheesta: ”Toivottavasti rehtori Kirkisen puheenvuoro herättää keskusteluja ja kannanottoja kaikilla suunnilla. Se on rakentavan mielipiteidenvaihdon arvoinen.”⁵¹²

Opiskelijoiden hallinto- ja kallektiivisten kirjoitusten tasolta henkilöiden väliseen debattiin. Vasemmisto-opiskelijat boikotoivat hallintokollegiota jo keväällä 1973 tehostetun toiminnan viikon aikana. Elokuun alussa 1973 astui voimaan Joensuun korkeakoulusta annetun väliaikaisen asetuksen muutos, jonka mukaan kaksikantaan perustuva kiintiömalli koski myös osasto- ja laitosneuvostoja. Ylioppilaskunta ilmoitti välittömästi pitäytyvänsä asettamasta ehdokkaita kyseisiin hallintoelimiin. Kun hallintokollegio vastoin opiskelijoiden tahtoa määräsi opiskelijaedustajat kasvatustieteiden osasto- ja laitosneuvostoihin, laajensi opiskelijoiden 11.10.1973 pitämä yleiskokous boikotin koskemaan myös hallintokollegiota vuodesta 1974 lähtien.⁵¹³

Hallintokriisiä syvensi Joensuun korkeakoulua koskevan lain muuttamisesta tehdyn esityksen tyssäminen eduskunnassa keväällä 1974. Lakiesityksen tavoitteena oli lisätä eri henkilöstöryhmien mahdollisuuksia osallistua korkeakoulun hallintoon. Lisäksi opiskelijat vastustivat hallintokollegion huhtikuussa 1974 käsittelemää perussääntöesitystä, jossa ylimmäksi hallintoelimeksi olisi tullut ristiinäänestyksellä valittu 24-henkinen valtuusto. Ristiinäänestysperiaate olisi koskenut myös alihallinnon osasto- ja laitosneuvostoja. Opetusministeriö kuitenkin palautti perussääntöesityksen

⁵⁰⁸ Karjalainen 12.10.1970: ”Demokratian suhteellisuudesta” (Heikki Kirkinen).

⁵⁰⁹ Kansan käytöstä poliittisessa retoriikassa Liikanen 2003, 257, 302.

⁵¹⁰ Karjalainen 12.10.1970: ”Demokratian suhteellisuudesta” (Heikki Kirkinen).

⁵¹¹ Karjalainen 14.9.1972: ”Rehtori Heikki Kirkinen: Poliittisessa ajattelussa näkökulmien supistumista”.

⁵¹² Karjalainen 15.9.1972 (pakinoitsija Seppä).

⁵¹³ Nevala 2009, 187–188.

korkeakoululle. Turun ja Tampereen yliopistojen ja Kauppakorkeakoulun väliaikaista hallintoa koskevissa asetuksissa se oli päätynt kolmikantaan, joten se halusi johdonmukaisesti noudattaa samaa linjausta myös muiden korkeakoulujen hallintoratkaisuissa.⁵¹⁴

Joensuun korkeakoulun perussääntöesitys oli valtakunnallisesti ottaen pitkälle menevä, sillä esimerkiksi Tampereen yliopiston hallituksen huhtikuussa 1974 tekemässä perussääntöluonnoksessa enemmistö kannatti kolmikantaa ja vastusti ristiinäänestystä.⁵¹⁵ Huomioitava on myös se, että opiskelijat eivät keväällä 1974 ottaneet osaa hallintokollegion toimintaan, eivätkä siten olleet vaikuttamassa perussääntöluonnoksen sisältöön. Sanomalehti Karjalainen käsitteli korkeakoulun esitystä kahdessa kirjoituksessa, perussääntöluonnosta esittelevässä uutisessa⁵¹⁶ sekä uutista seuranneen päivän pääkirjoituksessa ”Radikaali korkeakoulu”. Pääkirjoituksessa pohjoiskarjalainen lehdistö oikeastaan ensimmäisen kerran huomioi pariteetin ja siihen liittyneen ristiinäänestyksen poikkeuksellisuuden. Perussääntöluonnosta ei kuitenkaan kommentoida edelläkävijyyttä painottavassa sävyssä, vaan kallistutaan kolmikannan kannalle.

*Kun korkeakoulussa ammatikseen työskentelevät henkilökunnan jäsenet ovat antamassa sen piirissä tilapäisesti oleville opiskelijoille mainitulla tavalla puolet hallintoelinten paikoista, heidän voidaan sanoa menneen varsin pitkälle opiskelijoita vastaan. Vertailtaessa osapuolten asiantuntemusta, vastuuta ja etuja, olisi kolmikantaperiaate varmaan kaksikantaa perustellumpi hallintomalli. Vielä huomattavasti radikaalimpi on ehdotus, että ristiinäänestys tehtäisiin pakolliseksi. Se on sama kuin kansandemokratien linja [...].*⁵¹⁷

Syksyllä 1973 alkaneessa ja vuosina 1976–1977 päättyneessä hallinto-boikotissa opiskelijat kieltäytyivät valtakunnallisen mallin mukaisesti osallistumasta suljettujen kiintöiden toimintaan. Tämä koski niin hallintokollegiota (vuodesta 1975 valtuusto) kuin osasto- ja laitosneuvostoja. Tämä hankaloitti suuresti hallintoelinten toimintaa, vaikka hallintokollegion päätösvaltaisuuden rajaa laskettiin kesällä 1974 viiteen jäsenen ja puheenjohtajaan.⁵¹⁸ Hallinto-boikotin myötä Kirkisen aiempi ymmärrys opiskelijoiden toimintaa kohtaan sai kriittisiä sävyjä. Karjalaisen Kirkisen lausunnosta kokoomassa uutisessa on kuultavissa vallitsevaan tilanteeseen ärtynyt rehtori, joka halusi opiskelijat ojennukseen. Kirjoituksessa Kirkinen tulkitsi opiskelijoiden boikotoinnin vastuusta vetäytymisenä ja liioiteltuna uhmana ja korosti opiskelijoiden maanlaajuisesti poikkeuksellisen suurta edustusta korkeakoulun hallintokollegiossa. Muiden kuin asetuksessa mainittujen hallintoelinten asettaminen olisi hänen mukaansa ollut lakien ja asetusten vastaista. Boikotti vaarantaisi korkeakoulun ja koko maakunnan kehityksen.

Karjalan Maa käsitteli luentoboikottia Karjalaista enemmän opiskelijoiden näkökulmasta. Lehti julkaisi 11.10.1973 uutisen korkeakoulun poliittisten opiskelija-

⁵¹⁴ Nevala 2009, 188–192; Karjalainen 3.8.1973: ”Ylioppilaskunta ei aseta ehdokkaita”; Pohjois-Karjala 11.10.1973: ”Joensuun korkeakoulun opiskelijoiden yleiskokouksen julkilausuma”.

⁵¹⁵ Kaarninen 2000, 135–138.

⁵¹⁶ Karjalainen 20.4.1974: ”Korkeakoulun hallintoa esitetään pariteetille. Perussääntö lähössä opetusministeriöön”.

⁵¹⁷ Karjalainen 21.4.1974: ”Radikaali korkeakoulu” (pääkirjoitus).

⁵¹⁸ Nevala 2009, 188–201.

järjestöjen yleiskokouksesta, jossa laitoksen opiskelijoita kehoitettiin boikotoimaan "korkeakoulun johdon kumileimasinelimiksi" nimettyjä laitos- ja osastoneuvostoja. Uutinen oli saanut vaikutteita opiskelijaliikkeelle tyypillisestä fraaseja toistavasta ja kaavamaisesta kielenkäytöstä ja se sisälsi esioletuksia ja yleistyksiä, jotka korostivat opiskelijoiden toimien oikeellisuutta.⁵¹⁹ Otsikon "taistellaan demokratiasta" mukaan kyse oli demokratian ja jonkin muun, demokratialle vastakkaisen asian, välisestä yhteenotosta. Sanonnat "yksimielinen", "reunojaan myöten täynnä", "kaikkien", "yhdessä" ja "täydellisesti" painottivat opiskelijoiden joukkovoimaa ja yhteishenkeä taistelussa demokratian puolesta.

*Korkeakoululla taistellaan demokratiasta: Luentoseisaus onnistui. Oppilailla oma kokous. Opiskelijoiden yksimielinen kamppailu Joensuun korkeakoulun hallinnon demokratisoimiseksi sai tiistaina jälleen tuulta purjeisiinsa. Korkeakoulun iso auditorio oli lähes reunojaan myöten täynnä osanottajista kaikkien korkeakoululla toimivien poliittisten opiskelijajärjestöjen yhdessä järjestämässä opiskelijoiden yleiskokouksessa. Samaten tilaisuuden vuoksi toimeenpantu luentoseisaus näytti onnistuneen ainakin päärakennuksella täydellisesti.*⁵²⁰

Sama sävel oli sanomalehti Pohjois-Karjalan hallinnonuudistuskirjoittelussa, jonka opiskelijaliikkeen puhetapa läpäisi julkilausumien ja kokousuutisoinnin muodossa melko helposti. Siinä opiskelijaliike näyttäytyi vakavasti otettavana toimijana. Karjalaisessa opiskelijaliikkeen puhetapa ei näyttäytynyt yhtä ilmeisenä, eikä lehti osoittanut samaan tapaan tukea opiskelijaliikkeen pyrkimyksille kuin sosiaalidemokraattinen kilpailijansa.

Asetus Joensuun korkeakoulun uudeksi perussäännöksi annettiin keväällä 1975. Asetuksessa korkeakoulun hallinto oli säädetty kolmikannan varaan siten, että valtuuston 24 jäsenestä kolmannes kuului professorien ja apulaisprofessorien, kolmannes muun henkilökunnan ja kolmannes opiskelijoiden kiintiöön. Ristiinäänestys oli jätetty asetuksen ulkopuolelle. Osasto- ja laitosneuvostot toimivat vaalitavan suhteen samalla periaatteella.⁵²¹ Heikki Kirkinen esiintyi kolmikanta-asetuksen osalta jälleen korkeakoulun äänenä. Kirkinen mielestä asetus oli suuri edistysaskel aikaisempaan verrattuna.⁵²² Siten hän heitti pallon opiskelijoille ja muille vaalikelpoisille. Vaalien demokraattisuus ei ollut riippuvainen yksin vaalitavasta vaan myös korkeakouluväen aktiivisesta ehdokkaaksi asettumisesta ja äänestämisestä.

Karjalainen ja Karjalan Maa tulkitsivat rehtori Kirkinen näkemystä uudesta kolmikanta-asetuksesta hyvin eri tavoin. Karjalainen näki kolmikannan positiivisessa valossa. Lehti otsikoi: "Rehtori Heikki Kirkinen: Uusi hallintoasetus tukee myönteistä kehittämistä"⁵²³. Karjalan Maa puolestaan julkaisi lausunnosta lyhennelmän, jonka otsikossa se korosti asetuksen kielteisiä puolia ja yleisti näkemyksen koko korkeakoulun kannaksi: "Hallintoastus ei tyydytä korkeakoulua".⁵²⁴ Keskustapuolueen vetäytymi-

⁵¹⁹ Fairclough 1992, 120–121; Vilkuna 2013, 283–284.

⁵²⁰ Karjalan Maa 11.10.1973: "Korkeakoululla taistellaan demokratiasta. Luentoseisaus onnistui. Oppilaila oma kokous".

⁵²¹ Nevala 2009, 193–194.

⁵²² Karjalainen 24.5.1975: "Rehtori Heikki Kirkinen: Uusi hallintomalli tukee myönteistä kehittämistä".

⁵²³ Karjalainen 24.5.1975: "Rehtori Heikki Kirkinen: Uusi hallintomalli tukee myönteistä kehittämistä".

⁵²⁴ Karjalan Maa 24.5.1975: "Hallintoasetus ei tyydytä korkeakoulua".

nen mies ja ääni -tavoitteesta ei siis vielä näkynyt Karjalan Maan maltillisempia ratkaisuja korostaneena uutisointina. Vaikka varsinaisen leipätekstin sisältö oli molemmissa lehdissä samankaltainen, ei otsikoinnin luomaa mielikuvaa voi vähätellä. Uuden hallintoasetuksen saattoi tulkita hyvin eri valossa.

Syksyn 1975 valtuustovaalit saivat lisäväriä ylioppilaskunnan organisoimasta varjovaalista, joka järjestettiin yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden periaatteella. Varjovaaleihin osallistui myös osa henkilökunnasta, mutta samalla muutama opiskelija jättäytyi pois ja ilmoittautui ehdokkaasi viralliseen valtuustovaaliin, mikä Arto Nevalan mukaan muutti asetelmaa ratkaisevasti. Opiskelijoiden rintama oli hajonnut, ja samalla henkilökunnan poliittiset vastakkainasettelut tulivat esiin.⁵²⁵ Myös Tampereella oli vuotta aikaisemmin järjestetty varjovaalit kolmikantahallinnon vastustamiseksi. Mervi Kaarnisen mukaan varjovaalit olivat täysin tamperelainen tapahtuma eikä niin laajoihin ja mittaviin demonstraatioihin ryhdytty muualla⁵²⁶. Kuitenkin myös Joensuussa varjovaalit herättivät lehdistössä näkyvää huomiota, ja kuten Tampereella myös Joensuussa varjovaalihankeeseen suhtauduttiin korkeakoulun hallinnon taholta erittäin kielteisesti.

Keskustapuolue oli jo aikaisemmin sanoutunut irti lakkoilun ja muiden voimakeinojen käytöstä hallinnonuudistuskamppailussa. Kuten Eskola esittää, Lex Virolainen ja Lex Itälä olivat olleet lähinnä radikaalia porvarillisuutta, joilla oli ollut opiskelijapiirien laaja kannatus – eivät sosialismia⁵²⁷. Koska omien ministerien lakiesitykset eivät toteutuneet, ryhdyttiin keskustajärjestössä kamppailuun toisaalta maltillisemmän hallintoratkaisun puolesta toisaalta kommunismin torjumiseksi. Karjalan Maan hallinnonuudistuskannanotot alkoivat vähitellen kiristyä. Lehti julkaisi lokakuussa 1975 rehtori Kirkisen kannanoton varjohallintoa vastaan: ”Korkeakoulun hallintoelimistä ei tulisi yrittää tehdä puoluepolitiikan välineitä puhumattakaan siitä, että niiden avulla yritettäisiin syrjäyttää laillista hallintovaltaa jonkin muun vallan hyväksi”⁵²⁸. Varjohallinnolla saattoi Kirkisen mukaan olla vakavia seurauksia koko laitoksen kehitysnäkymille. Korkeakoulun sisällä tapahtuvasta poliittisesta toiminnasta melko myönteiseen sävyyn puhunut Kirkinen esitti hallintoon kytketyn puoluepolitiikan kielteisenä ilmiönä ja käytti hyväkseen puoluepolitiikan negatiivisia mielikuvia boikottivastaisuutta perustellessaan. Hallinnonuudistuksen synnyttämien poliittisten jakojen myötä ristiriitaisen korkeakoulun diskurssi alkoi vahvistua.

Karjalan Maan suunnanmuutos täsmentyi pari viikkoa myöhemmin kolmikantaa kannattaneessa pääkirjoituksessa. Päätoimittaja Viljo Laitinen hyväksyi kolmikantaperiaatteeseen nojanneen uuden hallintomallin. Varjohallinnon hän esitti ei-vakavasti otettavana epämääräisenä ”puuhailuna” ja teki näin pesäeroa mies ja ääni -periaatetta ajaneisiin sosialistiopiskelijoihin. ”Puuhailu jonkinlaisen varjohallinnon rakentamiseksi Joensuun korkeakouluun on tietenkin eräiden lapsekkaiden opiskelijapiirien mielenosoitus sitä vastaan, että korkeakouluun ei tässä vaiheessa ole valtakunnan hallitus esittänyt eikä eduskunta hyväksynyt mies ja ääni -periaatteen mukaista hallintomallia.”⁵²⁹

⁵²⁵ Nevala 2009, 197–198; Nevala 2012, 283.

⁵²⁶ Kaarninen 2000, 143.

⁵²⁷ Eskola 2002, 308.

⁵²⁸ Karjalan Maa 4.10.1975: ”Rehtori Heikki Kirkinen: Varjohallinto uhkana lailliselle hallinnolle”.

⁵²⁹ Karjalan Maa 19.10.1975: ”Laillisuuslinjalle Joensuun korkeakoulun vaaleissa”.

Hallinnonuudistuskeskustelu nosti Joensuun korkeakoulun osaksi valtakunnallista opiskelijapolitiikkaa. Pohjoiskarjalaisessa lehdistössä käyty keskustelu vahvasti mielikuvia korkeakoulu yhteisön sisäisistä ristiriidoista, vaikka ei suoraan politisoinut korkeakoulun julkista kuvaa. Virallisten lähteiden, julkilausumien ja tiedotteiden runsas käyttö sekä rehtori Kirkisen yhteisöllisyyttä painottanut esiintyminen etäännyttivät lehtiä hallinnonuudistuskysymyksestä. Tämä koski etenkin Karjalaista, jolla oli hankaluuksia luovia kokoomuspuolueen valtakunnallisten linjausten ja korkeakoulua kohtaan tuntemansa solidaarisuuden välillä. Karjalan Maan kirjoittelu puolestaan oli yhteydessä keskustapuoleen politiikkaan, jossa radikaali hallintolaki säilyi pitkään tavoitteena. Karjalan Maan näkökulma olikin Karjalaista opiskelijamyönteisempi ja täsmentyi kolmikannan kannalle vasta yleisdemokraattisen rintaman hajottua lopullisesti. Sosiaalidemokraattinen Pohjois-Karjala -lehti oli mies ja ääni -periaatteelle myötämielisin ja vasemmisto-opiskelijoiden ääni oli sen sivuilla hyvin esillä. Lehden omat tulkinnat jäivät kuitenkin vähiin, sillä korkeakoulupolitiikka ei ollut maltillista sosiaalidemokratiaa ja työväenliikkeen asiaa ajaneen Pohjois-Karjala -lehden uutisprioriteettien kärjessä.

Mies ja ääni -periaatteen nousu hallinnonuudistuskamppailun keskiöön kertoo kielen ja julkisuuden vallasta eli siitä, miten tietyt asiat nostetaan esiin ja toiset jäävät tai jätetään syrjään. Mies ja ääni oli iskusanana loistava ja se jaksoi kantaa opiskelijaliikkeen retoriikassa vuosia. Etenkin sosialistiopiskelijat valjastivat hallinnonuudistuskamppailun tehokkaasti osaksi "taistelunarratiivian"⁵³⁰, jolla kuitenkin oli vain vähän väyliä kampeutua pohjoiskarjalaiseen julkisuuteen. Rintamalinjojen jakautuessa ja kamppailun keskittyessä sokeasti mies ja ääni -kysymykseen jäivät Joensuun korkeakoulun aloitteet ja hallintomallikokeilut julkisuudessa taka-alalle. Lisäksi valtakunnallisen ja paikallisen tason hallinnonuudistuskamppailun kulkeminen rinta rinnan vei osan joensuulaisten opiskelijatoiminnan terästä. Hallinto boikotti merkitsi opiskelijoiden ajautumista pitkäksi aikaa sivuun korkeakoulun hallinnosta, joten se ei päässyt hyötymään valtakunnallisesti ainutlaatuisesta pariteettijärjestelmästä. Opiskelijat politikoivat itsensä ulos korkeakoulun päätöksenteosta ja Kirkisen peräänkuuluttamasta vastuunkannosta.

Haastatteluissa hallinnonuudistustaistelun kiihtyminen yhdistettiin paitsi opiskelijoiden järjestäytymiseen myös tutkijataistolaisten tuloon korkeakouluun⁵³¹. Toisaalta haastatteluissa korostettiin, ettei hallinnonuudistus ollut vain taistolainen vaan laajemmin yleisdemokraattinen liike⁵³². Tämän pidemmälle meneviä tulkintoja muistelu hallinnonuudistuskamppailulle antamista merkityksistä on vaikea tehdä, sillä hallinnonuudistus nousi haastatteluissa esiin yllättävän heikosti ja yleisellä tasolla verrattuna sen rooliin 1970-luvun julkisessa keskustelussa ja opiskelijaliikkeen julkisuuskuvassa. Useat haastateltavat jakoivat näkemyksen siitä, kuinka hallinnonuudistus vei valtavasti energiaa, kuinka YYÄ-hallinnon pyörittäminen oli raskasta ja kuinka lamaannuttavalta boikotti tuntui sen ison työn jälkeen, mikä hallinnonuudistuksen eteen oli tehty. Haastatteluissa hallinnonuudistus kuitenkin nousi esiin usein vasta kysyttäessä. Kamppailun vaiheet ja yksityiskohdat olivat monilta unohtuneet ja koko hallinnonuudistuskeskustelu tuntui ikään kuin puuroutuneen ihmisten ajatuksissa. Asia oli tärkeä, mutta jälkikäteen katsoen kamppailun motiiveja ja intohimoja oli vai-

⁵³⁰ Vilkuna 2013, 300.

⁵³¹ ANHM1.

⁵³² OM4.

kea palauttaa mieleen. Erään haastateltavan sanoin: ”Kyllä se oli jatkuvaa myllyä voi sanoa. Kyllä se yliopisto siinä mielessä, tai korkeakoulu siihen aikaan, niin kyllä se oli sen ihan kaikkein keskeisin foorumi tai toimintafoorumi. Se oli jatkuvaa ja niitä oli siihen liittyviä erilaisia kamppailuja. Kun yks loppu, niin toinen alko.”⁵³³ Samantapaisen havainnon on tehnyt 1960- ja 1970-luvun taistolaisaktiivien narratiiveja tutkinut Matti Hyvärinen, jonka haastattelema ”Anu Rantanen” ei juuri huomioi kertomuksessaan hallinnonuudistusta tai muita ajan virallisia ikoneita⁵³⁴.

Julkisuuden näkökulmasta hallinnonuudistus oli selkeä valtakunnalliselle ja paikalliselle tasolle lomittunut uutisaihe, jolla oli suuri merkitys vastaperustetun korkeakoulun kehityksen ja käytännön toiminnan kannalta. Se oli prosessina vaiherikas ja sisälsi kärkeviä vastakkainasetteluita. Korkeakoululaisten kannalta voi kuitenkin pohtia, oliko hallinto paikka, jossa ihmiset todella kokivat pystyvänsä vaikuttamaan ja jonka eteen tehty työ jälkikäteen tuntuu tähdelliseltä ja muistelemisen arvoiselta. Näyttääkin siltä, että 1970-luvun yliopistoradikalismien merkitykset ovat muualla kuin hallinnonuudistustaistelussa.

4.1.5 Opiskelijapolitiikka julkisuudessa

Joensuulainen opiskelijavasemmisto radikalisoitui paljolti tutkijakuntaan ja nuori-soliittolaiseen vähemmistökommunismiin tukeutuen. Merkkipaaluna voi pitää loppuvuotta 1972, jolloin Joensuun Opiskelevat Sosialistit (JOSO) järjestäytyivät. Muiden poliittisten opiskelijajärjestöjen aktivoituminen oli alkanut jo aiemmin. Ensimmäisenä (1967) perustettiin Joensuun Opiskelevat Oikeistonuoret (JOON), joka vaihtoi nimensä korkeakoulun myötä Joensuun Opiskeleviksi Porvareiksi (JOPO). Keskustanuoret (1968) täsmentyi myöhemmin Joensuun Opiskeleviksi Keskustanuoriksi (JOKN). Joensuun Sosiaalidemokraattinen Opiskelijayhdistys (JOSY) järjestäytyi marraskuun 1972 edustajistovaaleihin mennessä ja rekisteröitiin 1973.⁵³⁵ Ylioppilaskunta poliitisoitui nopeasti perustamisensa jälkeen, sillä hallituksen vaali oli poliittinen ensimmäisen kerran jo syksyllä 1970, jolloin keskusta-sosiaalidemokraattien lista vei voiton oikeistosta. Vuoden 1971 vaaleissa käytettiin listojen sijaan suhteellista vaalitapaa, ja voittaja oli oikeisto 44 prosentin ääniosuudella. Oikeiston ylivoimainen kannatus oli tyypillistä myös muissa yliopistoissa, jopa vasemmistolaisena pidetyssä Tampereen yliopistossa.⁵³⁶

Joensuulaisten poliittisten opiskelijajärjestöjen aktivoituminen ja vasemmiston ja keskustan valtakunnallisen yleisdemokraattisen rintaman hajoaminen osuivat samaan ajankohtaan. Etenkin JOSO:n perustaminen aktivoi kaupungin opiskelijapoliittista toimintaa. Sen kannatus ylioppilaskunnan edustajistovaaleissa (taulukko 7.) ei kuitenkaan missään vaiheessa 1970-luvun aikana ylittänyt porvareiden kannatusta. Korkeimmillaan JOSO:n saama ääniosuus oli vuonna 1975 (22,7 prosenttia). Keskustanuorten nousu alkoi vuosikymmenen puolivälistä lähtien syödä JOPO:n kannatusta, mutta porvarit säilyttivät asemansa korkeakoulun suurimpana poliittisena opiskeli-

⁵³³ HM14.

⁵³⁴ Hyvärinen 1994, 147.

⁵³⁵ Joensuun opiskelevat keskustanuoret ry:n toimintakertomus vuodelta 1970 Dc, JOKN:n arkisto, KMA; Kempas 1999, 30, 38.

⁵³⁶ Kempas 1999, 30, 33; Kaarninen 2000, 200.

jajärjestönä. Vaikka vasemmiston, keskustan ja oikeiston hallinnonuudistukseen ja opintososiaalisiin kysymyksiin liittyneet tavoitteet olivat opiskelijapolitiikassa pitkälle yhteisiä, oli muiden vaikea hyväksyä sosialistien hyökkäävää esiintymistä. Näkemyserot johtivat ennen pitkään puolueraja-aitojen kasvuun ja koko opiskelijaliikkeen merkityksen vähenemiseen. Joensuulaisessa julkisuudessa tämä näkyi opiskelijajärjestöjen kiistelynä hallinnonuudistustapahtuman menettelytavoista itse asian jäädessä sivuun.⁵³⁷

Taulukko 7. Joensuun ylioppilaskunnan edustajistovaalien äänijakauma (%) 1972–1979

	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979
JOPO	47,0	44,0	36,9	30,4	30,8	30,1	31,3	30,4
JOSY	24,2	23,9	20,4	16,9	13,9	12,6	14,5	14,1
JOSO	13,2	13,8	20,1	22,7	22,6	21,5	19,8	13,2
JOKN	15,6	9,7	17,7	23,8	22,7	23,2	24,2	21,5
KRIST				5,9	7,9	9,0	8,0	7,6
Muut		4,2	4,9		2,2	3,3	2,2	13,2

Lähde: Kempas 1999, 39.

Hallinnonuudistustilaisuudet olivat poliittisten opiskelijajärjestöjen näytön paikkoja, joihin järjestöt kaikkialla Suomessa keskittivät kasvaneita resurssejaan.⁵³⁸ Hallinnonuudistus siis aktivoi ja vahvisti joensuulaisopiskelijoiden rivejä, mutta lisäsi samalla poliittisten opiskelijajärjestöjen keskinäisiä jännitteitä. Hallinnonuudistuksen kautta opiskelijajärjestöt saivat emopuolueidensa äänenkannattajissa näkyvää julkisuutta, joka kuitenkin pohjautui lähinnä järjestökoneiston tuottamiin materiaaleihin. Spontaaniuden ja dynaamisen opiskelijaliikkeen mielikuva jäi niissä varsin laimeaksi toisin kuin esimerkiksi Kustaa H. J. Vilkkunan kuvaamassa Jyväskylässä, jossa opiskelijaradikaalit käyttivät julkisuutta tehokkaasti hyväkseen. Spontaaneiksi naamioidut, mutta todellisuudessa tarkoin ennalta suunnitellut demonstraatiot, kuten valtaukset ja mielenosoitukset, olivat osa opiskelijoiden toimintastrategiaa. Jyväskylässä strategia oli ajoittain menestyksellinen, mutta Joensuussa joukkovoiman mobilisointi oli vaikeampaa.⁵³⁹

Syksyllä 1972 opiskelijajärjestöt päättivät vauhdittaa Lex Sundqvistia ja protestoida epäonnistuneeksi koettua väliaikaista hallintoasetusta. Opiskelijat kieltäytyivät yksimielisesti nimeämästä edustajiaan korkeakoulun osastoneuvostoihin.⁵⁴⁰ Marraskuussa 1972 joensuulaisopiskelijat olivat mukana valtakunnallisessa hallinnonuudistus-

⁵³⁷ JOSO:n toimintakertomus 1972 Id 4, Kansan arkisto. Karjalan Maa 29.11.1972: ”Karhunpalvelus koko hommalle. Vasemmisto vei pohjan päivän tarkoitukselta”; Pohjois-Karjala 30.11.1972: ”Porvaristo pelaa puoluepolitiikkaa hallinnonuudistuksen kustannuksella”; Kolbe 1996, 431, 465–466; Vilkkuna 2013, 84–85, 286–287; Esimerkiksi marraskuun 1972 hallinnonuudistustilaisuuden kohdalla keskustan ja sosiaalidemokraattien opiskelijajärjestöt kiistelivät siitä, kenen nimissä tilaisuus oli järjestetty ja kenellä oli siellä puheoikeus.

⁵³⁸ Siisiäinen 1990a, 127.

⁵³⁹ Vilkkuna 2013, 50, 54.

⁵⁴⁰ Nevala 2009, 187–188.

päivässä, jolloin tarkoitus oli osallistua luentojen sijaan hallinnonuudistustilannetta esitteleviin tilaisuuksiin. JOPO ja JOKN kuitenkin jättäytyisivät pois hallinnonuudistustoimikunnan toiminnasta vedoten sen piirissä ilmenneisiin menettelytapoihin. Ne nimesivät vasemmistolaisten opiskelijajärjestöjen (JOSY ja JOSO) toiminnan lakkoliikkeeksi ja käyttivät termiä luentoseisaus. Vasemmisto puolestaan syytti keskustaa ja oikeistoa yhtenäisen hallinnonuudistusrintaman hajottamisesta ja puoluepolitiikan sotkemisesta siihen.⁵⁴¹

Kuvaa hämmensivät oikeiston vahva asema ja valtakunnallisesti katsoen radikaalit kannanotot. Ylioppilaskunnan hallitusvastuussa olleet joensuulaiset porvariopiskelijat kannattivat edelleen yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta korkeakoulujen hallintoon. Vastoin kattojärjestö Tuhatkunnan ohjeita JOPO kehotti jäseniään boikotoimaan luentoja SYL:n Lex Sunqvistin eduskuntakäsittelyn vauhdittamiseksi järjestämällä valtakunnallisella tehostetun toiminnan viikolla. Karjalaisen tehostetun toiminnan viikkoon liittyvä uutisointi oli varovaista, olihan kokoomuksen paikallinen opiskelijajärjestö toiminut vastoin valtakunnallinen emojärjestön linjaa. JOPO:n poikkeavaa kantaa ei lehdessä korostettu.⁵⁴² Sen sijaan Karjalan Maa huomioi etusivullaan paikallisen porvarijärjestön ratkaisun tukea luentolakkoa. Lehden kuvatekstissä todettiin: "Monet kokoomuksen kannattajat hieraisivat silmiään: ylioppilaskunnan porvarihallitus on ottanut myönteisen kannan korkeakoulujen hallinnonuudistuslakkoon. Se kehottaa opiskelijoita pidättäytymään luennoilta vastoin valtakunnallisen Tuhatkunnan kantaa."⁵⁴³

Hallinnonuudistuskamppailu on hyvä esimerkki siitä, kuinka opiskelijajärjestöjen väliset ristiriidat liittyivät poliittisten tavoitteiden sijaan keinoihin, joilla tavoitteet saavutetaan. Asiakysymykset vaikuttivat hautautuvan opiskelijapolitiikan julkisuuskuvaan järjestöjen keskinäisen riitelyn ja valtakilvan alle, mikä vahvisti ristiriitaisen korkeakoulun diskurssia. Syytelyt puoluepoliittisesta taktikoinnista leimasivat poliittisten opiskelijajärjestöjen välistä keskustelua, mihin opiskelija-aktiivit itsekkin kiinnittivät huomiota: "Toiminta ylioppilaskunnan hyväksi on pääasiassa tiedon hankkimista ja käyttämistä, eikä löysän tekstin suoltamista ja pikkupolitikoimista"⁵⁴⁴, kirjoitti JKY:n puheenjohtaja Kari Tuunainen. Sosiaalidemokraattien Perttu Vartiainen puolestaan korosti, ettei ylioppilaskunnan pidä olla "pelkkä opiskelijapoliitikkojen keskinäinen kuppikunta".⁵⁴⁵ Myös muistitiedossa nousee esiin mielikuva opiskelijajärjestöjen suhteita vaivanneesta politikoinnista: "Oli sit niin kauheen paljon sitä politikointia, joka oli sitä sitä keskinäistä kilpailua. Kyllä joo näissä hallinnonuudistus- ja näissä tehtiin yhdessä työtä ja opintotukiudistusasioissa, mut silti mä muistan sen enemmän semmosena turhanaikasena politikoisena."⁵⁴⁶ Lainaukset osoittavat

⁵⁴¹ Kirje 16.11.1972, Kutsu neuvottelukokoukseen 22.11.1972, Hallinnonuudistustoimikunta, JKY:n arkisto; Karjalainen 24.11.1972: "Tasapuolisuus tarpeen hallinnonuudistuksessa: protestit tiedotteesta – toisenlainen esitys"; Pohjois-Karjala 30.11.1972: "Porvaristo pelaa puoluepolitiikkaa hallinnonuudistuksen kustannuksella".

⁵⁴² Joensuun korkeakoulun porvareiden suhtautuminen TTV:oon, hallinnonuudistustoimikunta, JKY:n arkisto; Karjalainen 2.3.1973: "Luentolakkorintama ei täysin yhtenäinen: tutkintoja vaaditaan Joensuussa"; Karjalainen 3.3.1973: "Luentolakko jatkui. Tiedot osastosta melko yhtenäisiä"; Elsinen 1979, 22; Kolbe 1996, 465–466; Kempas 1999, 42; Vares 2000, 88.

⁵⁴³ Karjalan Maa 1.3.1973: "Luentolakko alkaa tänään, kokoomus mukana, keskusta varaukseton".

⁵⁴⁴ Karjalainen 12.3.1972: "Savolaisen Heikille Ylioppilaskunnan asioista (Toverillisesti Kari Tuunainen)".

⁵⁴⁵ Pohjois-Karjala 29.9.1974: "Perttu Vartiainen: JOSY:n toiminta ylioppilaskunnassa".

⁵⁴⁶ ON2.

opiskelijoiden itsekriittisyyttä ylioppilaskunnan toimintaa kohtaan. Etenkin ”politisointia” pidettiin vääränä tapana hoitaa ylioppilaskunnan asioita.

Opiskelijajärjestöjen vastakkainasettelut ulottuivat Joensuun ylioppilaslehteen, jonka päätoimittajat olivat 1970-luvulla järjestäin keskustalaisia ja oikeistolaisia. Lehdessä sosialistiopiskelijoiden suhtauduttiin lähinnä huvittuneena. Vuoden 1972 numeron 2/3 pilapiirroksessa Simo Seppoa erehdyttävästi muistuttava henkilö kutsuu niskat kumarassa ja alistuneesti kirja kainalossa seisovaa opiskelijaa: ”Hei, laitoksella olis taas pari julkilausumaa allekirjoitettavana”. Toisaalla samassa lehdessä toimitussihteeri H. I. Helander kirjoittaa imperialismia vastustavista opiskelijoista: ”Hämmästyttävän monet intoilijat eivät tunnu ymmärtävän sen paremmin oman kuin toistenkaan ideologian käsitteistä”. Vuonna 1972 päätoimittaja Kauko Ojapelto joutui vasemmistolaisten hampaisiin ja sai varoituksen julkaistuaan vuoden 1972 ensimmäisessä numerossa nimimerkki Xanterin kirjoituksen ”Punaisen diktatuurin kourissa”, jossa arvosteltiin Berliinin muuria ja itäsaksalaista sosialismia.⁵⁴⁷ Vaikka sosialistien rooli Joensuun ylioppilaslehdessä olikin kapea, piti opiskelijoiden itsesensuuri ja ylioppilaskunnan vastuu lehtensä sisällöstä huolen siitä, että ylilyönteihin puututtiin⁵⁴⁸.

Joensuun ylioppilaslehteen viitattiin paikallisissa sanomalehdissä harvoin. Sillä ei ollut alueella samanlaista painoarvoa kuin esimerkiksi pääkaupungissa ilmestyneellä sisarlehdellään, joka sekin vasemmistolaistuessaan ja politisoituessaan menetti uskottavuuttaan ja suuren yleisön kiinnostuksen. Helsingin ylioppilaslehti keskittyi 1970-luvun kuluessa yhä enemmän korkeakoulu- ja opiskelijapoliittisiin kysymyksiin. Myös Tampereen yliopiston Aviisin linja oli 1970-luvun alkupuolella voimakkaan vasemmistoradikaali, jopa niin, että se osittain peri Helsingin ylioppilaslehden aseman maan seuratuimpana opiskelijalehtenä.⁵⁴⁹ Joensuun ylioppilaslehden linja oli maltillinen, ja se keskittyi paljolti opiskelija- ja korkeakoulupoliittisiin kysymyksiin, mikä osaksi vaikutti siihen, ettei se kyennyt ylittämään kaupunkilaisten ärsytyskynnystä toisin kuin vaikkapa Aviisi. Julkaisu myös ilmestyi harvakseltaan. Vuosina 1971–1973 ilmestymiskertoja oli seitsemän ja vuosina 1974–1975, jolloin julkinen keskustelu korkeakoulun punaisuudesta oli näkyvintä, lehti jäi talousvaikeuksien vuoksi kokonaan ilmestymättä. Joensuun ylioppilaslehti alkoi ilmestyä jälleen 1976.⁵⁵⁰

Ylioppilaslehden tekijöiden välien tulehtuminen heijasti ylioppilaskunnan sisäisiä ongelmia. Vuoden 1971 ylioppilaskuntavaalit voittaneiden porvareiden johdolla muodostettiin hallitus, johon kuului kolme porvaria, kaksi sosiaalidemokraattia ja yksi keskustalainen. Hallituksen puheenjohtaja oli porvareiden Heikki Savolainen. Maaliskuun 1. päivä 1972 lehdissä julkaistiin tieto, että yleisdemokraattinen rintama (keskusta ja sosiaalidemokraatit) oli esittänyt eroanomuksen. Karjalaista mukailleen eron syyt olivat “[...] jälkiviisaiden hallitukseen kohdistama arvostelu, porvareiden esiintyminen vaalien voittajana, vaikka yleisdemokraatit saivat enemmän ääniä ja

⁵⁴⁷ Tuomo Laitilan eronpyyntö 19.11.1971, JKY:n hallituksen pöytäkirjat, JKY:n arkisto.

⁵⁰² Kirjoituksessa todettiin mm. ”Jokainen ruumis, joka luodinreikiä täynnä kannetaan muurilta, osoittaa vapaalle maailmalle muurin rakentaneen yhteiskunnan mielettömyyttä. Kaiken mielettömyyden takana on yhteiskuntajärjestelmä, joka antaa yhden puolueen johdolle rajattoman vallan ja mahdollisuuden diktatuurin ylläpitämiseen.” Joensuun ylioppilaslehti 1/1972.

⁵⁴⁸ Kortti 2013, 357–358.

⁵⁴⁹ Harmo 1983, 360; Kaarinen 2000, 198–199; Salminen 2004, 88; Kortti 2013, 356; Vartiainen & Kaarninen 2013, 142–143.

⁵⁵⁰ Kempas 1999, 182.

Kauko Ojapellon kirjoitukset ja lausunnot.⁵⁵¹ Eron taustojen selvittelyssä saivat palstatilaa sekä porvarien että sosiaalidemokraattien edustajat. Hallituksen puheenjohtaja Heikki Savolainen korosti Karjalaisessa mahdollisimman laajan hallitusyhteistyön merkitystä ja esitti uusia vaaleja ilmapiiriongelman ratkaisemiseksi. Ylioppilaskunnan puheenjohtajaa lehtori Kari Tuunaista arvosteltiin: "Varsin suurena syynä siihen, että tilanne ylioppilaskunnassa pääsi kärjistymään, on se, että ylioppilaskunnan puheenjohtaja Kari Tuunainen on ymmärtänyt tehtävänsä käsittääkseni täysin väärin. Olisi odottanut, että ylioppilaskunnan puheenjohtaja olisi pikemminkin pyrkinyt sovitteluun erimielisyyksiä kuin kärjistämään niitä."⁵⁵² Puheenjohtajan asema muodostuikin ongelmalliseksi ylioppilaskunnan puoluepolitisoituessa, sillä ylioppilaskunnan kokouksen valitseman keulakuvan oli yhä vaikeampi säilyttää puolueetonta rooliaan.

Syksyllä 1972 toteutetun organisaatiouudistuksen seurauksena valtuustosta tuli ylioppilaskunnan ylin päättävä elin. Organisaatiouudistus selkeytti hallinnon toimintaa, mutta sinetöi samalla ylioppilaskunnan politisoitumisen. Ylioppilaskunnan puheenjohtajan toimi lakkautettiin kokonaan 1.11.1973 alkaen, mitä Tuunainen omien sanojensa mukaan oli itsekin esittänyt. Kuten Kustaa H. J. Vilku toteaa, henkilökunnan edustajan siirtyminen pois puheenjohtajan pallilta merkitsi Jyväskylässä vallan siirtymistä ylioppilaskunnassa kokonaan opiskelijoiden edustajille ja poliittisten ryhmien vastakkainasettelun kärjistymistä. Sama ilmiö näkyi Joensuussa, jossa organisaatiouudistus vielä korosti kehityskulkua.⁵⁵³

Joensuulaisen opiskelijaliikkeen julkisuuskuva piirtyi lähinnä JOPO:n, JOKN:n ja JOSY:n toimijoiden kirjoituksista ja järjestöjen julkilausumien kautta. Vaikka JOSO oli hallinnonuudistuskamppailun keskeinen organisaattori ja se menestyi ylioppilaskuntavaaleissa hyvin koko 1970-luvun (taulukko 7, s. 129), jäi järjestön näkyvyys paikallisessa sanomalehtijulkisuudessa vähäiseksi. Laitavasemmiston näkymättömyys johtui Matti Hyvärisen mukaan taistolaisen vetäytymisestä "omaan leiriin, oman yhteisön kirjoittajiksi"⁵⁵⁴. Psykologian tutkija ja omakohtaisesti taistolaiseen liikkeeseen osallistunut Jussi Silvonen taas näkee, että taistolaiset padottiin tietoisesti ulos julkisuudesta⁵⁵⁵. Tapani Suominen olettaa, että taistolaiset karkotti julkisuudesta heidän käyttämänsä persoonaton ja abstrakti marxilais-leniniläinen kieli, jota sanomalehdistö kavahti⁵⁵⁶. Pohjois-Karjalassa taistolaisen julkista näkyvyyttä rajoitti se, ettei kommunisteilla ollut omaa äänenkannattajaa ja ylioppilaslehtikin oli porvarillisissa käsissä. Lähin kommunistinen päivälehti, Kansan Sana, ilmestyi Kuopiossa. Järjestöjen omat lehdet, JOSO:n Joensuun korkeakoulun sisällä levittämä vuodesta 1973 ilmestynyt Toiska ja SKP:n Pohjois-Karjalan piirin ja Karjalan sosialistisen nuorisoliiton julkaisema Kalikka, olivat käsin toimitettuja ja levikiltään vähäisiä.

Kalikka ja Toiska kävivät tulista, mutta melko hampaatonta taistelua sanomalehti Karjalaista vastaan. Karjalaista pidettiin suurena kokoomuslaisena pahana, joka "pyrkii jatkuvasti kirjoittelullaan luomaan korkeakoulusta demokraattisten voimien

⁵⁵¹ Karjalainen 1.3.1972: "Yleisdemokraatit erosivat. Ylioppilaskunnan hallitus repesi".

⁵⁵² Karjalainen 10.3.1972: "Eroamisen taustaa" (Heikki Savolainen).

⁵⁵³ Karjalainen 12.3.1972; Kempas 1999, 25–27, 36; Vilku 2013, 20.

⁵⁵⁴ Hyvärinen 1994, 332–333.

⁵⁵⁵ Silvonen 1990, 294.

⁵⁵⁶ Suominen 1997, 236.

vastaista ja erityisesti antikommunistista mielialaa”⁵⁵⁷. Vuonna 1974 Toiska puuttui sosialistiopiskelijoiden korkeakoulun opintovaatimuksia uudistamaan pyrkinyttä Musta lista -kampanjaa koskeneeseen sekä apulaisprofessori Simo Sepon opetusta arvostelleeseen kirjoitteluun julistamalla, että ”sanomalehti Karjalaisen ’moniarvoisuus’ tarkoittaa käytännössä valheellisuuden, epätieteellisyyden ja epäinhimillisyyden asettamista totuudellisuudet, tieteellisyyden ja ihmisoikeuksien rinnalle.”⁵⁵⁸ Kalikka, jolla oli yhteyksiä korkeakouluun muun muassa Jukka Oksan, Seppo Rantosen, Jussi Silvosen, Ilkka Alasen, Simo Sepon ja Leena Alasen kautta, puolestaan syytti Karjalaista 1970-luvun alun teatterisodan ja ohjaaja Jouko Turkan erottamisjupakan yhteydessä.

Joensuun korkeakoulun ylioppilaskunnan poliittisella kartalla oikeisto (JOPO) oli jatkuvasti eniten kannatusta saanut järjestö (taulukko 7, s. 129). Sama ilmiö on nähtävissä myös maan muissa ylioppilaskunnissa, mikä ei ole voinut olla vaikuttamatta syvällisesti opiskelija- ja korkeakoulukulttuuriin. Onkin yllättävää, että tutkimus ei juuri ole huomionoinut oikeistolaisen opiskelijaliikkeen merkitystä. Puolueohjelmien muuttuneita merkityksiä tutkinut Eeva Aarnio on havainnut, että 1960- ja 1970-luvun vaihteessa puolueiden ohjelmatyö alkoi avautua ja edellisten vuosikymmenien ideologisia itsestäänselvyyksiä ryhdyttiin kyseenalaistamaan. Tämä koski myös oikeiston nuorempaa siipeä, joka irtaantui kokoomuslaisesta arvokonservatismista, hyväksyi ideologisen ja puoluepoliittisen kilpailun ja asettui Kekkonen johtaman puolueettomuuslinjan taakse.⁵⁵⁹ Tässä porvarismiksi kutsutussa liikehdinnässä oli kyse uudenlaisesta tavasta padota kommunistien valtaannousupyrkimykset ja vastustaa opiskelijaliikkeessä jyllännyttä marxismia.⁵⁶⁰ Opiskelijajärjestöistä Tuhatkunta olikin se, joka ensimmäisenä pyrki politisoimaan Suomen Ylioppilaskuntien Liiton. Porvareiden nuori polvi puolueen vanhoillisten vastustuksesta huolimatta, jos ei suorastaan radikalisoitunut, niin ainakin muutti toimintatapojaan isänmaallisuutta ja epäpoliittisuutta korostaneesta hengestä avoimen puoluepoliittiseksi ja lähentyi vasemmistoa korkeakoulupoliittisissa tavoitteissaan.⁵⁶¹ Emopuolueen konservatiivisen leiman karistaminen ei ollut helppoa, kuten historioitsija Marjo Havila toteaa kuvaillessaan Jyväskylän Opiskelevien Oikeistolaisten oppositiotaivalta⁵⁶². Joensuussa astetta enemmän vasemmalle siirtynyt JOPO sen sijaan löysi lopulta kommunistit liittolaisekseen.

4.1.6 Opiskelijaliikkeen vaihteleva voima

Hallinnonuudistus synnytti julkisuuteen mielikuvaa aktiivisesti ja päämäärätietoisesti toimivista, joskin keskenään eripuraisista opiskelijajärjestöistä. Samalla kuitenkin korostui Helsingin ja Joensuun hallinnonuudistustapahtumien välinen kontrasti. Pohjois-Karjala kertoi uutisessaan Helsingissä järjestetyn päätapahtuman keränneen yli 6000 osallistujaa eri puolilta maata, mutta paikallisen korkeakoulun tapahtumiin se viittasi kuvatekstissä toteamalla, että lakko oli hiljentänyt korkeakoulun melkein

⁵⁵⁷ Toiska 1/1974, JOSO:n arkisto, Kansan arkisto.

⁵⁵⁸ Toiska 1/1974, JOSO:n arkisto, Kansan arkisto.

⁵⁵⁹ Vares 1995, 207; Aarnio 1998, 247.

⁵⁶⁰ Eskola 2001, 27; Vesikansa 2004, 258.

⁵⁶¹ Sundbäck 1991, 467; Smolander 1995, 150–163.

⁵⁶² Havila 2003, 231–242.

tyystin ja vain aktiivisimmat 50 opiskelijaa olivat kiinnostuneita keskustelemaan hallinnonuudistuksesta.⁵⁶³ Muistelussa sen sijaan kuljetetaan opiskelijaliikkeen suurta tarinaa, jossa joensuulaisopiskelijat olivat vahvasti ja tosissaan mukana järjestötoiminnassa. JOSO:n jäsenrekrytointia kuvattiin tehokkaaksi.

*Kyl se huippuvaiheessa se oli ihan huikeeta kyllä. Se meni kyllä aika nopeesti ohi, mut kyl se oli aika hurjaa. Saatto olla siis kursseja, joista 15 sisäänotettiin, niin puolen vuoden kuluttua JOSO:n jäseniä oli viidestätoista kymmeneen.*⁵⁶⁴

*[...] mutta tota me vaan myytiin Soihtua ja Tiedonantajaa ja käännytettiin väkeä yleis-demokraattiseen rintamaan tai jopa meidän omiin. Siis sehän on, sitä se oli. Taistelua sieluista itse asiassa. Ja siinä me oltiin kauheen tosissamme.*⁵⁶⁵

Aktiivisen vasemmistolaisen opiskelijatoiminnan tyyppiesimerkiksi monet muistelijat nostavat lastentarhanopettajakoulutuksen. Korkeakoulun koulutusaloista ainoana, ehkä varhaisvaiheen venäjän kielen opiskelijoita sekä psykologiaa lukuun ottamatta⁵⁶⁶, se yhdistetään selvästi opiskelijoiden politisoitumiseen. Haastatteluissa ei puhuta poliittisesti aktiiveista historian-, maantieteen tai luokanopettajaopiskelijoista, vaan nimenomaan lastentarhanopettajakoulutuksesta ja sen punaisuudesta.⁵⁶⁷ ULO-opiskelijoiden poliittisuus sai myös kielteisiä merkityksiä: ”Se mikä täällä oli todella punainen, oli tää lastentarhanopettajakoulutus, koska se on juuri se tärkeä päästä vaikuttamaan, yleensä opettajankoulutus. Siellä ne pioneerihuiwit päässä kitaraansa soittivat, en tiedä haluaako kukaan, että siitä muistutetaan.”⁵⁶⁸

Mielenkiintoista on, että puoluepoliittisuus jää ULO-opiskelijoiden ja -kouluttajien omissa tulkinnoissa ja esiintuloissa sivuun. Sen sijaan he korostavat aktiivista yhteiskunnallisuutta ja yksituumaista koulutuksen eteen toimimista. Vuonna 1973 perustetun Suomen Lastentarhanopettajiksi Opiskelevien Liiton (SLOL) perustajajäsen joensuulainen Kari Ruoho kuvaa järjestön historiassa, kuinka liitto syntyi ajamaan opiskelijoiden etuja, mutta ennen kaikkea sen tavoitteet olivat ammatillisia ja tähtäsivät lasten kehityksen, hoidon ja huollon turvaamiseen ja parantamiseen. Ruoho myös korostaa järjestön epäpoliittisuutta. Politisoimisen ajateltiin hänen mukaansa vievän huomion liiaksi varsinaiselta tavoitteelta eli lapsen asian ajamiselta. Joensuun ULO-koulutuksessa oli mukana SLOL:n aktiiveja, ja esimerkiksi jäsenlehti Slollilainen painettiin Joensuussa.⁵⁶⁹

Myös muistitieto painottaa joensuulaisten ULO-opiskelijoiden näkyvyyttä: ”Varmaan siellä oli erilaisia mielipiteitä niinku pitää ollakin, ei voi olla että kaikki on samaa mieltä, mut et aivan äärimmäisen aktiivisesti ne touhus sen koulutuksen puolesta ja sen kehittämisen puolesta.”⁵⁷⁰ Seuraava opiskelija nostaa ULO-koulutuksen

⁵⁶³ Pohjois-Karjala 3.3.1973: ”Porvarit eivät vaivautuneet vastaamaan opiskelijoille”.

⁵⁶⁴ OM7.

⁵⁶⁵ ON2.

⁵⁶⁶ HM18.

⁵⁶⁷ HM13; OM6; JYMHN6; JYMHM16.

⁵⁶⁸ JYMHM16.

⁵⁶⁹ Manninen 1993, 3–6.

⁵⁷⁰ HM17.

kehittämisen ja puolustamisen politiikan teon sijaan oman opiskelija-aktiiviroolinsa keskiöön. Yhteisöllisyyden diskurssissa välittyy yhteinen tavoite edistää koulutuksen kautta ihmisten elinoloja. ”Pikkupolitiikointi” koettiin sitä vastoin kielteisenä.

Mä en siis kokenut poliittisena tätä toimintaa missään vaiheessa, miten nyt politiikan haluaa määritellä. Mut jos sen määrittelee sillä tavalla, että se on tällasta yhteisten asioiden hoitamista. Tehdään jotain, et saadaan ihmiset voimaan paremmin ja köyhyyttä pois ja koulutusta lisää ihmisille. Niin sellasta pikkupolitiikkaa mä en kyllä kokenut itse missään vaiheessa, missään siinä mitä mä tein, kenenkään kanssa seurustelin ja mitä ryhmiä rakenneltiin. Vaan kaikki tähtäs siihen koulutukseen. Kun kouluttautuvat ja oppivat, niin sivistys kasvaa.⁵⁷¹

Joensuun ULO-opiskelijoiden aktiivinen sanomalehtikirjoittelu tukee haastattelutulkintoja. Opiskelijat vastasivat lastentarhanopettajakoulutuksen poliittisuuteen liittyvään uutisointiin siirtämällä diskurssia aktiivisesti pois opetuksen ideologisuudesta koulutusohjelman resursseihin, suunnitteluun ja rakenteellisiin puutteisiin. Lastentarhanopettaja Leena Lehtinen totesi Karjalaisessa 26.2.1975, että lastentarhanopettajakoulutus aloitettiin Joensuussa hämmästyttävän alkeellisissa olosuhteissa, sillä esimerkiksi harjoittelupaikkoina toimivia päiväkoteja oli aivan liian vähän. Lastentarhanopettajaopiskelijat⁵⁷² olivat huolissaan kirjoittelun vaikutuksista ammattikuvaan. He nostivat esiin opetussuunnitelman laadinnan kiireellisen aikataulun, joka oli tehnyt suunnitelmasta hajanaisen ja korostivat koulutusohjelman uutuutta ja perinteiden puuttumista.⁵⁷³ Opiskelijoiden mielestä ULO-koulutuksen poliittisuudesta syntynyt kirjoittelu oli ”suurimmaksi osaksi epätasmallista, epätieteellistä ja harhaanjohtavaa”, vaaransi koulutusalan kehittämisen ja tutkinnonuudistuksen etenemisen sekä heikensi lastentarhanopettajien ja vanhempien välistä yhteistyötä⁵⁷⁴. ULO-opiskelijoiden kirjoittelu lisäsi uuden alan näkyvyyttä ja tunnettavuutta sekä kiinnitti huomiota sen heikkoihin resursseihin ja vaikeisiin toimintaedellytyksiin.

Yhden viitekehysten tulkinnoille 1970-luvun joensuulaisesta opiskelijapolitiikasta antavat sen pitkän tähtäimen vaikutukset. Yksi haastateltava vertaa opiskelijajärjestönsä organisoimiskykyä ja -intoa siihen, ”miten järjettömän vähän me saatiin yhtään mitään aikaseks maailmassa”⁵⁷⁵. Toinen taas pohtii opiskelijoiden vaikutusta alueellisen korkeakoulupolitiikan kehitykseen: ”Ja kyllä mä nyt luulen, että sillä joku vaikutus on Joensuun korkeakoulun muuttumiseen ensin yliopistoksi ja sitten aika voimakas laajentuminen eri tieteenaloille. Toki tuota kaikilla muillakin, mutta kyllä se opiskelijoitten tahto ja näkyminen, osallistuminen siihen tahdon ilmaisuun, että on hoi-

⁵⁷¹ OM2R.

⁵⁷² Kirjeen olivat allekirjoittaneet neljä ULO:n koulutusohjelmatyöryhmän opiskelijaedustajaa ja yhdeksän ULO:n aineyhdistys Varharin hallituksen jäsentä.

⁵⁷³ Karjalainen 26.2.1975: ”Lastentarhanopettajiksi koulutettavat: Ammattivalmiuden takaava koulutus tavoitteeksi” (Joensuun Uudenmuotoisen Lastentarhanopettajakoulutuksen koulutusohjelmatyöryhmän opiskelijaedustajat: Sinikka Koskinen, Marja Karjala., Arja Paljakka, Merja Paakkanen. Joensuun Uudenmuotoisen Lastentarhanopettajakoulutuksen aineyhdistys Varharin hallituksen jäsenet: Riitta Kuokkanen, Taisto Lehtinen, Marja Pöyhönen, Leena Kivistö, Risto Hämäläinen ja Tiina Hautaniemi, varajäsenet: Riitta Granath, Hannele Salakka).

⁵⁷⁴ Karjalainen 27.2.1975: ”Lehdistö ulos kokouksesta. Opiskelijat moittivat lehtikirjoittelua epäasialliseksi”.

⁵⁷⁵ ON2.

dettava myös yliopistollista opetuksen aluepolitiikkaa.⁵⁷⁶ Perspektiiviä 1970-luvulta nykyisen ja menneen välille antaa myös ylioppilaskunnan radikaali maine. Kuopioon verrattuna Joensuun ylioppilaskunnan leima on yhden haastateltavan mukaan ollut selvästi puoluepoliittisempi, mikä on näkynyt etenkin yhteiskuntapolitiikan opiskelijoiden siirtymisessä puolueiden luottamus- ja avustajatehtäviin.⁵⁷⁷

Haastatteluissa pohdittiin lisäksi, yleensä kysyttäessä, joensuulaisen opiskelija-aktivismin suhdetta valtakunnalliseen opiskelijaliikkeeseen. Yhden muistelijan mukaan joensuulaiset eivät erottuneet valtakunnallisissa opiskelijatapahtumissa muista juuri mitenkään, eikä joensuulaisilla ollut juurikaan sananvaltaa keskusjärjestöjen päätöksenteossa uhmakkaasta ja aktiivisesta asenteestaan huolimatta. Esiin nousi myös vanhojen ja uusien yliopistojen välinen vastakkainasettelu.⁵⁷⁸ Helsinki, Turku, Tampere, nehan oli valmistanut kaikki valmiiksi, ei mejän, ja heijän nää poliittiset toimijansa olivat tehneet kompromissit, päättäneet kaikesta, ohjelmien sanamuodosta ja kaikesta, niin oli tavattoman, sil ei ollut mitään merkitystä. Muut oli nonsenseja ja niissäkin oli hyvin vahva semmonen ilmapiiri, että nää Joensuut, ne kannattaa lopettaa alkuunsa.⁵⁷⁹ Vertailu muihin yliopistokaupunkeihin peilasi joensuulaisen opiskelijaradikalismin rauhallisuutta. ”Tää nyt on ihan tämmönen arvio tai oletus, mut mun mielestä se ei ollut hirveen vahva. Eikä se oo koskaan ollut mun mielestä kovin vahva, mitä mä oon kattonut esimerkiks noita opiskelijavaaleja, se on vähän semmosta kevyen luokan juttua verrattuna esimerkiks Helsinkiin tai muuhun tai Tampereeseen.”⁵⁸⁰

Joensuulaisen opiskelijaliikkeen monisärmäiseen kuvaan kuuluvat myös tulkinat sen vähäisestä merkityksestä ja näkymättömyydestä – ainakin tulkitsijan oman elämän näkökulmasta. Isolle osalle henkilökuntaa suhde opiskelijaliikkeeseen oli kapea: ”[...] mutta oli joitakin tällasia innokkaita mies ja ääni -miehiä, ja kyllä kai heillä oli sitten tätäkin piirrettä näkyvillä, mutta ei se mun elämäni juuri vaikuttanut.”⁵⁸¹ Toisaalta näkyvyys ja vaikuttavuus olivat kaksi eri asiaa. Sosialistiopiskelijoita pidettiin opiskelijapoliittisista ryhmistä näkyvimpinä, mutta samalla myös vähiten todellista vaikutusvaltaa omaavina – ainakin jos vaikutusvaltaa mitattiin opiskelijoiden suhteilla kaupungin päätöksentekoon. Kunnallispoliittisen vallan näkökulmasta opiskelijat voitiin jakaa marginaaliin ja kuohukermaan. Keskustalaiset ja sosialistiset opiskelijat muistelivat kokeneensa kaupungin taholta lähinnä mitätöntä toisin kuin sosiaalidemokraatit ja kokoomuslaiset, jotka olivat hallitsevan poliittisen eliitin suosiossa.⁵⁸²

Opiskelijahaastateltavien valikoituminen poliittisen aktiivisuuden perusteella vaikutti siihen, ettei riviopiskelijoiden opiskelijaliiketulkintoja noussut aineistossa juurikaan esiin. 1960- ja 1970-lukua on pidetty opiskelijoiden poliittisen ja yhteiskunnallisen aktivoitumisen huippuvuosikymmeninä, mutta edes silloin merkittävä osa opiskelijoista ei käyttänyt äänioikeuttaan ylioppilaskuntavaaleissa puhumattakaan, että olisi asettunut itse ehdolle tai toiminut aktiivisesti poliittisissa opiskelijajärjes-

⁵⁷⁶ OM6.

⁵⁷⁷ OM4.

⁵⁷⁸ OM12.

⁵⁷⁹ OM12.

⁵⁸⁰ HM17.

⁵⁸¹ HM12.

⁵⁸² ON2; OM12.

töissä⁵⁸³. Yksi haastateltava pohti poliittisen opiskelijatoiminnan näkymättömyyttä opiskelijoiden enemmistön keskuudessa:

Kun tavoittiin tässä muutamia vuosia sitten kurssiporukalla ja lähti vähän näistä puhetta, niin tuota ei siinäkään oikeestaan tätä mun poliittista uraa muistettu, mutta se muistettiin, että mä olin ylioppilaskunnassa töissä. Jäikö se sitten tavallaan tavallisilta, jotka eivät niihin osallistuneet, jotka ei ollut oikeestaan politiikasta kiinnostuneet, jotenkin niinku huomaamatta. Se oli tavallaan sen ryhmän, joka oli aktiivinen ja keskusteli tavallaan näille muille tasoille ja se sitten leimas sitä yleistä keskustelua.⁵⁸⁴

4.2 KORKEAKOULUN JA YMPÄRISTÖN SUHTEEN MONET ULOTTUVUUDET

4.2.1 Kaksi Joensuuta – takapajuisuudesta edelläkävijyyden diskurssiin

Haastatteluaineisto tuo esiin kaksi erilaista näkökulmaa Joensuuhun. Toisaalta oli vasemmistohenkinen, demokraattisen ja hyvinvointivaltioideologian sisäistänyt edelläkävijyyttä edustanut yliopisto- ja kulttuurikaupunki – toisaalta takapajuisuuden diskurssin hahmottama konservatiivinen, pysähtynyt ja porvarillinen Joensuu. Osassa haastatteluita Joensuun korkeakoulun punaisen maineen syntyä tulkittiinkin korkeakouluyhteisön ja sen ympäristön kulttuurisesta ja ideologisesta erilaisuudesta käsin. Tässä vastakkainasettelussa korkeakoululaiset näyttäytyvät joensuulaisiin nähden ”toisina”, ulkopuolisina, jotka alkoivat haastaa kulttuurihegemoniaa. Tässä luvussa käsitellään korkeakoulun ja ympäristön vuorovaikutusta, millaisia merkityksiä ne toisilleen antoivat ja millaisista elementeistä niiden suhde rakentui.

Politisoitumiskeskustelussa ilmennyt korkeakoulun ja ympäristön vastakkainasettelu oli osaksi puhtaasti puoluepoliittista, jolloin ristiriitaa tulkitaan avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden diskurssiparista käsin. Katsottiin, että korkeakoulu näytti joensuulaista taustaa vasten punaisemmalla kuin se olikaan, mikä korosti sen avointa poliittisuutta. ”Joensuu, siis jos katsoo poliittista maantiedettä, niin vasemmiston vaikutusvalta oli suhteellisen rajattu ja vallalla oli kuitenkin sellanen aika konservatiivinen se kulttuuri-ilmasto, niin se varmasti näytti kun sinne yhtäkkiä tuli kuitenkin kymmeniä aktiivisia nuoria ihmisiä, joilla oli ihan erilainen poliittinen sosialisatio tai sekundaarisosialisatio ja opiskelutausta.”⁵⁸⁵ Joensuuta ei välttämättä pidetty muita yliopistokaupunkeja punaisempaan. ”Täällä paljon maltillisemmat näkemykset koettiin lähes paniikinomaisesti jyrkkinä vasemmistolaisina mielipiteinä, vaikka samaan aikaan muissa yliopistoissa esitettiin erittäin paljon radikaalimpia näkemyksiä, ja niihin ei tullut ollenkaan samanlaisia reaktioita.”⁵⁸⁶

⁵⁸³ Joensuun korkeakoulun ylioppilaskunnan edustajistovaalien äänestysprosentti oli korkeimmillaan vuonna 1973 69,7 % ja pysytteli yli 60 %:ssa vuodesta 1972 vuoteen 1977. Erityisen aktiivisesta ja vasemmistolaisesti painottuneesta opiskelijaliikkeestä tunnettu Tampereen yliopisto ylsi vuoden 1975 ylioppilaskunnan edustajistovaaleissa Joensuuta selvästi alhaisempaan äänestysaktiivisuuteen eli 53,8 %:iin. Kempas 1999, 37; Vartiainen & Kaarinen 2013, 167.

⁵⁸⁴ OM6.

⁵⁸⁵ HM7.

⁵⁸⁶ OM7.

Ennen kaikkea korkeakoulun punaisen maineen syntyä tulkittiin politiikan laajemmin ymmärtävänä yhteiskunnallisena konfliktisuhteena, jossa moderni ja vanha elämäntapa kohtasivat. Takapajuaisuuden diskurssissa luonnehdittiin, kuinka 1970-luvun Joensuussa vallitsi pysähtynyt, lintukotomainen ja sisäänpäin lämminnyt ilmapiiri, jossa vähänkään laajempaa maailmankatsomusta oli vaikea hyväksyä.⁵⁸⁷

*Joensuun kaupunki oli siihen aikaan semmonen savusauna, jossa häkälöylyjä ei ollut heitetty, räppänät pijettiin kiinni kaikki, ja jos joku vieras yritti lauteille tulla, niin ne huuti, että paa ovi kiinni, täältä lähtee löylyt. Niin siinä kitkussa, silmät kitkussa, ne istua topotti siellä saunan lauteilla ja olivat helvetin tyytyväisiä, vaikka kaikki asiat olivat päin persettä. Et ei ne älynny, että maailmassa on muutakin kuin heidän keskinäisen kehumisen kerhonsa.*⁵⁸⁸

Vallan mainittiin olleen vanhoilla joensuulaissuvuilla, joilla oli "toinen jalka haudassa, toinen juoksuhaudassa"⁵⁸⁹. Niminä esiin tulivat muun muassa Joensuun talous- ja kulttuurielämässä monipuolisesti mukana olleet Könösten opettaja- ja Mannelinin apteekkarisuvut sekä sanomalehti Karjalaisessa vaikuttaneet päätoimittaja Seppo Vento, toimittaja Jaakko Korjus ja toimittaja Elina Jantunen. Joensuulaiseliitin ajateltiin pitävän kaupunkiaan maailman keskuksena⁵⁹⁰: "[...] eihän se loppujen lopuksi se, että voitiko sosialismi vai kapitalismi, niin eihän se ollut kysymys, jota ratkaistiin Joensuussa, vaan se ratkaistiin ihan muualla. Mut ei se niiden kalloon mennyt."⁵⁹¹

Kaupungin konservatiivinen ilmapiiri ja sen vanhat, osin karjalaisperäiset suvut kytkettiin eräissä haastatteluissa suomalaiseen Venäjä-vihan perinteeseen⁵⁹², jota Joensuun kohdalla selitettiin rajan läheisyydellä. Helsingistä Joensuuhun muuttaneen haastateltavan näkökulmasta paikallinen Venäjä-kammo oli outo ilmiö, johon hän ei ollut kotikaupungissaan tottunut.⁵⁹³ Erottautuminen itänaapurista on ollut osa suomalaista identiteettiprojektia. Ehkä juuri rajan tuoman konkreettisen läheisyyden vuoksi irtaantuminen venäläisyydestä on näyttäytynyt täällä poikkeuksellisen voimakkaana.⁵⁹⁴ Haastattelutulkinnoissa Neuvostoliitto ja kommunismi liitettiin yhteen, jolloin venäjävihaa seurasi syvä epäluulo kansallista olemassaoloa uhkaavaa kommunismia kohtaan.

Korkeakoulun ja sen ympäristön kulttuurinen ja ideologinen välimatka kytkeytyi muutamissa haastatteluissa myös odotusten ja pettymyksen diskursseihin ja paikallisten tietämättömyyteen siitä, millaisia yliopisto ja sen yhteiskunnallinen rooli olivat. Muistelijoiden mukaan paikalliset eivät korkeakoulun ensimmäisinä vuosina välttämättä edes tienneet laitoksen olemassaolosta, sen toiminnan luonteesta puhumattaakaan. Tässä katsannossa korkeakoulua pidettiin eräänlaisena seminaarin jatkeena ja sen toimintaa luettiin vanhan yliopistotradition näkökulmasta. "Hienot promootiot"

⁵⁸⁷ HN8.

⁵⁸⁸ OM5.

⁵⁸⁹ HM4.

⁵⁹⁰ OM5; HN8; HM5.

⁵⁹¹ HM5.

⁵⁹² Venäjävihasta esim. Klinge 1972; Immonen 1987; Vihavainen 2013.

⁵⁹³ JYMHN1; HN8.

⁵⁹⁴ Kansallisen identiteetin rakentamisesta Venäjä-vihan avulla Harle & Moisio 2000, 56, 67, 84.

ja "arvokkaat professorit" näyttäytyivät vastakohtina "demokraattishommalle": "[...] ne olis halunnut nähdä sellasen hienon yliopiston, missä on vaan hienoja promootioita ja arvokkaita professoreita eikä mitään demokraattishommaa."⁵⁹⁵ Hyvin hatarana pidettiin myös paikallisten tietämystä tutkijan työn luonteesta, eli sen vaatimasta pitkäjänteisyydestä ja tulosten tulkinnanvaraisuudesta. "Hän [toimittaja] ajattelee, että kun tutkija tutkii, niin se aina päivä päivältä tulee viisaammaks ja pystyy kertomaan sen muille, että mitä siinä."⁵⁹⁶

Korkeakoululaiset kokivat tulleen paikallisten taholta puutteellisesti ymmärretyiksi, mutta toisaalta myönnettiin, että myös korkeakoululaisten kommunikoinnissa oli puutteita. Joensuuhun muuttaneet korkeakoululaiset eivät aina tunteneet ja ymmärtäneet paikallisia ihmisiä ja heidän tapojaan: "Että kyllä se sitä oli, että tultiin ulos bunkkerista. Ehkä taitamattomalla tavalla, koska ei siihen oltu koulutettu. Ja sen olis se pidempään paikkakunnalla olo tietysti antanut, että olis vähän oppinut ymmärtämään näitten muitten ihmisten ajattelutapaa, että se semmonen järkyttäminen koetaan loukkaukseksi myöskin."⁵⁹⁷ Joskus käyttäytymistä pidettiin jopa ylimielisenä: "Ja varmaan osin siellä myös oli semmosta ylimielistä helsinkiläisyyttä nuorten tutkijoiden joukossa, joka muakin tympi maalaispoikana."⁵⁹⁸

Myös sanomalehtikirjoittelu viestii korkeakoululaisten joskus taitamattomista ja vaikeaselkoisista julkisista ulostuloista, mikä oli omiaan rakentamaan raja-aitoja korkeakoululaisten ja kaupunkilaisten välille. Tämä tuli esiin psykologian professori Yrjö-Paavo Häyrysen ja saman oppiaineen assistentin Jarkko Hautamäen Karjalaiselle lehden pyynnöstä laatimista vastineista. Keskustelu liittyi kevättalvella 1975 julkisuudessa esiin nostettuihin syytöksiin ensin Savonlinnan ja sen jälkeen Joensuun lastentarhanopettajakoulutusten ideologisuudesta ja poliittisesta värityneisyydestä.⁵⁹⁹ Etenkin Karjalainen pyrki aktiivisesti käynnistämään keskustelua korkeakoulun poliittisuudesta ja saamaan siihen mukaan myös korkeakoulun edustajia. Aittoa vuoropuhelua ei kuitenkaan kehittynyt joko siksi, että korkeakoulun edustajat olivat halluttomia puimaan asioita lehden palstoilla tai he eivät saaneet kaikkia kirjoituksiaan julkisuuteen. Yrjö-Paavo Häyrysen ja Jarkko Hautamäen puheenvuorot ovatkin harvinaisia korkeakoulun sisältä annettuja kannanottoja kohukirjoitteluun.⁶⁰⁰

Yrjö-Paavo Häyrynen käytti omassa puheenvuorossaan hyväkseen mahdollisuutta esitellä oman tutkimusalansa lähtökohtia sekä vastata siihen epäilyyn ja kritiikkiin, jota erityisesti Karjalainen oli osoittanut korkeakoulun tutkimustoimintaa kohtaan. Kirjoitus julkaistiin samana päivänä myös Karjalan Maassa. Häyrysen tekstin voi tulkita yritykseksi lähentää korkeakoulua ja kaupunkilaisia sekä tehdä tieteenalaa

⁵⁹⁵ HN8.

⁵⁹⁶ HN3; myös HM5; OM3; OM7.

⁵⁹⁷ HM4.

⁵⁹⁸ HM7.

⁵⁹⁹ Keskustelu uusimuotoisesta lastentarhanopettajakoulutuksesta käynnistyi seuraavilla otsikoilla: Karjalainen 21.12.1975: "Lastentarhanopettajakoulutuksen sisällöistä keskustelua Savonlinnassa"; Karjalainen 25.2.1975: "Lastentarhanopettajiksi koulutettavat: Ideologista pakkosyöttöä Joensuun korkeakoulussa"; Karjalan Maa 25.2.1975: "Liekit roihuavat jo pinnan alla: Käry haisee lastentarhanopettajakoulutuksessa"; Karjalan Maa 25.2.1975: "Kauanko Joensuussa vaietaan? Savonlinnassa keskustellaan. Opiskelijat ovat ottaneet opiskelun yksipuolisuuden esille."

⁶⁰⁰ Karjalainen 26.2.1975: "Professori Yrjö-Paavo Häyrynen: Keskustelu tulisi suunnata pääasiaan"; Karjalainen 26.2.1975: "Assistentti Jarkko Hautamäki: Psykologian pääaihe kiinnostuksen kohde koko maailmassa".

tutuksi ympäristön asukkaille. Kirjoituksessa hän arvosteli korkeakoulun ympärillä käytyä hälyluontoista keskustelua ja sen haittavaikutuksia maakunnan kehitykselle, korosti opetuksen tieteellisyyttä, valotti joensuulaisen psykologian kehitysnäkymiä ja puolusti neuvostopsykologian roolia psykologian tutkimuksessa. Jarkko Hautamäki puolestaan avasi omassa kirjoituksessaan algoritmisen oppimisen ja opetuksen ongelmia käsitelleen luentosarjansa sisältöä ja eri tutkimustraditioiden merkitystä oman tutkimusaiheensa kannalta:

Tämä suuntaus on kaikkialla maailmassa kiinnostuksen kohteena, ja sen ottaminen opetusohjelmaan on perustunut ennusteeseen, jonka mukaan 80-luvun koulussa käsitteenmuodostuksen ja tietorakenteiden opetus tapahtuisi osittain hyvin systemaattisesti opetusalgometrian avulla, kun taas tällaisen formaalisen opiskelun ohella itsenäiset tutkivat opetusmuodot, induktiiviset ja polytekniset mallit saisivat sekä ammatillisessa että muussa opetuksessa suurempaa jalansijaa.⁶⁰¹

Jan Blommaert on kirjoittanut resurssista, joita jokaisella kielenkäyttäjällä on kielenkäyttötilanteessa. Resurssit heijastavat kielenkäyttäjän sosiaalista, kulttuurista ja poliittista asemaa. Resurssit vaikuttavat sekä kielen (tekstin) vastaanottoon että siihen, miten yksilön on mahdollista käyttää kieltä.⁶⁰² Häyrysen ja Hautamäen kirjoitukset tuovat esiin kielenkäyttäjien resurssien erilaisuuden ja julkisen kommunikaation epäonnistumisen. Psykologien käyttämä tieteellinen argumentointi sopi tutkijapiireihin, mutta ei näyttäytynyt ymmärrettävänä Karjalaisen pääosin tiedeyhteisöön kuulumattomille lukijoille. Hautamäen kirjoituksen voi ajatella rikkoneen myös sanomalehtikirjoitteluun vakiintunutta, sosiaalisesti hyväksyttyä ja tiettyä sosiaalista käytäntöä palvelevaa tekstityyppiä (genreä)⁶⁰³, jonka maakuntalehden kohdalla voi liittää yleis-tajuisuuteen ja erikoistuneen ammattikielen kaihtamiseen. Myös opetuksen ja oppimisen voimakas teoretisointi oli omiaan vieraannuttamaan lukijoita tekstistä.

Kirjoituksessaan Elina Jantunen pitää Hautamäen kielenkäyttöä tarkoitukselliseksi pyrkimykseksi erottautua ja eristäytyä niin sanotuista tavallisista lukijoista. Kirjoitukset eivät hänen mielestään olleet selkeitä vastauksia, sillä "Hautamäen kirjoitusta ei monikaan ymmärtänyt, niin merkillistä se lehtiteksti oli. Mutta osoittihan se, että hän osaa paljon monimutkaisia vieraskielisiä sanoja. Halusimme tietää aivan muita asioita."⁶⁰⁴ Jantunen katsoi, että korkeakoulun ja erityisesti kasvatustieteen tiedekunnan ja kaupunkilaisten välille oli vaikea saada aikaan "paikkakunnallista dialogia", mikä Jantusen mukaan oli seurausta korkeakoulun toimintatavoista ja olemuksesta. Jantusen kirjoituksessa tulee esiin odotusten ja pettymyksen diskurssiparin kaavaa:

Joensuussa vallitsi aikoinaan suuri ilo korkeakoulun saamisesta kaupunkiin. Täällä oli jo ennakkoon paljon vapaaehtoista toimintaa. Yhteyksiä korkeakouluun ja ylioppilaskuntaan rakennettiin kaupungin puolelta valmiiksi. Sitten tuli Korkeakoulu, näpsäytti innokkaita lähentelijöitään sormille ja hinasi nostosillat koulun puolella. Kaupungissa oli korkeakoulu, mutta joensuulainen se ei ollut. Näin me sen koimme.⁶⁰⁵

⁶⁰¹ Karjalainen 26.2.1975: "Professori Yrjö-Paavo Häyrynen: Keskustelu tulisi suunnata pääasiaan".

⁶⁰² Blommaert 2005, 12–14.

⁶⁰³ Fairclough 1992, 126; Fairclough 1997, 101.

⁶⁰⁴ Karjalainen 1.3.1975: "Miksi ei saa puhua ääneen?" (Elina Jantunen).

⁶⁰⁵ Karjalainen 1.3.1975: "Miksi ei saa puhua ääneen?" (Elina Jantunen).

Samantapaisista yliopistoväen ja alueen asukkaiden välille mielletyistä raja-aidoista keskusteltiin myös muualla. Esimerkiksi Jyväskylässä kaupunkilaiset karttoivat 1960-luvun lopulla opiskelijoiden kampuksella järjestämiä tilaisuuksia, koska he pitivät yliopistoa hienostelevana ja sisäänpäin kääntyneenä paikkana, jonne ei tavallisilla ihmisillä ollut asiaa.⁶⁰⁶

Pohjoiskarjalaisten ja muualta tulleiden korkeakoululaisten välistä ymmärrysväjetta käsitteli pitkässä ja omintakeisessa artikkelissaan korkeakoulun dosentti psykologian tohtori Sylvia Honkavaara, jonka mukaan marxilaisuus oli ristiriidassa karjalaisen mielenlaadun kanssa. Kirjoituksellaan hän toivoi, että ”edes joku muualta tulleista korkeakoulun opettajista hiukan avautuisi tajuamaan, minkälaisen heimon keskuudessa hän työskentelee”⁶⁰⁷. Korkeakoulun marxilainen opetus aiheutti opiskelijoissa Honkavaaran mukaan ”sisäistä hämminkiä”, joka levisi ahdistuksena koko maakuntaan. Honkavaaran näkemykset yliherkästä pohjoiskarjalaisesta kansanluonteesta eivät lukeutuneet psykologian valtavirtaan tai asettuneet joensuulaiseen koulutus- ja sosiaalipsykologiseen paradigmaan. Sen sijaan hänen kirjoituksensa osoitti korkeakoululaisten äänen moninaisuuden ja pyrki toimimaan eräänlaisena välittäjänä korkeakoulun ja ympäristön välillä.

4.2.2 Korkeakoulu ja odotusten diskurssi

Kuten on tullut esiin, akateemisuuttaan rakentanut korkeakoulu ei käynyt kasvu-prosessiaan läpi tyhjiössä, vaan erilaisten niin sisältä kuin ulkoa tulleiden toiveiden ja odotusten keskellä. Odotusten diskurssissa nivoutuvat erilaiset käsitykset korkeakoulun roolista sijaintialueellaan ja tätä kautta yleisempi keskustelu yliopistojen tehtävistä. Voi sanoa, ettei ole olemassa yhtä muuttumatonta ja ideaalia yliopistokäsitystä, vaan kautta aikojen yliopistojen tehtävää ovat määritelleet erilaiset poliittiset, yhteiskunnalliset ja valtiolliset intressit, arvot ja tarpeet. Yliopistoihin kohdistuneet odotukset ovat olleet ja ovat moninaisia ja ristiriitaisia, mikä on näkynyt yliopiston ja ympäristön suhteen jännitteisyytenä koko modernin yliopistolaitoksen olemassaolon ajan.⁶⁰⁸ Yliopistokeskustelussa on kyse yliopiston ja ympäristön välisen suhteen jatkuvasta määrittelykamppailusta, jota Joensuun korkeakoulun politisoitumista koskenut lehdistökeskustelu osaltaan heijastaa.

Politisoitumiskeskustelussa sekoittui kolme yliopistokäsitystä: perinteinen humboldtilainen yliopistojen autonomiaa, sivistystehtävää, tutkimuksen ja opetuksen yhteyttä sekä vapaata tiedettä korostanut käsitys, näkemys yliopistosta yhteiskuntapolitiikkaa ja hyvinvointivaltion rakentamista palvelleena valtiojohtoisena instituutiona sekä kapeasti alueiden intressien kautta asiaa tarkastellut näkemys⁶⁰⁹. Lehdistössä korkeakoulun alueellista merkitystä ja siihen liittyviä odotuksia painottava diskurssi oli hallitseva. Korkeakoulun merkitys nähtiin vahvasti välineellisenä. Sen haluttiin edistävän alueen infrastruktuuria ja koulutuksellista tasa-arvoa sekä tuovan taloudellisia hyötyjä. Sen odotettiin olevan ”korkeatasoinen akateeminen opinahjo” ja ”laatu-

⁶⁰⁶ Vilkuna & Havila 2003, 128.

⁶⁰⁷ Karjalainen 5.4.1975: ”Dosentti Sylvia Honkavaara: Karjalaisuus ja marxilaiset maailmanparantajat”.

⁶⁰⁸ Jolkkonen 1987, 18–27; Yliopistolaitoksen erilaisista tavoitteista ja tiedepoliittisista diskursseista Pirttilä 1993, 163–185; Pirttilä 2005, 192–193.

⁶⁰⁹ Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 37.

korkeakoulu". Siitä odotettiin apua vaikeiden taloudellisten ja sosiaalisten ongelmien kanssa painivalle maakunnalle ja uutta virikettä paikalliselle kulttuurielämälle. Vaikka mielipidekirjoitusten, joissa odotusten diskurssi erityisesti esiintyi, on todettu edustavan yleensä vain artikulointiin kykenevän konservatiivisen, koulutetun ja iäkkäämmän vähemmistön näkemyksiä, kertovat ne kuitenkin paljon lehdestä ja sen edustamista arvoista⁶¹⁰. Seuraavassa kirjoittaja rakentaa näkemyksensä esioletukselle, jossa kaikkien joensuulaisten ajatellaan jakavan karjalaisuuteen nojaavat kulttuuriarvot ja vastustavan korkeakoulun mukanaan tuomia ajattelutapoja⁶¹¹. "Me joensuulaiset odotamme korkeakoulusta rakettavaa laitosta karjalaisen kulttuurin kehittäjänä ja nuorisomme kasvattajana emmekä mitään vallankumouksen linnoitusta Siltakadun päähän."⁶¹²

Korkeakoululta odotettiin paljon, mutta sen luonnetta tai niitä mekanismeja, joiden kautta se olisi voinut osallistua alueensa kehittämiseen, ei kuitenkaan pohdittu syvälisemmin. Korkeakoulujen ja tutkimuksen uudenlaista roolia maakunnallisessa päätöksenteko- ja keskustelukulttuurissa ei täysin ymmärretty. Huomionarvoista onkin, että odotusten diskurssiin sisältyi ristiriita. Korkeakoulun odotettiin konkreettisesti edistävän maakunnan kehitystä, mutta samalla korkeakoulua kritisoitiin sen käytännön tason yhteiskunnallisesta orientoitumisesta, jota herkästi tulkittiin politisoitumisen näkövinkkelistä.

Useissa kirjoituksissa korostui pohjoiskarjalaisten korkeakoulun eteen tekemä työ, joka Itä-Suomen korkeakoulukilvan eri vaiheissa oli ollut mittavaa toimielimien, selvityksineen, neuvottelu- ja informaatiotilaisuuksineen ja valtakunnantason päättäjiin kohdistuneine yhteydenottoineen. Kaupungin sitoutumista hankkeeseen osoitti, että se maksoi korkeakoulun ensimmäisen lukukauden eli syksyn 1969 toimintamenot, mikä mahdollisti opetuksen käynnistämisen opetusministeriön kaavailemaa aikataulua nopeammin.⁶¹³ Lehdistödiskurssissa välittyikin ajatus siitä, että korkeakoulu oli kaupungin ja maakunnan oma ja toiminnassaan vastuullinen sijaintialueelleen: "Me pohjoiskarjalaiset olemme tehneet vuosikymmeniä töitä oman korkeakoulun saamiseksi. Kun me vihdoinkin olemme saaneet sen, me tahdomme tehdä siitä laatukorkeakoulun, emmekä mitään 'vähemmistökansallisuuksien yliopistoa'".⁶¹⁴ Katsottiin, että korkeakoululla oli ikään kuin velvollisuus myötäillä paikallista ajatus- ja aatemaailmaa: "Korkeakoulu on saanut hädän hetkellä taakseen jälleen koko Pohjois-Karjalan tuen. Kenties ei ole liikaa pyydetty, jos myös itse korkeakoulu opetus- ja tutkimustoiminnassaan siirtyy samalle suomalaiselle pohjalle, mille tätä maakuntaa on vuosisadat rakennettu."⁶¹⁵

Itä-Suomen kolme yliopistoa oli perustettu hajasijoituspolitiikkaa ja alueiden näkökulmaa korostaen, mutta Joensuussa aluepoliittiset intressit olivat erityisen painavia. Joensuun, Kuopion ja Lappeenrannan korkeakoulut tuottivat osajia maakuntaansa: Joensuu opettajia, Kuopio lääkäreitä ja Lappeenranta insinöörejä. Lappeenrannassa korkeakoulun tehtävän paikallinen ja valtakunnallinen taso asettuivat kuitenkin ristiriitaan aivan toisella tavalla kuin Joensuussa, jossa maakunnallisten odotusten

⁶¹⁰ Richardson 2007, 152–153.

⁶¹¹ Fairclough 1997, 141–143.

⁶¹² Karjalainen 23.2.1972: "Punainen Anni!" (nimimerkki K.K.).

⁶¹³ Nevala 2009, 30–42, 94.

⁶¹⁴ Karjalainen 28.2.1975 (pakinoitsija Seppä).

⁶¹⁵ Karjalainen 12.6.1975: "Suoraa puhetta" (pääkirjoitus).

diskurssi läpäisi korkeakoulupuheen niin laitoksen sisä- kuin ulkopuolella. Lappeenrannassa rehtori Erkki Kinnunen ajoi oppilaitoksensa kehittämistä pienehköksi, laadukkaaksi erikoiskorkeakouluksi, jonka opetuksella olisi ollut sekä kansallisia että kansainvälisiä vaikutuksia. Lappeenrannan kaupunki sen sijaan näki korkeakoulussa kehitysruiskeen, joka vahvistaisi kaupungin asemaa Kaakkois-Suomen alueellisena keskuksena ja Viipurin perinnön lunastajana. Tutkimus, etenkin idän kaupan tutkimus, oli tärkeässä roolissa, sillä Lappeenrannasta haluttiin synnyttää idänkaupan uusi välittäjäkeskus ja kehittää samalla alueen omaa teollisuutta.⁶¹⁶

Joensuussa korkeakoulun opetuksen ja tutkimuksen painopisteet synnyttivät omanlaistaan jännitettä korkeakoulun ja ympäristön väliseen suhteeseen. Kuopiossa kansanterveys ja Lappeenrannassa, kuten myös Oulussa, teknologia olivat tutkimusaloina käytännöllisiä ja vaikutuksiltaan helpommin mitattavia kuin Joensuun yhteiskunta- ja ihmistieteellinen tutkimus. Niiden kautta oli helppo löytää vaikutusvaltaisia liittolaisia ja rahoittajia alueen elinkeinoelämästä ja teollisuudesta. Myös tekniikan alojen osajien vaikutus alueen talouden kehittymiseen oli suoraviivaisempaa kuin Joensuussa, sillä esimerkiksi Oulussa yliopisto tuotti jatkuvasti uutta ja ammattitaitoista työvoimaa teollisuuden palvelukseen.⁶¹⁷ Joensuun korkeakoulun valmistamisen perus- ja lukioasteen opettajien pätevyysasteen kohoaminen ja kasvatus- ja yhteiskuntatieteisiin painottunut tutkimus sen sijaan vaikuttivat vasta viiveellä alueen osaamiseen. Tutkimuksen tuottama kehitys olikin Joensuussa ennemmin henkistä kuin konkreettisesti markoissa mitattavaa. Sitä oli vaikea muotoilla edistysaskeleista kertoviksi sanomalehtiuutisiksi tai talouden nousua ilmentäviksi tilastoiksi.

Kun korkeakoulun vaikutus alueelle osoittautui vaikeaksi hahmottaa ja kun korkeakoulun yhteydessä alkoi esiintyä vasemmistohenkistä ajattelua ja tutkimusta vastoin yliopistoihin perinteisesti liitettyjä mielikuvia, voi kirjoituksista aistia pettymystä. Karjalainen ei kuitenkaan lakannut tähdentämästä korkeakoulun merkitystä sijaintikaupunkinsa ja ympäröivän maaseudun talous- ja kulttuurielämälle, vaan korosti, kuinka tärkeää oli kiinnittää huomiota korkeakoulusta ulkopuolisille muodostuvaan kuvaan. Karjalainen käytti korkeakoulun maineen varjelemista keskeisenä perusteluna politisoitumiseen liittyneiden ilmiöiden esiin nostamiselle. Karjalaisen pääkirjoituksessa maaliskuussa 1974 kuvaillaan, kuinka korkeakoulun päätöksenteko, opetus ja tutkimus olivat kallistumassa kapean poliittisen suuntauksen näyttämöksi, mikä vaikutti sen maineeseen.

On valitettavasti suoraan todettava, että Joensuun korkeakoulusta saatava kuva ei ole kaikkein parhaimpia. Korkeakoulu on nopeasti hankkimassa samanlaista ylipolitisoidun opinahjon mainetta kuin Tampereen yliopistolla jo on. Jäljet pelottavat, sillä esim. tampereilaisten kohdalla yliopiston maine on heikentänyt jopa sijoittumismahdollisuuksia opintojen päätyttyä.⁶¹⁸

Karjalaisen pääkirjoitus julkaistiin Simo Sepon luentosarjaan liittyneen maaliskuussa 1974 käydyn keskustelun jälkeen, mutta kirjoitus ei kuitenkaan tarkenna miten ja miksi korkeakoulun ”ei kaikkein parhain kuva” oli noussut esiin. Passiivi-ilmaisua käyttämällä kirjoitus esittää politisoitumisen ja sitä seuranneen kielteisen maineen

⁶¹⁶ Kohvakka 2009, 80, 85, 96–100; Kohvakka 2016, 62–64.

⁶¹⁷ Salo 2003, 284.

⁶¹⁸ Karjalainen 13.3.1974: ”Korkeakoulun kuva” (pääkirjoitus).

kiistämättöminä tosiasioina⁶¹⁹. Kirjoitus toteaa arvionsa tueksi yhtymäkohtia Tampereen yliopiston tapahtumiin. Tekstistä välittyikin huoli siitä, että Tampereen yliopiston kaltainen punainen maine alkaisi leimata myös paikallista korkeakoulua ja koko Pohjois-Karjalaa. Korkeakoulu nähdään ennen kaikkea maakuntansa edustajana.

Joensuun korkeakoulun kuvaa käsitellyt pääkirjoitus oli lehden kannanotto korkeakoulun tilanteeseen. Vaikka pääkirjoitukset pyrkivät toimimaan keskustelun herättäjinä, ne eivät lukijoista kilpaillessaan voi esittää mielipiteitä, joita enemmistö ei voi hyväksyä. Lisäksi pääkirjoitukset on suunnattu ennen kaikkea yhteisöjen mielipidevaikuttajille ja johtohenkilöille, sillä niiden lukijaprosentti rivilukijoiden keskuudessa on alhainen.⁶²⁰ Tätä taustaa vasten voi tulkita, että Karjalainen piti aihetta tärkeänä ja esiintuomisen arvoisena, oletti yleisen mielipiteen vastustaneen korkeakoulun vasemmistolaisuuntausta ja halusi osoittaa päättäjille ja muille vaikutusvaltaisille tahoille, että pohjoiskarjalaiset olivat sanoutuneet irti kirjoituksessa viitatuista ilmiöistä. Kysymys ei ollut vain korkeakoulun kuvasta vaan koko maakunnan kuvasta, ”oman kaupungin” korkeakoulusta, kuten Elina Jantunen kirjoitti Karjalaisessa 1.3.1975⁶²¹. Korkeakoulun tutkimuksen ja opetuksen haluttiin tukevan ennen kaikkea paikallisia tarpeita ja oikeaa päätöksentekoa, joiden määrittelijän roolin Karjalainen ja sen sivuilla esiintyneet kaupunkilaiset olivat ottaneet itselleen.

Tutkimuksen sanomalehdistä ennen kaikkea Karjalainen näyttäytyi korkeakoulun kehityksen vaalijana ja maakunnan edun pyyteettömänä ajajana. Lehti myös ilmaisi avoimimmin pettymystään siitä, ettei korkeakoulu vastannut niitä odotuksia, joita siihen alun perin kohdistettiin. Kuten Jaana Hujanen on journalismin maakunnallisuutta käsittelevässä tutkimuksessaan osoittanut, alueellisen edunvalvojan rooli näyttäytyy maakuntalehdissä vahvana, mikä politisoi maakunnallisuuden ja eri alueiden välisiä vastakkainasetteluja.⁶²² Näin oli myös silloin, kun Itä-Suomen kaupungit 1950- ja 1960-luvulla kamppailivat oman korkeakoulunsa puolesta. Joensuun tapaan Kuopion sanomalehdet vetosivat alueen alikehittyneisyyteen ja talouselämän kehittämiseen⁶²³. Kahdessa muussa tutkimuksen sanomalehdessä – Karjalan Maassa ja Pohjois-Karjalassa – ympäristön korkeakouluun kohdistamien odotusten diskurssi tulee esiin vähemmän yksiselitteisenä, mikä yllättää etenkin emopuolueensa kautta aluepoliittisesti orientoituneen Karjalan Maan kohdalla. Joensuun korkeakoulu nähtiin myös näissä lehdissä kiinteästi kehitysalueen kehittämisen kontekstissa, mutta politisoitumisen ja sitä koskeneen kohukirjoittelun katsottiin olleen haitallista ennen kaikkea korkeakoulun oman tulevaisuuden kannalta.

Korkeakoulun maakunnallinen tehtävä oli näkyvästi esillä myös korkeakoulun johdon, henkilökunnan ja opiskelijoiden tuottamassa diskurssissa. Rehtori Heikki Kirkinen oli vaikutusvaltainen karjalaisuuden puolestapuhuja, joka tutkimusaineistossa painotti maakunnallista näkökulmaa etenkin opiskelijoiden hallintoaikojen yhteydessä: ”Korkeakoulun työn mahdollisesti kärsiessä kärsii myös Itä-Suomen kehittäminen”⁶²⁴. Vaikeassa tilanteessa, jossa aikaisemmin verrattain yhtenäinen

⁶¹⁹ Esim. Fairclough 1997, 41.

⁶²⁰ Huovila 2001, 8–9.

⁶²¹ Karjalainen 1.3.1975: ”Miksi ei saa puhua ääneen” (Elina Jantunen).

⁶²² Hujanen 2000, 238–240.

⁶²³ Vuorio 2006.

⁶²⁴ Karjalainen 11.10.1973: ”Korkeakoulun hallinto kärsii opiskelijoiden vetäytymisestä vastuusta”.

korkeakouluyhteisö oli hajonnut opiskelijoiden ja osan henkilökuntaa boikotoidessa virallisia valtuustovaaleja, oli rehtorin sietokyky ylittynyt.⁶²⁵ Hän otti käyttöön tehokkaan argumentin – maakunnan kehityksen – jota opiskelijoiden oli vaikea kumota. ”Vetäytymällä tässä väliaikaisessa tilanteessa vastuusta opiskelijat tosiasiaassa vaikeuttaisivat kehitysalueen henkisen toivon kehittämistä. Tämä ei ole Itä-Suomen opiskelijoiden eikä kehitysalueiden väestön etujen mukaista”⁶²⁶, Kirkinen kommentoi. Sanomalehtikirjoittelussa myös korkeakoulun muut äänet myötäilivät korkeakoulun maakunnallista tehtävää, vaikka pyrkivätkin korostamaan, että alueellisen edun ajaminen oli yksi tehtävä muiden joukossa. Maantieteen professori Juhani Hult tähdensi Karjalan Maassa 6.12.1975 korkeakoulun ja sen ympäristön vuorovaikutusta. Hänen mukaansa alueellinen vaikuttaminen oli yksi korkeakoulun tehtävistä, joka sitä kautta antoi myös maakunnalle oikeuden vaikuttaa osaltaan korkeakoulun toimintaan.⁶²⁷

Puhtaan maakunnallisen perspektiivin rinnalla korkeakoululaisten näkemys yliopiston tehtävästä heijastaa yhteiskunnallista ja valtiojohtoista palveluyliopistoajatusta. Joensuun 1970-luvun korkeakoulukeskustelu sijoittui 1960-luvulta alkaneeseen valtiollisen palveluyliopiston kauteen, jolloin yliopistot kiinnittyivät yhteiskuntaan entistä voimakkaammin⁶²⁸. Yliopistoverkoston laajeneminen oli osa alueiden tasapainoisuutta lisäämään pyrkinyttä perinteistä aluepolitiikkaa. Julkinen etu – aluepoliittisesta näkökulmasta tarkasteltuna – ohjasi myös tiedepolitiikkaa.⁶²⁹ Sosiologi Ilkka Pirttilän sanoin ”tiede pyrittiin valtiollistamaan ja valtio pyrittiin tieteellistämään”⁶³⁰. Kari Immonen on kuvannut ajan tiedepolitiikkaa radikaaliksi ja uutta etsiväksi, mitä osoitti muun muassa uuden Suomen Akatemian perustaminen vuonna 1969. Akatemia oli opetusministeriön ohjauksessa, ja sen toimituskuntien nimitysprosessi oli poliittinen. Keskeistä aikakauden tiedepolitiikalle olikin valtion roolin vahvistuminen, mikä oli sekä pohjoismaisen sosiaalidemokratian että neuvostoliittolaisen suunnittelutalouden vaikutusta. Opetusministeriöstä tuli aikakauden voimakkaimpia ministeriöitä, eräänlainen mah-tiministeriö, jonka alaisuuteen valjastettiin suomalainen koulujärjestelmä alkuopetuksesta korkeimpaan tieteeseen, kulttuuriin ja hengelliseen elämään.⁶³¹ Tavoitetutkimus eli tieteellisen tiedon soveltamiseen tähdännyt tutkimus haastoi perustutkimuksen.⁶³²

Valtion tiedeneuvoston mietintö Suomen tiedepolitiikan suuntaviivat 1970-luvulla (1973) kuvaa ajan tiedepoliittista ilmapiiriä, jossa korostettiin tutkimusta päätöksenteon perustana: ”Tieteellisen tutkimuksen tuloksia tarvitaan yhä enemmän päätöksenteon perustana kaikilla yhteiskunnan lohkoilla. Tutkimus ja siihen perustuva koulu-tus ovat merkittävimmät tuotantovoimien kehittämiseen vaikuttavista tekijöistä.”⁶³³

⁶²⁵ Nevala 2012, 284.

⁶²⁶ Karjalainen 5.8.1973: ”Kirkinen opiskelijain päätöksestä: Vastuusta vetäytymistä ja liioiteltua uhmaa”.

⁶²⁷ Karjalan Maa 6.12.1975: ”Korkeakoulujen hallintoperiaate ja sen toteutuminen Joensuun korkeakou-lussa” (Juhani Hult).

⁶²⁸ Jarkko Tirronen jakaa yliopistolaitoksen kehitysvaiheet humboldtilaiseen sivistysyliopistoon, valtiol-liseen palveluyliopistoon ja moderniin autonomiseen tiedeyliopistoon. Tirronen 2005, 31–33; Tirronen 2008, 52–54.

⁶²⁹ Antikainen & Jolkkonen 1994, 254.

⁶³⁰ Pirttilä 1993, 170–171.

⁶³¹ Autio 1993, 31–33, 43; Immonen 1995, 79–84, 102–120.

⁶³² Autio 1993, 288–289.

⁶³³ Suomen tiedepolitiikan suuntaviivat 1970-luvulla 1973, 7.

Tutkimuksen ja päätöksenteon suhde nähdään tiedeneuvoston mietinnössä suora-
viivaisesti kansallista kasvupolitiikka tukevana. Tutkimustieto oli avain parhaisiin
mahdollisiin päätöksiin tiellä kurjuudesta kehitysuralle. Tutkimuksen ja päätöksenteon
kompleksisuutta ei tuotu esiin, eikä kiinnitetty huomiota yhteiskunta- ja huma-
nististen tieteiden epäsuoriin ja usein viiveellä luomiin mahdollisuuksiin olla oikean
pätöksenteon tukena.⁶³⁴

Uudenlainen yhteiskuntaorientoituneisuus sai runsaasti painoarvoa kasvat- ja
yhteiskuntatieteissä. Tutkimuksen kohteiksi nousivat teemat, joilla pyrittiin vastaa-
maan yhteiskunnan rakennemuutoksen aiheuttamiin ongelmiin, kaupungistumiseen,
koulutettavien määrän lisääntymiseen ja koulutuksen laadun vaatimiin muutoksiin.
Yliopistojen yhteiskunnalliset hyödyt ja tutkimuksen myönteinen vaikutus poliittisen
pätöksentekoon tunnustettiin myös traditionaalisen yliopisto- ja korkeakouluväen
keskuudessa, mutta poliittisten päättäjien vaikutusvallan lisääntyminen yliopistoissa
ja niiden tutkimuspoliittisissa linjauksissa nähtiin ongelmallisena. Tutkimuksen oli
säilyttävä arvovapaana, vaikka sen kohteet ja rahoitus nousivatkin arvosidonnaisen
poliittisen päätöksenteon tarpeista. Pelkona oli, että liialliset yhteiskuntapoliittiset
kytkennät söisivät yliopistojen päätösvaltaa ja alistaisivat tutkimuksen lyhytjänteisille
poliittisille päämäärille. Yliopistojen konservatiivisiin siipi korostikin yliopistojen
itseisarvoisia ja päivänpolitiikasta irrallisia päämääriä.⁶³⁵

Professori Yrjö-Paavo Häyrynen toi lehtikirjoittelussa esiin korkeakoulujen laajem-
paa palvelunäkökulmaa ja vastapainoa ”maakunnallista hyvää” odottavalle diskurs-
sille. ”Tieteellisyys on keino, jolla korkeakoulut palvelevat yhteiskuntaa ja alueensa
väestön laajoja kerroksia. Niiden on nojaututtava tieteelliseen keskusteluun sekä
suuntauduttava avoimesti ja rehellisesti tärkeisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin.”⁶³⁶
Tutkija, lehtori Kari Tuunainen oli samoilla linjoilla: ”Hallinnonuudistus on eräs osa
korkeakoulujen muuttamista akateemisia kansalaisia tuottavista ’pylväsyliopistoista’
yhteiskunnan kaikkia jäseniä tasapuolisesti palvelemaan suuntaan”.⁶³⁷ Korkeakoulusta
ylipolitisoitunutta kuvaa maalaillutta pääkirjoitusta seurannut vastine, jonka olivat al-
lekirjoittaneet tutkija Ari Antikainen, vt. lehtori Kyösti Korhonen, vs. lehtori Simo Ko-
tiluoto, apulaisprofessori Kyösti Pulliainen ja tutkija Kari Tuunainen, muistutti sivistys-
yliopistoihanteen olemassaolosta korkeakoulun piirissä: [...] haluamme korostaa
ettei korkeakoulu voi yksinomaan olla lyhytjänteisesti yhteiskunnan ja talouselämän
tämänhetkisiä tarpeita leimasinmaisesti toteuttava laitos vaan myös uusia tarpeita
luova kriittinen ja monipuolinen tieteellisen opetuksen ja tutkimuksen tyyssija.”⁶³⁸

Muistelupuheessa odotusten diskurssiin sisältyy ajatus korkeakoulun tutkimuk-
sen yhteiskuntasuuntautuneisuudesta luonnollisena ja itsestään selvänä asiana: ”Kyl-
lähän mä halusin tietysti yhteiskuntatieteellistä tietoa levittää. Siihen tähän kulttuu-
riseen ja poliittiseen ilmapiiiriin kuulu myös se ajatus, että tutkijat voi vaikuttaa.”⁶³⁹

⁶³⁴ Tutkimuksen ja päätöksenteon monimuotoisesta suhteesta nykypäivänä esim. Tammi 2012; Virtanen, Stenvall & Rannisto 2015.

⁶³⁵ Immonen 1995, 202–203; Vilkkuna 2009, 186–187; Rinne, Jauhiainen, Plamper 2015, 181–187.

⁶³⁶ Karjalainen 26.2.1975: ”Professori Yrjö-Paavo Häyrynen: Keskustelu tulisi suunnata pääasiaan”.

⁶³⁷ Karjalainen 13.2.1972: ”Kyllikki Takalalle Joensuun korkeakoulun ylioppilaskunnan vuosijuhlasta” (Kari Tuunainen, ylioppilaskunnan vuosijuhlatoimikunnan puheenjohtaja).

⁶³⁸ Karjalainen 15.3.1974: ”Korkeakoulun kuva” (Ari Antikainen, tutkija; Kyösti Korhonen, vt. lehtori; Simo Kotiluoto, vs. lehtori; Kyösti Pulliainen, apul. prof.; Kari Tuunainen, tutkija).

⁶³⁹ HM11.

Eräät haastateltavat huomauttavat tutkimuksen yhteiskunnallisen painotuksen olleen silloin nykyistä voimakkaampaa ja tulevaisuuteen orientoituneempaa⁶⁴⁰. Tutkijoiden konkreettinen suhde maakuntaan vaihteli tutkimusaiheiden ja -teemojen mukaan, mutta yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoite oli ikään kuin sisäänkirjoitettuna tieteen lähtökohtiin. Ajan ongelmat kohdannut tutkimus koettiin haastatteluisia relevanttina⁶⁴¹ ja kriittisyys ja yhteiskunnallisten merkitysten hakeminen luontevana⁶⁴². Osa haastateltavista sitoo tutkimustyönsä kiinteästi hyvinvointivaltion rakentamiseen ja sitä palvelleiden ammattilaisten kouluttamiseen:

*Joo, et ei, et siinä oli hirveen paljon tekemisen iloa ja sellasta vakaumusta, että tästä tulee tosi hyvä ja tästä tulee sellasta psykologiaa, jota juuri voi käyttää demokraattisiin tarkoituksiin, miten esimerkiksi interventioita lapsen varhaiseen kehitykseen tai peruskoulun pedagogiikkaa, jolloin sä saat koko ikäluokan oppimaan jonkun minimimäärän tai terapiatyötä, joka perustuu tasavertaisempaan asiakasta kunnioittavaan suhteeseen.*⁶⁴³

Järjestelmän kehittämisen näkökulma on myös seuraavalla haastateltavalla: ”Takana oli selkeä halu kehittää tätä järjestelmää ja saada se toimimaan hyvin ja minusta vielä huoli lapsesta yleisesti, enemmän kuin vain maakunnassa.”⁶⁴⁴ Haastatteluisia mainittiin myös varmuuden ja optimismin ilmapiiri, jolla yhteiskuntaa tutkimuksen kautta lähdettiin muuttamaan: [...] ”ei ollut mitään epäilystäkään, etteikö tässä nyt asiat saada kuntoon.” Haastateltava myös kuvailee, kuinka optimismin kautta kesti 1970-luvun alkupuolelle, jonka jälkeen tilalle alkoi tulla realistisempi kuva yhteiskunnasta ja sen toiminnasta.⁶⁴⁵

Toisaalta haastattelutilanne ja siinä esitetyt kysymykset saattoivat ylikorostaa 1970-luvun kaiken läpäisevää yhteiskunnallisuutta, mihin myös eräät haastateltavat viittaavat. Päälimmäisinä tutkijantyössä eivät välttämättä olleet ylevät yhteiskunnalliset tavoitteet, vaan tieteellisin kriteerein arvioitu hyvä tutkimus sinällään ja työn jatkumisen turvaaminen:

AK: No miten koitko silloin 70-luvulla, että sen tutkimuksen kautta oikeesti pystyit vaikuttamaan maakunnan asioihin?

Haastateltava: Mikähän tossa kysymyksessä nyt on, hankalasti asetettu kysymys.

AK: Tietysti sitä aina kattoo tän päivän perspektiivistä, että sitä on vaikee miettiä, miten sitä silloin koki.

*Haastateltava: Niin, silloin ei varmaan niin ajatellut sitä. Teki sitä tutkimusta ja yritti saada siihen resursseja ja.*⁶⁴⁶

⁶⁴⁰ OM1R; HM4.

⁶⁴¹ HM8.

⁶⁴² HM7.

⁶⁴³ HM5; myös HM10R.

⁶⁴⁴ OM2R.

⁶⁴⁵ HM14.

⁶⁴⁶ HM8.

4.2.3 Tieteentekijä poliittisena henkilönä

Yksi korkeakoulun ja maakunnan välistä suhdetta kuvaava tulkintakehys liittyy pelkoon korkeakoululaisten vaikutuksesta paikallisiin valta-asetelmiin ja poliittiseen kulttuuriin. Korkeakoululaisia, niin tutkijoita, professoreita, harjoittelukoulun opettajia kuin opiskelijoita, osallistui jonkin verran kunnallispolitiikkaan. Kunnanvaltuuston jäsenenä vuosien 1972 ja 1976 vaalien jälkeen toimivat korkeakoulun henkilökuntaan kuuluvista ainakin Erkki Kaikkonen (KOK), Kirsti Mannelin (KOK) ja Simo Seppo (SKDL). Lisäksi vuoden 1976 ehdokaslistoilta löytyvät sellaiset nimet kuin Juhani Hult (KESK), Maija Pasanen (KESK), Jouko Kälviäinen (LKP), Jukka Oksa (SKDL), Sisko Seppo (SKDL), Ilkka Alanen (SKDL) ja Seppo Rantonen (SKDL).⁶⁴⁷ Vaikka korkeakoulun sosiaalidemokraatteja ei ole kunnallisvaalien valittujen tai ehdokkaiden joukossa, mainitaan haastattelussa, että heissä oli henkilöitä, joilla oli merkittävää vaikutusvaltaa sekä korkeakoulun että kaupungin asioihin. ”Et siin oli semmonen just näistä norssin ja ehkä vähän laajemminkin kaupungin demariopettajista ja tutkijoista muodostunut ryhmä, niin se oli äärimmäisen semmonen järjestäytyneet ja ne ihmiset oli uratietosia ja tuki toisiaan voimakkaasti asemien saavuttamisessa”.⁶⁴⁸ Myös joensuulaisten opiskelijoiden kerrottiin osallistuneen valtakunnallisesti katsoen poikkeuksellisen aktiivisesti kunnallispolitiikkaan varsinkin erilaisten lautakuntien kautta.⁶⁴⁹

Korkeakoululaisten asiantuntemusta hyödynnettiin puolueuudessa, mikä osaltaan leimasi koko korkeakoulua. He olivat ehdokkaina kunnallisvaaleissa ja eduskunta-vaaleissa, heitä käytettiin kirjallisissa töissä, sihteereinä ja puheenjohtajina osastoissa ja lautakunnissa ja he antoivat lisäresurssia ja näkyvyyttä monille paikallispoliittisille ja laajemmille kamppailuille, kuten asunto- ja vuokratyösuojelulle. Näiden poliittisten kanavien ansiosta tutkijoita ryhdyttiin vähitellen hyödyntämään myös asiantuntijoina ilman poliittista leimaa.⁶⁵⁰ Yksi haastateltava tulkitsee, että korkeakoulun maakuntaan tuomat uudet yhteiskunnalliset ja poliittiset toimijat (sekä korkeakoulu instituutiona että yksittäiset korkeakoululaiset) haastoivat alueen vakiintunutta valtajärjestystä ja ajattelumalleja. Kyse ei ollut vain puoluepolitiikasta, vaan ylipäätään siitä, että korkeakoululaiset kommentoivat vakiintuneeseen keskustelukulttuuriin kuulumattomalla tavalla erilaisia alueen kehittämiseen liittyviä asioita.⁶⁵¹

*Se oli niinkun yllätys, että siellä todellakin yhtäkkiä olikin joukko, joka ei niellykkään kaikkea purematta ja joka tiesi paljon asioista ja oli perehtynyt. Hirveen suppeesti moni minusta sillonkin, jos mä nyt ajattelen sitä, niin myöskin täällä, jotka asettu vastaan tätä porvarillista hegemoniaa täällä, niin kyllä niilläkin oli aika suppea näkemys miun mielestä monissa asioissa. Mutta se, että ei kaikkia nielty purematta, niin se oli kuitenkin minusta siinä se tärkeä pointti, että ei maailma oo niin yksioikonen. Ei ollut sillon varsinkaan, mut oli totuttu siihen, että asiat menee niinku pieni klikki päättää.*⁶⁵²

⁶⁴⁷ Karjalaisen 4.10.1972 ja 20.10.1976 julkaisemat kunnallisvaalien tulokset.

⁶⁴⁸ HN3.

⁶⁴⁹ Partanen 2006, 179; OM4; OM7; OM11.

⁶⁵⁰ OM7; HM8; JYMHM9.

⁶⁵¹ HM15.

⁶⁵² ON1.

Eräät haastateltavat pohtivat, kuinka korkeakoululaisten yhteiskunnallinen rooli tulkittiin kaupungin taholla hyvin eri tavoin kuin korkeakoululaiset ulostuloillaan olivat tarkoittaneet. Kunnallispolitiikka ja tieteen tekijöiden yhteiskunnallinen vaikuttaminen kietoutuivat yhteen tavalla, jota 1970-luvun yli-politisoitunut ilmapiiri ruokki. Ero kulki seuraavan haastateltavan mukaan politiikan merkityksen ymmärtämisessä eli siinä, että korkeakoululaisten laajempaan yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen tähdännyt poliittisuus tulkittiin kunnallispoliittisena ja puolueiden välisenä asetelmana eli avoimen poliittisuuden diskurssista käsin: ”Se ajattelukuvio, jolla tulkittiin sitä, mitä me oltais sanottu demokraattiseksi yhteiskuntapolitiikaksi, joka legitimoit hyvinvointivaltiota ja tällasta niinku paradigma muuttu psykologiassa, niin se tulkittiin jonkun tällasen kunnallispoliittisen framen kautta. Et tää onkin nyt kommunismia kuulkaa, et nyt on kommunistit vallanneet Joensuun yliopiston”⁶⁵³. Toisen muistelijan mukaan uusi vasemmalle kallistunut, yhteiskunnallisesti kantaa ottanut ja uudenlaisia tutkimuksellisia paradigmoja ja näkökulmia hyödyntänyt akateeminen sivistysteistö oli Suomessa täysin uusi ilmiö, jolle ei ollut olemassa valmiita selitysmalleja. Siksi herkästi tulkittiin, että kaikki akateemisesti poikkeava oli jonkin poliittisen ryhmän ohjauksessa.⁶⁵⁴

Myös julkisuudessa aktiivisena ja kantaaottavana näyttäytynyt rehtori Heikki Kirkinen sekoitettiin aikalaiskeskustelussa kunnallispolitiikkaan. Sanomalehti Pohjois-Karjalan pakinoitsija Aisman syytti maaliskuussa 1975 Kirkistä stalinistien tukijaksi ja toiminnasta sosiaalidemokraatteja vastaan. Aisman myös väitti Kirkisen keränneen ympärilleen suunnitteluportaaseen vain stalinistisia tukijoita. Kyse oli Kirkisen kaupunginhallitukselle ja valtuustoryhmille lähettämästä kirjeestä, jossa hän oli arvostellut kaupungin opiskelija-asuntojen vuokratasoa liian korkeaksi.⁶⁵⁵ Kirkiseen kohdistunut kirjoitus on esimerkki siitä, miten korkeakoulun edustajan kannanotto opiskelijoiden asiaa edustaneessa, mutta kunnallispolitiikan piiriin luettavassa asiassa tulkittiin puoluepoliittisesta näkövinkkelistä. Se myös nostaa esiin korkeakoulun edustajan poliittiseen rooliin liittyneen avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden välisen jännitteen: oliko tieteen tekijän mahdollista olla poliittinen henkilö vai tekikö avoin poliittinen toiminta vapaan ja riippumattoman tutkimuksen mahdolliseksi? Vastaavanlaista tieteenalan ja ammattikunnan sisäistä rajanvetoa poliittisen osallistumisen suhteen käytiin medisiinareiden ammattiin kasvamista tutkineen historioitsija Sari Aallon mukaan myös 1960-luvun ja 1970-luvun vaihteen lääkärikoulutuksessa. Sen vanhoillisemmat edustajat katsoivat, ettei puoluepoliittinen toiminta sopinut epäpoliittisen ammattikunnan luonteeseen.⁶⁵⁶

Politiikan ja tieteen yhdistämisen 1970-luvulla saama kielteinen leima oli sinälään tuore ilmiö ja liittyi poliitikon kuvan muutokseen. Aikaisemmin poliitikoksi oli mielletty henkilö, joka toimi poliittisesti. Toisen maailmansodan jälkeen, ammattipoliitikkojen yleistyessä, poliitikot alettiin nähdä politiikan sektorilla toimiviksi ammattilaisiksi. Vielä maailmansotien välillä tieteen ja päivänpolitiikan yhteys oli ollut läheinen ja tieteen tekijät olivat näkyvästi mukana yhteiskunta- ja valtioelämässä. Tieteen tekijöiden rooli päivänpoliittisissa ratkaisuisissa alkoi kuitenkin kaventua ja valta keskittyä ammattipoliitikkojen käsiin. Muutos merkitsi poliittisen keskustelun

⁶⁵³ HN5R.

⁶⁵⁴ OM7; JYMHM9.

⁶⁵⁵ Pohjois-Karjala 8.3.1975: ”Kenen asialla” (Aisman).

⁶⁵⁶ Aalto 2016, 278–279.

kapenemista. Vaikka tieteen merkitykseen yhteiskunnan kehityksessä uskottiin yhä vahvemmin, etäännyivät tieteentekijät kauemmas poliittisesta päätöksenteosta. Läntinen tiedemaailma, johon Suomi tukeutui, korosti objektiivisuutta tieteen tärkeimpänä lähtökohtana. Siihen kuvaan ei haluttu yhdistää politikointia tai toimintaa poliittisissa puolueissa.⁶⁵⁷

Karjalainen ilmaisi kantansa tieteentekijöiden poliittiseen rooliin tammikuussa 1976 järjestämänsä tieteen politisoitumista käsitelleen paneelikeskustelun tiimoilta. Pääkirjoituksessaan se erotti poliittiset mielipiteet ja tutkijan aseman selvästi toisistaan ja roolitti itsensä tutkimuksen ja tutkijoiden sidonnaisuuden vahtikoiraiksi: ”Tutkijoillakin on poliittiset mielipiteensä, mutta kuten keskustelussa sanottiin, tutkijan ja poliitikon roolit olisi pidettävä erillään toisistaan. Kaikki eivät ilmeisesti siihen kykene. Heidän toimintansa vahingollisuus voidaan eliminoida tehokkaasti julkistamisella ja kritiikillä”⁶⁵⁸. Saman vuoden syyskuussa julkaistussa pääkirjoituksessa Karjalainen jatkoi tieteentekijöiden jakoa sitoutuneisiin ja sitoutumattomiin. Se viittasi rehtori Heikki Kirkisen lukuvuoden avajaisissa pitämään puheeseen, jossa tämä lehden mukaan rohkaisi sitoutumattomia tutkijoita nousemaan esiin sitoutuneiden varjosta.⁶⁵⁹

Pääkirjoitusten diskurssissa rakennetaan yksinkertaistettua kuvaa tieteen jakautumisesta arvovapaaseen ja toisaalta sitoutuneeseen tutkimukseen ja opetukseen ja sitä kautta oletusta puhtaan tiedon ja totuuden olemassaolosta. Tässä katsannossa marxilainen yhteiskuntatiede edusti äärimmäistä sitoutuneisuutta ja politisoituneen tieteen perikuvaa. Tieteelliseen objektiivisuuteen kykenemättömän leima annettiin muutamille julkisuudessa esiintyneille korkeakoululaisille, kuten jo teatterikriisin yhteydessä otsikkoihin nostetulle Annika Takalalle. Epäpoliittisen tieteen vaatimusta haastoi lähinnä sanomalehti Pohjois-Karjala, jossa myös Takalan julkinen esiintyminen sai tukea. Pekka Meriläisen tulkinnan mukaan Karjalainen lokeroi tieteentekijät sitoutuneisiin ja sitoutumattomiin sen mukaan miten näiden esittämät kannanotot tai tutkimustulokset sopivat yhteen lehden edustamien piirien näkemysten kanssa: “[...] korkeakoululta päin saa kuulua vain lausuntoja, jotka miellyttävät maakunnan porvarillisesti ajattelevaa väestönosaa. Muuten korkeakoulun tieteenharjoituksen ‘objektiivisuus’ asetetaan heti kyseenalaiseksi.”⁶⁶⁰

Karjalaisen ja Karjalan Maan kirjoittelussa korkeakoulun henkilökunnan katsottiin julkisissa esiintymisissään edustaneen nimenomaan korkeakoulua, ei itseään ja omia henkilökohtaisia mielipiteitään. Tästä näkökulmasta esiin nousivat Suomen Kotiseutuliiton järjestämällä Petroskoin matkalla kesällä 1974 oppaana toimineen dosentti Veijo Saloheimon kommentit. Saloheimo oli esitellyt Leniniä vastaan tehdyn murhayrityksen tapahtumapaikkana tunnettua siltaa ja lehden mukaan todennut “[...] tuossa on se silta, jolla Lenin sai kerran siipeensä, en voi kuin toivoa, että olisi osunut hiukan tarkemmin.”⁶⁶¹ Tapahtumaan puuttui Suomi-Neuvostoliitto -seura, jonka Joensuun seudun osasto oli saanut nimeltä mainitsemattomasta lähteestä tiedon Saloheimon sanomisista. Sen mielestä Saloheimon toiminta loukkasi Suomen ja Neuvostoliiton välejä.

⁶⁵⁷ Palonen 2003, 489; Michelsen 2002, 176, 200–204.

⁶⁵⁸ Karjalainen 20.1.1976: ”Politiikka tieteessä” (pääkirjoitus).

⁶⁵⁹ Karjalainen 15.9.1976: ”Sitoutumattomasti eteenpäin” (pääkirjoitus).

⁶⁶⁰ Pohjois-Karjala 29.2.1972: ”Karjalaisen asenteet ja alikehitys...” (Pekka Meriläinen).

⁶⁶¹ Karjalainen 1.8.1974: ”SNS paheksuu matkanjohtajaa” (mielipide, SNS: Joensuun seudun osasto ry.).

Toimiessaan tämän virallisen matkan toisena matkanjohtajana tri Saloheimo on edustanut paitsi Suomen Kotiseutuliittoa myös Karjalan Tutkimuslaitosta ja Joensuun korkeakoulua. [...] SNS:n Joensuun seudun osasto toteaa Saloheimon olevan sopimaton henkilö edustamaan Suomen korkeakouluja ja niiden tutkijoita Suomen ja Neuvostoliiton korkeakoulujen välistä kulttuurivaihto- ja yhteistyömuotoja kehitettäessä.⁶⁶²

Saloheimon saama kritiikki kertoo suomettumisen aikaisesta sensuuri-ilmapiiristä ja varovaisesta suhtautumisesta naapurivaltioon, mutta myös yliopiston edustajan ja poliittisesti ajattelevan yksityishenkilön roolien vaikeasta yhteensovittamisesta. Saloheimo kielsi vastineessaan edustaneensa matkan aikana Joensuun korkeakoulua ja Karjalan tutkimuslaitosta. Kirjoituksen sävy on kuitenkin hienovarainen, olihan kyse aloittelevalle korkeakoululle tärkeistä vasta rakentumassa olleista tieteellisistä yhteyksistä itänaapuriin. Neuvostosuhteiden taustalla vaikutti maantieteellisen sijainnin ohella Karjalan historian ja kulttuurin tutkimuksen keskeinen asema korkeakoulun tutkimuspainotuksissa⁶⁶³. Heikki Kirkinen vahvisti vastineessaan Saloheimon olleen matkalla vuosilomansa aikana ja yksityishenkilönä. Hän myös kiirehti vakuuttamaan ystävällisten kulttuurisuhteiden tärkeyttä Suomen ja Neuvostoliiton välillä ja pesi käntensä Saloheimon puheista: ”Joensuun korkeakoulu pitää tärkeänä myös Suomi-Neuvostoliitto-Seuran ja Joensuun korkeakoulun hyvää yhteistyötä ja toivoo, että yksityishenkilöiden aiheuttamien varomattomien lausuntojen tai väärinkäsitysten ei anneta sitä häiritä.”⁶⁶⁴ Tämä osoitti paitsi neuvostosuhteisiin kohdistuvaa herkkähipiäisyyttä myös yliopiston johdon halua sanoutua irti työntekijänsä poliittisista näkemyksistä.

4.2.4 Kohtaamisia kentällä

Paikalliset ihmiset kohtasivat ammatillisessa roolissaan toimineita korkeakoululaisia pääasiassa kahdella alueella: tutkimusprojektien kentätöissä sekä opettajan- ja lastentarhanopettajakoulutuksen harjoitteluissa. Tutkijat muistelevat kokemuksiinsa enimmäkseen hyvinä ja ristiriidattomina ja tuovat esiin sen, että maaseudun ihmiset puolustivat julkisuuden kohteiksi joutuneita tutkijoita. Haastateltavien mukaan syrjäseutujen ihmiset kokivat iloa siitä, että heidän asioistaan oltiin kiinnostuneita. Kentälle jalkautuneet tutkijahaastattelijat olivat ainakin Itä-Suomessa uudenlainen ilmiö, joten päällimmäisinä paikallisten tuntemuksissa oli kiinnostus ja uteliaisuus tutkijoita kohtaan.⁶⁶⁵

Karjalan tutkimuslaitoksella 1970-luvun alussa käynnistynyt monitieteinen kylätutkimusprojekti on hyvä esimerkki tutkijoiden ja paikallisten ihmisten läheisestä vuorovaikutuksesta, jopa liittolaisuudesta. Tutkimushankkeen ensimmäinen vuonna 1973 Demokraattisen suunnittelun viikolla ilmestynyt raportti *Sivakka ja Rasimäki, Raportti pohjoiskarjalaisesta kylästä* korosti maaseudun elinkeinojen entistä tiiviimpää kytkeytymistä yhteiskunnallisiin reunaehtoihin ja suurteollisuuden toimijoihin.⁶⁶⁶ Raportti nostettiin uudelleen esiin vuonna 1975 Yleisradion kuvatussa Valtimolla II-

⁶⁶² Karjalainen 1.8.1974: ”SNS paheksuu matkanjohtajaa” (SNS:n Joensuun Seudun Osasto ry).

⁶⁶³ Nevala 2009, 246.

⁶⁶⁴ Karjalainen 3.8.1974: ”Korkeakoulu ja Saloheimon matkat” (Heikki Kirkinen, va. rehtori).

⁶⁶⁵ HM14; HM7.

⁶⁶⁶ Knuutila 2008, 11.

tamat-sarjaan kuulunutta Pientilan emäntien iltamat -nimistä ohjelmaa. Ohjelmassa Sivakan ja Rasimäen kylien emännät ja isännät saivat esittää näkemyksiään maatalouspolitiikan tilasta ja keskustella kyliensä päivänpolttavista ongelmista keskeisten ministereiden sekä MTK:n toiminnanjohtajan ja Valion pääjohtajan kanssa. Ohjelmaan oli asiantuntijoiksi kutsuttu myös kylätutkijat Ilkka Alanen ja Jukka Oksa. Runsaasti katsojia ja valtakunnallista mielenkiintoa herättänyt ohjelma oli kipeän ajankohtainen. Sivakan ja Rasimäen kylät olivat maaltapaon, pientilojen ahdingon ja vennemolaisen protestin tyyppiesimerkkejä. Toisaalta vennemolaisuuden nousu oli kuumentanut alueen poliittista ilmapiiriä.⁶⁶⁷

Keskustalainen Karjalan Maa kritisoi ohjelman avoimen poliittista luonnetta ja korosti tutkijoiden vasemmistolaisuutta: "Iltamien yleishenkeä haittasi huomattavasti se, että ohjelman tekijöiden taholta kysyjille oli ennalta annettu ja harjoitettukin esitettävät kysymykset. Ohjelman asiasisältöä paikalla olivat sotkemassa vasemmistolaisaatteistaan tutuksi tulleet Jukka Oksa ja Ilkka Alanen, joiden mielipuhua asiatietouden puuttuessa olivat tilastot ja prosenttiluvut."⁶⁶⁸ Lehti kiisti tutkijoiden asiantuntemuksen ja nimitti näiden esittelemiä tilastoja muuksi kuin "asiatietoudeksi". Muutamaa päivää myöhemmin Karjalan Maan päätoimittaja Viljo Laitinen kommentoi Alasen ja Oksan näkemyksiä Valion, maatalouden jalostus- ja liikelaitosten ja Etelä-Suomen viljelijöiden sekä kehitysalueen pienviljelijöiden vastakkainasetteluista provosoiviksi.⁶⁶⁹ Pientilan emäntien iltamien jälkeen kahta vuotta aiemmin julkaistu kylätutkimusraportti alkoi saada kritiikkiä, jossa tutkimus liitettiin ajankohtaisiin maatalous- ja aluepoliittisiin kamppailuihin ja sijoitettiin osaksi maalaismarxilaista ja vennemolaista paradigmaa. Haastattelutulkinnan mukaan kritiikki ainakin osittain heijasti kylätutkimushankkeiden myötä syntyneitä asetelmaa, jossa tutkijat ja maaseudun liikehdintä olivat löytäneet toisensa runsaan mediahuomion saattelemana.⁶⁷⁰

Hieman toisenlaisen kuvan paikallisten suhtautumisesta korkeakoululaisten tutkimusprojekteihin antaa päivähoidon tarpeita haja-asutusalueilla koskenut tutkimus, jossa vietiin läpi päivähoitokokeilu Kiihtelysvaarassa ja Tohmajärvellä sijaitsevilla kylillä. Projektin alussa mukana ollut Ilomantsin Kuuksenvaaran kylä valikoitui pois kylän joidenkin vanhempien kielteisen asenteen vuoksi.⁶⁷¹ Joulukuussa 1974 kuuksenvaaralainen Erkki Jaakko Kettunen kirjoitti Karjalaisen mielipidesivuilla: "En jaksa ymmärtää, miksi täytyy uhrata yhteiskunnan varoja maalaishäiriöiden päivähoiton tutkimiseen, kun olisi paljon tärkeämpiäkin tutkimuksia? Auttaako kylän kehitystä ja ihmisten elinolosuhteiden parantamista se, että saadaan maalaishäiriöön päivähoito?" Yksittäisen mielipidekirjoituksen pohjalta ei voi vetää laajempia johtopäätöksiä kylien asenteista erilaisiin hyvinvointiyhteiskunnan mukanaan tuomiin perhe- ja koulutuspalveluihin, mutta voi pohtia, kokivatko tutkimuskylän tutkimushankkeen tungettelevana ja heidän elämänmuutoonsa puuttuvana. Annika Takala itse näki asenteissa tulevan syksyn kuntavaaleihin liittyvää poliittista peliä, mutta myös kielteistä suhtautumista lasten laitoshoidon yleensä.⁶⁷² Tapausta läheltä seurannut haastateltava

⁶⁶⁷ Sireni 2010, 63.

⁶⁶⁸ Karjalan Maa 22.2.1975: "Vasemmistoideologitit temmelsivät tilastoinen: Emäntien iltamat filmille Valtimolla".

⁶⁶⁹ Karjalan Maa 25.2.1975: "Edellisen johdosta" (Vilho Korhonen).

⁶⁷⁰ Knuutila 2008, 11; HM8.

⁶⁷¹ Roos & Sarola 1977, 7, 12.

⁶⁷² Roos & Sarola 1977, 7.

muisteli, että useimmat kyläläiset olivat kokeneet kokeiluprojektin tarpeelliseksi ja sen tulokset hyväiksi, eivätkä hyväksyneet Kettusen julkisuuteen tuomia mielipiteitä⁶⁷³.

Korkeakoulun tutkimustoiminnan vilkastuminen 1970-luvun puolivälin jälkeen näkyi maaseutututkimuksen ja esikoulu- ja päivähoitokokeilujen ohella erilaisten etenkin kouluille suunnattujen kyselyjen yleistymisessä. Tutkimuksia kohtaan sanomalehdissä esitetty kritiikki kuvastaa tutkimusmenetelmien uutuutta, mutta myös aiemmin varsin itsenäisesti toimineiden opettajien epäluuloa koulujen työtapoja ja käytäntöjä koskevia selvityksiä kohtaan. Kritiikissä heijastui tieteellisyyden ja ammatillisuuden diskurssien välinen jännite sekä koulunuudistuksen ja peruskoulun kohtaama vastustus. Miten paljon lehdistössä käyty kirjoittelu korkeakoulun politisoitumisesta sekä valtakunnalliseksi kohuaiheeksi noussut Pirkkalan opetuskokeilu keväällä 1975 vaikuttivat kenttäkoulujen asenteissa korkeakoulun tutkimushankkeita kohtaan voi arvailla. Lehtori Olli Kapiainen kirjoitti huhtikuussa 1976 Karjalaisen mielipidepalstalle ”Joensuun Korkeakoulun kummallisia tutkimuksia” ihmettelevän kirjoituksen, jossa hän vaati selvitystä Pohjois-Karjalan kaikille opettajille lähetetystä Joensuun korkeakoulun opettajankoulutuslaitoksen toteuttamasta kyselystä. Kysely liittyi Pohjois-Karjalan läänin opettajien työta- ja koulutusasettutkimukseen sekä lukion lähtötasoa mittavaan tutkimushankkeeseen. Kapiainen kysyi miksi kyseiseen tutkimukseen ylipäätään oli ryhdytty ja mikä oli tutkimuksen lopullinen tarkoitus.⁶⁷⁴

Lehtori Kapiainen toi kirjoituksessa esiin peruskouluvastaisuutensa sekä näkemyksensä koulunuudistuksen poliittisuudesta. Hänen käsityksensä mukaan oppilaiden opettajiin kohdistuvia asenteita tai opettajien koulunuudistusmyönteisyyttä selvittävän tutkimuksen tavoitteena oli luokitella opettajat poliittiseen kannan mukaan: ”Ja näin saadaan selville esim. se, mitä tietynniminen opettaja ajattelee koulunuudistuksesta ja hänet voidaan siis leimata joko ’uudistusystävälliseksi’ tai ’uudistusvihamieliseksi’”. Kapiainen toi esiin myös käsityksensä tutkimustoiminnan ja koko koulunuudistuksen ylhäältä johdetusta luonteesta ja kritisoi sitä, ettei tutkimuksesta oltu etukäteen ilmoitettu ammattijärjestölle. Tutkimushankkeen vastuullinen johtaja ja opettajankoulutuslaitoksen esimies, apulaisprofessori Oiva Louhisola oli vastauksessaan kiusaantunut Kapiaisen tutkimuksen poliittisuuteen vihjaavista väitteistä. Samalla hän korkeakoulun ja tieteellisen tutkimuksen edustajana asemoi itsensä kenttäkoulun opettajan yläpuolelle: ”Pyrin tässä antamaan järkeenkäyvän selityksen muuttamiin asioihin siten, että ’tavallinen maalaisjärki’ tajuaa.” Vastauksessaan Louhisola myös perusteli yksityiskohtaisesti tutkimushankkeen tieteellisyyttä ja menetelmien pätevyyttä ja avasi reliabiliteetin ja validiteetin käsitteitä. Kapiaisen ja Louhisolan kirjoitusvaihto on konkreettinen esimerkki siitä, miten korkeakoulussa tehdyn tutkimuksen ja kentän kohtaaminen ei ollut aina ongelmaton.⁶⁷⁵

Myös lastentarhanopettajakoulutuksen harjoittelijoiden jalkautuminen kentälle synnytti paikoin epäluuloa, mikä liittyi ULO-koulutukseen julkisuudessa liitettyihin politisoitumissytyksiin. Osa haastateltavista kertoi, ettei kohdannut päiväkodeissa minkäänlaista ennakkoluuloa ULO:a kohtaan. Toiset taas mainitsivat kentän olleen hyvinkin varpaillaan koulutuksen ja sen tuomien uudistusten suhteen, mikä edellytti

⁶⁷³ HM9.

⁶⁷⁴ Karjalainen 11.4.1976: ”Joensuun korkeakoulun kummalliset tutkimukset” (Olli Kapiainen).

⁶⁷⁵ Karjalainen 11.4.1976: ”Joensuun Korkeakoulun kummalliset tutkimukset” (Olli Kapiainen); Karjalainen 14.4.1976: ”Olli Kapiaisen kysymykset” (Oiva Louhisola, ap. professori, opettajankoulutuslaitoksen esimies); Karjalainen 21.4.1976: ”Vielä korkeakoulun tutkimuksista” (Olli Kapiainen).

keskustelua siitä, että opiskelijoiden oli mentävä harjoitteluun perinteistä päiväkotityötä painottaneella asenteella.⁶⁷⁶ Kouvolassa harjoittelua seurannut haastateltava muisteli sikäläisen lastentarhanopettajan kommenttia harjoittelun päättyessä: ”Olen erittäin heipottunut. Seurasin tätä teiltä tulevaa opiskelijaa muutaman päivän ja sitten huomasin, ettei hän rupeeakaan jujuttamaan näihin lapsiin vallankumousoa. Ja kun sinä tulit, niin seurasin miten sinä työskentelet, kun et sinäkään, niin huokasin helpotuksesta.”⁶⁷⁷ Yleensä haastateltavat kuitenkin korostivat, kuinka suhde kentän päivähoidon ammattilaisiin normalisoitui nopeasti hyvien harjoittelukokemusten seurauksena.

4.2.5 Tutkimus, opetus ja marxilaisuus

Tutkimuksen poliittisuudesta tai puolueettomuudesta puhutaan sanomalehtiaineistossa varsin yleisellä tasolla. Paikallinen lehdistökeskustelu heijasti lähinnä kansallisessa julkisuudessa esillä olleita tiederahoituksen politisoitumiseen ja vasemmiston tiedepoliittisen vallan kasvuun liittyviä teemoja⁶⁷⁸. Tutkimuksen jalansija alkoi korkeakoulun toiminnassa vahvistua 1970-luvun puolivälin jälkeen, mikä selittää tutkimukseen liittyvä kirjoittelun painottumista aikarajauksen viimeisiin vuosiin. Yksittäisten tutkimushankkeiden poliittisuuteen kiinnitettiin selvästi vähemmän huomiota kuin opetukseen, jonka kohdalla kytkös suureen yleisöön oli konkreettisempi.

Vilkas kansallinen tiedepoliittinen keskustelu sekä tieteen kentällä lisääntyneet paradigmaattiset eli tutkimuskohteisiin ja -menetelmiin liittyneet jännitteet vaikuttivat Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta käytyyn keskusteluun. Etenkin psykologiassa ja kasvatustieteissä paradigmojen monipuolistuminen näkyi neuvostoliittolaisen ja DDR:läisen tutkimuksen hyödyntämisenä, mikä voitiin tulkita poliittiseksi valinnaksi. Psykologian professori Yrjö-Paavo Häyrynen kuitenkin näki neuvostosuuntauksen osana korkeakoulun edelläkävijyyttä:

*Tieteellisyys on keino, jolla korkeakoulut palvelevat yhteiskuntaa ja alueensa väestön laajoja kerroksia. Niiden on nojaututtava tieteelliseen keskusteluun sekä suuntauduttava avoimesti ja rehellisesti tärkeisiin yhteiskunnallisiin ongelmiin. [...] Olisi vaikea käsittää esim. suhtautumisemme neuvostopsykologiaan, mikä on avoimesti esitetty psykologian tieteenalaohjelmassa, johtuisi ”ideologisesta sidonnaisuudesta”.*⁶⁷⁹

Myös seuraava haastateltava kiistää neuvostosuuntauksen poliittisen luonteen: ”Ja eihän meillä yliopistolla kukaan olis voinut niiden puoluedorkien tekstejä tuoda, siis sehän olis naurettu kuoliaaks, jos olis jotain marxismi-leninismien peruskirjaa yritänyt tuoda kehiin. Eihän ne olis kestänyt minkään näköstä länsimaisen tieteellisen keskustelun standardia. Mut että sit sieltä löydettiin niitä niinku aidosti kiinnostavia teoreettisia tyyppejä.”⁶⁸⁰

Keskeinen tiedepoliittinen taistelu sijoittuikin hegemonisen porvarillisen ja marxilaisen yhteiskuntatieteen välille. Voi arvioida, että Joensuussa marxilaista tutkimusotetta

⁶⁷⁶ HM17; ON1; HM22R; HN7.

⁶⁷⁷ HM22R.

⁶⁷⁸ Esim. Pohls 2005, 236–250.

⁶⁷⁹ Karjalainen 26.2.1975: ”Professori Yrjö-Paavo Häyrynen: Keskustelu tulisi suunnata pääasiaan”.

⁶⁸⁰ OM7.

hyödynnettiin ainakin aluetutkimuksessa, kasvatustieteissä ja psykologiassa. Marxisin näkökulmasta merkittävin tieteenala oli sosiologia, joka toisen maailmansodan jälkeen uudistui vastaamaan yhteiskunnan ajankohtaisiin tutkimustarpeisiin ja joka 1960-luvulla eli varsinaista kultakauttaan valtiollisen suunnittelutalouden ja tutkimuksen liiton toisena osapuolena.⁶⁸¹ Opiskelijaliikkeessä vaikuttanut ja 1960-luvulla sosiologiaa ja sen lähitieteitä opiskellut nuori tutkijapolvi suhtautui kuitenkin kriittisesti tähän porvarillisenä pidettyyn yhteiskuntatieteeseen ja lähti kyseenalaistamaan sen teorioita, menetelmiä ja tutkimustuloksia. Uuden marxilaispohjaisen sosiologian airuita olivat edellisen sukupolven edustajista muun muassa Kettil Bruun, Antti Eskola, Raimo Blom, Liisa Rantalaiho ja Seppo Toiviainen. Nuoreen, 1960- ja 1970-luvun vaihteessa nousseeseen tutkijapolveen kuuluivat esimerkiksi Joensuussa vaikuttanut Ilkka Alanen sekä Mikael Böök, Yrjö Engeström, Risto Eräsaari, Esko Franssila, Jukka Gronow, Antti Kasvio, Timo Kytäjä, Juha Manninen, Arto Noro, Pekka Sulkunen ja Tuomas Takala.⁶⁸²

Suomalaisen marxilaisen tutkimuksen perinteet olivat nuoret ja kytkeytyivät ennen 1960-lukua lähinnä SKP:seen. Yliopistoihin se rantautui vasta opiskelijaliikkeen ja Frankfurtin kriittisen koulukunnan välityksellä. Marxisin kytkentä valtioon ja ideologiaan oli vahva, sillä marxilainen historiakäsitys ja dialektiikka perustuvat ajatukseen tietoisuuden takana olevasta aineellisesta maailmasta, jonka rakenteet olivat pääasiassa yhteiskunnallisia ja taloudellisia. Yhteiskunnan rakentamiseen ja muuttamiseen tähdännyt dialektinen selitysmalli (teesi-antiteesi-synteesi) sopi siten hyvin yhteen 1960- ja 1970-luvun tiedeoptimismin kanssa. Positivismin kritiikki kuului keskeisesti marxilaiseen teoriaan, pitihän positivismi tieteen, arvot ja poliittisen vaikuttamisen tiukasti erillään. Käytännössä kiinnostus marxismia kohtaan näkyi yliopistojen opintopiireissä sekä nuorten tutkijoiden uusmarxilaisissa tutkimusaiheissa. Myös yliopistojen yhteiskuntatieteellisiin tutkimusvaatimuksiin sisällytettiin yleisesti marxilaista kirjallisuutta. Sosiologia -lehdessä marxismi saavutti 1970-luvulla johtavan teoreettisen aseman.⁶⁸³

Marxilaisen tiedekäsityksen vaikutusta suomalaiseen tutkimuskenttään on tutkittu vähän. Yleinen arvio on, että sen merkitys jäi kapeaksi ja rakentui yksittäisten tutkijoiden ja tutkimushakkeiden varaan.⁶⁸⁴ Suomalaiset tiedepiirit suhtautuivat yleisesti ottaen marxilaiseen tiedekäsitykseen vieroksuen, sillä pelättiin, että yliopistot joutuisivat Neuvostoliiton vaikutuksen alaiseksi samaan tapaan kuin oli käynyt itäblokin maissa. Kustaa H. J. Vilkinsonin mukaan Jyväskylän yliopistossa ryhdyttiin vastustamaan marxilaisen tieteen esiinnousua sen omilla aseilla eli yliopiston yhteiskunnallistamista koskevilla vaatimuksilla.⁶⁸⁵ Marxilaisen teorian tieteellisyys kyseenalaistettiin, mikä jakoi akateemista yhteisöä aivan uudella tavalla. Ankaraan poliittiseen hälyyn joutuivat esimerkiksi Suomen Akatemian painopisteajatteluun nojanneet demokratiiaan ja tasa-arvoon keskittyneet TANDEM- ja DETA-tutkimusprojektit, jotka edustivat aikansa marxilaisen tutkimuksen kohokohtia Suomessa.⁶⁸⁶

Avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden diskurssit kohtasivat Karjalaisen korkeakoulun opetuksen ja tutkimuksen marxilaisista vaikutteista huolta kantanees-

⁶⁸¹ Eskola 2002, 242–284.

⁶⁸² Alestalo & Rätty 1994, 220–221; Lind 1998, 33–35.

⁶⁸³ Paloheimo 1979, 5–6; Stolte-Heiskanen 1992, 291–292; Immonen 1995, 85–86; Käkönen 1997, 9–10; Lind 1998, 31–37, 92; Michelsen 2002, 201–202; Saarinen 2007, 333–349.

⁶⁸⁴ Alestalo & Rätty 1994, 224, 240.

⁶⁸⁵ Vilkinson 2009, 188.

⁶⁸⁶ Stolte-Heiskanen 1992, 293; Immonen 1995, 176–180.

sa kirjoittelussa. Karjalainen lainasi päätoimittaja Seppo Vennon vaalitulaisuudessa esittämää puhetta 15.9.1975: "Tiede, todellinen puolueeton tiede on ja sen pitääkin olla vapaa, mutta propagandan ei tarvitse eikä se saakaan olla vapaata, kaikkein vähiten silloin, kun sitä harjoitetaan korkeakoulussa muka objektiivisena tieteenä."⁶⁸⁷ Vastakkainasettelu palautuu erilaisiin tiede- ja yliopistokäsityksiin, joita jo aiemmissa luvuissa on käsitelty. Kirjoituksen mukaan todellinen tiede oli puolueetonta ja vapaata. Näkemys liittyi tieteen ideaalityypin määritelmiin, joita sosiologi Leena Koski yliopiston sisäisiä symbolisia järjestyksiä tutkivassa väitöskirjassaan erittelee. Tieteen korkeimpana päämääränä yliopistoissa pidetään totuutta ja totuuden tärkeimpänä ominaisuutena objektiivisuutta. Tiede koetaan puhtaaksi ja muista yliopiston (alemmman tason) toiminnoista, kuten hallinnosta, erilleen otettavaksi.⁶⁸⁸ Marxilaisuus rikkoi tätä Vennon kuvaamaa yliopistotraditiota, jossa marxilaisuus tahraisi sekä korkeakoulun että koko maakunnan maineen. Marxilainen tutkimussuuntaus esitettiin korkeakoulua sisältä kalvaneeksi ongelmaksi tai loiseksi, joka ei vastannut kirjoittajien käsityksiä yliopiston ja tieteen olemuksesta. Marxilainen tiede soti tieteen perimmäistä ideaa vastaan.

Pakinoitsija Seppä (päätoimittaja Seppo Vento) tarkensi näkemystään 11.3.1975 julkaistussa pakinassa, jolle kipinän oli antanut rehtori Heikki Kirkinen Uudessa Suomessa maaliskuun alussa 1975 julkaistu puheenvuoro. Kirkinen esitti, että tutkimuksen yksipuolista sitoutumista oli Joensuun korkeakoulun kohdalla paisuteltu ja tähän liittyvät ongelmat – jos niitä oli – korostuivat vanhoja yliopistoja herkemmin pienessä ja keskeneräisessä korkeakoulussa. Se, että yhteiskuntatieteiden opettajien arvot saattoivat vaikuttaa opetukseen, päti hänen mukaansa kaikkiin korkeakouluihin. Yhdeksi koulutus- ja tutkimuspoliittiseksi yleistavoitteeksi tulikin hänen mielestään asettaa "riittävä monipuolisuus, jotta koulutus ja tutkimus eivät huomaamattomasti yksipuolistuisi liikaa mihinkään koulukuntaan tai aatesuuntaan päin"⁶⁸⁹. Näin ollen Kirkinen voi tulkita antaneen sijaa myös marxismiin pohjaaville koulukunnille. Seppä kirjoitti: "Länsimainen=suomalainenhan tiede etsii totuutta, kun taas 'marxilaiselle' tieteelle poliittinen ideologia on jo etukäteen asettanut tietyt totuudet, joiden mukaisesti sitten eri alojen tutkimuksen on asennoiduttava."

Joensuun korkeakoulun sosiaalidemokraattinen opiskelija- ja opettajaryhmä otti osaa keskusteluun ja käänsi Pohjois-Karjalassa 27.2.1975 julkaistussa mielipiteessään korkeakoulun tutkimuspolitiikkaan kohdistuneet syytökset päälaelleen. Erilaiset tiedekäsitykset jakoivat ennen varsin yhtenäistä korkeakouluyhteisöä. Avoimen poliittisuuden diskurssi kytkettiin kirjoituksessa äärioikeistolaisuuden vaaraan, jota korkeakoulussa ei kirjoittajien mielestä otettu riittävästi huomioon. Poliitiikka olikin heidän mukaansa tullut korkeakouluun marxilaista tutkimusta kritisoineiden henkilöiden myötä. "Korkeakoulun piirissä olisikin lisättävä avointa keskustelua ja avarakatseisuutta", sosiaalidemokraattinen ryhmä kirjoitti.⁶⁹⁰ Myös SN-seuran korkeakoulun osaston kirjoitteluun kohdistuneet kannanotot toimivat Karjalaisen vyöryttämän kriitikin vastavoimana. SNS:n osaston puheenjohtajan Yrjö-Paavo Häyrysen ja sihteerin

⁶⁸⁷ Karjalainen 15.9.1975: "Seppo Vento: Korkeakoulu, kultapala varjeltava tahoilta".

⁶⁸⁸ Koski 1993, 37, 70–71, 148.

⁶⁸⁹ Uusi Suomi 2.3.1975: "Joensuun korkeakoulun kehittämiseen liittyviä ongelmia paisuteltu" (Heikki Kirkinen).

⁶⁹⁰ Pohjois-Karjala 27.2.1975: "Kansaa palveleva korkeakoulu Pohjois-Karjalaan! Koulutuksen kehittämistä vastaan on hyökätty" (Joensuun korkeakoulun sos.-dem. opiskelija- ja opettajaryhmä).

Marja Jäniksen allekirjoittamassa kannanotossa todettiin: ”Asettamalla marxilainen tiede kyseenalaiseksi tieteenä pyritään mitätöimään tieteellisiä yhteistyöasiakirjoja ja tieteellistä vaihtoa ylipäätään. Tällainen suuntautuminen vaarantaa luonnollisesti myös Joensuun korkeakoulun ja Neuvostoliiton tiedelaitoksen yhteistyön.”⁶⁹¹

Kirjoituksessa marxilaisuuden kritisointia ei nähty vain kotimaisen tiedeyhteisön sisäisenä kiistana, vaan laajemmin kansainvälisen tiedeyhteistyön ja jopa ulkopoliittikan näkökulmista. Vaikka SNS:n korkeakoulun alaosaston kannanotosta kuului enemmän ystävyysjärjestön kuin tiedeyhteisön edustajan ääni, oli Joensuun korkeakoulun ja sosialististen maiden tiedeyhteistyön esille nostamiseen painava syy. Esimerkiksi kasvatustieteen laitoksen DDR-suhteet olivat aktiiviset, ja Karjalan tutkimuslaitoksen ja Neuvostoliiton tiedeakatemiaan yhteistyö oli tiivistä.⁶⁹² Kuten poliittisen historian tutkija Seppo Hentilä kirjoittaa, mikäli suomalaiset olisivat toimineet yhteistyökumppania arvostelevalta tavalla, ei mitään yhteistyötä olisi edes ollut. Suomen ja sosialististen maiden tiedeyhteistyössä vallitseva käytäntö oli, että ongelmatilanteissa suomalainen osapuoli sopeutui tilanteeseen.⁶⁹³

Sosialistinen Opiskelijaliitto (SOL) näki oppimateriaaleissa äärioikeistolaisuutta ja vaati, että tutkintovaatimuksiin oli sisällytettävä enemmän neuvostoliittolaista ja muista sosialistisista maista peräisin ollutta tutkimuskirjallisuutta. Oikeistolaiseksi ja imperialistiseksi katsottua kirjallisuutta oli karsittava. SOL aloitti syksyllä 1973 kampanjan ”korkeakouluopetuksen sisällössä esiintyvän rauhaa ja kansojen välistä ystävyyttä vastaan suuntautuvan aineksen paljastamiseksi ja poistamiseksi”. Tuloksena syntyi *Musta kirja – Todistusaineisto imperialismin ja äärioikeiston vaikutuksesta Suomen korkeakouluopetuksessa*, johon koottiin esimerkkejä ja lainauksia eri yliopistoissa (pääasiassa Helsingin, Tampereen ja Turun) käytetyistä antikommunismia ja neuvostovastaisuuksia sisältävistä oppikirjoista. Esimerkkien todistusvoima oli kuitenkin kyseenalainen, eikä niiden sisältämää neuvostovastaisuutta mitenkään perusteltu. Antikommunismina julkaisussa nähtiin esimerkiksi puhuminen Neuvostoliitosta talvisodan yhteydessä vihollisena.⁶⁹⁴

Vaikka myöhemmissä muistelmissa taistolaisaktiivit ovat luonnehtineet *Musta kirja*-kampanjaa lähinnä noloksi⁶⁹⁵, suhtauduttiin kampanjaan valtion johdossa aikanaan vakavasti. Historioitsija Timo Vihavainen kiinnittää huomiota siihen, että asiakirjan ottivat vastaan kaikki yhteiskunnan korkeimmat tahot yliopistojen rehtoreista opetusministeriin, ulkoministeriin ja presidenttiin saakka. Siitä keskusteltiin eduskunnassa, ja esimerkiksi opetusministeri Ulf Sundqvist antoi tukensa opiskelijoiden tavoitteille. Syy, miksi tähän metodisesti ja perusteluiltaan vajavaiseen dokumenttiin suhtauduttiin vakavasti, oli Vihavaisen mukaan se, että Mustan kirjan tyrmääminen olisi pakottanut ilmaisemaan kannan siitä, mikä oli neuvostovastaista ja mikä ei.⁶⁹⁶

Tempaus sai jonkin verran näkyvyyttä pohjoiskarjalaisessa lehdistössä, mutta suuntautuminen kommunistiopiskelijoiden tavoitteisiin ei ollut kovin vakavaa eikä esimerkiksi korkeakoulu kommentoinut niitä julkisuudessa. Karjalaisen uutisessa

⁶⁹¹ Pohjois-Karjala 20.1.1976: ”SNS:n korkeakoulun osasto otti kantaa törkykirjoitteluun” (osaston puheenjohtaja Yrjö-Paavo Häyrynen ja sihteeri Maija Jänis).

⁶⁹² Joensuun korkeakoulun tiedote 29.1.1973, Itä-Suomen yliopiston arkisto; Ahonen 2000, 418.

⁶⁹³ Hentilä 2001, 65.

⁶⁹⁴ Sosialistinen Opiskelijaliitto 1974; Vihavainen 1991, 172–180.

⁶⁹⁵ Mäki-Kulmala 2004b, 132–134; OM7.

⁶⁹⁶ Vihavainen 1991, 181–182.

17.2.1974 kerrottiin ANK:n kampanjaa varten julkaisemista ohjeista. Saman päivän pääkirjoituksessa lehti kytki opiskelijoiden kampanjan niin natsi-Saksasta kuin muistakin totalitäärisistä valtioista tunnetuiksi tulleisiin kirjarovioihin. "Kysymyksessä on siis yksinkertaisesti äärivasemmiston sensuroimishimo eikä mikään muu", lehti totesi ja jatkoi: "Vallankumousjuhlinnan lomassa opiskelevan nuorisomme olisi syytä kuitenkin pysähtyä hetkeksi miettimään, millaisia ovat olleet ja ovat ne yhteiskunnat, joissa kirjoja kannetaan roviolle."⁶⁹⁷ Paljastuskampanjaan ei suhtauduttu pääkirjoituksessa todellisena uhkana, vaan kirjoittaja isällisen huolestuneen sävyyn opasti "vallankumousjuhlintaan hurautanutta opiskelevaa nuorisoaan" rauhoittumaan ja tutustumaan historian ikäviin esimerkkeihin. Kyse oli kuitenkin niistä harvoista kerroista, jolloin JOSO ylitti uutiskynnyksen, vaikka järjestön omien toimintakertomusten mukaan etenkin sen harrastama kirjallinen agitaatio saavutti näihin aikoihin laajat mittasuhteet jopa siinä määrin, että monistamista ryhdyttiin korkeakoulun piirissä kutsumaan "josottamiseksi".⁶⁹⁸

Vaikka Musta kirja -kampanjan näkyvyys jäi vähäiseksi maakunnallisessa julkisuudessa, kiinnitti Karjalainen tutkimusta enemmän huomiota korkeakoulun opetuksen marxilaisiin vaikutteisiin, jotka eri yhteyksissä liitettiin niin ULO-koulutukseen, psykologiaan kuin kansantaloustieteeseen. Pakinoitsija Seppä totesi, "ettei marxilaisuus ole tiedettä, vaan politiikkaa".⁶⁹⁹ Lehdessä julkaistiin myös eräitä opiskelijoiden kannanottoja, joiden mukaan opetusta ei voinut kritisoida ilman arvosanojen heikkenemisen pelkoa. Didaktikko Erkki Kaikkonen oli samoilla linjoilla: "Ei-vasemmistolainen opettaja on jo vuosia saanut tuntea olevansa kuin juutalainen Hitlerin Saksassa tai kuin mustaihoinen Etelä-Afrikassa". Kirjoittelun kiihtymisestä innostuneena Karjalainen pyysi Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professorilta Veikko Heinonselta asiantuntijalausunnon marxilaisen manipulaation vaikutuksista Joensuun psykologian ja kasvatustieteiden tutkintovaatimuksissa.⁷⁰⁰ Vaikka Annika Takalan ja Heinosen välit olivat tunnetusti kireät, sai kasvatustiede arvioissa synninpäästön. Psykologian osalta lausunto sen sijaan oli, kuten professori Simo Seppo on todennut, "joensuulaispsykologian kirjallinen teloitus".⁷⁰¹ Heinonen esimerkiksi toteaa psykologian approbatur-arvosanan tutkimusvaatimusten osalta, että "opetusohjelmaa voidaan pitää vahvasti nykyisen vasemmistolaisen koulutuspolitiikan läpäisemänä" ja että approbatur-arvosanassa "mahdollisuudet tehokkaan manipuloinnin toteuttamiselle ovat täysin riittävät". Heinosen ja joensuulaispsykologian edustamien tiedekäsitysten eroavaisuus tuli erityisen hyvin esiin näkemyksessä, joka liittyi koulutuspolitiikkaa käsitelleeseen kurssiin: "Kurssiin liittyneet teokset painottavat yksipuolisesti ja vahvasti sitä näkemystä, jonka mukaan koulutus kuuluu yhteiskuntapolitiikkaan."

Yhteiskuntatieteellisen opetuksen poliittisuus ja valikoituneisuus tulivat esiin myös haastatteluissa. Eräs muistelija totesi oman opetuksensa olleen tämän päivän näkökulmasta liian vasemmistolaisesti painottunutta ja yksipuolista, mutta 1970-luvulla kyseiset aiheet olivat täysin hyväksyttäviä:

⁶⁹⁷ Karjalainen 17.2.1974: "Roviolle poltettavaksi" (pääkirjoitus).

⁶⁹⁸ JOSO:n toimintasuunnitelma kevät 1974 ID4, JOSO:n arkisto, Kansan arkisto.

⁶⁹⁹ Esim. Karjalainen 28.2.1975: "Ideologinen pakkosyöttö" (Seppä); Karjalainen 22.5.1975: Vasaran varresta (Seppä).

⁷⁰⁰ Karjalainen 20.3.1975: "Professori Veikko Heinonen: Joensuun korkeakoulun tutkintovaatimukset. Arviointia marxilaisen manipulaation vaikutuksista".

⁷⁰¹ Seppo 2007, 24.

[...] *kyllä se opetus oli, voi sanoa, aika vasemmalle kallellaan, oppikirjat ja luentoaiheet ja tällaset, siis tällasesta, et mäkin pidin luentoja esimerkiksi sosialistisesta suunnittelusta ja semmosista aiheista ja marxilaisesta yhteiskuntapolitiikasta. Et se katottiin, et se on ihan legitiimiä, mut et sillä tavalla just, et opiskelijoiden kohtelu tai arvio, siinä mä olin koko ajan tiukkana, et siinä ei pidä olla mitään tällasta poliittista.*⁷⁰²

Keskeistä saman muistelijan tulkinnassa kuitenkin on tämän tekemä ero luentoaiheiden ja oppikirjojen sisällön sekä sen välillä, että hän opettajana suhtautui opiskelijoiden poliittisiin näkemyksiin neutraalisti. Näin ollen avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden raja kulki muistelijalla opiskelijoiden kohtelun kohdalla. Samanlainen tulkinta on löydettävissä myös opiskelijahaastatteluista. Toisin kuin Karjalaisessa julkaistuissa opiskelijoiden mielipidekirjoituksissa, opiskelijahaastattelut eivät nosta neet esiin poliittisten mielipiteiden vaikutusta esimerkiksi tenttien arvosteluun. Sen sijaan opiskelija-aktiivahaastattelut muistavat mahdollisuuden haastaa luennoitsijoita sekä sen, että poliittisuus sinällään ei ollut kritiikin kohteena:

*Siellä oli aika paljon näitä, jotka tiedettiin vasemmistolaisiksi, Simo Seposta alkaen. Kyllähän se selvästi tuli. Mutta jotenkin se ei niinku minnuu hirveesti häirinyt, kun oli itelläkin joku aatetietosuus, jos sitä nyt semmoseksi voi sanoa. Niin tuota sitä kyllähän he myös sallivat keskustelun ja vastaväittelyn, että ei se kielletty se keskustelu ollut tai et se olis jotenkin ihan yksipuolista ollut.*⁷⁰³

Karjalaisen järjestämä tieteen politisoitumista käsitellyt paneelikeskustelu ja sen uutisointi tammikuussa 1976 muuttivat Karjalaisen korkeakoulun politisoitumiseen liittyvän kirjoittelun luonnetta. Paneeliin osallistui akateemisen maailman nimekkäitä hahmoja: dosentti ja myöhempi Turun yliopiston professori Jaakko Paavolainen, historiantutkija Seikko Eskola, oikeustieteilijä, professori ja ministeri Veli Merikoski, Joensuun korkeakoulun rehtori Heikki Kirkinen sekä kasvatustieteiden vs. apulaisprofessori Kari Rantalaiho. Ehkä edellisten vuosien ylilyöntien aiheuttaman kritiikin vaikuttamana lehti pyrki luomaan mielikuvaa teeman objektiivisesta ja monitahoisesta käsittelystä. Kaksituntisen paneelikeskustelun uutisointi on näyttävää, mutta lehti ei esimerkiksi otsikoinnilla ilmaissut kantaansa keskustelussa olleisiin kysymyksiin siitä, miten politiikan vaikutus näkyi tieteenharjoituksessa tai millainen oli marxilaisuuden ja politiikan suhde. Paneelikeskustelun uutisoinnissa ja sen perustana olleissa puheenvuoroissa kuitenkin rakennetaan kuvaa avoimen poliittisen ja puolueettoman tieteen erillisyydestä ja luodaan vastakkainasettelua porvarillisen ja marxilaisen näkökulman välille.⁷⁰⁴

Paneelikeskustelun uutisoinnissa marxilainen tutkimus, jota paneelissa edusti Kari Rantalaiho, sai maakunnallisessa lehdistössä ensimmäisen kerran asiallista ja vakavasti otettavaa huomiota. Niin aikalaiskannanotoissa kuin haastatteluissa kuitenkin katsotaan, että Karjalaisen järjestämä keskustelutilaisuus pyrki tietoisesti kärjistämään marxilaisen ja porvarillisen tieteen välistä vastakkainasettelua ja asettamaan marxi-

⁷⁰² HM9.

⁷⁰³ OM6.

⁷⁰⁴ Karjalainen 17.1.1976: "Tiede kriittistä totuuden etsintää", "Politiikka heijastuu tieteessä. Tiedekeskustelu herätti runsaasti kiinnostusta", "Marxilaisuuden tuntemus kuuluu yleissivistykseen", "Puoluepolitiikan vaikutus tieteen piirissä laajentunut", "Tiedepolitiikassa pyrittävä moniarvoisuuden vaalimiseen", "Politiikka uskonvaraista. Lähtökohtien kritiikki osa tieteen olemusta"; Karjalainen 18.1.1976: "Politiikka vai tiedettä?", "Kommunikea yksimielisyyteen tieteen politisoitumisesta".

laisen tutkimussuuntauksen altavastaajan asemaan. Tämä osoittaa, että Karjalaisen rooli korkeakoulun politisoituneen kuvan rakentajana miellettiin aktiiviseksi. Joensuun korkeakoulun sosiaalidemokraattisen henkilökunnan tammikuun 1976 yleisen kokouksen sanomalehti Pohjois-Karjalalle toimittamassa kirjeessä paneelikeskustelun katsotaan liittyneen ”taantumuksellisten voimien masinoimaan esiinmarssiin korkeakoulussamme”. Kirjoittajien mukaan ”keskustelutilaisuuden ’asiantuntijat’ edustivat liian kapea-alaisesti tiedepoliittikkaa ja sen kehityssuuntia.”⁷⁰⁵ Haastateltava muotoili asetelman seuraavasti:

*Muistan erään tuota, tää liittyy ehkä tähän poliittiseen kuvioon, tämmösen keskustelun, joka käsitteli sitä tieteen vapautta ja sitä onko sosialististen maiden tiede, nimenomaaan se yhteiskuntatiede, objektiivista. Ja siin oli sitten semmosii ihan kovia kansallisia hahmoja, Seikko Eskola ja joku vastaava toinen ja sit siinä oli Karjalaisen päätoimittaja tää Seppo Vento, joka oli kai semmonen aika kova kokoomuslainen ja just näitä Turkan kanssa aikoinaan nahistelleita. Ja tuota siin oli vähän semmonen henki, että nyt ne nitistetään ja tuota se joka uskaltanut siihen, niin oli just tää Kari Rantalaiho. Tavallaan puolustamaan, tai ei hän puolustanut, mut että hän kuitenkin jotenkin ymmärsi tätä puolta asiasta, niin siinä sitten. Sen mä muistan, että se oli hyvin latautunut tilanne, kun siinä sitten Rantalaihoa ammuskeltiin.*⁷⁰⁶

Karjalaisen paneelikeskustelua kommentoineessa pääkirjoituksessa 20.1.1976 sävy on kantaottavampi kuin objektiivisuuteen pyrkineissä uutisjutuissa muutamaa päivää aikaisemmin. Pääkirjoituksessa Karjalainen puolustelee korkeakoulun poliittisuutta koskenutta kirjoitteluaan: ”Tutkijoillakin on poliittiset mielipiteensä, mutta kuten keskustelussa sanottiin, tutkijan ja poliitikon roolit olisi pidettävä erillään toisistaan. Kaikki eivät ilmeisesti siihen kykene. Heidän toimintansa vahingollisuus voidaan eliminoida tehokkaalla julkistamisella ja kritiikillä.”⁷⁰⁷ Lehti myös kirjoitti yllättyneensä siitä, että marxilaisuuden edustaja ilmoitti paneelissa olleensa valmis asettamaan marxilaisen teorian kriittisen tutkimuksen alaiseksi ja tunnustaneensa auktoriteetiksi vain totuuden ja totuuden etsinnän: ”Marxilainen tutkija osoittautuu näin ollen ei-marxilaiseksi eli länsimaisen tiedekäsityksen kannattajaksi”. Pääkirjoitus asetti marxilaisen ja länsimaisen tutkimuksen vastakkain ja osoitti, kuinka Karjalainen tarkasteli yliopistomarxilaisuutta tiukasti järjestötaistolaisuuden näkökulmasta. SKP:n vähemmistössä vaikuttaneiden järjestöaktiivien ja Neuvostoliittoon löyhemmin sitoutuneiden teoreettisesti painottuneiden marxisti-tutkijoiden välimatka oli 1970-luvun edetessä kuitenkin jatkuvasti kasvanut, eikä kuva marxilaisuudesta tai siihen liitetystä taistolaisuudesta ollut lainkaan niin yksioikoinen kuin Karjalainen antoi ymmärtää⁷⁰⁸.

Käsitykset siitä, mitä poliittisuus tutkimuksen yhteydessä merkitsi, erosivat korkeakoulun opetusta ja tutkimusta käsitelleessä kirjoittelussa. Vaikka sekä korkeakoulu että lehtikirjoittelu painottivat tutkimuksen merkitystä yhteiskunnalle ja etenkin Pohjois-Karjalan maakunnalle, sanomalehti Pohjois-Karjalassa kirjoittaneet korkeakoulun sosiaalidemokraattiset työntekijät epäpoliittisoivat tutkimukseen liittyntä poliitti-

⁷⁰⁵ Pohjois-Karjala 22.1.1976: ”Joensuun korkeakoulun demokraattista kehitystä jarrutetaan” (Joensuun korkeakoulun sosiaalidemokraattisen henkilökunnan tammikuun yleinen kokous).

⁷⁰⁶ JYMOM4.

⁷⁰⁷ Karjalainen 20.1.1976: ”Poliittikka tieteessä” (pääkirjoitus).

⁷⁰⁸ Hyvärinen 1994, 148; Immonen 1997, 210; Sihvola 2004, 142.

suutta toteamalla, ettei tiede voinut olla sitoutumatonta, eikä tutkijan ollut tarpeen eikä edes mahdollista pitää erossa poliittista siviili- ja epäpoliittista yliopistominäänsä. Pakinoitsija Turusen mukaan ”yhteiskunnallisia ilmiöitä ei voida selvittää ja tutkia tajuamatta niihin vaikuttavia syitä. Niitä ei voi irrottaa todellisuudesta”.⁷⁰⁹ Turunen katsoo yliopistojen politisoitumiseen liittyneen keskustelun lähteneen perustavalla tavalla eroavista käsityksistä siitä mitä ja miten yliopistoissa pitäisi tutkia:

*‘Tutkimusta tutkimuksen vuoksi’ on jäämässä pois. Sen sijaan tilalle on yhä enenevässä määrin tullut yhteiskuntaa ja talouselämäämme koskevia tosi hyödyllisiä ja tärkeitä tutkimusprojekteja. [...] Suoraan sanoen tästä muutosprosessista on käytetty niin harhaanjohtavaa nimitystä kuin ‘yliopistojen politisoituminen’, mistä tässä kehityksessä ei ole missään tapauksessa kysymys.*⁷¹⁰

4.2.6 Kasvatus ja koulutus politisoitumiskeskustelun ytimessä

Kasvatus, koulutus ja päivähoito olivat teemoja, joiden kohdalla korkeakoulu ja kansalaisten arki leikkasivat näkyvimmin. Opettajankoulutuksen yhtenäistymisen ja tieteellistymisen taustalla olivat peruskoulun asettamat tarpeet ja seurauksena koulutustarjonnan demokratisoituminen ja alueellinen laajeneminen. Peruskoulu-uudistus ja siihen liittynyt luokanopettajakoulutuksen akatemisoiminen olivat käytännön sanelemia, mutta vahvasti myös arvolatautuneita kysymyksiä. Yhtä arvolatautunut oli varhaiskasvatuksen ja lastentarhanopettajien koulutuksen ympärillä käyty keskustelu.⁷¹¹ 1970-luvun poliittisesti jännitteisessä ilmapiirissä koulutukseen liittyneet kysymykset olivat paljon enemmän kuin käytännön ratkaisuja. Koulutusta ei enää nähty yhteiskunnasta irrallisena vaan yhteiskunnan muuttamisen välineenä.

Sekä kommunistit että heidän vastustajansa ymmärsivät koulutuksen yhteiskunnallisen merkityksen. Vasemmistossa painotettiin koulutuksen kykyä vähentää eriarvoisuutta ja korjata vääristyneitä luokkarakenteita. Oikealla laidalla taas uskottiin vasemmiston käyttävän koulutusta sosialistisen yhteiskuntajärjestyksen rakentamisen ja vallankumouksen työkaluina. Haastattelutulkinnoissa nousee esiin kokemus siitä, kuinka peruskoulukriittisyyttä kanavoitui korkeakoulun kasvatustieteelliseen tutkimukseen ja opettajankoulutukseen kohdistuneeseen epäluuloon. Niiden mukaan paikallinen oikeistoeliitti näki peruskoulun uhkana, joka oli rikkomassa suomalaisen yhteiskunnan luokka- ja kerrostumajakoa.⁷¹² Ville Okkonen näkee koulu-uudistuskamppailun liittyneen erilaisiin käsityksiin siitä, miten tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta tuli toteuttaa koulujärjestelmän kautta. Oppikoulun ja etenkin yksityiskoulujen kannattajille demokratia merkitsi vanhempien valinnanvapauden turvaamista, mutta peruskoulun puolustajat vetosivat yhteiskunnalliseen tasa-arvoon ja oikeudenmukaisuuteen. Peruskoulukeskustelu kärjistyi, koska perinteinen oikeisto koki vasemmiston pyrkivän sen kautta koulujärjestelmälle kuulumattomiin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin.⁷¹³

⁷⁰⁹ Pohjois-Karjala 21.9.1976: ”Sitoutuu, ei sitoudu, sitoutuu....” (Turunen).

⁷¹⁰ Pohjois-Karjala 12.3.1977: ”Korkein opetus kehittyi oikeaan suuntaan” (vt. Turunen).

⁷¹¹ Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 160–180; Ahonen 2003, 140; Okkonen 2013a, 73–78.

⁷¹² Esim. Engeström 1970, 257–259; Okkonen 2014, 92; Leskinen 2016; HM10R; HM20.

⁷¹³ Okkonen 2013a, 73–78.

Tutkimuksissa on tuotu esiin, kuinka maan johtavissa piireissä niin kokoomuksessa kuin oikean laidan keskustalaisten ja sosiaalidemokraattien riveissä taisteltiin tosissaan kommunismia vastaan. Varsinainen vallankumouksen pelko oli kuitenkin sitten 1940- ja 1950-luvun kiihkeiden vuosien jäänyt taakse, kunnes taistolaisuus nosti muistumia sodan jälkeisiltä vuosilta – koettiin, että länsimaalaiset arvot, yhteiskuntajärjestys ja Suomen itsenäisyys olivat uhattuina.⁷¹⁴ Kyse oli myös elinkeinoelämän välittömistä intresseistä. Ajateltiin, että tuotantokoneiston rattaat hidastuisivat, jos iso osa kokonaisesta sukupolvesta ja tulevaisuuden työntekijöistä kuuluttaisi imperialismin ja markkinatalouden vastaista taistelua.⁷¹⁵ Sakari Suutarinen kuitenkin näkee, ettei julkisuuteen välittynyt vallankumouksen ja marxilaisuuden uhka vastannut täysin todellisia tuntemuksia. Niitä korostettiin julkisuudessa tietoisesti, jotta varoja vasemmistolaisen tieteen ja opetuksen vastustamiseen saataisiin kerättyä nopeammin. Kyse oli siis tiedepoliittikan suunnasta ja valtion taloudellisen ohjailun laajuudesta – ei vain konkreettisesta vallankumouksen pelosta.⁷¹⁶

Oikeisto näki opettajankoulutuksen yhtenä vasemmiston tehokkaimmista vaikutuskanavista. Kuten Savonlinnan ja Joensuun lastentarhanopettajakoulusta koskenut uutisointi osoittaa, opettajankoulutuksen vasemmistolaisvaikutuksen vastainen toiminta oli järjestäytyneenä. Radikalismien leviämistä vastustivat Rehtorien neuvoston ja Professoriliiton ohella kaksi vaikutusvaltaista järjestöä eli Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö (KTTS) ja Vapaan koulutuksen tukisäätiö (VKTS). Molempien säätiöiden perustajat olivat elinkeinoelämän, yliopistojen ja kulttuurielämän johtavia vaikuttajia, niiden rahoitus tuli teollisuudesta ja elinkeinoelämästä ja niiden perustaminen ja toiminta tapahtuivat pääosin salassa henkilökohtaisiin suhteisiin ja yhteistyöverkostoihin kiinnittyen. Vaikka säätiöiden toimijat ja rahoittajat olivat samoja, oli niiden toiminta hieman eri tavoin painottunutta. Vuonna 1971 perustettu Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö keskittyi vastustamaan hallinnonuudistusta sekä tieteen ja tutkimuksen marxilais-leninistisiä vaikutteita. KTTS:n tärkeimpiä menetelmiä olivat tiedon hankinta ja jakaminen erilaisten selvitysten, tutkimusten ja seminaarien kautta. Vapaan koulutuksen tukisäätiö (perustettu 1973) puolestaan vastusti peruskoulua sekä vasemmiston ajamaa koulutuspolitiikkaa ja pyrki sisäkkäältä vaikuttamaan opetusministeriössä tehtyihin koulutusta koskeviin linjauksiin ja päätöksiin. Opettajankoulutuksen kohdalla VKTS suuntasi huomionsa henkilöstö- ja opiskelijavalintoihin sekä oppisisältöihin ja pystyi Sakari Suutarisen mukaan vaikuttamaan muun muassa virkanimityksiin ja tutkimuksen painotuksiin. Ville Okkonen kuitenkin katsoo, että VKTS:n koulutuspoliittiset tavoitteet jäivät monilta osin toteutumatta.⁷¹⁷

Molempien säätiöiden kohdalla verkostoituminen oli avaintekijä. Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö kokosi toiminnanjohtajansa Hannu Rautkallion johdolla vaikuttavan asiantuntija- ja yhteysmiesverkoston, johon kuuluivat muun muassa edustajat jokaisesta maan yliopistosta ja korkeakoulusta. Verkostoon kuuluvilta säätiö

⁷¹⁴ Vesikansa 2004, 231, 281, 303, 306.

⁷¹⁵ Leskinen 2004, 234.

⁷¹⁶ Suutarinen 2008, 37; Myös Suomen 1970- ja 1980-luvun liike-elämän poliittista toimintaa tutkinut Maiju Wuokko toteaa, että liike-elämän 1970-luvun sosialismin pelko ei välttämättä liittynyt suoraan vallankumouksen pelkoon, vaan se luki sosialismiksi myös valtion talouspoliittisen roolin aktivoitumisen. Wuokko 2016, 123–124.

⁷¹⁷ Leskinen 2004; Suutarinen 2008, 30, 43; Okkonen 2012a; Okkonen 2012b.

saattoi pyytää kirjoituksia, esitelmiä, selvitystä tai tietoja tarpeen mukaan. KTTS:llä oli linkki Joensuuhun ainakin keskustalaisen Edistyksellisen Tiedeliiton kautta. Myös Joensuun korkeakoulun rehtori Heikki Kirkinen kuului asemansa puolesta KTTS:n perustajajäseniin, vaikka hänen roolinsa säätiön toiminnassa ei ollutkaan keskeinen. Yliopistomaailman vaikuttajien, rehtoreiden ja professoreiden, ohella suhteiden luominen tiedotusvälineisiin oli tärkeää. Esimerkiksi Helsingin Sanomat, Suomen Kuvalehti, Uusi Suomi ja Aamulehti kuuluivat säätiön tavoitteita tukeneisiin julkaisuihin. Myös Karjalainen ja Karjalan Maa olivat samoilla linjoilla säätiön kanssa. Vaikka suoria todisteita kytköksistä ei ole, kertoo jotain se, että Vapaan koulutuksen tukisäätiön perustajajäsenen Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen professorin Veikko Heinosen marxilaista tiedettä vastustaneita kirjoituksia julkaistiin Karjalaisessa useita⁷¹⁸. Simo Seppo arvelee, että Joensuun samanaikaisen uutisoinnin takana ja paikallisena tietolähteenä oli harjoittelukoulun opettaja, joka kirjoitti ahkerasti korkeakoulun asioista eri puoluelehtiin.⁷¹⁹

On vaikea arvioida, miten vahvasti aikalaiset uskoivat korkeakouluopetuksen ja opettajankoulutuksen poliittisiin vaikutusmahdollisuuksiin ja miten suuri niiden vaikutusmahdollisuus todellisuudessa oli. Opiskelijapolitiikkaan osallistunut haastateltava kuvailee uskoneensa aidosti, että vasemmisto aikoi kasvatuksen kautta toteuttaa vallankumousta⁷²⁰. Saman käsityksen jakaa Esko Salminen, joka katsoo, että opetuksen ja tutkimuksen avulla käytiin 1970-luvun Suomessa informaatioisotaa tavoitteena Suomen muuttaminen kommunistiseksi yhteiskunnaksi. Käytännössä taistolaisten soluttautuminen vallankumouksen palvelukseen näkyi Salmisen mukaan Tampereen toimittajakoulutuksessa ja sitä kautta sanomalehtien ja Yleisradion toimituskunnissa. Poliittisessa oikeistossa uhka koettiin ainakin 1970-luvun alkupuolella todellisenä, mutta vuosikymmenen loppua kohden porvarillisten lehtien vallankumouspelko hälveni.⁷²¹

Sanomalehti Karjalainen oli huolissaan opetuksen vallankumouksellisista tavoitteista, mikä korostui etenkin lastentarhanopettajakoulutuksen kohdalla. Karjalaisen esiin tuoma diskurssi oli avoimen poliittinen, sillä sen mukaan korkeakoulua käytettiin suorien poliittisten tarkoituserien välikappaleena. Lehti myös vahvisti ristiriitaisen korkeakoulun diskurssia luomalla mielikuvaa korkeakoulun poliittisesta jakautumisesta. Karjalainen viljeli kirjoittelussa termejä ”manipulaatio” ja ”pakko-syöttö”, jotka korostivat oppimistapahtuman yksisuuntaisuutta, tiedon siirtämistä opettajalta oppijalle ja opettajan valtaa. Sanavalinnoilla alleviivattiin opetuksen suurta vaikutusta opiskelijan ajatusmaailmaan ja jopa poliittisiin mielipiteisiin, mikä etenkin lasten hoivaan liittyvään koulutukseen kohdalla kuulosti vaaralliselta.⁷²² Kirjoittelu toi esiin huolta opetuksen poliittisista ja marxilaisista vaikutteista sekä siitä, mihin lastentarhanopettajakoulutuksella ja lastentarhojen kasvatustyöllä pyrittiin. Kirjoituksissa uumoiltiin, että ULO-koulutus tähtäsi vallitsevan yhteiskuntajärjestelmän kumoamiseen: ”Ihmeteltävän ovelasti ovat uudenmallisen koulutuksen suunnittelijat

⁷¹⁸ Esim. Karjalainen 20.3.1972: ”’Kun silmät avautuvat’. Professorin ajankohtainen puheenvuoro”; 20.3.1975: ”Professori Veikko Heinonen: Joensuun korkeakoulun tutkintovaatimukset. Arviointia marxilaisen manipulaation vaikutuksista”.

⁷¹⁹ Leskinen 2004, 289–291; Seppo 2007, 22.

⁷²⁰ OM12.

⁷²¹ Salminen 2004, 317.

⁷²² von Wright 1993.

lähteneet liikkeelle. He ovat löytäneet juuri sen oikean keihäänkärjen, sen kohdan koulutuksesta, jossa muokkaus onnistuu helpommin ja varmemmin. Kodin vaikutus näet mitätöityy hyvin nopeasti, kun lastentarhoissa annetaan päivästä toiseen tehokasta 'koulutusta'".⁷²³ Myös haastateltava tunnistaa lapsiin ja lasten kasvatukseen liittyvän puheen retorisen vaikuttavuuden:

*[M]ulla on semmonen käsitys, että oikeisto näki siinä vaiheessa, että tää on erittäin tehokas juttu vastustaa ylipäätään tällasia radikalisoitumisilmiöitä ja myöskin monia koulutuspoliittisia juttuja. Ja arvaapa minkä takia? Kysymyksessä ovat niin sanotut pikkulapset. Ja silloin kun puhutaan kasvatuksesta, se on hirveen emotionaalinen, silloin kun puhutaan pienten lasten kasvatuksesta, ja niistä yritetään jo päiväkodissa tehdä kommunisteja, ja silloin kuule herää ihmiset.*⁷²⁴

ULO-koulutuksen henkilökuntaan kuulunut haastateltava koki koulutukseen kohdistuneet syytökset käsittämättöminä:

*Mutta sitten tää ympäristö alko näillä kirjoituksilla osotella ihan järkyttäviä hyökkäyksiä meitä vastaan. Se oli valtavan hämmentävää. Mullakin oli todellakin tästä koulutuksen rakentamisesta ja sisällön saamisesta jonkinlaiseen tolkkuun, niin sitten siihen mylläkkään ruvetaan meitä syyttämään ihan tajuttomilla asioilla. Et nyt ne rupee päiväkotien kautta vallankumousta rakentelemaan. Se oli siis niin tajuton ja asiantuntematon kommentti, mitä lehdissä kirjoiteltiin. Se oli ihan tajutonta. Jos aatellaan semmosta asetelmaa, että luokanopettajakoulutus sai olla ihan rauhassa, jos ajatellaan sellasta ihan älytöntä yhtälöä, että aletaan lasten kautta tekemään vallankumousta. Sehän olisi ollut paljon helpompi tehdä luokanopettajakoulutuksen kautta, siellä opettaja menee itseksensä sinne ryhmään ja se saa niille lapsille puhua mitä tahansa. Päiväkodissa siellä on aina kaksi tai kolme henkilöä kontrolloimassa mitä tää lastentarhanopettaja siellä työstää. Se olisi ollut täysin toimimaton yhtälö, että ruvettais lastentarhan kautta vaikuttamaan lasten ajatteluun ja kotien ajatteluun. Et siis jos hyppään tähän päivään ja tapahtuis tämmönen, niin vois melkein nostaa kunnianloukkauksesta syytteen, että ruvetaan jotain koulutusohjelmaa tolla tavalla ahdistamaan ja perusteettomasti syyttelemään.*⁷²⁵

Edellinen haastateltava nostaa esiin kysymyksen siitä, miksi juuri lastentarhanopettajakoulutus, eikä esimerkiksi luokanopettajakoulutus, joutui politisoitumiskohun keskiöön. Luokanopettajakoulutuksella oli taustallaan pitkät perinteet ja yliopistoon siirrettynäkin se noudatteli pitkälti seminaariajan käytäntöjä ja sisältöjä. Lastentarhanopettajakoulutuksen yliopistollistamiseen taas kytkeytyi laaja perheen asemaan, varhaiskasvatukseen ja päivähoitoon liittynyt murros. Kodin ylivoimainen asema pikkulasten kasvattajana oli 1970-luvun alussa väistymässä ja naiset siirtymässä laajalla rintamalla työelämään. Yhteiskunnan vaikutus lapsen kehitykseen lisääntyi paitsi hoidon tarpeen kasvaessa myös ideologisesti varhaiskasvatuksen yhteiskuntapolitiittisten kytkentöjen kautta. Kehitteillä olleen päivähoitojärjestelmän tavoitteena oli kotien niukan viriketoiminnan kompensoiminen, ongelmaperheiden tukeminen, so-

⁷²³ Karjalainen 17.3.1975: Välituntivalvoja.

⁷²⁴ HM17.

⁷²⁵ HM22R.

siaalisten erojen tasoittaminen ja naisten työssäkäynnin lapsille aiheuttamien haittojen ehkäiseminen, mutta myös lasten kasvattaminen aktiivisiksi, itsenäisiksi ja yhteiskuntakelpoisiksi kansalaisiksi.⁷²⁶ Päivähoito ja esiopetus haluttiin nivouttaa osaksi koulutusjärjestelmää.

Uudenmuotoinen lastentarhanopettajakoulutus toi perinteisen menetelmäopetusta ja pedagogisia taitoja korostaneen käsityömäisen ja kokonaisvaltaisen asian-
tuntijuuden rinnalle lapsen kasvuun liittyvän teoreettisemmän viitekehyksen, jossa korostui konstruktivistinen eli lapsen omaa aktiivisuutta painottanut oppimiskäsitys. Tavoitteet olivat aikaansa edellä, sillä laajemmin nämä ominaisuudet omaksuttiin varhaiskasvatuksessa vasta 1990-luvulla.⁷²⁷ Joensuun korkeakoulun uudenmuotoisen lastentarhanopettajakoulutuksen opetussuunnitelmassa vuodelta 1973 ilmenee kehityspsykologinen lähestymistapa, jossa lapsen vuorovaikutus ympäristönsä kanssa nähdään keskeisenä kasvua ja kehitystä määrittävänä tekijänä. Koulutuksen yhteiskuntapoliittinen näkökulma ilmaistaan suoraan: opetussuunnitelman mukaan päivähoitojärjestelmä on osa ”demokraattista yhteiskuntakehitystä”. Ydinjaksojen ja harjoittelun ohella opetuksen mainitaan rakentuvan projektityön varaan, jonka tavoitteena on teorian tiedon ja käytännön yhdistäminen.⁷²⁸

Keskustelu lasten päivähoitoon kehittämisestä, esiopetuksesta ja lastentarhanopettajakoulutuksen sisällöistä sai 1970-luvun Suomessa poikkeuksellisen ideologisen luonteen. Joensuun lastentarhanopettajakoulutus edusti uutta ja modernia tapaa nähdä lapsi ja varhaiskasvattajan rooli. Monille opiskelijoille ULO-koulutus oli nimenomainen vetovoimatekijä, osa korkeakoulun edelläkävijyyttä: ”Mä en olis ikinä hakenut tänne, ellei se olis ollut uudenmuotoinen lastentarhanopettajakoulutus. Se kertoi, että nyt tähän voi vaikuttaa, ja että tämä on jotain muuta kuin seminaari.”⁷²⁹ Toisaalta lasten hoitovastuun osittainen siirtäminen yhteiskunnalle oli kompleksinen asia. Yhdeksi tekijäksi kielteisten asenteiden taustalla on nostettu sosialististen maiden pitkälle kehittynyt päivähoitojärjestelmä, jonka mallia myös Suomessa hyödynnettiin. Totta onkin, että esimerkiksi Joensuussa kasvatustieteellinen tutkimusyhteistyö DDR:n suuntaan oli aktiivista.⁷³⁰ Poliittista manipulointia pidettiin erityisen tehokkaana ja häpeällisenä kritiikkiin kykenemättömien pikkulasten kohdalla ja pelättiin, että vallankumousoppeja oltiin ujuttamassa lastentarhanopettajakoulutuksen kautta päiväkoteihin saakka.

Se oli sikäli hirvittävä se ideologia, että lapsesi ei ole sinun. Kuvittele nyt, vanhemmilta kielletään kaikenlainen lapsen kasvattaminen. En mie ole kokenut, että miun lapset on ehdottomasti miun omia, ne on miun vastuulla. Totta ihmeessä niille pitää antaa semmoset eväät, joilla ne toivottavasti pärjäävät elämässä. Näiden eväiden antaminen kiellettäisiin ja pantaisiin joku tällöinen hurlumhei ideologia. [...] Kasvatuserinne piti saada poikki.⁷³¹

⁷²⁶ Onnismaa 2010, 132–139.

⁷²⁷ Hujala, Puroila, Parrila-Haapakoski & Nivala 1998, 44–45, 111–113.

⁷²⁸ Varhaiskasvatuksen henkilökunnan koulutuskomitea 1974; Joensuun korkeakoulun uudenmuotoisen lastentarhanopettajakoulutuksen opetussuunnitelma 1973, 171–203.

⁷²⁹ OM2R.

⁷³⁰ Ahonen 2000, 418; Sarjala 2003, 174.

⁷³¹ HM19.

Se, että lastentarhanopettajakoulutukseen liittynyttä uutisointia saattoi pitää vakavasti otettavana uutisointina, liittyi historialliseen tilanteeseen ja siihen, miten politiikka koettiin. Ideologioiden välinen valtakamppailu oli kylmän sodan aikakaudella näkyvää, ja politiikan ja puolueiden rooliin yhteiskunnallisen kehityksen suuntaajina uskottiin vahvasti. Kuten Salokangas toteaa, sosialismi oli 1970-luvulla varteenotettava vaihtoehto⁷³². Tästä perspektiivistä katsoen vallankumouksen toteuttaminen koulutuksen ja julkisuuden kanavia hyväksi käyttäen ei ollut täysin mahdoton ajatus. Taustalla vaikuttivat kuitenkin erilaiset taloudelliset, sosiaaliset ja kulttuuriset intressit, joiden ajamisessa politisoitumisen negatiivisia mielikuvia ja jopa vallankumouksen pelkoa voitiin käyttää tehokkaasti hyväksi.

Keväällä 1975 käynnistynyt Savonlinnan ja Joensuun lastentarhanopettajakoulutusta koskenut kirjoittelu on asetettava 1970-luvun vasemmistolaisen koulutuspolitiikan raameihin. Samoihin aikoihin Joensuun korkeakoulun ULO-kohun kanssa julkisuus kiehui Pirkkalan marxilaisen koulukokeilun ympärillä. Kuten aiemmin on todettu, Joensuun korkeakoulun psykologian professori Annika Takala oli kokeilun keskeisiä hahmoja. Vaikka Takalaa, Joensuuta ja Pirkkalan tapausta ei koskaan julkisuudessa yhdistetty toisiinsa, merkitsi keväällä 1975 kuumentunut keskustelu niin paikallisesti kuin valtakunnallisesti käännekohtaa yliopistojen politisoitumisen ympärillä käydyssä keskustelussa. Kielteisen uutisoinnin seurauksena ristiriitaisen korkeakoulun diskurssi vahvistui ja Joensuun korkeakoulu alkoi julkisuudessa näyttäytyä erilaisten ideologisten jännitteiden leimaamana avoimen poliittisena yhteisönä.

4.3 YHTEENVETO - MAAKUNNAN, YHTEISKUNNAN VAI POLITIIKAN PALVELUKSESSA?

Avoimen poliittisuuden-puolueettomuuden diskurssipari nousi politisoitumiskeskustelun edetessä näkyvämmiin esiin ja toi julkisuuteen korkeakoulun sisäisiä jakolinjoja. Vahvan sysäyksen Joensuun korkeakoulun punaisen maineen rakentumiselle antoivat teatterisota ja ohjaaja Jouko Turkka, joiden kohdalla lähtökohtaisesti kulttuuripoliittista vastakkainasettelua ryhdyttiin tarkastelemaan avoimen puoluepoliittisena. Teatterisodasta kimmonnut keskustelu imi mukaansa korkeakoululaisia ja kohdisti avoimen poliittista tulkintakehystä etenkin kasvatustieteen professori Annika Takalaan. Takalasta muodostuikin politisoitumiskeskustelun keskeinen henkilöahmo, jonka oma ääni kuului keskustelussa kuitenkin varsin vähän.

Puoluepoliittisista näkemyseroista ryhdyttiin 1970-luvun alkuvuosina puhumaan avoimemmin, mikä näkyi esimerkiksi korkeakoulun henkilökunnan mielipiteiden jakautumisena hallinnonuudistuskeskustelussa ja poliittisten opiskelijajärjestöjen aktivoitumisena. Hallinnonuudistustaistelu kytki joensuulaisen yliopistoradikalismiin laajempaan radikalismiin kontekstiin ja lisäsi paikallisen opiskelijaliikkeen ja korkeakoulun piirissä käydyin yliopistopoliittisen keskustelun julkista näkyvyyttä, mutta ei politisoinut korkeakoulun mainetta tai synnyttänyt siihen liittyvää merkittävää diskursiivista aikalais- tai muistelupuhetta. Hallinnonuudistus- ja vakiintunutta kulttuurihegemoniaa rikkoneen yhteiskunnallis-kulttuurisen keskustelun vilkastuminen kuitenkin osoittavat, kuinka tietoisuus korkeakoulusta ja sen ilmiöistä vähitellen lisääntyi.

⁷³² Salokangas 1996, 249.

Korkeakoulun tutkimusta ja opetusta tulkittiin aikalaiskeskustelussa avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden käsittein. Etenkin Karjalaisen kirjoittelu nosti esiin oletuksen siitä, että tutkimus oli mahdollista jakaa sitoutuneeseen ja arvovapaaseen ja että oli olemassa niin sanottua puhdasta tiedettä. Tässä katsannossa marxilainen tiedekäsitys vaikutti uhkaavalta, sillä sitä pidettiin poliittiseen ideologiaan sitoutuneena. Tutkimuksen arvovapautta pohdittaessa esiin nousi myös tieteen tekijöiden suhde politiikkaan ja yhteiskunnalliseen vaikuttamiseen. Tutkijan sitoutuneisuuden ja sitoutumattomuuden rajan määrittely osoittautui ongelmalliseksi. Avoimen poliittisuuden-puolueettomuuden diskurssiparin näkökulmasta opetus ja tutkimus sisälsivät avoimen puoluepoliittisia tarkoituksia ja palvelivat jopa vallankumouksellisia tavoitteita. Aikana jolloin sosialismia pidettiin yhtenä varteenotettavana yhteiskuntajärjestelmänä ja jolloin koulutus nähtiin yhteiskunnan kehityksen ja taloudellisen kasvun ehkä tärkeimpänä pääomana, ei ajatus poliittisten tavoitteiden levittämisestä koulujärjestelmän kautta ollut epäuskottava.

Luvun toinen keskeinen diskurssipari on edelläkävijäyys-takapajuisuus, joka kiinnittää huomion korkeakoulun ja korkeakoululaisten sekä sen ympäristön kulttuuriin ja aatteelliseen erilaisuuteen. Korkeakoulun ja ympäristön välinen vuorovaikutus muodostui etenkin muistelutulkinnoissa keskeiseksi politisoitumiskeskustelun selittäjäksi. Joensuussa kokoomuksen asema oli vahva, kun taas monet korkeakoululaiset edustivat vasemmistolaista aatemaailmaa. Paikallinen Venäjä-viha istui syvässä ja kommunismia pelättiin. Kommunikaatiovaikeuksien katsottiin liittyneen myös yliopistokulttuurin vierauteen paikallisille sekä ylipäätään paikallisen kulttuurin ja korkeakoulun edustaman modernin elämäntavan ristiriitaan. Vastakohtana Joensuun edustamalle takapajuiselle konservatiivisuudelle muistelupuheessa piirtyi kuva korkeakoulun synnyttämästä uudesta kulttuuriradikaalisti virittyneestä, akateemisesta ja kaupungistuneesta sivistyneistöstä, joka toimi edelläkävijänä sekä suhteessa paikalliseen elämänpäiriin että yliopistolaisuuteen yleensä.

Odotusten-pettymysten diskurssipari korostaa politisoitumiskeskustelun kytköstä laajempaan yliopistokeskusteluun. Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelussa oli kyse yliopistojärjestelmän ja yhteiskunnan suhteen alati käynnissä olleesta määrittelykamppailusta sekä erilaisista tiedekäsityksistä, jotka tulivat erityisen selvästi esiin Joensuun kaltaisen pikkukaupungin kontekstissa. Odotusten-pettymysten diskurssiin liittyivät käsitykset ja toiveet siitä, millainen korkeakoulun tuli olla, miksi se ylipäätään oli olemassa ja miten se vastasi siihen kohdistuneisiin odotuksiin. Aikalaiskäsityksissä korkeakoulun akateemisuutta tulkittiin herkästi seminaarin tai perinteikkään Helsingin yliopiston ihanteiden kautta. Samalla korkeakoulua pidettiin Joensuuta ja maakuntaa varten perustettuna opinahjona, joka toiminnassaan oli vastuullinen sijaintialueelleen. Etenkin sanomalehti Karjalainen korosti korkeakoulun maineen varjelua sen kehityksen ja alueellisen vaikutuksen turvaamiseksi. Lehti perustelikin ajavansa politisoitumissyöksillään korkeakoulun ja koko maakunnan etua. Korkeakoulun maakunnallinen tehtävä korostui voimakkaasti myös korkeakoulun ja etenkin sen rehtorin Heikki Kirkisen tuottamassa diskurssissa, mutta korkeakoulun taholta välittyi myös laajempi käsitys yliopistoista yhteiskunnan, hyvinvointivaltion ja sivistyksen palveluksessa.

5 POLIITTISTEN PAINEIDEN ALLA

5.1 POLITISOITUMINEN JULKISUUDESSA JA JULKISUUDEN TAKANA

5.1.1 Karjalainen punaisen maineen rakentajana

Vuosi 1975 oli julkisen politisoitumiskeskustelun kulminaatiopiste, jolloin mielikuva korkeakoulun poliittisuudesta ulottui uudenmuotoisen lastentarhanopettajakoulutuksen kautta koko korkeakouluun. Samalla keskustelun fokus siirtyi laajemmin tieteen poliittisuuteen ja ideologisuuteen, minkä myös sanomalehti Karjalaisen organisoima paneelikeskustelu osoitti. Tässä vaiheessa Joensuun korkeakoulun punaisesta maineesta tuli julkinen ilmiö, jonka merkitystä korkeakoululle ryhdyttiin analysoimaan. Korkeakoulu näyttäytyi aineistossa avoimen puoluepoliittisen kamppailun kohteena, jossa poliittisuus ja politisoituminen eivät liittyneet yksin vasemmiston toimintaan vaan myös muiden poliittisten tahojen aktivoitumiseen. Korkeakoulun politisoitumiskeskustelua onkin hyvä tarkastella avoimen poliittisuuden-puolueettomuuden diskurssiparin kautta. Diskurssit ilmentävät korkeakoulun asemaa yhteiskunta- ja korkeakoulupoliittisten kamppailujen kehityksessä.

Kirjoittelu Joensuun korkeakoulun punaisuudesta kävi kiihkeimmillään 1970-luvun puolivälissä ja liittyi osittain pelkoon Suomen siirtämisestä sosialistiseen järjestelmään. Ville Okkonen näkee 1970-luvun talouskriisin olleen oikeistovastarinnan vahvistumisen keskeinen alullepanija. Talouskriisistä oikeisto sai perusteen vastustaa vasemmistolaista valtiokeskeistä suunnittelutaloutta ja sen myötä laajentunutta julkista sektoria hyvinvointipalveluineen ja sosiaaliturvajärjestelmineen. Merkittävä päivänpoliittinen selittäjä oikeiston aktivoitumiselle juuri keväällä 1975 oli Okkosen mukaan tulevan syksyn ennenaikaiset eduskuntavaalit, joissa vasemmiston voittoisa eteneminen haluttiin pysäyttää.⁷³³ Suomen tilanne heijasti eurooppalaista ja maailmanlaajuisia kehityksiä, jossa sosiaaliliberalismi, valtiojohtoinen talouspolitiikka ja suunnittelutalous kohtasivat kasvavaa kritiikkiä työttömyyden ja inflaation kasvaessa yhdessä verojen ja sosiaalikulujen kanssa. Vapaan markkinatalouden palauttamisen puolestapuhujien ääni kuului yhä selvemmin.⁷³⁴

Esko Salminen on havainnut, kuinka julkinen kirjoittelu punakumouksen uhkasta laantui suomalaisessa lehdistössä 1970-luvun puolivälin jälkeen, vaikka julkisuudelta pitkälti piilossa käyty ja pääasiassa elinkeinoelämän johdossa ollut joukkoviestinnän vasemmistolaistumiseen kohdistunut torjuntataistelu tiivistä samalla rivejään. Poikkeuksen muodosti Tampereella professori Kaarle Nordenstrengin ja professori Pertti Hemánuksen johdossa olleen toimittajakoulutuksen ja paikallisen kokoomuslaisen Aamulehden keskinäinen välirikko, joka kärjistyi vasta vuoden 1975 jälkeen ja jatkui 1980-luvulle.⁷³⁵ Joensuun korkeakoulun punaisuutta koskeneen lehdistökohun kaari

⁷³³ Okkonen 2013b, 293–296.

⁷³⁴ Harvey 2008, 19–21.

⁷³⁵ Salminen 2004, 263–264; 275–279.

oli Tampereen tiedotusopista käytyä keskustelua lyhempi ja myötäili yleistä punakumouksesta kirjoittelun kuvaa. Tutkimusaineisto sisältää Karjalaisen osalta vuonna 1975 yhteensä 42, mutta vuosina 1976–1977 enää yhteensä 31 kirjoitusta. Karjalan Maan osalta luvut ovat 30 ja 24 ja Pohjois-Karjalan osalta 11 ja 18. Näin ollen Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelu kulki rinnan valtakunnallisen yliopistojen poliittisuutta ja kasvatuksen ja koulutuksen vasemmistolaistumista käsitelleen keskustelun kanssa, mutta liittyi myös Joensuun korkeakoulun ja sen ympäristösuhteen kehitysprosessiin.

Vuoden 1975 aikana Karjalainen kiinnitti sekä kirjoitusten määrän osalta että sisällöllisesti tutkimuksen kohteena olleista lehdistä eniten huomiota korkeakoulun politisoitumiseen. Muisteluaineistossa korostetaan sanomalehti Karjalaisen merkitystä Joensuun korkeakoulun punaisen maineen synnyssä. Käsitykset lehden motiiveista ja maineen vaikutuksista sen sijaan vaihtelevat. Osa haastateltavista arvelee, että taustalla olivat poliittiset syyt ja halu ”koota omia porukoita”, jolloin lehti kirjoittelullaan tietoisesti tai tiedostamatta vahingoitti korkeakoulua.⁷³⁶ Tulkinnat siitä, mihin Karjalainen politisoitumissyöttönsä lopulta pyrki, jäivät kuitenkin pinnallisiksi. Vain yksi haastateltava pohtii asiaa tarkemmin ja katsoo, että Karjalaisen asenne liittyi korkeakoulun vasemmistolaiseen henkilökuntaan ja sen korkeakoulusta synnyttämiin mielikuviin: “[...] Karjalaisessa oli aika selvä linja, että se on nyt yliopiston maineelle hankalaa ja vaarallista ja ehkä rahoituksellekin, et jos näit tällöisiä on. Mun arvion mukaan Karjalainen teki näillä kirjoituksilla erittäin pahaa hallaa yliopistolle, et tuli tällöisiä varovaisuusasenteita myöskin ministeriössä.”⁷³⁷ Karjalainen itse muotoili kritiikkinsä palvelevan korkeakoulua. Pakinoitsija Seppä totesi, että huoli korkeakoulun maineesta oli pidätellyt julkista sanaa, mutta kirjoittelun ryöpsähtäminen valloilleen oli välttämätöntä, jotta ”epäterve kehitys” saataisiin pysäytettyä.⁷³⁸ Haastattelut tuovat esiin myös tulkinnan, jonka mukaan politisoitumiskeskustelu ikään kuin nosti Joensuun Suomen kartalle:

Mutta no varmaan siinä oli ihan hyvää, että ne tuli julki ja niistä puhuttiin ja tuota... voisko niinkin ajatella, kun täällä oli todella vilkasta se keskustelu yliopiston sisällä ja sitten yliopiston ulkopuolella ja lehdistössä ja kaiken kaikkiaan, niin voisko niinkin ajatella, että esim Helsingissäkin nähtiin, että täällä koetaan omaksi ja tärkeeksi tämä korkeakoulu, että se tavallaan oli myöskin semmonen pikkusen loi lisää olemassaolon edellytyksiä.⁷³⁹

Karjalainen rakensi korkeakoulun punaista mainetta rohkeissa pakinoissaan. Jopa pakinagenren kohdalla suorasukaiselta ja hyökkäävältä vaikuttava asennenoituminen korkeakoulun vasemmistolaisia kohtaan on nähtävä 1970-luvun poliittisen journalismin kontekstissa. Sepän kaltainen provosoiva ja räikeä kielenkäyttö oli oikeushistorioitsija Tuula Peren mukaan 1970-luvun joukkoviestinnässä ja etenkin pakinoiden kohdalla tyypillistä. Vastakkainasetteluiden kuumentuessa sopivuuden rajat tulivat kuitenkin vastaan. Poliitikoihin ja päättäjiin suuntautuneessa kirjoittelussa vakavatin kärjistyksen saatettiin hyväksyä, mutta muuten henkilöön kohdistuvat loukkauk-

⁷³⁶ JYMHM19; OM5; OM8; OM9; HM20; HM11; JYMHM14; ON1; HM4.

⁷³⁷ HM20.

⁷³⁸ Esim. Karjalainen 4.3.1975 (Seppä).

⁷³⁹ OM12.

set olivat kiellettyjä. Myös suomettuminen asetti esteitä sille, missä sävyssä politiikasta saattoi kirjoittaa.⁷⁴⁰ Sepän maaliskuussa 1975 julkaistut kaksi pakinaa aiheuttivat kantelun Julkisen Sanan Neuvostolle. Kantelun takana oli tutkija Pertti Koistinen, sittemmin Tampereen yliopiston sosiaalipolitiikan professori, joka työskenteli Sepän pakinoiden kohteena olleessa opettajankoulutuksen laadullisen tutkimuksen projektissa. Pakinassa todettiin, ettei tutkimusprojekti ”pyri valmistamaan puolueetonta tietoa jakavia opettajia, vaan vallankumousagitaattoreita”⁷⁴¹.

Pakinan mukaan tutkimusprojektiin liittyneen kyselylomakkeen vastausvaihtoehdot edustivat tutkijoiden mielipiteitä, joissa muun muassa kritisoitiin oppikoulua ja esitettiin yhteiskunnan jakautuvan luokkiin. Koistinen oli toimittanut Karjalaiseen vastineen, josta Seppä kuitenkin julkaisi vain otteita jälkimmäisen kanteluun johtaneen pakinansa yhteydessä. Näiden otteiden perusteella Seppä jälleen väitti kyselylomakkeiden vaihtoehtojen edustaneen tutkijoiden omia mielipiteitä. Kantelusta seurasi vapauttava päätös, jota JSN perusteli sillä, että tiedotusvälineillä oli oikeus arvostella tutkimustoimintaa ja -politiikkaa ja poliittisessa kirjoittelussa tuli sietää tavallista kärjekkäämpiä sanamuotoja, eikä kirjoitus maininnut ketään nimeltä.⁷⁴² Kanteluepiso osoittaa, että Karjalaisella oli ajan poliittisen journalismin raameissa kohtalaisen vapaat kädet kirjoittaa haluamallaan tavalla.

Korkeakoulusta käydyin poliittisen kamppailun kärjistyminen 1970-luvun puolivälissä näkyy sanomalehtien keskinäisen eripurana voimistumisena. Muutos heijasti puolueiden välisiä näkemuseroja. Pääkirjoituksessaan 25.8.1976 Karjalan Maa totesi Karjalaisen ”pääasiassa käyneen poliittista sotaa korkeakoulun ympärillä ja pelotelleen maakunnan ihmisiä sillä, miten tämä tai tuo poliittinen falangi on valloittanut tämän tai tuon korkeakoulun laitoksen”⁷⁴³. Kirjoituksessa Karjalan Maa ja keskusta- puolue esittäytyivät korkeakoulun ja sen ympäristön välisen suhteen lähentäjinä. Kun Karjalainen perusteli korkeakoulukritiikkiään maakunnan edun ajamisella, esitti Karjalan Maa maakunnan hyötyvän korkeakoulusta parhaiten hyväksymällä sen osaksi toimivaa yhteisöä.

Karjalan Maan Karjalaisen korkeakoulukirjoitteluun etäisyyttä ottanut linja näkyy myös ULO-koulutuksen opiskelijavalintakokeiden saamassa huomiossa. Asian nosti ensimmäisenä, elokuun puolivälissä 1976, esiin Savonlinnassa ilmestynyt Itä-Savo, jonka pääkirjoituksessa todettiin valintakokeisiin liittyneen testin loukanneen kansalaisten ajatuksen- ja sananvapautta. Karjalan Maa vastasi kritiikkiin julkaisemalla varhaiskasvatuksen apulaisprofessorin Mikko Ojalan näkemyksiä otsikolla ”Joensuun korkeakoulun pääsytestit ’laillisia’”⁷⁴⁴. Kirjoituksessa selitetään testin arvioineen haku- ja valintamenettelyä, sen olleen täysin vapaaehtoinen ja ettei testi vaikuttanut mitenkään itse opiskelijavalintaan. Ojala totesi testin liittyneen korkeakoulun koulutusta koskeneeseen tutkimusveloitteeseen ja että testi oli toteutettu myös muissa yliopistoissa. Kokoomuksen kansanedustaja Heikki Jartti kuitenkin teki valintako-

⁷⁴⁰ Pere 2015, 332, 349–357.

⁷⁴¹ Karjalainen 4.3.1975: Seppä.

⁷⁴² Karjalainen 4.3.1975: Seppä; Karjalainen 11.3.1975 Seppä; Karjalainen 24.6.1975: ”Korkeakoulukustelun maininkeja: JSN:n vapauttava päätös tutkijan kantelusta” (K. J. Lång, puheenjohtaja ja Risto Rydman, sihteeri).

⁷⁴³ Karjalan Maa 25.8.1976: ”Korkeakoulua markkinoimaan” (pääkirjoitus).

⁷⁴⁴ Karjalan Maa 14.8.1976: ”Apulaisprofessori Mikko Ojala: Joensuun korkeakoulun pääsytestit ’laillisia’”.

keesta myöhemmin syyskuussa kirjallisen eduskuntakyselyn, jossa hän katsoi, että testin kaksi kysymystä loukkasivat pyrkijöiden perustuslaillisia oikeuksia. Jartti myös pohti, oliko valitsijoilla tarkoitus asettaa hakijat eriarvoiseen asemaan poliittisten ja uskonnollisten vakaumusten tai mieltymysten perusteella. Karjalan Maa ja Karjalainen julkaisivat rehtori Heikki Kirkisen vastineen Jartille, jossa tämä Ojalan tapaan puolusti valintakoemenettelyn laillisuutta. Karjalainen kuitenkin selvitti Jartin kyselyn sisällön ja antoi tilaa myös Jartin Kirkiselle vastineeksi osoitetulle mielipidekirjoitukselle. Kirkinen tulkitsi Jartin eduskuntakyselyn liittyneen kokoomuksen harjoittamaan ”yksipuoliseen poliittiseen syrjintään kehitysalueen korkeakoulua kohtaan”. Jartti vastasi tähän, että kansalaisten perusoikeuksien loukkaamisen esiin tuomisen oli viime kädessä myös Joensuun korkeakoulun etu.⁷⁴⁵

Sanomalehti Pohjois-Karjala antoi tilaa korkeakoulun sisäلتä nousseelle Karjalaisen kirjoitteluun kohdistuneelle kritiikille. Kritiikin yhtenä ponttimena oli aikakauslehti Uuden Maailman⁷⁴⁶ vuoden 1976 ensimmäisessä numerossa julkaistu kirjoitus ”Joensuun korkeakoulu toivoo työrauhaa”, jossa kerrottiin korkeakoulun ajankohtaisista asioista ja haastateltiin muun muassa apulaisprofessori Oiva Louhisolaa, lehtori Erkki Kaikkosta, Karjalaisen päätoimittaja Seppo Ventoa ja lehtori Toivo Sivosta. Kirjoituksen punaisena lankana kulkivat korkeakouluun edellisinä vuosina kohdistuneet politisoitumissytykset. Muun muassa Erkki Kaikkonen nosti esiin uskontokasvatuksen puuttumisen ensimmäisten vuosien ULO-opetuksesta, Seppo Vento korosti julkisen keskustelun merkitystä siinä, että perinteisen ja puolueettoman tiede- ja opetuspolitiikan asema korkeakoulussa oli vahvistunut ja Toivo Sivonen kritisoi opettajankoulutusta liiallisesta teoriapainotteisuudesta ja viittasi tutkinnonuudistuksen poliittisuuteen. Kehystetyssä tekstissä Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden professori Veikko Heinonen arvioi Joensuun korkeakoulun psykologian ja kasvatustieteiden tutkimusvaatimuksia, jotka Heinosen mukaan olivat ”vahvasti manipulaation vallasaa” ja kytkeytyivät kasvatustieteiden politisoimispyrkimyksiin sekä ”suunnitelmiin koko suomalaisen yhteiskunnan muuttamiseksi sosialistiseksi valtioksi”.⁷⁴⁷

Pohjois-Karjalan kirjoittelussa yliopistojen politisoituminen nähtiin porvarilehtien synnyttämänä ilmiönä. Kolumnipalstalla ”Opettajatoveri” katsoi Karjalaisen korkeakoulukritiikin liittyneen oikeiston yliopistoissa menettämään valta-asemaan⁷⁴⁸. Joensuun korkeakoulun sosiaalidemokraattisen henkilökunnan yleinen kokous puolestaan vaati korkeakoulua sanoutumaan irti Uuden Maailman artikkelista ja liitti sen sekä muutamaa päivää aiemmin järjestetyn Karjalaisen tieteen politisoitumista koskeneen paneelikeskusteluun ja ”taantumuksellisten voimien esiinmarssiin korkeakoulussa”⁷⁴⁹. Vt. Turunen kirjoitti kolumnipalstallaan maaliskuussa 1977, että porvarilehdet käyttivät politisoitumissytyksiä tietoisesti ja tahallisesti vääristämään yliopistojen opetuksen ja tutkimuksen yhteiskunnallistumisesta muodostuvaa kuvaa.⁷⁵⁰

⁷⁴⁵ Karjalainen 30.9.1976: ”Kansanedustaja Heikki Jartin kyselyn johdosta” (Heikki Kirkinen); Karjalan Maa 30.9.1976: ”Rehtori Kirkinen Jartin kyselystä: Korkeakoulun valintakokeet virallisesti hyväksytyjä” (Heikki Kirkinen); Karjalainen 8.10.1976: ”Rehtori Heikki Kirkiselle” (Jartti Heikki).

⁷⁴⁶ Uusi Maailma oli vuosina 1963–1979 ilmestynyt A-lehtien julkaisema aikakauslehti.

⁷⁴⁷ Uusi Maailma 1/1976: ”Joensuun korkeakoulu toivoo työrauhaa”.

⁷⁴⁸ Pohjois-Karjala 12.3.1974: ”Karjalaisen korkeakoulujhti” (Opettajatoveri).

⁷⁴⁹ Pohjois-Karjala 22.1.1976: ”Joensuun korkeakoulun demokraattista kehittämistä jarrutetaan” (Joensuun korkeakoulun sosiaalidemokraattisen henkilökunnan tammikuun yleinen kokous).

⁷⁵⁰ Pohjois-Karjala 12.3.1977: ”Korkein opetus kehittyi oikeaan suuntaan” (Vt. Turunen).

5.1.2 Virkanimitykset politisoitumisen ilmentäjinä

Korkeakoulun politisoitumiskeskustelussa oli myös elementtejä, joita julkisuus ei ollut rakentamassa tai ruokkimassa. Korkeakoulun virkanimitykset ja henkilövalinnat sekä tutkinnonuudistus olivat keskusteluteemoja, joissa avoimen poliittisuuden ja epäpoliittisuuden rajankäyntiä käytiin lähinnä korkeakouluyhteisön sisällä. Silti ne osaltaan siirsivät jännitteitä politisoitumisesta käytyyn julkiseen keskusteluun. Poliittiset virkanimitykset ovat Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskusteluun ja 1970-luvun hallintokulttuuriin ilmeisenä ja helposti liitettävä piirre⁷⁵¹. Poliittiset virkanimitykset nousivat esiin etenkin Joensuun yliopiston muistitietohankkeen haastatteluisissa, joissa politisoitumista käsiteltiin varta vasten tätä tutkimusta varten tehtyjä haastatteluja suppeammin, ja joissa haastateltavat joko vastasivat yleisluontoisiin korkeakoulun poliittisuutta tai punaisuutta koskeneisiin kysymyksiin tai nostivat teemat oma-aloitteisesti esiin. Poliittiset virkanimitykset vaikuttavat olevan stereotyyppinen tapa käsitellä 1970-luvun politisoitumista.

Poliittiset virkanimityksiä on pidetty yleisinä etenkin valtionhallinnon ja ministeriöiden tasolla⁷⁵², mutta myös tiedeyhteisöissä, joissa pätevyyden ohittaminen poliittisin perustein on kuitenkin vaikeampaa. Esimerkiksi henkilövalinnat tai koulukuntakiistat saattoivat 1970-luvun korkeakouluissa uskottavalla tavalla politisoida nimityksiä. Haastatteluisissa poliittisia virkanimityksiä tarkasteltiin paljon pätevyyden ja poliittisuuden vastakkainasettelun kautta. Haastatteluiden perusteella yksi näkökulma korkeakouluyhteisön politisoitumiseen onkin henkilövalintojen ajautuminen rintamataisteluiksi, joissa jakolinja kulki yleensä vasemmistolaisten ja muiden välillä ja joissa kukin osapuoli yritti voimallisesti ajaa omaa ehdokastaan kyseiseen tehtävään. Seuraava haastateltava tuo esiin, kuinka politiikka toisinaan ohitti pätevyyden myös akateemisissa valinnoissa:

Ja tietysti sitten se politisoitu vahvasti, niin tämmösiä avainnimityksiä yliopistolla, tietysti kun jokainen, ryhmät oli poliittisesti organisoitu, niin ne sitten yritti hankkia hakijoiksi omia ihmisiään. Ja sitten kun niitä oli saatu hakijoiksi, niin yritti sitten kattoo, että ne tulis nimitettyä siinä määrin kun pystyivät asioihin vaikuttamaan. Argumentit tietysti yritettiin aina muotoilla tieteellisiksi, mutta kyllä mä tiedän tällä tavalla, siis tätä katsottiin hyvin paljon poliittisin silmin.⁷⁵³

Hallintotieteilijä Jari Stenvall on todennut, että poliittisuuden sekä kokemuksen ja ammatillisen pätevyyden välinen vastakkainasettelu on kautta aikojen heijastunut hallinnon ja virkamiehistön toimintaan. Suomessa kuitenkin pätevyys ja arvostus ovat kulkeneet virkanimitysten eettisinä normeina. Virkamieskunnan laajenemisen ja poliittisten jakolinjojen voimistumisen vuoksi 1960- ja 1970-luku olivat poliittisten virkanimitysten huippuaikaa. Puolueet jopa esittivät siirtymistä avointen poliittisten virkanimitysten malliin. Perusteluna käytettiin demokratiaa, sillä julkishallinnon laajenemisen myötä päätösvaltaa oli siirtynyt aiempaa enemmän edustuksellisilta elimiltä virkakoneistolle.⁷⁵⁴ Tyypillisimpiä poliittiset virkanimitykset olivat pitkään hallitusvastuuta kantaneen vasemmiston ja keskustan piirissä, kun taas oppositiossa

⁷⁵¹ Pekonen 1995, 79.

⁷⁵² Esim. Laine 1993; Stenvall 2000; Peters & Pierre 2004.

⁷⁵³ JYMHM9.

⁷⁵⁴ Laine 1993, 23, 109; Stenvall 2000, 124–179; Jalava 2012, 120–121; Murto 2014, 202–205.

olleessa ja poliittisia virkoja vaille jääneessä kokoomuksessa kritiikki oli suurinta. Yleisyydestään huolimatta poliittisia virkanimityksiä kritisoitiin laajasti, ja kritiikki lisääntyi 1970-luvun loppua kohden⁷⁵⁵.

Lehdistössä korkeakoulun nimityksiä siis käsiteltiin politiikan näkökulmasta vain vähän. Suorimman poliittisiin virkanimityksiin liittyvän julkisen syytöksen esitti dosentti Sylvia Honkavaara Karjalaisessa 5.4.1975: "[O]n vaikea ymmärtää, miksi rehtori kutsuu korkeakouluun, panematta virkaa auki, punaisen puoluekirjan omaavia opettajia, joiden ansiot, ainakin kansainvälisesti ajatellen, ovat vaatimatonta luokkaa."⁷⁵⁶ Honkavaaran purkausta selittää vuoden 1973 psykologian professorin virantäyttö, jonka tämä oli hävinnyt tutkinonuudistuskomitean (FYTT) puheenjohtajana kunnostautuneelle Yrjö-Paavo Häyryselle. Honkavaaraa ilmeisesti vaivasi se, ettei hänen Iso-Britanniasta ja Yhdysvalloista hankkimaansa kansainvälistä kokemusta huomioitu valinnassa.⁷⁵⁷

Poliittisiin virkanimityksiin liittyneiden syytösten kohdalla liikuttiin siinä määrin henkilöihin kohdistuvalla pinnalla, ettei edes Karjalainen rohennut tarttua niihin avoimesti. Epäsuorasti lehti kuitenkin myönsi, että virkanimityksillä pelattiin kaikilla poliittisilla tahoilla. Pääkirjoituksessa elokuussa 1975 käsiteltiin Joensuuhun mahdollisesti perustettavan (ja perustamatta jääneen) oikeustieteellisen tiedekunnan johtajavalintaa. Kirjoituksen mukaan tiedekuntaa vastustaneet sosiaalidemokraatit olivat laskeneet liikkeelle huhun, jonka mukaan heidän aikomuksenaan oli kaapata uusi tiedekunta ja ajaa silloinen Suomen Akatemian vanhempi tutkija vasemmistolainen Antero Jyränki sen johtajaksi. Karjalainen totesi, että Jyrängin mahdollisuudet päästä uuden tiedekunnan johtoon olivat olemattomat: "Täällä on jo jossain määrin kokemusta korkeakoulun piirissä esiintyneestä marxilaisesta loiskiehunnasta ja on sen vuoksi herätty valvomaan ja tehokkaasti jäähdyttämään höyrypäitten aikaansaannoksia. Pienemmät jyrängit on pantu valvontaan eikä isompia aiota tänne päästäkään."⁷⁵⁸ Passiivin käyttö jättää "höyrypäitä" ja "pienempiä jyränkejä" valvovat tahot epämääräisiksi ja hämärtää vastuullisen toimijan tunnistettavuutta.

Osa haastateltavista kuvailee, kuinka virkoihin ja tehtäviin saatiin sovitettua mieleisiä henkilöitä keplottelemalla heidät virantäytön yhteydessä kelpoisiksi. Toisaalta kuvio toimi myös toisin päin. Pätevyydeltään ja muilta ominaisuuksiltaan tehtävään sopivan henkilön virka sinetöityi vasta, kun hän oli hankkinut itselleen oikean puolueen jäsenkirjan. Tyypillinen esimerkki tästä on rehtori Heikki Kirkinen, jota joidenkin haastateltavien mukaan ei pidetty tarpeeksi keskustalaisena jatkokautta ajatellen. Asia saatiin kuitenkin rehtorinvaalien alla korjattua Kirkisen asioitua paikallisessa puolue-toimistossa.⁷⁵⁹ Toinen rehtorinvalinta, johon on kytketty politiikkaa, ajoittuu vuoteen 1971, jolloin ensimmäiset neljä vakinaista professuuria täytettiin. Vt. rehtori Veli Nurmi oli esittänyt kiinnostuksensa kasvatustieteen professorin virkaan, joka käytännössä oli edellytyksenä hänen valinnalleen korkeakoulun vakinaiseksi rehtoriksi. Helsingin yliopiston historiallis-kielitieteellinen osasto, jonka vaikutusvalta ensimmäisten pro-

⁷⁵⁵ Murto 2014, 208–209.

⁷⁵⁶ Karjalainen 5.4.1975: "Dosentti Sylvia Honkavaara: Karjalaisuus ja marxilaiset maailmanparantajat".

⁷⁵⁷ Nevala 2009, 258.

⁷⁵⁸ Karjalainen 23.8.1975: "Oikeustieteellinen Joensuuhun!" (pääkirjoitus).

⁷⁵⁹ JYMHM9; JYMHM4; JYMOM1; JYMHM15; JYMHM16; HM18; OM10; JYMHM7R; HM13; HM3; Myös Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen kasvatustieteen apulaisprofessori Martti T. Kuikka muistelee, kuinka poliittisten jäsenkirjan vaikutuksista virkanimityksiin keskusteltiin ennen kaikkea laitoksen sisällä. Kuikka 2002, 70.

fessorinvirkojen valinnassa oli keskeinen, ohitti kuitenkin lausunnossaan Nurmea puoltaneen Joensuun korkeakoulun hallintokollegion ja esitti kasvatustieteiden professorin virkaan Annika Takalaa. Yhden tulkinnan mukaan keskustalaista Nurmea pidettiin liian poliittisena ja hallinnonuudistusmielipiteiltään liian radikaalina, eikä hänen jatkoaan rehtorina siksi tuettu opetusministeriössä⁷⁶⁰. Toinen haastateltava kuitenkin näkee, että kasvatustieteen professorin valinta oli rehtorin valinnasta täysin erillinen prosessi⁷⁶¹. Lisäksi Arto Nevala painottaa, että Takalan valinnan taustalla olivat ennen kaikkea ehdokkaiden tieteelliseen pätevyyteen kohdistuneet perustelut. Ennemmin kuin poliittinen kannanotto, Nurmen syrjäyttäminen näyttäisi olleen korkeakoulun tieteellistymistä edistänyt päätös.⁷⁶²

Tunnettu, vaikka sanomalehtijulkisuudesta sivussa käyty keskustelu liittyi 1977 Ilkka Alasen assistenttuurin jatkokauteen. Sen eväämistä perusteltiin Alasen riittämättömillä tutkimusnäytöillä ja hänen valmistumassa olleesta lisensiaatintyöstään saamalla heikolla asiantuntijalausunnolla. Asia synnytti paljon kysymyksiä, sillä lisensiaatintyö hyväksyttiin lopulta erinomaisin arvosanoin. Vaikka Alasta puolustanut assistenttityödistys perustelikin näkökantaansa virallisesti assistenttuurin jatkokausien vakiintumisella, epävirallisesti Alasen työsuhteen päättäminen katsottiin poliittiseksi ratkaisuksi. Alasen nimityskiista liittyy tulkintaan, jonka mukaan korkeakoulun nimityspolitiikassa ryhdyttiin 1970-luvun puolivälin jälkeen tietoisesti suosimaan keskustalaisia ja syrjimään vasemmistolaisia. Tässä yhteydessä esiin on nostettu myös varhaiskasvatuksen apulaisprofessorin valinta, jossa vastakkain olivat keskustalainen Mikko Ojala ja vasemmistolainen Jarl Wahlström. Virkaan valittiin Mikko Ojala, mikä tulehdutti lastentarhanopettajakoulutuksen ilmapiiriin vuosien ajaksi.⁷⁶³ Sitä, miten vaikeaa poliittisten virkanimitysten todellista merkitystä oli ja on edelleen hahmottaa ja miten ihmisten käsitykset asioista liikkuvat pitkälti toisen käden tietojen ja spekulatioiden varassa kuvaa se, että korkeakoulun sihteerin (myöhemmin hallintojohtaja) Matti Halosen katsottiin tulkitsijasta riippuen joko suosineen nimityspolitiikassa vasemmistolaisia tai toimineen vasemmistolaisiin kohdistuneen virkakiellon avainhenkilönä.⁷⁶⁴

Haastattelutulkinnat tuovat esiin, kuinka virkanimitysten politisoitua saatettiin käyttää verukkeena huonoissa henkilösuhteissa tai akateemisissa näkemuseroissa. Karjalainen uutisoi korkeakoulun tutkijoiden Barbara Roosin, Jarl Wahlströmin, Kerttu Vepäsäläisen, Jukka-Pekka Sarolan ja Leena Sarolan keväällä 1977 tekemästä Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen kehityspsykologian lehtorin toimeen sekä Joensuun korkeakoulun apulaissihteerin viran täyttöönsä kohdistuneesta tutkintapyyntöstä. Karjalaisen asialuonteiseen uutiseen on haastateltu rehtori Heikki Kirkistä, joka lausunnossaan kieltää jyrkästi valintojen poliittiset motiivit ja selittää tutkijoiden kritiikkiä inhimillisellä pettymyksellä: ”Rehtori Kirkinen sanoi olevan inhimillisesti ymmärrettävää, että hyvin monet ovat varsinkin nimityspäätöksiin tyytymättömiä. Jos virkaan on kymmenen hakijaa, tavallisesti on yksi tyytyväinen ja yhdeksän tyytymätöntä. Jokainen korostaa vaistomaisesti itseään ja kokee omat ansionsa voimakkaammin.”⁷⁶⁵

⁷⁶⁰ HM21.

⁷⁶¹ HM3.

⁷⁶² Nevala 2009, 173–178.

⁷⁶³ HN2; HN3.

⁷⁶⁴ JYMHM14; HM13.

⁷⁶⁵ Karjalainen 31.3.1977: ”Poliittista syrjintää? Oikeusasiamieheltä pyydetään tutkimusta”.

Vaikka poliittisia virkanimityksiä voi kuvailla politisoitumisen tyyppiesimerkeiksi tai stereotyyppioiksi, on haastateltavien vaikea arvioida niiden merkitystä laajemmassa kontekstissa. Poliittisia virkanimityksiä tarkastellaankin usein ylilyönneiksi luonnehdittujen yksittäistapausten kautta⁷⁶⁶. Toisaalta poliittisia virkanimityksiä pidettiin korkeakoulun rakentamis- ja akatemisoitumisprosessin yhtenä piirteenä, jossa valintojen tai valittujen poliittisuus ei lopulta ollut korkeakoulun suuntaa ohjaava tekijä. Virkoja ja toimia oli paljon auki, ja tästä näkökulmasta politisoituminen oli yksi aikaan kuuluva osatekijä korkeakoulun ei niin suunnitelmallisessa kehittämisessä.⁷⁶⁷ Virkanimitysten politisoitumiseen liittyvää keskustelua tulkittiin myös vasemmiston yliherkkyytenä nimitysten tasapuolisuudelle.

*Saatan olla väärässäkin, mutta jälkeenpäin ajatellen tuntuu siltä, että tuolloin oltiin herkistyneitä sille, ettei vasemmistolaisia saanut syrjiä yliopistossa – ja siinähan ei periaatteessa ollut mitään vikaa – mutta heidän edustamiaan sisältöjä ei oltu valmiita hyväksymään sellaisinaan ja miksi oikeastaan olisi pitänyt kukaan, kun yliopistossa ker-
ran oltiin. Analyysia vain ei tehty ja siksi punaisuudesta hermostuneet eivät erottaneet
myöskään jyvää akanoista.⁷⁶⁸*

5.1.3 Tutkinonuudistus politiikan rajalla

Korkeakoulujen tutkinonuudistus oli pitkällinen läpi 1970-luvun jatkunut prosessi, johon liittyvää keskustelua käytiin lähinnä akateemisen yhteisön ja opetushallinnon sisällä, ei niinkään julkisuudessa. Tutkinonuudistus yhtenä tekijänä lisäsi 1970-luvun puolivälin korkeakoulupolitiikan jännitteistä ilmapiiriä. Sen keskiössä oli FYTT (Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen uudistamistoimikunta), jonka 1972 julkaisema mietintö synnytti korkeakoulujen taholla sekä tyytyväistä hyväksyntää että laajaa ja keskenään ristiriitaistakin kritiikkiä. FYTT-mietintö ja vuonna 1974 ilmestynyt professori Mikko Niemen johtaman tutkinonuudistuksen seurantatyöryhmän raportti korostivat teoreettisen ajattelun, ammatillisuuden ja yhteiskunnallisuuden yhdistämistä. Tieteidenvälisyys oli tutkinonuudistuksen avainsana, jonka mukaisesti maisteriohjelmat tuli organisoida perinteisiä oppiaine- ja tieteenalarajoja rik-
koviksi koulutusohjelmiksi, joissa korostuivat projektiopinnot ja ammattikäytäntöön pohjaava orientaatio. Uudistuksella haettiin koulutuksen laadun tasaisuutta ja korkeakoulututkintojen ja työelämän kiinteämpää vuorovaikutusta. Mietinnön alttiutta kritiikille sekä toisistaan poikkeaville ja osin väärillekin tulkinnoille lisäsi sen laajuus (yli 400 sivua) sekä abstrakti ja moniselitteinen kielenkäyttö, jossa keskeisiksi nousivat esimerkiksi sellaiset käsitteet kuin ongelmakeskeisyys, tavoitteellisuus ja ammattisuuntautuneisuus. FYTT nostatti voimakkaita mieliteitä, vaikka harva jaksoi lukea mietintöä kannesta kanteen.⁷⁶⁹

Tutkinonuudistuksen voi tulkita osaksi korkeakoulun edelläkävijyyden diskurs-
sia, sillä Joensuun korkeakoulu oli FYTT-toimikunnan puheenjohtajan professori Yrjö-
Paavo Häyrysen johdolla tutkinonuudistuksen eräs suunnannäyttävä. Korkeakoulun

⁷⁶⁶ Esim. JYMOM1; JYMHM15.

⁷⁶⁷ HM15.

⁷⁶⁸ HN3.

⁷⁶⁹ Lahtinen 1988, 36–37, 45–46; Eskola 2002, 323–324; Jalava 2012, 101–107, 122–123.

virallinen suhtautuminen uudistukseen olikin hyvin myönteinen. Kuten Jyväskylässä, myös Joensuussa tutkinnonuudistus koettiin mahdollisuutena irrottautua Helsingin yliopiston mallia seuraavista traditionaalisista opetus- ja tutkintokäytänteistä ja kohottaa korkeakoulun asemaa suhteessa vanhoihin yliopistoihin.⁷⁷⁰ Tutkinnonuudistuksessa oli kyse myös tieteellisyyden ja ammatillisuuden vastakkainasettelusta. Sen uusien koulutusohjelmien katsottiin siirtävän yliopiston ideaa ammatillisempaan suuntaan. Lisäksi tutkinnonuudistusprosessia voi tarkastella Arto Nevalan tapaan yhteisöllisyyden näkökulmasta. Joensuun korkeakoulun henkilökunta oli poikkeuksellisen aktiivisesti ja sitoutuneesti mukana tutkinnonuudistuksen suunnittelutyössä, mikä Nevalan arvion mukaan tiivistä nuorta korkeakoulu yhteisöä ja paransi sen keskustelukulttuuria⁷⁷¹.

Tutkinnonuudistuksen käsittelyä tämän luvun yhteydessä puoltaa Marja Jalavan toteama seikka, ettei tutkinnonuudistus Suomessa vielä 1970-luvun alkuvuosina noussut korkeakoulupolitiikan ja yliopiston poliittisesta vallasta käydyin kamppailun keskipisteeseen toisin kuin esimerkiksi Ruotsissa, jossa tutkinnonuudistus kytketi jo 1960-luvulla julkiseen yliopistokeskusteluun. Vastakkain Ruotsin tutkinnonuudistuskeskustelussa olivat autonominen yliopistokäsitys ja näkemys yliopistoista osana kokonaisvaltaista koulutusjärjestelmää. Suomessa tutkinnonuudistus nousi yliopistokamppailun agendalle vasta kun vasemmistolaisen koulutuspolitiikan porvarillinen vastavoima alkoi organisoitua ja hallinnonuudistustaistelu rauhoittua. Jalavan tulkinnan mukaan keskustelu tutkinnonuudistuksesta ylipolitisoitui, ja uudistus sai aiheetta liiankin vasemmistolaisen maineen. Esimerkiksi kytkennät DDR:n korkeakoulujärjestelmään olivat liioiteltuja, sillä FYTT:n esikuvia oli haettu pääasiassa Ruotsista ja anglo-amerikkalaisista maista.⁷⁷²

Haastatteluissa tutkinnonuudistusta kuitenkin analysoitiin ennen kaikkea, tutkimuksen kysymyksenasettelua noudattaen, avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden diskurssien näkökulmista. Haastatteluaineistosta on löydettävissä kaksi vastakkaista tulkintamallia: tutkinnonuudistus nähtiin epäpoliittisena korkeakoulujen opetus- ja tutkintokäytänteiden kehittämisenä, mutta myös DDR:n malliin nojanneena vasemmistijohtoisen koulutuspolitiikan ja suunnitteluideologian ilmentymänä. Tutkinnonuudistukseen kohdistuneet poliittiset vastakkainasettelut eivät ulottuneet sanomalehtikirjoitteluun, mutta osalle haastateltavista uudistuksen poliittinen luonne oli itsestäänselvyys: ”Kyllähän se nähtiin [poliittisena], koska nää kovimmat tutkinnonuudistuspäälliköt olivat selvästi poliittisesti sitoutuneita. Kyllähän se malli otettiin DDR:stä. Kyllähän sen kaikki tietää.”⁷⁷³ Toiset taas pitivät väitettyjä DDR-yhteyksiä jälkinälvimisenä: ”Tää polyteknisyys oli, mutta muutoin FYTT ei ole mikään kopio DDR:stä. Se on oikeistolaisesti suuntautuneiden professorien väärinmuisto, jälki-muisto. Et se on siis ihan pahantahtoista ymmärtämättömyyttä. Semmosta esiintyy vieläkin. Siis ihan pötyä. Ei ollut ollenkaan ongelma.”⁷⁷⁴ Joensuun kohdalla tutkinnonuudistuksen tulkittiin saaneen erityisen poliittista leimaa Yrjö-Paavo Häyrysen ja vasemmistolaisten suunnittelijoiden Arto Kohon ja Raimo Jaakkolan myötävaikutuksesta. “[...] siihenhän saatiin kaksi oikein kunnon taistolaista suunnittelijaa, jotka

⁷⁷⁰ Tuomikoski-Leskelä 1977, 98; Jalava 2012, 114–115, 141.

⁷⁷¹ Nevala 2009, 288.

⁷⁷² Josefsson 1996, 74–77, 86; Jalava 2012, 101, 126, 135–139.

⁷⁷³ HM12; myös HM16; JYM10; JYM16; HM21.

⁷⁷⁴ HM10R.

pyöri ja hääras. Se leimasi sitä sitten.⁷⁷⁵ Tutkinonuudistus henkilöidään useimmissa haastatteluissa Häyryseen. Toisissa haastatteluissa Häyrynen yhdistetään suoraan tutkinonuudistuksen DDR:läisyyteen, toisissa taas hänet nähdään uudistuksen paikallista arvostusta lisänneenä asiantuntijana, joka työllään onnistui rikkomaan poliittiset raja-aidat ja lisäämään paikallisten sitoutuneisuutta hankkeeseen. Annika Takalan rinnalla Häyrynen nouseekin toiseksi politisoitumiskeskustelun avainhahmoksi, jonka poliittisuuden määrittely ei ollut mitenkään yksiselitteistä.

Yrjö-Paavo Häyrysen henkilöhaahmon keskeisyydestä huolimatta tutkinonuudistus itsessään vaikutti politisoitumiskeskusteluun lähinnä korkeakoulu yhteisön sisällä. Pitkälti yliopistojen sisäiseksi jäi myös tutkinonuudistuksen 1970-luvun puolivälistä lähtien kohtaama vastareaktio eli sivistysyliopistoliike. Sen vaikutus oli voimakkainta Jyväskylässä, jossa kokemukset tutkinonuudistuksen mukaisista koulutusohjelmista olivat huonoja. Tutkinonuudistuksen kritisoitiin muun muassa rajaavan valinnaisuutta, normittavan opiskeluvauhtia ja painottavan liiaksi ammattikeskeisyyttä. Jyväskylässä FYTT-kritiikin pohjalle muodostunut sivistysyliopistoliike mursi puolipoliittisten opiskelijajärjestöjen hegemonian ja siirsi valtaa sitoutumattomille.⁷⁷⁶ Joensuussa sivistysyliopistoliikkeestä ei kehittynyt Jyväskylän tapaista yhtenäistä liikettä, mihin vaikutti poliittisten opiskelijajärjestöjen keskeisyys vielä 1970-luvun loppuvuosina, mutta myös se, että Yrjö-Paavo Häyrynen piti viimeiseen asti kiinni FYTT-mietinnössä hahmottelemasta linjastaan.⁷⁷⁷

Joensuussa opiskelijoiden tutkinonuudistuskritiikki kuitenkin rikkoi poliittisten opiskelijajärjestöjen yhteistyörakenteita. Kun vasemmisto ja keskusta olivat vielä hallinnonuudistuskysymyksessä muodostaneet kiinteän yleisdemokraattisen rintaman, tekivät joensuulaiset kansandemokraatit ja porvarit tutkinonuudistuksen kohdalla poikkeuksellisen liikkeen liittoutumalla keskenään. Kokoomusopiskelijoiden kattojärjestö Tuhatkunta oli ollut kriittinen tutkinonuudistusta kohtaan jo ennen 1970-luvun puoliväliä, mutta taistolaisille uudistus oli merkinnyt hallinnonuudistuksen kaltaista opiskelua ja koko yliopiston rakenteita demokratisoivaa hanketta. Taistolaisille sivistysyliopistokäänne oli siis asenteellinen täyskäännös. Joensuussa pelättiin korkeakoulun taantumista opettajakorkeakouluksi ja laaja-alaisen tiedekorkeakoulun kehittämiseen tähtäävien tavoitteiden kariutumista.⁷⁷⁸ Myös ylioppilaskuntapolitiikassa tutkinonuudistus oli olennainen suunnanmuutosta viitoittanut tekijä:

[...] mut et siinä vaiheessa korkeakoulupolitiikassa nimenomaan noi kepulaiset näyttäyty kaikkein taantumuksellisimpana. Olikohan siellä just Marjatta Väänästä ja kumppaneita niinku opetusministerinä ja niinku kaikki nämä tutkinonuudistukset ja muut tämmöset, niin ne ei niinku ymmärtänyt sivistysyliopistosta mitään ja porvarit taas tuntu ymmärtävöän siitä jotain, et siin oli jotain näissä filosofioissa semmosta, että ne kävi vähän yksiiin. Me saatiin sillon niinku hirveesti haukkuja SKP:n piiriltä ja mun ymmärtääkseni siitä tuli haukkuja SOL:ltakin ja vähän joka puolelta, että miten helvetissä te ootte menny tommosta tekemään.⁷⁷⁹

⁷⁷⁵ OM4.

⁷⁷⁶ Lahtinen 1988, 38, 82; Lamberg 2004, 409–412.

⁷⁷⁷ Vilkuna 2013, 359; Lahtinen 1988, 58; OM7.

⁷⁷⁸ Vilkuna 2013, 362; Joensuun ylioppilaslehti 14.9.1977: ”Palataanko seminaaritasolle” (Tiina Koskiluoma).

⁷⁷⁹ ON2.

5.2 KORKEAKOULUN KURINPALAUTUS

5.2.1 Keskustan profiilinnosto – paluu yhteisöllisyyden diskurssiin

Lehdistökirjoittelun asetelmat muuttuivat sanomalehtiaineiston viimeisellä tarkastelujaksolla vuosina 1976–1977. Karjalainen alkoi vetäytyä kirjoittelussa taka-alalle, kun taas Karjalan Maan ja Pohjois-Karjalan vastakkainasettelu kärjistyi. Lehdistökirjoittelussa näkynyt yleisdemokraattisen rintaman hajoaminen ja sosiaalidemokraattien ja keskustan välien kiristyminen liittyivät sekavaan valtakunnanpoliittiseen tilanteeseen. Valtion talousvaikeudet edellyttivät nousukauden ja avokätisen rahanjaon jälkeen päättäjiltä säästävää talouspolitiikkaa, minkä vuoksi puolueilla, etenkin SKDL:lla, ei juuri ollut kiinnostusta hallitusvastuuseen. Syksyllä 1975 Urho Kekkosen väkisin kokoon runnoma keskustan Martti Miettusen johtama viiden puolueen hätätilahallitus oli pahasti eripurainen. Korkeakoululaitoksen kehittämistarpeista se oli kuitenkin yksimielinen ja oli näin eri linjoilla tiukkaan talouskuriin ja vaikutusvaltansa lisäämiseen pyrkineen valtionvarainministeriön kanssa. Seuraava, syyskuusta 1976 toukokuuhun 1977 toiminut Miettusen III hallitus, puolestaan oli keskustan, RKP:n ja LKP:n vähemmistöhallitus, joka joutui osittain taipumaan valtionvarainministeriön vaatimusten edessä. Sen myötä vuosien 1967–1981 korkeakoulujen kehittämislain voimassaoloaika pidennettiin ja tavoitteita tarkistettiin alaspäin.⁷⁸⁰

Miettusen III:n hallituksen opetusministerin salkun sai riuskaotteinen, keskustan oikeistosiipeen kuulunut ja vasemmiston ankarasti kritisoima Marjatta Väänänen. Väänänen asettui kulttuuri- ja koulutuspoliittisissa linjauksissaan vastustamaan sekä SDP:n esittämiä radikaaleimpia korkeakoulupoliittisia uudistuksia että taistolaisen vallan kasvua kulttuurin ja tieteen parissa. Väänänen joutui vasemmiston epäsuosioon muun muassa Teiniliiton valtionavun lopettaneena ministerinä sekä TANDEM-tutkimusprojektin vastustajana.⁷⁸¹ Väänänen muistelmista käy ilmi, että hän uskoi vakaasti taistolaisen vallankumousaikeisiin: ”Toiminnassa taistolaisuutta vastaan oli kysymys kansanvaltaisen järjestelmämme puolustamisesta. Suomen yhteiskuntajärjestelmän kumoamista taistolaiset eivät voineet tehdä liikenneministeriön ja valtionvarainministeriön määrärahoihin. Parhaiten heidän tarkoituksiinsa soveltui opetusministeriön toimiala. Sen piiriin kuuluivat soveliaat rakenteet, välineet ja mahdollisuudet tarpeellisen rahankin saantiin.”⁷⁸²

Tätä taustaa vasen ei ole ihme, että tutkimuksen viimeisen jakson merkittävin yksittäinen korkeakoulun politisoitumiseen liittynyt julkisuustapahtuma oli keskustalaisen opetusministerin Marjatta Väänänen Joensuun vierailu ja hänen siinä yhteydessä esittämänsä näkemykset korkeakoulusta vasemmiston pesäpaikkana. Väänänen vieraili helmikuussa 1977 Joensuun korkeakoulussa osana maa- ja metsätalousministeri Johannes Virolaisen kanssa tekemäänsä Joensuun matkaa. Kaikissa kolmessa lehdessä Väänänen sinällään myönteinen suhtautuminen korkeakoulun kehittämiseen kilpaili huomiosta ministerin lehdistötilaisuudessa sanomaksi esitetyn toteamuksen kanssa. Väänästä siteerannut sanomalehti Pohjois-Karjala välitti uutisessaan ottamasta kantaa

⁷⁸⁰ Miettunen 1983, 236–248; Blåfield & Vuoristo 1985, 107–108; Kivinen, Rinne & Ketonen 1993, 124–127; Nevakivi 1995, 287–288.

⁷⁸¹ Väänänen 1996, 171–175; Isohookana-Asunmaa 2006, 380–381.

⁷⁸² Väänänen 1996, 149.

ministerin puheisiin: "Opetusministeri Väänänen totesi, että Joensuun Korkeakoulun maine vasemmistoradikalismien pesäpaikkana heikensi koulun mainetta. Hän sanoi olevansa iloinen siitä, että toimenpiteiden avulla ollaan tästä pääsemässä"⁷⁸³. Väänänen lausumaa puitiin myöhemmin Turusen pakinassa ja uutisissa, jotka heijastivat korkeakoulun vaikeutunutta asemaa kiristyneessä sisäpoliittisessa tilanteessa.

Paikallisen hälyn rinnalla ministeri Väänänen lausunnon korkeakoulu- ja aluepoliittista merkitystä korosti asiasta tehty eduskuntakysely, jonka ensimmäisenä allekirjoittajana oli sosiaalidemokraattien kansanedustaja Matti Puhakka Pohjois-Karjalan vaalipiiristä. Puhakan ohella kirjallisessa kysymyksessä oli mukana 45 vasemmistolaisista kansanedustajaa, joiden mukaan Väänänen lausumat viittasivat korkeakoulun viranhaltijoihin ja tutkimusprojekteihin kohdistuvaan poliittiseen syrjintään. Kysymyksessä syrjinnän katsottiin kohdistuneen nimenomaan "vasemmistolaisen vakaumuksen omaaviin henkilöihin"⁷⁸⁴ Sanomalehti Pohjois-Karjalan pakinoitsija Turunen jatkoi maaliskuussa 1977 poliittisten rintamien luomista korkeakoulun sisälle. Turusen sanoin korkeakoulussa oltiin lähellä tilannetta, jossa "korkeakoulun stipendit ja matka-apurahat kielletään vasemmistolaisilta sekä virkojen ja toimien täytössä syrjäytetään henkilö siksi, että hänellä on vasemmistolainen vakaumus". Pakinan diskurssi on avoimen poliittinen: syrjivän ilmapiirin takana oli sen mukaan "vähäinen kepuklikki", jonka ajojahti kohdistui sosiaalidemokraatteihin.⁷⁸⁵

Turusen pakina osoittaa vuosien 1976–1977 lehtikirjoittelun puoluepoliittisen peruskuvion, jossa keskusta pyrki saamaan takaisin asemiaan korkeakoulussa ja jossa sosiaalidemokraatit kävivät puolustustaistoon niin oikeistoa, keskustaa kuin taistolaisia vastaan. Lehtikirjoittelua, mutta etenkin haastatteluja hallitsee kuva voimakkaasta keskustasta. Nähtiin, että "demarit ja kokoomuslaiset olivat jotenkin vähän sivussa"⁷⁸⁶. Sosiaalidemokraatit sekä puolustautuivat keskustan valtapyrkimyksiä vastaan että tekivät pesäeroa taistolaisiin. Sosiaalidemokraattien asemaa ja yhtenäistä esiintymistä hankaloitti kuitenkin sisäinen jakautuminen. Rajan piirtämistä demareiden, oikeisto-demareiden ja taistolais-demareiden välille ei pidetty yksiselitteisenä⁷⁸⁷.

Karjalan Maan korkeakoulukirjoittelussa tapahtui näinä vuosina profiilinnosto, jossa se irrottautui sekä Karjalaisen "unelmatehdas-kirjoittelusta" että Karjalaisen ja Pohjois-Karjalan korkeakoulua korostetusti politisoineista kannanotoista. Uudenlaisen vetäjän roolinsa se oikeutti asemoimalla itsensä ja puolueensa korkeakoulun perustamisen mahdollistajiksi. Sen mukaan "keskustapuolue oli tunnetusti avainasemassa ruvettaessa aikanaan perustamaan korkeakouluja maakuntiin" ja "keskustapuolueen voimakkaan toiminnan tuloksena saatiin Joensuuhun korkeakoulu vuonna 1969". Karjalan Maa katsoi, että korkeakoulun kehitys oli sosiaalidemokraattien ja kokoomuksen epäonnistuneen politiikan tuloksena hidastumassa, ja vanhat yliopistot olivat saamassa niskaotteen kehitysalueen korkeakoulusta.⁷⁸⁸ Kilpailu korkeakoulusektorin määrärahoista oli 1970-luvun loppua kohden kiristynyt valtiontalouden vaikeuksi-

⁷⁸³ Pohjois-Karjala 22.2.1977: "Ministeri Väänänen: 'Kehitysalueiden korkeakoulua on kehitettävä edelleen'".

⁷⁸⁴ Kirjallinen kysymys 99/1977, asiakirjat F1, valtiopäiväasiakirjat 1977.

⁷⁸⁵ Pohjois-Karjala 5.3.1977: "Ministeri on iloinen" (Turunen).

⁷⁸⁶ JYMHM8R.

⁷⁸⁷ OM4; HM4; HM5.

⁷⁸⁸ Karjalan Maa 25.8.1976: "Korkeakoulua markkinoimaan" (pääkirjoitus); Karjalan Maa 28.10.1976: "Korkeakoulun kehittäjät" (pääkirjoitus).

en ja uusien runsaasti resursointia vaatineiden korkeakoulujen perustamisen myötä. Esimerkiksi Professoriliitto vastusti korkeimman opetuksen hajasijoitussuunnitelmia ja katsoi, että korkeakoulupolitiikkaa oli toteutettava turvaamalla ensisijaisesti vanhojen yliopistojen toiminta ja tutkimuksen kannalta mielekkäiden kokonaisuuksien syntyminen.⁷⁸⁹

Tässä asetelmassa keskusta ja Karjalan Maa esiintyivät kehitysalueen korkeakoulujen puolustajien kärkenä. Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelun loppunäytöksessä⁷⁹⁰ kohtasivat aiempina vuosina esiin tulleet diskursiiviset vastakkainasettelut. Keskustan korkeakoulupolitiikassaan toteuttama ryhtiliike merkitsi ikään kuin niiden odotusten täytäntöönpanoa, joita sillä oli alun alkaen ollut korkeakoulua kohtaan. Jos politisoitumissyösten yksi argumenteista oli liittynyt keskusteluyhteyden löytämisen vaikeuteen ja korkeakoulun tietoiseen vetäytymiseen omaan piiriinsä, ryhtyi korkeakoulukysymyksessä aktivoitunut Karjalan Maa nyt lähentämään korkeakoulun ja ympäröivän maakunnan välistä suhdetta. Karjalan Maan elokuun 1976 pääkirjoitus rakentaa suhdetta uudelta pohjalta: " [...] uusi korkeakoulu ei aio eristäytyä ympäröivästä yhteiskunnasta, vaan pyrkii yhteistoimintaan sen kanssa". Pääkirjoituksen mukaan maakunnan väestöä oli informoitava korkeakoulun opetus- ja tutkimustyöstä sekä vahvistettava käsitystä, että korkeakoulun kehittäminen ja eheyttäminen olivat kaikkien yhteisiä asioita.⁷⁹¹

Karjalan Maan kirjoittelussa välittyvä yhteisöllisyyden diskurssi vahvisti sekä korkeakoulun sisäistä eheyttä että vuorovaikutusta ympäristöön. Kehä oli sulkeutunut: 1970-luvun puolivälin voimakkaan ristiriitaisen diskurssin jälkeen oltiin siirtymässä kohti yhteisöllisyyttä painottavaa puhetapaa. Diskurssi sai uskottavuutta eräiden korkeakoulun näkyvien keskustalaisten laitoksen kehittämistä ja tulevaisuutta linjanneista kirjoituksista. Varhaiskasvatuksen professori Mikko Ojala luonnehti, kuinka korkeakoulun ja maakunnan suhteen tuli olla "tervehtivä, keskusteleva, mielipiteitä vaihtava, ja toinen toisiaan tukeva"⁷⁹². Tutkija ja suunnittelija Jorma Aho puolestaan korosti korkeakoululaisten keskinäistä keskusteluyhteyttä, sillä "yhteistyökykyisyys onkin korkeakoulun kehittämisessä avainasemassa".⁷⁹³ Yhteistyökykyisyys oli Ahon mukaan tärkeää myös kehitysaluekorkeakoulujen sekä maakunnan suuntaan. Ahon lailla maantieteen professori Juhani Hult painotti sekä korkeakoulun sisäistä että korkeakoulujen keskinäistä yksituumaisuutta, sillä "näinä aikoina, jolloin resurssit ovat niukat koko valtakunnassa, tulisi niitä saada ehdottomasti juuri kehittymisvaiheessa olevien korkeakoulujen käyttöön".⁷⁹⁴

Sosiaalidemokraatit ja Pohjois-Karjala -lehti kävivät omaa julkisuustaistoaan korkeakoulun hallinnasta. Toisin kuin yhteisöllisyyttä korostanut Karjalan Maa, vahvisti Pohjois-Karjala hyökkävällä kirjoittelullaan mielikuvaa korkeakoulun poliittisesta jakautumisesta. Tammikuussa 1976 julkaistussa Joensuun korkeakoulun sosiaalidemokraattisen henkilökunnan yleisen kokouksen kannanotossa huomio kohdistui

⁷⁸⁹ Kallioinen 1999, 70–71.

⁷⁹⁰ Vrt. Nevala 2012.

⁷⁹¹ Karjalan Maa 25.8.1976: "Korkeakoulua markkinoimaan" (pääkirjoitus).

⁷⁹² Karjalan Maa 26.10.1976: "Mikko Ojala: Korkeakoulupolitiikka ja tieteen filosofia".

⁷⁹³ Karjalan Maa 14.11.1976: "Fil.lis. Jorma Aho: Korkeakoulu vaalien kynnyksellä".

⁷⁹⁴ Karjalan Maa 23.1.1976: "Puheenjohtaja Hult: Uusi valtuusto työhön – tiedotus tehokkaaksi".

”taantumuksellisten voimien masinoimaan esiinmarssiin”⁷⁹⁵. Turunen asetti pakinasaan vastakkain ”vasemmistolaisen ajatusmaailman” sekä ”seminaariajan muistelijat ja yliopettajat”, joista ensin mainitut edustivat pakinoitsijan mukaan edistystä, luovaa henkistä vireyttä ja korkeakoulun kehittämistä, kun taas jälkimmäiset olivat kiinnostuneita lähinnä omista palkkaeduistaan. Edelläkävijyyden ja takapajuisuuden diskurssit asettuivat vastakkain korkeakoulun alkuvuosien tapaan:

*Tällä tyylillä tukahdutetaan kaikki uutta luova henkinen vireys, jonka varaan korkeakouluja perustetaan ja ylläpidetään. On muistettava, kun eduskuntamme aikanaan perusti tänne korkeakoulun ja lakkautti seminaarin, pitäisi tällä olla jotain vaikutusta. Näyttää siltä, että porvarilliseen vaihtoehtoon kuuluu olennaisesti ei vain taloudellinen vaan myös henkinen nollakasvu.*⁷⁹⁶

Korkeakoulun sosiaalidemokraattinen henkilökunta nosti Turusen välityksellä aktiivisesti esiin korkeakouluasioita, mikä kertoo myös korkeakoulun sosiaalidemokraattisen ryhmän aktivoitumisesta sinällään. Saman vuoden huhtikuussa julkaistusta pääkirjoituksesta päätellen Pohjois-Karjalan linja ei ollut yhtä jyrkkä kuin pakinoitsijan. Ministeri Marjatta Väänänen oli vastannut hänelle esitettyyn kirjalliseen kysymykseen ja todennut, ettei ollut koskaan pitänyt Joensuun korkeakoulua vasemmiston pesäpaikkana, vaan viitannut oppilaitoksesta julkisessa keskustelussa luotuun maineeseen.⁷⁹⁷ Pääkirjoituksessa lähinnä moitittiin ministerin reagoinnin hitautta ja vaillinaisuutta, mistä ”voinee vetää sellaisen johtopäätöksen, että vastaaminen ei ole ollut aivan helppoa”⁷⁹⁸. Tähän vastaukseen oli Pohjois-Karjala -lehden kuitenkin tyytyminen, eikä sen palstoilla enää jatkettu Väänäsen tapauksen käsittelyä.

Haastatteluaineistossa pureudutaan syvemmälle Pohjois-Karjala -lehden piirtämän oikeistohyökkäyksen luonteeseen. Keskustapuolueen profiilinnostoa tulkitaan toisaalta korkeakoulun sisäisenä aktivoitumisena ja järjestäytymisenä toisaalta ulkoa päin korkeakouluun kohdistuneena poliittisena paineena. Sisäisen järjestäytymisen näkökulmasta Edistyksellinen Tiedeliitto (ETL) nousee keskeiseksi toimintakanavaksi. ETL oli Helsingissä vuonna 1972 perustettu keskustahenkinen järjestö, jonka tavoite oli tuoda vastapainoa yliopistojen ja tiede-elämän vasemmistosuuntaukselle sekä sitä edustaneille yleisdemokraattiselle TIEPO:lle ja vähemmistökommunistien Tutkijaliitolle. ETL:n keskeisiin tuomintamuotoihin kuului yhteydenpito valtionvarainministeriöön ja valtionhallinnon päättäjiin sekä vaikuttaminen tiedeorganisaatioiden, kuten Suomen Akatemian, luottamusmiesten valintaan. Järjestö itse määritteli tarkoituksensa olleen ”osallistua tiede- ja korkeakoulupoliittiseen keskusteluun lähtökohtanaan alueellinen ja sosiaalinen tasa-arvoisuus, kansanvaltaisuus ja ihmisuus”⁷⁹⁹. ETL:lla oli sikäläkin iso tiedepoliittinen merkitys, että se osallistui Suomen Akatemian

⁷⁹⁵ Pohjois-Karjala: 22.1.1976: ”Joensuun korkeakoulun demokraattista kehittämistä jarrutetaan” (Joensuun korkeakoulun sosiaalidemokraattisen henkilökunnan tammikuun yleinen kokous).

⁷⁹⁶ Pohjois-Karjala 5.3.1977: ”Ministeri on iloinen” (Turunen).

⁷⁹⁷ Marjatta Väänäsen vastaus kirjalliseen kysymykseen 99/1977, asiakirjat F 1 kirjalliset kysymyksen 1–200, Valtiopäivät 1977; Pohjois-Karjala 21.4.1977: ”Väänänen ’vastasi’ viimeinkin korkeakoulukyselyyn”.

⁷⁹⁸ Pohjois-Karjala 21.4.1977: ”Ministeri vastasi sittenkin” (pääkirjoitus).

⁷⁹⁹ Karjalan Maa 5.9.1976: ”ETL:n rooli”.

toimikuntien jäsenten nimittämiseen.⁸⁰⁰ Jari Leskinen on osoittanut, että ETL toimi tärkeänä linkkinä korkeakoulukentän vasemmistovastaisessa taistelussa. Se muun muassa välitti tiedepolitiikan sisäpiirin tietoja Korkeakoulu- ja tiedepoliittiselle tutkimussäätiölle (KTTS), joka puolestaan rahoitti ETL:n toimintaa.⁸⁰¹

ETL:n Joensuun korkeakoulun osasto perustettiin keväällä 1975, keskellä politisoitumiskeskustelun kuuminta vaihetta. Osaston tavoitteet heijastavat edellä kuvattua yhteisöllisyyden diskurssin esiinnousua Karjalan Maan kirjoittelussa. Vuoden 1976–1977 teemaksi Joensuun osasto oli määritellyt suhteiden solmimisen korkeakoulusta ulospäin, ennen kaikkea ympäröivään maakuntaan. Järjestön puheenjohtajina Joensuussa toimivat tutkimusaikavälillä professorit Juhani Hult ja Rauno Hämäläinen.⁸⁰² Muita keskeisiä vaikuttajia olivat dosentti Jorma Aho sekä professorit Mikko Ojala ja Heikki Hyvärinen. Haastatteluissa kerrotaan avoimesti, että ETL:n Joensuun osaston päämääränä oli vankistaa keskustapuolueen asemaa korkeakoulun sisällä: ”Tavoite tietenkin oli, että Joensuuta vahvistetaan.”⁸⁰³ Seuraava haastateltava painottaa ETL:n perustamisen motiivina nimenomaan keskiryhmien mahdollisuutta ajaa omia asioitaan, ei niinkään kamppailua vasemmistoa vastaan, vaikka haastattelija yrittää johdatella siihen suuntaan. Haastateltavan mukaan voimasuhteet olivat jo entuudestaan keskustan hyväksi.

- Eli perustettiin se tavallaan vastavoimaks näille vasemmistolaisille?

- Niin tai siis, että saahaan siis hoijettuun omat asiat.

[...]

- Kovin huolissaan siellä oltiin tästä yliopiston maineesta ja miten tää vasemmistovaikutteet...

- Kyllä, se tuli kyllä ihan keskusteluissa ilmi. Ja kyllähän tää siinä mielessä se oli yksi ponnin siihen, että ETL perustettiin ja liitettiin puolueisiin, että saadaan reitit auki, että voidaan keskustella edes keskushallinnon kanssa [...]. Sehän oli siis melkein tärkein asia, koska siis julkisuudessa kuva oli täysin vääristynyt. Kyllähän me tiedettiin, ettei vasemmistolla ole semmosta kannatusta, mitä julkisuudessa näyttävät. Tokihan se oli tiedossa. Siellä vaan piti avata kanavat. Eli toimia hyvin isänmaallisesti. Kansanvaltaisesti.⁸⁰⁴

Monet muistelijat uskovat, että keskustalaiset halusivat rajoittaa vasemmistolaisten toimintaa korkeakoulussa. Riippumatta omasta roolistaan tapahtumissa, tulkitsi osa haastateltavista asiaa yleiseltä tasolta ja luonnehti keskustan aktivoitumista esimerkiksi ”ryhmittymiseksi keskustalaisen johdon alle”⁸⁰⁵, ”johdonmukaiseksi yritykseksi, että nyt ei enempää vasemmistolaisia”⁸⁰⁶, ”puhdistusoperaatioksi”⁸⁰⁷, ”kaikkien va-

⁸⁰⁰ Isohookana-Asunmaa 2006; Borg 2010, 151–153.

⁸⁰¹ Leskinen 2004, 295–297.

⁸⁰² Karjalan Maa 5.9.1976: ”ETL:n rooli”.

⁸⁰³ HN1R.

⁸⁰⁴ HM13.

⁸⁰⁵ JYMHM16.

⁸⁰⁶ HM9

⁸⁰⁷ JYMHM21.

semmistolaisten poistamiseksi”⁸⁰⁸, ”kurinpalautukseksi”⁸⁰⁹ tai ”suunnitelmaksi, että nyt pitää saada keskustalaisia”. Osalle kokemus oli vahvasti henkilökohtainen: ”Ja siihen liittyy varmasti... mä en tietysti ollut ainoastaan henkilö, mä olin myöskin symboli siinä koko hommassa, että tämä suunta ei enää käy.”⁸¹⁰ Seuraava haastateltava puolestaan on tulkinnoissaan varovaisempi. Hän välttelee omakohtaisten päätelmien tekemistä, vaikka viittaakin omistaneensa sisäpiirin tietoa.

*[...] ei mulla nyt todistusaineistoa ole, mutta tuota kun silloin nyt oli kuitenkin tuttuja tuolla ministeriössäkin, niin kyllä mä tiedän, että siellä niinku yliopistoon kun haki tutkimusrahaa, niin oli samalta henkilöltä suositus ja sitten se otti sinne, että älkää nyt ihmeessä antako sille marxilaisella rahaa, että kyllähän tämmöstä oli, mut että ei mulla nyt mitään oo jäänyt henkilökohtasesti.*⁸¹¹

Joko aihepiirin arkaluontoisuutta tai tiedossa olevien faktojen vähyyttä kuvastaa se, kuinka vasemmistolaisten puhdistusoperaatiosta kerrotaan muisteluaineistossa usein huhuina, arveluina, oletuksina, luuloina tai muilta kuultuina väittäminä⁸¹². Arvailujen varassa muistelijoiden oli mahdollista esittää hyvinkin herkullisia teorioita ja yksityiskohtia 1970-luvun tapahtumista ilman, että heidän itse tarvitsi sitoutua kertomansa totuudellisuuteen. 1970-luvulla kiertäneet huhut ja arvelut, olivat ne sitten tosia tai sepitettyjä, ovat säilyneet tarinoina 2000-luvulle⁸¹³.

*[...] mä istuin samassa pöydässä tuon Paula Tuomikoski-Leskelän kanssa ja se heristeli korviansa. Ja sen jälkeen, se oli pian tän kokouksen jälkeen, tänne ruvettiin hallintoon tulemaan keskustalaisia ja täällä otettiin kovempi asenne Kirkiseen. Ja mä luulen, tai mä en pysty tätä todistamaan, mut mä pikkasen epäilen, että se, että mä puhuin Paula Tuomikoski-Leskelälle, niin se luultavasti vaikutti siihen asiaan sen takia, että se oli Marjatta Väänäsen poliittinen sihteeri. Niin se päätti, jumalauta nyt lopetetaan tämä peli.*⁸¹⁴

*[...] ja sitten semmonen urbaani legenda voi olla osittain, mutta tietysti osittain totta, että täältäähän karkotettiin Suomen, joittenkin mielestä karkotettiin, mut mä luulen, että hän ois muutenkin lähtenyt, tällä hetkellä Suomen siteeratuin biologi, tuota tuo Ilkka Hanski.*⁸¹⁵

Osa haastateltavista uskoi korkeakoulun vasemmistolaisiin kohdistuneen paineen tulleen pääasiassa korkeakoulun ulkopuolisilta poliittisilta ja päättäviltä tahoilta. Tässä tilanteessa korkeakoulun hallinnon arvioitiin joutuneen hankalaan välikäteen, ja se sai siksi jälkikäteisarvioissa kulkokäännöstään⁸¹⁶ myös ymmärrystä:

⁸⁰⁸ HN8.

⁸⁰⁹ HM14.

⁸¹⁰ HM17.

⁸¹¹ HM7.

⁸¹² Esim. HM7; OM10.

⁸¹³ Huhukertomuksista Peltonen 1996, 47–50.

⁸¹⁴ HM5.

⁸¹⁵ OM4.

⁸¹⁶ HM17.

- [...] 1970-luvun puolivälissä tuli tällainen tietty kärjistynyt tilanne, johon sitte liittyi näitä virkataisteluita, virkakieltokampanjat tosia, yliopistoja painostettiin, että niitten pitää jättää tietyt ihmiset ulos. Ainakin me koettiin se niin ja kyllähän siellä joku noista hallinto... tais Halosen Matti sanoa, että kyllä se kävi tämä ministeri rouva... mikä se nyt opetusministerinä oli...

- Väänänen?

- Väänänen kävi täällä sanomassa, että niitä pitää putsata pois. Kirkinenhän siinä kyllä ajoi hyvin liberaalia linjaa [...] .⁸¹⁷

Korkeakoulusta, opetusministeriöstä ja paikallisista vallanpitäjistä muodostuu haastattelussa kompleksinen kolmio, jonka keskinäisten vaikutussuhteiden tai motiivien konkretisointi ja toimijoiden yksilöinti on vaikeaa. Vaikka osa haastateltavista koki olleensa "puhdistuksen" tai "kurinpalautuksen" kohteena, katkeruutta muisteluaineistossa ei juurikaan ole edes rivien välissä. Kriittikkä ei halua kohdistaa korkeakoulun akateemiseen henkilökuntaan, vaan syyllinen on ennemmin kasvoton, tai korkeintaan opetusministeri Väänänen kasvoilla esiintynyt, ministeriö, jonka asenteita sanomalehti Karjalainen ja paikalliset poliittiset järjestöt ruokkivat rakentaen tieteen korkeakoululle sen punaista mainetta⁸¹⁸.

- No siin on tietysti arvioitu, että siin oli juuri niitä voimia, jotka katso, että nyt pitäis jotain näyttöjä saada, että yliopisto puhdistaa tätä punasuuttaan niinku täällä...

- Se on aika epämääräisesti sanottu, että oli voimia... Mitä ne voimat sitten oli?

- Niin, no, siinä, täällähän on tietenkin, jokaisessa kaupungissa on poliittiset järjestönsä ja niiden piirit, ja esim. muut paikalliset eliitit niin jotain tän tyyppistä mut eihän näitä - niin arvelen - ei tule löytymään sellaisia pöytäkirjoja, joissa sanottaisiin, että meidän piirijärjestö tai porukka on sitä mieltä, et nyt pitäis, et hyvä näyttö olis, jos toi Alanen potkastais täältä pois. Ei varmaan sellasia, mut et keskusteluja on varmaan ollut.⁸¹⁹

Sanomalehti Karjalaisessa korkeakoulun avointa poliittisuutta korostanut diskursusi jää 1970-luvun puolivälin jälkeen taka-alalle. Vuoden 1976 aikana, edellisvuosien punamaalanneen ja sensaatiohakuisen kirjoittelun jälkeen, Karjalainen pyrki etäännyttämään korkeakoulua sen ideologissävyyteisestä maineesta, jota se itse oli ollut rakentamassa. Lehti toki julkaisi politisoitumista sivunneita uutisia ja mielipidekirjoituksia korkeakoulun tutkimushankkeista ja eduskuntakyselyistä, mutta tammikuun 1976 Seppän pakina oli käytännössä viimeinen kirjoitus, jossa lehti otti voimakkaasti kantaa korkeakoulun politisoitumiseen. Pakina arvostelee Yleisradion "vetäneen vasemmalle" Karjalaisen vähän aiemmin järjestämää tieteen politisoitumista koskenutta paneelikeskustelua käsitelleessä radio-ohjelmassaan. Samalla pakinassa kootaan korkeakoulun politisoitumisesta nousutta keskustelua ja vastataan vasemmiston syrjintäsyytöksiin. Pohjois-Karjala -lehden kirjoittelun tapaan myös Karjalaisen pakinoitsija Seppä määrittelee korkeakoulukeskustelun taisteluksi, mutta hänen mukaansa "keskustelua ei pannut alkuun poliittinen oikeisto [...]. Eikä kysymyksessä ole edes hyökkäys, vaan puolustautuminen." Seppä katsoi, että syrjinnän kohteina olivat ol-

⁸¹⁷ HM8.

⁸¹⁸ HM20.

⁸¹⁹ HM20.

leet nimenomaan ei-vasemmistolaiset opiskelijat ja opiskelijoiksi pyrkivät, jotka eivät päässeet opiskelemaan samanarvoisilla koulutodistuksilla kuin vasemmistolaiset tai eivät saaneet tenttejään yhtä helposti läpi.⁸²⁰

Sevän pakinan jälkeen Karjalaisen yhteisöllisyyttä korostava diskurssi alkoi vahvistua. Käännekohta oli syyskuun 1976 avajaiset, jossa rehtori Heikki Kirkinen otti näyttävästi esiin korkeakoulun ympärillä kuohuneen politisoitumiskeskustelun. Karjalaisen siteeraaman Kirkisen mukaan korkeakoulun poliittisia sitoumuksia oli liioiteltu sekä äärioikealla että äärivasemmalla. Kirkinen painotti, että korkeakoulun kehittäminen oli kaikkien väestöpiirien yhteinen etu ja toi esiin tieteellisen korkeakoulun diskurssia korostamalla, että korkeakoulu tuli nähdä ennen kaikkea tieteellisenä laitoksena ei puoluepolitiikan välineenä.⁸²¹ Saman päivän ”Sitoutumattomasti eteenpäin” otsikoidussa pääkirjoituksessaan Karjalainen yhtyi rehtorin avajaispuheen kantoihin ja totesi, ”että vahvimman ja laajimman yhteiskunnallisen tuen korkeakoulu varmistaa itselleen etenemällä niin hallinnossa kuin koulutus- ja tutkimuspolitiikassaan sitoutumattomuuden tiellä”. Näin Karjalainen pyrki vahvistamaan profiiliaan koko maakunnan etua ajavana sitoutumattomana valtalehtenä ja oman maakunnan korkeakoulun puolestapuhujana. Etenkin jälkimmäisen osalta lehden maine oli kärsinyt muutamina edellisinä vuosina, eikä Karjalaisen ole haastattelujen perusteella ollut helppo päästä eroon korkeakoulun punamaalaajan roolistaan myöhemminkään.

Keskustan ja vasemmiston 1970-luvun puolivälin jälkeen kärjistyneessä vastakainasettelussa kietoutui kolme tekijää: koulu- ja tiede-elämän vasemmistovastaisuus, kehitysalueiden korkeakoulujen puolustaminen sekä paikallisen tason kamppailu korkeakoulun hallinnasta eli ”meidän” korkeakoulusta. Korkeakoulun asema tutkimusta tekevänä ja korkeinta opetusta antaneena tieteellisenä laitoksena alkoi vuosikymmenen puolivälin jälkeen vakiintua. Vuosikymmen alun ylimitoitettut odotukset maltillistuivat samalla kun valtionalouden tilanne kyseenalaisti kuvitelmat jatkuvas- ta kasvusta. Tässä tilanteessa paikallinen keskustaväki otti korkeakoulun uudelleen diskursiivisesti hallintaansa, mitä perusteltiin keskustan keskeisellä roolilla jo korkeakoulun perustamisvaiheessa. Keskustan profiilinnosto Joensuun korkeakoulukeskustelussa heijasti puolueen korkeakoulupoliittista linjaa. Valtionalouden pakottavista säästötarpeista huolimatta keskustavetoisen Miittusen III:n hallituksen ohjelmassa ja hallituksen menoleikkauksia koskevissa periaatepäätöksissä korkeakoulusektoria kohdeltiin keveällä kädellä.⁸²² Myös keskustapuoleen 1978 laatima Tiede- ja korkeakoulupoliittinen ohjelma painotti korkeakoulujen kehittämislain tavoitteiden turvaamista, vaikka alkuperäistä aikataulusta tinkien. Ohjelma korosti alueellisten intressien huomioon ottamista. Keskustapuolue halusi kiinnittää huomiota etenkin uusien korkeakoulujen henkilöstötarpeeseen sekä Itä-, Pohjois- ja Keski-Suomen korkeakoulutusalueiden vahvistamiseen.⁸²³

⁸²⁰ Karjalainen 24.1.1976 (Seppä, Vasaran varresta).

⁸²¹ Karjalainen 15.9.1976: ”Rehtori Heikki Kirkinen lukuvuoden avajaisissa: Korkeakoulu ei sovi puoluepolitiikan välikappaleeksi”.

⁸²² Haavio 1985, 69–71.

⁸²³ Keskustapuolueen Tiede- ja korkeakoulupoliittinen ohjelma 1978, www-dokumentti.

5.2.2 Rehtori Kirkinen kahden tulen välissä

Kuten edellä on tullut ilmi, Heikki Kirkinen joutui korkeakoulun rehtorina taiteilemaan hyvinkin erilaisten yhteiskunnallisten intressien ja ideologioiden keskellä. Haastatteluissa Kirkisestä muodostuu kuva erilaisten odotusten ja mielipiteiden välimaastossa enemmän tai vähemmän onnistuneesti luovineena johtajana. Vaikka Kirkinen ajoi korkeakoulun asiaa näyttävästi julkisuudessa ja oli henkilönä paljon esillä, jää hänen poliittinen ajattelunsa jossain määrin arvoitukseksi. Käsityksiin Kirkisen luonteesta rehtorina sekä suhteesta opiskelijoihin ja ajan yliopistoradikaaleihin virtauksiin vaikuttivat hänen kokemuksensa Pariisin yliopiston vuosilta. Eräs opiskelija kuvailee: "Se oli sillä tavalla, hän jotenkin ymmärsi. Hän oli tietysti Pariisin Sorbonnen ja ranskalaisen edistyksellisen ajan kasvatti ja hän oli kokenut sen. Ja tuli sitten suuresta maailmasta Joensuun yliopistoon, hänellä oli perspektiiviä, jota monella ei täällä ollut."⁸²⁴ Myös Kirkinen itse haastattelussaan⁸²⁵ painottaa Ranskassa saamiensa vaikutteiden vaikutusta omiin asenteisiinsa sekä opiskelijoita että yliopistokulttuuria ja sen käytänteitä kohtaan. Edelläkävijyyden diskurssi tulee esiin Kirkisen kertoessa muuttaneensa Joensuussa akateemista muotokieltä vähentämällä frakin käyttöä väitöstilaisuuksissa ja lakkauttamalla tohtorin miekan perinteen. Hän kuvaili pitäneensä Ranskan esikuvan mukaan luonnollisena sitä, että yleinen radikaalivirtaus toi nuoria radikaaleja Joensuuhun ja että heitä piti sallia. Mies ja ääni -kysymys oli yksi keskeinen asia, jonka vuoksi Kirkinen koki erottuneensa perinteisempää ajattelua edustaneista yliopiston rehtoreista.⁸²⁶

Haastatteluissa Kirkistä kuvataan asenteiltaan liberaaliksi ja avarakatseiseksi rehtoriksi, joka osoitti ymmärtämystään moneen suuntaan, mutta joka tiukan paikan tullen piti rajat siinä, mitä tuli sallia ja mitä ei. Tämän osoitti esimerkiksi luvussa 4. käsitelty opiskelijoiden hallinto-*boikotti* (1973–1977), jonka yhteydessä rehtori katsoi tarpeelliseksi moittia opiskelijoiden toimia hyvinkin ankarin sanakäantein. Haastattelun mukaan "hän aina osoitti suurta ymmärtämystä näitä aatteita kohtaan, mutta sit se aina päättyi, 'mutta'".⁸²⁷ Pyrkimys puolueettomuuteen, sallivuuteen ja poliittisten kannanottojen varovaisuuteen, joita Kirkinen itse haastattelussaan korostaa, näkyi julkisuudessa siinä, ettei hän tuonut avoimesti esiin puoluepoliittisia näkökantonsa. Joidenkin haastateltavien mukaan tämä johti toisinaan arvaamattomaankin puolelta toiselle tasapainoiluun ja mielipiteiden vaihtumiseen. "Kirkinen tasapainotteli. Kirkinen oli välillä vihainen ja välillä myönteinen, mutta se oli tyypillistä Kirkistä, että se ei koskaan ottanut selkeää kantaa, koska hän myöskin yritti taiteilla oman elämänsä puolesta siinä, että hän ei joudu tuleen sitten."⁸²⁸

Edellinen kommentti viittaa motiiveihin, joita Kirkisellä oli liberaalien ja selkeitä poliittisia kannanottoja karttaneiden näkemystensä takana. Haastatteluissa arvelaan, että Kirkinen paitsi tasapainoili näkemyksissään opetusministeriön suuntaan taatakseen korkeakoulun rahoituksen, pyrki samalla varmistamaan oman paikkansa ja virkansa korkeakoulun rehtorina. Taatakseen jatkonsa Kirkinen joutui muistitiedon

⁸²⁴ OM1R; myös esim. HN4 ja JYMHM9.

⁸²⁵ Käytän rehtori Heikki Kirkisen haastattelua tässä aluvuossa poikkeuksellisesti hänen omalla nimellään.

⁸²⁶ Heikki Kirkisen haastattelu 27.8.2007.

⁸²⁷ HM3.

⁸²⁸ HM17.

mukaan tekemään poliittisen kannanoton ja liittymään keskustapuolueeseen⁸²⁹. Jotkut haastateltavat tulkitsevat Kirkisen asenteen kiristyneen poliittisen ja taloudellisen tilanteen vaikeutuessa 1970-luvun puolivälin jälkeen. Haastatteluissa jopa pohditaan mahdollisuutta ministeriöstä tulleeseen suoraan painostukseen.

*Kirkisellähän muun muassa, tai en tiedä pitääkö se paikkansa, saattaa olla huhukin, mutta joka tapauksessa täällähän ne yritti nimittäin tota täyttää tiettyjä virkoja sitten enemmän tai vähemmän poliittisin viroin. Ja Kirkinenhän yritti kierrellä ja väännellä ja käännellä sitten, niin väitetään, että Johannes Virolainen olis soittanut Kirkiselle, että jos ei tota selkärankaa löydy, niin rehtoria vaihdetaan. Että saat valita. Sen jälkeen Kirkinen otti tiukemman asenteen niissä.*⁸³⁰

Joensuun korkeakoulu henkilöityi 1970-luvulla kiistatta Heikki Kirkiseen – haastateltuita väljästi tulkiten jopa kekkosmaiseen tapaan. Sekä arviot siitä, miten Kirkinen onnistui poliittisessa tasapainoilussaan että näkemykset Kirkisen toiminnan ansaitsemasta arvostuksesta kuitenkin vaihtelivat. Kirkinen nähtiin korkeakoulun etua ministeriössä peräänantamattomasti ajaneena rehtorina, jota päättävät tahot kuuntelivat⁸³¹. Haastatteluissa myös arvioitiin, että Kirkisen asema poliittisten paineiden keskellä oli vaikea, eikä hän välttämättä täysin onnistunut tasapainottelussaan. ”Sillä oli vaikea rooli. Kirkinen yritti tietyllä tavalla pallotella, olla molemmille puolille eduksi. Se ei onnistunut. Se ei onnistunut. Se on se, että siis ne ylemmällä opetusministeriössä kiinnitti siihen huomiota ja tota ja tietysti monissa muissakin, niin tietävästi.”⁸³² Katsottiinpa hänen jopa myyneen ideologiaansa suhteita ylläpitääkseen⁸³³. Kotimaan (korkeakoulu)poliittisten valtapoolien välimaastossa taiteilleella Kirkisellä mainittiin kolmaskin takapiru tai ainakin huomioon otettava poliittinen tekijä, jota 1970-luvun ilmapiiriä tarkastellessa on mahdoton ohittaa – nimittäin Neuvostoliitto. Korkeakoulun piirissä liikkuneiden huhujen ja tarinoiden, joiden totuuspohjaa on vaikea arvioida, kategoriaan voi lukea kuvaukset siitä, kuinka ”isovelji naapuri” varmistti Kirkisen valinnan rehtorinvaalissa ohi toisen keskustalaisen professorin Rauno Hämäläisen. Tähän liittyneiden näkemysten mukaan Kirkinen osasi ratsastaa aallonharjalla ja kykeni menestyksekkäästi edistämään neuvostosuhteitaan, joita hän Karjala-tutkijana erityisesti tarvitsi.⁸³⁴

*[...] Mä en tiedä tän todenperäisyyttä, mutta ite olen tän kuullut. Eli Hämäläisen Rauno väitti, että jossain rehtorinvaali tilanteessa Esa oli kutsunut luokseen, että annappas olla hakematta, että Moskovassakin nähdään parempana, että Kirkinen jatkaa. Molemmat kepulaisia. Must siinä on jotain huvittavaa nykynäkökulmasta. Tietenkin edellytyksellä, että se on totta.*⁸³⁵

⁸²⁹ HM13; HM3.

⁸³⁰ HM5; Samasta asiasta myös HM9.

⁸³¹ HM2R.

⁸³² HM5.

⁸³³ HMN19.

⁸³⁴ JYMHM14; OM10.

⁸³⁵ JYMHM7R; Tarinan kertoi myös MO4.

Eräänlaista diplomaattista koskemattomuutta Kirkinen vaikutti nauttineen myös maakuntalehdissä. Kirkisen linja esimerkiksi boikotti- ja varjohallintokysymyksessä⁸³⁶ miellytti kokoomuslaista Karjalaista, vaikka lehden suhtautuminen Kirkiseen ei aivan varauksetonta ollutkaan. Peiteltyä kritiikkiä Kirkiseen kohdistui esimerkiksi Karjalaisen pääkirjoituksessa 25.2.1975, joka oli syntynyt lastentarhanopettajakoulutukseen politisoitumissyötösten vanavedessä. Pääkirjoituksen voi päätellä toivoneen rehtorilta aktiivisempaa otetta opetuksen poliittisuuteen puuttumisessa: "Va. rehtori ei julkisessa kannanotossaan kerro, mihin toimiin hän on saamansa valitusten johdosta ryhtynyt. Toivottavasti hän kaikin käytettävissä olevin keinoin pyrkii poistamaan korkeakoulun piiristä opetuksen poliittiseen yksipuolisuuteen kohdistuvan arvostelun aiheet. Nykyinen asiointi on saanut jatkua jo liian kauan."⁸³⁷

5.2.3 Opiskelijapolitiikkaa epäpolitisoidaan keskustan johdolla

Suomalaisen opiskelijaradikalismin ajatellaan hiipuneen ja epäpolitisoituneen 1970-luvun loppua kohden. Asiaa voi tarkastella sekä opiskelijoiden enemmistön osallistumisaktiivisuuden että poliittisten opiskelijajärjestöjen toiminnan näkökulmista. Jussi Silvonen onkin todennut, että opiskelijakunta eriytyi 1970-luvun kuluessa yhä voimakkaammin järjestöaktiiveihin ja epäpoliittiseen enemmistöön. Hänen mukaan ylioppilaskuntavaalien äänestysprosentit alkoivat laskea valtakunnallisesti jo vuonna 1972, mutta vaalien ehdokasmäärä vasta 1976.⁸³⁸ Joensuulaisessa lehdistössä opiskelijapolitiikan näkyvyys väheni 1970-luvun jälkipuoliskolla, jolloin poliittiset opiskelijajärjestöt nousivat otsikoihin lähinnä ylioppilaskunta- ja korkeakoulun valtuustovaalien yhteydessä. Julkinen kuva opiskelijatoiminnasta kanavoitui edelleen poliittisten opiskelijajärjestöjen kautta ja nimenomaan niiden järjestöjen, jotka puoluelehdistön näkökulmasta edustivat yhteiskuntakelpoista opiskelijapolitiikkaa. Kommunistisella opiskelijatoiminnalla ei edelleenkaan ollut pääsyä kokoomus-, keskusta- ja demari-lehtien sivuille.

Joensuulaista opiskelijapolitiikkaa luonnehti 1970-luvun puolivälistä alkaen keskustan irtaantuminen yleisdemokraattisesta rintamasta, vasemmisto-keskusta -vastakkainasettelun voimistuminen sekä kokoomuksen nousu ja liittoutuminen taistolaisien kanssa⁸³⁹. Vuoden 1975 Joensuun ylioppilaskuntavaalit olivat käännekohta, jolloin keskusta lisäsi merkittävästi kannatustaan ja ohitti vaalituloksissa sosialistiopiskelijat. Keskustalainen opiskelija-aktiivi muisteli keskustuopiskelijoiden nousua:

Me provosoiduttiin tavallaan. Tämä taistolaisryhmittymä, se usko saavansa kannattajia lisää, mut se toimi juuri päinvastoin, se oli niin aggressiivista ja hyökkäävää, niin päälleliimattua, eli eihän me nyt, olis pitänyt ymmärtää, ettei maalta tulleet ihmiset niin tyhmiä ole, että lähtee semmoseen mukaan. [...] niin me jotenkin sisäsyntyisesti nähtiin, että ollaan vaan semmonen tasapainottava voima, ja vähän niinku jarruna siellä, että ihan kaikkea nyt ei.⁸⁴⁰

⁸³⁶ Esim. Karjalainen 8.10.1975: "Taistelu vallasta jota ei olekaan" (pääkirjoitus).

⁸³⁷ Karjalainen 25.2.1975: "Politiikka ja korkeakouluopetus" (pääkirjoitus).

⁸³⁸ Silvonen 1990, 2.

⁸³⁹ Sundbäck 1991, 142–143; Raaska 2003, 28.

⁸⁴⁰ OM12.

Toisaalta yhteistyö porvariopiskelijoiden kanssa ei ottanut onnistuakseen, vaikka tavoitteissa oli paljon yhteistä. Pitkän tauon jälkeen syksyllä 1976 ylioppilaskuntaan perustettiin keskusta-oikeistolainen hallitus, jossa kolmantena ryhmänä olivat mukana kristillisdemokraatit. Vasemmistopuolueiden yhteinen kannatus oli lähtenyt laskuun huippuvuoden 1974 jälkeen, mutta keskustan ja porvareiden äänimäärä ylsi vuosittain yli puoleen annetuista äänistä. Läpi ylioppilaskunnan historian eniten kannatusta saaneet porvariopiskelijat pääsivät vihdoinkin hallitusvastuuseen, mutta saivat vastaansa otettaan terävöittäneen keskustajärjestön.

Sanomalehdissä porvarit arvostelivat keskustalaisia vallan haalimisesta ja kritisoiivat erityisesti näiden vahvaa otetta Joensuun ylioppilaslehdessä⁸⁴¹, josta muodostuikin keskusta- ja porvariopiskelijoiden hegemoniakamppailun keskipiste⁸⁴². Keskustaopiskelijat mielsivät ylioppilaslehden välineeksi uudenlaisen ylioppilaskuntapolitiikan toteuttamiseen ja toisaalta vastapainoksi kommunistiopiskelijoiden heitä paremmin resursoidulle tiedotustoiminnalle seinäjulisteteineen, lennokkeineen, tiedotteineen ja mainostavaroineen. Muistelija nosti esiin myös tiedonvälityksen objektiivisuuden tavoitteen niin korkeakoulun opiskelijoiden keskuudessa kuin suhteessa maakunnan puoluelehdistöön:

*Et siin oli niin, siin oli sekä tää identiteettiasia että sitten tää tiedonvälitysasias, että saahaan ylioppilaskunnan ja ainejärjestöjen niinkun korkeakoulunkin informaatiota jaettu. Ja varmaan koettiin, että kun sitten täällä nää puoluelehdet kirjoitteli, aktiivisesti kyllä, kukin omalla otteellaan, niin sitten semmonen meijän mielestä objektiivoinen uutisointi ei aina toteutunut. Me niinku koettiin, että se on nimenomaan iso itsetunto- ja imagotekijä, että meillä on oma.*⁸⁴³

Maakuntalehtien opiskelijapolitiikkaan liittyneen kirjoittelun trendinä oli vaalien vähäinen äänestysaktiivisuus⁸⁴⁴ ja ylioppilaskunnan tila. Syitä vaalikiinnostuksen laskuun etsittiin alkuvaiheessa järjestötoiminnan ja organisaation kontekstin sisältä, sillä opiskelijatoiminnan suuntaaminen ruohonjuuritasolle ja opiskelijoiden omaehtoiseen toimintaan alkoi toteutua vasta seuraavalla vuosikymmenelle tultaessa⁸⁴⁵. Joensuussa sitoutumattomat ryhmät nousivat kunnolla kartalle vasta vuoden 1979 vaaleissa, jolloin ryhmä ”muut” keräsi 13,2 % ääniosuuden⁸⁴⁶. Pää tavoitteena joensuulaisjärjestöillä vaikutti kuitenkin olleen toimintasisältöjen päivittäminen, jotta opiskelijat jälleen kiinnostuisivat ylioppilaskunnasta. Kuten keskustaopiskelijoiden nousun motiiveja kuvannut lainaus tuo esiin, muutoksen lähtökohtana oli uudistaa politiikanteon tyyliä. Keskusta- ja porvariopiskelijat tekivät monin tavoin pesäeroa edeltäneeseen vasemmistijohtoiseen ylioppilaskun-

⁸⁴¹ Karjalainen 3.11.1977: ”JKY:n edustajistovaalit 7–8.11. Passiivisuus alistumista – Vaikuta eduksesi”.

⁸⁴² OM11; OM12.

⁸⁴³ HM12.

⁸⁴⁴ Joensuun korkeakoulun ylioppilaskunnan äänestysaktiivisuus laski vuoden 1975 huippulukemasta 68,3% vuoden 1976 62,2 %:iin ja vuoden 1977 61,1 %:iin. Tämän jälkeen äänestysaktiivisuus jatkoi voimakasta laskuaan niin, että vuonna 1982 prosenttiosuus oli enää 27,8. Kempas 1999, 112.

⁸⁴⁵ Sundbäck 1991, 141–144.

⁸⁴⁶ Kempas 1999, 39.

tapolitiikkaan ja alleviivasivat uuden hallituksen vastuullisuutta, maltillisuutta ja asiallisuutta⁸⁴⁷:

Verrattuna edellisten toimintavuosien kansanrintamahallitusten toimintaan nykyisen hallituksen toimintaa on leimannut maltillinen ja opiskelijaläheinen ote. Vasemmiston johtamien hallitusten tavoitteena oli pelkästään repivä julkkilausumapolitiikka ja suhteiden huonontaminen korkeakoulun johtoon. Menneenä vuonna, lähinnä porvariitten ansiosta, ylioppilaskunta on pystynyt keskittymään olennaisiin, opiskelijan jokapäiväisen elämän ongelmiin.⁸⁴⁸

Opiskelijapoliittisten toimintatapojen ja retoriikan muuttamiseen liittyi itsekritiikkiä, jota keskustaopiskelijat kohdistivat esimerkiksi koko 1970-luvun alkua leimanneeseen hallinnonuudistustaisteluun. Opiskelijajärjestöstä JOKN oli ensimmäinen, joka vuonna 1975 rikkoi opiskelijoiden korkeakoulun hallintoelimiin kohdistuneen boikotin. Keskustaopiskelijat eivät myöskään osallistuneet varjohallintona toimineen rinnakkaisvaltuuston toimintaan. "[Korkeakoulun valtuuston opiskelijajäsen Pekka] Pänttönen luulee nyt ymmärtävänsä, miksi opiskelijavallasta ei ole siirrytty professorivaltaan – Ainakin osasy on opiskelijoissa itsessään. Vouhotuksenomaisia piirteitä saanut boikotti ja varjovalisysteemi vain vahvistivat päättäjien kantaa."⁸⁴⁹

Uudenlaisen puoluepolitiikan ylittäneen ylioppilaskuntapolitiikan keskiössä oli toiminnan tehostaminen ja opiskelijoiden olosuhteita parantava konkreettinen toiminta. "Puoluepoliittinen taktikointi on nyt jätettävä vähemmälle ja realiteetit otettava huomioon"⁸⁵⁰, totesi JOKN:n puheenjohtaja Markku Lappalainen Karjalan Maan haastattelussa marraskuussa 1976. Oli ennen kaikkea kiinnitettävä huomio tekoihin. Keskustaopiskelijat olivatkin onnistuneet vaikuttamaan myönteisesti muun muassa kopiopalvelun, asunnonvälityksen, työnvälityksen, paperikioskin ja kirjanvälityksen toimintaan, Karjalan Maassa kerrottiin⁸⁵¹. Myös vapaa-ajan harrastusten kehittämiseen kiinnitettiin huomiota. Keskusta- ja porvariopiskelijoiden yhteinen punainen lanka löytyikin vaaliteemojen tasolla opiskelijälähtöisyyden ja opiskelijoiden arjen ongelmien esiin nostamisesta sekä eri ryhmittymien välisen yhteistyön kehittämisestä ongelmien selättämiseksi.⁸⁵²

⁸⁴⁷ Karjalan Maa 30.11.1977: "Kokoomus, kommunistit liitossa: Ylioppilaskunnan hallitus kaatui"; Karjalan Maa 27.10.1977: "Keskustaopiskelijoilla ennätysmäärä ehdokkaita"; Karjalainen 3.11.1977: "JKY:n edustajistovaalit 7.–8.11. Passiivisuus alistumista – vaikuta eduksesi"; Karjalan Maa 26.11.1975: "SYL:n boikotti ei pidä: Opiskelijoita mukaan korkeakoulun kolmikantahallintoon"; Karjalan Maa 11.11.1976: "JOKN ylioppilasvaalista: 'Äänestysprosentin alhaisuus huolestuttaa'".

⁸⁴⁸ Karjalainen 3.11.1977.

⁸⁴⁹ Karjalan Maa 26.11.1975: "SYL:n boikotti ei pidä: Opiskelijoita mukaan korkeakoulun kolmikantahallintoon".

⁸⁵⁰ Karjalan Maa 11.11.1976: "JOKN ylioppilasvaaleista: Äänestysprosentin alhaisuus huolestuttaa".

⁸⁵¹ Karjalan Maa 27.10.1977: "Keskusta kantaa vastuuta yo-kunnassa".

⁸⁵² Esim. Karjalainen 14.11.1976: "Joensuun korkeakoulun valtuustovaalit 15.–16. marraskuuta. Porvarien tavoitteena moniarvoinen korkeakoulu"; Karjalainen 3.11.1977; "JKY:n edustajistovaalit 7.–8.11.. Passiivisuus alistumista – Vaikuta eduksesi"; Karjalan Maa 3.10.1976: "JOKN:n pj. Markku Lappalainen: Opiskelijat ja korkeakoulun hallinto"; Karjalan Maa 11.11.1976: "JOKN ylioppilasvaaleista: Äänestysprosentin alhaisuus huolestuttaa"; Karjalan Maa 30.10.1977: "Keskustaopiskelijat: Opiskelijoiden äänestysprosenttia nostettava".

Keskustalaisten ja porvareiden hallitusyhteistyö alkoi kuitenkin kariutua vuoden 1977 aikana, jolloin taistolais- ja porvariopiskelijat lähenivät toisiaan. Kokoomuslaisessa opiskelijaliikkeessä oli 1960-luvun lopulta lähtien käyty aktiivista ideologista keskustelua ja päädytty emopuolueen linjaa radikaalimpaan kriittiseen rationalismiin ja porvarismiin, joiden kautta se pyrki eroon oikeistolaisuutta leimanneesta jarruttajan ja konservatiivin osasta.⁸⁵³ Poliittisen historian tutkija Jyrki Smolanderin mukaan nuorten kokoomuslaisten ajattelu oli saanut vaikutteita 1960-luvun kulttuuriradikalismista ja uusvasemmistolaisuudesta, joista sen erotti vain suhtautuminen Marxiin.⁸⁵⁴ ”Me oltiin kokoomuksen sisällä hyvin vasemmalla laidalla. Meillähän oli oma aatekin, kriittinen rationalismi [...]. Se oli kaikkea yhteisöllisyyttä vastaan yksilöllisyyden laajentamisen puolesta. Me jopa nähtiin jossakin vaiheessa, että valtio, perhe ja työ kaventaa ihmisen itsenäisyyttä. Siis hyvin anarkistisia ajatuksia.”⁸⁵⁵ Maakuntalehtien opiskelijavaalikirjoittelun välittämä kuva joensuulaisen opiskelijaliikkeen sisäisestä dynamiikasta jääkin pintapuoliseksi, eikä kerro juuri mitään sosialistiopiskelijoiden roolista sen osana. Muisteluaineisto kuitenkin viittaa siihen, ettei keskustelu ollut yhtä vahvasti omiin taistelupoteroihinsa jumiutunutta, kuin lehtikirjoittelu antaa ymmärtää:

*Ylioppilaskunnassa oltiin kyllä aika keskustelevia ja tos alakupplassa kyllä kokoomuslaisten kanssa käytiin keskustelemaan. Erikoista silleen, että pystyttiin väittelemään, ja silloin oli tällaiset poliittiset väittelyt aika yleisiä. Siitähän meni sitten, se oli kokoomuksen eduskuntaryhmän puheenjohtajana sitten [...] tää Ravi. Ravin Pekan kanssa esimerkiksi hyvin paljon hermostumatta ihan asiallisesti väiteltiin.*⁸⁵⁶

5.3 MIELIKUVIEN POLIITTISUUS

5.3.1 Hyvän ja pahan välimaastossa

Laaja haastatteluaineisto antaa mahdollisuuden pohtia miten 1970-luvun yliopisto-toimijat – niin henkilökunta kuin opiskelijat – määrittelevät politisoitumisen ja mitä poliittisuus heille itselleen merkitsi. Haastatteluissa kerrotut asiat eivät ole suoraa rekonstruktiota menneisyydestä, vaan muistot ovat rakentuneet vuosien ja vuosikymmenten saatossa. Portelli jakaa muistelukerronnan kolmeen eri tasoon tai kontekstiin, joista ensimmäinen on henkilökohtainen, oman elämän kulkuun, perheeseen ja yksityisiin asioihin liittyvä, toinen on yhteisöllinen esimerkiksi työyhteisön, naapuruston tai muun sosiaalisen osallistumisen kautta kerrottu me-näkökulma ja kolmas on institutionaalinen politiikkaan, ideologiaan ja valtioon liittyvä näkökulma, joka esitetään kolmannessa persoonassa tai persoonattomassa muodossa.⁸⁵⁷ Näiden tasojen sisällä muisti tuottaa aktiivisesti merkityksiä ja järjestää menneisyyden tapahtumia, tarinoita, kokemuksia ja tunteita mielekkääksi, haastattelutilanteen sosiaaliseen ja kulttuu-

⁸⁵³ Vares 1995, 206–207; Vares 2000, 30–33, 41.

⁸⁵⁴ Smolander 1995, 153–154.

⁸⁵⁵ OM11.

⁸⁵⁶ OM7.

⁸⁵⁷ Portelli 1997, 27.

riseen kontekstiin sopivaksi kertomukseksi. Muisti on prosessi, jota kaikki luetellut kontekstin tasot ovat muokanneet ja muokkaavat jatkuvasti.⁸⁵⁸

Henkilökohtaiset kokemukset suuntaavat sitä, miten ja missä määrin aikakautta muistellaan sekä mitä halutaan unohtaa tai jättää kertomatta. 1970-luvun politisoituminen on joillekin arkaluontoinen asia, joka määrittää yksityisyyden rajan selvästi. Raja voidaan vetää siihen, miten omaa tai muiden osallistumista muistellaan ja puhutaanko esimerkiksi henkilöistä nimillä. Korkeakouluyhteisön tiiviys, sosiaalisten suhteiden laatu sekä korkeakoulun luonne edelleen olemassa olevana työyhteisönä vaikuttavat siihen, mitä asioita koetaan soveliaaksi muistella ja mistä on parasta vaieta.

Pauliina Latvala on muistitietotutkimuksensa arjen poliittisesta kulttuurista havainnut, että ihmisten politiikkasuhteen ulottuvuudet ovat moninaiset. Korkeakoulun politisoitumisen yhteydessä ihmisten suhde politiikkaan ja poliittisuuteen noudattaa pitkälti Latvalan hahmottelemia näkökulmia politiikan myönteisistä, neutraaleista ja kielteisistä merkityksistä sekä suhteen emotionaalisuudesta ja kokemuksellisuudesta.⁸⁵⁹ Mutta sekä Latvalan että monissa muissa politiikan muistamista käsittelevissä tutkimuksissa itse politiikan käsitteen ja ihmisten sille antamien määritelmien tulkinta jää puolitiehen – ehkä juuri siksi, että politiikka on käsitteenä liukuva ja epämääräinen sekä mitä suuremmassa määrin sidoksissa kontekstiinsa. Poliitiikan käsitehistoriaa tutkineen Kari Palosen mukaan ”politiikka ’on’ kaikki mitä politiikaksi nimitetään”.⁸⁶⁰

En kysynyt haastateltavilta suoraan, miten he määrittelivät politiikan, poliittisuuden tai politisoitumisen. En myöskään avannut heille, ainakaan tietoisesti, tutkimukseni politiikkakäsitteen lähtökohtia. Tosin haastattelujen lähtöoletuksena olleen Joensuu korkeakoulun punaisen maineen voi jo itsessään ajatella sisältäneen tulkinnan poliittisuudesta vasemmistolaisuutena ja tuoneen siten haastatteluun mukaan niin sanottuna kolmantena osapuolena tai varjodialogina esioletuksen politisoitumisen merkityksestä⁸⁶¹. Haastatteluja kuunnellessani ja litteraatioita lukiessani mietin, vahvistinko itse kysymysvalinnoillani punaisen yliopiston mielikuvaa ja johdattelinko haastateltavia määrittelemään poliittisuuden vasemmistolaisuudeksi. Poliittisuuden tulkinnat jäivät kuitenkin pitkälti haastateltavien oma-aloitteisen esiin nostamisen varaan ja rivien välistä tulkittaviksi.

Ilmeisin tapa tarkastella politisoitumista on kuvata sitä korkeakouluun liittyneenä puoluepoliittisena aktivoitumisena, johon liittyi puoluekannan avoin tunnustaminen ja poliittisissa järjestöissä toimiminen. Politisoitumista voi pitää porvarillisena vasemmiston nousuun liittyvänä käsitteenä⁸⁶², mutta myös vasemmistolaiset itse korostavat toimintansa aktiivisuutta muihin poliittisiin ryhmiin verrattuna. Aineistossa poliittisuutta kuitenkin määritellään myös muunlaisten perspektiivien ja toimijuuksien kautta, eikä muistitietohistoria vahvista stereotypiaa vasemmistolaisuuden noususta 1970-luvun politisoitumisen ainoana ilmentäjänä. Politisoitumista kuvataankin laajasti eri puoluepoliittisten ryhmien ryhmäetujen puolustamisena. Taistolaisten ohella etenkin keskustalaiset nousevat esiin poliittisina toimijoina, mutta poliittinen profiloituminen koski kaikkia:

⁸⁵⁸ Portelli 2006, 58; Abrams 2010, 78–79.

⁸⁵⁹ Latvala 2013, 33–36.

⁸⁶⁰ Esim. Palonen 2008, 195–195.

⁸⁶¹ Latvala 2004, 158–159; Makkonen 2008, 154–155.

⁸⁶² Esim. Raaska 2003, 23.

Kyllä se on ollut ihan muualta [...], joka täällä on ollut, et sanotaan demarit-keskustakseli on kyllä ollut hyvin vahvasti käytännössä koko ajan sillon, sanoisko nyt kansanrintama, mikskä sitä nimitettiin sillon aikanaan, niin tota siinä. Ja ollenkaan väheksymättä sitä, että kyllä taustalla on aina ollut hyvin vahva periporvarillinen vaikutus niinku yliopistomaailmassa ylipäätensä.⁸⁶³

Aikalaiskirjoittelu hahmottaa politisoitumisen yhteiskuntaelämän yhdeksi erilliseksi, mutta välttämättömäksi osa-alueeksi. Avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden diskurssien vastakkainasettelua ilmensi erityisesti sanomalehti Karjalainen, jonka mukaan vasemmistolaiset olivat tuoneet politiikan ja poliittisesti manipuloivan tutkimuksen ja opetuksen korkeakouluun – vastoin pyyteettömän epäpoliittisin motiivein liikkeellä olleen Pohjois-Karjalan ja sen kansan toiveita⁸⁶⁴. Eräs politisoitumiskeskusteluun sisältynyt ristiriita olikin, että vasemmistolle korkeakoulujen demokratisoiminen sekä korkeakoulujen ja yhteiskunnan vuorovaikutuksen korostaminen niin tutkimusaiheissa, opetuksessa kuin muilla vaikuttamisen tasoilla merkitsi tieteen ja tutkimuksen objektiivisuuden lisääntymistä. Voi ajatella, että korkeakoulun ja yhteiskunnan suhteen välttämättömyyttä painottaessaan se ikään kuin epäpoliittisoi tieteen ja tutkimuksen poliittisuutta. Vastapuoli taas tulkitsi yhteiskuntapoliittisten tarkoituserien esiin nostamisen tieteen ja tutkimuksen yhteydessä politiikan tuomisena areenalle, joka perinteisesti oli ollut epäpoliittinen. Poliitiikan luonne oli siis mahdollista tulkita hyvin eri tavoin. Toisille se merkitsi yhteiskunnallisten näkökulmien avoimuutta, demokratiaa ja edelläkävijyyttä. Toiset taas liittivät sen puolueellisuuteen, subjektiivisuuteen ja oman edun tavoitteluun yli yhteisen hyvän.

Haastatteluaineistossa 1970-luvun politisoitumista tehdään ymmärrettäväksi sijoittamalla tapahtumat ja ilmiöt omaan aikaansa. Sitä kautta nykypäivän näkökulmasta ylilyönneiltä tuntuvat ilmiöt asettuvat hyväksyttävään valoon, eivätkä kaipa selittelyä tai puolustamista. Vastakkainasettelut kuuluivat asiaan, eikä niissä ollut 1970-luvun näkökulmasta mitään erityistä. Samaan tapaan taistolaisuus näyttäytyy liikkeen parissa toimineiden muistoissa mahdollisena ja ymmärrettävä – olihan yhteiskunta silloin selvästi vasemmistolaisempi⁸⁶⁵.

Täytyy muistaa, että maailmanaika oli kauttaaltaan toisenlainen. Se kulttuuri oli erilainen siinä vaiheessa ja tota mä en ainakaan osaa muistaa kauheen dramaattisina semmosia erilaisia vastakkainasetteluja tai kiistoja. Niitä vaan käytiin, joskus äänestettiin eikä sen kummempaa.⁸⁶⁶

Siinähan oli sitten, mä en tiedä oliko se sopeutumis-, se ei ollut sopeutumisvaikeuksia, vaan se oli ihan tähän tilanteeseen kuuluva asiaa, että poliittisia taisteluja käytiin. Ja tota monet asiat muotoiltiin ikään kuin poliittisiks kysymyksiks, vaikka ne ei sitä ollut. Poliitiikan kieli oli ikään kuin se, millä erilaisia juttuja muotoiltiin, joka sitten muuttu kovasti myöhemmin.⁸⁶⁷

⁸⁶³ JYMOM2.

⁸⁶⁴ Esim. Karjalainen 17.9.1975: (Seppä).

⁸⁶⁵ Kontula 2002, 57.

⁸⁶⁶ JYMHM4.

⁸⁶⁷ JYMHM9.

Ilmapiiirissä, jota pidettiin yleisesti politisoituneena, vasemmistolaisuus erottui politisoituneimpana ryhmänä. Kyse saattoi olla siitä, että vasemmistolaiset eivät sallaneet poliittisuuttaan ja poikkesivat käyttäytymisessään ja räikeissä mielipiteissään selkeästi muista⁸⁶⁸. Aineistossa ei juurikaan luonnehdita, minkälaisia olivat 1970-luvun korkeakoulussa vaikuttaneet keskustalaisuus tai sosiaalidemokraattisuus, mutta sen sijaan taistolaisuutta tulkitaan hyvinkin tunteenomaisesti ja värikkäästi. Sosiologi ja vasemmistopoliitikko Anna Kontula katsoo valtamedian kuvanneen ainakin vielä 2000-luvun alussa taistolaisuutta uskonlahkomaiseksi väkivaltaa ja totalitarismia ihannoineeksi liikkeeksi, jota ei edes haluttu mieltää oikeaksi politiikaksi⁸⁶⁹. Myös muistelussa taistolaisuudesta puhutaan edelleen tunteenomaisesti⁸⁷⁰. Omassa haastatteluaineistossani taistolaisuutta luonnehditaan uskonnon kaltaiseksi, aggressiiviseksi ja hyökkääväksi, kuvien kumarteluksi ja ylimieliseksi, mutta itse taistolaisia myös pelottavan älykkäiksi, aktiivisiksi ja maailmanmenoa valppaasti seuranneiksi ihmisiksi⁸⁷¹. Tämän tutkimuksen tavoitteena ei kuitenkaan ole analysoida taistolaisuutta, vaan pohtia sen merkitystä osana korkeakoulun politisoitumisesta käytyä keskustelua ja tässä luvussa etenkin taistolaisuuden ja politisoitumisen ymmärtämisen suhdetta. Taistolaisuus oli politisoitumiskeskustelun keskeinen laukaiseva tekijä, mutta se ei yksin selitä kaikkia politisoitumiskeskustelun vivahteita. Vasemmistolaisuus oli paljon muutakin kuin taistolaisuutta ja politisoituminen paljon muuta kuin vasemmistolaisuutta.

Vasemmistolaisuuden eri sävyjä sekä tulkintoja siitä, mikä lopulta politisoi korkeakoulun ja siitä käydyn keskustelun pohditaan seuraavassa luvussa. Taistolaisuus kuitenkin toimii hyvänä aasinsiltana siihen, miten politiikkaa tulkittiin myös korkeakoulukontekstissa (ja usein taistolaisuuden viitekehyksessä) hyvän ja pahan, oikean ja väärän, politiikan akseleilla. Äärimmillään politisoituminen oli jotain kauheaa, joka tuli ja onneksi myös meni: ”Se oli 70-luvun tuota tietynlainen painajainen ja helpotti kun siitä pääsi.”⁸⁷² Lehtiteksteissä pahan politiikan ei katsottu kuuluvan korkeakoulun tai tiedeyhteisön luonteeseen. Poliitikka toi mukanaan subjektiivisuuden, puolueellisuuden ja epätieteellisyyden. Politisoituminen – etenkin vasemmistolaisuuteen liitetynä – nähtiin aiheuttavan korkeakoulussa lieveilmiöitä, jotka heikensivät laitoksen mainetta ja vaaransivat korkeakoulun ja koko maakunnan kehityksen. Muisteluissa politiikan negatiivisuutta taas katsottiin arjen toimintojen ja vuorovaikutuksen näkökulmista. Kyse oli ennen kaikkea työyhteisön toimivuudesta. Poliitikka vei aikaa ja energiaa, vaikeutti henkilösuhteita, jarrutti kehitystä ja vei huomion pois olennaisesta⁸⁷³.

Rehtori Heikki Kirkinen oli aktiivinen tiedemaailman politisoitumisilmion tulkit-sija tai ainakin pakotettu ottamaan näkyvästi kantaa asiaan. Hän käsitteli aihepiiriä muun muassa kahdessa korkeakoulun syksyn avajaispuheessaan. Syksyllä 1974 Kirkinen totesi politisoitumisen vaikuttaneen kaikilla yhteiskuntaelämän aloilla ja olevan siten tosiasia myös korkeakouluissa. Kirkiselle politisoituminen oli luonnollinen, ”yh-

⁸⁶⁸ Esim. HM20; HN1R.

⁸⁶⁹ Kontula 2002, 9.

⁸⁷⁰ Lalu 2015.

⁸⁷¹ HM1: OM12; HN3; OM8; JYMHM16R; HN6.

⁸⁷² JYMHM10.

⁸⁷³ JYMHN8; JYMHN5.

teiskunnan myönteiseen kehittämiseen tähtäävä” asia. Sen hyvinä puolina hän korosti järjestötoiminnan vilkastumista ja nuorison kiinnostusta maailman ja yhteiskunnan asioihin. Niin tässä kuin syksyn 1976 avajaispuheessaan hän kuitenkin erotti poliittiset näkemykset ja korkeakoulujen asiantuntijatehtävän toisistaan. Korkeakoulutus ja tiede olivat universaaleja, kaikkien yhteistä etua tavoittelevia politiikan rajat ylittäviä asioita. Tiede ei ollut politiikkaa, eikä ”tiede voi olla ainoastaan puoluepolitiikan renki, vaan että sillä on myös kaikkien ideologisten ja valtiollisten rajojen yli kohoavia yleisinhimillisiä, luovia tehtäviä”⁸⁷⁴. Kirkisen politiikkatulkinta ei siis leimannut politiikkaa mustavalkoisesti hyväksi tai pahaksi, vaikka painotti tieteen yleisinhimillistä ja politiikan rajat ylittävää roolia⁸⁷⁵.

Kirkisen näkemykset olivat pitkälti samankaltaisia kuin muiden yliopistojen rehtoreiden linjaukset, joissa kannettiin huolta korkeakoulujen autonomisesta asemasta ja politisoitumisen vaikutuksista yliopistoissa. Kun muut rehtorit käsitelivät politisoitumista ennemmin korkeakouluihin ulkoa käsin kohdistuneena uhkana, painotui Kirkisen avajaispuheissa korkeakoulun sisäinen kehitys: ”Politiikka ei voi eikä saa olla päätarkoitus eikä itsetarkoitus koulu- tai korkeakoulu yhteisön työssä”⁸⁷⁶.⁸⁷⁷ Kirkisen näkökulmassa heijastuikin Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta käyty keskustelu.

Hyvän ja pahan politiikkatukinnan välillä liikkui myös professori Juhani Hult Karjalan Maan kirjoituksessa. Hänen mukaansa poliittiset valtopyrkimykset olivat korkeakoulun kannalta sikäli eduksi, että ne kanavoivat erilaisia yhteiskunnallisia päämääriä. Kuten edellä on tullut esiin, keskustapuolue painotti retoriikassaan yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen lisäämistä etenkin korkeakoulun ja maakunnan välillä. Poliittinen vallantavoittelu ja politiikan ulottaminen henkilösuhteisiin olivat Hultin näkemyksen mukaan kuitenkin politiikan niitä ulottuvuuksia, jotka olivat haitallisia korkeakoululle.⁸⁷⁸ Poliittikaan liittyvien kokemusten kaksijakoisuus tulee esiin myös haastatteluissa, joissa poliittisuutta ja politisoitumista ei nähdä yksin taistolaisuuden kautta välittyneenä kiihkoiluna, vaan monella tapaa positiivisena ilmiönä. Vaikka 1970-luku oli poliittisesti ylilatautunut, pyrittiin politiikan välityksellä ja mahdollistamana tekemään muistelijoiden mukaan relevantteja ihmisiä hyödyttäviä ja palvelevia asioita, kuten tutkimusta⁸⁷⁹. Poliitiikan hyviä puolia arvioidessaan ihmiset myös korostavat kontrastia 1970-luvun ja haastatteluajankohdan välillä. Negatiivisista piirteistään huolimatta politiikka teki yliopistoista omaleimaisia ja kriittisiä yhteisöjä, joita myöhempien aikojen yliopistot eivät aina ole. Haastateltavat kaipaavat etenkin politisoitumisen mukanaan tuomaa keskustelemaa ilmapiiiriä⁸⁸⁰.

⁸⁷⁴ Karjalainen 15.9.1976: ”Rehtori Heikki Kirkinen lukuvuoden avajaisissa: Korkeakoulu ei sovi puoluepolitiikan välikappaleeksi”.

⁸⁷⁵ Poliitiikan ja muiden ilmiöiden rajavedosta esim. Palonen 2008, 202–206.

⁸⁷⁶ Karjalainen 12.9.1974: ”Va. rehtori Heikki Kirkinen: Tutkinnonuudistus on tekeillä – politisoituminen jo tapahtunut”.

⁸⁷⁷ Juva 1994, 258–260; Rinne, Jauhiainen & Plamper 2015, 185–186.

⁸⁷⁸ Karjalan Maa 6.12.1975: ”Korkeakoulujen hallintoperiaate ja sen toteutuminen Joensuun korkeakoulussa”.

⁸⁷⁹ HM8; OM5.

⁸⁸⁰ Esim. JYMHN7.

Ja toisaalta sitten siinä oli varmaan ihan oikeetakin vaikuttamisen ja tämmösen keskustelun ilmapiiriä, joka minusta kuuluukin yliopistoon. Joskus minusta tuntuu, että keskusteleva kulttuuri on vähentynyt, mutta et kyllähän tää on paljon lokeroituneempi tää yliopisto nyt ja vähemmän keskusteleva ehkä siinä mielessä.⁸⁸¹

Ehkä sellanen muutos on tapahtunut, että tämmönen, minusta 70-luvun opiskelijat, tai sanotaan heissä oli osa sellasia, jotka oli yhteiskunnallisesti aktiivisempia kuin nykyopiskelijat, joka on jopa vähän huolestuttava piirre siinä mielessä, että olisi minusta vain hyvä, että nuoret opiskelijat, joista tulee tulevia päättäjiä jopa kriittisemmin suhtautuisivat ympäristöönsä noin laajasti ymmärrettynä, yhteiskuntaan ja näin pois päin.⁸⁸²

Osa haastateltavista koki tärkeäksi määritellä itsensä poliittiselle kartalle tai perustella, miksi eivät kerro poliittista kantaansa. Osa taas karttoi oman politiikkasuhteensa määrittelyä kuvaten ja analysoiden tapahtumia passiivissa ikään kuin ulkopuolisena tarkkailijana. Poliittikkasuhteen luonteesta riippumatta muistelijat tulkitsivat politiikkaa myös yleisemmin. Seuraavassa katkelmassa henkilöstä tekee muistelijan mukaan poliittisen osallistuminen erilaisiin poliittisiin luottamustoimiin: ”Minut kai koettiin kunnan porvariksi, no keskustaahan mä olen aina äänestänyt, mutta siitä huolimatta en minä minkäänlainen poliittinen henkilö ole koskaan ollut, enkä ole lähtenyt mihinkään tämmösiin poliittisiin luottamustoimiin mukaan”⁸⁸³. Osa viittasi omaan poliittiseen menneisyyteensä henkilökohtaisen toimijuuden sijaan lähinnä kuulumisella samaan sukupolveen tai toimijoiden ryhmään, meihin. Seuraavassa lainauksessa poliittisuus viittaa liikkeeseen, jolla oli yhteinen päämäärä muuttaa yliopistoa ja yhteiskuntaa: ”[...] mutta tässä opiskelijaliikkeen keskuudessa kyllä oli se käsitys, että me edustetaan tiedettä ja me tullaan tuomaan toisenlainen tiede ja että meistä tulee uus tutkijasukupolvi, joka sekä uudistaa sen yliopiston, että sitten sen suhde ympärillä olevaan yhteiskuntaan tulee olemaan täysin erilainen.”⁸⁸⁴

Etenkin opiskelijat tekivät muistelussaan eroa kerrotun ja kertovan minän välille⁸⁸⁵. Muistelussa arvioinnin kohteena on nuori, vasta identiteettiään rakentamassa ollut minä, jolle aikuinen (kypsempi ja viisaampi) minä saattoi olla armelias. Toisaalta nuorta minää sai kritisoida ja sen puutteet tunnustaa ilman, että se vei uskottavuutta aikuiselta minältä. Vanhempien korkeakoululaisten kohdalla hyväksyvä diskurssi ei välttämättä ollut yhtä mahdollinen. ”[S]e oli niin hirveen politisoitunutta, puoluepolitisoitunutta, sen ajan henki, ja me oltiin niin räyhäkkäitä ja pystyttiin tuottamaan paljon argumentaatioita ja materiaalia. Kyl se varmaan pelotti. Ja oltiin just niin tavallaan, en mä tiedä onko naiivius oikea sana, mut siis sillonkin kun oltiin väärässä, niin oltiin niin totaalisen vahvasti sitä mieltä, että me oltiin oikeessa.”⁸⁸⁶ Omaa mennyttä poliittisuutta tulkittiin myös tekojen ja arvojen jatkuvuuden näkökulmasta. Vaikka silloinen toiminta ja ideologia nykynäkökulmasta vaikuttavat valheellisilta, olivat pohjalla yleisesti hyväksyttävät inhimilliset arvot. Nämä arvot kantavat edelleen, eikä niitä ole tar-

⁸⁸¹ JYMOM1.

⁸⁸² JYMHM15.

⁸⁸³ HM1.

⁸⁸⁴ HM14.

⁸⁸⁵ Retrospektiivisestä muistelusta esim. Savolainen 2015, 155.

⁸⁸⁶ ON2.

peen tai halua kieltää. Tällöin se, mikä politiikassa on olennaista, näyttäytyy hyvänä ja omaa arvomaailmaa tukevana. Matti Hyvärinen nimittää tätä omassa narratiivisessa tulkinnassaan jatkuvuuden retoriikaksi. Nuoren SOL-aktiivin kokemaa aikuistuminen ja kasvu eivät poistaneet kokonaan menneisyyden näkökulman moraalista voimaa.⁸⁸⁷ Seuraava haastateltava erottaa moraalisen näkökulman pikkupolitiikoinnista:

*Mä en siis kokenut poliittisena tätä toimintaa missään vaiheessa, miten nyt politiikan haluaa määritellä. Mut jos sen määrittelee sillä tavalla, että se on tällasta yhteisten asioiden hoitamista. Tehdään jotain, et saada ihmiset voimaan paremmin ja köyhyyttä pois ja koulutusta lisää ihmisille. Niin sellasta pikkupolitiikkaa mä en kyllä kokenut itse missään vaiheessa, missään siinä mitä mä tein, kenenkään kanssa seurustelin ja mitä ryhmiä rakenneltiin.*⁸⁸⁸

Oman poliittisuuden tulkintoja voi tarkastella myös sen suhteen, kuinka poliittisuus sijoittui osaksi ammatillista minäkuvaa. Toisille politiikka sijaitsi täysin oman kokemuspiirin ulkopuolella. Toiset taas kokivat, että poliittisuus oli mahdollista erottaa erilleen työminästä: "[...] vaikka mulla poliittinen kanta on, niin en mä oo koskaan sitä liittänyt tähän työhön"⁸⁸⁹, "Mutta nää on sellaisia asioita perhe ja kirkko ja seurakunta ja tällaset, opetuslaitos, että näihin politiikka ei kuulu, mutta muualla sitä voi harjoittaa miten tahansa". Näiden vastakohtana poliittisuus merkitsee seuraavassa tutkijan ja kansalaistoimijan roolin luontevaa sekoittumista: "[K]atottiin, että, siis uskon että monet muut ajatteli samalla tavalla, et jotain pitää itse kunkin maakunnan eteen tehdä, että ei ihan riitä, että vain katsellaan ja tutkitaan, et tullaan sinne yliopistolle, vaan että pitäis olla paitsi tutkijoita, myös kansalaisia."⁸⁹⁰ Äärimmillään politiikka nähtiin aikaan kuuluneena historiallisena ja omalakisena ilmiönä, jonka suhteen asemoituminen ei ollut ihmisen itsensä määriteltävissä: "Se ei siis ollut mikään yksilövalinta, vaan se oli jolla tavalla silloin elettiin."⁸⁹¹

Oman politiikkasuhteen tarkastelussa muistelupuhe kytkeytyy myös taistolaisuuteen liittyvään takinkääntöön ja katumukseen⁸⁹², joista on keskusteltu julkisuudessa etenkin 2000-luvun alkuvuosina ja ajoittain sen jälkeenkin. Tässä keskustelussa kuva taistolaisuudesta on ristiriitainen. Taistolaisuutta on syyllistetty ja demonisoitu, mutta vähitellen romantisoiva ja nostalginen puhe on tullut sallitummaksi⁸⁹³. Kysymys taistolaisuuden merkityksestä on edelleen ajankohtainen, sillä perusteellista tutkimusta liikkeen luonteesta ja vaikutuksista ei hyvistä keskustelunavauksista huolimatta ole vielä ilmestynyt. Vaikka taistolaisuus on Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelussa vain yksi juonne, osoittaa sen paikka politiikkatulkinnoissa (niin myönteisissä kuin kielteisissä), että 1970-luvun poliittisuutta tarkastellaan edelleen voimakkaasti, joskaan ei yksipuolisesti, kommunismin ja taistolaisuuden näkökulmista. Taistolaisuus luetaan itsestään selväksi osaksi politisoitumisen ja yliopistoradikalismien kuvastoa, johon sisältyy myös oletus oman taistolaissuhteensa sanallistamisesta.

⁸⁸⁷ Hyvärinen 1994, 172–173.

⁸⁸⁸ OM2R.

⁸⁸⁹ OM3.

⁸⁹⁰ HM7.

⁸⁹¹ HM8.

⁸⁹² Esim. ON2 ja HM7.

⁸⁹³ Lahu 2015.

5.3.2 Punamaalasta vai aitoa punaisuutta?

Vaikka haastateltavien henkilökohtaiset käsitykset toisaalta politisoitumisen sisällöistä ja rajoista toisaalta omasta politiikkasuhteestaan vaihtelivat, ei yksikään kiellä, etteikö puoluepolitiikka olisi näkynyt 1970-luvun korkeakoulussa ja etteikö korkeakoulussa olisi ollut myös punaisia. Pitkälti yhtenevä on myös käsitys siitä, että punaisten määrä oli vähäinen. Myöskään lehdistö ei missään vaiheessa kohdistanut syytöksiään koko korkeakouluun eikä arvostelun kohteena ollut korkeakoulu sisällään, vaan enemmän yksittäiset henkilöt ja vaikutteet, jotka haittasivat korkeakoulusta syntyvää kuvaa. Pakinoitsija Seppä kirjoitti, kuinka valtapyrkimysten takana oli pieni poliittinen vähemmistö ja että ”valtaosa Joensuun korkeakoulun toiminnasta on kaikin puolin hyväksyttävää, kannatettavaa, puolueetonta ja hyödyllistä”⁸⁹⁴. Elina Jantunen arvio ei sekään kasannut syytöstä koko opiskelijakunnan harteille: ”Tiedän myös, etteivät opiskelijat suinkaan kaikki ole stalinisteja, tuskin puoletkaan.”⁸⁹⁵ Myös punaisen leiman saaneen Tampereen yliopiston rehtori Erkki Pystynen pyrki keskustelun käydessä kuumimmillaan vakuuttamaan oman oppilaitoksensa valkoisuutta. Pystynen painotti punaisten olevan pieni ja äänekkäs vähemmistö, jolla ei ollut juurikaan sananvaltaa yliopiston hallinnossa.⁸⁹⁶

Haastatteluissa esittämäni kysymys siitä, oliko Joensuun korkeakoululla punainen maine ja oliko maineelle perusteita, herätti monipolvisia pohdintoja korkeakoulun punaisuuden asteesta, olemuksesta ja merkityksestä. Näkökulmista voi erottaa kaksi juonetta, joista toinen katsoo vasemmistolaisten oman aktiivisuuden korostaneen korkeakoulun punaisuutta ja ruokkineen näin punaisen maineen syntyä. Toinen juonne taas painottaa politisoitumisen julkisen liioittelun roolia maineen synnyssä. Näkökulmien perustava ero piileekin korkeakoulun ja sen ympäristön vuorovaikutuksen suunnassa: synnyttivätkö korkeakoululaiset omalla toiminnallaan punaisuuden mielikuvaa vai oliko maine ennen kaikkea ulkopuolelta käsin tapahtuneen tulkinnan ja merkityksenannon tulosta?

Punaisen maineen ytimessä ovat kysymykset siitä, mitä punaisuus oli ja keitä punaiset lopulta olivat. Haastatteluissa korkeakoulun punaisuus liitetään etenkin yhteiskuntatieteisiin ja niiden sisällä sosiologiaan sekä yleisesti kasvatustieteisiin, mutta myös humanistisiin tieteisiin, kansantaloustieteeseen, tutkinnonuudistussuunnittelijoihin ja Karjalan tutkimuslaitokseen⁸⁹⁷. Eräässä haastattelussa nousi esiin maininta biologian vahvasta poliittisesta diskurssista⁸⁹⁸, joka ei kuitenkaan toistunut biologien haastatteluissa tai lehdistössä, eikä siten vaikuttanut tutkimuksen kokonaiskuvaan. Vaikka ilmiö on marginaalinen, rikkoo se mielenkiintoisella tavalla perinteistä mielikuvaa poliittisen ihmistieteen ja epäpoliittisen luonnontieteen välisestä rajasta. Julkisen keskustelun keskipisteessä olleen lastentarhanopettajakoulutuksen punaisuus kytkeytyy opiskelijatoimintaan, mutta yllättävää kyllä, korkeakoulun punaisen maineen syntyä koskevissa haastattelutulkinnissa ULO-koulutuksen vaikutusta ei juuri nosteta esiin. Voi siis ajatella, että julkisuuden värittävä punaisuus ja korkeakoululaisten kokemana punaisuus elivät osin omaa elämäänsä.

⁸⁹⁴ Karjalainen 4.3.1975 (Vasaran varresta, Seppä); Karjalainen 22.5.1975 (Vasaran varresta, Seppä).

⁸⁹⁵ Karjalainen 1.3.1975: Miksi ei saa puhua ääneen? (Elina Jantunen).

⁸⁹⁶ Salminen 2004, 155–156.

⁸⁹⁷ HM8; JYMHM21; HM5; OM4; HM11; HM19; HM18; HM1.

⁸⁹⁸ OM4.

Monissa haastatteluissa punaisuus liitettiin nuoruuteen, mutta myös yksittäisiin näkyviin henkilöihän, jotka antoivat kasvot ilmiölle. Nämä olivat tieteenkijöitä, jotka olivat esillä julkisuudessa, kävivät tiedepoliittista keskustelua ja olivat mukana kansalaistoiminnassa. Heitä luonnehti se, että he toimivat myös yliopiston ulkopuolella. Niminä haastatteluissa mainittiin professorit Annika Takala, Yrjö-Paavo Häyrynen, Simo Seppo (apulaisprofessori) ja J. P. Roos, joista lehdistökeskustelu kiinnitti huomiota etenkin kolmeen ensin mainittuun.⁸⁹⁹ Lehdistökirjoittelussa punaisen korkeakoulun mielikuva ei kuitenkaan ollut samalla tapaa henkilökeskeinen kuin se haastatteluissa paikoin oli. Lehdistössä konkreettiset toimijat hävytettiin yleensä taka-alalle ja keskityttiin esimerkiksi ”marxilaisen manipuloinnin”⁹⁰⁰ tai ”ideologisen pakkosyötön”⁹⁰¹ arvosteluun.

Edellä mainitut henkilöt olivat korkeassa virassa professoreina ja esiintyivät usein omalla tyylillään korkeakoulun vasemmistolaisuuden keulakuvina. Mieli-piteet heidän poliittisesta tunnuksellisuudestaan, ideologisesta vakaumuksellisuudestaan ja ylipäättään merkityksestä korkeakouluun liittyneen poliittisen toiminnan kannalta vaihtelivat kuitenkin suuresti ja poliittisuuden konkreettinen määrittely oli heidän kohdallaan vaikeaa. Haastatteluissa punaisuuden ydin vaikuttaakin löytyneen nuorten yhteiskuntatieteilijöiden ryhmästä, jonka jäseniä ei yksilöity samalla tavalla kuin edellä mainittujen punaisuuden keulakuvien. Näkemys siitä, että todellinen punaisuus ei ollut vallan keskiössä, oli yleinen. Vasemmistolaisia ei juurikaan ollut johtavissa tehtävissä eikä heillä ollut yhteyttä päättäjiin⁹⁰²:

*Tämä ajatus siitä, että korkeakoulu ois ollut jotenkin punainen, ei kyllä, tai että joku saatto puhua siitä, että oli niinku punainen hegemonia, se nyt on mun mielestä siis ihan selvä, jos mä käytän sanaa valhe, [...] sosiaalidemokraateista vasemmalla olevia henkilöitä, joilla olis ollut pysyvä virka yliopistolla, niit ei ollut kuin 2–4. Jotain tätä luokkaa. Niin eihän nyt tämmösellä joukolla, kun minusta vähän aina sitten tämmöstä vallankäyttöä tai hegemoniaa, siihen pitää liittyä joku valtaperuste tai suhteellisen riippumaton positio. Eihän sitä sitten ole tilapäisillä työntekijöillä, vuoden sijaisuuksia hoitelevilla henkilöillä tai kolmen vuoden assistentuurissa olleilla henkilöillä. Ei niitäkään ollut kovin montaa tän tyyppisiä. Mut et sitten kun on pysyvä valtion virka, niin se antaa tietenkin enemmän jalansijaa, kun ei ole sitä vaaraa, että minut voidaan sen perusteella, mitä mä sanon tai teen, et minut voidaan heittää mielivaltaisesti ulos, niin se on ihan eri tilanne.*⁹⁰³

Vasemmistolaisten vallan katsottiinkin sijainneen muualla kuin korkeakoulun päättävissä elimissä ja valtakabineteissa. Heidän valtansa ja voimansa oli esiintymisessä ja toimintatavoissa, jotka poikkesivat muista poliittisista ryhmistä. Joidenkin näkemysten mukaan heidän itsevarma ja näkyvä käyttäytymisensä synnytti ulkopuolisissa pelkoa ja uhan tunnetta. Lehdistössä esiin nousseet uskomukset kommunistien koulu- ja korkeakoululaitoksen kautta ujuttamasta vallankumouksesta ovat ääriesimerkki pu-

⁸⁹⁹ ON1; HM12; HM15; HN4; JYMHM19; JYMHM21; HM6.

⁹⁰⁰ Esim. Karjalainen 25.2.1975: ”Politiikka ja korkeakouluopetus”.

⁹⁰¹ Esim. Karjalainen 25.2.1975; ”Lastentarhanopettajiksi koulutettavat: Ideologista pakkosyöttöä Joensuun korkeakoulussa”; 28.2.1975: (Seppä) ja 2.3.1975: ”Jokin meni vikaan” (Erkki Kaikkonen, lehtori, fil. lis.).

⁹⁰² HM14; HM20; HM8; JYMOM2.

⁹⁰³ HM20.

naisuuteen liitetyistä tavoitteista. Vasemmistolaisen henkilökunnan rekrytointi sekä korkeakoulun sisältä käsin että puolueen toimesta, omien saaminen hallinnollisiin tehtäviin ja lopulta laitosten valtaaminen⁹⁰⁴ kuuluvat haastatteluissa rakennettuun punaisen, avoimen poliittisen korkeakoulun diskurssiin. Porvarien vaikenemista taas pidettiin uskalluksen puutteena ja pelkona siitä, että keskusteluun puuttuminen leimaisi heidät poliittisesti⁹⁰⁵: ”[S]e oli erittäin vaikutusvaltainen ja aktiivinen se vähemmistö, jonka tuota niin tuota toimiessa muut ei uskaltanut sanoa mitään. Siis se oli ihan oikeesti tämmöstä, varmaan se oli pelkuruutta, no ei se nyt varmaan välinpitämättömyyttä ollut, mut semmosta vetäytymistä, josko tää joskus loppuis.”⁹⁰⁶ Huomattavasti aktiivisemmän kuvan vasemmiston vastapuolen reaktiivisuudesta ja aloitteellisuudesta antaa kuitenkin keskustavetoisen Edistyskellisen Tiedeliiton (ETL) perustaminen, josta on kerrottu aiemmin.

Haastatteluaineisto kyseenalaistaa yksiselitteisen kuvan punaisuudesta ja tuo esiin punaisuuden moninaisuuden ja sävyerot. Osa haastateltavista kokee, että punaisuuden tai punaisten määrittely ylipäättään on hyvin vaikeaa, sillä yksin vasemmistopuolueita avoimesti kannattaneiden keskuudessa kirjo oli suuri. Eräs muistelija toteaa: ”On hyvin maltillista vasemmistolaisuutta ja sitten on tätä hyvinkin radikaalia ja kaikkea siltä väliltä. Että minusta se punainenkin, on erilaisia punaisen vivahteita.”⁹⁰⁷ Punaisuuden eri puolia voi jaotella myös julkisen kuvan, henkilökohtaisen kokemuksen ja aktiivisen järjestöpoliittisen toiminnan näkökulmista, kuten tässä tutkimuksen on tehty ja kuten myös seuraava muistelija erittelee: ”Niin ja kyllähän sitten, kuka on julkisesti leimattu, kuka on oikeesti ja kuka on esimerkiksi vaaliehdokkaana.”⁹⁰⁸ Tavalla tai toisella vasemmistolaisiksi tunnustautuneiden rinnalla punaisen leiman saattoi haastateltavien mukaan saada myös koko joukko ”myötäilijöitä” tai ”sympaajia”⁹⁰⁹, joiden kohdalla rajanveto poliittisuuden ja epäpoliittisuuden välillä oli häilyvä. Tämä osoittaa sen, että henkilöiden poliittisuuden asteen mittaaminen oli ja on ongelmallista. Oli kiinni määrittelijästä, tekikö adressien ja vapputervehdysten allekirjoittaminen ihmisestä poliittisen⁹¹⁰.

Vaikka tutkimus keskittyi analysoimaan korkeakoulun niitä puolia, jotka olivat edesauttamassa punaisen maineen syntyä ja vaikka haastatteluiden painopiste on yhteiskunta- ja kasvatustieteissä, ei kyse ole politisoitumisen koko kuvasta. Merkittävä osa korkeakoulussa edustettuina olleista tieteenaloista, henkilökunnasta ja opiskelijoista ei ollut kiinnostunut tai juurikaan edes tekemisissä politisoitumiseen tässä tutkimuksessa liitettyjen ilmiöiden kanssa. Heille 1970-luvun poliittisuus näyttäytyi hyvin toisenlaisena. Tyypillisiä aloja, joita politisoitumiskeskustelun ei katsottu koskeneen⁹¹¹, olivat matematiikka ja luonnontieteet, joiden osuus korkeakoulun

⁹⁰⁴ OM4; HM5; HM13.

⁹⁰⁵ HN6.

⁹⁰⁶ OM12.

⁹⁰⁷ HM3.

⁹⁰⁸ HM8.

⁹⁰⁹ HM8; HM18; HN3.

⁹¹⁰ HM8.

⁹¹¹ Esimerkiksi lääke- ja luonnontieteisiin painottuneen Kuopion yliopiston 40-vuotishistoriassa ei ole ollut tarvetta pohtia yliopistoradikalismien vaikutuksia opinahjo ensimmäisiin toimintavuosiin. Vuorio 2006.

henkilökunnasta oli 1970-luvun puolivälin tienoilla viidenneksen luokkaa ja opiskelijoiden kohdalla noin 13 prosenttia⁹¹². Haastateltavat pohtivat alojen suhdetta politisoitumiseen ja totesivat, että niiden epäpoliittisuus liittyi tieteenalojen luonteeseen. Kyse oli faktatieteistä, joissa mielipiteillä ei ollut merkitystä. Tämä näkyi esimerkiksi virantäyttäjien kohdalla: ”Täähän luonnontiede on, sanoisko, niin absoluuttista tai tämmöstä faktatiedettä enempi, että siellä justinsa asiantuntijalausunnat ja muut lähinnä merkkää ja sen perusteella tapahtuu se sitten.”⁹¹³ Tieteenalan luonne teki siis mahdolliseksi poliittisen ja työminän erottamisen. Matemaattis-luonnontieteellisillä aloilla saattoi olla, kuten biologian esimerkki osoittaa, politiikkaan suuntautuneita henkilöitä, mutta se ei vaikuttanut laitosten käytännön toiminnassa. Sama koski myös opiskelijoita. ”No kyllä se oli, ja ilmeisesti näin jälkikäteen ajatellen, niin ehkä sitä ei meikäläinen niin tajunnutkaan riippuen vähän tästä alasta, koska mejän opiskelijat ehkä ei ollut tästä alan laadusta riippuen yhteiskunnallisesti niin vahvasti aktiivisia kuin muut, että sen voi sanoa, että näkyi, mutta ei se niin kovin paljon kuulunut.”⁹¹⁴

5.3.3 Politisoitumisen jatkuvuus

Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelu oli vahvasti 1970-luvun yhteiskuntaan, poliittiseen kulttuuriin ja korkeakoulupolitiikan murrokseen kytkeytynyt ilmiö. Haastattelut antavat tilaisuuden punnita ilmiötä pidemmällä aikaperspektiivillä ja suhteessa 2000-luvun yliopistoon. Monet haastateltavat tuovat esiin, kuinka he myöhemmässä elämässään ovat törmänneet korkeakoulun politisoituneeseen maineeseen joko negatiivisessa sävyssä tai stereotyyppisenä keskustelunavauksena joensuulaisen ja vaikkapa helsinkiläisen välillä. Maineen todellista vaikutusta korkeakoulun ja myöhemmin yliopiston kehitykseen on kuitenkin vaikea, ellei mahdoton, arvioida. Konkreettisina tekijöinä haastateltavat nostavat esiin punaisen maineen kielteisen vaikutuksen Joensuun yliopiston ja tutkimustoiminnan imagoon sekä varovaisen nimityspolitiikan, jossa poliittisia mielleyhtymiä pyrittiin välttämään.

Työyhteisön tasolla 1970-luvun aaveiden olemassaolosta on viitteitä vielä 2000-luvulla. Poliittista lokeroitua tehdään, joskaan ei yhtä avoimesti kuin kolme vuosikymmentä aikaisemmin. Se, että 1970-luvun kokemukset ovat jääneet osalle vahvasti tunnemuistiin, tulee esiin etenkin yliopiston muistitietohankkeen haastattelussa, joita tehdessä yliopiston suurten ikäluokkien eläköityminen ei ollut suuressa mitassa alkanut ja jolloin 1970-luvun toimijoita oli edelleen runsaasti korkeakoulun viroissa. Osa muistelijoista uskoi samojen 1970-luvun toimijoiden, ”intomielisten punikkien” edistävän edelleen saamaa työtään ja aatettaan sekä ”täydentävän projekteilla itseään”.⁹¹⁵

Punaisuuden haitallisuuden tai maineen sitkeyden sijaan punaisuuden jatkuvuutta voi tarkastella, kuten osa haastateltavista tekee, ilmiön akateemisella menestyksellä. Punaisuus ei ollut vain ideologisia iskulauseita ja tavoitteita, vaan taustalla oli, kuten

⁹¹² Joensuun korkeakoulun vuosikertomus 1974–1975 ja 1975–1976, Itä-Suomen yliopiston arkisto; Nevala 2009, 219.

⁹¹³ HM1.

⁹¹⁴ JYMHM5.

⁹¹⁵ JYMHM16; JYMHN2.

eräs haastateltava asian ilmaisee ”lukeneisuutta ja kykyä”⁹¹⁶. Aikakauden teoreettiset ja aatevirtaukset sekä niihin liittynyt aktiivinen poliittinen ja kansalaistoiminta loivat perustaa uuden yhteiskunta- ja ihmistieteilijäsukupolven kasvulle.

Osittain vääriin tulkintoihin perustuen ja sitten, että siin ei ollut niinku missään vaiheessa mun mielestä semmosta oikeeta punaisuuden analyysia takana, et mitä nää ihmiset oikeen oli. Kun ajattelee sitä, että ketä siellä nyt on ollut näitä taistolaisia tai heidän kanssaan läheisesti tekemisissä olleita ihmisiä, niin Jorma Sipilä on päätyynyt Tampereelle ja ollut yliopiston rehtorina siellä. Jeja-Pekka Roos on päätyynyt Helsinkiin sosiaalipoliitiikan, sosiologian professoriksi. Jarkko Hautamäki on päätyynyt Helsinkiin erityispedagogiikan professoriksi. Leena Alanen on päätyynyt Jyväskylään varhaiskasvatuksen professoriksi. Ilkka Alasesta mä en tiedä, mitä hän tekee. Martti Siisiäinen on päätyynyt...⁹¹⁷

Yliopistopoliittinen liike ravisti 1970-luvun akateemista maailmaa, toi keskiöön ja lopulta valtavirtaan uudenlaisia paradigmaattisia lähestymistapoja ja lisäsi kiinnostusta tutkimuksen yhteiskunnallisia merkityksiä kohtaan. Kuten Marja Jalonen on todennut, on tärkeää pohtia yliopistojen asemaa ja tehtävää 1970-luvun yhteiskuntapolitiikan toteuttajana ja välittäjänä, eli siinä mielessä poliittisena toimijana⁹¹⁸. Se oli vahvasti mukana suunnittelemassa, toteuttamassa ja arvioimassa hyvinvointivaltion rakennuspalikoita, kuten peruskoulua. Seuraava haastateltava arvioi Joensuussa tehtyä koulutustutkimusta ja sen saamaa poliittista sävyä: ”Et siinä lähdettiin siinä mielessä suurella demokraattisella päätöksellä, toivon perspektiivillä liikkeelle. Ja tietenkin se päätöshan on sitten, sillä on hyvinvointivaltio luotu Suomessa.”⁹¹⁹

5.4 YHTEENVETO – PUNAINEN MAINE: ILMIÖ, REAKTIO, TULKINTA

Avoimen poliittisuuden-puolueettomuuden välinen diskurssi voimistui 1970-luvun puolivälissä, jolloin korkeakoulusta tuli avoimen poliittisen kamppailun kohde ja sen punaisuudesta julkinen keskustelunaihe. Korkeakoulun politisoituminen nähtiin ilmiönä, joka vaati analyysia ja ratkaisua. Sanomalehti Karjalainen asemoi itsensä korkeakoulun ja maakunnan edun vahtikoiraksi, ja kirjoittelun määrän ja haastattelu-tulkintojen perusteella sitä voikin pitää keskeisenä korkeakoulun punaisen maineen rakentajana. Luku myös osoittaa, että poliittiset virkanimitykset ja tutkinnonuudistus synnyttivät korkeakoulun sisälle ristiriitoja ja aiheuttivat rajankäyntiä avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden välillä, vaikka niitä ei juuri käsiteltykään julkisuudessa.

Ristiriitaisen korkeakoulun diskurssin suunta alkoi 1970-luvun puolivälin jälkeen kääntyä takaisin kohti yhteisöllisyyden korostuksia. Keskustan profiilinnousun myötä esiin tulivat paitsi korkeakouluun kohdistuneet avoimen poliittiset intressit myös pyrkimys rauhoittaa korkeakouluun liittyvää keskustelua. Keskustalaiset sa-

⁹¹⁶ HN3.

⁹¹⁷ HN3; myös JYMHM21; HM4.

⁹¹⁸ Jalava 2012, 167–168.

⁹¹⁹ HN5R.

nomalehti Karjalan Maan äänellä ilmaisivat edustavansa korkeakoulussa toteutettua ryhtiliikettä ja niiden odotusten täytäntöönpanoa, joita korkeakoululle oli alun alkaen asetettu. Myös sanomalehti Karjalaisen kirjoittelu muuttui maltillisemmaksi, eikä enää vahvistanut opinahjoon liittyviä diskursiivisia vastakkainasetteluita. Keskeiseksi lehdistökirjoittelussa nousivat sitoutumattomuuden tavoite sekä korkeakoulun ja sen ympäristön välinen vuorovaikutus. Ylioppilaskunnan kohdalla keskiöön nousivat opiskelijälähtöisyys ja opiskelijoiden arjen parantaminen aiemman opiskelijajärjestön välisen poliittisen mittelöinnin sijaan. Korkeakoulua koskevan kirjoittelun luonteen muuttuminen osoittaa kiivaimman puoluepolitisoitumisen laantumista, vaikka samaan aikaan kilpailu korkeakoulun niin diskursiivisesta kuin käytännöllisestä hallinnasta huipentui kulisseissa. Julkisuudessa tämä näkyi keskustalaisen opetusministeri Marjatta Väänäsen Joensuun vierailun ja lausuntojen saamana huomiona.

Luvun lopuksi pohdin millaisia merkityksiä politiikka, poliittisuus ja politisoituminen aineistossa synnyttivät. Tyypillinen tapa tulkita 1970-luvun poliittisuutta oli arvioida sitä vasemmiston aktivoitumisena. Muisteluaineisto kuitenkin osoittaa, kuinka yliopistojen politisoitumista voi tarkastella monisyisemmin kuin vain tutkijataistolaisuuden tai yleensä vasemmistolaisuuden pohjalta. Tutkimus myös osoittaa yliopistojen politiikkaan liittyvien mielikuvien liikkuvan laajasti hyvän ja pahan välimaastossa, mikä vahvistaa käsitystä politiikkasuhteen ja -muistojen tunneperäisyydestä ja arkaluontoisuudesta. Lisäksi 1970-luvun yliopistoradikalismi reflektoituu monin tavoin 2000-luvun yliopistotyöhön. Korkeakoulun politisoitumisen kannalta perimmäinen kysymys lienee, oliko korkeakoulun punaisuus aitoa vai rakennettua ja mitä punaisuus lopulta oli. Muistitieto ja aikalaiskirjoittelu osoittavat punaisuuden vaikean mitattavuuden ja epämääräisyyden. Punaisuudella ei ollut kiistattomia keulakuvia eikä siihen liittynyttä valtaa voinut osoittaa laskemalla vasemmiston edustusta korkeakoulun hallintoelimissä. Punaisuuden – ja politisoitumisen yleensä – määrittely onkin viime kädessä kiinni määrittelijästä itsestään

6 POLITISOITUMISEN DISKURSSEJA ETSIMÄSSÄ

Tutkimuksen tavoitteena on ollut analysoida diskursiivisesti miksi ja millaisessa kontekstissa keskustelu Joensuun korkeakoulusta politisoitui 1970-luvulla sekä pohtia politiikan, poliittisuuden ja politisoitumisen merkityksiä ajan korkeakoulukeskustelun yleisemmässä viitekehityksessä. Joensuun korkeakoulun akatemisoituminen eli kasvu pienestä ja vaatimattomasta opettajankoulutukseen keskittyneestä korkeakoulusta laaja-alaiseksi tiedeyliopistoksi, korkeakoulun ja sen ympäristön suhteen rakentuminen sekä kysymys puoluepoliittisista valta-asetelmista korkeakoulun sisällä ja suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan ovat keskeiset politisoitumiskeskustelua määritelleet prosessit. Näiden paikallisten prosessien kautta on mahdollista tarkastella 1970-luvun politisoitumista osana yleistä koulutus- ja korkeakoulupoliittista kehitystä, ja niiden varassa etenee myös tutkimuksen kronologis-temaattinen tarkastelutapa.

Tutkimuksen ensimmäinen käsittelyluku (luku 3.) tarkastelee korkeakoulun toiminnan alkua, nostalgisesti muistellun yhteisöllisyyden rakentumista sekä politisoitumien ja tieteellisyyden vaatimusten synnyttämiä jännitteitä, jotka vähitellen alkoivat eriyttää ja hajottaa korkeakoulun yhteisöllisyyttä. Kyse oli sekä koko oppilaitoksen akatemisoitumisprosessista eli kehittymisestä seminaariperinteen pohjalta monitieteiseksi tutkimusyliopistoksi että yksittäisten tieteenalojen, etenkin opettajankoulutuksen ja lastentarhanopettajakoulutuksen, akatemisoitumisesta. Helsingin yliopiston maatalous ja metsätaloustieteiden akatemisoitumisprosessia tutkineen Tero Halosen mukaan tieteenalojen akatemisoituminen on yhteydessä yhteiskunnan modernisaatiokehitykseen. Yhteiskunnan muutos edellyttää uusia akateemisia oppialoja, jolloin modernisaatio ja traditio ajautuvat vastakkain.⁹²⁰

Jotta on mahdollista ymmärtää korkeakoulua ja siihen liittyneitä ilmiöitä, on myös ymmärrettävä paikallisuutta. Toinen käsittelyluku (luku 4.) siirtääkin tarkastelunäkökulman siihen, millaiseen yhteiskunnalliseen ja kulttuuriseen kontekstiin korkeakoulu Joensuussa asettui, miten korkeakoulu(laiset) ja ympäröivä yhteisö kohtasivat, mikä oli politisoitumisen rooli näissä kohtaamisissa sekä miten ympäröivän yhteisön odotukset ja käsitykset korkeakoulun merkityksestä ja luonteesta heijastuivat siitä käytyyn aikalaiskeskusteluun ja muisteluun. Korkeakoulun punaisuuteen liittyneen julkisen keskustelun kannalta vuosi 1975, jolloin lastentarhanopettajakoulutuksen poliittisuus ja marxilaisuuden vaikutus korkeakoulun tutkimukseen ja opetukseen nostettiin lehdistössä näyttävästi esiin, oli tärkeä. Keskustelun painottuminen 1970-luvun keskivaiheille kytkeytyi kiinteästi korkeakoulupolitiikan valtakunnallisiin muutoksiin. Taloudellinen lama kiristi yliopistojen keskinäistä resurssikilpailua⁹²¹, minkä vuoksi Joensuun korkeakoulun maineen säilyttäminen katsottiin tärkeäksi. Opetuksen ja tutkimuksen poliittisten kytkentöjen ”paljastaminen” esitettiin näin palvelevan korkeakoulun ja koko maakunnan etua. Samalla keskustelu liittyi osaksi valtakunnallista oikeistopiirien ja elinkeinoelämän vaikuttajien organisoimaa koulutuksen ja tieteen vasemmistolaisuudesta vastustanutta hanketta, joka tiivistyi vuoden 1975 aikana⁹²².

⁹²⁰ Halonen 2010, 22.

⁹²¹ Haavio 1985, 56–63; 77–79; 147–149.

⁹²² Okkonen 2012a, 2012b, 2012c, 2013b, 2014; Leskinen 2014.

Kolmannessa käsittelyluvussa (luku 5.) puretaan politisoitumiskeskustelun viimeistä vaihetta vuosina 1976–1977 ja pohditaan politiikkaan liitettyjä mielikuvia. Lehti-kirjoittelu oli politisoinut korkeakoulun maineen, joten näinä vuosina politisoitumisen ja politisoimisen hyödyt ja haitat asetettiin julkisuudessa puntariin ja ryhdyttiin analysoimaan niiden merkityksiä korkeakoululle sekä yliopistoille ja tieteelle yleensä. Korkeakoulun akatemisoitumisprosessien eteneminen 1970-luvun loppua kohden suuntasi keskustelua kohti tiedepoliittikkaa. Korkeakoulun sisällä yliopisto- ja tiedepoliittisen ilmapiirin kiristymisen näkyi poliittisten paineiden voimistumisena ja vaatimuksina poliittisesta ryhtiilikkeestä. Vaikka julkisuuskuva rauhoittui, eikä korkeakoulun punaisuus enää noussut valokeilaan samaan tapaan kuin vuosikymmenen puolivälissä, kulisseissa kamppailu korkeakoulun poliittisesta ja diskursiivisesta hallinnasta kiristyi. Tämä näkyi keskustapuolueen profiilinnousuna niin lehdistössä kuin muistelutulkinnoissa.

Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelu, joka tässä tutkimuksessa rajataan noin vuosien 1969–1977 väliseen aikaan, asettuu siis kolmeen vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa korkeakoulun toimintaa siivittivät epärealistiset odotukset ja käsitykset laitoksen toiminnasta sekä toisaalta korkeakouluyhteisön sisäinen edelläkävijyyteen ja yhteisön rakentamisen intoon pohjannut eteenpäin vievä voima. Toisessa vaiheessa ympäristön taholta asetetut odotukset purkautuivat pettymykseksi. Tämä hämmennys yhdessä korkeakoulun sisällä käynnissä olleen eriytymisen kanssa synnytti ristiriitaisia ja poliittisia sävyjä saaneita tulkintoja korkeakoulun olemuksesta ja merkityksestä. Kolmatta vaihetta kuvaa pyrkimys sopeuttaa ja vakiinnuttaa korkeakoulu ja sen julkinen kuva siihen kohdistuneisiin odotuksiin ja poliittisiin paineisiin. Korkeakoulun asema tiedeyhteisönä vahvistui, akatemisoitumisprosessi eteni ja huipentui lopulta korkeakoulun muuttumiseen yliopistoksi vuonna 1984. Samalla korkeakoulu kiinnittyi osaksi ympäröivää kaupunkia ja maakuntaa. Politisoitumiskeskustelun hiipuminen 1970-luvun loppua kohden heijastaa paitsi yhteiskunnallisen ilmapiirin muuttumista yleensä myös vähitellen lisääntyntä ymmärrystä siitä, mikä oli korkeakoulun merkitys sekä maakunnallisena toimijana että osana kansainvälistä ja valtakunnallista tiedeyhteisöä.

Tutkimuksen kaksi aineistokokonaisuutta – pohjoiskarjalaisten maakuntalehtien kirjoittelu vuosina 1969–1977 sekä korkeakoulun henkilökunnan ja opiskelijoiden muistitietohaastattelut – tuovat kaksi erilaista näkökulmaa politisoitumiskeskustelun diskursiiviseen tarkasteluun. Aikalaiskeskustelu ja muistelutulkinnat tuovat yliopistojen politisoitumisen ja opiskelijaradikalismien kuvaan elementtejä, joita perinteisestä arkistoaineistosta ei voi tavoittaa. Kaksi eri tavoin syntyntä ja eri aikoina tuotettua aineistoa peilaavat, täydentävät ja haastavat toinen toisiaan korkeakoulun punaisuuden tulkinnoissa⁹²³. Yksinkertaistaen kaksisuuntainen tarkastelu tuo yhteen toisaalta korkeakoulun sisältä (haastattelut) toisaalta korkeakoulun ulkopuolelta (sanomalehdet) tehdyt tulkinnat politisoitumisesta. Jako ei todellisuudessa ole näin yksiselitteinen, sillä myös sanomalehtikirjoittelussa korkeakoululaisten ääni pääsee esiin, ja toisaalta osa haastateltavista on asemansa vuoksi voinut tulkita korkeakoulun tapahtumia myös ulkopuolisen näkökulmasta. Ristiinvalaisu jättää toisaalta pimeitä kohtia. Aineisto ei kerro miten esimerkiksi maakunnallisen lehdistön edustajat, korkeakoulun 1970-luvun politisoitumiskeskustelun keskeiset rakentajat, tänä päivänä tulkitsisivat korkeakoulun punaisuutta. Myös politisoitumiskeskustelun aikalaisääni jää aineistossa väistämättä vajavaiseksi. Ryhmä, joka sai tai halusi saada äänensä kuuluviin maakuntalehtien sivuilla, oli rajattu.

⁹²³ Passerini 1988, 9–10; Kurvinen 2013, 39–42.

Sanomalehtiaineiston näkökulma

Ensimmäinen sanomalehtiaineistossa politisoitumiskeskustelua määritellyt diskurssi oli **edelläkävijyyden diskurssi**. Yliopistojen hallinnonuudistus politisoi opiskelijaliikkeen ja loi jännitteitä sekä yliopistojen sisälle että tiedepoliittiselle kentälle yleensä. Hallinnonuudistus toimi politisoitumisen vedenjakajana myös Joensuussa siinä mielessä, että se oli ensimmäinen iso ja konkreettinen kysymys, joka aktivoi 1970-luvun alussa järjestäytyneitä poliittisia opiskelijajärjestöjä. Ennen poliittisten opiskelijajärjestöjen aktivoitumista hallinnonuudistus, ja nimenomaan Joensuun korkeakoulun profiloituminen edistyksellistä hallintomallia ajaneena korkeakouluna, oli asia, jonka kautta Joensuu näyttäytyi edelläkävijänä. Korkeakoulun ensimmäisen vt. rehtorin Veli Nurmen korkeakoulun syksyn 1969 avajaisissa pitämä puhe väläytti opinahjon halukkuutta radikaalina pidettyyn mies ja ääni -periaatteelle nojanneeseen hallintomalliin. Vielä tässä vaiheessa etenkin keskustalainen Karjalan Maa loi edelläkävijyyden diskurssin kautta kuvaa rohkeasta, ennakkoluulottomasta ja uudistusmielisestä rehtorista ja korkeakoulusta. Alkuvaiheen epäpoliittisessa ilmapiirissä elänyt diskurssi alkoi kuitenkin nopeasti peittyä pitkittyneen hallintoratkaisun ja korkeakoulun resurssikysymyksiin vaikuttaneen taloudellisen laman alle.

Sanomalehti Karjalainen oli jo alusta alkaen asettanut hallinnonuudistuksen edelläkävijän viittaa korkeakoulun päälle huomattavasti Karjalan Maata varovaisemmin, mikä heijasti sen emopuolueen kokoomuksen selvästi kielteistä asennetta mies ja ääni -periaatetta kohtaan. Karjalaisen alkuvaiheen kirjoittelu osoittaakin huolellista tasapainoilua sen sidosryhmien näkökantojen ja toisaalta ”oman” korkeakoulun ja sitä kautta maakunnan etujen ajamisen välillä. Myöhemmässä vaiheessa Karjalainen yhdisti nämä kaksi intressiään huomattavasti hyökkäävämmällä retoriikalla.

Sanomalehtiaineistossa huomio kiinnittyy edelläkävijyyden diskurssin heikkouteen alkuvaiheen hallinnonuudistuskirjoittelua lukuun ottamatta. Puuttuvat ja heikot diskurssit voivatkin kertoa tutkittavasta ilmiöstä aivan yhtä paljon tai jopa enemmän kuin diskurssijärjestyksessä korkealla olevat selvästi havaittavat diskurssit. Edelläkävijyyden diskurssi heijastaa Norman Faircloughin kuvaamalla tavalla diskurssijärjestyksen jatkuvasti muuttuvaa hierarkiaa ja dynaamista sisäistä liikettä: etenkin epävakaisissa ja muutoksille alttiissa olosuhteissa diskurssijärjestyksen rajat ja sen sisäiset suhteet muuttuvat jatkuvasti. Diskurssi, joka yhtenä hetkenä näyttäytyy vahvana, saattaa seuraavana hetkenä olla hävinnyt lähes kokonaan tai muuttanut muotoaan.⁹²⁴ Diskurssien puuttuminen voi olla myös tietoinen tapa käyttää valtaa. Mikä onkaan tehokkaampi tapa sulkea jokin ilmiö, ryhmä tai poliittinen näkemys pois tietoisuudesta kuin julkinen hiljaisuus. Opiskelijatoiminnan, etenkin vasemmistolaisen, edelläkävijyys on yksi julkisesta kirjoittelusta puuttuva diskurssi, jonka olemassaoloon haastatteluaineisto kuitenkin viittaa.

Pohjoiskarjalaisessa sanomalehtikirjoittelussa poliittinen opiskelijatoiminta esitettiin ikään kuin normaalina ja itsestään selvänä aikaan kuuluvana ilmiönä. Sikäli se noudatti suomalaiselle 1960- ja 1970-luvun vaihteen valtamediajulkisuudelle tyypillistä linjaa välttää opiskelijaliikkeen toiminnan dramatisointia⁹²⁵. Kokoomuksen, keskustan ja sosiaalidemokraattien poliittiset järjestöt saivat maakunnan puoluelehdissä

⁹²⁴ Fairclough 1991, 29–30; Fairclough 1992, 124; Fairclough 2002, 27, 77, 82–83; Blommaert 2005, 73–75; Pietikäinen & Mäntynen 2009, 58.

⁹²⁵ Suominen 1997, 181.

näkyvyyttä itse tuottamiensa kannanottojen ja artikkeleiden kautta, mutta sosialistiopiskelijoilla ei juuri ollut tilaa lehtien sivuilla. Pohjoiskarjalaisessa julkisuudessa paikallista opiskelijapolitiikkaa ei tulkittu osaksi valtakunnallisen ja kansainvälisen opiskelijaradikalismien kehystä, vaan se eli omaa elämäänsä itsetuottamiensa järjestämateriaalien ja kommenttitekstien varassa. Taistolaista opiskelijaradikalismia ei julkisuuden perusteella ollut olemassa. Voikin sanoa, ettei lehdistö tuottanut opiskelijaradikalismien kautta kuvaa punaisesta korkeakoulusta. Haastattelut sen sijaan tuovat esiin aktiivisen ja erityislaatuisen radikaalin opiskelijavasemmiston, jonka asema paikallisen opiskelijaliikkeen sisällä oli keskeinen, jolla oli vahva kytkös korkeakoulun tutkijataistolaisiin paikallisiin vähemmistökommunisteihin ja jolla oli merkitystä myös valtakunnallisesti. Ero korkeakoulun alkuvaiheessa lehdistössä esiintyneeseen opiskelijaliikediskurssiin oli suuri. Ylioppilaskunnan ensimmäisinä toimintavuosina opiskelijat itse tuottivat edelläkävijyydelle vastakkaista takapajuisuuden diskurssia, jossa paikallinen opiskelijatoiminta näyttäytyi passiivisena ja yhteiskunnallisen ja poliittisen lamaavan seminaarihengen nujertamana. Diskurssin tavoitteena oli herättää ja politisoida opiskelijoita sekä synnyttää uskottavaa, muihin yliopistoihin verrattavaa opiskelijaradikalismia.

Koulutus ja tutkimus nähtiin 1960- ja 1970-luvulla taloudellisen, sosiaalisen ja kulttuurisen kehityksen keskeisimpinä voimavaroina. Niinpä kehitykseen vedottiin sanomalehtikirjoittelussa politisoitumiskeskustelun kaikilla tasoilla niin korkeakoulun sisä- kuin ulkopuolella, niin opiskelijoissa kuin henkilökunnassa, niin oikeistossa kuin vasemmistossa. Opiskelijatoiminnan kohdalla **kehityksen diskurssi** liittyi ylioppilaskunnan tehokkaaseen toimintaan, jonka vääränlainen politisoituminen, ”politikointi”, vaaransi. Tämä oli yksi kritiikin kärjistä paikallisessa ylioppilaskuntapolitiikassa ja poliittisten opiskelijajärjestöjen keskinäisessä kilpailussa.

Politisoitumisen nähtiin vaikuttavan myös koko korkeakoulun tasolla laskemalla tutkimuksen ja opetuksen laatua sekä häiritsemällä yleisesti sen toimintaa, millä puolestaan oli seurauksia yksittäisestä opiskelijasta maakunnan kehitykseen asti. Kehitys(alue)diskurssi olikin maakunnan yksi virallisista diskursseista, eräänlainen ”marttyyridiskurssi”, jota ei juuri kyseenalaistettu, jota käytettiin tietoisesti hyväksi ja joka heijastui esimerkiksi virallisten kannanottojen kautta myös uutisiin.⁹²⁶ Tässä tilanteessa sekä ilmapiirissä, jossa koulutuksen ja tutkimukset positiiviset mahdollisuudet nähtiin lähes rajattomina, vastaperustettu korkeakoulu oli yksi maakunnan tulevaisuuden kulmakivistä.

Kehityksen vaarantumisesta oltiin siis huolissaan eri tahoilla, mutta erimielisyys syntyi siitä, mikä oli politisoitumisen rooli tässä uhkakuvassa. Kehityksen diskurssin kaksi olennaista näkökulmaa lehtiaineistossa olivat kehityksen vaarantuminen korkeakoulun politisoitumisen vuoksi sekä kehityksen vaarantuminen politisoitumisesta syntyneen kohun vuoksi. Näkökulmaero vaihteli sanomalehdittäin. Kokoomuslainen Karjalainen julisti tehtäväkseen ja velvollisuudekseen korkeakouluun liittyvien maakunnan kehitystä haittaavien ilmiöiden paljastamisen. Sosiaalidemokraattinen Pohjois-Karjala puolestaan tulkitsi kohukirjoittelun Karjalaisen ja oikeistopiirien hyökkäyksenä korkeakoulua ja sen demokraattista kehittämistä kohtaan, mikä itsessään vaaransi korkeakoulun mahdollisuudet vaikuttaa maakuntaan.

Sanomalehtiaineiston kautta välittyvä **korkeakoulun tehtävän diskurssi** osoitti, miten politisoitumiskeskustelun taustalta on löydettävissä useita keskenään kilpaile-

⁹²⁶ Björn 2012, 10; Kohvakka 2013, 11.

via toimintoja ja päämääriä⁹²⁷. Yliopiston tehtävän diskurssissa tulivat esiin ne odotukset, jotka kohdistuivat, eivät vain Joensuun korkeakouluun, vaan yliopistoihin yleensä toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa. Politisoitumiskeskustelussa olikin osallista kyse korkeakoulun ja sen ympäristön välisen suhteen määrittelykamppailusta, jossa etsittiin yhteisymmärrystä sille, millä tavoin yliopistojen ja tieteen tuli vaikuttaa yhteiskuntaan (tai ympäröivään yhteisöön), mikä oli niiden vastuu yhteiskunnalle ja toisaalta missä määrin yhteiskunnalla oli valtaa yliopistoja ja tiedettä koskevissa kysymyksissä. Paikallisesti Joensuun tapauksessa korkeakoulun ja ympäröivän yhteisön suhde oli tiivis ja alueelliset odotukset välittyivät voimakkaasti korkeakoulusta käytyyn keskusteluun. Maakunnan ja kaupungin esitettiin olevan sitoutunut korkeakoulun rakentamiseen, minkä vuoksi korkeakoulu oli toiminnastaan niille vastuullinen. Yhteisön odotukset olivat tässä diskurssissa konkreettisia ja korkeakoulun merkitys nähtiin välineellisenä. Toisaalta ympäristön odotuksia sävytti abstrakti käsitys korkeakoulusta kaiken hengellisen ja maallisen hyvän tuojana. Tähän liittyi käsitys perinteiseen Helsingin yliopistoon viittaavasta laatukorkeakoulusta.

Sanomalehtikirjoittelusta välittyi kuitenkin pettymys siitä, ettei korkeakoulu ulkoiselta olemukseltaan edustanut samanlaista korkeimman kulttuurin ja hengenviljelyn tyyssijaa, mitä etukäteen oli toivottu. Taustalla vaikutti myös se, että korkeakoulu oli rakentunut vahvasti perinteisen opettajankoulutuksen ja sen oppikoulu- ja seminaarikulttuuria heijastavien ideaalien perustalle, joiden ajateltiin kantavan myös korkeakoulun aikana. Lisäksi pettymys kohdistui korkeakoulun paikalliseen vaikuttavuuteen. Sen sijaan, että tutkimushankkeet olisivat tuoneet rahaa kaupungin tai kuntien kirstuun, ne pyrkivät tuottamaan tietoa poliittisen päätöksenteon tueksi. Hyvinvointivaltion rakennuskaudella poliittinen päätöksenteko perustui suunnittelutalouden ja tutkimuksen vuorovaikutukseen, jossa paikallinen tieto nostettiin valtakunnallisen kokonaisedun rakennusaineeksi. Kun suunnittelutalouden päämäärät yhdistyivät kommunisminvastaisuuteen, oli tuloksena epäluulo niin koulujärjestelmän uudistamista kuin uudenlaisia tutkimuksellisia lähestymistapoja kohtaan.⁹²⁸ Politisoitumiskeskustelun keskeinen piirre olikin, että se heijasti kritiikkiä vallinnutta suunnittelutalouteen ja hyvinvointivaltion rakentamiseen tähdännyttä yhteiskuntapolitiikkaa kohtaan, mutta myös tutkimuksen ja päätöksenteon kompleksista suhdetta. Tutkimuksen ideaali arvovapaus kyseenalaistettiin entistä näkyvämmiin, ja samalla sen merkitys yhteiskunnan kehittämisen välineenä kasvoi suuremmaksi kuin koskaan aiemmin.

Syrjinnän ja väärinkäytön diskurssi osoittaa korkeakoulua ympäröineen yhteisön (tai ainakin julkiseen keskusteluun sanomalehti Karjalaisen johdolla osallistuneiden) herkkää suhtautumista korkeakouluunsa. Diskurssi korostaa myös, kuinka koulutus- ja tiedekysymykset olivat ajan ideologisten vastakkainasettelujen ytimessä ja kuinka näennäisen epäpoliittiset kysymykset politisoituivat äärimmäisen helposti. Sanomalehtikirjoittelussa korkeakoulua asemoitiin suhteessa muihin korkeakouluihin ja katsottiin, että sen riippumattomuus muista yliopistoista edisti korkeakoulun julkilausuttua tavoitetta kasvaa vakavasti otettavaksi laaja-alaiseksi tiedekorkeakouluksi. Lehtiteksteistä välittyikin kokemus vanhojen korkeakoulujen syrjinnästä ja maakuntakorkeakoulun heikommasta asemasta suhteessa vanhempiin yliopistoihin.

⁹²⁷ Pietikäinen & Mäntynen 2009, 133.

⁹²⁸ Moisio 2012, 131–140; Okkonen 2013, 74.

Syrjinnän kokemukseen liittyi mielikuva siitä, että korkeakoulu oli joutunut tai joutumassa vieraiden käsiin ja että korkeakoulua käytettiin välineenä poliittisten tarkoitusten toteuttamiseen. Kärjekkäimmissä Karjalaisen kirjoituksissa uskottiin, että tutkimusta ja etenkin opetusta käytettiin sosialismin levittämiseen ja vallankumouksen edistämiseen. Ajan yli-politisoitunut ilmapiiri synnytti tulkintoja korkeakouluun kohdistuvasta poliittisesta juonittelusta myös vasemmistossa, jossa porvarien nähtiin pelaavan peliä korkeakoulun kustannuksella. Tässä yhteydessä politisoitumisen uskottiin vaarantavan tieteen ja opetuksen demokraattisuuden ja sitä kautta koko yhteiskunnan demokratisoitumisen. Vallankumousteorioita muotoilivat aineistossa ennen kaikkea sanomalehti Karjalainen ja sen pakinoitsija Seppä (päätoimittaja Seppo Vento), jotka perustelivat politisoitumisen esille nostamista korkeakoulun ja koko maan edun ajamisella. Sanomalehti Pohjois-Karjala puolestaan hyökkäsi Karjalaista vastaan syyttäen tätä negatiivisten mielikuvien tarkoituksellisesta synnyttämisestä.

Syrjinnän ja väärinkäytön diskurssissa politisoituminen saa voimakkaan kielteisiä merkityksiä. Puoluepolitiikan asemasta 1970-luvun yhteiskunnallisessa keskustelussa kertoo se, kuinka politisoitumisella ja sen uhalla kyettiin ajamaan tai vastustamaan laajalti erilaisia yhteiskunnallisia uudistuksia, kuten koulujärjestelmän kehittämistä. Karjalaisen levittämää vallankumouspelkoa ei julkisuudessa teiltä tai asetettu naurunalaiseksi. Sitä, kertooko se pelon varteenotettavuudesta vai asianosaisten haluttomuudesta ottaa osaa väittelyyn, on lehtiaineiston pohjalta vaikea arvioida. Näkymättömiä ja pois-olevia diskursseja pohdittaessa on kuitenkin syytä korostaa, että korkeakoulua itsessään ei nähty syyllisenä kielteisenä esitettyyn kehitykseen. Syytökset kohdistuivat aina tiettyihin henkilöihin tai ryhmiin, ”niihin”, jotka olivat haitaksi ”meidän” korkeakoululle. Korkeakoulu itsessään ei ollut ongelmallinen eikä sen toimintaa arvosteltu vääräksi. Sen sijaan se näyttäytyi politiikanteon kohteena, välikappaleena tai jopa uhrina.

Haastatteluaineistojen tulkinnat

Haastatteluissa tulkinnat Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta piirtyvät hieman eri tavoin kuin aikalaiskirjoittelussa, sillä haastattelut katsovat asiaa korkeakoulun sisältä käsin vuosikymmenien perspektiivillä. Kuitenkin monet sanomalehtidiskursien elementit esiintyvät myös haastattelutulkinnossa. Voikin sanoa, että aikalais- ja muistelutulkintojen välillä on jatkumo, ja että korkeakoulun politisoituminen ja siitä käyty keskustelu ovat tunnistettuja ilmiöitä niin 1970-luvulla kuin vuosikymmeniä myöhemmin haastatteluja tehtäessä. **Tiedeyliopiston rakentamisen diskurssi** on eräänlainen korkeakoulun kasvun kehityskertomus, joka nousee esiin haastattelujen yhtenä keskeisenä teemana, mutta joka samalla luonnehtii koko politisoitumiskeskustelun kaarta. Diskurssi kuvaa tiedeyhteisön rakentumista ja niitä motiiveja, joiden ajamana henkilökunta ja opiskelijat päätyivät Joensuun korkeakouluun. Niin henkilökunnan kuin jossain määrin myös opiskelijoiden muistelupuheessa välittyi kokemus korkeakoulusta modernina ja vapaamielisenä edelläkävijän luonteisena opinahjona, joka vanhoihin yliopistoihin verrattuna edusti uudenlaista konventioista vapaata aluetta. Heille Joensuu näyttäytyi paikkana, jossa tutkimukseen ja opetukseen liittyviä henkilökohtaisia tavoitteita oli mahdollista toteuttaa. Yleisemmällä tasolla henkilökohtaiset tavoitteet yhdistyivät ympäristön odotuksiin, kamppailuun resursseista ja asemasta osana maan korkeakoululaitosta sekä toisaalta voimakkaaseen yhteisöllisyyteen, jonka puitteissa tehtiin työtä oman korkeakoulun kasvun eteen. Nämä tekijät tuottivat akatemisoitumisen painetta, joka heijastui myös politisoitumiskeskusteluun.

Korkeakoulun kasvu- ja akatemisoitumisprosessi ei käynyt ongelmattomasti, vaan siihen liittyi erilaisia kasvukipuja ja suunnan etsintää kuten uusien organisaatioiden kohdalla yleensä. Ei voi myöskään sanoa, että akatemisoituminen olisi ollut jokin tutkimusajankohtana päättynyt tai valmiiksi tullut prosessi, vaan se on jatkuvasti käynnissä olevaa kehitystä ja neuvottelua siitä, mikä on yliopiston tehtävä, mikä on yksittäisen korkeakoulun rooli osana yliopistolaitosta ja missä akateemisuuden ja tieteellisyyden rajat kulkevat⁹²⁹. Joensuun korkeakoulun kohdalla oli suureksi osaksi kyse kasvatustieteiden ja opettajankoulutuksen asemasta ja tieteellistymisestä. Ne olivat koko korkeakoulun toiminnan perusta ja siksi avainasemassa korkeakoulun pyrkiessä vakavasti otettavan tiedekorkeakoulun asemaan. Opettajankoulutus ja kasvatustieteet vaikuttivat politisoitumiskeskusteluun kahdella tavalla. Ensinnäkin ne heijastuivat korkeakoulu yhteisön sisäisinä jännitteinä, kuten ULO-koulutuksen ja kasvatustieteen sekä toisaalta teoriaorientoituneen kasvatustieteen tiedekunnan ja käytäntöön suuntautuneen harjoittelukoulun välisinä ristiriitoina. Toisaalta kyse oli akatemisoituvan opettajankoulutuksen suhteesta yhteiskunnan kulttuuriin ja sosiaalisiin arvoihin. Peruskoulu-uudistus ja lastentarhanopettajakoulutuksen akatemisoituminen olivat paitsi käytännöllisiä myös suuressa määrin politiikkaan ja arvoihin liittyviä kysymyksiä.

Alkuvuosina korkeakoululaisia yhdisti yhteinen tavoite korkeakoulun kasvamisesta ja kehittymisestä, mutta oli myös muita **yhteisöllisyyden diskurssia** määrittäneitä tekijöitä. Iso osa henkilökunnasta kuului samaan sukupolveen, suuriin ikäluokkiin, he olivat opiskelleet 1960-luvun vapautuvassa ja radikalisoituvassa ilmapiirissä ja edustivat ehkä perheensä ja sukunsa ensimmäistä yliopistokoulutuksen saanutta polvea. He olivat nuoria, akateemisen uransa alussa ja muuttaneet paikkakunnalle, jonne heillä ei ollut aiempia siteitä. Monelle Joensuun korkeakoulun henkilökuntaan kuuluneelle 1970-luku oli paitsi akateemisen meritoitumisen myös henkilökohtaisen aikuistumisen ja kasvun aikaa. Tyypillistä etenkin alkuvuosiin kohdistuneelle muistelulle olikin nostalgisuus, jossa politiikka ei vielä vaikuttanut henkilösuhteisiin.

Korkeakoulun kasvaessa ja opetuksen ja tutkimuksen laajentuessa yhteisöllisyys alkoi kuitenkin eriytyä, vaikka korkeakoulun pienuus synnyttikin sellaista tieteenalojen rajoja rikkovaa yhteistyötä ja yhteisöllisyyttä, joka suuremmissa yliopistoissa ei olisi ollut mahdollista. Korkeakoulu yhteisöä luonnehti jako tutkijoihin ja laitosten henkilökuntaan sekä harjoittelukoulun opettajiin ja didaktikkoihin, jotka jo päivittäisessä työssään toimivat varsin erillään toisistaan. Tätä jakoa vahvistivat kasvatustieteen sisäiset vastakkainasettelut ja valtakamppailut. Puoluepolitiikan rooli henkilösuhteissa alkoi korostua, kun korkeakouluun rekrytoitui yhä enemmän vasemmistolaisista yliopistoväkeä. Tämä näkyi myös laajemmin yliopistokentällä, kun aiemmin porvarilliseen puolueettomuuteen nojannut yliopistoyhteisö alkoi jakautua aivan uudella tavalla.

Yhteisöllisyyden diskurssi välittyi muistelupuheessa myös opiskelijoiden ja henkilökunnan välisenä hyvänä yhteishenkienä. Opiskelijoiden ja henkilökunnan välinen hierarkia oli Joensuussa matalampi kuin monissa muissa yliopistoissa, mihin yhtenä merkittävänä tekijänä vaikutti pieni ikäero. Lisäksi opiskelijahaastattelusta välittyi kokemus siitä, että opiskelijoiden mielipidettä kuunneltiin korkeakoulun johdossa. Merkillepantavaa onkin, ettei opiskelijoiden ja henkilökunnan vastakkainasettelu ruokkinut Joensuussa opiskelijaradikalismia. Toisaalta voittopuolisesti keskustalaisis-

⁹²⁹ Akatemisoitumisprosessin piirteitä on kuvaillut esim. Halonen 2010. Akateemisuuden käsitteen liikkuvuuden voi havaita esimerkiksi viime vuosina käydyssä keskustelussa ammattikorkeakoulujen asemasta.

ta perheistä ja maaseudulta tullut opiskelija-aines ei sekään ollut altis radikalisoitumiselle, mitä heijasti oikeiston hyvä menestys ylioppilaskuntavaaleissa. Opiskelijajärjestöistä aktiivisimpana ja näkyvimpänä pidetyn Joensuun Opiskelevien Sosialistien toiminnalle nuoren vasemmistolaisen henkilökunnan tuki oli tärkeää.

Sanomalehtiaineiston ja haastattelujen keskeinen ero on siinä, ettei lehtitekstien alkuperäisenä tavoitteena ole analysoida korkeakoulun punaisuutta ja sen syitä ja merkityksiä, vaan uutisoida ja kommentoida ajankohtaisia tapahtumia ja keskustelunaiheita, jotka tavalla tai toisella liittyvät tutkimuksen kohteeseen eli puoluepolitiikan ja Joensuun korkeakoulun kytkökseen. Politisoitumiseen ja sen syihin liittyvät tulokset onkin useimmiten etsittävä rivien välistä. Haastatteluissa sen sijaan oli mahdollisuus kohdistaa huomio tutkimuksen kysymyksenasetteluun, jolloin haastattelujen tuloksena oli suoria tulkintoja itse tutkimuksen teemasta. Haastattelut myös kuvasivat ja analysoivat sanomalehtikirjoittelua monipuolisemmin korkeakoulun ja sen ympäristön kohtaamista. Ne nostivat esille **korkeakoulun ja ympäristön välisen suhteen diskurssin** yhtenä politisoitumiskeskustelun keskeisenä määrittelijänä.

Olenaisena politisoitumiskeskustelun kärjistymiseen vaikuttaneena tekijänä nähtiin korkeakoulun ja paikallisen oikeistovoittoisen kulttuurin erilaisuus. Joensuulle oli ollut ominaista oikeiston vahva asema poliittisella kartalla sekä rajan läheisyyden tuoma jännitteinen Venäjä-suhde. Tätä taustaa vasten vasemmistolaisuuden pelko näyttäytyy osin ymmärrettävänä. Toisaalta kulttuurinen erilaisuus kytkeytyi korkeakoulun olemukseen liittyviin odotuksiin. Yliopistomaailma ylipäättään oli paikallisille vieras, jolloin Joensuun korkeakoulun edustamaa korkeakoulukulttuuria tulkittiin herkästi vanhan, oikeana ja aitona pidetyn yliopistotradition näkökulmasta. Korkeakoulun punaisuutta voikin tarkastella niiden korkeakouluun liittyvien ilmiöiden ja henkilöiden kautta, jotka vuorovaikutuksessa paikallisen kulttuuri-ilmaston kanssa rakensivat mielikuvaa politisoituneesta korkeakoulusta.

Yhdessä kaupunginteatterissa 1970-luvun vaihteessa vaikuttaneiden ohjaaja Jouko Turkan ja tämän näyttelijöiden kanssa Joensuuhun rekrytoituneet tutkijat ja opettajat muodostivat vasemmistolaisesti virittyneen ja Joensuussa uudenlaisen kulttuurisivistyneistön. Korkeakoululaisissa oli myös puoluepoliittisesti aktiivisia henkilöitä, joiden toiminnassa rajanveto siviili- ja akateemisen roolin välillä ei aina ollut yksiselitteinen. Näiden yksittäisten korkeakoululaisten vanavedessä akateemista vasemmistolaisuutta ryhdyttiin tulkitsemaan kunnallispoliittisten asetelmien kautta, mikä politisoi korkeakouluun liittyneitä mielikuvia. Toisaalta vasemmistolaisten toiminta poikkesi muista poliittisista ryhmistä. Heidän aktiivisuuteensa, tapansa esiintyä sekä avoin puoluepoliittisuutensa olivat asioita, joihin ei oltu totuttu yliopistoyhteisön sisällä eikä sen ulkopuolella. Toinen tapa tarkastella korkeakoulun ja ympäristön vuorovaikutusta on nähdä ympäristö aktiivisena punaisuuden rakentajana. Tässä katsannossa sanomalehti Karjalaisella – ja eräillä muilla porvarilehdillä kuten Uudella Suomella ja Uudella Maailmalla – oli keskeinen rooli politisoitumisilmiön synnyttäjänä. Tällöin korkeakoulun ”punamaalaaminen” näyttäytyy osana oikeistopiirien etenkin koulutuspolitiikkaan ja joukkoviestintään kohdistunutta vasemmistovastaista taistelua.

Keskusta-vasemmisto -vastakkainasettelu muuttui 1970-luvun puolivälissä avoimemmaksi. Tähän vaikuttivat niin paikalliset korkeakoulun (diskursiiviseen) hallintaan vaikuttaneet intressit kuin valtakunnalliset poliittiset asetelmat, joissa vasemmistojohtoista koulutus- ja kulttuuripolitiikkaa ryhdyttiin vakavasti haastamaan muun muassa opetusministeri Marjatta Väänänen ja elinkeinoelämän johdolla. **Poliittisen vallan diskurssissa** politisoitumiskeskustelu tiivistyy puolueiden ja ideologioiden väliseksi valtakampailuksi, jossa kyse oli korkeakoulun hallinnasta ja puolueiden

välisistä voimasuhteista. Politisoitumista määritelläänkin usein nimenomaan poliittisten valta-asetelmien kautta, ja tällöin poliittiset virkanimitykset, henkilövalinnat ja poliittinen syrjintä ovat ilmeinen tapa tarkastella korkeakoulujen politisoitumista. Koska yliopistojen pitkään yhtenäisenä säilynyt oikeisto-porvarillinen hegemonia rikkoutui 1960-luvulla – ei ehkä yllättäen, mutta nopeasti ja rajusti – sai poliittinen lokerointi korkeakoulun sisällä ylisuuret mittasuhteet. Puoluepoliittisten jännitteiden olemassaolo yliopistoyhteisössä oli uusi ilmiö, jonka kohtaaminen ja johon sopeutuminen edellyttivät rajankäyntiä yhteisen politiikkatulkinnan löytämiseksi ja politiikan ja yliopiston suhteen määrittelemiseksi. Konfliktin lähtökohta olikin pitkälti siinä, että osapuolet tulkitsivat politiikan merkityksen eri tavoin.⁹³⁰

Diskurssiparit ja politisoitumiskeskustelun kolme tasoa

Sanomalehti- ja haastatteluaineistojen diskurssit rinnastuvat monella tapaa toisiinsa, vaikka niissä onkin omat painotuseronsa ja vivahteensa. Seuraavaksi kiteytän Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta käytyä keskustelua sanomalehti- ja haastatteluaineistojen diskurssien kautta muodostuneiden diskurssiparien näkökulmasta. Diskurssiparit toimivat tutkimuksen punaisena lankana ja kulkevat mukana luvuitaisessa käsittelyssä. Vastaparit kokoavat yhteen Joensuun korkeakoulun 1970-luvun politisoitumiskeskustelun jännitteet tulkiten niitä eri aineistojen vuoropuhelun kautta. Tavoitteena on havainnollistaa tekijöitä, jotka aiheuttivat keskustelun politisoitumisen ja konfliktiasetelmien syntymisen. Diskurssiparit avaavat 1970-luvun Joensuun korkeakoulun sisäisiä sekä korkeakoulun ja ympäristön välisiä vastakkainasetteluja, jotka olivat tuottamassa korkeakoulun politisoitumisesta käytyä keskustelua ja rakentamassa sen punaista mainetta. Ne myös erittelevät politisoitumiskeskustelun paikallisia sekä laajempia korkeakoulupoliittisia ja yhteiskunnallisia elementtejä. Diskurssiparien kautta politiikasta hahmottuu kuva konfliktisuhteena, jossa pyritään yhteiskunnan rakenteiden muuttamiseen. Usein konfliktit ilmenevät vaadittujen ja vielä toteutumattomien mahdollisuuksien tasolla.⁹³¹ Politisoitumiskeskustelu kuvaa siis yksittäisen korkeakoulun näkökulmasta kamppailua yliopistojen kehittämisestä ja yliopistojen ja yhteiskunnan suhteen muodostumisesta.

Diskurssipari **edelläkävijyys-takapajuisuus** hahmottaa korkeakoulun uutena, vetovoimaisena ja ennakkoluulottomana tiedekorkeakouluna, joka perinteisistä akateemisista raja-aidoista vapaana tarjosi mahdollisuuksia tutkimuksen ja opetuksen uudenlaiseen toteuttamiseen. Joensuun korkeakoulu edustaa diskurssissa hallinnollisesti ja monilta toimintakulttuureiltaan perinteisestä yliopistotraditiosta eroavaa korkeakoulua. Takapajuisuus puolestaan liittyy korkeakoulun alta lakkautetun seminaarin sekä normaalilyseon opettajankoulutusperinteeseen, joka vaikutti korkeakoulun akatemisoitumisprosessiin, opetuskulttuuriin ja opiskelijatoiminnan luonteeseen. Toisaalta takapajuisuus merkitsi näkemystä liiallisesta tukeutumista vanhan yliopistotradition mukaisiin käytänteisiin ja vanhojen yliopistojen esikuvaan pyrkimyksissä kohti vakavasti otettavaa akateemisuutta. Tutkimusaineiston perusteella nuoren korkeakoulun ilmapiiri oli kaksijakoinen, mikä osaltaan mahdollisti sisäisten jännitteiden synnyn.

⁹³⁰ Poliitiikan merkityksen rajankäynnistä Palonen 1979, 23–30.

⁹³¹ Palonen 1979, 85, 94–95.

Diskurssiparissa **yhteisöllisyys-ristiriitaisuus** keskeistä on politisoitumiskeskustelun ajallinen muutos alkuaikojen nostalgisesta yhteisöllisyydestä kohti korkeakoulun kasvun ja yhteiskunnallisen muuttumisen myötä esiin nousseita ristiriitoja ja jakoja ja takaisin korkeakoulun ja sen ympäristön yhteisöllisyyden korostamiseen. Yhteisöllisessä puheessa politisoituminen ei ulottunut henkilösuhteisiin tai näemyksiin yliopiston kehittämissuunnasta. Korkeakoulun sisäiset vastakkainasettelut eivät myöskään vaikuttaneet henkilökunnan ja opiskelijoiden kanssakäymiseen. Sekä yhteisöllisyyttä että edelläkävijyyttä peilataan muisteluhetkeen, mikä heijastuu eräänlaisena kadonneen yliopistolaisuuden kaipuuna. Yhteisöllinen korkeakoulu oli ennen kaikkea muisteltu, sillä julkisuudessa mielikuvat korkeakoulusta yhteisönä jäivät etäisiksi. Julkisuuteen ristiriidat purkautuivat korkeakoulun opetuksen, tutkimuksen, hallinnon ja opiskelijatoiminnan poliittisuutta koskevan julkisen keskustelun lisääntymisenä. Tutkimusjakson loppupuolella julkinen kuva yhteisöllisyydestä liittyi pyrkimykseen tiivistää korkeakoulun ja maakunnan myönteistä vuorovaikutusta negatiivissävyisen politisoitumiskirjoittelun jälkeen. Samalla diskurssi pyrki vahvistamaan kuvaa sisäisesti eheämmästä korkeakoulu-yhteisöstä.

Diskurssipari **tieteellisyys-ammattillisuus** kytkeytyy ennen kaikkea kasvatustieteen modernisoitumiseen, kasvatuksen ja koulutuksen yhteiskunnallistumiseen sekä korkeakoulun tieteenalarakenteen muotoutumiseen. Korkeakoulun johdon julkilausuttuna tavoitteena oli kehittää korkeakoulusta laaja-alainen monitieteinen tiedeyliopisto, mutta samalla korkeakoulu palveli ympäristöään pitkälti käytäntöön orientoituneiden ammattilaisten, luokan- ja aineenopettajien sekä lastentarhanopettajien, kouluttajana. Opettajankoulutuksen akatemisoiminen 1970-luvun alkuvuosina synnytti kasvatustieteen sisälle pysyväksi osoittautuneen teorian ja käytännön välisen jännitteen, joka ajan ylipolitisoituneessa ilmapiirissä kytkeytyi laajempiin poliittisiin, sosiaalisiin ja kulttuurisiin kysymyksiin lapsen paikasta ja koulukasvatuksen roolista.

Diskurssipari **odotukset-pettymys** liittyi ristiriitaisiin tulkintoihin ja odotuksiin korkeakoulun olemuksesta ja tehtävästä. Korkeakoulun ja sitä kautta koko maakunnan kehitys kulkivat punaisena lankana kaikessa korkeakoulun toimintaa ja tulevaisuutta koskeneen puheen retoriikassa. Ympäröivällä maakunnalla ja kaupungilla oli omat odotuksensa siitä, millainen korkeakoulu tulisi olemaan, eivätkä ne kaikin osin vastanneet korkeakoululaisten käsityksiä yliopiston tehtävästä ja tarkoituksesta. Ympäristön odotukset olivat osin epärealistisia, eivätkä ne ottaneet täysin huomioon korkeakoulun tieteenalarakennetta ja opetuksen ja tutkimuksen usein välillisiä yhteiskunnallisia vaikutuksia. Nuoren korkeakoulun edustama akateemisuus ei myöskään vastannut käsityksiin perinteisestä akateemisuudesta, jossa Helsingin yliopisto toimi monille esikuvana. Mielikuvien ja todellisuuden kohtaamattomuus synnytti pettymystä, joka kilpistyi etenkin 1970-luvun puolivälin lehdistökeskustelussa, mutta joka vuosikymmenen loppua kohden alkoi vähitellen peittyä korkeakouluun liitettyjen positiivisten merkitysten tieltä.

Diskurssipari **avoim poliittisuus-puolueettomuus** osoittaa poliittiseksi määrittelyn subjektiivisuutta ja häilyvyyttä. Diskurssiparissa vastakkain ovat käsitykset tieteen avoimesta (puolue)poliittisuudesta ja puolueettomuudesta. Keskeinen kysymys on, oliko tieteellisen tutkimuksen ja opetuksen mahdollista olla sekä yhteiskuntaan sitoutunutta että poliittisesti arvovapaata. Kyse oli myös tieteenekijöiden mahdollisuuksista osallistua poliittiseen toimintaan sekä siitä, milloin virantäytöt ja rekrytoinnit olivat tulkittavissa poliittisiksi. Diskurssiparissa huomio kiinnittyikin politisoitumisen käsitteeseen: ymmärretäänkö politisoituminen kapeasti puolueisiin sitoutumisena vai laajemmin yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen lisäämisenä ja val-

litsevien poliittisten, sosiaalisten ja kulttuuristen vastakkainasetteluiden kyseenalaistamisena?

Poliittisesti aktiivit yliopistolaiset ja aatteellisesti sitoutunut tutkimus ja virantäytöt eivät olleet 1970-luvun yliopiston synnyttämä uusi ilmiö, vaan todellisuutta myös porvarillisen yliopiston aikana. Politisoitumisesta ryhdyttiin kuitenkin puhumaan vasta vasemmistolaisten vaikutteiden ja tutkijoiden ilmaantuessa korkeakouluihin ja traditionaalinen yliopistolaitoksen saadessa haastajan sen sisältä käsin. Samalla alkoi perinteisesti epäpoliittisina pidettyjen tahojen poliittisuus korostua. Voikin sanoa, että 1970-luvun yliopisto oli avoimesti politisoituneempi kuin koskaan. Puoluepoliittiset vastakkainasettelut eli erilaiset näkemykset yhteiskunnan kehittämisen suunnasta kanavoituivat yliopistokeskusteluun. Tähän vaikutti koulutusoptimismi, joka nosti korkeakoulutuksen ja tutkimuksen yhteiskunnan kehittämisen keskiöön. Korkeakoulujen, yhteiskuntapolitiikan ja hyvinvointivaltion rakentamisen tiivis kytkös näkyi muun muassa koulutusjärjestelmän uudistamisessa ja suunnittelunäkökulmaa tukeneessa tutkimuksessa. Avoimen poliittisuuden ja puolueettomuuden diskurssiparissa olennaista onkin rajankäynti avoimen puoluepoliittisuuden sovittamisesta yliopistokontekstiin sekä yliopistojen uudeltaisesta ja entistä monimuotoisemmasta suhteesta yhteiskuntaan.

Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskustelun merkityksen, ja siten tutkimuksen tulokset, voi tiivistää kolmeen tasoon. Ensinnäkin keskustelu oli suuressa määrin paikallinen ilmiö. Se, millainen oli politisoituvan ja modernisoituvan korkeakoulun kaikupohja Joensuussa ja Pohjois-Karjalassa, antoi keskustelulle oman sävynsä, joka poikkesi yliopistoradikalismiin kohtaamisesta niin muualla Suomessa kuin kansainvälisesti. Joensuun korkeakoulun 1970-luku kuvaa sitä prosessia, jota modernisoituva Pohjois-Karjala kävi omaa identiteettiään rakentaessaan. Lisäksi se hahmottaa pienen aluepolitiikan myötävaikutuksella perustetun korkeakoulun osin kivuliastakin kasvua laaja-alaiseksi ja uskottavaksi tiedekorkeakouluksi. Joensuussa tilanne oli politisoitumiskeskustelulle otollinen. Nuoruus, yhteiset sukupolvikokemukset, perinteiden ja hierarkioiden puute sekä tavoite kehittää korkeakoulua synnyttivät erityistä yhteisöllisyyttä. Modernille akateemisudelle ja poliittiselle toiminnalle oli tilaa korkeakoulun sisällä, mikä houkutteli nuorta demokraattisesti suuntautunutta yliopistoväkeä. Ilmiö alkoi ruokkia itse itseään. Toisaalta aika ja paikka olivat otollisia myös arvostelulle. Korkeakoulun myötä hahmottui ikään kuin kaksi kulttuurisesti ja ideologisesti erilaista Joensuuta, jotka vaikuttivat aika ajoin puhuvan kuin eri kieltä. Myös korkeakoulun akateeminen keskeneräisyys paljasti raon politisoitumiskeskustelussa kanavoituneelle kritiikille.

Toiseksi politisoitumiskeskustelussa oli kyse suomalaisen yliopistojärjestelmän sisäisestä muutoksesta. Aikalaiskirjoittelussa yliopistojen politisoitumisen kuva tiivistyi hallinnonuudistuksen, tutkinnonuudistuksen, opetussisältöjen ja tutkimuspolitiikan kaltaisiin kysymyksiin. Yleinen puoluepolitisoituminen ja aatesuuntien moninaistuminen synnyttivät ja kärjistivät näihin liittyneitä vastakkainasetteluita, mutta toivat myös avoimesti esiin erilaisten rinnakkaisten kehittämisvaihtoehtojen olemassaolon. Kaiken läpäisevä murros yliopistokentällä oli yhteiskuntatieteellisen, ajankohtaisiin poliittisiin kysymyksiin suuntautuneen tutkimusotteen vahvistuminen, mikä kyseenalaisti tiedeyhteisön vanhoja arvojärjestelmiä ja hierarkioita. Kun tutkimuksen yhteiskunnallinen hyödynnettävyys kasvoi, sai tieteen ideaali arvovapaus uudeltaisista merkityssisältöjä.

Muistelussa korostuivat politisoitumisen aktivoiva vaikutus yliopistojen keskusteluilmapiiriin, kriittisyys, yhteisöllisyys, avoimuus ja tulevaisuudenusko, joita pei-

lattiin suhteessa haastattelujen nykyhetken yliopistolaisuuteen. Negatiivisessa mielessä politisoitumisen muisteltiin heikentäneen työskentelyilmapiiriä, synnyttäneen ongelmia henkilösuhteissa ja edustaneen jotain muuta kuin oikeaa ja ideaalia yliopistolaisuutta.⁹³² Asetelmasta voi löytää viitteitä 2010-luvun yliopistokeskustelusta, jossa markkinalogiikka vaikuttaa vallanneen yhä enemmän tilaa yliopistopolitiikassa. Tehokkuus- ja kilpailukykyajattelu koetaan samankaltaisena uhkana ”oikealle yliopistolaisuudelle” kuin politisoituminen aikoinaan.

Yliopistojen kehitystä on lähes mahdoton tarkastella yhteiskunnasta irrallisena, joten kolmanneksi politisoitumiskeskustelun voikin sanoa kummunneen yliopistojen ja yhteiskunnan suhteen muutosprosessista. Yliopistojen suhde valtioon tiivistyi 1960-luvulta lähtien erilaisten sidosten myötä, ja samalla yhteiskunnan odotukset ja vaatimukset yliopistoja kohtaan kasvoivat. Tieteen status poliittisen päätöksenteon kentällä oli 1970-luvulla korkea. Yliopistojen nähtiin toimivan valtioelämän ja sitä kautta kansakunnan ja kansalaisten palveluksessa, ja niiden merkitys ajan johtavan ideologian, hyvinvointivaltion kehittämisen, taustalla oli keskeinen. Olennaista yliopistojen politisoitumiseen kohdistuneessa kritiikissä olikin sen kytkeytyminen vallinneen vasemmistolaisen koulutuspoliittisen suunnan vastustamiseen. Etenkin peruskoulu-uudistus vaikutti keskeisellä tavalla Joensuun korkeakoulun politisoitumiskeskusteluun.

Käsitteenä politisoituminen osoittautui tutkimuksessa monitahoiseksi. Poliitiikka yhdistyi puolueisiin ja ideologioihin, mutta myös laajemmin yhteiskunnassa vallineisiin diskursiivisiin vastakkainasetteluihin. Kuten työn otsikko ilmentää, politisoituminen, paljolti kommunismiin liitettynä, oli jotain aavemaista ja vaikeaselkoista⁹³³. Toiset pelkäsivät sitä, mutta toiset näkivät yhteiskunnan etenevän sen avulla parempaan tulevaisuuteen. Politisoitumista voikin nimittää sumeaksi käsitteeksi⁹³⁴, jolla ei ole selkeitä rajoja eikä yhtä oikeaa määritelmää. Siksi käsillä oleva tutkimus ei pyri vastaamaan siihen, oliko Joensuun korkeakoulu politisoitunut, vaan hahmottelemaan Joensuun korkeakoulua koskevan tapaustutkimuksen kautta politisoitumisen erilaisia representaatioita ja politisoitumiskeskustelun diskursseja. Lopullisen totuuden saavuttamattomuuden ajatukseen nojaa myös työn perustana oleva foucaultilainen diskurssiteoria, jonka mukaan kysymys jonkin asian totuudellisuudesta ei ole edes mielekäs. Vaikka diskurssit heijastavat ja vaikuttavat todellisuuteen, on diskursseissa itsessään kyse ennen kaikkea totuusvaikutelmista.⁹³⁵

Joensuun korkeakoulun politisoituminen oli edelläkävijyyttä, mutta myös takapajuisuutta. Se oli yhteisöllisyyttä ja ristiriitoja, hyvää ja pahaa. Politisoitumisen voikin ajatella olleen eräänlainen 1970-luvun murrosaikaa palvellut diskursiivinen resurssi, jonka avulla saattoi edistää hyvin erilaisia tavoitteita maakunnan edun ajamisesta peruskoulun vastustamiseen. Politisoitumiseen viittaamalla oli mahdollista käsitteellistää 1970-luvun yhteiskunnan rakenteellisia ja ideologisia muutoksia, kanavoida niihin kohdistunutta kritiikkiä tai tukea toivomaansa yhteiskunnallista kehityssuuntaa.

⁹³² Vanttaja 2010, 183–189; Björn, Saarti, Pöllänen 2017.

⁹³³ Karl Marxin ja Friedrich Engelsin 1848 ilmestynyt Kommunistisen puolueen manifesti alkaa sanoilla ”Aave kummittelee Euroopassa – kommunismin aave. Kaikki vanhan Euroopan mahdit ovat liittoutuneet pyhään ajojahtiin tätä aavetta vastaan: paavi ja tsaari, Metternich ja Guizot, Ranskan radikaalit ja Saksan poliisit.” Marx & Engels 1970, 17.

⁹³⁴ O’Grady 1997, 276.

⁹³⁵ Jørgensen & Phillips 2002, 14.

LÄHTEET

HAASTATTELUT

Alina Kuusiston tekemät Joensuun korkeakoulun henkilökunnan ja opiskelijoiden haastattelut (nauhoitteet ja litteraatiot tekijän hallussa).

2007: 2 kpl

2014: 17 kpl

2015: 21 kpl

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Joensuun perinnearkisto. Joensuun yliopiston muistitietohankkeen haastattelut vuodelta 2001. Haastattelijoina Pekka Hakamies, Armi Liinamaa, Elina Makkonen ja Sirpa Saastamoinen.

JpaN 178.2001, JpaN 179.2001, JpaN 182.2001, JpaN 186.2001, JpaN 187.2001, JpaN188.2001, JpaN 188.2001, JpaN 189.2001, JpaN 200.2001, JpaN 205.2001, JpaN 209.2001, JpaN 210.2001, JpaN 211.2001, JpaN 215.2001, JpaN 219.2001, JpaN 220, JpaN221.2001, JpaN 224.2001, JpaN 225.2001, JpaN 226.2001, JpaN 228.2001, JpaN 229.2001, JpaN 231.2001, JpaN 237.2001, JpaN 239.2001, JpaN 243.2001, JpaN 246.2001, JpaN 247.2001, JpaN 250.2001, JpaN 254.2001, JpaN 255.2001, JpaN 258.2001, JpaN 266.2001, JpaN 270.2001, JpaN 275.2001, JpaN 279.2001, JpaN 281.2001.

Arto Nevalan Joensuun yliopiston 40-vuotishistoriaa varten tekemät haastattelut (nauhoitteet haastattelijan hallussa).

2006: 4 kpl

Juhani Hultin videohaastattelu 3.11.2008, haastattelija Markku Tykkyläinen (videotallenne haastattelijan hallussa).

Pauli Puhakan haastattelu 20.7.1988, haastattelija Ilkka Liikanen, Veteraanikansanedustajien haastattelut, Muistitietoarkisto, Eduskunnan kirjasto.

SANOMALEHDET

Joensuun ylioppilaslehti 1971–1977

Kalikka 1970–1976

Karjalainen 1969–1977

Karjalan Maa 1969–1977

Pohjois-Karjala 1969–1977

Uusi Maailma 1/1976

Uusi Suomi 2.3.1975

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Itä-Suomen yliopiston arkisto, Kuopio

Joensuun korkeakoulun nimikirjat 1969–1981

Joensuun korkeakoulun tiedotteet 1973, 1974

Joensuun korkeakoulun vuosikertomukset 1972–1976

Joensuun maakunta-arkisto, Joensuu

Pohjois-Karjalan tiedepoliittinen yhdistys Tiepo ry:n arkisto

Joensuun korkeakoulun ylioppilaskunnan arkisto

Toimintakertomus 1970–1971

Hallinnonuudistustoimikunnan asiakirjat 1971–1975

Hallituksen pöytäkirjat 1971

Jukka Oksan yksityisarkisto

Joensuun korkeakoulun työtoveri. SKP:n Joensuun korkeakoulun puolueryhmän työpaikkalehti
2/1976

Kansan arkisto, Helsinki

Joensuun Opiskelevien Sosialistien arkisto

Toimintasuunnitelma 1974

Toimintakertomus 1972

Toiska-lehti 1/1974

Keskustan ja maaseudun arkisto, Helsinki

Joensuun opiskelevat keskustanuoret ry.

Toimintakertomus 1970

PAINETUT LÄHTEET

Valtiopäiväasiakirjat, kirjalliset kysymykset 1977.

Varhaiskasvatuksen henkilökunnan koulutuskomitea 1974. Varhaiskasvatuksen henkilökunnan koulutuskomitean mietintö. Komiteamietintö 1974:15.

LAIT JA ASETUKSET

Laki Joensuun korkeakoulusta 462/1969.

INTERNET-LÄHTEET

Fredman, Markku 2005. Demla r.y. – Vähän yli 50 vuotta. http://demla-fi-bin.directo.fi/@Bin/52ad2a24edf935c9d42e16df3e2c4851/1454499690/application/pdf/117443/http_www.demla.fi_historia.pdf.
Katsottu 13.10.2016.

Jaakko Korjus, www.hamewiki.fi/wiki/Jaakko_Korjus. Katsottu 11.11.2016.

Juhani Hultin muistokirjoitus Helsingin Sanomissa 16.7.2015; <http://www.hs.fi/muistot/a1305970596088>.
Katsottu 8.11.2016.

Keskustapuolueen Tiede- ja korkeakoulupoliittinen ohjelma 1978, <http://www.fsd.uta.fi/pohtiva/ohjelmalistat/KESKP/238>. Katsottu 22.8.2016.

Martti Takalan muistokirjoitus Helsingin Sanomissa 28.1.2012, <http://www.hs.fi/muistot/a1364356472870>.
Katsottu 9.11.2016.

Yrjö-Paavo Häyrysen muistokirjoitus Helsingin Sanomissa 4.5.2014, <http://www.hs.fi/muistot/a1305820428262>. Katsottu 9.11.2016.

KIRJALLISUUS

- Aalto, S. 2016. *Medisiinarit, ammattiin kasvaminen ja hiljainen tieto. Suomalaisen lääkärikoulutuksen murroksen vuodet 1933–1969*. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/167980>. Katsottu 13.4.2017.
- Aarnio, E. 1998. *Päämäärät liikkeessä. Puolueohjelmien kirjoittamisen muuttuvat merkitykset Suomessa 1950-luvulta 1990-luvulle*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Abrams, L. 2010. *Oral History Theory*. Oxon, New York: Routledge.
- Ahlbäck, A. & Hollsten, L. 2015. Changing the Narratives of University History. *Kasvatus ja Aika* 9 (3), 104–116. Saatavilla http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=705. Katsottu 9.1.2017.
- Ahonen, S. 2000. Kasvatustiede. Teoksessa Tommila, P. & Tiitta, A. (toim.) *Suomen tieteen historia 2. Humanistiset ja yhteiskuntatieteet*. Porvoo: WSOY, 398–437.
- Ahonen, S. 2003. *Yhteinen koulu. Tasa-arvoa vai tasapäisyyttä? Koulutuksellinen tasa-arvo Suomessa Snellmanista tähän päivään*. Tampere: Vastapaino.
- Alapuro, R. 1976. *Studentrörelserna och sociologin i 60-talets Finland*. *Finsk tidskrift* 199–200 (6–7), 336–360.
- Alapuro, R. 1997. *Suomen älymystö Venäjän varjossa*. Helsinki: Kustannus OY Tammi.
- Alasuutari, P. 1996. *Toinen tasavalta. Suomi 1946–1994*. Tampere: Vastapaino.
- Alestalo, M. 1979. *Tiede, tutkimustoiminta ja kansainvälisyys*. Helsinki: Suomen Akatemian julkaisuja 11/1979.
- Alestalo, M. & Rätty, T. 1994. *Sosiologian 1960- ja 1970-luvun kriisi väitöskirjojen valossa*. Teoksessa Ah-tiainen, P. Rätty, T. Strömberg, J. & Tervonen, J. (toim.) *Historia, sosiologia ja Suomi. Yhteiskuntatutkimus itseyemmäryksen jäljillä*. Helsinki: Hanki ja Jää, 217–244.
- Antikainen, A. 1974. *Korkeakouluopiskelijain rekrytointi. Kyselytutkimus Oulun yliopiston, Joensuun korkeakoulun, Vaasan kauppakorkeakoulun ja Tampereen yliopiston opiskelijain alueellisesta ja sosiaalisesta taustasta, opiskelemaan hakeutumisesta ja opintojen suuntautumisesta*. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Antikainen, A. 1976. *Korkeakoulujen henkilökuntarakenteesta. Selvitys Oulun yliopiston, Joensuun korkeakoulun, Vaasan kauppakorkeakoulun ja Tampereen yliopiston henkilökunnasta*. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Antikainen, A. & Jolkkonen, A. 1994. *New Universities, Welfare State and Markets. The Case of Finland*. Teoksessa Dahllöf, U. & Selander, S. (toim.) *New Universities and Regional Context. Papers from an International Seminar held at Sudsvall, Sweden 14.–18. June, 1992*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis/Uppsala Studies in Education 56, 249–257.
- Anttonen, S. 1996. *Kasvatustieteen suunta kamppailujen kohteena – autonomian vai vallan alle*. Teoksessa Anttonen, S. & Huotari, V. (toim.) *Työn alla kasvatustiede*. Tampere: Tampereen yliopisto, 49–65.
- Autio, V-M. 1993. *Opetusministeriön historia 6. Suurjärjestelmien aika koittaa 1966–1980. Hyvinvointivaltion koulutus- ja kulttuuripoliittiset visiot haasteeksi uudistuneelle opetusministeriölle*. Helsinki: Opetusministeriö.
- Bacchi, C. 2000. *Policy as Discourse: What Does It Mean? Where Does It Get Us? Discourse: Studies in the Cultural Politics of Education* 21 (1), 45–57.
- Barret, M. 1991. *The politics of truth. From Marx to Foucault*. Cambridge: Polity Press.
- Becher, T. & Trowler, P. R. 2001. *Academic Tribes and Territories. Intellectual Enquiry and the Culture of Disciplines*. Buckingham: The Society for Research into Higher Education & Open University Press.
- Berger, D. 2010. *Introduction: Exploding the limits of 1970s*. Teoksessa Berger, D. (toim.) *The Hidden 1970s. Histories of Radicalism*. New Brunswick N. J: Rutgers University Press, 1–17. Björn, I. 2000. *Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisessä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.

- Björn, I. 1999. Kaikki irti metsästä. Metsän käyttö ja muutos taigan reunalla itäisimmässä Suomessa erätaloudesta vuoteen 2000. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Björn, I. 2012. Syrjäseudun ääni – reuna-alueen voima. Teoksessa Björn, I. & Kokkonen, J. (toim.) Poliittisia ääniä Pohjois-Karjalasta. Artikkeleita itäsuomalaisesta politiikanteosta. Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- Björn, I., Saarti, J. & Pöllänen, P. 2017. Yliopistot talousvetureiksi. Suomalaiset yliopistot ja yliopistojen tuottama sivistys tehostamistalouden kohteena. Teoksessa Eskelinen, T., Harjunen, H., Hirvonen, H. & Jokinen, E. Tehostamistalous. Jyväskylä: SoPhi, Jyväskylän yliopisto, 140–162.
- Blommaert, J. 2005. Discourse. Key Topics in Sociolinguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blåfield, A. & Vuoristo, P. 1985. Kalevi Sorsan suuri rooli. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Borg, O. 2009. 70-luvun tiedekunta ja tutkinnonuudistus. Teoksessa Järvenpää, P., Lahtinen, M. & Nordenstreng, K. (toim.) Ajan särmä. Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta 1949–2009. Tampere: Tampereen yliopisto, 45–54.
- Borg, O. 2010. Elämä kertoo. Puoli vuosisataa akateemisessa maailmassa. Tampere: Tampere University Press.
- Brenner, N. 2004. Urban Governance and the Production of New State Spaces in Western Europe, 1960–2000. *Review of International Political Economy* 11 (3), 447–488.
- Charmaz, K. 2000. Objektivist and Constructivist Methods. Teoksessa Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (toim.) *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks CA: Sage Publications, 509–535.
- Chilton, P. 2004. *Analysing Political Discourse. Theory and Practise*. London & New York: Routledge.
- Chilton, P. & Schäffner, C. 2002. Introduction: Themes and Principles in the Analysis of Political Discourse. Teoksessa Chilton, P. & Schäffner, C. (toim.) *Politics as Text and Talk. Analytical Approaches to Political Discourse*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamin Publishing Company, 1–41.
- Chilton, P. & Schäffner, C. 2011. Discourse and Politics. Teoksessa van Dijk, T. A. (toim.) *Discourse studies. A Multidisciplinary Introduction*. Iso-Britannia: SAGE, 303–330.
- Courtois, S. et al. 2000. *Kommunismimusta kirja*. Suom. Turtia, K., Brotherus, M. & Eskelinen, H. Helsinki: WSOY.
- Craiu, A. 2011. Thinking Politically. Raymond Aaron and the 1968 Movement in France. Teoksessa Tismaneanu, V. (toim.) *Promises of 1968. Crisis, Illusion and Utopia*. Budapest & New York: Central Europe University Press, 101–127.
- Demokraattinen suunnittelu 1973. Suomen demokraattiset lakimiehet ry. Helsinki: Yhteiskuntasuunnittelun seura ry.
- Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesänevokki 74, osa I. Väestö ja työvoima. Helsinki: Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden yhteistyöjärjestö.
- Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden kesänevokki 74, osa II. Valtionhallinnon demokratisoituminen. Helsinki: Demokraattisten asiantuntijoiden ja tutkijoiden yhteistyöjärjestö.
- DiFonzo, N. & Bordia, P. 2007. *Rumor Psychology. Social and Organizational Approaches*. Washington: American Psychological Association.
- van Dijk, T. A. 2002. Multidisciplinary CDA. A Plea for Diversity. Teoksessa Wodak, R. & Meyer, M. (toim.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. Iso-Britannia: SAGE, 95–120.
- Elsinen, E. 1979. Joensuun korkeakouluin ylioppilaskunnan 10-vuotishistoriikki. Joensuu.
- Elsinen, P. 1981. 75 vuotta karjalaista työväenlehteä. *Kansan Voima Oy, Sanomalehti Pohjois-Karjala 75 vuotta*. Joensuu: Kansan Voima Oy.
- Elsinen, P. 1998. Joensuun historia V, vuodet 1954–1980. Joensuu: Joensuun kaupunki.
- Engeström, Y. 1970. Koulutus luokkayhteiskunnassa. Johdatus kapitalistisen yhteiskunnan koulutussongelmiin. Jyväskylä: Gummerus.
- Erola, J. & Wilska, T-A. (toim.) 2004. Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy.

- Erola, J., Wilska, T-A & Ruonavaara, H. 2004. Johdanto. Teoksessa Erola, J. & Wilska, T-A. (toim.) Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 13–28.
- Eskelinen, H. 2004. Me tahdomme suureksi Suomenmaan. Akateemisen Karjala-Seuran historia I. Helsinki: WSOY.
- Eskola, S. 2001. Onko radikaalia olla konservatiivi? Tiedepolitiikka 1, 25–30.
- Eskola, S. 2002. Tiedepolitiikka ja korkeakoulut. Teoksessa Tommila, P. & Tiitta, A. (toim.) Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien. Porvoo: WSOY, 222–391.
- Fairclough, N. 1991. Language and Power. Lontoo: Longman.
- Fairclough, N. 1992. Discourse and Social Change. Worcester, Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, N. 1997. Miten media puhuu. Suom. Blom, V. & Hazard, K. Tampere: Vastapaino.
- Fairclough, N. 2003. Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research. Lontoo: Routledge.
- Falk, P., Jaakkola, R. & Viikari, M. 1976. Keskustelu ja ohjelmat. Teoksessa Bruun, K., Eskola, K. & Viikari, M. (toim.) Tiedepolitiikka ja tutkijan vastuu. Helsinki: Tammi, 83–114.
- Fentress, J. & Wickham, C. 1992. Social Memory. New Perspectives on the Past. Cambridge: Blackwell.
- Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten tutkintojen toimikunta 1972. Filosofisten ja yhteiskuntatieteellisten toimintojen toimikunnan mietintö. Komiteamietintö A 1972:17, Helsinki.
- Fingerroos, O. 2010. Muisti, kertomus ja oral history -liike. Teoksessa Grönholm, P. & Sivula, A. (toim.) Me-deiasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa? Turku: Turun Historiallinen Yhdistys ry.
- Fingerroos, O. & Haanpää, R. 2006. Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–48.
- Fingerroos, O. & Peltonen, U-M. 2006. Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 7–24.
- Foucault, M. 2005. Tiedon arkeologia. Suom. Kilpeläinen, T. Tampere: Vastapaino.
- Fraser, D. 1988. 1968. A Student Generation in Revolt. New York: Pantheon.
- Good, F. 2006. Voice, Ear and Text. Words, Meaning, and Transcription. Teoksessa Perks, R. & Thomson, A. (toim.) The Oral History Reader. Oxon: Routledge, 362–373.
- Graae, K. & Hietala, M. 1994. Veteraanikansanedustajat haastateltavina. Helsinki: Eduskunnan kirjasto.
- Granberg, L. 2010. Maaseutututkimuksen muodonmuutos. Maaseudun uusi aika 1, 51–55.
- Grele, R. J. 2007. Oral History as Evidence. In Charlton, T. L., Myers, L. E. & Sharpless, R. (toim.) History of Oral History. Foundations and methodology. Lanham: Alta Mira, 33–91.
- Gubrium, J. F. & Holstein, J. A. 2008. The Constructionist Mosaic. In Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (toim.) Handbook of Constructionist Rerearch. New York: The Guilford Press, 3–10.
- Haavio, M. 1985. Suomen korkeakoululaitoksen laajeneminen 1966–86. Kasvu ja sen osatekijät soveltamiskysymyksinä. Helsinki: Opetusministeriö.
- Halonen, M. 2004. Ihmisiä, vuosia, elämää. Teoksessa Makkonen, E. Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Halonen, T. 2010. Maaseutuopistoista yliopistoon. Maatalous- ja metsätieteiden tutkimus- ja opetustoiminnan akatemisoitumisprosessi Helsingin Yliopistossa vuoteen 1945. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/19521/maaseutu.pdf?sequence=2>. Katsottu 13.4.2017.
- Harle, V. & Moisio, S. 2000. Missä on Suomi? Kansallisen identiteettipolitiikan historia ja geopolitiikka. Tampere: Vastapaino.
- Harmo, M. 1983. Kulttuuriradikalismien kausi. Teoksessa Klinge, M. & Harmo, M. Ylioppilaslehti. Helsinki: Gaudeamus, 289–363.
- Harvey, D. 2008. Uusliberalismien lyhyt historia. Suom. Koskinen, K. Tampere: Vastapaino.

- Havila, M. 2003. Jyväskylän opiskelevan oikeiston oppositiokausi ylioppilaskunnassa 1970-luvulla. Teoksessa *Toivon historia*. Toivo Nygårdille omistettu juhlaKirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, historian ja etnologian laitos, 231–242.
- Havila, M. 2009. Jyväskylän yliopiston hallinto, henkilöstö ja opiskelijat. Teoksessa Einonen, P., Karonen, P. & Nygård, T. (toim.) *Jyväskylän yliopiston historia*. Osa II, Yliopisto 1966–2006, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 15–139.
- Hay, C. 2013. *Why We Hate Politics?* Cambridge: Polity Press.
- Heikkinen, R. 1995. Kajaanin ensimmäinen seminaaritaistelu. Teoksessa *Kannunvalantaa koulutuksesta*. Puheenvuoroja Kajaanin seminaarista ja Kajaanin opettajankoulutuslaitoksesta vuosien varrelta. Kajaani: Kajaanin opettajankoulutuslaitos, 87–90.
- Heikkinen, R. 2000. Koulutusta ja kulttuuria Kajaanin kampuksella. Sata vuotta opettajankoulutusta Kajaanissa. Oulu: Oulun yliopisto, Kajaanin opettajankoulutusyksikkö.
- Heikkinen, V. 2012. Diskurssi. Teoksessa Heikkinen, V., Voutilainen, E., Lauerma, P., Tiilikä, U. & Lounela, M. (toim.) *Genreanalyysi*. Tekstinlajitutkimuksen käsikirja. Helsinki: Gaudeamus, 94–99.
- Heimo, A. 2010. Kapina Sammatissa. Vuoden 1918 paikalliset tulkinnat osana historian yhteiskunnallisen rakentamisen prosessia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Heiskala, R. 2000. Toiminta, tapa ja rakenne. Kohti konstruktionistista synteisiä yhteiskuntateoriassa. Helsinki: Gaudeamus.
- Hentilä, S. 2001. Kun historiankirjoitus kohtaa suomettumisen. Teoksessa Bäckman, J. (toim.) *Entäs kun tulee se yhdestoista? Suomettumisen uusi historia*. Helsinki: WSOY, 57–70.
- Hietala, M. 2002. Tutkimuksen rahoitus ja kansainväliset yhteydet. Teoksessa Tommila, P. & Tiitta, A. (toim.) *Suomen tieteen historia 4*. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien. Helsinki: WSOY, 492–509.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hujala, E., Puroila, A.-M., Parrila-Haapakoski, S. & Nivala, V. 1998. Päivähoidosta varhaiskasvatukseen. Jyväskylä: Varhaiskasvatus 90.
- Hujanen, J. 2000. Journalismin maakunnallisuus. Alueellisuuden rakentuminen maakuntalehtien teksteissä ja tekijöiden puheessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Huovila, T. 2001. Pääkirjoitus kohdistaa kiista-asiaan. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Husa, S. 1995. "Foucault'lainen metodi". *Filosofinen niin&näin aikakauslehti* 3, 42–48.
- Husa, S. & Kinon, J. 2001. Akateemisen varhaiskasvatuksen muotoutuminen. Helsinki: Suomen Kasvatus-tieteellinen Seura.
- Hytönen, K.-M. 2014. Ei elämäni lomaa mahtunut. Naisten muistelukerrontaa palkkatyöstä talvi- ja jatko-sotien ja jälleenrakennuksen aikana. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Hyvärinen, M. 1985a. Alussa oli liike. Tutkimus suomalaisten liikkeiden mahdollisuuksista. Tampere: Vastapaino.
- Hyvärinen, M. 1985b. Mitä on politiikka? Helsinki: KSL Opintokeskus.
- Hyvärinen, M. 1994. Viimeiset taistot. Yhteiskuntatieteiden tutkimuslaitos julkaisu 6. Tampere: Vastapaino.
- Häikiö, M. 1977. Tutkinno-uudistuksen taustaa. Teoksessa Häikiö, M., Rautkallio, H., Tuomikoski-Leskelä, P. & Vuorinen, J. (toim.) *Korkeakoulu ja tutkinno-uudistus*. Helsinki: Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö.
- Häikiö, M. & Hänninen-Salmelin, E. 1979. Tiedepoliittikka tienhaarassa. Kokemuksia valtion tiedepoliittisten ohjelmien laadinnasta ja toteuttamisesta 1970-luvulla. Helsinki: Korkeakoulu- ja tiedepoliittinen tutkimussäätiö.
- Hänninen, S.-L. & Valli, S. 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Helsinki: Otava.
- Häyrynen, S. 2002. Kansakunnan ja maakunnan välissä. Pohjois-Karjalan alueyhteisön rakentuminen kulttuuripoliittisen edunvalvonnan keskus/periferia -suhteessa. Joensuu: Joensuun yliopisto.

- Häyrynen, Y-P. 1984. Makropsykologiaa III – Joensuun korkeakoulun tiedeyhteisön muotoutumisesta 1973–1983. Teoksessa Rätty, H. & Wahlström, R. (toim.) Joensuun yliopiston psykologian laitoksen 1973–1983. Joensuu: Joensuun yliopisto, 3–12.
- Häyrynen, Y.-P, Perho, H., Kuittinen M. & Silvonen, J. 1992. Ilmapiirit, kentät ja kulttuurit. Suomen korkeakoulutus 1973–1989. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Ihamuotila, J. & Kaje, M. 1965. Akateemiset työmarkkinat ja korkeakoulupolitiikka. Teoksessa Haavio, M. (toim.) Korkeakoulukysymys. Porvoo: WSOY, 11–27.
- Immonen, K. 1987. Ryssästä saa puhua... Neuvostoliitto suomalaisessa julkisuudessa ja kirjat julkisuuden muotona 1918–1939. Helsinki: Otava.
- Immonen, K. 1995. Suomen Akatemia suomalaisessa tiedepolitiikassa 1970-luvulla. Helsinki: Otava.
- Immonen, K. 1997. Älymystön sitoutumisen monet kasvot. Teoksessa Karkama, P. & Koivisto, H. (toim.) Älymystön jäljillä. Kirjoituksia suomalaisesta sivistyneistöstä ja älymystöstä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 195–211.
- Isohookana-Asunmaa, T. 2006. Virolaisen aika – Maalaisliitosta Keskustapuolue 1963–1981. Maalaisliitto-Keskustan historia 5. Helsinki: WSOY.
- Isosaari, J. 1981. Hämeenlinnan seminaari – opettajankoulutuslaitos 60 vuotta. Hämeenlinna: Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitos.
- Isserman, M. & Kazin, M. 2000. America Divided. The Civil War of the 1960s. New York: Oxford University Press.
- Itä-Suomen seminaari 1945–1970 1970. Juhlajulkaisu. Helsinki: Kymölän kilta.
- Jalava, M. 2012. The University in the Making of the Welfare State. The 1970s Degree Reform in Finland. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Jallinoja, R. 1992. Intellectuals as Forerunner of Cultural and Social Change. Teoksessa Kauppi, N. & Sulkunen, P. (toim.) Vanguard of Modernity. Society, Intellectuals and the University. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, Nykykulttuurin tutkimusyksikkö, 43–57.
- Joensuun korkeakoulun uudenmuotoisen lastentarhanopettajakoulutuksen opetussuunnitelma 1973. Joensuu: Joensuun korkeakoulu, kasvatustieteiden osasto.
- Jokinen, Arja 1999. Diskurssianalyysin suhde sukulaistraditioihin. Teoksessa Jokinen, A., Kuhila, K. & Suoninen, E. (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 37–53.
- Jolkkonen, A. 1987. Korkeakoulu aluekehityksen edistäjänä. Joensuu: Joensuun yliopisto, Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia.
- Josefsson, S-O. 1996. Året var 1968. Universitetskris och studentrevolt i Stockholm och Lund. Göteborg: Avhandlingar från Historiska institutionen I Göteborg 14.
- Juhila, K. & Suoninen, E. 1999. Kymmenen kysymystä diskurssianalyysistä. Teoksessa Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (toim.) Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 233–252.
- Julkunen, M-L. 2012. Katsomosta kulisseeihin. Satavuotias Joensuun kaupunginteatteri. Joensuu: Pohjois-Karjalan teatteriyhdistys ry.
- Jussila, J. 2005. Opettajakoulutuksen arviointi ja asema Rovaniemellä. Teoksessa Kurtakko, K., Määttä, K. & Nurmi, K. (toim.) Kasvattaja, kouluttaja, oman työn kehittäjä. 30 vuotta opettajakoulutusta Rovaniemellä. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 73–84.
- Juva, M. 1994. Seurasin nuoruuteni näkyä. Muisteltavaa vuosilta 1939–82. Helsinki: Otava.
- Juvonen, J. 1997. Pohjois-Karjalan lääninhallitus 1960–1997. Joensuu: Pohjois-Karjalan lääninhallitus.
- Jäger, S. & Maier, F. 2013. Theoretical and Methodological Aspects of Foucauldian Critical Discourse analysis. Teoksessa Wodak, R. (toim.) Critical Discourse Analysis. Volume I. Los Angeles: SAGE, 165–193.
- Jørgensen, M. & Phillips, L. Discourse Analysis as Theory and Method. Los Angeles: SAGE.
- Kaarninen, M. 2000. Murros ja mielikuva. Tampereen yliopisto 1960–2000. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Kaartinen, A. 2011. Kansan raittudeksi ja kotien onneksi. Naisten kieltolakimieliopiteet ja toiminta kieltolain puolesta ja sitä vastaan 1919–1932. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kaikkonen, E. 1970. Henkilökohtaisia ajatuksia uudesta opettajanvalmistuksesta. Teoksessa Itä-Suomen seminaari 1945–1970. Juhlajulkaisu. Helsinki: Kymölän kilta, 34–37.

- Kalela, J. 1999. The Challenge of Oral History. The Need to Think Source Criticism. Teoksessa Ollila, A. (toim.) *Historical Perspectives on Memory*. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 139–154.
- Kalela, J. 2006. Muistitiedon näkökulma historiaan. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M. *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 67–92.
- Kalela, J. 2012. *Making History. The Historian and the Uses of the Past*. Hampshire, Iso-Britannia: Palgrave Macmillan.
- Kallioinen, M. 1999. *Professoriliitto 1969–1999. Kolme vuosikymmentä tieteen ja ammattikunnan puolesta*. Helsinki: Professoriliitto.
- Kallioinen, M. 2007. *Tieteentekijän muuttuva kuva. Tieteentekijöiden liitto 1967–2007*. Helsinki: Tieteentekijöiden liitto.
- Kallo, J. 2009. *OECD Education Policy. A Comparative and Historical Study Focusing on the Thematic Reviews of Tertiary Education*. Jyväskylä: Finnish Educational Research Association FERA.
- Kananen, H. K. 2010. *Kontrolloitu sopeutuminen. Ortodoksinen siirtoväki sotien jälkeisessä Ylä-Savossa (1946–1959)*. Jyväskylä studies in humanities 144. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/25623>. Katsottu 13.4.2017.
- Kastari, P-L. 2001. Mao, missä sä oot? Kiinan kulttuurivallankumous Suomen 1960-luvun keskustelussa. *Bibliotheca Historica* 65. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Katajala, K. 1990. *Opinajosta monitoimitaloksi. Kansakoulu maaseudulla*. Teoksessa Heikkinen, A. (toim.) *Maakuntien nousu. Kehityksen suuntia Itä-Suomessa*. Snellman-instituutin julkaisuja 11. Kuopio: Kustannuskiila, 127–147.
- Kauppi, N., Palonen, K. & Wiesner, C. 2016. *The Politification and Politicisation of the EU. Redescriptions. Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory*. Vol 19 (1). Manchester: Manchester University Press, 72–90.
- Kempas, M. 1999. *Joensuun yliopiston ylioppilaskunta 1969–1999. Spes Patriae Ostienses*. Joensuu: Joensuun yliopiston ylioppilaskunta.
- Kemppi, J. 2012. Ääntä oikealta. Teoksessa Björn, I. & Kokkonen, J. (toim.) *Poliittisia ääniä Pohjois-Karjalassa*. Artikkeleita itäsuomalaisesta politiikanteosta. Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys. 130–137.
- Kemppinen, L. 2013. *Seminaarihenki ja sen kohtalo. Rauman tapaus*. Teoksessa Rantala, J. & Rautiainen, M. (toim.) *Salonkikelpoiseksi maisterikoulutukseksi. Luokanopettaja- ja opinto-ohjaajakoulutusten akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2010-luvulle*. Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 32–58.
- Keskinen, S., Lepistö O. & Keskinen, E. 2005. *Yliopisto-opettajien identiteetit*. Teoksessa Aittola, H. & Ylijoki, O-H. (toim.) *Tulosohjattua autonomiaa. Akateemisen työn muuttuvat käytännöt*. Helsinki: Gaudeamus, 67–83.
- Kettunen, P. 2003. *Historian poliittisuus ja kansallinen katse*. *Historiallinen aikakauskirja* 101 (1), 9–21.
- Kettunen, P., Jalava, M., Simola, H. & Varjo, J. 2012. *Tasa-arvon ihanteesta erinomaisuuden eetokseen. Koulutuspolitiikka hyvinvointivaltioista kilpailuvaltioon*. Teoksessa Kettunen, P. & Simola, H. (toim.) *Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 25–62.
- Kiiveri, K. 1998. *Kuvia opettajankoulutuksen aamusta Rovaniemellä*. Teoksessa Saraviita, I. et. al. (toim.) *Matkalla Kojamoon. Muisteluksia Lapin yliopiston alkuvaiheista*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Kinnunen, E. 2004. *Elinkeinoelämän ja maakunnan puolesta. Pohjois-Karjalan kauppakamari 1954–2004*. Joensuu: Pohjois-Karjalan kauppakamari.
- Kinnunen, E. 2006. *Omalle maakunnalle, yhteiselle hyvälle. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto 1936–2006*. Joensuu: Pohjois-Karjalan maakuntaliitto.
- Kinnunen, E. 2014. *Väestö ja elinkeinorakenne*. Teoksessa Björn, I. (toim.) *Rajan maakunta. Pohjois-Karjalan historia 1939–2014*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 91–121.

- Kinos, J. & Palonen, T. 2012. Varhaiskasvatuksen lähihistoria. Teoksessa Kettunen, P. & Simola, H. (toim.) Tiedon ja osaamisen Suomi. Kasvatus ja koulutus Suomessa 1960-luvulta 2000-luvulle. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 229–248.
- Kiuasmaa, K. 1982. Oppikoulu 1880–1980. Oppikoulu ja sen opettajat koulujärjestyksestä peruskouluun. Oulu: Kustannusosakeyhtiö Pohjoinen.
- Kivinen, O., Rinne, R. & Ketonen, K. 1993. Yliopiston huomen. Korkeakoulupolitiikan suunta Suomessa. Helsinki: Hanki ja jää.
- Klinge, M. 1968. Ylioppilaskunnan historia. Kolmas osa 1872–1917. Helsinki: WSOY.
- Klinge, M. 1972. Vihan veljistä valtiososialismiin. Yhteiskunnallisia näkemyksiä 1910- ja 1920-luvuilta. Porvoo: WSOY.
- Knuuttila, S. 2008. Sivakka ja Rasimäki tutkimuksina. Teoksessa Knuuttila, S. et. al. (toim.) Kylän paikka. Uusia tulkintoja Sivakasta ja Rasimäestä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–22.
- Kohvakka, M. 2009. Kasvukertomus. 40-vuotiaan Lappeenrannan teknillisen yliopiston elämäkerta. Lappeenranta: Lappeenrannan teknillinen yliopisto.
- Kohvakka, M. 2013. Verkosto, Skaala ja korkeakoulujen perustaminen 1960-luvun alun Suomessa. Alue ja Ympäristö 42 (2), 3–16.
- Kohvakka, M. 2016. Proaktiivisuutta, sopeutumista vai vastarintaa? Lappeenrannan teknillinen korkeakoulu ja Joensuun yliopisto osana valtion ja korkeakoulujärjestelmän tilallista muutosta Suomessa 1960-luvulta 1990-luvun alkuun. Väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto. Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-2184-0/. Katsottu 13.4.2017.
- Kolbe, L. 1996. Eliitti, traditio, murros. Helsingin yliopiston ylioppilaskunta 1960–1990. Helsinki: Otava.
- Kolbe, L. 2014. Yläluokka. Olemisen sietämätön vaikeus. Helsinki: Kirjapaja.
- Kontula, A. 2004. Taistolaisuus puberteettikapinasta takinkääntöön. Historiallinen aikakauskirja 102 (2), 233–243.
- Konttinen, E. 1998. Uusien liikkeiden tuleminen subjektiviteetin puolustamisen kulttuuri-ilmastossa. Teoksessa Ilmonen, K. & Siisiäinen, M. (toim.) Uudet ja vanhat liikkeet. Tampere: Vastapaino, 87–217.
- Korhonen, A. 2005. Toimivista käsitteistä. Teoksessa Kaartinen, M. & Korhonen, A. Historian kirjoittamisesta. Turku: Turun yliopisto, 123–165.
- Korkeakoulukysymys 1965. Toim. Haavio, M. Porvoo: WSOY.
- Korkiakangas, P. 1996. Muistoista rakentuva lapsuus. Kansatieteellinen arkisto 42. Helsinki: Suomen muinaismuistoyhdistys.
- Korkiakangas, P. 1999. Muisti, muistelu, perinne. Teoksessa Lönnqvist, B., Kiuru, E. & Uusitalo, E. (toim.) Kulttuurin muuttuvat kasvot. Johdatusta etnologiatieteesiin. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 155–176.
- Korkiakangas, P. 2006. Etnologisia näkökulmia muistiin ja muisteluun. Teoksessa Fingerroos, O., Haanpää, R., Heimo, A. & Peltonen, U-M (toim.) Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 120–144.
- Kortelainen, K. 2008. Penttilän sahayhteisö ja työläisyys. Muistitietotutkimus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kortti, J. 2003. Modernisaatiomurroksen merkit. 60-luvun suomalainen televisiomainonta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kortti, J. 2013. Ylioppilaslehden vuosisata. Helsinki: Gaudeamus.
- Koski, L. 1993. Tieteen tahtomana, yliopiston tekemänä. Yliopiston sisäiset symboliset järjestykset. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Koski, L. 2011. Teksteistä teemoiksi – dialoginen tematisointi. Teoksessa Pusa, A. & Juuti, P. (toim.) Menetelmäviidakon raivaajat. Perusteita laadullisen tutkimustavan valintaan. Helsinki: Johtamistaidon opisto, 126–149.
- Koskinen-Koivisto, E. 2013. A Greasy-skinned Worker. Gender, Class and Work in the 20th-century Life Story of a Female Labourer. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/42505>. Katsottu 13.4.2017.

- Kuikka, M. T. 2002. Alku aina hankalaa. Näkökulmia Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksen alkuvuosiin 1974–1978. Teoksessa Nuutinen, P. & Savolainen, E. (toim.) 50 vuotta opettajankoulutusta Savonlinnassa. Joensuu: Joensuun yliopisto, 62–71.
- Kuka kukin on. Henkilötietoja nykypolven suomalaisista 1978. Helsinki: Otava.
- Kunelius, R. 2003. Viestinnän vallassa. Johdatusta joukkoviestinnän kysymyksiin. Helsinki: WSOY.
- Kupiainen, H. 1990. Pientilavaltaisuuden juuret. Maanmittausolot 1890–1941. Teoksessa Heikkinen, A. (toim.) Maakuntien nousu. Kehityksen suuntia Itä-Suomessa. Kuopio: Kustannuskiila, 24–43.
- Kurunmäki, J. 2001. Käsitet historia. Näkökulma historian poliittisuuteen ja poliittisen kielen historiallisuuteen. *Politiikka* 43 (2), 142–155.
- Kurvinen, H. 2013. "En mä oo mies enkä nainen. Mä oon toimittaja". Sukupuoli ja suomalainen toimitajakunta 1960- ja 1970-luvulla. Väitöskirja, Oulun yliopisto. Saatavilla: <http://jultika.oulu.fi/files/isbn9789526201702.pdf>. Katsottu 13.4.2017.
- Kuusisto, A. 2007. Aakkosista alkukiviin. Joensuun normaalikoulu 1973–2007. Joensuu: Joensuun normaalikoulu.
- Kuusisto, A. 2012. Teatterisotaa rivien välissä. Joensuun vuoden 1971 teatterisota sanomalehdissä. Teoksessa Björn, I. & Kokkonen, J. (toim.) Poliittisia ääniä Pohjois-Karjalassa. Artikkeleita itäsuomalaisesta politiikanteosta. Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys, 149–161.
- Kylävaara, I. (toim.) 2004. Taistolaisuuden musta kirja. Helsinki: Tammi.
- Kähkönen, T. 1965. Koulutus, yksilö, yhteiskunta. Teoksessa Haavio, M. (toim.) Korkeakoulukysymys. Porvoo: WSOY, 104–114.
- Käkönen, J. 1997. Vuosituhannen vaihtumisen mystiikka. Rajanvetoja marxilaiseen tutkimukseen ja marxismiin. Tampere: Rauhan- ja konfliktitutkimuskeskus.
- Lackman, M. 1998. Opiskelijat. Teoksessa Salo, M. & Lackman, M. Oulun yliopiston historia 1958–1993. Oulu: Oulun yliopisto, 265–308.
- Lahtinen, I. 1988. Tutkinnonuudistus – turvavaltion interventio yliopistoon. Tutkimus tiedepolitiikasta ja Suomen 1970-luvun tutkinnonuudistuksesta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta.
- Laine, J. 1993. Kyky, taito vaiko koeteltu poliittinen kunto. Poliittiset virkanimitykset maan tapana. Helsinki: Art House.
- Lalu, L. 2015. "Ainakin vuori on kääntämättä." Nuortaistolaisuuden muistaminen ja menneisyyden radikalismi. Ennen ja nyt. Historian tietosanomat 1. Saatavilla: <http://www.ennenjanyt.net/2015/01/ainakin-vuori-on-kaantamatta-nuortaistolaisuuden-muistaminen-ja-menneisyyden-radikalismi-2/>. Katsottu 9.1.2017.
- Lalu, L. 2016. "Olisit edes sosiaalidemokraatti". Perhe, isäkapina ja äitien roolimalli entisten nuortaistolisten tyttöjen muistamana. *Kasvatus & Aika* 10 (5), 58–71. Saatavilla: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/a4_lalu_1403160914.pdf. Katsottu 9.1.2017.
- Lamberg, M. 2004. Nuoruus ja toivo. Jyväskylän yliopiston ylioppilaskunta 1934–2003. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Lane, J-E. 1982. Creating the University of Norrland. Goals, structures and outcomes. Umeå Studies in Politics and Administration. Lund: CWK Gleerup.
- Lane, J-E. 1988. The Development Role of the University of Norrland. Teoksessa Lazin, F., Aroni, S. & Gradus, Y. (toim.) The Policy Impact of Universities in Developing Regions. Iso-Britannia: The Macmillan Press, 196–209.
- Lappalainen, P. 2002. Poliittisen tyylin taito. Tampere: Vastapaino.
- Latvala, P. 2004. Kerrotun ja kertomatta jätetyn jäljillä. Suvun suuri kertomus -keruu ja tutkimusprosessin vaiheet. Teoksessa Kurki, T. (toim.) Kansanrunousarkisto, lukijat ja tulkinnat. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 138–170.
- Latvala, P. 2013. Kerrottu politiikka. Muistitietotutkimus arjen poliittisesta kulttuurista. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Laukkanen, H. 2006. Saisinko miekin sanoa... Pohjois-Karjala-lehden historiikki. 100 vuotta palkansaajan lehteä. Joensuu: Uusi Pohjois-Karjala.
- Lehikoinen, V. 1970. Rauman kausi. Teoksessa Itä-Suomen seminaari 1945–1970. Helsinki: Kymölän kiltta, 18–22.
- Leppänen, V-P. 1999. Kivääri vai äänestyslippu? Suomen kommunistisen puolueen hajaannus 1964–1970. Helsinki: Edita.
- Leskinen, J. 2004. Tulevaisuuden turvaksi. Sotavahinkoyhdistyksen ja Irtaimiston sotavahinkoyhdistyksen sotavahinkovakuutustoiminta 1939–1954. Sotavahinkoyhdistyksen säätiö ja Sotavahinkosäätiö 1954–2004. Helsinki: Sotavahinkosäätiö.
- Leskinen, J. 2016. Kohti sosialismia! Pirkkalan peruskoulun marxilainen kokeilu 1973–75. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Siltala.
- Liikanen, I. 1995. Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja suomalaisen puolueen synty. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Liikanen, I. 2003. Kansa. Teoksessa Hyvärinen, M. et. al. Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoria. Tampere: Vastapaino, 257–307.
- Lind, K. 1998. Radikalismista aikalaisanalyysiin. Tutkijaliiton kehitys 1970-luvulta 1990-luvulle. Jyväskylä: Kampus Kustannus.
- Makkonen, E. 2004. Muistin mukaan. Joensuun yliopiston suullinen historia. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Makkonen, E. 2008. Yliopiston neuvoteltu muisti. Teoksessa Fingerroos, O. & Kurki, T. (toim.) Ääniä arkistosta. Haastattelut ja sen tulkinta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 153–180.
- Makkonen, E. 2009. Muistitiedon etnografiaa tuottamassa. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistisia julkaisuja 58.
- Manninen, O. 1993. SLOL:n historiikki 1973–1993. Helsinki: SLOL.
- Martikainen, E. 2013. Kirjoitettu sota. Sotadiskursseja suomalaisessa kaunokirjallisuudessa. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Saatavilla: <https://tampub.uta.fi/handle/10024/94690>. Katsottu 13.4.2017.
- Marwick, A. 1998. The Sixties. Cultural Revolution in Britain, France, Italy and the United States, c. 1958–1974. New York: Oxford University Press.
- Marx, K. & Engels, F. 1970. Kommunistisen puolueen manifesti. Helsinki: Kansankulttuuri Oy.
- Merikoski, V. 1968. Hallinnon politisoituminen. Helsinki: WSOY.
- Meyer, M. 2002. Between Theory, Method, and Politics. Positioning of the Approaches to CDA. Teoksessa Wodak, R. & Meyer, M. (toim.) Methods of Critical Discourse Analysis. Iso-Britannia: SAGE Publications, 14–31.
- Michelsen, K-E. 2002. Tiede sodan ja rauhan vuosina. Teoksessa Tommila, P. & Tiitta, A. (toim.) Suomen tieteen historia 4. Tieteen ja tutkimuksen yleinen historia 1880-luvulta lähtien, Porvoo: WSOY, 148–219.
- Mickelsson, R. 2007. Suomen puolueet. Historia, muutos ja nykypäivä. Tampere: Vastapaino.
- Miettunen, K-M. 2009. Menneisyys ja historiankuva. Suomalainen kuusikymmenluku muistelijoiden rakentamana ajanjaksona. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Miettunen, K-M. 2014. Muistelu historian tutkimuksen haasteena ja mahdollisuutena. Teoksessa Hakkarainen, J., Hartimo, M. & Virta, J. (toim.) Muisti. Acta Philosophica Tamperensis 6. Tampere: Tampere University Press, 167–177.
- Miettunen, M. 1983. Näinhän se oli. Helsinki: WSOY.
- Miller, L. 2008. Foucauldian Constructionism. Teoksessa Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (toim.) Handbook of Constructionist Research. New York: The Guildford Press, 251–274.
- Mills, S. 2004. Discourse. New York: Routledge.
- Moisio, S. 2012. Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasuhteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään. Tampere: Vastapaino.
- Munslow, A. 1997. Deconstructing history. Lontoo, New York: Routledge.
- Murto, E. 2014. Virkamiesvaltaa? Ministerien ja virkamiesten väliset valtasuhteet viime vuosikymmenien aikana. Tampere: Tampere University Press.

- Müller, J.-V. 2011. What Did They Think They Were Doing? The Political Thought of (the West European) 1968 Revisited. Teoksessa Tismaneanu, V. (toim.) Promises of 1968. Crisis, Illusion, and Utopia. Budapest & New York: Central Europe University Press, 73–102.
- Mähönen, H. 1990. Lukkarinkoulusta yliopistoon. Väestön koulutusrakenteen kehitys 1880–1980. Teoksessa Heikkinen, A. (toim.) Maakuntien nousu. Kehityksen suuntia Itä-Suomessa. Snellman-instituutin julkaisuja 11. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 106–126.
- Mäki-Kulmala, H. 2004a. Mihin taistolaiset syyllistyivät. Kanava 32 (3), 171–174.
- Mäki-Kulmala, H. 2004b. Taistolaisuuden harmaa kirja. Tampere: Pilot-kustannus Oy.
- Mäkilä, K. 2007. Tuhoa, tehoa ja tuhlausta. Helsingin sanomien ja New York Timesin ydinaseutisoinnin tarkastelua diskurssianalyttisestä näkökulmasta 1945–1998. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Nevakivi, J. 1995. Jatkosodasta nykypäivään. Teoksessa Jussila, O., Hentilä, S. & Nevakivi, J. Suomen poliittinen historia 1809–1995. Helsinki: WSOY, 198–321.
- Nevala, A. 1983. Joensuun korkeakoulun perustamisvaiheet. Joensuu: Pohjois-Karjalan Yliopistoseura.
- Nevala, A. 1999. Korkeakoulutuksen kasvu, lohkoutuminen ja eriarvoisuus Suomessa. Helsinki: Suomen Historiallinen Seura.
- Nevala, A. 2009. Uudisraivaaja. Joensuun yliopiston 40-vuotishistoria. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Nevala, A. 2012. ”Siihen kommunistien pesään sä et mene”. Tiede ja politiikka valokeilassa Joensuun korkeakoulun alkutaipaleella. Teoksessa Kivirauma, J., Jauhainen, A., Seppänen, P. & Kaunisto, T. (toim.) Koulutuksen yhteiskunnallinen ymmärrys. Social Perspectives on Education, Turku: Suomen kasvatustieteellinen seura, 276–298.
- Nousiainen, J. 1956. Kommunismi Kuopion läänissä. Ekologinen tutkimus kommunismin joukkokannatukseen vaikuttavista tekijöistä Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa. Joensuu.
- Numminen, J. 2005. Suomen kansallisbiografia, osa 5. Karl-Lehtomäki. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Nurmi, V. 1996. Opettajankoulutusta Raumalla 100 vuotta. Rauma: Rauman opettajankoulutuslaitos.
- Nuutinen, P. 2002. Kasvatustieteestä opettajankoulutuksen perustieteenä. Teoksessa Nuutinen, P. & Savolainen, E. (toim.) 50 vuotta opettajankoulutusta Savonlinnassa. Savonlinna: Savonlinnan opettajankoulutuslaitos, 93–101.
- O’Grady, W. 1997. Semantics. The analysis of meaning. Teoksessa O’Grady, W., Dobrovolsky, M. & Katamba, F. (toim.) Contemporary Linguistics. An introduction. Iso-Britannia: Pearson Education Limited, 268–312.
- Okkonen, V. 2012a. Politisoimisella ei-sosialistiseen yhteistyöhön – Vapaan Koulutuksen Tukisäätiö ja peruskoulukritiikin jyrkkä linja. Ennen ja nyt. Historian tietosanomat 1. Saatavilla: <http://www.ennenjanyt.net/2012/09/politisoimisella-ei-sosialistiseen-yhteistyohon-%E2%80%93-vapaan-koulutuksen-tukisaatio-ja-peruskoulukritiikin-jyrkka-linja>. Katsottu 2.11.2016.
- Okkonen, V. 2012b. Vapaan koulutuksen tukisäätiön perustaminen ja yhteiskunnallinen muutos. Kasvatus ja Aika 6 (3), 25–39. Saatavilla: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=488. Katsottu 13.4.2017.
- Okkonen, V. 2012c. Vasemmiston yhtenäisyyskehitys ja enemmistöparlamentarismien paine elinkeinoelämän poliittisen aktivoitumisen taustana 1970-luvulla. Työväentutkimus 2012. Helsinki: Työväenperinne.
- Okkonen, V. 2013a. Vanhempien vai yksilön vapautta? Peruskoulukamppailun ideologiset rajalinjat ja osapuolet 1970-luvulla. Kasvatus 44 (1), 73–78.
- Okkonen, V. 2013b. Elinkeinoelämän yhteiskunnallinen aktivismi politiikan muutoksen taustavoimana 1970-luvulta 1980-luvulle. Historiallinen aikakauskirja 111 (3), 293–306.
- Okkonen, V. 2014. EVA patosi sosiaalireformismia. Historiallinen aikakauskirja 112 (1), 92–93.
- Oksa, J. 1979. Pohjois-Karjalan kehitysalueongelman yhteiskunnallistaloudellinen tausta. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Onnismaa, E.-L. 2010. Lapsi, lapsuus ja perhe varhaiskasvatusasiakirjoissa 1967–1999. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/20012/lapsilap.pdf>. Katsottu 13.4.2017.

- Paavolainen, P. 1987. Turkan pitkä juoksu. Jouko Turkan ohjaukset. Helsinki: Gaudeamus.
- Paloheimo, H. 1979. Tiedepolitiikan koulukunnat. Tieteenpolitologinen tutkimus. Turku: Turun yliopisto, Poliitiikan tutkimuksen ja sosiologian laitos.
- Palonen, K. 1979. Mitä politiikka on? Luonnos politiikan tutkimuksen perusteeksi. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Palonen, K. 1993. Introduction. From Policy and Polity to Politicking and Politicization. Teoksessa Palonen, K. & Parvikko, T. (toim.) Reading the Political. Exploring the Margins of Politics. Helsinki: The Finnish Political Science Association, 6–16.
- Palonen, K. 2003. Poliitiikka. Teoksessa Hyvärinen, M., Kurunmäki, J., Palonen, K., Pulkkinen, T. & Stenius, H. (toim.) Käsitteet liikkeessä. Suomen poliittisen kulttuurin käsitehistoriaa. Tampere: Vastapaino, 467–518.
- Palonen, K. 2006. The Struggle with Time. A Conceptual History of “politics” as an Activity. Hampuri: LIT.
- Palonen, K. 2007. Re-thinking Politics. Essays from a Quarter-century, toim. Lindroos, Kia. Helsinki: The Finnish political science association.
- Palonen, K. 2008. Kaksi politiikan käsitettä. Tulkinta historiasta ja nykytilanteesta. Teoksessa Korvela, P-E & Lindroos, K. (toim.) Avauksia poliittiseen ajatteluun. Helsinki: Minerva, 195–220.
- Partanen, J. 2006. Tovereissamme meissä on voima. Pohjois-Karjalan sos. dem. piirijärjestö 1906–2006. Joensuu: Pohjois-Karjalan sos. dem. piiri ry.
- Partanen, J. 2012. Poliittiset murrokset Pohjois-Karjalassa. Teoksessa Björn, I. & Kokkonen, J. (toim.) Poliittisia ääniä Pohjois-Karjalassa. Artikkeleita itäsuomalaisesta politiikanteosta. Joensuu: Pohjois-Karjalan historiallinen yhdistys.
- Passerini, L. 1988. Fascism in Popular Memory. The Cultural Experience of the Turin Working Class. Englanniksi kääntänyt Lumley, R. & Bloomfield, J. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pere, T. 2015. Suojattu, suvaittu vai sanktioitu sananvapaus? Oikeushistoriallinen tutkimus 1960- ja 1970-lukujen yhteiskunnallisen ja kulttuurisen murroksen vaikutuksesta suomalaisen sananvapauden rajoihin joukkoviestinnässä. Helsinki: Fourth Life Publishing.
- Pekonen, K. 2005. Suomalaisen hallitsemiskäsitteistön historiaa. Helsinki: Yliopistopaino.
- Peltonen, U-M. 1996. Punakapinan muistot. Tutkimus muistelukerronnan muotoutumisesta vuoden 1918 jälkeen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Perho, H. 1978. Korkeakouluympäristön laadullinen rakenne ja muutos opiskelija-arvioiden perusteella. Kasvatustieteen osaston julkaisuja 6. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Pernaa, V. 2007. Sivistyspolitiikan suurjärjestelmien luominen. Teoksessa Pernaa, V. & Tiitta, A. Sivistyksen ja tiedon Suomi. Suomen eduskunta 100 vuotta. Helsinki: Edita, 10–143.
- Peters, G. B. & Pierre, J. 2004 (toim.). Politicization of the Civil Service in Comparative Perspective. The quest for control. Lontoo & New York: Routledge.
- Pfohl, S. 2008. The Reality of Social Construction. Teoksessa Holstein, J. A. & Gubrium, J. F. (toim.) Handbook of Constructionist Research. New York: The Guildford Press, 645–668.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. 2009. Kurssi kohti diskurssia. Tampere: Vastapaino.
- Piispa, J. & Maironiemi, E. 2002. Wanha Jokela. Joensuu: Ilias.
- Pirttilä, I. 1993. Me ja maailman mallit. Tieteensosiologian ydintä etsimässä. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Pirttilä, I. 2005. Akateemisen yhteisön kehittäminen ja sosiaalinen pääoma. Teoksessa Aittola, H. & Ylijoki, O-H (toim.) Tulsohjattua autonomiaa. Akateemisen työn muuttuvat käytännöt. Helsinki: Gaudeamus, 188–206.
- Pohjonen, J. 2000. Assistentteista tieteentekijöiksi. Joensuun yliopiston tieteentekijät ry. 1970–2000. Joensuu: Joensuun yliopiston tieteentekijät ry.
- Pohls, M. 2005. Suomen Akatemian historia 2, 1970–1988. Yhteiskunta ja tutkimus. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Portelli, A. 1997. The battle of Valle Giulia. Oral history and the art of dialogue. Madison, USA: University of Wisconsin Press.

- Portelli, A. 2006. Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 49–64.
- Purhonen, Semi 2007. Sukupolven ongelma. Tutkielma sukupolven käsitteestä. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen tutkimuksia 251. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Purhonen, Semi 2008. Suuret ikäluokat ja elämän käännekohtat. Teoksessa Purhonen, S., Hoikkala, T. & Roos, J. P. (toim.) Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus.
- Purhonen, Semi, Hoikkala, Tommi & Roos, J. P. (toim.) 2008. Kenen sukupolveen kuulut? Suurten ikäluokkien tarina. Helsinki: Gaudeamus.
- Puuronen, V. 1987. Nuorisojärjestöt ja yhteiskunnan muutos. Tutkimus nuorisojärjestöjen toiminnasta Pohjois-Karjalassa 1970- ja 1980-luvuilla. Joensuu: Joensuun yliopisto.
- Puustinen, M. 2012. Ohjatusta opetuksesta omatoimiseen tutkimukseen. Aineenopettajien kasvatustieteellisten opintojen akatemisoitumiskehitys Helsingin ja Joensuun yliopistoissa 1980–2011. Kasvatus ja Aika 6 (2). Saatavilla: 21–36. http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?lan=1&page_id=473. Katsottu 9.1.2017.
- Pälli, P. 2003. Ihmisryhmä diskurssissa ja diskurssina. Tampere: Tampere University Press.
- Raaska, P. 2003. Neljä vuosikymmentä sosiaalidemokraattien etujoukkona. Sosiaalidemokraattiset Opiskelijat – SONK ry:n historia. Sosiaalidemokraattiset Opiskelijat SONK ry.
- Rantala, J., Salminen, J., Sääntti, J., Kemppinen, L., Nikkola, T., Rautiainen, M. & Virta, A. 2013. Luokanopettajakoulutuksen akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Rantala, J. & Rautiainen, M. (toim.) Salonkikelpoiseksi maisterikoulutukseksi. Luokanopettaja- ja opinto-ohjaajakoulutusten akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2010-luvulle, Turku, Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 61–68.
- Rauste-von Wright, M., von Wright, J. & Soini, T. 2003. Oppiminen ja koulutus. Helsinki: WSOY.
- Rautiainen, M., Saukkonen, S. & Valtonen, H. 2013. Professorit ja opettajakoulutuksen akatemisoituminen Jyväskylässä. Teoksessa Rantala, J. & Rautiainen, M. (toim.) Salonkikelpoiseksi maisterikoulutukseksi. Luokanopettaja- ja opinto-ohjaajakoulutuksen akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2010-luvulle. Turku, Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura ry, 82–105.
- Relander, J. 1999. Taistolaisuuden psykohistoriaa. Teoksessa Näre, S. (toim.) Tunteiden sosiologiaa II. Historiaa ja säätelyä. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 190–226.
- Rentola, K. 1990. Nuortaistolaisuuden synty I. Ratavarren ryhmä ja muut varhaiset nuorleninistit (1967). *Politiikka* 32 (4), 243–260.
- Rentola, K. 2003. Kevään 1968 isänmaan toivot. Teoksessa Saaritsa, S. & Teräs, K. (toim.) Työvään verkostot. Turku: Työvään historian ja perinteen tutkimuksen seura.
- Richardson, J. E. 2007. *Analysing Newspapers. An Approach from Critical Discourse Analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Rinne, R. & Jauhiainen, A. 1988. Koulutus, professionaalistuminen ja valtio. Julkisen sektorin koulutettujen reproduktioammattikuntien muotoutuminen Suomessa. Turku: Turun yliopisto.
- Rinne, R., Jauhiainen, A. & Plamper, R. 2015. Suomalaisen yliopiston itseymmärrys, itsepuolustus ja haasteet 1920-luvulta 2010-luvulle rehtoreiden puheissa. *Kasvatus & Aika* 9 (3), 172–243. Saatavilla: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/dokumentit/s_01_2910151508.pdf. Katsottu 9.1.2017.
- Roos, J. P. 1985. Elämäntapaa etsimässä. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Roos, J. P. 2005. Missä he ovat nyt? 60- ja 70-lukulaiset aktivistit 2000-luvulla. Teoksessa Hoikkala T., Laine S. & Laine J. (toim.) Mitä on tehtävä? Nuorison kapinan teoriaa ja käytäntöä. Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Loki-kirjat, 53–102.
- Roos, B. & Sarola, L. 1977. Haja-asutusalueen päivähoidon kehittämisprojekti. Yhteenvetoraportti. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Rossi, L. 2007. Valta muistitietotutkimuksessa. *Sananjalka* 49. Turku: Suomen kielen seura, 79–94.
- Rubin, H. J. & Rubin, I. S. 2012. *Qualitative Interviewing. The Art of Hearing Data*. Thousand Oaks, California: Sage.

- Saarikoski, H. 2008. Kuultavia ääniä ja kuuntelemisen keinoja. Teoksessa Fingerroos, O. & Kurki, T. (toim.) *Ääniä arkistosta. Haastattelut ja tulkinta*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 27–53.
- Saarinen, T. 2007. *Quality on the Move. Discourse Construction of Higher Education Policy from the Perspective of Quality*. Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.
- Saastamoinen, M. 2009. Aikalaiskeskustelua yhteisöllisyydestä. Teoksessa Filander, K. & Vanhalakka-Ruoho, M. (toim.) *Yhteisöllisyys liikkeessä*. Helsinki: Kansanvalistusseura, Aikuiskasvatuksen tutkimusseura, 31–66.
- Salminen, E. 1988. Sitoutumattomuuden ja laajenevan informaation aika 1950–1980. Teoksessa Suomen lehdistön historia 3. Sodan murroksesta 1980-luvulle. Kuopio: Kustannuskiila Oy, 141–305.
- Salminen, E. 2004. Viestinnällä vallankumoukseen. ”Demokraattisen toimittajakoulutuksen” aika 1960-luvulta 1980-luvulle. Helsinki: Edita.
- Salo, M. 2003. Pohjoinen Alma Mater. Oulun yliopisto osana korkeakoululaitosta ja yhteiskuntaa perustamisvaiheista vuoteen 2000. Rovaniemi: Pohjois-Suomen historiallinen yhdistys.
- Salo, M. 2009. Rakenteellinen kehitys osana korkeakoululaitosta. Teoksessa Salo, M. & Junila, M. Pohjoisen puolesta – pohjoista varten. Lapin yliopiston historia 1979–2008. Rovaniemi: Lapin yliopisto, 65–106.
- Saloheimo, V., Lakio, M., Pitkänen, K. & Vuorinen, J. 1978. Itä-Suomen ympäristöhistoriallisen tutkimuksen loppuraportti. Joensuu: Joensuun korkeakoulu.
- Salokangas, R. 1996. Aikansa olinen. Yleisradion historia 1949–1996, Osa 2. Helsinki: WSOY.
- Salokangas, R. 2012. Tekstit, konteksti ja poikittaiskatse mediahistorian kohtauspaikalla. Teoksessa Railo, E. & Oinonen, P. (toim.) *Media historiassa*. Turku: Turun historiallinen yhdistys ry, 25–46.
- Sarjala, J. 2003. Äly ja tunne. Jukka Sarjalan puheita ja kirjoituksia viideltä vuosikymmeneltä. Helsinki: Okka-säätiö.
- Saukkonen, P. 2012. Suomalaisen yhteiskunnan poliittinen kulttuuri. Teoksessa Paakkunainen, K. (toim.) *Suomalaisen politiikan murroksia ja muutoksia*. Helsinki: Helsingin yliopisto, 27–51.
- Savolainen, U. 2015. Muisteltu ja kirjoitettu evakkomatka. Tutkimus evakkolapsuuden muistelukerronnan poetiikasta. Joensuu: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura.
- Scollon, R. 2001. Action and Text. Towards an Integrated Understanding of the Place of Text in Social (inter) Action, Mediated Discourse Analysis and the Problem of Social Action. In Wodak, R. & Meyer, M. (toim.) *Methods of Critical Discourse Analysis*. Iso-Britannia: SAGE Publications, 139–184.
- Seppo, S. 1997. Tilityksen tarve. Teoksessa Seppo, S. (toim.) *Tilityksiä ja näköaloja*. Annika Takalan muistosymposium 3. lokakuuta 1996. Joensuu: Joensuun yliopisto, 4–6.
- Seppo, S. 2007. Käännekohtia Kari Ruohon taipaleella. Teoksessa Kuorelahti, M. & Lappalainen, K. (toim.) *Ruohon juurella. Tutkimuksia ja näkemyksiä*. Joensuu: Joensuun yliopisto, 13–38.
- Sharpless, R. 2007. *The History of Oral History*. Teoksessa Charlton, T. L., Myers, L. E & Sharpless, R. (toim.) *History of Oral History. Foundations and Methodology*. Lanham: Alta Mira, 9–32.
- Sihvola, J. 2003. Historiallinen kansallinen tehtävä ennen ja nyt. *Historiallinen aikakauskirja* 101 (1), 1–6.
- Sihvola, J. 2004. Taistolaisuus ja vallankumouksen pelko. *Historiallinen aikakauskirja* 102 (2), 137–143.
- Siisiäinen, M. 1990a. Suomalainen protesti ja yhdistykset. Tutkimuksia yhdistyslaitoksen kehityksen ja protestijaksojen suhteesta suurlakosta 1990-luvulle. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Siisiäinen, M. 1990b. The Spirit of the 1960s and the Formation of Voluntary Associations in Finland. Teoksessa Marin, M., Pekonen, K. & Siisiäinen, M. (toim.) *Aging, Generations, and Politics*, Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 56–97.
- Siisiäinen, M. 1998. Uusien ja vanhojen liikkeiden keinovalikoimat. Teoksessa Ilmonen, K. & Siisiäinen, M. *Uudet ja vanhat liikkeet*. Tampere: Vastapaino, 219–243.
- Siljander, P. 2005. Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen. Helsinki: Otava.
- Silvonen, J. 1990. Suomalaisen opiskelijaliikkeen valtiosuhteesta. *Politiikka* 32 (4), 286–299.

- Simola, H. 1995. Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle. Helsinki: Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos.
- Simola, H. 1997. Kouluhallituksen varjosta tieteen valoon. Kasvatustiede ja opettajankoulutuksen tieteenalaistuminen. Teoksessa Kivirauma, J. & Rinne, R. Suomalaisen kasvatustieteen historia. Lyhyt oppimäärä. Turku: Turun yliopisto, Kasvatustieteiden laitos.
- Sireni, M. 2010. Kylistä kohti uusia maisemia. Haastateltavana Jukka Oksa. Maaseudun uusi aika 1, 63–65.
- Sivonen, T. 1970. Joensuun kausi. Teoksessa Itä-Suomen seminaari 1945–1970. Juhlajulkaisu. Helsinki: Kymölän kiltä, 23–32.
- Smolander, J. 1995. Neoliberalismin ja sosialismin vaihtoehto. Kokoomusnuorten ”porvarismi” 1970-luvulla. Teoksessa Soikkanen, T. & Majander, M. (toim.) Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja. Poliittinen historia, Turun ja Helsingin yliopistot, 150–163.
- Somerkivi, U. 1970. Uudistuva koulu – uudistuva opettajankoulutus. Teoksessa Itä-Suomen seminaari 1945–1970. Juhlajulkaisu. Helsinki: Kymölän kiltä, 77–81.
- Sosialistinen opiskelijaliitto 1974. Musta kirja. Todistusaineisto imperialismin ja äärioikeiston vaikutuksesta Suomen korkeakouluopetuksessa. Helsinki: Sosialistinen Opiskelijaliitto.
- Starr, L. 1996. Oral History. Teoksessa Dunway, D. K. & Baum, W. K. (toim.) Oral History. An Interdisciplinary Anthology. Walnut Creek: Alta Mira, 39–61.
- Steel, T. 2013. Risteäviä eroja sataman arjessa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/40124>. Katsottu 13.4.2017.
- Stenvall, J. 2000. Käskyläisestä toimijaksi. Valtion keskushallinnon virkamiehistön pätevyyden arvostusten kehitys suurruhtinaskunnan ajan alusta 2000-luvulle. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Stolte-Heiskanen, V. 1992. Sosiologia vakiintuneena tieteenä. Teoksessa Alapuro, R., Alestalo, M. & Haavio-Mannila, E. (toim.) Suomalaisen sosiologian historia. Helsinki: WSOY, 287–329.
- Sundbäck, E. 1991. Suomen Ylioppilaskuntien Liitto ja suomalaisen opiskelijaliikkeen muutoksen vuodet 1968–1990. Helsinki: Suomen Ylioppilaskuntien Liitto.
- Suomen Akatemia 1972. Tieteen keskustoimikunnan tiedepoliittinen ohjelma. Helsinki.
- Suomen kirjailijat 1945–1980. Pienoiselämäkerrat, teosbibliografiat, tutkimusviitteet 1985. Toim. Hirvonen, M. et. al. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Suomen lehdistön historia 3. Sanomalehdistö sodan murroksessa 1988. Toim. Tommila, P. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Suomen lehdistön historia 5. Hakuteos Aamulehti–Kotka nyheter. Sanoma- ja paikallislehdistö 1771–1985, 1988. Toim. Tommila, P. Kuopio: Kustannuskiila Oy.
- Suomen tiedepoliittikan suuntaviivat 1970-luvulla 1973. Helsinki: Valtion tiedeneuvosto.
- Suominen, T. 1997. Ehkä teloitamme jonkun. Opiskelijaradikalismi ja vallankumousfiktio 1960- ja 70-lukujen Suomessa, Norjassa ja Länsi-Saksassa. Helsinki: Tammi.
- Suoninen, E. 1999. Näkökulma sosiaalisen todellisuuden rakentamiseen. Teoksessa Jokinen, A., Kuhila, K. & Suoninen, E. Diskurssianalyysi liikkeessä. Tampere: Vastapaino, 17–36.
- Suutarinen, S. 2008. Vapaan koulutuksen tukisäätiö. Koulukasvatuksen, opettajankoulutuksen ja tutkimuksen näkymätön vaikuttaja 1973–1991. Kasvatus ja Aika 2 (2), 29–52. Saatavilla: http://www.kasvatus-ja-aika.fi/site/?page_id=114. Katsottu 9.1.2017.
- Sysiharju, A-L. 1997. Piirteitä Annika Takalan elämästä. Teoksessa Seppo, S. (toim.) Tilityksiä ja näköaloja. Annika Takalan muistosymposium 3. lokakuuta 1996. Joensuu: Joensuun yliopisto, 9–15.
- Säntti, J. 2007. Pellon pientareelta akateemisiin sfääreihin. Opettajuuden rakentuminen ja muuttuminen sodanjälkeisessä Suomessa opettajien omaelämäkertojen varassa. Helsinki: Suomen kasvatustieteellinen seura.
- Takala, A. 1974. Uuden sukupolven vaihtoehdot. Jyväskylä: Gummerus.
- Takala, A. 1978. Koulutustutkimuksen tehtävät ja kohteet. Koulutustutkimuksen kehittämistä tarkastelevan raportin ensimmäinen osa. Joensuu: Joensuun korkeakoulu, kasvatustieteiden osasto.

- Takala, A. 1979. Joensuun korkeakoulun kasvatustieteen tutkimuksen ja opetuksen kehitystaustaa ja tulevaisuudennäkymiä. Teoksessa Saloheimo, V. (toim.) *Viehkoja tieteen tielle*. Joensuun korkeakoulun juhla-kirja. Joensuu: Joensuun korkeakoulu, 23–31.
- Takala, M. 1967. Maamme tiedepolitiikasta. *Suomalainen Suomi* 35, 482–485.
- Takala, M. 1970. Suomen tiede- ja tutkimuspolitiikka. Teoksessa *Maakunnan tutkimuspolitiikka*. Seminaari Rovaniemellä 8.–12. 6. 1970. Helsinki: Suomen Kulttuurirahasto, 9–18.
- Tammi, T. 2012. Tutkimuksen ja päätöksenteon monimuotoinen suhde. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (5), 477–478.
- Taylor, B. 2013. *Long Shadows of the New Left. From Studets for a Democratic Society to Occupy Wall Street*. Teoksessa Bieger, L. & Lammert, C. (toim.) *Revisiting the Sixties. Interdisciplinary Perspectives on America's Longest Decade*. Frankfurt: Campus Verlag, 77–93.
- The Oral History Reader 2006. Toim. Perks, R. & Thomson, A. Lontoo & New York: Routledge.
- Thompson, P. 1978. *The Voice of the Past. Oral History*. Oxford: Oxford University Press.
- Tienari, J., Vaara, E. & Meriläinen S. 2009. Yhteisyyden rakentuminen haastattelussa. Teoksessa Ruusu- vuori, J. & Tiittula, L. (toim.) *Tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus*. Tampere: Vastapaino, 103–144.
- Tiitta, A. 2004. Suomen Akatemian historia 1, 1948–1960. Huippuyksiköitä ja toimikuntia. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Tiitta, A. 2007. Tiede- ja teknologiapolitiikka Suomessa 1970–2006. Teoksessa Pernaa, V. & Tiitta, A. *Suomen eduskunta 100 vuotta*. Helsinki: Edita Oy, 146–281.
- Tirronen, J. 2005. Modernin yliopistokoulutuksen lähtökohdat ja sivistysyliopistokäsitys. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Tirronen, J. 2008. Modernin yliopiston käsite. Teoksessa Niiranen, V. & Saarti, J. (toim.) *Kirjeitä kampuk- selta*. Kuopio: Kuopio University Press, 51–65.
- Tuomaala, S. 2004. Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoitaviksi. Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939. *Bibliotheca Historica* 89. Helsinki: Suomalaisen Kirjal- lisuuden Seura.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Tuomikoski-Leskelä, P. 1977. Raportti korkeakoulujen lausunnoista humanistisista tutkinnoista laadittuun asetusehdotukseen. Teoksessa *Korkeakoulut ja tutkinnonuudistus*. Helsinki: Korkeakoulu- ja tiede- poliittinen tutkimussäätiö, 83–166.
- Tuominen, M. 1991. "Me kaikki ollaan sotilaitten lapsia". Sukupolvihegemonian kriisi 1960-luvun suoma- laisessa kulttuurissa. Helsinki: Otava.
- Tuomioja, E. 1993. *Kukkaisvallasta Kekkosvaltaan*. Helsinki: Tammi.
- Turner, B. S. 1987. A Note on Nostalgia. *Theory, Culture & Society* 4 (1), 147–156.
- Turunen, M. 1996. Kiskoilta asfaltille – maalta kaupunkiin. Teoksessa Turunen, M. (toim.) *Tienraivausta Pohjois-Karjalassa 1550–1990*. Joensuu: Tielaitos, 199–210.
- Ukkonen, T. 2000. Menneisyyden tulkinta kertomalla. Muistelupuhe oman historian ja kokemuskertomus- ten tuottamisprosessina. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Uljas, P. 2012. Hyvinvointivaltion läpimurto. Pienviljelyhegemonian rapautumisen, kansalaisliikehännän ja poliittisen murroksen keskinäiset suhteet suomalaisessa yhteiskunnassa 1950-luvun loppuvu- osina. Helsinki: Into Kustannus Oy.
- Wahlström, J. 1983. Yrjö-Paavo Häyrynen elämänsä kentässä. Teoksessa Sarola, J. P. (toim.) *Uria ja ulottu- vuuksia*. Professori Yrjö-Paavo Häyrykselle omistettu juhla-kirja. Joensuu: Joensuun korkeakoulu, 1–10.
- Wallerstein, I. 1969. *University in Turmoil. The Politics of Change*. New York: Atheneum.
- Valtonen, H. 2009. Seminaariyhteisö opettajien kouluttajana. Teoksessa Einonen, P., Karonen, P. & Nygård, T. (toim.) *Jyväskylän yliopiston historia, osa 1. Seminaarin ja kasvatustieteellisen korkeakoulun aika 1863–1966*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 19–109.

- Valtonen, H. & Rautiainen, M. 2013. Jyväskylän seminaari ja opettajankoulutuksen akatemisoitumisen ensioireet. Teoksessa Rantala, J. & Rautiainen, M. (toim.) Salonkikelpoiseksi maisterikoulutukseksi. Luokanopettaja- ja opinto-ohjaajakoulutusten akatemisoitumiskehitys 1970-luvulta 2010-luvulle. Turku, Jyväskylä: Suomen Kasvatustieteellinen Seura, 17–31.
- Vanttaja, M. 2010. Yliopiston villit vuodet. Suomalaisen yliopistolaitoksen muutoksia ja uudistuksia 1990-luvulta 2000-luvun alkuun. Turku: Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos.
- Vares, V. 1995. Liberalismi, konservatismi, vasemmisto, oikeisto. Ideologisten termien historiaa, käyttöä ja metodologisia ongelmia. Teoksessa Suikkanen, T. & Majander, M. (toim.) Ajankohta. Poliittisen historian vuosikirja. Poliittinen historia, Turun ja Helsingin yliopistot, 178–215.
- Vares, V. 2000. Tuhatkunta. Kokoomuksen opiskelijaliitto 40 vuotta. Helsinki: Kokoomuksen opiskelijaliitto Tuhatkunta.
- Varis, H. 2005. Taistolaisuudesta vielä kerran. Tiedepolitiikka 30 (1), 61.
- Vartiainen, V. & Kaarninen, M. 2013. Elämää ja taistelua. Tampereen yliopiston ylioppilaskunta ja sen edeltäjät 1925–2010. Tampere: Tampereen yliopiston ylioppilaskunta.
- Vepsäläinen, K. 1976. Haja-asutusalueen lasten elinympäristö. Kokoomaraportti Joensuun korkeakoulussa Juuan esikoulu- ja alkukasvatustieteen projektin yhteydessä tehdyistä lasten kehitysympäristöä kartoittavista tutkimuksista 1972–1974. Joensuu: Joensuun korkeakoulu, kasvatustieteiden osasto.
- Vesikansa, J. 2004. ”Kommunismi uhkaa maataamme”. Kommunisminvastainen porvarillinen aktivismi ja järjestötoiminta Suomessa 1950–1968. Helsinki: Yliopistopaino.
- Vihavainen, T. 1991. Kansakunta rähmällä. Suomettumisen lyhyt historia. Helsinki: Otava.
- Vihavainen, T. 2013. Ryssäviha. Venäjän-pelon historia. Helsinki: Minerva.
- Viitanen, R. 1994. Punainen aate, sininen vaate. Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto 50 vuotta. Helsinki: Suomen Demokraattinen Nuorisoliitto – SDNL ry.
- Vilkuna, K. H. J. 2009. Tutkimus ja opetus Jyväskylän yliopistossa. Teoksessa Einonen, P., Karonen, P. & Nygård, T. (toim.) Jyväskylän yliopiston historia osa 2. Yliopisto 1966–2006. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto, 141–382.
- Vilkuna, K. H. J. 2013. Kapina kampuksella. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Vilkuna, K. H. J. & Havila, M. 2003. Edistyksellinen kulttuuripolitiikka, opiskelijat ja vallankumouksellinen liike Jyväskylässä 1960-luvulta 1970-luvun lopulle. Teoksessa Valtonen, H. & Hämäläinen, J. (toim.) Suomalaisen Suomen pääkaupunki. Rakentuva ja politisoituva Jyväskylä. Jyväskylä: Minerva Kustannus Oy, 121–188.
- Virtamo, P. 1986. Pohjois-Karjalan maakuntaliitto ry. 1936–1985. Puoli vuosisataa maakunnallista yhteistyötä. Joensuu: Pohjois-Karjalan maakuntaliitto.
- Virtanen, M. 2001. Fennomanian perilliset. Poliittiset traditiot ja sukupolvien dynamiikka. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Virtanen, P., Stenvall, J. & Rannisto, P-H (toim.) 2015. Tiedolla johtaminen hallinnossa. Teoriaa ja käytäntöjä. Tampere: Tampere University Press.
- Wodak, R. 2001. The Discourse – Historical Approach. Teoksessa Wodak, R. & Meyer, M. (toim.) Methods of Critical Discourse Analysis. Iso-Britannia: SAGE Publications, 63–94.
- Wodak, R. 2008. Introduction: Discourse Studies. Important Concepts and Terms. Teoksessa Wodak, R. & Kryzyzanowski, M. (toim.) Qualitative Discourse Analysis in the Social Sciences. Basingstoke: Palgrave Macmillan, 1–29.
- von Wright, J. 1993. Oppimiskäsitysten historiaa ja pedagogisia seurauksia. Helsinki: Opetushallitus.
- Vuolanto, V. 2007. Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaisuuslaatu. Historiallinen aikakauskirja 105 (3), 304–316.
- Wunsch, S. 2006. ”Maallisen uskonnon kipeä tarve”. Historiallinen Aikakauskirja 104 (3), 357.
- Wuokko, M. 2016. Markkinatalouden etujoukot. Elinkeinoelämän valtuuskunta, Teollisuuden keskusliitto ja elinkeinoelämän poliittinen toiminta 1970- ja 1980-lukujen Suomessa. Väitöskirja, Helsingin yliopisto. Saatavilla: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/166447/MARKKINA.pdf?sequence=1>. Katsottu 13.4.2017.

- Vuori, J. 2002. Äidit, isät ja ammattilaiset. Sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa. Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Saatavilla: <http://uta32-kk.lib.helsinki.fi/bitstream/handle/10024/67092/951-44-5065-5.pdf?sequence=1>. Katsottu 13.4.2017.
- Vuorinen, M. 2010. Kuviteltu aatelismies. Aatelin julkisuuskuva ja itseymmärrys 1800-luvun jälkipuolen Suomessa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Vuorio, K. 2006. Lentoon. Kuopion yliopiston neljä vuosikymmentä. Kuopio: Kuopion yliopisto.
- Väisänen, J. 2005. Murros oppikirjojen teksteissä vai niiden taustalla? 1960- ja 1990-luvun historian oppikirjat kriittisen diskurssianalyysin silmin. Väitöskirja, Joensuun yliopisto.
- Väänänen, M. 1996. Suoraan eestä Suomenmaan. Helsinki: Otava.
- Ylijoki, O-H. 1998. Akateemiset heimokulttuurit ja noviisien sosialisatio. Tampere: Vastapaino.
- Zaretsky, E. 2013. The Three Faces of the New Left. Civil Rights, The Anti-War Movement, Women's Liberation. Teoksessa Bieger, L. & Lammert, C. (toim.) Revisiting the Sixties. Interdisciplinary Perspectives on America's Longest Decade. Frankfurt: Campus, 27–76.
- Åsvik, A. 1999. Työ on ilomme palkka surumme. Lastentarhanopettajaliitto 1919–1999. Helsinki: Lastentarhanopettaja liitto LTOL.

LIITTEET

LIITE 1. ESIMERKKI HAASTATTELURUNGOSTA

Taustat

Millainen on taustanne? Miten päädyitte tutkijaksi Joensuuhun?

Millaisin odotuksin saavuitte Joensuuhun?

Tutkimus

Mitkä olivat keskeiset tutkimusteemanne?

Mitkä olivat tutkimukselliset tavoitteenne?

Millaiseen tiedeyhteisöön kuuluitte? Keiden kanssa työskentelitte?

Millaisia kontakteja teillä oli muihin yliopistoihin? Entä kansainvälisesti?

Millaisen vastaanoton saitte maakunnassa?

Korkeakoulun kehittäminen

Minkälaista keskustelua korkeakoulussa käytiin korkeakoulun ja se tutkimuksen kehittämisestä? Havaitsitteko kilpailua esimerkiksi eri tieteenalojen välillä?

Millainen rooli Heikki Kirkisellä mielestänne oli korkeakoulun rehtorina?

Yhteisö

Millainen yhteisö korkeakoulu oli kokonaisuutena?

Millainen yhteisö Karjalan tutkimuslaitos oli? Millainen henki siellä vallitsi?

Vaikuttivatko erilaiset poliittiset mielipiteet henkilösuhteisiin ja jos niin millä tavoin?

Miltä ilmapiiri Joensuussa kaiken kaikkiaan mielestänne vaikutti? Millaista yhteiskunnallista keskustelua täällä käytiin?

Poliittinen toiminta

Miten itse osallistuitte poliittiseen keskusteluun? Olitteko mukana kunnallispolitiikassa tai järjestötoiminnassa?

Millaiseen järjestötoimintaan osallistuitte korkeakoulun sisällä? (Tiepo, assistenttiyhdistys, ystävyysseurat)

Julkisuus

Seurasitteko korkeakoulusta käytyä julkista keskustelua 1970-luvulla? Millaisia ajatuksia keskustelu teissä herätti?

Miksi arvelette, että Joensuun korkeakoulun kohdalla ryhdyttiin puhumaan sen punaisuudesta? Oliko maineelle mielestänne perusteita?

Mikä sai teidät lähtemään Joensuusta?

LIITE 2. JOENSUUN KORKEAKOULUN ALKUVAIHEEN TUTKIMUKSEN KANNALTA KESKEISIÄ MERKKI-PAALUJA JA TUNNUSLUKUJA

- 1966** Korkeakoulun perustamislaki 184/1966 säädetään ja valmistelu aloitetaan.
- 1969** Annetaan laki Joensuun korkeakoulusta 462/1969 ja asetus Joensuun korkeakoulun toiminnasta ja väliaikaisesta hallinnosta 559/1969.
- Syksy 1969** Toiminta käynnistyy ja va. rehtoriksi nimitetään kasvatustieteen professori Veli Nurmi.
- Opetus on lähinnä opettajien täydennyskoulutusta ala-asteen pedagogiikassa, erityispedagogiikassa, miljöötiedossa ja kätevyudessa, biologiassa, matematiikassa ja suomen kielessä.
- Opiskelijoiden lukumäärä on 145.
- Kevät 1970** Kasvatustieteen ja matematiikan arvosanaopetus alkavat.
- Syksy 1970** Itä-Suomen seminaari lakkautetaan ja sen virat ja toimet siirretään korkeakoulun vastaaviin virkoihin.
- Karjalan tutkimuslaitos perustetaan.
- Osastojaoksi muotoutuu kasvatustieteen, historian ja fennestiikan, matematiikan, fysiikan ja kemian sekä biologian ja maantieteen osastot.
- Uudenmuotoinen peruskoulun luokanopettajakoulutus sekä historian, suomen kielen, biologian, maantieteen ja fysiikan arvosanaopetus käynnistyvät.
- Kevät 1971** Yleisen historian professori Heikki Kirkinen nimitetään korkeakoulun ensimmäiseksi vakinaiseksi professoriksi.
- Kaarlo Juho Lounamaa nimitetään korkeakoulun ensimmäiseksi vakinaiseksi apulaisprofessoriksi (biologia ja erityisesti kasvitiede).
- 1970–1971** Henkilökunnan lukumäärä on 65.
- Syksy 1971** Rehtoriksi nimitetään yleisen historian professori Heikki Kirkinen (vuoteen 1981).
- Annika Takalan nimitetään käytännöllisen kasvatustieteen professoriksi.
- Peruskoulun opinto-ohjaajien koulutus alkaa.

- Syksy 1972** Kielten osasto perustetaan.
- Kari Tuunainen suorittaa korkeakoulun ensimmäisen lisensiaatintutkinnon (kasvatustiede).
- Ilpo Laine nimitetään matematiikan professoriksi.
- Yhteiskuntatieteen ja venäjän opetus käynnistyvät.
- Syksy 1973** Opettajankoulutus uudistus astuu voimaan, jolloin opettajankoulutus siirtyy kokonaisuudessaan korkeakoulujen vastuulle. Kasvatustieteen osasto jakaantuu käyttäytymistieteen laitokseen sekä Joensuun ja Savonlinnan opettajankoulutuslaitoksiin.
- Savonlinnan seminaari lakkautetaan ja sen tilalle perustetaan Joensuun korkeakoulun sivukorkeakouluna toimiva Savonlinnan opettajankoulutuslaitos.
- Osastojakouudistuksen myötä osastojako vakiintuu seuraavaksi: kielten osasto, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osasto, kemian ja biotieteiden osasto sekä kasvatustieteiden osasto. Osastojako on voimassa vuoteen 1984, jolloin korkeakoulu muuttuu yliopistoksi ja osastot tiedekunniksi.
- Joensuun korkeakoulun kansakoulu ja Joensuun normaalilyseo yhdistyvät korkeakoulun alaiseksi harjoittelukouluksi (vuodesta 1978 Joensuun normaalikoulu).
- Erityisopettajien koulutus ja uudenmuotoinen lastentarhanopettajakoulutus (ULO) käynnistyvät. Englannin ja kansantaloustieteen arvosanaopetus käynnistyvät.
- Psykologian opetus käynnistyy, ja Yrjö-Paavo Häyrynen nimitetään ensimmäiseksi psykologian professoriksi.
- 1972–1973** Opiskelijoiden lukumäärä on 654.
- Syksy 1974** Uudenmuotoinen lastentarhanopettajakoulutus (ULO) alkaa Savonlinnassa.
- Sosiologian ja ruotsin arvosanaopetus käynnistyvät.
- Kevät 1975** Annetaan asetus Joensuun korkeakoulun väliaikaisesta hallinnosta 387/1975: hallintokollegio lakkautetaan ja tilalle perustetaan kolmikantaan perustuva valtuusto ja hallitus.
- Syksy 1975** Approbatur-opetusta annetaan 26 aineessa, cum laude -opetusta 21 aineessa ja laudatur -opetusta 12 aineessa.

- 1974–1975** Opiskelijoiden lukumäärä on 1711.
- Kevät 1977** Heikki Koukkunen suorittaa korkeakoulun ensimmäisen tohtorin tutkinnon (historia).
- 1977–1978** Henkilökunnan lukumäärä on 276.
Opiskelijoiden lukumäärä on 2287.

ALINA KUUSISTO

Tutkimus tarkastelee yliopistojen ja yhteiskunnan suhteen kehitystä Joensuun korkeakoulun politisoitumisesta 1970-luvulla käydyn keskustelun kautta. Keskustelu valottaa korkeakoulun asemaa paikallisten odotusten, yliopistoradikalismien ja modernisoitumisen keskellä. Keskiössä ovat politisoitumisen laajemmat merkitykset 1970-luvun korkeakoulukontekstissa. Sanomalehti- ja haastatteluaineistot mahdollistavat diskursiivisen tutkimusotteen, jossa peilataan toisiinsa aikalais- ja muistelutulkintoja.

UNIVERSITY OF
EASTERN FINLAND

uef.fi

PUBLICATIONS OF
THE UNIVERSITY OF EASTERN FINLAND
Dissertations in Social Sciences and Business Studies

ISBN 978-952-61-2525-1
ISSN 1798-5749